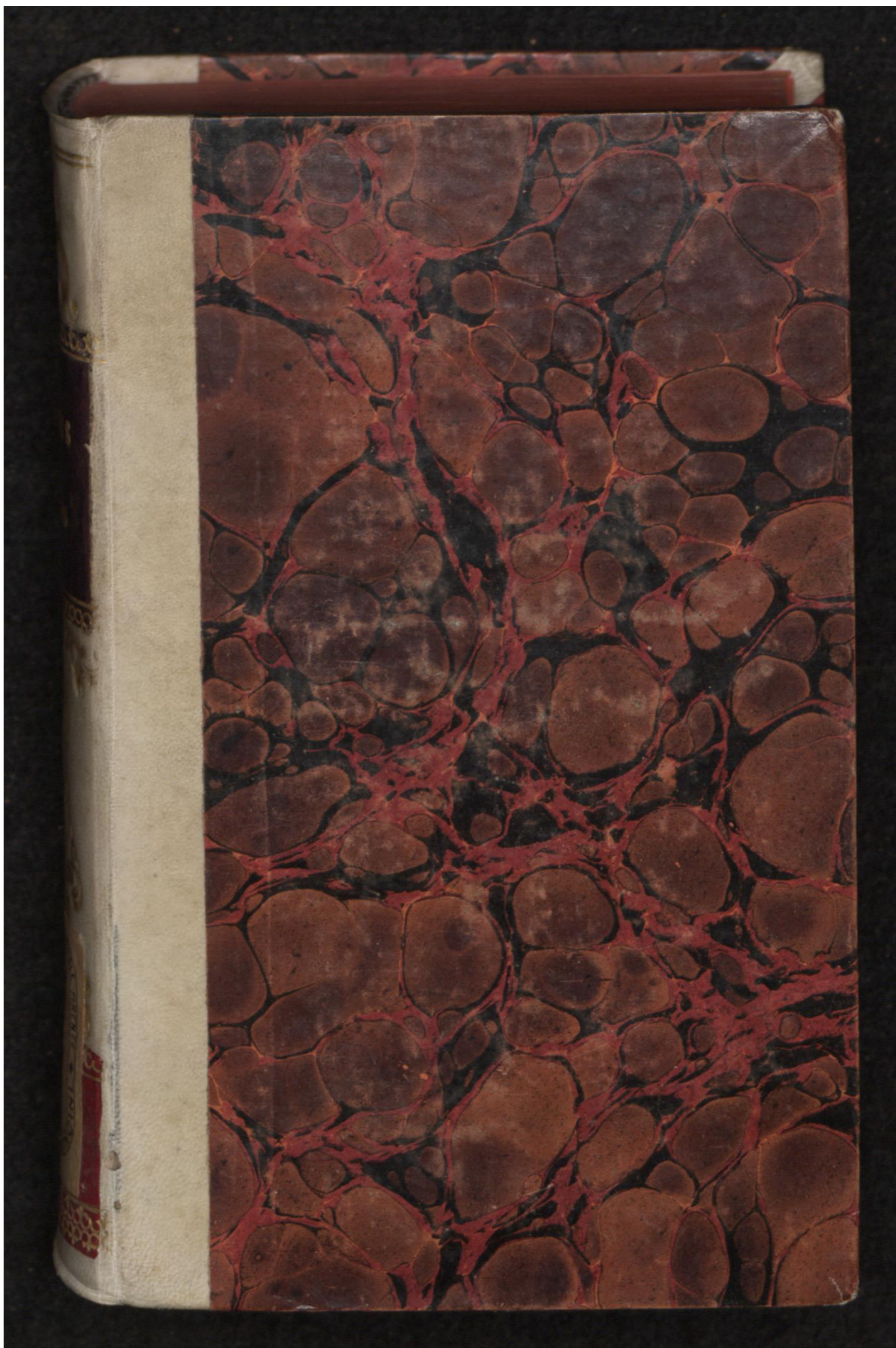
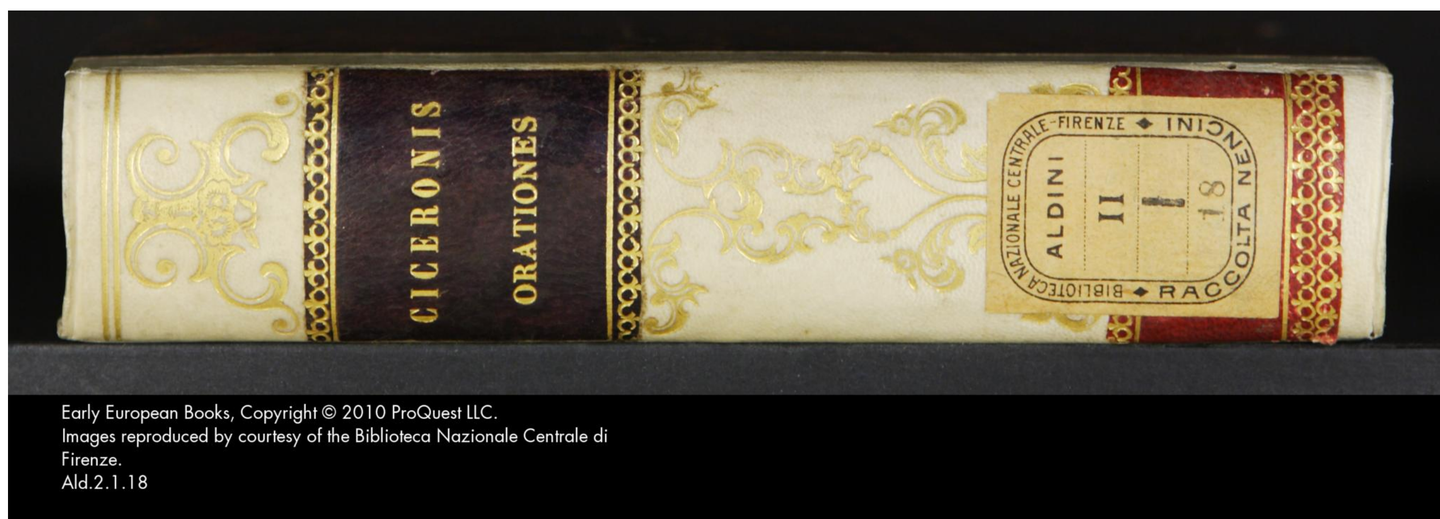

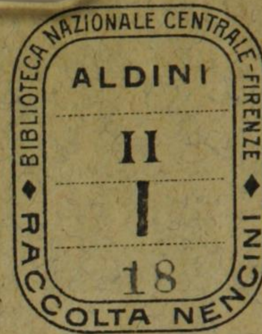

CICERONIS
ORATIONES
BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE - FIRENZE
RACCOLTA NENCINI
ALDINI
II
1
18

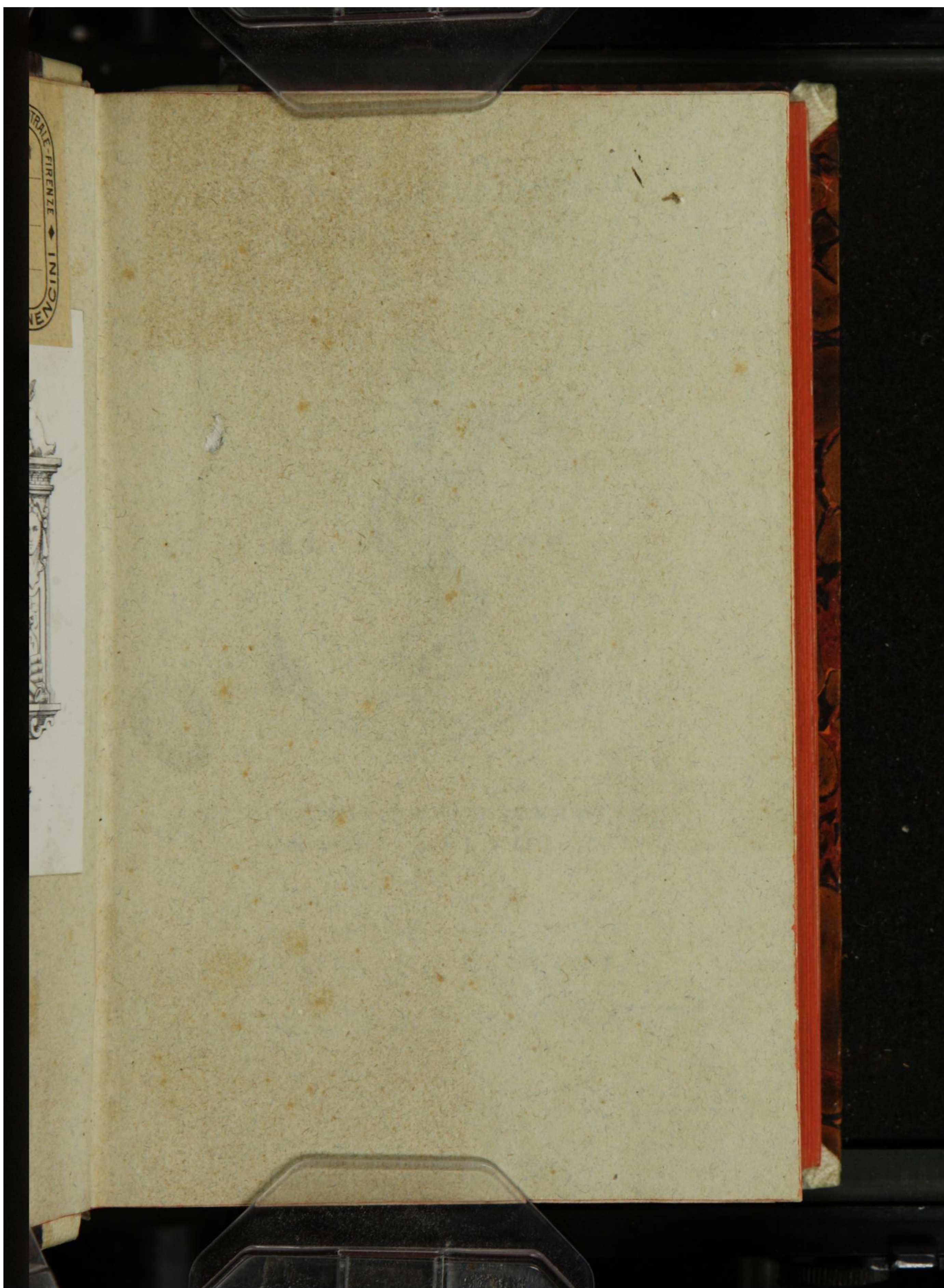

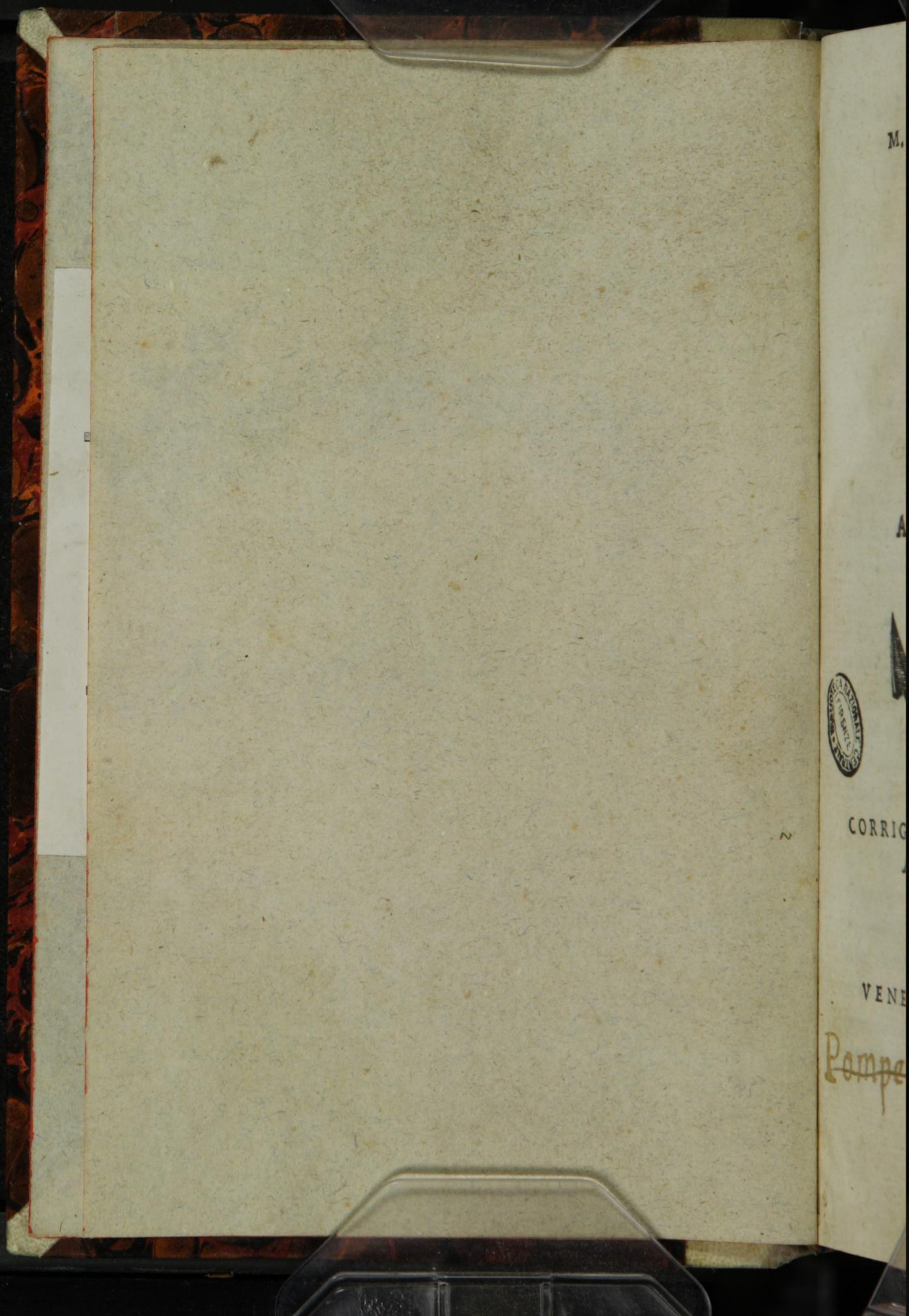

Ex Libris Ioannis Nencini
1874

M. TVLLII CICERONIS ORATIONVM PARS II.

CORRIGENTE PAVLO MANVTIO, ALDI FILIO.

VENETIIS, M. D. XLVI.

Pompeij Picinj sexti: et amicorum

GVLIELMO BELLAIO LANGEO, APVD SVBALPINAS GENTES PRO REGE, PAVLVS MANVTIVS ALDI FILIVS S. P. D.

m AGNI refert, Bellai ornatiſſime, quo quidque tempore agatur, & ad omnes res non paruum habere momentum ſolet occaſio quædam, & commoditas, qua uti dicuntur ij, qui nihil, niſi loco, facere conſueuerunt. nam quemadmodum pictorum tabulæ certo loco poſitæ delectant; eædemq; minus bono lumine conſtitutæ, non item eorum, qui ſpectant, oculos tenere ſolent: ſic actiones noſtræ, mirum eſt, quantum opportunitate commendentur: ut interdũ plus in tempore, quàm in ipſa re poſitum eſſe uideatur. quod ego cum ſemper iudicaſſem, tamen non ſum ueritus, quin tibi in ijs rebus uel maxime occupato, quas Rex Chriſtianiſſimus, & poſt hominum memoriam maximus tuæ fidei, diligentiæq; mandauit, hoc ipſum, quod nunc à me proficiſcitur, officium futurum eſſet uel iucundiſſimum. nam etſi magna tibi eſt grauiſſimorum negotiorum impoſita moles, quam tu ſumma tua cum laude, & omnium penè gentium admiratione ſuſtines: tamen in ipſa illa occupatione ita te literarum tractatio delectat, ut & legas cum uoluptate quæ alij ſcripta reliquerunt, & ſcribas ipſe quæ à poſteris cum admiratione legentur. ex quo illud con=

sequeris, ut non modo Regis uoluntati seruias, quod est summa laude dignum; sed etiam posteritati consulas, quo laudabilius esse nihil potest. itaque tantum abest, ut à maioribus tuis omni decore affluentibus ad te ornandum quidquam haurias, ut etiam in te sit, quod ad illos redundet. nam si tibi aliunde petenda sit laus, unde plura suppetant ornamenta, quàm à fratribus tuis, maximeq; ab eo, qui à Paulo III. ita est in Cardinalium collegium cooptatus, ut ei summus Pontifex amplissimam dignitatem non quasi optatam concessisse, sed quasi debitam persoluisse uideatur? cui quidem uiro cum ad summam gloriam nihil desit; cumq; item tibi eæ res abunde adsint, quibus homines hominibus antecellere uidentur: tamen fit uestra bonitate & sapientia, ut uicissim & tu in illius dignitate atque amplitudine, & ille in ingenio atque in uirtute conquiescat tua. uterque uero magna apud Regem prudentissimum, & summo iudicio præditum auctoritate, magno estis apud omnes nomine & gloria. nam tu quidem, quis est tam longinquus, cui notissimus non sis? non ex præsenti corporis forma (quãquam multas prouincias Regis Legatus obijsti) sed ex imagine ingenij tui, quam uerissimis eloquentiæ coloribus expressam in tuis scriptis licet intueri. in hac cum & naturæ tuæ bonitas, & uirtutis eximia præstantia cernatur: sequitur, ut, ex ea qui te norunt, ijdem ament. quorum ego in numero cum ita essem, ut nemini concederem: tamen non est credibile, quantum ad illam ipsam animi erga te mei uoluntatem addiderit Gulielmi Pellicerrij, oratoris in hac urbe Regij, hominis præstantissimi prædicatio. cuius mul=

ti, & egregij de tua laude sermones me iam antea commotum impulerunt, ut ex orationibus Ciceronis, cuius tu libros è manibus dimittere non soles, alteram partem cum tui nominis inscriptione diuulgarem. qua in parte ab erroribus et mendis uindicanda quantum operæ studijq; posuerim, mihi ipse sum testis; quantum autem profecerim, & tu, & alij iudicabunt. tibi quidem, si consequar, ut nostra diligentia probetur: sanè meos labores non exiguo compensatos esse fructu existimabo. Vale. Venetijs.

INDEX ORATIONVM CICERONIS, QVAE SECVNDO VOLVMINE CONTINENTVR.

PRO LEGE MANILIA, AD POPVLVM. ORATIO XIII.

q VANQVAM mihi semper frequens conspectus uester multo iucundissimus, hic autem locus ad agendum amplissimus, ad dicendum ornatissimus est uisus Quirites: tamen hoc aditu laudis, qui semper optimo cuique maxime patuit, non mea me uoluntas, sed meæ uitæ rationes ab ineunte ætate susceptæ prohibuerunt. nam cū antea per ætatem non dum huius auctoritatem loci contingere auderem; statueremq́;, nihil huc, nisi perfectum ingenio, elaboratum industria, afferri oportere: omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putaui. ita neque hic locus uacuus unquā ab ijs, qui uestrā causam defenderent: & meus labor in priuatorum periculis caste integreq́; uersatus, ex uestro iudicio fructum est amplissimum consecutus. nam cum propter dilationem comitiorum ter Prætor primus centurijs cunctis renunciatus sum, facile intellexi Quirites, & quid de me iudicaretis, & quid alijs præscriberetis. nam cum & auctoritatis in me tantum sit, quantum uos honoribus mandandum esse uoluistis; & ad agendum facultatis tantum, quantum homini uigilanti ex forensi usu propè quotidiana dicendi exercitatio potuit afferre: certe, & si quid etiam dicendo consequi possum, ijs ostendam potissimum, qui ei quoque rei fructum suo iudicio

tribuendum esse censuerūt, atque illud in primis mihi lætandum iure esse uideo, quòd in hac insolita mihi ex hoc loco ratione dicendi causa talis oblata est, in qua oratio nemini deesse potest: dicendum est enim de Cn. Pompeij singulari eximiáq; uirtute: huius autem orationis difficilius est exitum, quàm principium inuenire: itaque non mihi tam copia, quàm modus in dicendo quærendus est. Atque ut inde oratio mea proficiscatur, unde hæc omnis causa ducitur: bellum graue & periculosum uestris uectigalibus atque socijs à duobus potentissimis Regibus infertur, Mithridate, & Tigrane: quorum alter relictus, alter lacessitus, occasionem sibi ad occupandam Asiam oblatam esse arbitratur. equitibus R. honestissimis uiris, afferuntur ex Asia quotidie literæ, quorum magnæ res aguntur, in uestris uectigalibus exercendis occupatæ: qui ad me pro necessitudine, quæ mihi est cum illo ordine, causam Reip. periculáq; rerum suarum detulerunt: Bithyniæ, quæ nunc uestra prouincia est, uicos exustos esse cōplures: Regnum Ariobarzanis, quod finitimum est uestris uectigalibus, totum esse in hostium potestate: Lucullum magnis rebus gestis ab eo bello discedere: huic qui succurrerit, non satis esse paratum ad tantum bellum administrandum: unum ab omnibus socijs, & ciuibus ad id bellum imperatorem deposci, atque expeti: eundem hūc unum ab hostibus metui, præterea neminem. Causa quæ sit, uidetis: nūc, quid agendum sit, considerate. Primum mihi uidetur de genere belli, deinde de magnitudine, tū de imperatore deligendo esse dicendum. genus est enim eiusmodi, quod maxime uestros animos excitare, atque inflāmare

debet : in quo agitur populi R.gloria, quæ uobis à maio
ribus cum magna in rebus omnibus, tum ſumma in re
militari tradita eſt : agitur ſalus ſociorũ atque amicorũ,
pro qua multa maiores ueſtri magna et grauia bella geſ
ſerũt: aguntur certiſſima populi R.uectigalia, & maxi
ma, quibus amiſſis, & pacis ornamenta, & ſubſidia belli
fruſtra requiretis: aguntur bona multorũ ciuium, quibus
eſt & à uobis, & ab imperatoribus Reip. conſulendũ. et
quoniã ſemper appetentes gloriæ præter cæteras gentes,
atque auidi laudis fuiſtis, delenda eſt uobis illa macula
Mithridatico bello ſuperiore ſuſcepta, quæ penitus iã in=
ſedit, atque inueterauit in populi R.nomine, quòd is, qui
una die tota Aſia, tot in ciuitatibus, uno nũcio, atq; una
literarũ ſignificatione ciues R.necãdos, trucidãdosq; deno
tauit, nõ modo adhuc pœnã nullã ſuo dignã ſcelere ſuſce
pit, ſed ab illo tempore annũ iam tertiũ & uigeſimũ re=
gnat, & ita regnat, ut ſe nõ Põto, neque Cappadociæ la
tebris occultare uelit, ſed emergere è patrio regno, atque
in ueſtris uectigalibus, hoc eſt in Aſiæ luce uerſari. etenim
adhuc ita ueſtri cũ illo Rege cõtenderũt imperatores, ut
ab illo inſignia uictoriæ, nõ uictoriã reportarent. triũpha
uit L. Sylla, triumphauit L. Muræna de Mithridate, duo
fortiſſimi uiri, et ſummi imperatores; ſed ita triũpharũt,
ut ille pulſus, ſuperatusq; regnaret. uerũtamen illis impe
ratoribus laus eſt tribuẽda, quòd egerũt; uenia dãda, ꝙ re
liquerũt; propterea quòd ab eo bello Syllã in Italiã Reſp.
Murænã Sylla reuocauit. Mithridates autem omne reli=
quũ tempus nõ ad obliuionem ueteris belli, ſed ad cõpa=
rationẽ noui cõtulit. qui poſteaquã maximas ædificaſſet
ornaſſetq; claſſes, exercitusq; permagnos quibuſcũque ex

gentibus potuisset comparasset, Bosporanis finitimis suis bellum inferre simulasset, usque in Hispaniam Legatos Ecbatanis misit ad eos duces, quibuscum tum bellum gerebamus: ut, cum duobus in locis disiunctissimis maximeq; diuersis uno consilio ab unis hostium copijs bellum terra, mariq; gereretur, uos ancipiti contentione distracti de imperio dimicaretis. sed tamen alterius partis periculum Sertorianæ atque Hispaniensis, quæ multo plus firmamenti ac roboris habebat, Cn. Pompeij diuino consilio, ac singulari uirtute depulsum est: in altera parte ita res à L. Lucullo summo uiro est administrata, ut initia illa gestarum rerum magna atque præclara non felicitati eius, sed uirtuti, hæc autem extrema, quæ nuper acciderunt, non culpæ, sed fortunæ tribuenda esse uideantur. sed de Lucullo dicam alio loco, & ita dicam Quirites, ut neque uera laus ei detracta oratione nostra, neque falsa afficta esse uideatur. Sed pro uestri imperij dignitate atque gloria, quoniam is est exorsus orationis meæ, uidete quem uobis animum suscipiendum putetis. maiores uestri sæpe, mercatoribus ac nauiculatoribus iniuriosius tractatis, bella gesserunt: uos, tot ciuium R. millibus uno nuncio atque uno tempore necatis, quo tandem animo esse debetis? Legati quòd erant appellati superbius, Corinthum patres uestri totius Græciæ lumen extinctum esse uoluerunt: uos eum Regem inultum esse patiemini, qui Legatum populi R. consularem, uinculis, ac uerberibus, atque omni supplicio excruciatum necauit? illi libertatem ciuium R. imminutam non tulerunt: uos uitam ereptam negligetis? ius legationis uerbo uiolatum illi persecuti sunt: uos

Legatum populi R. omni ſupplicio interfectum, inultum relinquetis? uidete, ne, ut illis pulcherrimum fuit tantam uobis imperij gloriam relinquere, ſic uobis turpiſſimum ſit, illud, quod accepiſtis, tueri & conſeruare non poſſe[. quid, quòd ſalus ſociorum ſummum in periculum ac diſcrimen uocatur? regno expulſus eſt Ariobarzanes Rex, ſocius populi R. atque amicus: imminent duo Reges toti Aſiæ non ſolum uobis inimiciſſimi, ſed etiam ueſtris ſocijs atque amicis: ciuitates autem omnes cuncta Aſia, atque Græcia ueſtrum auxilium expectare propter periculi magnitudinem coguntur: imperatorem à uobis certum depoſcere, cum præſertim uos alium miſeritis, neque audent, neque ſe id facere ſummo ſine periculo poſſe arbitrantur: uident, & ſentiunt hoc idem, quod & uos, unum uirum eſſe, in quo ſumma ſint omnia, & eum propè eſſe, quo etiam carent ægrius: cuius aduentu ipſo, atque nomine, tametſi ille ad maritimum bellum uenerit, tamen impetus hoſtium repreſſos eſſe intelligunt, ac retardatos]. hi uos, quoniam libere loqui non licet, tacite rogant, ut ſe quoque, ſicut cæterarum prouinciarum ſocios, dignos exiſtimetis, quorum ſalutem tali uiro commendetis, atque hoc etiam magis quàm cæteros, quòd eiuſmodi in prouinciam homines cum imperio mittimus, ut, etiam ſi ab hoſte defendant, tamen ipſorum aduentus in urbes ſociorum non multum ab hoſtili expugnatione differant. hunc audiebant antea, nunc præſentem uident, tanta temperantia, tanta manſuetudine, tanta humanitate, ut ij beatiſſimi eſſe uideantur, apud quos ille diutiſſime commoratur. quare ſi propter ſocios

nulla ipsi iniuria lacessiti maiores uestri cum Antiocho, cum Aetolis, cum Pœnis bella gesserunt: quãto uos studio conuenit, iniurijs prouocatos, sociorum salutem una cum imperij uestri dignitate defendere? præsertim cum de uestris maximis uectigalibus agatur. nam cæterarum prouinciarum uectigalia Quirites tanta sunt, ut his ad ipsas prouincias tutandas uix cõtenti esse possimus. Asia uero tam opima est, & fertilis, ut & ubertate agrorũ, & uarietate fructuum, & magnitudine pastionis, & multitudine earum rerum, quæ exportantur, facile omnibus terris antecellat. itaque hæc uobis prouincia Quirites, si & belli utilitatem, & pacis dignitatem sustinere uultis, non modo à calamitate, sed etiam à metu calamitatis est defendenda. nam cæteris in rebus, cum uenit calamitas, tum detrimentum accipitur: at in uectigalibus non solum aduentus mali, sed etiam metus ipse affert calamitatem. nam cum hostium copiæ non longe absunt, etiam si irruptio facta nulla sit, tamen pecora relinquũtur, agricultura deseritur, mercatorum nauigatio conquiescit. ita neque ex portu, neque ex decumis, neque ex scriptura uectigal conseruari potest: quare sæpe totius anni fructus uno rumore periculi, atque uno belli terrore amittitur. quo tandem animo esse existimatis aut eos, qui uectigalia uobis pensitãt, aut eos, qui exercent, atque exigunt, cum duo Reges cum maximis copijs propè adsint? cum una excursio equitatus perbreui tempore totius anni uectigal auferre possit? cum publicani familias maximas, quas in salinis habẽt, quas in agris, quas in portubus atque custodijs, magno periculo se habere arbitrentur? putatis'ne, uos illis rebus frui posse, nisi eos, qui uobis

fructuoſi ſunt, conſeruaueritis, non ſolum, ut antea dixi,
calamitate, ſed etiam calamitatis formidine liberatos? ac
ne illud quidem uobis negligendum eſt, quod mihi ego
extremum propoſueram, cum eſſem de belli genere dictu
rus, quod ad multorum bona ciuium R. pertinet. quorũ
uobis pro ueſtra ſapientia Quirites habenda eſt ratio di=
ligenter. nam & publicani, homines & honeſtiſſimi, &
ornatiſſimi, ſuas rationes, & copias in illam prouinciam
contulerunt: quorum ipſorum per ſe res, & fortunæ cu
ræ uobis eſſe debẽt: etenim ſi uectigalia neruos eſſe Reip.
ſemper duximus, eum certe ordinem, qui exercet illa, fir
mamentum cæterorum ordinum recte eſſe dicemus. de=
inde cæteris ex ordinibus homines naui & induſtrij par
tim in Aſia negotiãtur, quibus uos abſentibus conſulere
debetis: partim ſuas & ſuorum in ea prouincia pecuni=
as magnas collocatas habent. erit igitur humanitatis ue=
ſtræ, magnum eorum ciuium numerum calamitate pro=
hibere; ſapientiæ, uidere, multorum ciuium calamitatem
à Rep. ſeiũctam eſſe non poſſe. etenim illud primum par
ui refert, uos publicanis amiſſa uectigalia poſtea uicto=
ria recuperare: neque enim iiſdem redimendi facultas
erit propter calamitatem, neque alijs uoluntas propter ti
morem. deinde, quod nos eadem Aſia atque idem iſte Mi
thridates initio belli Aſiatici docuit, id quidẽ certe calami
tate docti memoria retinere debemus: nam tum, cum in
Aſia res magnas permulti amiſerunt, ſcimus Romæ ſo=
lutione impedita fidem concidiſſe: nõ enim poſſunt una
in ciuitate multi rem atque fortunas amittere, ut non
plures ſecum in eandem calamitatem trahant. à quo pe
riculo prohibete Remp. & mihi credite id, quod ipſi ui=

detis: hæc fides atque hæc ratio pecuniarum, quæ Romæ, quæ in foro uersatur, implicita est cum illis pecunijs Asiaticis, & cohæret. ruere illa non possunt, ut hæc non eodem labefactata motu concidant. quare uidete, num dubitandum uobis sit omni studio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis uestri, salus sociorum, uectigalia maxima, fortunæ plurimorum ciuium cum Rep. defenduntur. Quoniam de genere belli dixi, nũc de magnitudine pauca dicam. potest enim hoc dici; belli genus esse ita necessarium, ut sit gerendum; non esse ita magnum, ut sit pertimescendum. in quo maxime laborandum est, ne forte à uobis, quæ diligentissime prouidenda sunt, contempta esse uideantur. atque ut omnes intelligant me L. Lucullo tantum impertiri laudis, quantum forti uiro, & sapientissimo homini, & magno imperatori debeatur: dico, eius aduentu maximas Mithridatis copias omnibus rebus ornatas atque instructas esse deletas, urbemq; Asiæ clarissimam, nobisq; amicissimam, Cyzicenorum, obsessam ab ipso Rege maxima multitudine, & oppugnatam uehementissime, L. Luculli uirtute, assiduitate, consilio summis obsidionis periculis liberatam: ab eodem imperatore classem magnam, & ornatam, quæ ducibus Sertorianis ad Italiam studio inflãmato raperetur, superatam esse, atque depressam: magnas hostium præterea copias multis prælijs esse deletas: patefactumq; nostris legionibus esse Pontum, qui ante populo R. ex omni aditu clausus esset: Sinopem atque Amisum, quibus in oppidis erant domicilia Regis, omnibus rebus ornata atque referta, cæterasq; urbes Ponti, & Cappadociæ permultas uno adi=

tu, atque aduentu esse captas: Regem spoliatum regno patrio atque auito, ad alios se Reges atque alias gentes supplicem contulisse: atque hæc omnia saluis populi R. socijs atque integris uectigalibus esse gesta. satis opinor hoc esse laudis: atque ita reputo, ut hoc uos intelligatis, à nullo istorum, qui huic obtrectant legi atque causæ, L. Lucullum similiter ex hoc loco esse laudatum. Requiretur fortasse nunc, quemadmodum, cum hæc ita sint, reliquum possit esse magnum bellum. cognoscite Quirites: non enim sine causa quæri uidetur. Primum ex suo regno sic Mithridates profugit, ut ex eodem Ponto Medea illa quondam profugisse dicitur: quam prædicant in fuga fratris sui membra in ijs locis, quà se parens persequeretur, dissipauisse, ut eorum collectio dispersa, mœrorq; patrius celeritatem persequendi retardaret. sic Mithridates fugiens, maximam uim auri atque argenti, pulcherrimarumq; rerum omnium, quas & à maioribus acceperat, & ipse bello superiore ex tota Asia direptas in suum regnum cõgesserat, in Ponto omnem reliquit. hæc dum nostri colligunt omnia diligentius, Rex ipse è manibus effugit. ita illum in persequendi studio mœror, hos lætitia retardauit. hũc in illo timore & fuga Tigranes Rex Armenius excepit, diffidentemq; rebus suis confirmauit, & afflictũ erexit, perditumq; recreauit. cuius in regnũ postea quam L. Lucullus cũ exercitu uenit, plures etiam gentes contra imperatorem nostrum concitatæ sunt: erat enim metus iniectus ijs nationibus, quas nunquam populus R. neque lacessendas bello, neque tentãdas putauit: erat etiam alia

grauis atque uehemens opinio, quæ per animos gentium barbararum peruaserat, fani locupletissimi & religiosissimi diripiendi causa in eas oras nostrum exercitum esse adductum. ita nationes multæ atque magnæ nouo quodam terrore ac metu concitabantur. noster autem exercitus, etsi urbem ex Tigranis regno ceperat, et prælijs usus erat secundis, tamen nimia longinquitate locorum, ac desiderio suorum commouebatur. hic iam plura non dicam. fuit enim illud extremum, ut ex ijs locis à militibus nostris reditus magis maturus, quàm processus longior quæreretur. Mithridates autem & suam manum iam confirmarat, & eorum, qui se ex eius regno collegerant, & magnis aduentitijs multorum Regum et nationum copijs iuuabatur. hoc iam ferè sic fieri solere accepimus, ut Regum afflictæ fortunæ facile multorum opes alliciant ad misericordiam, maximeq; eorum, qui aut Reges sunt, aut uiuunt in regno, quòd regale ijs nomen magnum & sanctum esse uideatur. itaque tantũ uictus efficere potuit, quantum incolumis nunquam est ausus optare. nam cum se in regnum recepisset suum, nõ fuit eo contentus, quod ei præter spem acciderat, ut illã, posteaquam pulsus erat, terram unquam attingeret, sed in exercitum uestrum clarum atque uictorem impetum fecit. sinite hoc loco Quirites (sicut poetæ solent, qui res Romanas scribunt) præterire me nostram calamitatem, quæ tanta fuit, ut eam ad aures L. Luculli nõ ex prælio nũcius, sed ex sermone rumor afferret. hic in ipso illo malo, grauissimaq; belli offensione L. Lucullus, qui tamẽ aliqua ex parte ijs incõmodis mederi fortasse potuisset, uestro

iussu

iussu coactus, quòd imperij diuturnitati modum statuẽdum ueteri exemplo putauistis, partem militũ, qui iam stipendijs confectis erant, dimisit, partem Glabrioni tradidit. multa prætereo consulto, sed ea uos coniectura perspicitis, quantum illud bellum futurum putetis, quod coniungant Reges potentissimi, renouẽt agitatæ nationes, suscipiant integræ gentes, nouus imperator uester accipiat uetere expulso exercitu. Satis mihi multa uerba fecisse uideor, quare hoc bellum esset genere ipso necessariũ, magnitudine periculosum. restat, ut de imperatore ad id bellum deligendo, ac tantis rebus præficiendo dicendum esse uideatur. utinam Quirites uirorum fortium atque innocentium copiam tantam haberetis, ut hæc uobis deliberatio difficilis esset, quemnam potissimum tantis rebus, ac tantæ bello præficiendum putaretis. nũc uero, cum sit unus Cn. Pompeius, qui non modo eorum hominum, qui nunc sunt, gloriam, sed etiam antiquitatis memoriã uirtute superarit: quæ res est, quæ cuiusquam animũ in hac causa dubiũ facere possit? ego enim sic existimo, in summo imperatore quatuor has res inesse oportere, sciẽtiam rei militaris, uirtutem, auctoritatem, felicitatẽ. quis igitur hoc homine sciẽtior unquã aut fuit, aut esse debuit? qui è ludo atque pueritiæ disciplina, bello maximo, atque acerrimis hostibus, ad patris exercitũ, atque in militiæ disciplinam profectus est: qui extrema pueritia miles fuit summi imperatoris, ineũte adolescẽtia maximi ipse exercitus imperator: qui sæpius cum hoste conflixit, quàm quisquã cum inimico cõcertauit: plura bella gessit, quàm cæteri legerunt: plures prouincias cõfecit, quàm alij concupiuerunt: cuius adolescentia ad scientiã rei militaris

non alienis præceptis, ſed ſuis imperijs; non offenſionibus
belli, ſed uictorijs; nõ ſtipendijs, ſed triumphis eſt tradu=
cta. quod denique genus belli eſſe poteſt, in quo illum non
exercuerit fortuna Reip? ciuile, Africanum, Trãſalpinũ,
Hiſpanienſe, miſtũ ex ciuitatibus, atque ex bellicoſiſſimis
nationibus, ſeruile, nauale, uaria & diuerſa genera &
bellorũ, & hoſtium nõ ſolum geſta ab hoc uno, ſed etiã
confecta, nullam rem eſſe declarant in uſu militari poſi=
tam, quæ huius uiri ſcientiã fugere poſſit. Iam uero uir=
tuti Cn. Põpeij quæ poteſt par oratio inueniri? quid eſt,
quod quiſquã aut dignum illo, aut uobis nouum, aut cui
quam inauditum poſſit afferre? non enim illæ ſunt ſolæ
uirtutes imperatoriæ, quæ uulgo exiſtimantur, labor in
negotijs, fortitudo in periculis, induſtria in agẽdo, celeri=
tas in cõficiendo, cõſilium in prouidendo: quæ tanta ſunt
in hoc uno, quanta in omnibus reliquis imperatoribus,
quos aut uidimus, aut audiuimus, nõ fuerũt. teſtis eſt Ita
lia, quã ille ipſe uictor L. Sylla huius uirtute, & conſilio
cõfeſſus eſt liberatã. teſtis eſt Sicilia, quã multis undique
cinctã periculis, nõ terrore belli, ſed celeritate cõſilij ex=
plicauit. teſtis eſt Africa, quæ magnis oppreſſa hoſtium
copijs, eorum ipſorum ſanguine redũdauit. teſtis eſt Gal=
lia, per quã legionibus noſtris in Hiſpaniã iter, Gallorũ
internecione, patefactum eſt. teſtis eſt Hiſpania, quæ ſæ=
piſſime plurimos hoſtes ab hoc ſuperatos proſtratoſq; con
ſpexit. teſtis eſt iterum, & ſæpius Italia, quæ cum ſeruili
bello tetro periculoſoq; premeretur, ab hoc auxiliũ abſen=
te expetiuit: quod bellum expectatione Põpeij attenuatũ
atque imminutum eſt, aduẽtu ſublatum ac ſepultum. te=
ſtes uero iam omnes oræ, atque omnes exteræ gentes, ac

nationes: denique maria omnia, tũ uniuersa, tum in singulis oris omnes sinus atque portus. quis enim toto mari locus per hos annos aut tam firmũ habuit præsidium, ut tutus esset; aut tam fuit abditus, ut lateret? quis nauigauit, qui nõ se aut mortis, aut seruitutis periculo cõmitteret? cum aut hieme, aut referto prædonum mari nauigaretur. hoc tãtum bellum, tam turpe, tam uetus, tam late diuisum atque dispersum quis unquam arbitraretur aut ab omnibus imperatoribus uno anno, aut omnibus annis ab uno imperatore cõfici posse? quã prouinciã tenuistis à prædonibus liberã per hosce annos? quod uectigal uobis tutum fuit? quẽ socium defendistis? cui præsidio classibus uestris fuistis? quã multas existimatis insulas esse desertas? quàm multas aut metu relictas, aut à prædonibus captas urbes esse sociorũ? sed quid ego longinqua cõmemoro? fuit hoc quõdam, fuit proprium populi R. longe à domo bellare, & propugnaculis imperij sociorum fortunas, non sua tecta defendere. socijs uestris ego mare clausum per hosce annos dicã fuisse? cum exercitus nostri Brũdusio nunquã nisi summa hieme trãsmiserint. quid, ad nos cum ab exteris nationibus uenirẽt, captos querar? cum Legati populi R. redempti sint, mercatoribus tutum mare nõ fuisse dicã? cum duodecim secures in prædonum potestatem peruenerint. quid aut Colophonem aut Samum, nobilissimas urbes, innumerabilesq; alias captas esse cõmemorem? cũ uestros portus, atque eos portus, quibus uitam & spiritum ducitis, in prædonum fuisse potestatẽ sciatis. an uero ignoratis portũ Caietæ, celeberrimũ atque plenissimũ nauiũ, inspectante Prætore à prædonibus esse direptũ? ex Miseno autem, eius ipsius libe

ros, qui cũ prædonibus antea ibi bellum gesserat, à prædonibus esse sublatos? nam quid ego Hostiense incommodum, atque illã labem, atque ignominiã Reip. querar? cum, propè inspectantibus uobis, classis ea, cui Cõsul populi R. præpositus esset, à prædonibus capta, atque oppressa est. Prò dij immortales, tantã ne unius hominis incredibilis ac diuina uirtus tam breui tempore lucem afferre Reip. potuit, ut uos, qui modo ante ostium Tyberinum classem hostium uidebatis, ij nunc nullam intra oceani ostium prædonũ nauem esse audiatis? atque hæc qua celeritate gesta sint, quanquã uidetis, tamen à me in dicendo prætereunda nõ sunt. quis enim unquã aut obeundi negotij, aut cõsequendi quæstus studio tam breui tempore tot loca adire, tantos cursus conficere potuit, quã celeriter Cn. Pompeio duce belli impetus nauigauit? qui Siciliam adijt, Africam explorauit, inde Sardiniã cum classe uenit, nõdum tẽpestiuo ad nauigãdum mari: atque hæc tria frumentaria subsidia Reip. firmissimis præsidijs, classibusq; muniuit. inde se cũ in Italiã recepisset, duabus Hispanijs, et Gallia Cisalpina præsidijs, ac nauibus cõfirmata, missis itẽ in orã Illyrici maris, et in Achaiã, omnemq; Græciam nauibus, Italiæ duo maria maximis classibus, firmissimisq; præsidijs adornauit: ipse autem, ut à Brundusio profectus est, undequinquagesimo die totã ad imperium populi R. Ciliciã adiunxit: omnes, qui ubique prædones fuerunt, partim capti, interfectiq; sunt, partim unius huius imperio ac potestati se dediderũt. idem Cretensibus, cum ad eũ usque in Pamphyliã Legatos deprecatoresq; misissent, spem deditionis non ademit, obsidesq; imperauit. ita tantũ bellum, tam diuturnũ, tam longe la

teq; dispersum, quo bello omnes gētes ac nationes preme=
bantur, Cn. Pōpeius extrema hieme apparauit, ineūte ue
re suscepit, media æstate cōfecit. Est hæc diuina atque in=
credibilis uirtus imperatoris. quid cæteræ? quas paulo
ante cōmemorare cœperam: quantæ, atque quàm multæ
sunt? nō enim solum bellandi uirtus in summo atque per
fecto imperatore quærenda est, sed multæ sunt artes exi
miæ, huius administræ comitesq; uirtutis. Ac primum,
quāta innocentia debent esse imperatores? quāta dein=
de omnibus in rebus temperātia? quāta fide? quāta fa=
cilitate? quāto ingenio? quāta humanitate? quæ bre=
uiter, qualia sint in Cn. Pōpeio, cōsideremus: summa. n.
omnia sunt Quirites, sed ea magis ex aliorū cōtentione,
quàm ipsa per sese, cognosci atque intelligi possunt. Quē
enim possumus imperatorem aliquo in numero putare,
cuius in exercitu ueneāt Centuriatus, atque uenierint?
quid hūc hominem magnū, aut amplū de Rep. cogitare,
qui pecuniā ex ærario deprōptā ad bellum administran=
dum, aut propter cupiditatem prouinciæ magistratibus
diuiserit, aut propter auaritiā Romæ in quæstu relique=
rit? uestra admurmuratio facit Quirites, ut agnoscere
uideamini, qui hæc fecerint. ego autē neminem nomino.
quare irasci mihi nemo poterit, nisi qui ante de se uolue
rit cōfiteri. itaque propter hāc auaritiā imperatorū quā=
tas calamitates, quocūque uētū sit, nostri exercitus ferāt,
quis ignorat? itinera, quæ per hosce annos in Italia per
agros atque oppida ciuiū R. nostri imperatores fecerūt,
recordamini: tum facilius statuetis, quid apud exteras
nationes fieri existimetis. utrū, plures arbitramini per ho
sce annos militū uestrorū armis hostium urbes, an hiber=

nis, sociorũ ciuitates esse deletas? neque enim potest exercitũ is cõtinere imperator, qui se ipsum nõ cõtinet; neque seuerus esse in iudicando, qui alios in se seueros esse iudices nõ uult. hic miramur hũc hominem tantũ excellere cæteris, cuius legiones sic in Asiã peruenerunt, ut nõ modo manus tãti exercitus, sed ne uestigiũ quidem cuiquã pacato nocuisse dicatur? iam uero quemadmodũ milites hibernent, quotidie sermones ac literæ perferuntur: non modo, ut sumptũ faciat in militem, nemini uis affertur, sed ne cupienti quidem cuiquã permittitur: hiemis enim, nõ auaritiæ perfugiũ maiores nostri in sociorũ atque amicorum tectis esse uoluerunt. Age uero, cæteris in rebus quali sit temperãtia, cõsiderate. unde illam tantã celeritatem, & tam incredibilem cursum initum putatis? nõ enim illum eximia uis remigũ, aut ars inaudita quædã gubernandi, aut uenti aliqui noui tam celeriter in ultimas terras pertulerunt: sed hæ res, quæ cæteros remorari solent, nõ retardarunt: nõ auaritia ab instituto cursu ad prædã aliquã reuocauit, nõ libido ad uoluptatem, nõ amœnitas ad delectationem, nõ nobilitas urbis ad cognitionem, nõ denique labor ipse ad quietẽ: postremo signa, & tabulas, cæteraq; ornamenta Græcorum oppidorum, quæ cæteri tollenda esse arbitrãtur, ea sibi ille ne uisenda quidem existimauit. itaque omnes quidẽ nũc in his locis Cn. Põpeium sicut aliquem nõ ex hac urbe missum, sed de cœlo delapsum intuentur: nũc denique incipiunt credere, fuisse homines Romanos hac quõdam abstinentia, quod iam nationibus exteris incredibile ac falso memoriæ proditũ uidebatur. nũc imperij nostri splendor illis gentibus lucet. nũc intelligunt, nõ sine causa ma

iores ſuos tum, cum hac temperantia magiſtratus habe=
bamus, ſeruire populo R. quàm imperare alijs maluiſſe.
iam uero ita faciles aditus ad eum priuatorum, ita libe=
ræ querimoniæ de aliorũ iniurijs eſſe dicuntur, ut is, qui
dignitate principibus excellit, facilitate par infimis eſſe
uideatur. iam quãtum cõſilio, quãtum dicendi grauita=
te & copia ualeat, in quo ipſo ineſt quædã dignitas im=
peratoria, uos Quirites hoc ipſo in loco ſæpe cognoſtis. fi=
dem uero eius inter ſocios quantam exiſtimari putatis,
quã hoſtes omnium gentium ſanctiſſimã eſſe iudicarint?
humanitate iam tãta eſt, ut difficile dictu ſit, utrũ hoſtes
magis uirtutem eius pugnãtes timuerint, an mãſuetudi=
nem uicti dilexerint. et quiſquã dubitabit, quin huic tã=
tum bellum hoc trãſmittendũ ſit? qui ad omnia ueſtræ
memoriæ bella conficienda diuino quodam cõſilio natus
eſſe uideatur. & quoniam auctoritas multum in bellis
quoque adminiſtrãdis atque imperio militari ualet, certe
nemini dubiũ eſt, quin ea in re idem ille imperator pluri
mum poſſit. uehementer autem pertinere ad bella admi=
niſtrãda, quid hoſtes, quid ſocij de imperatoribus ueſtris
exiſtiment, quis ignorat? cũ ſciamus homines in tãtis re=
bus, ut aut cõtemnãt, aut metuãt, aut oderint, aut amẽt,
opinione nõ minus famæ, quàm aliqua certa ratione cõ=
moueri. quod igitur nomen unquã in orbe terrarum cla
rius fuit? cuius res geſtæ pares? de quo homine uos, id
quod maxime facit auctoritatem, tanta, & tam præcla
ra iudicia feciſtis? an uero ullam uſquã eſſe oram tam
deſertã putatis, quò nõ illius diei fama peruaſerit, cũ uni=
uerſus populus R. referto foro, repletiſq; omnibus tem=
plis, ex quibus hic locus cõſpici poteſt, unum ſibi ad com=

mune omnium gentium bellum Cn. Pompeium impera=
torem depoposcit? itaque ut plura nō dicā, neque aliorū
exemplis cōfirmem, quantum huius auctoritas ualeat in
bello; ab eodem Cn. Pōpeio omnium rerum egregiarum
exempla sumantur: qui quo die à uobis maritimo bello
præpositus est imperator, tāta repente uilitas annonæ ex
summa inopia & caritate rei frumentariæ cōsecuta est
unius spe & nomine, quantam uix ex summa ubertate
agrorū diuturna pax efficere potuisset. Iā uero accepta
in Ponto calamitate ex eo prælio, de quo uos paulo ante
inuitus admonui, cum socij pertimuissent, hostiū opes, ani
miq; creuissent, cū satis firmū præsidiū prouincia nō ha=
beret, amisissetis Asiā Quirites, nisi ipsum id tēporis diui=
nitus Cn. Pōpeiū ad eas regiones fortuna populi R. attu
lisset. huius aduētus & Mithridatem insolita inflāmatū
uictoria cōtinuit, et Tigranem magnis copijs minitātem
Asiæ retardauit. & quisquā dubitabit, quid uirtute pro=
fecturus sit, qui tantū auctoritate profecerit? aut quàm
facile imperio atque exercitu socios, & uectigalia cōser=
uaturus sit, qui ipso nomine ac rumore defenderit? Age
uero, illa res quātā declarat eiusdem hominis apud hostes
populi R. auctoritatē, quòd ex locis tā lōginquis, tamq; di
uersis, tā breui tempore omnes unà huic se dediderunt?
quòd Cretensium Legati, cū in eorū insula noster impe=
rator, exercitusq; esset, ad Cn. Pōpeium in ultimas propè
terras uenerūt, eiq; se omnes Cretensium ciuitates dedere
uelle dixerunt? quid? idem ipse Mithridates, non'ne ad
eūdem Cn. Pompeium Legatū usque in Hispaniam mi=
sit? eumq; Pōpeius Legatum semper iudicauit: ij, qui=
bus semper erat molestum ad eū potissimū esse missum,

ſpeculatorem, quàm Legatum iudicare maluerunt. Poteſtis igitur iam conſtituere Quirites, hanc auctoritatem multis poſtea rebus geſtis, magniſq; ueſtris iudicijs amplificatam, quantum apud illos Reges, quantum apud exteras nationes ualituram eſſe exiſtimetis. Reliquum eſt, ut de felicitate, quam præſtare de ſe ipſo nemo poteſt, meminiſſe & cõmemorare de altero poſſumus, ſicut æquum eſt homini de poteſtate deorũ, timide & pauca dicamus. Ego enim ſic exiſtimo, Maximo, Marcello, Scipioni, Mario, & cæteris magnis imperatoribus, non ſolum propter uirtutem, ſed etiã propter fortunã ſæpius imperia mandata, atque exercitus eſſe cõmiſſos: fuit.n. profecto quibuſdã ſummis uiris quædã ad amplitudinem, et gloriam, & ad res magnas bene gerendas diuinitus adiuncta fortuna. de huius autem hominis felicitate, quo de nunc agimus, hac utar moderatione dicendi: nõ ut in illius poteſtate fortunã poſitam eſſe dicam, ſed ut præterita meminiſſe, reliqua ſperare uideamur: ne aut inuiſa dijs immortalibus oratio noſtra, aut ingrata eſſe uideatur. itaque nõ ſum prædicaturus Quirites, quãtas ille res domi, militiæq;, terra, mariq;, quãtaq; felicitate geſſerit, ut eius ſemper uolũtatibus nõ modo ciues aſſenſerint, ſocij obtẽperarint, hoſtes obedierint, ſed etiã uẽti tẽpeſtateſq; obſecũdarint. hoc breuiſſime dicã, neminẽ unquã tã impudentem fuiſſe, qui à dijs immortalibus tot & tãtas res tacitus auderet optare, quot & quãtas dij immortales ad Cn. Põpeiũ detulerũt. quod ut illi propriũ, ac perpetuũ ſit Quirites, cũ cõmunis ſalutis atque imperij, tũ ipſius hominis cauſa, ſicuti facitis, uelle, & optare debetis. quare cum & bellũ ita neceſſariũ ſit, ut negligi nõ poſſit; ita ma-

gnum, ut accuratissime sit administrandum; & cum ei imperatorē præficere possitis, in quo sit eximia belli scientia, singularis uirtus, clarissima auctoritas, egregia fortuna: dubitabitis Quirites, quin hoc tantū boni, quod à dijs immortalibus oblatum & datum est, in Remp. cōseruandā, atque amplificandā cōferatis? quòd si Romæ Cn. Pōpeius priuatus esset hoc tempore, tamen ad tantū bellum is erat deligendus atque mittendus. nūc cum ad cæteras summas utilitates hæc quoque opportunitas adiūgatur, ut in ijs ipsis locis adsit, ut habeat exercitū, ut ab ijs, qui habent, accipere statim possit: quid expectamus? aut cur non, ducibus dijs immortalibus, eidem, cui cætera summa cum salute Reip. cōmissa sunt, hoc quoque bellū regium committimus? At enim uir clarissimus, Reip. & uestris beneficijs amplissimis affectus, Q. Catulus, itemq; summis ornamentis honoris, fortunæ, uirtutis, ingenij prædituṡ Q. Hortensius, ab hac ratione dissentiunt: quorū ego auctoritatem apud uos multis locis plurimum ualuisse, & ualere oportere confiteor: sed in hac causa, tāetsi cognoscitis auctoritates contrarias fortissimorum uirorū & clarissimorū, tamen omissis auctoritatibus, ipsa re et ratione exquirere possumus ueritatem, atque hoc facilius, quòd ea omnia, quæ adhuc à me dicta sunt, ijdē isti uera esse cōcedunt; & necessarium bellū esse, & magnū; et in uno Cn. Pōpeio summa esse omnia. quid igitur ait Hortensius? si uni omnia tribuēda sunt, unū dignissimū esse Pōpeium: sed ad unū tamen omnia deferri nō oportere. obsoleuit iam ista oratio, re multo magis, quàm uerbis refutata. nam tu idem Q. Hortensi multa pro tua summa copia ac singulari facultate dicēdi & in se-

natu contra uirum fortem A. Gabinium grauiter, ornateq́; dixisti, cum is de uno imperatore contra prædones cõstituendo legem promulgasset: et ex hoc ipso loco permulta idem contra legem uerba fecisti. quid tũ per deos immortales, si plus apud populũ R. auctoritas tua, quàm ipsius populi R. salus & uera causa ualuisset, hodie hãc gloriã atque hoc orbis terræ imperium teneremus? an tibi tum imperium esse hoc uidebatur, cum populi R. Legati, Prætores, Quæstoresq; capiebantur? cum ex omnibus prouincijs cõmeatu & priuato & publico prohibebamur? cũ ita clausa erãt nobis omnia maria, ut neque priuatã rem maritimã, neque publicam iam obire possemus? quæ ciuitas antea unquã fuit, nõ dico Atheniensium, quæ satis late quondam mare tenuisse dicitur; non Carthaginensium, qui permultũ classe, maritimisq; rebus ualuerũt; non Rhodiorũ, quorum usque ad nostram memoriã disciplina naualis & gloria remansit: quæ ciuitas antea unquã tam tenuis, quæ tã parua insula fuit, quæ nõ portus suos, & agros, & aliquã partem regionis atque oræ maritimæ per se ipsa defenderet? At hercle aliquot annos continuos ante legem Gabiniam ille populus R. cuius usque ad nostrã memoriam nomen inuictũ in naualibus pugnis permãserat, magna ac multo maxima parte nõ modo utilitatis, sed dignitatis atque imperij caruit. nos, quorũ maiores Antiochum Regem classe, Persenq́; superarunt, omnibusq; naualibus pugnis Carthaginenses, homines in maritimis rebus exercitatissimos paratissimosq;, uicerũt; ij nullo in loco iam prædonibus pares esse poteramus. nos quoque, qui antea nõ modo Italiã tutam habebamus, sed omnes socios in ultimis oris aucto=

ritate nostri imperij saluos præstare poteramus, tum cum insula Delos tã procul à nobis in Aegæo mari posita, quò omnes undique cum mercibus atque oneribus cõmeabãt, referta diuitijs, parua, sine muro nihil timebat: ijdem nõ modo prouincijs, atque oris Italiæ maritimis, ac portubus nostris, sed etiã Appia iam uia carebamus: & his temporibus non pudebat magistratus populi R. in hunc ipsum locũ ascendere, cũ eum uobis maiores uestri exuuijs nauticis, & classium spolijs ornatũ reliquissent. Bono te animo tũ Q. Hortensi populus R. & cæteros, qui erant in eadem sentẽtia, dicere existimauit ea, quæ sentiebatis: sed tamen in salute cõmuni idem populus R. dolori suo maluit, quàm auctoritati uestræ obtemperare. itaque una lex, unus uir, unus annus nõ modo nos illa miseria ac turpitudine liberauit, sed etiã effecit, ut aliquãdo uere uideremur omnibus gentibus ac nationibus terra mariq; imperare. quo mihi etiã indignius uidetur obtrectatũ esse adhuc, Gabinio dicã, an'ne Põpeio, an utrique? id quod est uerius. ne legaretur A. Gabinius Cn. Pompeio expetenti ac postulanti? utrũ, ille, qui postulat Legatum ad tantũ bellũ quem uelit, idoneus non est, qui impetret, cũ cæteri ad expilãdos socios, diripiendasq; prouincias, quos uoluerunt, Legatos eduxerint: an ipse, cuius lege salus ac dignitas populo R. atque omnibus gẽtibus cõstituta est, expers esse debet gloriæ eius imperatoris, atque eius exercitus, qui cõsilio ipsius atq; periculo est cõstitutus? an C. Falcidius, Q. Metellus, Q. Celius Latiniensis, Cn. Lentulus, quos omneis honoris causa nomino, cum Tribuni pl. fuissent, anno proximo Legati esse potuerũt: in hoc uno Gabinio sunt tam diligentes? qui in hoc bello, quod lege Gabinia

geritur, in hoc imperatore atque exercitu, quẽ per se ipse constituit, etiam præcipuo iure esse deberet. de quo legan do spero Consules ad senatũ relaturos. qui si dubitabunt, aut grauabũtur, ego me profiteor relaturũ: neque me im pediet cuiusquã Quirites inimicũ edictum, quo minus fre tus uobis uestrũ ius, beneficiumq; defendã: neque præter intercessionẽ quidquã audiã: de qua, ut arbitror, isti ipsi, qui minantur, etiã atque etiã, qui id liceat, considerabũt. mea quidẽ sententia Quirites unus A. Gabinius belli ma ritimi, rerumq; gestarũ auctor, comes Cn. Põpeio adscri bitur, propterea quòd alter uni id bellũ suscipiẽdũ uestris suffragijs detulit, alter delatũ, susceptumq; confecit.

Reliquũ est, ut de Q. Catuli auctoritate, et sententia di cendũ esse uideatur. qui cum ex uobis quæreret, si in uno Cn. Põpeio omnia poneretis, si quid de eo factũ esset, in quo spem essetis habituri; cepit magnũ suæ uirtutis fru ctum, ac dignitatis, cũ omnes propè una uoce, in eo ipso uos spẽ habituros esse, dixistis. etenim talis est uir, ut nul la res tanta sit, ac tã difficilis, quam ille nõ & cõsilio re gere, & integritate tueri, & uirtute cõficere possit. sed in hoc ipso ab eo uehementissime dissentio, quòd quo mi nus certa est hominũ ac minus diuturna uita, hoc magis Resp. dũ per deos immortales licet, frui debet summi ho minis uita atque uirtute. at. n. nihil noui fiat cõtra exẽ pla, atque instituta maiorũ. nõ dico hoc loco, maiores no stros semper in pace cõsuetudini, in bello utilitati paruis se, semper ad nouos casus temporum, nouorum consilio rum rationes accõmodasse: nõ dicã, duo bella maxima, Punicum & Hispaniense, ab uno imperatore esse confe cta; duas urbes potentissimas, quæ huic imperio maxime

minabãtur, Carthaginem atque Numantiam, ab eodem
Scipione esse deletas: nõ cõmemorabo, nuper ita uobis pa
tribusq; uestris esse uisum, ut in uno C. Mario spes impe=
rij poneretur, ut idem cũ Iugurtha, idem cũ Cimbris, idẽ
cum Theutonis bellum administraret: in ipso Cn. Põpeio,
in quo noui constitui nihil uult Q. Catulus, quàm mul
ta sint noua, summáq; Catuli uoluntate cõstituta, recor=
damini. quid tã nouum, quàm adolescẽtulum priuatum,
exercitũ difficili Reip. tẽpore conficere? confecit: huic præ
esse? præfuit: rem optime ductu suo gerere? gessit. quid
tam præter consuetudinem, quàm homini peradolescenti,
cuius à senatorio gradu ætas longe abesset, imperiũ atque
exercitum dari? Siciliã permitti atque Africã, bellumq;
in ea administrandum? fuit in his prouinciis singulari in
nocentia, grauitate, uirtute: bellum in Africa maximum
confecit, uictorem exercitum deportauit. quid uero tam
inauditum, quàm equitem R. triũphare? at eam quoque
rem populus R. nõ modo uidit, sed etiam studio omni ui
sendam putauit. quid tam inusitatum, quàm ut, cũ duo
Consules clarissimi, fortissimiq; essent, eques R. ad bellũ
maximum, formidolosissimumq; pro Consule mittere=
tur? missus est. quo quidem tempore, cum esset nõ nemo
in senatu, qui diceret, non oportere mitti hominem pri=
uatum pro Consule; L. Philippus dixisse dicitur, non se il
lum sua sententia pro Cõsule, sed pro Cõsulibus mittere.
tanta in eo Reip. bene gerẽdæ spes cõstituebatur, ut duo=
rum Consulum munus unius adolescentis uirtuti cõmit=
teretur. quid tam singulare, quàm ut ex S. C. legibus so=
lutus, Consul ante fieret, quàm ullum alium magistra=
tum per leges capere licuisset? quid tam incredibile,

quàm ut iterum eques R. ex S.C. triumpharet? quæ in omnibus hominibus noua, post hominum memoriam cõstituta sunt, ea tã multa non sunt, quàm hæc, quæ in hoc uno homine uidimus. atque hæc tot exempla, tanta ac tã noua profecta sunt in eundem hominem à Q. Catulo, atque à cæterorum eiusdem dignitatis amplissimorum hominũ auctoritate. quare uideant, ne sit periniquũ, & nõ ferendũ, illorum auctoritatem de Cn. Põpeij dignitate à uobis cõprobatam semper esse, uestrum ab illis de eodem homine iudicium, populiq; R. auctoritatẽ improbari: præsertim cum iam suo iure populus R. in hoc homine suam auctoritatem uel contra omnes, qui dissentiunt, possit defendere: propterea quòd istis reclamantibus uos unũ illũ ex omnibus delegistis, quem bello prædonũ præponeretis. hoc si uos temere fecistis, & Reip. parum consuluistis: recte isti studia uestra suis consilijs regere conãtur. sin autem uos plus tum in Rep. uidistis, uos his repugnantibus per uosmet ipsos dignitatẽ huic imperio, salutem orbi terrarũ attulistis: aliquando isti principes & sibi, & cæteris populi R. uniuersi auctoritati parendum esse fateantur. Atque in hoc bello Asiatico et regio non solum militaris illa uirtus, quæ est in Cn. Põpeio singularis, sed aliæ quoque uirtutes animi multæ, & magnæ requirũtur. difficile est, in Asia, Cilicia, Syria, regnisq; exterarum nationũ ita uersari uestrum imperatorem, ut nihil aliud, quàm de hoste ac de laude, cogitet. deinde etiã, si qui sunt pudore ac tẽperantia moderatiores, tamẽ eos esse tales propter multitudinem cupidorum hominũ nemo arbitratur. difficile est dictu Quirites, quanto in odio simus apud exteras nationes, propter eorum, quos ad eas hoc anno cum

imperio misimus, iniurias ac libidines. quod enim fanum putatis in illis terris, nostris magistratibus religiosum, quam ciuitatem sanctam, quam domum satis clausam ac munitam fuisse? urbes iam locupletes ac copiosæ requiruntur, quibus causa belli propter diripiendi cupiditatem inferatur. Libenter hæc coràm Q. Catulo & Q. Hortensio disputarem, summis & clarissimis uiris. nouerunt enim sociorum uulnera: uident eorum calamitates, querimonias audiunt. pro socijs uos cõtra hostes exercitum mittere putatis, an hostium simulatione contra socios atque amicos? quæ ciuitas est in Asia, quæ non modo unius imperatoris, aut Legati, sed unius Tribuni mil. animos ac spiritus capere possit? quare etiam si quem habetis, qui collatis signis exercitus regios superare posse uideatur, tamen, nisi erit idem, qui se à pecunijs sociorum, qui ab eorum coniugibus ac liberis, qui ab auro, gazáq; regia manus, oculos, animum cohibere possit, non erit idoneus, qui ad bellum Asiaticum, regiumq; mittatur. ecquã putatis ciuitatem pacatã fuisse, quæ locuples sit? ecquam esse locupletem, quæ istis pacata esse uideatur? ora maritima Quirites Cn. Põpeium non solum propter rei militaris gloriam, sed etiã propter animi continentiam requisiuit. uidebat. n. populus R. non locupletari quotannis pecunia publica, præter paucos, neq; eos quidquã aliud asse qui classium nomine, nisi ut detrimẽtis accipiendis maiore affici turpitudine uideremur. nunc qua cupiditate homines in prouincias, quibus iacturis, quibus cõditionibus proficiscantur, ignorãt uidelicet isti, qui ad unũ deferenda esse omnia nõ arbitrãtur. quasi uero Cn. Põpeium nõ cũ suis uirtutibus, tum etiam alienis uitijs magnum esse

uideamus.

uideamus. Quare nolite dubitare, quin huic uni credatis omnia, qui inter annos tot unus inuetus sit, quem socij in urbes suas cum exercitu uenisse gaudeāt. Quòd si auctoritatibus hāc causam Quirites confirmandam putatis, est uobis auctor uir bellorum omniū, maximarumq; rerum peritissimus, P. Seruilius, cuius tantæ res gestæ terra, mariq; extiterūt, ut, cū de bello deliberetis, auctor uobis grauior esse nemo debeat: est C. Curio, summis uestris beneficijs, maximisq; rebus gestis, summo ingenio, & prudentia præditus: est Cn. Lentulus, in quo omnes pro amplissimis uestris honoribus summū cōsilium, summā grauitatem esse cognoscitis: est C. Cassius, integritate, uirtute, cōstātia singulari. quare uidete, num horū auctoritatibus illorum orationi, qui dissentiūt, respōdere posse uideamur. Quæ cum ita sint C. Manili, primū istam tuā & legem, & uoluntatē, & sentētiam laudo, uehemētissimeq; comprobo: deinde te hortor, ut auctore populo R. maneas in sentētia, ne'ue cuiusquā uim, aut minas pertimescas. primum in te satis esse animi cōstantiæq; arbitror; deinde cum tātā multitudinē, cum tāto studio adesse uideamus, quātā nō iterū in eodē homine præficiēdo uidimus: quid est, quòd aut de re, aut de perficiēdi facultate dubitemus? ego autem, quidquid in me est studij, cōsilij, laboris, ingenij, quidquid hoc beneficio populi R. atque hac potestate prætoria, quidquid auctoritate, fide, cōstantia possum, id omne ad hanc rem cōficiendam tibi & populo R. polliceor & defero: testorq; omnes deos, & eos maxime, qui huic loco temploq; præsident, qui omnium mentes eorū, qui ad Remp. adeunt, maxime perspiciunt, me hoc neque rogatu facere cuiusquam, neque quo Cn. Pompeij gra=

tiam mihi per hanc causam conciliari putem, neque quo mihi ex cuiusquam amplitudine aut præsidia periculis, aut adiumenta honoribus quæram: propterea quòd pericula facile, ut hominem præstare oportet, innocentia tecti pellemus, honores autem neque ab uno, neque ex hoc loco, sed eadem nostra illa laboriosissima ratione uitæ, si uestra uoluntas feret, consequemur. Quamobrem, quidquid in hac causa mihi susceptum est Quirites, id omne me Reip. causa suscepisse confirmo: tantumq; abest, ut aliquam bonam gratiam mihi quæsisse uidear; ut multas etiam simultates, partim obscuras, partim apertas, intelligam, mihi non necessarias, uobis non inutiles, suscepisse. sed ego me hoc honore præditum, tantis uestris beneficijs affectum, statui Quirites uestram uoluntatem, & Reip. dignitatem, & salutem prouinciarum atque sociorum meis omnibus commodis, & rationibus præferre oportere.

PRO A. CLVENTIO HABITO. ORATIO XIIII.

a Nimaduerti iudices, omnẽ accuſatoris orationem in duas diuiſam eſſe partes. quarum altera mihi niti, & magnopere confidere uidebatur inuidia iam inueterata iudicij Iuniani: altera tãtummodo conſuetudinis cauſa, timide, et diffidenter attingere rationẽ ueneficij criminũ: qua de re lege eſt hæc quæſtio cõſtituta. itaque mihi certũ eſt hãc eandem diſtributionẽ, inuidiæ, & criminũ, ſic in defenſione ſeruare, ut omnes intelligant, nihil me nec ſubterfugere uoluiſſe reticendo, nec obſcurare dicẽdo. ſed cum cõſidero quo modo mihi in utraque re ſit elaborãdũ: altera pars, ea, quæ propria eſt iudicij ueſtri, et legitimæ ueneficij quæſtionis, per mihi breuis, et nõ magnæ in dicẽdo cõtentionis fore uidetur: altera autẽ, quæ procul à iudicio remota eſt, quæ cõcionibus ſeditioſe cõcitatis accõmodatior eſt, quã trãquillis, moderatisq; iudicijs, proſpicio quantũ in agẽdo difficultatis, & quantũ laboris ſit habitura. ſed in hac tanta difficultate illa me res tamen iudices conſolatur, quòd uos de criminibus ſic audire cõſueuiſtis, ut eorum omnem diſſolutionem ab oratore quæratis, ut non exiſtimetis plus uos ad ſalutem reo largiri oportere, quàm quantũ defenſor purgandis criminibus conſequi, & dicẽdo probare potuerit. De inuidia autem ſic inter uos diſceptare debetis, ut, non quid dicatur à nobis, ſed quid oporteat dici, conſideretis. agitur enim in criminibus, A. Cluentij proprium periculum; in inuidia, cauſa cõmunis. quãobrẽ alterã partem

cauſæ ſic agemus,ut uos doceamus ; alteram ſic, ut ore=
mus.in altera diligentia ueſtra nobis adiūgenda eſt,in al
tera fides implorāda:nemo eſt enim,qui inuidiæ ſine ue=
ſtro ac ſine taliū uirorū ſubſidio poſſit reſiſtere. Equidē,
quod ad me attinet,quò me uertā,neſcio . negē fuiſſe illā
infamiā iudicij corrupti ? negem illā rem agitatā in con
cionibus ? iactatam in iudicijs ? cōmemoratā in ſenatu?
euellam ex animis hominū tantam opinionem ? tam pe=
nitus inſitam ? tam uetuſtam ? nō eſt noſtri ingenij.ue=
ſtri auxilij eſt iudices,huius innocentiæ ſic in hac calami
toſa fama,quaſi in aliqua pernicioſiſſima flāma , atque
in cōmuni incendio, ſubuenire. etenim ſicut alijs in locis
parū firmamenti,& parū uiriū falſitas habet: ſic in hoc
loco falſa inuidia imbecilla eſſe debet. dominetur in con
cionibus; iaceat in iudicijs; ualeat in opinionibus ac ſer=
monibus imperitorū;ab ingenijs prudentium repudietur:
uehementes habeat repētinos impetus; ſpatio interpoſito,
et cauſa cognita,cōſeneſcat:denique illa definitio iudicio=
rum æquorum , quæ nobis à maioribus tradita eſt , reti=
neatur,ut in iudicijs & ſine inuidia culpa plectatur,&
ſine culpa inuidia ponatur. quāobrē à uobis iudices,an=
tequā de ipſa cauſa dicere incipio, hoc poſtulo : primum
id,quod æquiſſimum eſt,ut ne quid huc præiudicati affe=
ratis : etenim nō modo auctoritatem, ſed etiā nomen iu
dicum amittemus,niſi hic ex ipſis cauſis iudicabimus, ac
ſi ad cauſas iudicia iam facta domo deferemus : deinde,
ſi quam opinionem iam ueſtris mentibus cōprehendiſtis ;
ſi eā ratio cōuellet, ſi ratio labefactabit, ſi denique ueri=
tas extorquebit , ne repugnetis,eamq; animis ueſtris aut
libētibus,aut æquis remittatis : tum autē, cum ego una=

quaque de re dicam, & diluã, ne ipsi, quæ cõtraria sunt,
taciti cogitationi uestræ subijciatis, sed ad extremum ex=
pectetis, & me meũ dicendi ordinem seruare patiamini:
cum peroraro, tum, si quid erit præteritum, à me requi=
ratis. Ego me iudices ad eam causam accedere, quæ iam
per annos octo cõtinuos ex cõtraria parte audiatur, atq;
ipsa opinione hominũ tacita propè cõuicta atque dãnata
sit, facile intelligo. sed si quis mihi deus uestrã ad me au=
diendũ beneuolentiam cõciliarit, efficiam profecto, ut in=
telligatis, nihil esse homini tã timendũ, quàm inuidiam;
nihil innocenti suscepta inuidia tã optandũ, quàm æquũ
iudiciũ, quòd in hoc uno denique falsæ infamiæ finis ali
quis atque exitus reperiatur. quãobrem magna me spes
tenet, si ea, quæ sunt in causa, explicare, atque omnia di=
cendo cõsequi potuero, hũc locũ, cõsessumq; uestrũ, quem
illi horribilem A. Cluentio ac formidolosum fore putaue
rũt, eũ tãdem eius fortunæ miseræ, multumq; iactatæ por
tum ac perfugium futurũ. tametsi permulta sunt, quæ
mihi, antequã de causa dicam, de cõmunibus inuidiæ pe=
riculis dicenda esse uideãtur: tamen ne diutius oratione
mea suspensa expectatio uestra teneatur, aggrediar ad
crimen cum illa deprecatione iudices, qua mihi sæpius
utendũ esse intelligo; sic ut me audiatis, quasi hoc tem=
pore hæc causa primũ dicatur, sicuti dicitur, nõ quasi sæ
pe iam dicta, & nũquã probata sit. hodierno. n. die pri=
mum ueteris istius criminis diluendi potestas est data:
ante hoc tempus error in hac causa atque inuidia uersa
ta est. quãobrem, dũ multorũ annorũ accusationi breui=
ter, dilucideq; respõdeo, quæso ut me iudices, sicuti face=
re instituistis, benigne, attẽteq; audietis. Corrupisse dici

tur A. Cluentius iudicium pecunia, quo inimicum suum innocentem Statium Albium cōdemnaret. ostendā iudices primū, quoniam caput illius atrocitatis atque inuidiæ fuit, innocentem pecunia circūuentum; neminem unquā maioribus criminibus, grauioribus testibus esse in iudicium uocatum: deinde ea de eo præiudicia esse facta ab ipsis iudicibus, à quibus cōdemnatus est, ut non modo ab iisdem, sed ne ab alijs quidem ullis absolui ullo modo posset. cum hæc docuero, tum illud ostendam, quod maxime requiri intelligo, iudicium illud pecunia esse tentatū, non à Cluentio, sed cōtra Cluentium: faciamq;, ut intelligatis, in tota illa causa quid res ipsa tulerit, quid error affinxerit, quid inuidia cōflarit. Primum igitur illud est, ex quo intelligi possit, debuisse Cluentiū magnopere causæ cōfidere, quòd certissimis criminibus & testibus fretus ad accusandū descenderit. hoc loco faciendum mihi iudices est, ut uobis breuiter illa, quibus Albius condemnatus est, crimina exponam. Abs te peto Oppianice, ut me inuitum de patris tui causa dicere existimes, adductum fide atque officio defensionis. etenim tibi si in præsentia satisfacere nō potuero, tamen multæ mihi ad satisfaciendum reliquo tempore facultates dabuntur: Cluentio nisi nūc satisfecero, postea mihi satisfaciendi potestas non erit. simul & illud, quis est, qui dubitare debeat, cōtra damnatum, & mortuum, pro incolumi, & uiuo dicere? cum illi, in quem dicitur, dānatio omne ignominiæ periculum iam abstulerit, mors uero etiam doloris: huic autem, pro quo dicitur, nihil possit offensionis accedere sine acerbissimo animi sensu ac dolore, & sine summo dedecore uitæ ac turpitudine. atque ut intelligatis Cluentiū nō accusa=

torio animo, non ostentatione aliqua, aut gloria adductum, sed nefarijs iniurijs, quotidianis insidijs, proposito ante oculos uitæ periculo, nomē Oppianici detulisse, paulo longius exordium rei demonstrādæ repetā: quod quæso iudices ne moleste patiamini: principijs enim cognitis, multo facilius extrema intelligetis. A. Cluentius Habitus fuit, pater huiusce iudices, homo nō solum municipij Larinatis, ex quo erat, sed etiam regionis illius, & uicinitatis, uirtute, existimatione, nobilitate facile princeps. is cum esset mortuus Sylla & Pōpeio Coss. reliquit hūc annos XV. natum, grandem autem & nubilem filiā: quæ breui tempore post patris mortem nupsit A. Aurio Melino cōsobrino suo, adolescenti in primis, ut tum habebatur, inter suos & honesto, & nobili. cum essent hæ nuptiæ plenæ dignitatis, plenæ concordiæ, repente est exorta mulieris importunæ nefaria libido, non solum dedecore, uerū etiam scelere cōiūcta. nam Sassia mater huius Habiti, mater enim à me nominis causa, tāetsi in hūc hostili odio, & crudelitate est, mater inquā appellabitur: neq; unquā illa ita de suo scelere, et immanitate audiet, ut naturæ nomen amittat: quo enim est ipsum nomen amantius, indulgentiusq; maternū, hoc illius matris, quæ multos iam annos, & nunc, cū maxime, filium interfectū cupit, singulare scelus maiore odio dignum esse ducetis: ea igitur mater Habiti, Melini illius adolescentis generi sui, cōtra quàm fas erat, amore capta, primo, neque id ipsum diu, quoquo modo poterat, in illa cupiditate cōtinebatur: deinde ita flagrare cœpit amentia, sic inflāmata ferri libidine, ut eā nō pudor, nō pudicitia, nō pietas, nō macula familiæ, nō hominū fama, nō filij dolor, nō filiæ mœror

à cupiditate reuocaret. animum adolescentis, nõdum cõsilio, ac ratione firmatum, pellexit ijs omnibus rebus, quibus illa ætas capi ac deliniri potest: filia, quæ non solum illo cõmuni dolore muliebri in eiusmodi uiri iniurijs angeretur, sed nefarium matris pellicatũ ferre nõ posset, de quo ne queri quidem sine scelere se posse arbitraretur, cæteros sui tãti mali ignaros esse cupiebat, in huius amantissimi sui fratris manibus, & gremio, mœrore, & lacrymis cõsenescebat. ecce autem subitũ diuortiũ, quod solatium malorũ omniũ fore uidebatur. discedit à Melino Cluentia; ut in tãtis iniurijs, nõ inuita; ut à uiro, nõ libẽter. tũ uero illa egregia, ac præclara mater palàm exultare lætitia, ac triũphare gaudio cœpit, uictrix filiæ, non libidinis. itaque diutius suspicionibus obscuris lædi famam suã noluit, lectũ illũ genialem, quẽ biennio ante filiæ suæ nubenti strauerat, in eadẽ domo sibi ornari, et sterni, expulsa, atq; exturbata filia, iubet. nubit genero socrus, nullis auspicibus, nullis auctoribus, funestis ominibus omniũ. ò mulieris scelus incredibile, &, præter hãc unã, in omni uita inauditum. ò libidinem effrenatã, & indomitam. ò audaciã singularem. nõ timuisse, si minus uim deorum, hominumq; famam, at illam ipsam noctem, facesq; illas nuptiales? nõ limen cubiculi? nõ cubile filiæ? non parietes denique ipsos superiorum testes nuptiarum? perfregit, ac prostrauit omnia cupiditate ac furore: uicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. tulit hoc cõmune dedecus iam familiæ, cognationis, nominis grauiter filius. augebatur autem eius molestia quotidianis querimonijs, & assiduo fletu sororis. statuit tamen nihil sibi in tantis iniurijs, ac tanto scelere matris gra=

uius faciendũ, quàm ut illa matre ne uteretur: ne, quam uidere sine summo animi dolore nõ poterat, ea si matre uteretur, non solũ uidere, sed etiã probare suo iudicio pu taretur. Initiũ quod huic cũ matre fuerit simultatis, audiuistis. pertinuisse hoc ad causam, tũc, cũ reliqua cognoueritis, intelligetis. nã illud me nõ præterit; cuiusmodicũque mater sit, tamẽ in iudicio filij de turpitudine parentis dici uix oportere. nõ essem ad ullã causam idoneus iudices, si hoc, quod in cõmunibus hominum sensibus, atque in ipsa natura positũ atque infixũ est, id ego, cũ ad amici pericula depellenda adhiberer, nõ uiderem. facile intelligo, nõ modo reticere homines parentũ iniurias, sed etiã animo æquo ferre oportere. sed ego ea, quæ ferri possunt, ferẽda; quæ taceri, tacenda esse arbitror. nihil in uita uidit calamitatis A. Cluẽtius, nullũ periculũ mortis adijt, nihil mali timuit, quod nõ totũ à matre esset conflatũ, et perfectũ. quæ hoc tempore sileret omnia, atque ea si obliuione nõ posset, tamen taciturnitate sua tecta esse pateretur: sed ea uero sic agit, ut prorsus reticere nullo modo possit: hoc. n. ipsum iudiciũ, hoc periculũ, illa accusatio, omnis testiũ copia, quæ futura est, à matre initio est adornata, à matre hoc tẽpore instruitur, atque omnibus eius opibus, & copijs cõparatur: ipsa denique nuper Larino huius opprimẽdi causa Romã aduolauit: præsto est mulier audax, pecuniosa, crudelis: instruit accusatores: instruit testes: squalore huius et sordibus lætatur: exitium exoptat: sanguinem suũ profundere omnẽ cupit, dũmodo profusum huius ante uideat. hæc nisi omnia perspexeritis in causa, temere à nobis illã appellari putatote. sin autẽ erũt et aperta, et nefaria, Cluẽtio ignoscere debetis, quòd

hæc à me dici patiatur : mihi ignoſcere nõ deberetis, ſi tacerem. Nũc iam ſummatim exponã, quibus criminibus Oppianicus dãnatus ſit : ut & cõſtãtiã A. Cluentij, & rationẽ accuſationis perſpicere poſſitis. Ac primũ, cauſa accuſandi quæ fuerit, oſtendã, ut id ipſum A. Cluentium ui et neceſſitate coactũ feciſſe uideatis. Cũ manifeſto uenenũ deprehendiſſet, quod uir matris Oppianicus ei parauiſſet; & res nõ coniectura, ſed oculis ac manibus teneretur, neque in cauſa ulla dubitatio poſſet eſſe: accuſauit Oppianicũ; quàm cõſtanter, & quàm diligenter, poſtea dicã: nũc hoc ſcire uos uolui, nullam huic aliam accuſandi cauſam fuiſſe, niſi uti propoſitũ uitæ periculum, & quotidianas capitis inſidias hac una ratione uitaret. Atque ut intelligatis ijs accuſatum eſſe criminibus Oppianicum, ut neque accuſator timere, neque reus ſperare debuerit, pauca uobis illius iudicij crimina exponã. quibus cognitis, nemo ueſtrũ mirabitur, illũ diffidentem rebus ſuis ad Stalenum, atque ad pecuniã cõfugiſſe. Larinas quædã fuit Dinea, ſocrus Oppianici, quæ filios habuit M. & Numeriũ Aurios, et Cn. Magiũ, & filiã Magiam, nuptã Oppianico. M. Aurius adoleſcentulus bello Italico captus apud Aſculũ, in Q. Sergij ſenatoris, eius, qui inter ſicarios dãnatus eſt, manus incidit, & apud eũ fuit in ergaſtulo. Numerius autem Aurius frater mortuus eſt, hæredemq; Cn. Magiũ fratrẽ ſuũ reliquit. poſtea Magia uxor Oppianici mortua eſt. poſtremo, unus qui reliquus erat Dineæ filius, Cn. Magius eſt mortuus. is fecit hæredẽ illũ adoleſcentem Oppianicũ ſororis ſuæ filiũ, eũq; partiri cũ Dinea matre iuſſit. interim uenit index ad Dineã neque obſcurus, neque incertus, qui nũciaret ei,

filium eius M. Aurium uiuere, et in agro Gallico esse in seruitute. mulier amissis liberis, cũ unius filij recuperandi spes esset ostẽtata, omnes suos propinquos, filijq; sui necessarios cõuocauit, et ab his flens petiuit, ut negociũ susciperent, adolescentem inuestigarent, sibi restituerent eũ filiũ, quem tãtũ unũ ex multis fortuna reliquũ esse uoluisset. hæc cũ agere instituisset, oppressa morbo est. itaque testamentũ fecit eiusmodi, ut illi filio HS CCCCIↃↃↃↃ millia legaret, hæredem institueret eũdem illũ Oppianicũ nepotem suũ: atque his diebus paucis est mortua. propinqui tamen illi, quemadmodũ uiua Dinea instituerãt, ita, mortua illa, ad inuestigãdũ Aurium cũ eodem illo indice in agrũ Gallicum profecti sunt. interim Oppianicus, ut erat, sicuti multis ex rebus reperietis, singulari scelere, et audacia, per quendã Gallicanũ familiarem suũ primum illũ indicem pecunia corrupit, deinde ipsum Aurium nõ magna iactura facta tollendũ interficiendumq; curauit. illi autem, qui erãt ad propinquũ inuestigandum, & recuperandũ profecti, literas Larinum ad Aurios illius adolescentis propinquos, suosq; necessarios mittunt, sibi difficilem esse inuestigandi rationem, quòd intelligerent indicem ab Oppianico esse corruptum. quas literas A. Aurius, uir fortis & experiens, & domi nobilis, M. illius Aurij propinquus, in foro palàm, multis audientibus, cũ adesset Oppianicus, recitat, & clarissima uoce, se nomen Oppianici, si interfectum M. Aurium comperisset, delaturum esse testatur. interim breui tempore illi, qui erant in agrum Gallicũ profecti, Larinũ reuertuntur, interfectũ esse M. Aurium renunciant. animi nõ solum propinquorum, sed etiam omnium Larinatium odio Oppia-

nici, & illius adolescentis misericordia cõmouentur. itaq; cũ A. Aurius, qui antea denũciarat, clamore hominem, ac minis insequi cœpisset, Larino profugit, et se in castra clarissimi uiri Q. Metelli contulit. post illam fugam & sceleris, & conscientiæ testem, nunquam se iudicijs, nunquam legibus, nũquã inermem inimicis cõmittere ausus est: sed per illam L. Syllæ uim, atque uictoriã Larinũ in summo timore omnium cum armatis aduolauit: Quatuoruiros, quos municipes fecerant, sustulit: se à Sylla, et alios præterea tres factos esse dixit, & ab eodem sibi esse imperatum, ut Auriũ illum, qui sibi delationem nominis, & capitis periculũ ostentarat, & alterũ Auriũ, & eius Caiũ filiũ, & Sex. Virbiũ, quo sequestre in illo indice corrũpendo dicebatur esse usus, proscribẽdos interficiendosq; curaret. itaq; illis crudelissime interfectis, nõ mediocri ab eo cæteri proscriptionis, & mortis metu terrebantur. his rebus in causa iudicioq; patefactis, quis est, qui illum absolui potuisse arbitraretur? Atque hæc parua sunt: cognoscite reliqua, ut nõ aliquando cõdemnatũ esse Oppianicum, sed aliquãdiu incolumem fuisse miremini. Primũ uidete hominis audaciã. Sassiam in matrimonium ducere Habiti matrem, illam, cuius uirum A. Aurium occiderat, concupiuit. utrum, impudentior hic, qui postulet; an crudelior illa, si nubat? difficile dictu est. sed tamẽ utriusque humanitatem, constantiamq; cognoscite. petit Oppianicus, ut sibi Sassia nubat, et id magnopere cõtendit. illa autem nõ admiratur audaciã, non impudentiã aspernatur, non denique illam Oppianici dexteram uiri sui sanguine redundãtem reformidat: sed, quòd haberet tres ille filios, idcirco se ab his nuptijs abhorrere respondit. Op=

pianicus, qui pecuniã Saſſiæ concupiuiſſet, domo ſibi quærendum remedium exiſtimauit ad eam moram, quæ nuptijs afferebatur. nam cum haberet ex Nouia infantem filiũ; alter autẽ eius filius, Pappia natus, Theani Apuli, quod abeſt à Larino decẽ et octo millia paſſuũ, apud matrem educaretur: accerſit ſubito ſine cauſa puerũ Theano, quod facere niſi ludis publicis, aut feſtis diebus antea non ſolebat. mater nihil mali miſera ſuſpicans mittit. ille ſe Tarentum proficiſci cũ ſimulaſſet, eo ipſo die puer, cũ hora undecima in publico ualens uiſus eſſet, ante noctẽ mortuus, & poſtridie, antequã luceret, cõbuſtus eſt. atque hunc tantum mœrorem matri prius hominũ rumor, q̃ quiſquã ex Oppianici familia renunciauit. illa cum uno tempore audiſſet ſibi non ſolum filium, ſed etiã exequiarũ munus ereptũ, Larinum confeſtim exanimata uenit, et ibi de integro funus iam ſepulto filio fecit. dies nondũ decẽ interceſſerãt, cũ ille alter filius infans necatur. itaq; nubit Oppianico cõtinuo Saſſia lætanti iã animo, & ſpe optima cõfirmata: nec mirũ, quæ ſe nõ nuptialibus donis, ſed filiorũ funeribus delinitã uideret. itaque, quòd cæteri propter liberos pecuniæ cupidiores ſolent eſſe, ille propter pecuniã liberos amittere iucundũ eſſe duxit. Sentio iudices, uos pro ueſtra humanitate his tantis ſceleribus breuiter à me demõſtratis uehemẽter eſſe cõmotos. quo tandẽ igitur animo fuiſſe illos arbitramini, quibus his de rebus nõ modo audiendũ fuit, uerum etiã iudicandũ? uos auditis de eo, in quem iudices non eſtis; de eo, quem nõ uidetis; de eo, quem odiſſe iam nõ poteſtis; de eo, qui et naturæ, & legibus ſatisfecit, quem leges exilio, natura morte mulctauit: auditis non ab inimico, auditis ſine teſtibus,

auditis, cum ea, quæ copiosissime dici possunt, breuiter à me strictimq; dicũtur. illi audiebant de eo, de quo iurati sententias ferre debebãt; de eo, cuius præsentis nefariũ & cõsceleratũ uultũ intuebantur; de eo, quẽ oderant propter audaciã; de eo, quẽ omni supplicio dignũ esse ducebant: audiebant ab accusatoribus: audiebant uerba multorũ testiũ: audiebant, cũ unaquaque de re à P. Canutio, homine eloquentissimo, grauiter, & diu diceretur. et est quisquã, qui, cum hæc cognouerit, suspicari possit Oppianicũ iudicio oppressum, & circũuentum esse innocentẽ? Aceruatim iam reliqua iudices dicã, ut ad ea, quæ propiora huius causæ, & adiunctiora sunt, perueniã. uos quæso memoria teneatis, non mihi hoc esse propositum, ut accusem Oppianicum mortuũ, sed, cum hoc persuadere uobis uelim, iudiciũ ab hoc non esse corruptũ, hoc uti initio ac fundamento defensionis, Oppianicũ, hominẽ sceleratissimum, et nocentissimũ, esse damnatũ: qui uxori suæ Cluẽtiæ, quæ amita huius Habiti fuit, cũ ipse poculũ dedisset, subito illa in media potione exclamauit, se maximo cum dolore mori, nec diutius uixit, quàm locuta est: nã in ipso sermone hoc, et uociferatione mortua est. & ad hanc mortem tam repentinam, uocemq; morientis omnia præterea, quæ solent esse indicia, & uestigia ueneni, in illius mortuæ corpore fuerunt: eodemq; ueneno C. Oppianicũ fratrem necauit. neque est hoc satis: tametsi in ipso fraterno parricidio nullum scelus prætermissum uidetur: tamen, ut ad hoc nefarium facinus accederet, aditum sibi alijs sceleribus ante muniuit: nam cum esset grauida Auria fratris uxor, & iam appropinquare partus uideretur, mulierem ueneno interfecit, ut unà illa, & quod

erat ex fratre conceptum, necaretur. postea fratrem aggressus est: qui sero, iam exhausto illo poculo mortis, cum & de suo, & de uxoris interitu clamaret, testamētumq; mutare cuperet, in ipsa significatione huius uolūtatis est mortuus. ita mulierem, ne partu eius ab hæreditate fraterna excluderetur, necauit: fratris autem liberos prius uita priuauit, quàm illi hāc ab natura propriam lucem accipere potuerūt: ut omnes intelligerēt, nihil ei clausum, nihil sanctum esse posse, cuius ab audacia fratris liberos ne materni quidem corporis custodia tegere potuisset. memoria teneo, Milesiam quandam mulierem, cum essem in Asia, quòd ab hæredibus secundis accepta pecunia partum sibi ipsa medicamentis abegisset, rei capitalis esse dānatam: neque iniuria, quæ spem parentis, memoriā nominis, subsidium generis, hæredem familiæ, designatū Reip. ciuem sustulisset. quanto est Oppianicus in eadem iniuria maiore supplicio dignus? siquidem illa, cum suo corpori uim attulisset, se ipsam cruciauit: hic autem idem illud effecit per alieni corporis mortem, atque cruciatum. cæteri non uidentur in singulis hominibus multa parricidia suscipere posse: Oppianicus inuentus est, qui in uno corpore plures necaret. itaque cum hanc eius consuetudinem audaciamq; cognosceret auunculus illius adolescentis Oppianici, Cn. Magius; isq; graui morbo affectus esset, & hæredem illum sororis suæ filium faceret: amicis adhibitis, præsente matre sua Dinea, uxorem suam interrogauit, esset'ne prægnans: quæ cum se esse respondisset, ab ea petiuit, ut, se mortuo, apud Dineam, quæ tum ei mulieri socrus erat, quoad pareret, habitaret, diligentiamq; adhiberet, ut id, quod conceperat, seruaret, ut

Vide [illegible]

ſaluum parere poſſet. itaque ei teſtaméto legat grandem pecuniã à filio, ſi qui natus eſſet: ab ſecundo hærede nihil legat. quid de Oppianico ſuſpicatus ſit, uidetis: quid iudicarit, obſcurum nõ eſt: nam cuius filium faceret hæredẽ, eum tutorem liberis nõ adſcripſit. quid Oppianicus fecerit, cognoſcite, ut illum Magium intelligatis longe animo proſpexiſſe morientem. quæ pecunia mulieri legata erat à filio, ſi qui natus eſſet, eã præſentem Oppianicus nõ debitam mulieri ſoluit: ſi hæc ſolutio legatorũ, & nõ merces abortionis appellãda eſt. quo illa pretio accepto, multiſq; præterea muneribus, quæ tum ex tabulis Oppianici recitabantur, ſpem illã, quã in aluo cõmendatam à uiro cõtinebat, uicta auaritia ſceleri Oppianici uendidit. nihil poſſe iam ad hanc improbitatem addi uidetur. attendite exitum. quæ mulier obteſtatione uiri decem illis mẽſibus ne domum quidem ullã, niſi ſocrus ſuæ, noſſe debuit, hæc quinto menſe poſt uiri mortẽ ipſi Oppianico nupſit. quæ nuptiæ nõ diuturnæ fuerunt: erant enim non matrimonij dignitate, ſed ſceleris ſocietate coniunctæ. Quid illa cædes Aſinij Larinatis, adoleſcẽtis pecunioſi, quàm clara, cũ recens fuit, quàm omnium ſermone celebrata? Fuit Aiulius quidã Larinas, perdita nequitia, & ſumma egeſtate, arte quadã præditus ad libidines adoleſcentulorum excitandas accõmodata: qui ut ſe blãditijs, & aſſentationibus in Aſinij cõſuetudinem penitus immerſit, Oppianicus continuo ſperare cœpit hoc ſe Aiulio, tãquam aliqua machina admota, capere Aſinij adoleſcentiam, & fortunas eius patrias expugnare poſſe. ratio excogitata Larini eſt, res translata Romam: inìri enim id conſilium facilius in ſolitudine, perfici rem eiuſmodi commodius in

turba

turba posse arbitrati sunt. Asinius cum Aiulio Romam est profectus. hos uestigijs Oppianicus cõsecutus est. iam ut Romæ uixerint, quibus cõuiuijs, quibus flagitijs, quantis & quàm profusis sumptibus, non modo conscio, sed etiam conuiua, & adiutore Oppianico, longum est mihi dicere, præsertim ad alia properanti. exitũ huius assimulatæ familiaritatis cognoscite. cum esset adolescens apud mulierculam quãdam, atque ibi pernoctaret, & ibi diem posterum cõmoraretur, Aiulius, ut erat constitutũ, simulat se ægrotare, & testamentum facere uelle. Oppianicus obsignatores ad eũ, qui neque Asiniũ, neque Aiulium nossent, adducit, & illum Asiniũ appellat: ipse, testamento Asinij nomine obsignato, discedit: Aiulius illico conualescit. Asinius autem breui illo tẽpore, quasi in hortulos iret, in arenarias quasdam extra portam Esquilinã perductus, occiditur. qui cum unum iam, & alterum diem desideraretur; neque in ijs locis, ubi ex cõsuetudine quærebatur, inueniretur; & Oppianicus in foro Larinatiũ dictitaret, nuper se, & suos amicos testamẽtum eius obsignasse: liberti Asinij, & nõnulli amici, quòd eo die, quo postremum Asinius uisus erat, Aiulium cum eo fuisse, & à multis uisum esse constabat, in eum inuadunt, & hominem ante pedes Q. Manilij, qui tum erat Triumuir, constituũt. atque ille continuo nullo teste, nullo indice, recentis maleficij conscientia perterritus, omnia, ut à me paulo ante dicta sunt, exponit, Asiniumq; ab se, consilio Oppianici interfectum fatetur. extrahitur domo latitans Oppianicus à Manilio: index Aiulius ex altera parte coràm tenetur. hic iam quid reliqua quæritis? Manilium plerique noratis. non ille honorẽ à pueritia,

non studia uirtutis, non ullum existimationis bonæ fru=
ctum unquam cogitarat, sed ex petulanti, atq; improbo
scurra in discordijs ciuitatis ad eam columnã, ad quam
multorũ sæpe conuitijs perductus erat, cum suffragijs po=
puli peruenerat. itaque rem cum Oppianico transigit:
pecuniã ab eo accipit: causam & susceptã, & manife=
stam relinquit. at tum in Oppianici causa crimen hoc
Asinianum cum testibus multis, tum uero indicio Aiulij
probabatur. in quo inter allegatos Oppianici nomen pri=
mum esse cõstabat, eius, quem uos miserũ, atque innocẽtẽ
falso iudicio circumuentũ esse dicitis. Quid? auiam tuam
Oppianice Dineam, cui tu es hæres, pater tuus nõ mani=
festo necauit? ad quam cũ adduxisset medicũ illum suũ
iam cognitum & sæpe uictorem, per quem interfecerat
plurimos, mulier exclamat se ab eo nullo modo uelle cu=
rari, quo curante suos omnes perdidisset. tum repẽte An
conitanũ quẽdam L. Clodiũ pharmacopolam circumfo=
raneũ, qui casu tum Larinũ uenisset, aggreditur, & cum
eo HS quadringentis, id quod ipsius tabulis tum est de=
monstratum, trãsigit. L. Clodius, qui properaret, cui fora
multa restarẽt, simul atque introductus est, rem conficit:
prima potione mulierẽ sustulit: neque postea Larini pun=
ctum est tẽporis cõmoratus. Eadem hac Dinea testamen
tum faciente, cũ tabulas prehendisset Oppianicus, qui ge
ner eius fuisset, digito legata deleuit: et cum id multis lo=
cis fecisset; post mortẽ eius, ne literis coargui posset, testa=
mentũ in alias tabulas trãscriptũ signis adulterinis obsi=
gnauit. Multa prætereo cõsulto: etenim uereor, ne hæc ip
sa nimiũ multa esse uideãtur: uos tamen eũ similem sui
fuisse in cæteris uitæ partibus existimare debetis. Illum

tabulas publicas Larini cenſorias corrupiſſe, Decuriones
uniuerſi iudicauerunt: cum illo iam nemo rationẽ, nemo
rẽ ullam cõtrahebat: nemo illũ ex tam multis cognatis,
& affinibus tutorẽ unquã liberis ſuis ſcripſit: nemo illum
aditu, nemo cõgreſſione, nemo ſermone, nemo cõuiuio di=
gnũ iudicabat: omnes aſpernabãtur, omnes abhorrebãt,
omnes ut aliquã immanẽ, ac pernicioſam beſtiã, peſtemq́;
fugiebãt. hũc tamen hominẽ tam audacẽ, tam nefariũ,
tam nocẽtem nũquã accuſaſſet Habitus iudices, ſi id præ
termittere ſaluo capite ſuo potuiſſet. erat huic inimicus
Oppianicus, erat, ſed tamẽ erat uitricus: crudelis, et huic
infeſta mater, attamen mater: poſtremo nihil tam remo=
tum ab accuſatione, q̃ Cluentius & natura, & uolunta
te, et inſtituta ratione uitæ. ſed cum eſſet hæc illi propoſi
ta conditio, ut aut iuſte pieq́; accuſaret, aut acerbe, indi=
gneq́; moreretur: accuſare, quoquo modo poſſet, quàm il
lo modo emori, maluit. atq; ut hæc ita eſſe perſpicere poſ=
ſitis, exponã uobis Oppianici facinus manifeſto cõpertũ,
atq; deprehẽſum: ex quo ſimul utrũq;, et huic accuſare,
et illũ cõdẽnari neceſſe fuiſſe, intelligetis. Martiales quidã
Larini appellabãtur, miniſtri publici Martis, atque ei deo
ueteribus inſtitutis religionibusq; Larinatiũ cõſecrati. quo
rum cum ſatis magnus numerus eſſet; cumq́; itẽ, ut in
Sicilia permulti Venerei ſunt, ſic illi Larini in Martis fa
milia numerarẽtur: repẽte Oppianicus, eos omnes liberos
eſſe, ciuesq́; Romanos, cœpit defendere. grauiter id Decu
riones Larinatiũ, cũctiq́; municipes tulerũt: itaq; ab Ha=
bito petiuerũt, ut eã cauſam ſuſciperet, publiceq́; defen=
deret. Habitus cũ ſe ab omni eiuſmodi negotio remouiſ=
ſet, tamẽ pro loco, pro antiquitate generis ſui, pro eo quòd

se non solum suis commodis, sed etiam suorũ municipum, cæterorumq; necessariorum natũ esse arbitrabatur, tãtæ uolũtati uniuersorum Larinatium deesse noluit. suscepta causa, Romamq; delata, magnæ quotidie cõtẽtiones inter Habitũ et Oppianicum ex utriusque studio defensionis excitabantur. erat ipse immani acerbáq; natura Oppianicus: incẽdebat eius amentiã infesta atque inimica filio mater Habiti. magni autẽ illi sua interesse arbitrabãtur, hũc à causa Martialium dimouere. suberat etiã alia causa maior, quæ Oppianici, hominis auarissimi, atque audacissimi, mentẽ maxime cõmouebat: nã Habitus usque ad illius iudicij tẽpus nullum testamẽtum unquã fecerat: neque. n. legare eiusmodi matri, poterat in animũ inducere, neque testamẽto nomen omnino prætermittere parentis. id cum Oppianicus sciret, (neque. n. erat obscurũ) intelligebat, Habito mortuo, bona eius omnia ad matrẽ esse uentura: quæ ab sese postea, aucta pecunia maiore præmio, orbata filio minore periculo necaretur. itaque his rebus incensus, qua ratione Habitũ ueneno tollere conatus sit, cognoscite. C. & L. Fabritij fratres gemini fuerunt, ex municipio Aletrinate, homines inter se cũ forma, tum moribus similes, municipum autẽ suorum dissimillimi: in quibus quantus splendor sit, quã propè æquabilis, quàm ferè omnium cõstans, & moderata ratio uitæ, nemo uestrum, ut mea fert opinio, ignorat. his Fabritijs semper usus est Oppianicus familiarissime. iam hoc ferè scitis omnes, quantam uim habeat ad coniungendas amicitias studiorũ ac naturæ similitudo. cum illi ita uiuerent, ut nullum quæstum turpem esse arbitrarentur; cum omnis ab his fraus, omnes insidiæ circunscriptionesq;

adoleſcentium naſcerentur; cumq́; eſſent uitijs, atque improbitate omnibus noti: ſtudioſe, ut dixi, ad eorum ſe familiaritatem multis iam ante annis Oppianicus applicarat: itaque tũ ſic ſtatuit, per C. Fabritium (nam L. erat mortuus) inſidias Habito cõparare. erat illo tempore infirma ualetudine Habitus, utebatur autem medico ignobili, ſed ſpectato homine Cleophanto: cuius ſeruũ Diogenem Fabritius ad uenenum Habito dandum ſpe & pretio ſolicitare cœpit. ſeruus non incallidus, ſed, ut ipſa res declarauit, frugi atque integer, ſermonem Fabritij nõ eſt aſpernatus: rem ad dominum detulit: Cleophãtus autem cum Habito eſt locutus: Habitus autem ſtatim cum M. Bebrio ſenatore familiariſſimo ſuo cõmunicauit: qui qua fide, qua prudentia, qua dignitate fuerit, meminiſſe uos arbitror. ei placuit, ut Diogenem Habitus emeret à Cleophanto, quo facilius aut cõprehenderetur res eius indicio, aut falſa eſſe cognoſceretur. ne multis, Diogenes emitur: uenenum diebus paucis, multi uiri boni cum ex occulto interueniſſent, pecuniaq́; obſignata, quæ ad eam rem dabatur, in manibus Scamandri liberti Fabritiorũ deprehenditur. Prò dij immortales, Oppianicum quiſquam, his rebus cognitis, circũuentum dicit eſſe? quis unquá audacior? quis nocentior? quis apertior in iudicium adductus eſt? quod ingeniũ, quæ facultas dicendi, quæ à quoquam excogitata defenſio huic uni crimini potuit obſiſtere? ſimul & illud, quis eſt, qui dubitet, quin, hac re comperta, manifeſtoq́; deprehenſa, aut obeunda mors Cluentio, aut ſuſcipienda accuſatio fuerit? Satis eſſe arbitror demonſtratum iudices, ijs criminibus accuſatum eſſe Oppianicũ, ut honeſte abſolui nullo modo potuerit.

Cognoſcite nūc ita reum citatum eſſe illum, ut, re ſemel atque iterum præiudicata, cōdemnatus in iudicium uenerit. Nam Cluentius iudices primum nomen eius detulit, cuius in manibus uenenum deprehenderat: is erat libertus Fabritiorum Scamander. integrum cōſilium, iudicij corrupti nulla ſuſpicio: ſimplex in iudicium cauſa, certa res, uerum crimen allatum eſt. hic tum Fabritius, is, de quo ante dixi, qui liberto dānato ſibi illud impendere periculum uideret, quòd mihi cum Aletrinatibus uicinitatem, & cum pleriſque eorū magnū uſum eſſe ſciebat, frequentes eos ad me domū adduxit. qui quanquā de homine, ſicut neceſſe erat, exiſtimabāt: tamen, quòd erat ex eodem municipio, ſuæ dignitatis eſſe arbitrabātur, eum, quibus rebus poſſent, defendere: idq́; à me ut facerem, & ut cauſam Scamādri ſuſciperem, petebāt: in qua cauſa patroni omne periculum cōtinebatur. ego, qui neque illis, talibus uiris, ac tam amātibus mei, rem poſſem ullam negare, neque illud crimen tantū ac tā manifeſtum eſſe arbitrarer, ſicut nec illi quidem ipſi, qui mihi tum illam cauſam cōmendabant, arbitrabātur; pollicitus ijs ſum, me omnia, quæ uellent, eſſe facturū. res agi cœpta eſt: citatus eſt Scamāder reus: accuſabat P. Canutius, homo in primis ingenioſus, et in dicēdo exercitatus: accuſabat autem ille quidem Scamādrū uerbis tribus, uenenū eſſe deprehenſum. omnia tela totius accuſationis in Oppianicū conijciebātur: aperiebatur cauſa inſidiarū: Fabritiorū familiaritas cōmemorabatur: hominis uita, et audacia proferebatur: denique omnis accuſatio uarie, grauiterq́; tractata, ad extremū manifeſta ueneni deprehenſione cōcluſa eſt. hic ego cum ad reſpondendū ſurrexi, qua cura

dij immortales, qua solicitudine animi, quo timore. semper equidem magno cum metu incipio dicere: quotiescũque dico, toties mihi uideor in iudicium uenire nõ ingenij solum, sed etiã uirtutis atque officij: ne aut id profiteri uidear, quod non possim implere, quod est impudentiæ; aut id non efficere, quod possim, quod est aut perfidiæ, aut negligentiæ. tum uero ita sum perturbatus, ut omnia timerem; si nihil dixissem, ne infantissimus; si multa in eiusmodi causa dixissem, ne impudentissimus existimarer. collegi me aliquando, & ita constitui, fortiter esse agendum; illi ætati, qua tum eram, solere laudi dari, etiam si in minus firmis causis hominum periculis non defuissem: itaque feci: sic pugnaui, sic omni ratione contendi, sic ad omnia confugi, quantum ego assequi potui, remedia, ac perfugia causarum, ut hoc, quod timide dicam, cõsecutus sim, ne quis illi causæ patronum defuisse arbitraretur. sed ut quidquid ego apprehenderam, statim accusator extorquebat è manibus. si quæsieram, an inimicitiæ Scamandro cum Habito: fatebatur nullas fuisse; sed Oppianicum, cuius ille minister fuisset, huic inimicissimũ fuisse, atque esse dicebat. sin autem illud egeram, nullum ad Scamandrum morte Habiti uenturum emolumentum fuisse: concedebat; sed ad uxorem Oppianici, hominis in uxoribus necãdis exercitati, omnia bona Habiti uentura esse dicebat. cum illa defensione usus essem, quæ in libertinorum causis honestissima semper existimata est, Scamandrum patrono esse probatum: fatebatur; sed quærebat, cui probatus esset ipse patronus. cum ego pluribus uerbis in eo cõmoratus essem, Scamandro factas insidias esse per Diogenem, constitu-

tumq; inter eos de alia re fuisse, ut medicamentum, non uenenum, Diogenes afferret, hoc cuiuis usu uenire posse; quærebat, cur in eiusmodi locum tam abditum, cur solus, cur cũ obsignata pecunia uenisset: denique hoc loco causa testibus honestissimis hominibus premebatur. M. Bebrius de suo consilio Diogenem emptum, se præsente Scamandrum cum ueneno, pecuniaq; deprehensum esse dicebat. P. Quintius Varus, homo summa religione, & summa auctoritate præditus, de insidijs, quæ fierent Habito, & de solicitatione Diogenis recenti re secum Cleophantum locutum esse dicebat. atque in illo iudicio, cum Scamandrum nos defendere uideremur, uerbo ille reus erat, re quidem uera & periculo, & tota accusatione Oppianicus: neque id obscure ferebat, nec dissimulare ullo modo poterat: aderat frequens, aduocabat, omni studio, gratiaq; pugnabat, postremo, id quod maximo malo illi causæ fuit, hoc ipso loco, quasi reus ipse esset, sedebat. oculi omnium iudicum non in Scamandrũ, sed in Oppianicum conijciebantur: timor eius, perturbatio, suspensus, incertusq; uultus, crebra coloris mutatio, quæ erant antea suspiciosa, hæc aperta, ac manifesta faciebãt. cum in cõsilium iri oporteret, quæsiuit ab reo C. Iunius Quæsitor ex lege illa Cornelia, quæ tum erat, clàm an palàm de se sententiã ferri uellet? de Oppianici sententia respõsum est, quòd is Habiti familiarem Iunium esse dicebat, clàm uelle ferri. itum est in consilium: omnibus sententijs præter unã, quã suã Stalenus esse dicebat, Scamander prima actione condemnatus est. quis tum erat omnium, qui Scamandro condemnato non iudicium de Oppianico factũ esse arbitraretur? quid est illa dãna=

tione iudicatum, nisi uenenum id, quod Habito daretur,
esse quæsitũ? quæ porrò tenuissima suspicio collata in Sca
mandrũ est, aut cõferri potuit, ut is sua spõte necare uo=
luisse Habitũ putaretur? atque hoc tũ iudicio facto, et Op
pianico re, & existimatione iã, lege, & pronũciatione nõ
dũ cõdemnato, tamen Habitus Oppianicũ reũ statim nõ
fecit: uoluit cognoscere, utrũ iudices in eos solos essent se=
ueri, quos uenenũ habuisse ipsos cõperissent; an etiã cõsi=
lia cõscientiasq; eiusmodi facinorũ supplicio dignas iudi=
carent: itaque C. Fabritiũ, quem propter familiaritatem
Oppianici cõsciũ illi facinori fuisse arbitrabatur, reũ sta=
tim fecit: utq; ei locus primus cõstitueretur, propter causæ
cõiũctionem impetrauit. hic tũ Fabritius nõ modo ad me
meos uicinos, & amicos Aletrinates nõ adduxit, sed ipse
ijs neque defensoribus uti postea, neque laudatoribus po=
tuit: rẽ. n. integrã hominis nõ alieni, quãuis suspiciosam,
defendere, humanitatis esse putabamus; iudicatã labefa=
ctare conari, impudentiæ. itaque tũ ille inopia et necessi=
tate coactus, in causa eiusmodi ad Cepasios fratres cõfu=
git, homines industrios, atque eo animo, ut, quæcũque dicẽ
di potestas esset data, in honore, atque in beneficio pone=
rent. iã hoc quoque propè iniquissime cõparatũ est; quòd
in morbis corporis, ut quisque est difficillimus, ita medicus
nobilissimus, atque optimus quæritur; in periculis capitis,
ut quæque causa difficillima est, ita deterrimus obscurissi
musq; patronus adhibetur. nisi forte hæc causa est, quòd
medici nihil præter artificiũ, oratores etiã auctoritatẽ præ
stare debent. citatur reus: agitur causa: paucis uerbis ac=
cusat, ut de re iudicata, Canutius. incipit lõgo, et alte peti
to proœmio respõdere maior Cepasius. primo attẽte au=

ditur eius oratio: erigebat animũ iam demiſſum, & oppreſſum Oppianicus: gaudebat ipſe Fabritius: nõ intelligebat, animos iudicũ nõ illius eloquentia, ſed defenſionis impudẽtia cõmoueri. poſteaquã de re cœpit dicere, ad ea, quæ erãt in cauſa, addebat etiã ipſe noua quædã uulnera. hoc quãquã ſedulo faciebat, tamen interdũ nõ defendere, ſed præuaricari accuſationi uidebatur. itaque cum callidiſſime ſe dicere putaret; et cũ illa uerba grauiſſima ex intimo artificio deprompſiſſet, Reſpicite iudices hominũ fortunas, reſpicite dubios, uarioſq; caſus, reſpicite C. Fabritij ſenectutem: cũ hoc, Reſpicite, ornandæ orationis cauſa ſæpe dixiſſet, reſpexit ipſe: at C. Fabritius à ſubſellijs demiſſo capite diſceſſerat. hic iudices ridere, ſtomachari, atq; acerbe ferre patronus cauſam ſibi eripi, et ſe cætera de illo loco, Reſpicite iudices, nõ poſſe dicere: nec quid quam propius eſt factum, quàm ut illum perſequeretur, & collo obtorto ad ſubſellia reduceret, ut reliqua poſſet perorare. iam tum Fabritius primum ſuo iudicio, quod eſt grauiſſimũ, deinde legis ui, & ſententijs iudicum eſt cõdemnatus. quid eſt, quòd iã de Oppianici cauſa plura dicamus? apud eoſdem iudices reus eſt factus, cũ is duobus præiudicijs iam dãnatus eſſet: ab ijſdem autem iudicibus, qui Fabritiorũ damnatione de Oppianico iudicarãt, locus ei primus eſt cõſtitutus: accuſatus eſt criminibus grauiſſimis, ijs, quæ à me breuiter dicta ſunt, & præterea multis, quæ ego omnia nunc omitto: accuſatus eſt apud eos, qui & Scamãdrũ miniſtrũ Oppianici, & Fabritium cõſcium maleficij cõdemnarãt. utrũ per deos immortales magis eſt mirãdũ, ꝙ is cõdemnatus eſt, an quòd omnino reſpõdere auſus eſt? quid. n. illi iudices facere po

tuerũt? qui ſi innocentes Fabritios cõdemnaſſent, tamen in Oppianico ſibi conſtare, & ſuperioribus conſentire iudicijs debuerunt. an uero illi ſua per ſe iudicia reſcinderent, cũ cæteri ſoleant in iudicãdo, ne ab aliorum iudicijs diſcrepent, prouidere? & illi, qui Fabritij libertũ, quia miniſter in maleficio fuerat; patronũ, quia cõſcius, condemnaſſent: ipſum principem atque architectũ ſceleris abſoluerent? & qui cæteros nullo præiudicio facto, tamen ex ipſa cauſa cõdemnaſſent: hũc, quem bis cõdemnatum iam acceperãt, liberarent? tum uero illa iudicia ſenatoria nõ falſa inuidia, ſed uera atque inſigni turpitudine notata, atque operta dedecore, et infamia, defenſioni locũ nullũ reliquiſſent. quid. n. tandem illi iudices reſpõderent, ſi quis ab ijs quæreret: condemnaſtis Scamãdrũ, quo crimine? nempe, quòd Habitũ per ſeruũ medici ueneno necare uoluiſſet. quid Habiti morte Scamander cõſequebatur? nihil, ſed adminiſter erat Oppianici. cõdemnaſti C. Fabritium, quid ita? quia, cũ ipſe familiariſſime Oppianico uſus, libertus autem eius in maleficio deprehenſus eſſet, illum expertem eius conſilij fuiſſe non probabatur. ſi igitur ipſum Oppianicum bis ſuis iudicijs condemnatum abſoluiſſent, quis tantã turpitudinem iudiciorum, quis tantam incõſtantiam rerũ iudicatarum, quis tantã libidinem iudicũ ferre potuiſſet? quòd ſi hoc uidetis, quod iam omni oratione patefactum eſt, illo iudicio reum cõdemnari, præſertim ab ijſdem iudicibus, qui duo præiudicia feciſſent, neceſſe fuiſſe: ſimul illud uideatis neceſſe eſt, nullam accuſatori cauſam eſſe potuiſſe, cur iudicium uellet corrumpere. quæro enim abs te Tite Acti, relictis iam cæteris argumentis omnibus, num Fabritios

quoque innocentes condemnatos existimes? nũ etiam illa
iudicia pecunia corrupta esse dicas, quibus iudicijs alter
à Staleno solo absolutus est, alter etiam ipse se condem=
nauit? age, si nocentes, cuius maleficij? nũquid præter
uenenũ quæsitum, quo Habitus necaretur, obiectum est?
nunquid aliud in illis iudicijs uersatum est, præter hasce
insidias Habito ab Oppianico per Fabritios factas? nihil
inquam aliud iudices reperietis. extat memoria: sunt ta=
bulæ publicæ: redargue me, si mentior: testium dicta re=
cita: doce, in illorum iudicijs quid præter hoc uenenũ Op
pianici nõ modo in criminis, sed in maledicti loco sit ob=
iectum. multa dici possunt, quare ita necesse fuerit iudi=
cari: sed ego occurram expectationi uestræ iudices. nam
etsi à uobis sic audior, ut nunquã benignius, neque atten
tius quenquam auditũ putem: tamen uocat me aliò ian=
dudum tacita uestra expectatio, quæ mihi obloqui uide=
tur. Quid ergo? negas'ne illud iudicium esse corruptum?
non nego: sed, ab hoc corruptũ non esse, confirmo. à quo
igitur est corruptum? opinor, primũ si incertum fuisset,
quisnam exitus illius iudicij futurus esset, uerisimilius ta
men esset, eum potius corrupisse, qui metuisset ne ipse cõ=
demnaretur, quàm illum, qui ueritus esset, ne alter absol
ueretur: deinde, cum esset nemini dubium quid iudicari
necesse esset, eum certe potius, qui sibi aliqua ratione dif=
fideret, quàm eũ, qui omni ratione cõfideret: postremo,
certe potius illũ, qui bis apud eos iudices offendisset, quàm
illum, qui bis causam ijs probauisset. unum quidem cer=
te, nemo erit tam iniquus Cluentio, qui mihi non con=
cedat; si constet corruptum illud esse iudicium, aut ab
Habito, aut ab Oppianico esse corruptum. si doceo, non

ab Habito; uinco, ab Oppianico: si ostendo, ab Oppianico; purgo Habitũ. quare etsi satis docui, rationem nullam huic corrumpendi fuisse, ex quo intelligitur ab Oppianico esse corruptum: tamẽ de illo ipso separatim cognoscite. Atque ego illa non argumẽtabor, quæ sunt grauia uehementer: eum corrupisse, qui in periculo fuerit; eum, qui metuerit; eum, qui spem salutis in alia ratione nõ habuerit; eũ, qui semper singulari fuerit audacia. multa sunt eiusmodi: uerum cum habeam rem non dubiam, sed apertam, atque manifestã, enumeratio singulorum argumẽtorum nõ est necessaria. Dico, C. Aelio Staleno iudici pecuniam grandem Statium Albium ad corrumpendum iudicium dedisse. nũquis negat? te appello Oppianice, te T. Acti: quorum alter eloquentia damnationem illã, alter tacita pietate deplorat. audete negare, ab Oppianico Staleno iudici pecuniam datam: negate, * negate inquam in eo loco: quid reticetis? at negare nõ potestis, quod repetistis, quod cõfessi estis, quod abstulistis. quo tandem igitur ore mentionem corrupti iudicij facitis, cum ab ista parte iudici pecuniam ante iudicium datam, post iudicium ereptam esse fateamini? quonam igitur hæc modo gesta sunt? repetam paulo altius iudices: & omnia, quæ in diuturna obscuritate latuerũt, sic aperiam, ut ea cernere oculis uideamini. uos quæso, ut adhuc me attẽte audistis, item, quæ reliqua sunt, audiatis: profecto nihil à me dicetur, quod non dignum hoc conuentu & silentio, dignũ uestris studijs atque auribus esse uideatur. Nam ut primum Oppianicus ex eo, quòd Scamãder reus erat factus, quid sibi impenderet, cœpit suspicari, statim se ad hominis egentis, audacis, in iudicijs corrum-

pendis exercitati, tum autem iudicis, Staleni familiaritatem applicauit. ac primum Scamandro reo, tantum donis datis muneribusq; profecerat, ut eo auctore uteretur cupidiore, quàm fides iudicis postulabat. post autem cũ esset Scamander unius Staleni sententia absolutus, patronus autem Scamandri ne sua quidem sententia liberatus, acrioribus saluti suæ remedijs subueniẽdum putauit. tum à Staleno, sicut ab homine ad excogitãdum acutissimo, ad audendum impudentissimo, ad efficiẽdum acerrimo, (hæc enim ille & aliqua ex parte habebat, et maiore ex parte se habere simulabat) auxilium capiti & fortunis suis petere cœpit. iam hoc non ignoratis iudices, ut etiam bestiæ fame dominante plerunque ad eum locum, ubi pastæ aliquando sint, reuertantur. Stalenus ille biennio ante, cum causam bonorum Safinij Atellæ recepisset, sexcentis millibus nummũ se iudicium corrupturum esse dixerat. quæ cũ accepisset à pupillo, suppressit, iudicioq; facto, nec Safinio, nec bonorum emptoribus reddidit. quã cum pecuniam profudisset, & sibi nihil nõ modo ad cupiditates suas, sed ne ad necessitatem quidem reliquisset, statuit ad easdem sibi prædas ac suppressiones iudiciales reuertendum. itaque cũ Oppianicum iam perditum, & duobus iugulatum præiudicijs uideret, promissis eum suis excitauit abiectum, & simul saluti desperare uetuit. Oppianicus orare hominem cœpit, ut sibi rationem ostenderet iudicij corrumpendi. ille autem, quemadmodum ex ipso Oppianico postea est auditum, negauit quenquam esse in ciuitate præter se, qui id efficere posset: sed primo grauari cœpit, quòd Aedilitatem se petere cum hominibus nobilissimis, & inuidiã atque offensionem timere di=

cebat: post exoratus, initio permagnam pecuniam popo scit, deinde ad id peruenit, quod confici potuit, & sestertia sexcenta quadraginta millia deferri ad se domũ iussit. quæ pecunia simul atque ad eũ delata est, homo impurissimus statim cœpit in eiusmodi mente & cogitatione uersari, nihil esse suis rationibus utilius, quàm Oppianicum condemnari: illo absoluto, pecuniam illam aut iudicibus dispertiẽdam, aut ipsi esse reddendam; dãnato, repetiturum esse neminem. itaque rem excogitat singularem. atque hæc iudices, quæ uere dicũtur à nobis, facilius credetis, si cum animis uestris longo interuallo recordari C. Staleni uitã & naturã uolueritis. nã perinde ut opinio est de cuiusque moribus, ita, quid ab eo factum et nõ factũ sit, existimari potest. Cũ esset egẽs, sumptuosus, audax, callidus, perfidiosus; & cũ domi suæ, miserrimus & inanissimus, tãtum nũmorũ positũ uideret: ad omnẽ malitiã & fraudem uersare mentẽ suam hæc secũ cogitans cœpit: Dem'ne iudicibus? mihi igitur ipsi præter periculũ & infamiam quid quæretur? nihil excogitẽ, quãobrem Oppianico dãnari necesse sit? quitandẽ? nihil. n. est, quod fieri nõ possit. si quis eũ forte casus ex periculo eripuerit, non'ne reddẽdum est? præcipitantem igitur impellamus, inquit, & perditũ prosternamus. capit hoc consiliũ, ut pecuniã quibusdam iudicibus leuissimis polliceatur, deinde eã postea supprimat: ut, quoniã graues homines sua spõte seuere iudicaturos putabat, hos, qui leuiores erant, destitutione iratos Oppianico redderet. itaque, ut erat semper præposterus, atque peruersus, initiũ facit à Bulbo, et eum, quòd iãdiu nihil quæsierat, tristẽ atque oscitãtẽ leuiter impellit. quid tu, inquit? ecquid me adiuuas Bulbe, ne gratis

Reip. ſeruiamus? ille uero, ſimul atque hoc audiuit; ne
gratis, quò uoles, inquit, ſequar: ſed quid affers? tũ ei qua=
draginta millia, ſi eſſet abſolutus Oppianicus, pollicetur,
& eũ, ut cæteros appellet, quibuſcum loqui conſueſſet, ro=
gat: atque etiã ipſe cõditor totius negotij Guttam aſper=
git huic Bulbo. itaque minime amarus is uiſus eſt, qui ali
quid ex eius ſermone ſpeculæ deguſtarat. unus & alter
dies interceſſerat, cum res parum certa uidebatur: ſeque=
ſter & cõfirmator pecuniæ deſiderabatur. tum appellat
hilari uultu hominem Bulbus, ut blandiſſime poteſt: quid
tu, inquit, Pacete? (hoc enim Stalenus cognomen ex ima
ginibus Aeliorum delegerat, ne, ſi ſe Ligurem feciſſet, na
tionis magis ſuæ, quàm generis uti cognomine uideretur)
qua de re mecum locutus es, quærunt à me ubi ſit pecu=
nia. hic ille planus improbiſſimus, quæſtu iudiciario pa=
ſtus, qui illi pecuniæ, quam cõdiderat, ſpe iam atque ani=
mo incubaret, contrahit frontẽ (recordamini faciẽ, atque
illos eius fictos ſimulatoſq; uultus) queritur ſe ab Oppia=
nico deſtitutum: & qui eſſet totus ex fraude & menda=
cio factus, quiq; ea uitia, quæ à natura habebat, etiã ſtu=
dio atque artificio quodã malitiæ condiuiſſet, pulchre aſ=
ſeuerat ſe ab Oppianico deſtitutũ: atque hoc addit teſti=
monij, ſua illũ ſentẽtia, quam palàm omnes laturi eſſent,
condẽnatum iri. manarat ſermo in cõſilio, pecuniæ quã=
dam mentionem inter iudices eſſe uerſatam: res neque tã
fuerat occulta, quàm erat occultãda; neque tã erat aper
ta, quàm Reip. cauſa aperienda. in ea obſcuritate, ac du
bitatione omnium, Canutio perito homini, qui quodam
odore ſuſpicionis Stalenũ corruptũ eſſe ſenſiſſet, neque dũ
rem perfectã arbitraretur, placuit repẽte iudices pronun
ciare.

ciare. iudices, ſe id uelle dixerunt. hic tum Oppianicus non magnopere pertimuit: rem à Staleno perfectã eſſe arbitrabatur. in conſiliũ erant ituri iudices triginta & duo: ſententijs decem & ſex abſolutio cõfici poterat: HS quadraginta millia nummũ in ſingulos iudices diſtributa eum numerũ ſententiarũ cõficere debebant, ut ad cumulum ſpe maiorum præmiorũ ipſius Staleni ſententia ſeptimadecima accederet. atque etiam caſu tum, quòd illud repente erat factum, Stalenus ipſe nõ aderat, cauſam neſcio quam apud iudicem defendebat. facile hoc Habitus patiebatur, facile Canutius, at nõ Oppianicus, neq; patronus eius L. Quintius: qui cum eſſet eo tempore Tribunus pl. cõuitium C. Iunio iudici quæſtionis maximum fecit, ut ne ſine Staleno in cõſilium iretur: cumq́; id ei per uiatores cõſulto negligentius agi uideretur, ipſe à publico iudicio ad priuatum Staleni iudicium profectus eſt, & illud pro poteſtate dimitti iuſſit, Stalenum ipſe ad ſubſellia adduxit. conſurgitur in conſiliũ, cum ſententias Oppianicus, quæ tum erat poteſtas, palàm ferri uelle dixiſſet, ut Stalenus ſcire poſſet, quid cuique deberetur. uaria iudicũ genera, nummarij pauci, ſed omnes irati. ut enim qui accipere in campo conſueuerunt, ijs candidatis, quorum nũmos ſuppreſſos eſſe putant, inimiciſſimi ſolent eſſe: ſic eiuſmodi iudices infeſti tum reo uenerant: cæteri nocẽtiſſimum eſſe arbitrabantur, ſed ſpectabant ſententias eorũ, quos corruptos putabant; ut ex ijs conſtituerent, à quo iudicium corruptum uideretur. ecce tibi eiuſmodi ſortitio, ut in primis Bulbo, & Staleno, & Guttæ eſſet iudicandum. ſumma omniũ expectatio, quidnã ſentẽtiæ ferrent leues ac nũmarij iudices. atq; illi omnes ſine ulla du

bitatione condẽnant. hic tum iniectus est hominibus scrupulus & quædã dubitatio, quidnã esset actũ. deinde homines sapiẽtes ex uetere illa disciplina iudiciorũ, qui neq; absoluere hominẽ nocentissimũ possent; neque eũ, de quo esset orta suspicio pecunia oppugnatum, re illa incognita primo cõdemnare uellent: nõ liquere, dixerunt. nõnulli autem seueri homines hoc statuerunt, quo quisque animo quid faceret, spectari oportere: et si alij pecunia accepta uerũ iudicabant, tamen nihilo minus se superioribus suis iudicijs constare putabant oportere: itaque damnarunt. quinque omnino fuerunt, qui illum uestrum innocentem Oppianicum siue imprudentia, siue misericordia, siue aliqua suspicione, siue ambitione adducti absoluerent. condemnato Oppianico, statim L. Quintius, homo maxime popularis, qui omneis rumorũ, & cõcionum uentos colligere consuesset, oblatã sibi facultatem putauit, ut ex inuidia senatoria posset crescere, quòd eius ordinis iudicia minus iam probari populo arbitrabatur. habetur una atque altera concio uehemens & grauis: accepisse pecuniam iudices, ut innocentem reum cõdemnarent, Tribunus pl. clamitabat: agi fortunas omnium dicebat, nulla esse iudicia; qui pecuniosum inimicum haberet, incolumẽ esse neminẽ posse. homines totius ignari negotij, qui Oppianicũ nunquã uidissent, uirũ optimũ, & hominem pudentissimũ, pecunia oppressum arbitrarẽtur, incẽsi suspicione rem in mediũ uocare cœperũt, & causam illam totã deposcere. atque illo ipso tempore in ædes T. Annij, hominis honestissimi, necessarij, & amici, noctu Stalenus accersitus ab Oppianico uenit. iam cætera nota sunt omnibus: ut cum illo Oppianicus egerit de pecunia: ut

ille ſe redditurũ eſſe dixerit : ut eorũ ſermonẽ omnẽ audierint uiri boni , qui tum conſulto prope in occulto ſtetiſſent : ut res patefacta atque in forũ prolata, & pecunia omnis à Staleno extorta, atque erepta ſit. huius Staleni perſona populo iá nota atque perſpecta, ab nulla turpi ſuſpicione abhorrebat : ſuppreſſam eſſe ab eo pecuniá, quá pro reo pronũciaſſet, qui erãt in cõcione nõ intelligebant: neque .n. docebãtur: uerſatá eſſe in iudicio mẽtionẽ pecuniæ ſentiebãt: innocentẽ reum cõdemnatũ eſſe audiebant : Staleni ſentẽtia cõdemnatũ uidebãt: nõ gratis id ab eo factũ eſſe, quòd hominẽ norãt, iudicabãt : ſimilis in Bulbo, in Gutta, in alijs nõnullis ſuſpicio cõſiſtebat. itaque confiteor, (licet enim iam impune, hoc præſertim in loco, confiteri) quòd Oppianici nõ modo uita, ſed etiá nomen ante illud tempus populo ignotũ fuiſſet ; indigniſſimum porrò uideretur, circũuentum eſſe innocentem pecunia ; hác deinde ſuſpicionẽ augeret Staleni improbitas, & nõnullorũ eius ſimiliũ iudicũ turpitudo ; cauſam autẽ ageret L. Quintius, homo cũ ſumma poteſtate præditus, tum ad inflámandos animos multitudinis accõmodatus ; ſummá illi iudicio inuidiá, infamiamq; eſſe cõflatam . atque in hanc flámam recentem C. Iunium , qui illi quæſtioni præfuerat, iniectum eſſe memini, & illum, hominem ædilitium , iam Prætorem opinionibus hominũ conſtitutum, non diſceptatione dicendi , ſed clamore hominũ de foro , atque adeo de ciuitate eſſe ſublatum. neque me pœnitet, hoc potius tempore, q̃ illo, cauſam A. Cluentij defendere. cauſa enim manet eadẽ, quæ mutari nullo modo poteſt : tẽporis iniquitas, atque inuidia receſſit : ut, quod in tempore mali fuit, nihil obſit ; quod in cauſa boni fuit, proſit.

itaque, nunc quẽadmodum audiar, ſentio, non modo ab iis, quorum iudicium atque poteſtas eſt; ſed etiã ab illis, quorũ tantum eſt exiſtimatio. at tum ſi dicerem, nõ audirer, nõ quòd alia res eſſet, immo eadẽ, ſed tempus aliud. id adeo ſic cognoſcite. quis tum auderet dicere, nocentem condemnatum eſſe Oppianicũ? quis nũc audet negare? quis tum poſſet arguere, ab Oppianico tẽtatum eſſe iudicium pecunia? quis id hoc tempore inficiari poteſt? cui tũ liceret docere, Oppianicum reum factum eſſe tum denique, cum duobus proximis præiudiciis condẽnatus eſſet? quis eſt, qui id hoc tẽpore infirmare conetur? quare inuidia remota, quam dies mitigauit, oratio mea deprecata eſt, ueſtra fides, atq; æquitas à ueritatis diſceptatione reiecit, quid eſt præterea, quod in cauſa relinquatur? uerſatã eſſe in iudicio pecuniam cõſtat: ea, quæritur, unde profecta ſit, ab accuſatore, an ab reo. accuſator dicit hæc: primum, grauiſſimis criminibus accuſabã, ut nihil opus eſſet pecunia: deinde, cõdemnatum adducebam, ut ne eripi quidẽ pecunia poſſet: poſtremo, etiam ſi abſolutus eſſet, mearũ tamen omniũ fortunarum ſtatus incolumis maneret. quid cõtra reus? primum, ipſam multitudinem & atrocitatem criminũ pertimeſcebam: deinde, Fabritiis propter cõſcientiam mei ſceleris cõdemnatis, me eſſe cõdemnatum ſentiebã: poſtremo, in eum caſum uene ram, ut omnis mearum fortunarũ ſtatus unius iudicii periculo contineretur. age, quoniam corrumpendi iudicii cauſas ille multas, & graueis habuit, hic nullam, profectio ipſius pecuniæ requiratur. Confecit tabulas diligentiſſime Cluentius. hæc autem res habet hoc certe, ut nihil poſſit neque additum, neque detractũ de re familiari la=

tere. anni ſunt octo, cum iſta cauſa in iſta meditatione uerſatur: cum omnia, quæ nunc ad eã rem pertinent, et ex huius, & ex aliorum tabulis agitatis, tractatis, inquiritis: cum interea Cluentianæ pecuniæ ueſtigium nullũ inuenitis. quid? Albiana pecunia ueſtigijs'ne uobis odoranda eſt, an ad ipſum cubile uobis ducibus uenire poſſumus? tenentur uno in loco HS ſexcenta quadraginta millia nũmum: tenentur apud hominem audaciſſimũ: tenentur apud iudicem. quid uultis amplius? at. n. Stalenus non fuit ab Oppianico, ſed à Cluentio ad iudiciũ corrũpendũ conſtitutus. cur eum, cum in cõſilium iretur, Cluentius & Canutius abeſſe patiebantur? cum in cõſilium mittebant, Stalenũ iudicem, cui pecuniã dederant, nõ requirebant? Oppianicus quærebat? Quintius flagitabat? ſine Staleno ne in cõſiliũ iretur, tribunitia poteſtate perfectum eſt? at cõdemnauit. hãc. n. dãnationem dederat obſidem Bulbo, & cæteris, ut deſtitutus ab Oppianico uideretur. Quare ſi iſtinc cauſa corrũpendi iudicij, iſtinc pecunia, iſtinc Stalenus, iſtinc deniq; omnis fraus & audacia eſt; hinc pudor, honeſta uita, & nulla ſuſpicio pecuniæ, nulla corrũpendi iudicij cauſa: patiamini, ueritate patefacta, atque omni errore ſublato, eò trãſire illius turpitudinis infamiã, ubi cætera maleficia cõſiſtant; ab eo inuidiã diſcedere aliquãdo, ad quem nũquã acceſſiſſe culpã uidetis. at enim pecuniam Staleno dedit Oppianicus, nõ ad corrũpendũ iudiciũ, ſed ad cõciliationem gratiæ. te'ne hoc Acti dicere, tali prudẽtia, etiã uſu atque exercitatione præditũ? ſapientiſſimũ eſſe dicũt eũ, cui, quod opus ſit, ipſi ueniat in mentẽ; proxime accedere illum, qui alterius bene inuentis obtẽperet. in ſtultitia

contra est: minus enim stultus est is, cui nihil in mentem uenit; quàm ille, qui, quod stulte alteri uenit in mentem, cõprobat. istã cõciliationem gratiæ Stalenus tum recenti re, cum faucibus premeretur, excogitauit: siue, ut homines tum loquebãtur, à P. Cethego admonitus, istã dedit cõciliationis & gratiæ fabulam: nã fuisse hunc hominũ sermonem recordari potestis, Cethegum, quòd hominem odisset, et quòd eius improbitatẽ uersari in Rep. nollet, & quòd uideret eum, qui se ab reo pecuniam, cũ iudex esset, clàm atque extra ordinem accepisse cõfessus esset, saluũ esse nõ posse, minus ei fidele cõsiliũ dedisse. in hoc si improbus Cethegus fuit, uidetur mihi aduersariũ remouere uoluisse. sin erat eiusmodi causa, ut Stalenus nũmos se accepisse negare non posset; nihil autem erat periculosius, nec turpius, quàm, ad quam rem accepisset, cõfiteri: nõ est cõsilium Cethegi reprehendendum. uerũ alia causa tũ Staleni fuit, alia nũc Acti tua est. ille, cum re premeretur, quodcunque diceret, honestius diceret, quã si, quod erat factum, fateretur: te uero illud idem, quod tum explosum & eiectum est, nũc retulisse demiror. qui enim poterat tũ in gratiam redire cũ Oppianico Cluentius? qui cum matre habebat simultates: hærebat in tabulis publicis reus & accusator: cõdemnati erãt Fabritij: nec elabi alio accusatore poterat Albius, nec sine ignominia calũniæ relinquere accusationem Cluentius. an, ut præuaricaretur? iam id quoque ad corrũpendũ iudicium pertinet. sed quid opus erat ad eam rem iudice sequestre? & omnino, quamobrem tota ista res per Stalenum potius, hominem ab utroque alienissimũ, sordidissimũ, turpissimũ, quàm per bonum aliquem uirum ageretur, &

amicum, necessariumq; cõmunem? Sed quid ego hæc pluribus, quasi de re obscura, disputo? cum ipsa pecunia, quæ Staleno data est, numero ac summa sua, non modo quãta fuerit, sed etiã ad quã rem data fuerit, ostendat. sexdecim dico iudices, ut Oppianicus absolueretur, corrũpendos fuisse, ad Stalenũ sexcẽta et quadraginta millia nũmũ esse delata: si, ut tu dicis, gratiæ cõciliandæ causa, quadraginta istorũ accessio milliũ quid ualet? sin, ut nos dicimus, ut D C X L millia nũmum sexdecim iudicibus darentur, non Archimedes melius potuit describere. At.n. iudicia facta permulta sunt, à Cluentio iudicium esse corruptũ. immo uero ante hoc tẽpus omnino ista ipsa res suo nomine in iudiciũ nũquã est uocata: ita multũ agitata, ita diu iactata ista res est, ut hodierno die primũ causa illa defensa sit, hodierno die primũ ueritas uocem cõtra inuidiã his iudicibus freta miserit. uerũtamen multa ista iudicia quæ sunt? ego.n. me ad omnia cõfirmaui, & sic paraui, ut docerem, quæ facta postea iudicia de illo iudicio dicerentur, partim ruinæ similiora, aut tempestati, quã iudicio, & disceptationi fuisse; partim nihil cõtra Habitũ ualere; partim etiã pro hoc esse; partim esse eiusmodi, ut neque appellata unq̃ iudicia sint, neq; existimata. hic ego, magis ut cõsuetudinẽ seruẽ, q̃ quòd uos nõ uestra hoc spõte faciatis, petã à uobis, ut me, dũ de his singulis disputo iudicijs, attẽte audiatis. Cõdẽnatus est C. Iunius, qui ei quæstioni præfuerat. adde etiã illud, si placet: tũ est cõdemnatus, cũ esset iudex quæstionis. nõ modo causæ, sed ne legi quidem quidquã per Tribunũ pl. laxamenti datum est. quo tempore illum à quæstione ad nullum aliud Reip. munus abduci licebat, eo tempore ad

quæstionem ipse abreptus est : at quam quæstionem? uul tus enim uestri iudices me inuitát, ut, quæ reticenda putaram, libeat iam libere dicere. quid? illa tádem quæstio, aut disceptatio, aut iudiciũ fuit? putabo fuisse. dicat, qui uult hodie de illo populo concitato, cui tum mos gestus est, qua de re Iunius causam dixerit. quemcũque rogaris, hoc respõdebit, quòd pecuniam acceperit, quòd innocentem circũuenerit. est hæc opinio. at si ita esset, hac lege accusatũ esse oportuit, qua accusatur Habitus : at ipse ea lege quærebat. paucos dies expectasset Quintius : at neq; priuatus accusare, nec sedata iam inuidia uolebat. uidetis igitur, nõ in causa, sed in tẽpore, ac potestate spem omnem accusatoris fuisse. multá petiuit : qua lege? quòd in legem nõ iurasset, quæ res nemini unquá fraudi fuit: & quòd C. Verres Prætor urbanus, homo sanctus, et diligens, subsortitionem eius in eo codice non haberet, qui tum interlitus proferebatur. his de causis C. Iunius condemnatus est iudices, leuissimis, & infirmissimis, quas omnino in iudiciũ afferri nõ oportuit: itaque oppressus est non causæ, sed tempore. hoc uos Cluentio iudiciũ putatis obesse oportere? quam ob causam? si ex lege subsortitus nõ erat Iunius, aut si in legem aliquádo non iurauerat, iccirco illius damnatione aliquid de Cluentio iudicabatur? nõ, inquit: sed ille iccirco his legibus condemnatus est, quòd cõtra aliá legem cómiserat. qui hoc cõfitentur, possunt, illud idem iudicium nõ fuisse, defendere. ergo iccirco, inquit, infestus tum Prætor Iunio fuit, quòd illud iudicium corruptũ per eum putabatur. num igitur hoc tempore causa mutata est? num alia res, alia ratio illius iudicij, alia natura totius negotij nunc est, ac tum fuit?

non opinor ex ijs rebus, quæ gestæ sunt, rem ullam potuisse mutari. quid ergo est causæ, quòd nūc nostra defensio audiatur tanto silentio, tunc Iunio defendendi sui potestas erepta sit? quia tum in causa nihil erat præter inuidiam, errorem, suspicionem, cōciones quotidianas seditiose ac populariter cōcitatas. accusabat Tribunus pl. idem in concionibus, idem ad subsellia: ad iudicium non modo de concione, sed etiam cum ipsa concione ueniebat. gradus illi Aurelij tum noui, quasi pro theatro illi iudicio ædificati uidebantur: quos ubi accusator concitatis hominibus complerat, non modo dicendi ab reo, sed ne surgendi quidem potestas erat. nuper apud C. Orchinium, collegam meum, locus ab iudicibus Fausto Syllæ de pecunijs residuis non est constitutus: non quo illi aut exlegem esse Syllam, aut causam pecuniæ publicæ contemptam atque abiectam putarent: sed quòd accusante Tribuno pl. cōditione æqua disceptari posse non putauerunt. quid? conferam Syllam'ne cum Iunio, an hunc Tribunum pl. cum Quintio, an uero tempus cū tempore? Sylla maximis opibus, cognatis, affinibus, necessarijs, clientibus plurimis: hæc autem apud Iunium parua, & infirma, & ipsius labore quæsita, atque collecta. hic Tribunus pl. modestus, pudēs, non modo nō seditiosus, sed etiam seditiosis aduersarius: ille autem acerbus, criminosus, popularis homo, ac turbulentus. tempus hoc tranquillum, ac pacatum: illud omnibus inuidiæ tempestatibus concitatū. quæ cum ita essent, in Fausto tamen illi iudices statuerunt, iniqua cōditione reum causam dicere, cum aduersario eius ad ius accusationis summa uis potestatis accederet. quam quidem rationem uos iudices diligenter pro uestra sapientia, & hu

manitate cogitare, et penitus perspicere debetis, quid mali, quantum periculi unicuique nostrum inferre possit uis tribunitia, conflata præsertim inuidia, & concionibus seditiose concitatis. optimis hercle temporibus, tum cum homines se non iactatione populari, sed dignitate, atq; innocentia tuebãtur, tamen nec C. Popilius, nec Q. Metellus, clarissimi atque amplissimi uiri, uim tribunitiam sustinere potuerũt: nedum his temporibus, his moribus, his magistratibus sine uestra sapientia ac iudiciorum remedijs salui esse possimus. non fuit igitur illud iudicium iudicij simile iudices, non fuit, in quo non modus est adhibitus, non mos consuetudóq; seruata, nõ causa defensa. uis illa fuit, et, ut sæpe iam dixi, ruina quædam, atque tempestas, & quiduis potius, quàm iudicium, aut disceptatio, aut quæstio. quòd si quis est, qui illud iudicium fuisse arbitretur, & qui his rebus iudicatis standum putet: is tamen hanc causam ab illa debet seiungere: ab illo. n. siue quòd in legem non iurasset, siue quòd ex lege subsortitus iudicem nõ esset, multa petita esse dicitur: Cluentij autem ratio cum illis legibus, quibus ab Iunio multa petita est, nulla potest ex parte esse coniuncta. At etiam Bulbus est condemnatus. adde, maiestatis: ut intelligas hoc iudicium cum illo non esse coniunctum. at est hoc illi crimen obiectum. fateor: sed etiam legionem esse ab eo solicitatã in Illyrico, C. Cosconij literis, & multorũ testimonijs planũ factũ est: quod crimen erat proprium illius quæstionis, & quæ res lege maiestatis tenebatur. at hoc obfuit ei maxime. iam ista diuinatio est: qua si uti licet, uide ne mea coniectura multo sit uerior: ego. n. sic arbitror, Bulbum, quòd homo nequam, turpis, improbus, multis flagitijs cõ=

taminatus in iudicium ſit adductus, idcirco facilius eſſe dánatũ: tu mihi ex tota cauſa Bulbi, quod tibi cõmodum eſt, eligis, ut id eſſe ſecutos iudices dicas. quapropter hoc Bulbi iudicium nõ plus obeſſe huic cauſæ debet, quàm illa, quæ cõmemorata ſunt ab accuſatore, duo iudicia, P. Popilij & T. Guttæ, qui cauſam de ambitu dixerũt, qui accuſati ſunt ab ijs, qui erãt ipſi ambitus cõdẽnati: quos ego non idcirco eſſe arbitror in integrum reſtitutos, quòd planũ fecerint, illos ob rem iudicãdã pecuniam accepiſſe; ſed quòd iudicibus probarint, quòd in eodem genere, in quo ipſi offendiſſent, alios reprehendiſſent, ſe ad præmia legis uenire oportere. quapropter neminem dubitare exiſtimo, quin illa dánatio ambitus nulla ex parte cum cauſa Cluentij, ueſtroq; iudicio coniuncta eſſe poſſit. Quid, quòd Stalenus eſt condemnatus? nõ dico hoc tempore iudices, id quod neſcio an dici oporteat, illũ maieſtatis eſſe damnatum: nõ recito teſtimonia hominũ honeſtiſſimorum, quæ in Stalenum ſunt dicta ab ijs, qui M. Aemilio clariſſimo uiro Legati, & Præfecti, & Tribuni militares fuerunt: quorũ teſtimonijs planum factum eſt, maxime eius opera, cũ Quæſtor eſſet, in exercitu ſeditionem eſſe cõflatam. ne illa quidem teſtimonia recito, quæ dicta ſunt de HS DC millibus: quæ ille cum accepiſſet nomine iudicij Safiniani, ſicut in Oppianici iudicio, poſtea retinuit atque ſuppreſſit. omitto et hæc, et alia permulta, quæ illo iudicio in Stalenum dicta ſunt. hoc dico, eandem tum fuiſſe P. & L. Cominijs, equitibus R. honeſtiſſimis hominibus, & diſertis, controuerſiam cum Staleno, quem accuſabant, quæ nunc mihi eſt cum Actio. Cominij dicebant idem, quod ego dico; Stalenum ab Op-

pianico pecuniã accepiſſe, ut iudicium corrũperet. Stalenus conciliandæ gratiæ cauſa ſe accepiſſe dicebat. irridebatur hæc illius recõciliatio, & perſona uiri boni ſuſcepta, ſicut in ſtatuis inauratis, quas poſuit ad Iuturnæ: quibus ſubſcripſit, Reges ab ſe in gratiam eſſe reductos: exagitabantur omnes eius fraudes, atque fallaciæ: tota uita in eiuſmodi ratione uerſata aperiebatur: egeſtas domeſtica, quæſtus forẽſis in mediũ proferebatur, nũmarius interpres pacis et cõcordiæ nõ probabatur: itaque tũ Stalenus, cũ idem defenderet quod Actius, cõdemnatus eſt: Cominij, cũ hoc agerent, quod nos in tota cauſa egimus, probauerunt. quamobrem ſi Staleni damnatione, Oppianicum iudicium corrumpere uoluiſſe, Oppianicum iudici ad emendas ſententias dediſſe pecuniã, iudicatum eſt; cum ita conſtitutum ſit, uti in illa culpa aut Cluentius ſit, aut Oppianicus, Cluentij nummus nullus iudici datus ullo ueſtigio reperitur, Oppianici pecunia poſt iudicium factum à iudice ablata eſt: poteſt eſſe dubium, quin illa damnatio Staleni non modo nõ ſit cõtra Cluentium, ſed maxime noſtram cauſam defenſionemq́; cõfirmet? ergo adhuc Iunij iudicium uideo eſſe eiuſmodi, ut incurſionem potius ſeditionis, uim multitudinis, impetum tribunitium, quàm iudicium appellandum putem. quòd ſi quis illud iudicium appellet, tamen hoc confiteatur neceſſe eſt, nullo modo illam multã, quæ à Iunio petita ſit, cum Cluentij cauſa poſſe coniungi. illud igitur Iunianum per uim factum eſt; Bulbi, & Popilij, et Guttæ cõtra Cluentium non eſt; Staleni etiam pro Cluentio. Videamus, ecquod aliud iudicium, quod pro Cluentio ſit, proferre poſſimus. Dixit'ne tandem cauſam C. Fidiculanius Falcula? qui

Oppianicum condemnarat: cum præsertim, id quod fuit in illo iudicio inuidiosissimum, post paucos dies ex subsortitione sedisset. dixit, & bis quidem dixit: in summam. n. L. Quintius inuidiam concionibus eum quotidianis, seditiosis, & turbulẽtis adduxerat. uno iudicio multa est ab eo petita, sicut ab Iunio, quòd non suæ decuriæ munere, neque ex lege sedisset. paulo sedatiore tempore est accusatus, q̃ Iunius, sed eadem ferè lege, & crimine. quia nulla in iudicio seditio, neque turba uersata est, prima actione facillime est absolutus. non numero hác absolutionẽ: nihilo minus. n. potest, ut illam multam non commiserit, accepisse tamen ob rem iudicandam pecuniam, quam captam nusquam Stalenus eadem lege dixit. proprium crimen illud quæstionis eius nõ fuit. Fidiculanius quid fecisse dicebatur? accepisse à Cluentio HS CCCC. cuius erat ordinis? senatorij. qua lege in eo genere à senatore ratio repeti solet, de pecunijs repetundis, ea lege accusatus, honestissime est absolutus: acta est enim causa more maiorũ, sine ui, sine metu, sine periculo: dicta, & exposita, & demõstrata sunt omnia: adducti iudices sunt, nõ modo potuisse honeste ab eo reum condemnari, qui non perpetuo sedisset, sed, si aliud is iudex nihil scisset, nisi quæ præiudicia de eo facta esse constaret, audire præterea nihil debuisse. tum etiam illi quinque, qui imperitorum hominum rumusculos aucupati, tum illum absoluerunt, iam suam clementiam laudari magnopere nolebant. à quibus si qui quæreret, sedissent'ne iudices in C. Fabritiũ: sedisse se dicerent. si interrogarentur, num quo crimine is esset accusatus, præterquam ueneni eius, quod quæsitum Habito diceretur: negarent. si deinde essent ro

gati, quid iudicassent: condẽnaſſe ſe dicerent: nemo .n. ab ſoluit. eodem modo quæſitum ſi eſſet de Scamandro, cer=te idem reſpondiſſent: tametſi ille una ſententia eſt abſo=lutus: ſed illam unam nemo tum iſtorum ſuam dici uel=let. uter igitur facilius ſuæ ſententiæ rationem redderet? is'ne, qui ſe & ſibi, & rei iudicatæ cõſtitiſſe dicit; an ille, qui ſe in principem maleficij lenem, in adiutores eius, & conſcios uehementiſſimum eſſe reſpondit? quorum ego de ſententia non debeo diſputare: neque .n. dubito, quin ij tales uiri ſuſpicione aliqua perculſi repẽtina, de ſtatu ſuo declinarent. quare eorum, qui abſoluerunt, miſericordiã non reprehendo: eorum, qui in iudicando ſuperiora iudi=cia ſecuti ſunt ſua ſponte, non Staleni fraude, conſtantiã comprobo: eorum uero, qui ſibi non liquere dixerunt, ſa=pientiam laudo: qui abſoluere eum, quem nocentiſſimum cognorant, & quẽ ipſi bis iam antea condẽnarant, nullo modo poterant, condemnare, cum tanta cõſilij infamia, & tam atrocis rei ſuſpicio eſſet iniecta, paulo poſterius, patefacta re, maluerunt. ac ne ex facto ſolum ſapientes illos iudicetis, ſed etiam ex nominibus ipſis, quod ij fece=rint, rectiſſime ac ſapientiſſime factum probetis: quis P. Octauio Balbo ingenio prudentior, iure peritior, fide, re=ligione, officio diligentior, aut ſanctior commemorari po=teſt? non abſoluit. quis Q. Conſidio conſtantior? quis iu=diciorũ, atque eius dignitatis, quæ in iudicijs publicis uer=ſari debet, peritior? quis uirtute, conſilio, auctoritate præ=ſtantior? ne is quidem abſoluit. longum eſt de ſingulo=rum uirtute ita dicere. quæ quia cognita ſunt ab omni bus, uerborum ornamenta non quærunt. qualis uir M. Iuuencius Pedo fuit ex uetere illa iudicum diſciplina?

qualis L. Caulius Mergus? M. Basilius? C. Caudinus? qui omnes in iudicijs publicis iam tum florente Rep. floruerunt. ex eodem numero L. Cassius, Cn. Neuius, pari & integritate, & prudentia: quorũ nullius sententia est Oppianicus absolutus. atque ex his omnibus natu minimus, ingenio, & diligentia, & religione par ijs, quos antea cõmemoraui, P. Saturius in eadem sententia fuit. ò innocẽtiam Oppianici singularem: quo in reo, qui absoluit, ambitiosus; qui distulit, cautus; qui condẽnauit, constans existimatur. hæc tũ, agitante Quintio, neque in cõcione, neque in iudicio demonstrata sunt: neque. n. ipse dici patiebatur, nec per multitudinem concitatã consistere cuiquã in dicẽdo licebat. itaque ipse, postquã Iuniũ peruertit, causam totam reliquit: paucis. n. diebus illis & ipse priuatus est factus, et hominũ studia deferbuisse intelligebat. quòd si, per quos dies Iunium accusauit, Fidiculanium accusare uoluisset: respondendi Fidiculanio potestas facta non esset. ac primo quidem, omnibus illis iudicibus, qui Oppianicum cõdemnarant, minabatur. iam insolentiam noratis hominis, noratis animos eius ac spiritus tribunitios. quod erat odium, dij immortales? quæ superbia? quanta ignoratio sui? quàm grauis, atque intolerabilis arrogãtia? qui illud etiã ipsum acerbe tulerit, ex quo illa nata sunt omnia, nõ sibi ac defensioni suæ condonatũ esse Oppianicũ: proinde quasi nõ satis signi esse debuerit, ab omnibus eũ fuisse desertũ, qui se ad patronũ illum cõtulisset: erat enim Romæ summa copia patronorum, hominũ eloquentissimorum, atque amplissimorum: quorum certe aliquis defendisset equitem R. in municipio suo nobilem, si honeste putasset eiusmodi causam posse defendi. nam Quin=

tius quidem quam causam unquam antea dixerat, cum annos ad quinquaginta natus esset? quis eum unquã nõ modo in patroni, sed in laudatoris, aut aduocati loco uiderat? qui, quòd Rostra iandiu uacua, locumq; illũ post aduentum L. Syllæ à tribunitia uoce desertum oppresserat, multitudinemq; iam desuefactam à concionibus ad ueteris consuetudinis similitudinem reuocauerat, idcirco cuidam hominum generi paulisper iucundior fuit. atque idem quanto in odio postea suis illis ipsis fuit, per quos in altiorem locum ascenderat? neque iniuria: facite enim, ut nõ solum mores eius, & arrogantiam, sed etiã uultũ, atque amictũ, atque illã usque ad talos demissam purpuram recordemini. is, quasi nõ esset ullo modo ferendum, se ex iudicio discessisse uictum, rem ab subsellijs in Rostra detulit. & iam querimur, sæpe hominibus nouis non satis magnos in hac ciuitate esse fructus? nego usquam unquam fuisse maiores. ubi, si quis ignobili loco natus, ita uiuat, ut nobilitatis dignitatem uirtute tueri posse uideatur; usque eò peruenit, quoad eum industria cũ innocentia prosecuta est. si quis autem hoc uno nititur, quòd sit ignobilis; procedit sæpe longius, quàm si idem ille esset cũ ijsdem suis uitijs nobilissimus. ut Quintius (nihil enim dicam de cæteris) si fuisset homo nobilis, quis eum cum illa superbia, atque intolerantia ferre potuisset? quòd eo loco fuit, ita tulerunt, ut, si quid haberet à natura boni, prodesse ei putarent oportere, superbiam autem atque arrogantiam eius deridendam magis arbitrarentur propter humilitatem hominis, quàm pertimescendam. Sed, ut illuc reuertar: quo tempore Fidiculanius est absolutus, tu, qui ea iudicia facta commemoras, quæro quid tum

tum esse existimas iudicatum? certe, gratis iudicasse. at condemnarat: at causam totam nõ audierat: at in cõcionibus omnibus à L. Quintio uehementer erat & sæpe uexatus. illa igitur omnia Quintiana iniqua, falsa, turbulenta, popularia, seditiosa iudicia fuerunt. Esto, potuit esse innocẽs Falcula: iam ergo aliquis Oppianicum gratis cõdemnauit: iam non eos Iunius subsortitus est, qui pecunia accepta condemnarent: iam potuit aliquis ab initio non sedisse, & tamen Oppianicum gratis condemnasse. uerum si innocens Falcula, quæso quis nocens? si hic gratis cõdemnauit, quis accepit? nego, rem esse ullam in quenquã illorum obiectam, quæ Fidiculanio obiecta nõ sit; neq; aliquid fuisse in Fidiculanij causa, quod idem nõ esset in cæterorum. aut hoc iudicium reprehendas tu, cuius accusatio rebus iudicatis niti uidebatur, necesse est: aut, si hoc uerũ esse concedis, Oppianicum gratis cõdemnatum esse fateare. quanquam satis magno argumento esse debet, quòd ex tã multis iudicibus, absoluto Falcula, nemo reus factus est. quid enim mihi damnatos ambitus colligitis, alia lege, certis criminibus, plurimis testibus? cum primum illi ipsi debuerint potius accusari de pecunijs repetundis, quàm ambitus: nam si in ambitus iudicijs hoc his obfuit, cum alia lege causam dicerẽt; certe, si propria lege huius peccati adducti essent, multo plus obfuisset. deinde, si tanta uis fuit istius criminis, ut qua quisque lege ex illis iudicibus reus factus esset, tamen hac plaga periret: cur in tanta multitudine accusatorum, tãtis præmijs cæteri rei facti non sunt? Hic profertur id, quod iudicium appellari non oportet; P. Septimio Scæuolæ litem eo nomine esse æstimatam. cuius

rei quæ conſuetudo ſit, quoniam apud homines peritiſſimos dico, pluribus uerbis docere non debeo: nunquam. n. ea diligentia, quæ ſolet adhiberi in cæteris iudicijs, eadem reo damnato adhibita eſt . in litibus æſtimandis ferè iudices aut, quòd ſibi eum, quem ſemel condemnarunt, inimicum putant eſſe ; ſi qua in eum lis capitis illata eſt, non admittunt : aut, quòd ſe perfunctos iam eſſe arbitrantur, cum de reo iudicarunt , negligentius attendunt cætera. itaque et maieſtatis abſoluti ſunt permulti, quibus damnatis de pecunijs repetundis lites eſſent æſtimatæ: & hoc quotidie fieri uidemus , ut, reo damnato de pecunijs repetundis , ad quos perueniſſe pecunias in litibus æſtimandis ſtatutum ſit, eos illi iudices abſoluant . quod cum fit, non iudicia reſcinduntur , ſed hoc ſtatuitur , æſtimationem litium non eſſe iudicium . Scæuola condemnatus eſt alijs criminibus, frequentiſſimis Apuliæ teſtibus: omni contentione pugnatum eſt, ut lis hæc capitis, æſtimaretur : quæ res ſi rei iudicatæ pondus habuiſſet, ille poſtea uel ijſdem , uel alijs inimicis reus hac lege ipſa factus eſſet. Sequitur id, quod illi iudiciũ appellant, maiores autem noſtri nũquam neque iudicium nominarunt, neque perinde ut rem iudicatam obſeruauerũt , animaduerſio, atque auctoritas cenſoria. qua de re antequã dicere incipio, perpauca mihi de meo officio uerba facienda ſunt, ut à me cum huiuſce periculi, tum cæterorum quoque officiorum, & amicitiarum ratio conſeruata eſſe uideatur. nam mihi cum uiris fortibus, qui Cenſores proxime fuerunt, ambobus eſt amicitia , cum altero uero , ſicuti & plerique ueſtrũ ſciũt, magnus uſus, & ſumma utriuſque officijs conſtituta neceſſitudo eſt. quare quidquid de ſub=

ſcriptionibus eorum mihi dicẽdum erit, eo dicam animo, ut omnem orationem meam nõ de illorum facto, ſed de ratione cenſoria habitam exiſtimari uelim: à Lentulo autem familiari meo, qui à me pro eximia ſua uirtute, ſummiſq; honoribus, quos à populo R. adeptus eſt, honoris cauſa nominatur, facile hoc iudices impetrabo, ut quã ipſe adhibere cõſueuit in amicorũ periculis fidem, & diligentiam, tum uim animi, libertatemq; dicendi, in hac mihi cõcedat ut tãtum mihi ſumam, quantum ſine huius periculo præterire non poſſum. à me tamen, ut æquũ eſt, omnia caute, pedetentimq; dicẽtur, ut neq; fides huius defenſionis relicta, neque cuiuſquam aut dignitas læſa, aut amicitia uiolata eſſe uideatur. Video igitur iudices, animaduertiſſe Cenſores in iudices quoſdam illius cõſilij Iuniani, cũ iſtam ipſam cauſam ſubſcriberẽt. Hic primum illud cõmune proponam, nunquam animaduerſionibus cenſorijs hãc ciuitatem ita contentam, ut rebus iudicatis, fuiſſe. neque in re nota cõſumam tempus exemplis: ponã illud unũ; C. Getam, cum à L. Metello, & Cn. Domitio Ceſs. ex ſenatu eiectus eſſet, Cenſorẽ ipſum poſtea eſſe factum; & cuius mores à Cenſoribus erant reprehenſi, hunc poſtea & populi R. & eorũ, qui in ipſum animaduerterant, moribus præfuiſſe. quòd ſi illud iudicium putaretur; ut cæteri turpi iudicio damnati in perpetuum omni honore ac dignitate priuãtur, ſic hominibus ignominia notatis neque ad honorem aditus, neque in curiã reditus eſſet. nũc ſi quem Cn. Lentuli, aut L. Gellij libertus furti cõdemnarit, is omnibus ornamentis amiſſis nunquã ullam honeſtatis ſuæ partem recuperabit. quos autẽ ipſe L. Gellius, & Cn. Lentulus duo Cenſores, clariſſimi uiri,

ſapientiſſimiq; homines, furti, et captarum pecuniarum nomine notauerunt, ij non modo in ſenatum redierunt, ſed etiam illarum ipſarum rerum iudicijs abſoluti ſunt. neminem uoluerunt maiores noſtri non modo de exiſtimatione cuiuſquam, ſed ne pecuniaria quidem de re minima eſſe iudicem, niſi qui inter aduerſarios conueniſſet. quapropter in omnibus legibus, quibus exceptum eſt, de quibus cauſis aut magiſtratum capere nõ liceat, aut iudicem legi, aut alterũ accuſare, hæc ignominiæ cauſa prætermiſſa eſt: timoris enim cauſam, non uitæ pœnam in illa poteſtate eſſe uoluerunt: itaque nõ ſolum iudices illud oſtendam, quod iam uidetis, populi R. ſuffragijs ſæpenumero cenſorias ſubſcriptiones eſſe deletas, uerum etiã iudicijs eorum, qui iurati ſtatuere maiore cum religione & diligentia debuerunt. Primum iudices, ſenatores, equiteſq; R. in compluribus iam reis, quos contra leges pecunias acce piſſe ſubſcriptum eſt, ſuæ potius religioni, quàm Cenſorum opinioni paruerunt. deinde Prætores urbani, qui iurati debent optimum quenque in ſelectos iudices referre, nunquam ſibi ad eam rem cenſoriam ignominiam impedimento eſſe oportere duxerunt. Cenſores denique ipſi ſæpenumero ſuperiorum Cenſorum iudicijs (ſi iſta iudicia appellari uultis) non ſteterunt. atque etiam ipſi inter ſe Cenſores ſua iudicia tanti eſſe arbitrantur, ut alter alterius iudicium non modo reprehendat, ſed etiam reſcindat; ut alter de ſenatu mouere uelit, alter retineat, & ordine ampliſſimo dignum exiſtimet; ut alter in ærarios referri, aut tribu moueri iubeat, alter uetet. quare qui uobis in mentem uenit, hæc appellare iudicia, quæ à populo R. reſcindi, ab iuratis iudicibus repudiari, à ma-

gistratibus negligi, ab ijs, qui eandem potestatem adepti sunt, cõmutari, inter collegas discrepare uideatis? quæ cum ita sint, uideamus quid tandem Censores de illo iu= dicio corrupto iudicasse dicantur. Ac primum illud sta= tuamus; utrum, quia Censores subscripserint, ita sit; an, quia ita fuerit, illi subscripserint. si ideo, quia subscripse= rint: uidete, quid agatis, ne in unũquenque nostrũ Cen= soribus in posterum potestatem permittatis; ne subscri= ptio censoria nõ minus calamitatis ciuitatibus, quàm illa acerbissima proscriptio possit afferre; ne censorium sty= lũ, cuius mucronem multis remedijs maiores nostri retu= derũt, æque posthac, atque illum dictatorium gladium, pertimescamus. sin autem, quòd subscriptũ est, quia uerũ est, idcirco graue debet esse: hoc quæramus, uerũ sit, an falsum, remoueantur auctoritates censoriæ, tollatur id ex causa, quod in causa nõ est. doce, quã pecuniã Cluen tius dederit, unde dederit, quemadmodũ dederit: unum denique aliquod à Cluentio profectæ pecuniæ uestigium ostende. uince deinde uirum bonum fuisse Oppianicum, hominem integrum, nihil de illo unquã secus esse existi= matum, nihil denique præiudicatum: tum auctoritatem Censorũ amplexato, tum illorum iudicium cum re con= iunctum esse defendito. dum uero eum fuisse Oppianicũ constabit, qui tabulas publicas municipij sui corrupisse iu dicatus sit; qui testamentum interleuerit; qui supposita persona falsum testamentum obsignandũ curarit; qui eum, cuius nomine id obsignatum est, interfecerit; qui auũculum filij sui in seruitute, ac uinculis necarit; qui municipes suos proscribendos, occidendosq; curarit; qui eius uxorem, quẽ occiderat, in matrimoniũ duxerit; qui

pecuniam pro abortione dederit; qui socrum, qui uxorem, qui uno tempore fratris uxorem, speratosq; liberos, fratremq; ipsum, qui denique suos liberos interfecerit; qui, cum uenenum priuigno suo quæreret, manifesto sit deprehensus; cuius ministris conscijsq; damnatis, ipse adductus in iudicium pecuniã iudici dederit ad sententias iudicum corrũpendas: dum hæc inquam de Oppianico cõstabunt, nec ullo argumento Cluentianæ pecuniæ crimen tenebitur, quid est quòd te ista censoria siue uoluntas, siue opinio fuit, adiuuare, aut hũc innocentem opprimere posse uideatur? quid igitur Censores secuti sunt? ne ipsi quidem, ut grauissime dicã, quidquã aliud dicent, præter sermonem atque famã. nihil se testibus, nihil tabulis, nihil graui aliquo argumento cõperisse, nihil denique causa cognita statuisse dicent. quòd si ita fecissent, tamen id nõ ita fixũ esse deberet, ut cõuelli nõ liceret. nõ utar exemplorũ copia, quæ summa est: nõ rem ueterem, nõ hominem potentem aliquem, aut gratiosum proferam. nuper hominem tenuem, scribam ædilitium, D. Matrinium cũ defendissem apud M. Iuniũ, Q. Publicium Prætt. & M. Pletoriũ, C. Flaminiũ Aedill. curules, persuasi ut scribam iurati legerent eum, quem ijdem isti Censores ærarium reliquissent: cũ enim in homine nulla culpa reperiretur; quid ille meruisset, non quid de eo statutũ esset, quærendum esse duxerunt. nã hæc quidem, quæ de iudicio corrupto subscripserint, quis est, qui ab illis satis cognita & diligenter iudicata arbitretur? in M. Aquilium, & in T. Guttam uideo esse subscriptum. quid est hoc? duos esse corruptos solos pecunia? quid? cæteri uidelicet gratis condemnarunt. nõ est igitur circumuen=

tus, non est oppressus pecunia, nō, ut illæ Quintianæ conciones habebantur, omnes, qui Oppianicum condemnarunt, in culpa sunt, ac suspicione ponendi. duos solos uideo auctoritate Censorum affines ei turpitudini iudicari. nam, ut illud afferant, nihil est; quod de ijs duobus habuerint cōpertum, de cæteris cōperisse. nam illud quidem minime probādum est, ad notationes auctoritatemq́; censoriam exemplum illos à consuetudine militari transtulisse. statuerunt enim ita maiores nostri, ut, si à multis esset flagitium rei militaris admissum, sortitione in quosdam animaduerteretur: ut metus uidelicet ad omneis, pœna ad paucos perueniret. quod idem facere Censores in delectu dignitatis, & in iudicio ciuium, & in animaduersione uitiorum, qui cōuenit? nam miles, qui locū non tenuit, qui hostium impetum, uimq́; pertimuit, potest idem postea & miles esse melior, & uir bonus, & ciuis utilis. quare ne in bello propter hostium metum delinqueret, amplior ei mortis & supplicij metus est à maioribus constitutus: ne autem nimium multi pœnam capitis subirent, idcirco illa sortitio comparata est. hoc tu idem facies Censor in senatu legendo? si erunt plures, qui ob innocentem condemnandum pecuniam acceperint; ut non animaduertas in omnes, sed carpas ut uelis, & paucos ex multis ad ignominiam sortiare? habebit igitur te sciente & uidente curia senatorem, populus R. iudicem, Resp. ciuem sine ignominia quenquam, qui ad perniciem innocentis fidem suam & religionem pecunia commutarit? & qui pretio adductus eripuerit patriam, fortunas, liberos ciui innocenti, is censoriæ seueritatis nota non inuretur? tu es præfectus moribus?

tu magister ueteris disciplinæ & seueritatis, si aut retines quenquam sciens in senatu scelere tanto contaminatum; aut statuis, qui in eadem culpa sit, nō eadem pœna affici oportere cōuenire? & quam conditionem supplicij maiores in bello timiditati militis propositam esse uoluerunt, eandem tu in pace cōstitues improbitati senatoris? quòd si hoc exemplum ex re militari ad animaduersionem censoriā transferendum fuit, sortitione id ipsum factum esse oportuit. sin autem, sortiri ad pœnam, atque hominū delictum fortunæ iudicio cōmittere, minime censorium est: certe in multorū peccato carpi paucos ad ignominiam & turpitudinem nō oportet. uerum omnes intelligimus, in istis subscriptionibus uentū quendam popularem esse quæsitum. iactata res erat in cōcione à Tribuno seditioso: incognita causa probatum illud erat: multitudinem illicitum est cōtradicere: nemo
* denique, ut defenderet cōtrariā partem, laborabat: in inuidiam porrò magnā illa iudicia uenerant: etenim paucis postea mensibus alia uehemens erat in iudicijs ex notatione tabularum inuidia uersata. prætermitti à Censoribus & negligi macula iudiciorum posse non uidebatur. homines, quos cæteris uitijs atque omni dedecore infames uidebāt, eos hac quoque subscriptione notare uoluerunt, & eo magis, quòd illo ipso tempore, illis Censoribus erant iudicia cum equestri ordine cōmunicata, ut uiderentur per hominum idoneorum ignominiā sua auctoritate illa iudicia cum equestri ordine reprehendisse. quòd si hanc apud eos ipsos Censores mihi aut alij causam agere licuisset, hominibus tali prudentia certe probauissem (res enim indicat) nihil ipsos habuisse co=

gniti, nihil comperti, ex tota ipſa ſubſcriptione rumorem quendam et plauſum popularem eſſe quæſitũ. nam in L. Popilium, qui Oppianicum cõdemnarat, ſubſcripſit L. Gellius, quòd is pecuniã accepiſſet, quo innocentem cõdemnaret. iam id ipſum quantæ diuinationis eſt, ſcire innocentem fuiſſe reum, quem fortaſſe nunquam uiderat? cum homines ſapientiſſimi iudices (ut nihil dicam de ijs, qui condemnarunt) cauſa cognita ſibi dixerint, nõ liquere. uerum eſto. condemnat Popilium Gellius, iudicat accepiſſe à Cluentio pecuniam. negat hoc Lentulus: nã Popilium, quòd erat libertini filius, in ſenatum nõ legit: locum quidem ſenatorium ludis & cætera ornamenta reliquit, & eum omni ignominia liberat. quod cum facit, iudicat eius ſententia gratis eſſe Oppianicum condemnatum. & eũdem Popilium poſtea Lentulus in ambitus iudicio pro teſtimonio diligentiſſime laudat. quare neque L. Gellij iudicio ſtetit Lentulus, neque Lentuli exiſtimatione contentus fuit Gellius: & ſi uterque Cenſor Cenſoris opinione ſtandum non putauit, quid eſt quamobrem quiſquam noſtrum cenſorias ſubſcriptiones omnes fixas, & in perpetuum ratas putet eſſe oportere? at in ipſum Habitum animaduerterunt, nullam quidem ob turpitudinem, nullum ob totius uitæ non dicam uitium, ſed erratum: neque enim hoc homine ſanctior, neque probior, neque in omnibus officijs retinendis diligentior eſſe quiſquam poteſt: neque illi aliter dicunt; ſed eandem illam famam iudicij corrupti ſecuti ſunt: neque ipſi ſecus exiſtimant, quàm nos exiſtimari uolumus, de huius pudore, integritate, uirtute; ſed putarunt prætermitti accuſatorem non potuiſſe, cum animaduerſum eſſet in iudices.

quã de re tota si unũ factum ex omni antiquitate pro=
tulero, plura non dicam: nõ enim mihi exemplum sum=
mi & clarissimi uiri P. Africani prætereũdum uidetur.
qui cum esset Censor, & in equitũ censu C. Licinius Sa=
cerdos prodijsset, clara uoce, ut omnis concio audire pos=
set, dixit se scire illum uerbis conceptis peierasse: si quis
contra dicere uellet, usurum esse eum suo testimonio: de=
inde cum contra nemo diceret, iussit equum traducere.
itaque is, cuius arbitrio & populus R. & exteræ gentes
cõtentæ esse cõsueuerunt, ipse sua conscientia ad ignomi=
niam alterius contentus nõ fuit. quòd si hoc Habito fa=
cere licuisset, facile illis ipsis iudicibus & falsæ suspicio=
ni, & inuidiæ populariter excitatæ restitisset. Vnum
etiam est, quod me maxime conturbat, cui loco responde
re posse uix uideor, quòd elogium recitasti de testamento
Cn. Egnatij patris, hominis honestissimi uidelicet, & sa=
pientissimi, idcirco se exhæredasse filiũ, quòd is ob Oppia
nici dãnationem pecuniã accepisset. de cuius hominis le=
uitate & inconstantia plura non dicam. hoc testamentũ
ipsum, quod recitas, eiusmodi est, ut ille, cum eum filium
exhæredaret, quem oderat, ei filio cohæredes homines alie
nissimos coniungeret, quem diligebat. Sed tu Acti consi=
deres censeo diligenter, utrum censorium iudicium gra=
ue uelis esse, an Egnatij. si Egnatij: leue est, quod Censores
de cæteris subscripserũt: ipsum enim Cn. Egnatiũ, quem
tu grauem esse uis, ex senatu eiecerunt. sin autem censo
rium: hunc Egnatium, quem pater censoria subscriptio=
ne exhæredauit, Censores in senatu, cũ patrem eijcerent,
retinuerũt. at enim senatus uniuersus iudicauit illud cor
ruptum esse iudicium: quo modo? suscepit causam. an po

tuit rem delatam eiuſmodi repudiare ? cum Tribunus pl. populo concitato rem penè ad manus reuocaſſet, cum uir optimus, & homo innocentiſſimus pecunia circumuentus eſſe diceretur, cum inuidia flagraret ordo ſenatorius, potuit nihil decerni ? potuit illa concitatio multitudinis ſine ſummo periculo Reip. repudiari ? at quid eſt decretum ? quàm iuſte? quàm ſapienter? quàm diligenter? SI QVI SVNT, QVORVM OPERA FACTVM SIT, VT IVDICIVM PVBLICVM CORRVMPERETVR. utrũ, uidetur ſenatus id factũ iudicare, an, ſi factũ ſit, moleſte grauiterq; ferre? ſi ipſe A. Cluentius ſententiã de iudicijs rogaretur, aliam non diceret, atque ij dixerunt, quorum ſententijs Cluentium condemnatum eſſe dicitis. ſed quæro à uobis, num iſtam legem ex iſto S. C. L. Lucullus Cos. homo ſapientiſſimus tulerit ? num anno poſt M. Lucullus & C. Caſſius ? in quos cum Conſules deſignatos idem illud ſenatus decreuerit, non tulerunt. & quod tu Habiti pecunia factũ eſſe arguis, neque id ulla tenuiſſima ſuſpicione confirmas : factum eſt primo illorum æquitate & ſapientia Cõſulum, ut id, quod ſenatus decreuerat ad illud inuidiæ præſens incendium reſtinguendum, id poſtea referendum ad populum nõ arbitrarentur. ipſe deinde populus R. qui L. Quintij Trib. pl. fictis querimonijs antea concitatus rem illam, & rogationem flagitarat, idem C. Iunij filij, pueri paruuli, lacrymis commotus, maximo clamore & concurſu totam illam legem, & quæſtionem repudiauit. ex quo intelligi potuit id, quod ſæpe dictũ eſt ; ut mare, quod ſua natura tranquillum ſit, uentorũ ui agitari atque turbari, ſic &

populum R. sua spōte esse placatum, hominum seditiosorum uocibus, ut uiolentissimis tempestatibus, concitari. Est etiam reliqua permagna auctoritas, quā ego turpiter penè præterij: mea enim esse dicitur. Recitauit ex oratione nescio qua Actius, quam meam esse dicebat, cohortationem quandam iudicum ad honeste iudicandum, & cōmemorationem tum illorum iudiciorum, quæ probata non essent, tum illius ipsius iudicij Iuniani: perinde quasi ego non ab initio huius defensionis dixerim, inuidiosum illud fuisse iudicium; aut, cum de infamia iudiciorū disputarem, potuerim illud, quod tam populare esset, in illo tempore præterire. ego uero, si quid eiusmodi dixi, neque cognitum cōmemoraui, neque pro testimonio dixi, & illa oratio potius temporis mei, quàm iudicij & auctoritatis fuit. cum enim accusarem, et mihi initio proposuissem, ut animos & populi R. & iudicum commouerem; cumq; omneis offensiones iudiciorum non ex mea opinione, sed ex hominum rumore proferrem: istam rem, quæ tam populariter esset agitata, præterire non potui. sed errat uehementer, si quis in orationibus nostris, quas in iudicijs habuimus, auctoritates nostras consignatas se habere arbitratur: omnes enim illæ orationes causarum et temporum sunt, nō hominum ipsorum, ac patronorum: nam si causæ ipsæ pro se loqui possent, nemo adhiberet oratorem: nunc adhibemur, ut ea dicamus, non quæ nostra auctoritate constituātur, sed quæ ex re ipsa causaq; ducātur. hominem ingeniosum M. Antonium aiunt solitum esse dicere, idcirco se nullam unquā orationem scripsisse, ut, si quid aliquando, quod nō opus esset, ab se esset dictū, posset se negare dixisse: perinde quasi, quid à nobis

dictum aut actum sit, id nisi literis mandauerimus, hominum memoria non comprehendatur. ego uero in isto genere libentius cum multorum, tum hominis eloquentissimi, & sapientissimi L. Crassi auctoritatem sequor: qui cum L. Placium defenderet accusante M. Bruto, homine in dicendo uehementi & callido; cum Brutus duobus recitatoribus constitutis, ex duabus eius orationibus capita alterna inter se contraria recitanda curasset, quòd in dissuasione rogationis eius, quæ contra coloniam Narbonensem ferebatur, quantum potest de auctoritate senatus detrahit, in suasione legis Seruiliæ summis ornat senatum laudibus; et multa in equites R. cum ex ea oratione asperius dicta recitasset, quo animi illorũ iudicũ in Crassum incenderentur; aliquantum esse cõmotus dicitur. itaque in respondẽdo primũ exposuit utriusque rationẽ tẽporis, ut oratio ex re, & causa habita uideretur: deinde, ut intelligere posset Brutus, quẽ hominẽ, et nõ solũ qua eloquẽtia, uerũ etiam quo lepore, & quibus facetijs præditũ lacessisset, tres & ipse excitauit recitatores cũ singulis libellis, quos M. Brutus pater illius accusatoris de iure ciuili reliquit. eorũ initia cũ recitarẽtur, ea quæ uobis nota esse arbitror; FORTE EVENIT, VT RVRI IN PRIVERNATE ESSEMVS EGO ET BRVTVS FILIVS; fundũ Priuernatẽ flagitabat: IN ALBANO ERAMVS EGO ET BRVTVS FILIVS; Albanum poscebat: IN TYBVRTI FORTE CVM ASSEDISSEMVS; Tyburtem fundũ requirebat: Brutũ autẽ hominẽ sapiẽtẽ, quòd filij nequitiã uideret, quæ prædia ei relinqueret, testificari dicebat uoluisse. ꝙ si potuisset honeste scribere, se in bal

neis cũ id ætatis filio fuisse, non præteriisset: eas se tamen ab eo balneas nõ ex libris patris, sed ex tabulis, et ex censu quærere. Crassus tum ita Brutum ultus est, ut illum recitationis suæ pœniteret: moleste enim fortasse tulerat, se in iis orationibus reprehensum, quas de Rep. habuisset, in quibus forsitan magis requiratur constantia. ego autem illa recitata esse nõ moleste fero: neque enim ab illo tempore, quod tũ erat; neque ab ea causa, quæ tum agebatur, aliena fuerũt: neque mihi quidquam oneris suscepi, cum ista dixi, quo minus honeste hanc causam & libere possem defendere. quòd si uelim cõfiteri, me causam A. Cluentii nunc cognoscere, antea fuisse in illa opinione populari: quis tãdem id possit reprehendere? præsertim iudices cum à uobis quoque ipsis hoc impetrare sit æquissimum, quod ego & ab initio petiui, & nunc peto, ut si quam huc grauiorem de illo iudicio opinionem attulistis, hanc causa perspecta atque omni ueritate cognita deponatis. Nũc quoniam ad omnia, quæ abs te dicta sunt T. Acti de Oppianici damnatione, respondi: confiteare necesse est, te opinionẽ multum fefellisse, quòd existimaris me causam A. Cluentii non facto eius, sed lege defensurum. nam hoc persæpe dixisti, tibi sic renunciari, me habere in animo causam hanc præsidio legis defendere. itane est? ab amicis uidelicet imprudentes prodimur: & est nescio quis de iis, quos amicos nobis arbitramur, qui nostra consilia ad aduersarios deferat. quisnam tibi hoc renunciauit? quis tam improbus fuit? cui ego autem narraui? nemo, ut opinor, in culpa est: sed nimirum tibi istuc lex ipsa renunciauit. sed nũ tibi ita defendisse uideor, ut tota in causa mentionẽ ullam fecerim legis? nũ secus hãc

causam defendisse, ac si lege Habitus teneretur? certe, ut hominem confirmare oportet, nullus est locus à me purgandi istius inuidiosi criminis prætermissus. quid ergo est? quæret fortasse quispiam, displiceat'ne mihi legũ præsidio à capite periculũ propulsare? mihi uero iudices non displicet: sed utor instituto meo in hominis honesti pudẽtisq; iudicio. non solum meo consilio uti cõsueui, sed multum etiam eius, quem defendo, & consilio, & uoluntati obtempero. nam ut hæc ad me causa delata est, qui leges eas, ad quas adhibemur, & in quibus uersamur, nosse deberem, dixi Habito statim, de eo, qui coisset, quo quis condemnaretur, illum esse liberum, teneri autem nostrum ordinem. atque ille me orare, & obsecrare cœpit, ut ne sese lege defenderem. cum ego, quæ mihi uiderentur, dicerem, traduxit me ad suam sententiam: affirmabat enim lacrymans, non se cupidiorem esse ciuitatis retinendæ, quàm existimationis. morem homini gessi: & tamẽ idcirco feci, (neque enim id semper facere debemus) quòd uidebam per se ipsam causam copiosissime sine lege posse defendi: uidebam in hac defensione, qua iã sum usus, plus dignitatis, in illa, qua me hic uti noluit, minus laboris futurũ. quòd si nihil aliud esset actum, nisi ut hãc causam obtinerem: lege recitata perorassem: neque me illa oratio cõmoueret, quòd ait Actius, indignũ esse facinus, si senator iudicio quenquam circũuenerit, legibus eum teneri; si eques R. hoc idem fecerit, non teneri. ut tibi cõcedam hoc indignum esse, (quod cuiusmodi sit, iam uidero) tu mihi concedas necesse est, multo esse indignius, in ea ciuitate, quæ legibus teneatur, discedi à legibus: hoc enim uinculum est huius dignitatis, qua fruimur in Rep. hoc

fundamentum libertatis, hic fons æquitatis. mens, & animus, & consilium, & sententia ciuitatis posita est in legibus. ut corpora nostra sine mēte, sic ciuitas sine lege suis partibus, ut neruis, ac sanguine, & mēbris, uti nō potest. legum ministri, magistratus: legum interpretes, iudices: legū denique idcirco omnes serui sumus, ut liberi esse possimus. quid est Q. Naso, cur tu in isto loco sedeas? quæ uis est, qua abs te hi iudices tali dignitate præditi coerceātur? uos autem iudices quamobrē ex tam magna multitudine ciuiū tam pauci de hominū fortunis sententiam fertis? quo iure Actius, quæ uoluit, dixit? cur mihi tandiu potestas dicendi datur? quid sibi autem illi scribæ, quid lictores, quid cæteri, quos apparere huic quæstioni uideo, uolunt? opinor, hæc omnia lege fieri, totumq; hoc iudicium, ut antea dixi, quasi mente quadam regi, & administrari. quid ergo est? hæc quæstio sola ita gubernatur? quid M. Pletorij & C. Flaminij inter sicarios? quid C. Orchinij peculatus? quid mea de pecunijs repetundis? quid C. Aquilij, apud quem nunc de ambitu causa dicitur? quid reliquæ quæstiones? circunspicite omnes Reip. partes: omnia legum imperio, & præscripto fieri uidebitis. si quis apud me te T. Acti reum uelit facere, clames te lege pecuniarum repetundarum non teneri: neque hæc tua recusatio confessio sit captæ pecuniæ, sed laboris, sed periculi non legitimi declinatio. nunc quid agatur, & quid abs te iuris constituatur, uide. Iubet lex ea, qua lege hæc quæstio cōstituta est, iudicem quæstionis, hoc est Q. Voconium, cum ijs iudicibus, qui ei obuenerint (uos appellat iudices) quærere de ueneno: in quem quærere? infinitum est. QVICVNQVE FECERIT, VENDIDERIT,

DIDERIT, EMERIT, HABVERIT, DEDERIT. quid eadẽ lex statim adiũgit? recita. DE'QVE EIVS CAPITE QVAERITO: cuius? qui coierit? cõuenerit? nõ ita est. quid ergo est? dic. QVI TRIBVNVS MIL. LEGIONIBVS QVATVOR PRIMIS, QVI'VE QVAESTOR, TRIBVNVS PL. deinceps omneis magistratus nominauit: QVI'VE IN SENATV SENTENTIAM DIXIT, DIXERIT: quid tum? QVI EORVM COIT, COIERIT, CONVENIT, CONVENERIT, QVO QVIS IVDICIO PVBLICO CONDEMNARETVR. qui eorũ? quorũ? uidelicet, qui supra scripti sunt. quid interest utro modo scriptũ sit? etsi est apertũ, tamẽ ipsa lex docet: ubi enim omnes mortales alligat, ita loquitur. QVI VENENVM MALVM FECIT, FECERIT. omnes uiri, mulieres, liberi, serui in iudiciũ uocantur. si item de coitione uoluisset, adiunxisset, Qui'ue coierit. nũc ita est. DE'QVE EIVS CAPITE QVAERITO, QVI MAGISTRATVM HABVERIT, QVI'VE IN SENATV SENTENTIAM DIXERIT. QVI EORVM COIT, COIERIT. nũ is est Cluẽtius? certe nõ est. quis ergo est Cluẽtius? qui tamen defendi causam suam lege nolit: itaque abijcio legem: morem Cluẽtio gero. tibi tamẽ Acti pauca, quæ ab huius causa seiũcta sunt, respondebo: est enim quiddã in hac causa, quod Cluentius ad se; est aliquid, quod ego ad me putem pertinere. hic sua putat interesse, se re ĩpsa & gesto negotio, nõ lege defendi: ego autẽ mea existimo interesse, me nulla in disputatione ab Actio ui=

deri esse superatum. nõ enim mihi hæc causa sola dicenda est: omnibus hic labor meus propositus est, quicunque hac facultate defensionis cõtenti esse possunt. nolo quenquam eorum, qui adsunt, existimare, me, quæ de lege ab Actio dicta sunt, si reticuerim, comprobare. quamobrem Cluenti de te tibi obsequor; neque ego legẽ recito; neque hoc loco pro te dico: sed ea, quæ à me desiderari arbitror, nõ relinquam. Iniquũ tibi uidetur Acti esse, nõ ijsdem legibus omnes teneri. Primum, ut id iniquissimũ esse confitear, huiusmodi est, ut cõmutatis eis opus sit legibus, non ut ijs, quæ sunt, nõ pareamus. deinde quis unquã hoc senator accusauit, ut, cũ altiorem gradũ dignitatis beneficio populi R. esset cõsecutus, eo se putaret durioribus legũ conditionibus uti non oportere? quàm multa sunt commoda, quibus caremus: quàm multa molesta ac difficilia, quæ subimus. atque hæc omnia tantũ honoris & amplitudinis cõmodis cõpensantur. Cõuerte nũc ad equestrẽ ordinẽ, atque in cæteros ordines: easdem uitæ cõditiones non perferent: putant enim minus multos sibi laqueos legum, & conditionũ, ac iudiciorum propositos esse oportere, qui in summum locũ ciuitatis aut nõ potuerunt ascendere, aut nõ petiuerũt. Atque ut omittã leges alias omnes, quibus nos tenemur, cæteri autem sunt ordines liberati: hãc ipsam legem, ne quis iudicio circũueniretur, C. Gracchus tulit: eã legem pro plebe, non in plebem tulit. postea L. Sylla, homo à populi causa remotissimus, tamen, cum eius rei quæstionẽ hac ipsa lege constitueret, qua uos hoc tempore iudicatis, populum R. quem ab hoc genere liberum acceperat, alligare nouo quæstionis genere ausus nõ est. quod si fieri posse existimasset, pro illo odio, quod ha=

buit in equestrem ordinem, nihil fecisset libentius, quàm omnẽ illam acerbitatẽ proscriptionis suæ, questus in ueteres iudices, in hãc unam quæstionem contulisset. nec nũc quidquam agitur, mihi credite indices, & prospicite id, quod prouidendũ est, nisi ut equester ordo in huiusce legis periculum includatur: neque hoc agitur ab omnibus, sed à paucis: nam ij senatores, qui se facile tuẽtur integritate, & innocentia, quales, ut uere dicam, uos estis, & cæteri, qui sine cupiditate uixerunt, equites ordini senatorio dignitate proximos, concordia coniunctissimos esse cupiunt: sed ij, qui se uolunt posse omnia, neque præterea quidquam esse aut in homine ullo, aut in ordine, hoc uno metu se putãt equites R. in potestatẽ suam redacturos, si constitutum est, ut de ijs, qui rem iudicarent, huiuscemodi iudicia fieri possint: uident enim auctoritatem huius ordinis confirmari: uident iudicia comprobari: hoc metu proposito, euellere se aculeum seueritatis uestræ posse confidunt. quis enim de homine audeat paulo maioribus opibus prædito uere & fortiter iudicare, cum uideat sibi de eo, quòd coierit, aut consenserit, causam esse dicendam? ò uiros fortes equites R. qui homini clarissimo, ac potentissimo M. Druso Trib. pl. restiterunt, cum ille nihil aliud ageret cum illa cuncta, quæ tum erat, nobilitate, nisi uti, qui rem iudicassent, huiuscemodi quæstionibus in iudiciũ uocarentur. tunc C. Flauius Pusio, Cn. Titinius, C. Mæcenas, illa robora populi R. cæteriq; huiuscemodi ordinis non fecerunt idem, quod nunc Cluentius, ut aliquid culpæ suscipere se putarent recusando, sed apertissime repugnarunt, cum hæc recusarent, & palàm fortissime atque honestissime dicerent: se potuisse iu=

dicio populi R. in amplissimum locum peruenire, si sua studia ad honores petẽdos cõferre uoluissent: sese uidisse, in ea uita qualis splẽdor inesset, quãta ornamẽta, quæ dignitas: quæ se nõ cõtempsisse, sed ordine suo patrumq; suorũ concentos fuisse, & uitã illam trãquillam & quietam, remotam à procellis inuidiarum, & huiuscemodi iudiciorum anfractu, sequi maluisse: aut sibi ad honores petendos ætatem integrã restitui oportere; aut, quoniam id nõ posset, eam cõditionem uitæ, quam secuti petitionem reliquissent, manere: iniquum esse, eos, qui honorum ornamenta propter periculorum multitudinẽ prætermisissent, populi beneficijs esse priuatos, iudiciorũ nouorum periculis non carere: senatorem hoc queri non posse, propterea quòd ea conditione proposita petere cœpisset, quodq; permulta essent ornamenta, quibus eam mitigare molestiam posset, locus, auctoritas, domi splendor, apud exteras nationes nomen, & gratia, toga prætexta, sella curulis, insignia, fasces, exercitus, imperia, prouinciæ: quibus in rebus cum summũ rectè factis maiores nostri præmium, tum plura peccatis pericula proposita esse uoluerũt. illi nõ hoc recusabant, ea ne lege accusarentur, qua nũc Habitus accusatur, quæ tunc erat Sempronia, nunc est Cornelia: intelligebant enim ea lege equestrem ordinem non teneri: sed, ne noua lege alligarentur, laborabant. Habitus ne hoc quidem unquam recusauit, quominus uel ea lege rationem uitæ suæ redderet, qua non teneretur. quæ si uobis cõditio placet, omnes id agamus, ut hæc quamprimum in omneis ordines quæstio perferatur. interea quidem per deos immortales, quoniã omnia commoda nostra, iura, libertatem, salutem denique legi-

bus obtinemus, à legibus non recedamus: ſimul & illud quàm ſit indignũ cogitemus, populum R. aliud nũc agere, uobis Remp. & fortunas ſuas cõmiſiſſe, ipſum ſine cura eſſe, nõ metuere ne lege ea, quã nũquam ipſe iuſſerit, & quæſtione, qua ſe ſolutum liberumq; eſſe arbitretur, per paucos iudices aſtringatur: agit enim ſic cauſam T. Actius, adoleſcens bonus, & diſertus, omnes ciues legibus teneri omnibus: uos attenditis, et auditis ſilentio, ſicut facere debetis. A. Cluentius eques R. cauſam dicit ea lege, qua lege ſenatores, & ij, qui magiſtratum habuerũt, ſoli tenentur. mihi per eum recuſare, & in arce legis præſidia conſtituere defenſionis meæ non licet. ſi obtinuerit cauſam Cluẽtius, ſicuti ueſtra æquitate nixi cõfidimus; omnes exiſtimabũt id, quod erit, obtinuiſſe propter innocentiam, quoniã ita defenſus ſit; in lege autem, quã attingere noluerit, præſidij nihil fuiſſe. Hic nũc eſt quiddam, quod ad me pertineat, de quo ante dixi; quod ego populo R. præſtare debeam; quoniam is meæ uitæ ſtatus eſt, ut omnis mihi cura, atque opera poſita ſit in omniũ periculis defendendis. Video, quãta, & quàm periculoſa, & quã infinita quæſtio tentetur ab accuſatoribus, cum eã legem, quæ in noſtrũ ordinem ſcripta ſit, in populum R. trãſferre conentur. qua in lege eſt: QVI COIERIT: quod ꝗ̃ late pateat, uidetis: CONVENERIT: æque infinitũ, et incertũ eſt: CONSENSERIT: hoc uero cũ incertũ, & infinitũ, tũ obſcurũ, & occultum eſt: FALSVMVE TESTIMONIVM DIXERIT. quis de plebe Romana teſtimonium dixit unquã, cui nõ hoc periculum T. Actio auctore paratum eſſe uideatis? nam dicturum quidem

certe, si hoc iudicium plebi Romanæ propositum sit, neminem unquam esse cõfirmo. sed hoc polliceor omnibus, si cui forte hac lege negotium facessetur, qui lege non teneatur, si is uti me defensore uoluerit, me eius causam legis præsidio defensurũ, & uel his iudicibus, uel eorum similibus facile probaturum, et omni me defensione usurum esse legis: qua nunc ut utar, ab eo, cuius uoluntati mihi obtemperandũ est, non cõceditur: non enim debeo dubitare iudices, quin, si qua ad uos causa huiusmodi delata sit eius, qui lege non teneatur, etiam si is inuidiosus, aut multis offensus esse uideatur, etiam si eum oderitis, etiam si inuiti absoluturi sitis, tamen absoluatis, & religioni potius uestræ, quàm odio pareatis: est enim sapientis iudicis, meminisse se hominem; cogitare, tantum sibi à populo R. esse permissum, quantum commissum, & creditũ sit; &, non solum sibi potestatem datã, uerum etiam fidem habitam esse, meminisse; posse, quem oderit, absoluere; quem non oderit, cõdemnare; & semper, non quid ipse uelit, sed quid lex, & religio cogat, cogitare; animaduertere, qua lege reus citetur, de quo reo cognoscat, quæ res in quæstione uersetur. cũ hæc sunt uidenda, tũ uero illud est hominis magni iudices atque sapientis, cũ illam iudicandi causa tabellam sumpserit, non se putare esse solũ, neque sibi, quodcũque concupierit, licere, sed habere in cõsilio legem, religionem, æquitatem, fidem; libidinem autem, odium, inuidiam, metũ, cupiditatesq; omneis amouere; maximiq; æstimare cõscientiam mentis suæ, quam ab dijs immortalibus accepimus, quæ à nobis diuelli non potest: quæ si optimorũ cõsiliorum, atq; factorũ testis in omni uita nobis erit, sine ullo metu,

& summa cum honestate uiuemus. hæc si T. Actius aut cognouisset, aut cogitasset, profecto ne conatus quidem esset dicere id, quod multis uerbis egit; iudicem, quod ei uideatur, statuere, & nõ deuinctum legibus esse oportere. quibus de rebus mihi pro Cluentij uolũtate nimium, pro Reip. dignitate parum, pro uestra prudentia satis dixisse uideor. Reliqua perpauca sunt, quæ, quia uestræ quæstionis erant, idcirco illi statuerunt sibi fingenda esse, & proferenda, ne omnium turpissimi reperirentur, si in iudicium nihil præter inuidiam attulissent. Atque ut existimetis necessario me de his rebus, de quibus iam dixerim, pluribus egisse uerbis, attendite reliqua: profecto intelligetis, ea, quæ paucis demonstrari potuerunt, breuissime esse defensa. Cn. Decio Samniti, ei, qui proscriptus est, iniuriam in calamitate eius ab huius familia factam esse dixistis. Ab nullo ille liberalius, quàm à Cluentio tractatus est. huius illum opes in rebus eius incõmodis subleuarunt. atque hoc cum ipse, tum omnes eius amici, necessarijq; cognouerunt. Ancarij, & Paceni pastoribus huius uillicos uim, & manus attulisse. Cum quædam in collibus, ut solet, controuersia pastorũ esset orta, Habiti uillici rem domini, et priuatam possessionem defenderũt. cum esset expostulatio facta; causa illis demonstrata, sine iudicio cõtrouersiáq; discessum est. P. Aelij testamẽto propinquus exhæredatus cum esset, hæres hic alienior institutus est. P. Aelius Habiti merito fecit: neq; hic in testamẽto faciẽdo interfuit: idq; testamentũ ab huius inimico Oppianico est obsignatum. Florio legatum ex testamento, inficiatũ esse. Non est ita: sed cum HS XXX scripta essent,

pro HS C C C, neque ei satis cautũ uideretur, uoluit eum aliquid acceptum referre liberalitati suæ: primo debere negauit, post sine cõtrouersia soluit. Celij cuiusdam Samnitis uxorem post bellum ab hoc esse repetitam. Mulierem cum emisset de sectoribus; quo tempore eam primũ liberam esse audiuit, sine iudicio reddidit Celio. Enniũ esse quendam, cuius bona teneat Habitus. Est hic Ennius egens quidam calũniator, mercenarius Oppianici, qui permultos annos quieuit, deinde aliquando cũ seruo Habiti furti egit, nuper ab ipso Habito petere cœpit. hic illo priuato iudicio, mihi credite, nobis iisdem fortasse patronis calũniam nõ effugiet. Atq; etiã, ut nobis renunciatur, hominem multorũ hospitũ, A. Binnium quendã coponem de uia Latina, subornatis, qui sibi à Cluentio, seruisq; eius in taberna sua manus allatas esse dicat. quo de homine nihil etiam nunc dicere nobis est necesse. si inuitauerit, id quod solet, sic hominem accipiemus, ut moleste ferat, se de uia decessisse. Habetis iudices, quæ in totam uitam de moribus A. Cluentij, quem illi inuidiosum reum uolunt esse, annos octo meditati accusatores collegerunt, quàm leuia genere ipso, quàm falsa re, quàm breuia responsu. cognoscite nunc id, quod ad uestrum iusiurandũ pertinet, quod uestri iudicij est, quod uobis oneris imposuit ea lex, qua coacti huc conuenistis, de criminibus ueneni: ut omnes intelligãt, quàm paucis uerbis hæc causa perorari potuerit, & quàm multa à me dicta sint, quæ ad huius uoluntatem maxime, ad uestrum iudicium minime pertinerent. Obiectum est, C. Vibium Capacem ab hoc A. Cluentio ueneno esse sublatum. Opportune adest homo summa fide, & omni

uirtute præditus L. Pletorius ſenator, qui illius Capacis hoſpes fuit, & familiaris. apud hūc ille Romæ habitauit, apud hunc ægrotauit, huius domi eſt mortuus. haud hæres eſt Cluentius: inteſtatū dico eſſe mortuum, poſſeſſionemq; eius bonorum Prætoris edicto huic illius ſororis filio, adoleſcenti pudentiſſimo, & in primis honeſto, equiti R. datam, Numerio Cluentio, quem uidetis. Alterum ueneficij crimen, Oppianico huic adoleſcenti, cum eius in nuptijs more Larinatium multitudo hominum pranderet, uenenum Habiti conſilio paratum: id cum daretur in mulſo, Balbutium quendam eius familiarem intercepiſſe, bibiſſe, ſtatimq; eſſe mortuū. Hæc ego ſi ſic agerem, tanquam mihi crimen eſſet diluendū; hæc pluribus uerbis dicerem, quæ nunc paucis percurrit oratio mea. quid unquam Habitus in ſe admiſit, ut hoc tantū ab eo facinus nō abhorrere uideatur? quid autem magnopere Oppianicum metuebat? cū ille uerbum omnino in hac ipſa cauſa nullū facere potuerit, huic autem accuſatores matre uiua deeſſe nō poſſent: quod iam intelligetis. an ut de cauſa eius periculi nihil decederet, ad cauſam nouū crimen accederet? quod autem tempus ueneni dādi illo die? in illa frequentia? per quem porrò datum? unde ſumptum? quæ deinde interceptio poculi? cur nō de integro autem datum? multa ſunt, quæ dici poſſunt: ſed nō cōmittam, ut uidear non dicendo uoluiſſe dicere: res enim iam ſe ipſa defendat. Nego illū adoleſcentem, quem ſtatim epoto poculo mortuum eſſe dixiſtis, omnino illo die eſſe mortuum. magnum & impudens mendacium. perſpicite cætera. dico illum, cū ad illud prandium crudior ueniſſet, &, ut ætas illa fert, ſibi tum non peperciſſet,

aliquot dies ægrotaſſe, & ita eſſe mortuum. quis huic rei teſtis eſt? idem qui ſui luctus, pater, pater inquã illius adoleſcentis: quem propter animi dolorem pertenuis ſuſpicio potuiſſet ex illo loco teſtem in A. Cluentium conſtituere, is hũc ſuo teſtimonio ſubleuat. quod recita. tu autem, niſi moleſtum eſt, pauliſper exurge, & perfer hunc dolorem cõmemorationis neceſſariæ: in qua ego diutius non morabor, quoniã, quod fuit uiri optimi, feciſti, ut ne cui innocenti mœror tuus calamitatem, & falſum crimen afferret. Vnum etiam mihi reliquum eiuſmodi crimẽ eſt iudices, ex quo illud perſpicere poſſitis, quod à me initio orationis meæ dictum eſt; quidquid mali per hos annos A. Cluẽtius uiderit, quidquid hoc tempore habeat ſolicitudinis ac negotij, id omne à matre eſſe conflatũ. Oppianicum ueneno necatum eſſe, quod ei datum ſit in pane per M. Aſellium quendam familiarem illius, idq́; Habiti conſilio factum eſſe, dicitis. in quo primum illud quæro, quæ cauſa Habito fuerit, cur interficere Oppianicum uellet. inimicitias enim inter ipſos fuiſſe cõfiteor: ſed homines inimicos ſuos morte affici uolũt, uel quòd metuũt, uel quòd oderunt. quo tandem igitur Habitus metu adductus tantum in ſe facinus ſuſcipere conatus eſt? quid erat, quòd iam Oppianicum pœna affectum pro maleficijs, eiectũ è ciuitate quiſquam timeret? quid metuebat? ut oppugnaretur à perdito, an ne accuſaretur à cõdemnato, an ne exulis teſtimonio læderetur? ſin autem, quòd oderat, Habitus idcirco illum uita frui noluit: adeo'ne erat ſtultus, ut illam, quam tum ille uiuebat, uitam eſſe arbitraretur, damnati, exulis, deſerti ab omnibus, quem propter animi importunitatem nemo recipere tecto, ne=

mo adire nemo alloqui, nemo reſpicere uellet? huius igitur uitæ Habitus inuidebat? hũc ſi acerbe, & penitus oderat, non eum quãdiutiſſime uiuere uelle debebat? huic mortem maturabat inimicus, quod illi unũ in malis perfugiũ erat calamitatis? qui ſi quid animi ac uirtutis habuiſſet, ut multi ſæpe fortes uiri in eiuſmodi dolore, mortem ſibi ipſe cõſciſſet. huic quãobrẽ id uellet inimicus offerre, quod ipſe ſibi optare deberet? nã nũc quidem quid tandem illi mali mors attulit? niſi forte ineptijs ac fabulis ducimur, ut exiſtimemus illum apud inferos impiorum ſupplicia perferre, ac plures illic offendiſſe inimicos, quàm hic reliquiſſe; à ſocrus, ab uxorum, à fratris, à liberũ pœnis actũ eſſe præcipitem in ſceleratorũ ſedẽ, atq; regionem. quæ ſi falſa ſunt, id quod omnes intelligũt: quid ei tãdem aliud mors eripuit, præter ſenſum doloris? Age uero uenenũ per quem datũ? per M. Aſelliũ. quid huic cũ Habito? nihil, atque adeo, quòd ille Oppianico familiariſſime eſt uſus, potius etiã cõtra ſimultas. ei'ne igitur, quẽ ſibi offenſiorẽ, Oppianico familiariſſimũ ſciebat eſſe, potiſſimũ et ſuũ ſcelus, et illius periculũ cõmittebat? cur deinde tu, qui pietate ad accuſandũ excitatus es, hunc Aſellium eſſe inultũ tãdiu ſinis? cur nõ Habiti exemplo uſus es, ut per illũ, qui attuliſſet uenenũ, de hoc præiudicaretur? iã uero illud quàm nõ probabile, quàm inuſitatum iudices, quàm nouũ? in pane datũ uenenũ. facilius'ne potuit, quã in poculo? latentius potuit abditũ aliqua in parte panis, quàm ſi totũ colliquefactũ in potione eſſet? celerius potuit comeſum, quã epotũ, in uenas, atq; in omneis partes corporis ꝑmanare? facilius fallere in pane, ſi eſſet animaduerſum; q̃ in poculo, cum ita cõfuſum eſſet, ut ſecerni nullo

modo possetǃat repentina morte periјt. quod si esset ita factũ, tamen ea res propter multorũ eiusmodi mortem satis firmam ueneni suspicionem nõ haberet : si esset suspiciosum, tamen ad alios potius, quàm ad Habitum pertineret. uerum in eo ipso homines impudentissime mentiuntur. id ut intelligatis, & mortem eius, & quemadmodũ post mortem in Habitum sit crimen à matre quæsitum, cognoscite. Cum uagus, & exul erraret, atque undique exclusus Oppianicus in Falernũ se ad C. Quintilium cõtulisset, ibi primum in morbum incidit, ac satis uehementer, diuq; ægrotauit. cum esset una Sassia; & Statio Albio, quodam colono, homine ualente, qui simul esse solebat, familiarius uteretur, quàm uir dissolutissimus incolumi fortuna pati posset; & ius illud matrimonij castũ, atque legitimum damnatione uiri sublatum arbitraretur: Nicostratus quidam, fidelis Oppianici seruulus, percuriosus, & minime mendax, multa dicitur renunciare domino solitus esse. interea Oppianicus cum iam conualesceret, neque in Falerno improbitatẽ coloni diutius ferre posset, & huc ad Vrbem profectus esset, (solebat enim extra portam aliquid habere conducti) cecidisse ex equo dicitur, & homo infirma ualetudine latus offendisse uehementer, &, posteaquam ad Vrbem cum febri uenerit, paucis diebus esse mortuus. mortis ratio iudices eiusmodi est, ut aut nihil habeat suspicionis, aut, si quid habet, id intra parietes in domestico scelere uersetur. post mortem eius Sassia statim moliri nefaria mulier cœpit insidias filio: quæstionem habere de uiri morte constituit : emit de A. Rupilio, quo erat usus Oppianicus medico, Stratonem quendam, quasi ut idem faceret, quod Habitus in emen=

do Diogene fecerat. de hoc Stratone, & de assecla quodã seruo suo quæsituram esse dixit. præterea seruum illum Nicostratum, quem nimium loquacem fuisse, ac nimium domino fidelem arbitrabatur, ab hoc adolescente Oppianico in quæstionem postulauit. hic cum esset illo tempore puer, & illa quæstio de patris sui morte constitui diceretur; etsi illum seruum & sibi beneuolum esse, & patri fuisse arbitrabatur, nihil tamen est ausus recusare. aduocantur amici, & hospites Oppianici, & ipsius mulieris, multi homines honesti, atque omnibus rebus ornati: tormẽtis omnibus uehementissimis quæritur. cum essent animi seruorũ & spe, & metu tentati, ut aliquid in quæstione dicerent, tamen, ut arbitror, auctoritate aduocatorũ, & ui tormentorum adducti, in ueritate manserunt, neque se quidquam scire dixerunt. quæstio illo die de amicorum sententia dimissa est. satis lõgo interuallo post iterum aduocantur. habetur de integro quæstio: nulla uis tormentorum acerrimorum prætermittitur: aduersari aduocati, & iam uix ferre posse: furere crudelis, atque importuna mulier, sibi nequaquã, ut sperasset, ea, quæ cogitasset, procedere. cum iam tortor, atque essent tormẽta ipsa defessa, neque tamẽ illa finẽ facere uellet: quidam ex aduocatis, homo & honoribus populi ornatus, et summa uirtute præditus, intelligere se dixit, nõ id agi, ut uerum inueniretur, sed ut aliquid falsi dicere cogerentur. hoc postquam cæteri comprobarunt, ex omnium sententia cõstitutum est, satis uideri esse quæsitum. redditur Oppianico Nicostratus: Larinum ipsa proficiscitur cum suis, mœrens, quòd iam certe incolumem filium fore putabat, ad quem non modo uerum crimen, sed ne ficta quidem su=

ſpicio perueniret, & cui non modo aperta inimicorum oppugnatio, ſed ne occultæ quidem matris inſidiæ nocere potuiſſent. Larinum poſtquam uenit, quæ à Stratone illo uenenũ antea uiro ſuo datũ ſibi perſuaſum eſſe ſimulaſſet, inſtructam ei cõtinuo, & ornatam Larini medicinæ exercẽdæ cauſa tabernam dedit. unum, alterũ, tertiũ annũ Saſſia quieſcebat, ut uelle, atque optare aliquid calamitatis filio potius, quàm id ſtruere, & moliri uideretur. tum interim Hortenſio, Metello Coſs. ut hunc Oppianicum, aliud agentem, ac nihil eiuſmodi cogitantem, ad hanc accuſationem detraheret, inuito deſpondit ei filiam ſuam, illam, quam ex genero ſuſceperat, ut eũ nuptijs alligatum, ſimul & teſtamenti ſpe deuinctum poſſet habere in poteſtate. hoc ipſo ferè tempore Strato ille medicus domi furtum fecit, & cædem eiuſmodi. cum eſſet in ædibus armarium, in quo ſciret eſſe nummorum aliquantum, et auri, noctu duos conſeruos dormientes occidit, in piſcinamq́; deiecit, ipſe armarij fundum execuit, & ſeſtertiorum, et auri quinque pondo abſtulit, uno ex ſeruis puero non grandi conſcio. furto poſtridie cognito, omnis ſuſpicio in eos ſeruos, qui non comparebant, commouebatur. cum exectio illa fundi in armario animaduerteretur, quærebant homines quonam modo fieri potuiſſet. quidã ex amicis Saſſiæ recordatus eſt, ſe nuper in auctione quadam uidiſſe in rebus minutis aduncam ex omni parte dẽtium, et tortuoſam uenire ſerrulam, qua illud potuiſſe ita circunſecari uideretur. ne multa, perquiritur à coactoribus, inuenitur ea ſerrula ad Stratonem perueniſſe. hoc initio ſuſpicionis orto, & aperte inſimulato Stratone, puer ille conſcius pertimuit, rem omnem dominæ indica=

uit: homines in piſcina inuenti ſunt: Strato in uincula coniectus eſt: atque etiam in taberna eius nummi, nequaquam omnes, reperiuntur. conſtituitur quæſtio de furto: nam quid quiſquam ſuſpicari aliud poteſt? an hoc dicitis; armario expilato, pecunia ablata, non omni recuperata, occiſis hominibus, inſtitutam eſſe quæſtionem de morte Oppianici? cui probatis? quid eſt, quod minus uериſimile proferre potuiſtis? deinde, ut omittam cætera, triennio poſt mortem Oppianici de eius morte quærebatur. atque etiam incenſa odio priſtino Nicoſtratum eũdem illum tum ſine cauſa in quæſtionem poſtulauit. Oppianicus primo recuſauit: poſteaquam illa abducturam ſe filiam, mutaturam eſſe teſtamentum minaretur, mulieri crudeliſſimæ ſeruum fideliſſimum non in quæſtionem tulit, ſed planè ad ſupplicium dedit. poſt triennium igitur agitata denique quæſtio de uiri morte habebatur: & de quibus ſeruis habebatur? noua, credo, res obiecta, noui quidam homines in ſuſpicionem uocati ſunt: de Stratone, & de Nicoſtrato. quid? Romæ quæſitum de iſtis hominibus non erat? ita'ne tandem? mulier iam non morbo, ſed ſcelere furioſa, cum quæſtionem habuiſſet Romæ, cum de T. Annij, L. Rutilij, P. Saturij, & cæterorum, honeſtiſſimorum uirorum, ſententia conſtitutum eſſet, ſatis quæſitum uideri; eadem de re, triennio poſt, iiſdem de hominibus, nullo adhibito, non dicam uiro, ne colonum forte affuiſſe dicatis, ſed bono uiro, in filij caput quæſtionem habere conata eſt. an hoc dicitis? (mihi enim uenit in mẽtem, quid dici poſſit, tametſi adhuc nõ eſſet dictum) cũ haberetur de furto quæſtio, Stratonẽ aliquid de ueneno eſſe cõfeſſũ. hoc uno

modo iudices sæpe multorum improbitate depressa ueritas emergit, & innocentiæ defensio interclusa respirat; quòd aut ij, qui ad fraudem callidi sunt, nō tātū audent, quantū excogitant; aut illi, quorū eminet audacia atque proiecta est, à cōsilijs malitiæ deserūtur. quòd si aut cōfidens astutia, aut callida esset audacia, uix ullo obsisti modo posset. utrū, furtū factū nō est? at nihil clarius Larini fuit. an ad Stratonē suspicio nō pertinuit? at is & ex serula insimulatus, & à puero conscio est indicatus. an id actum non est in quærendo? quæ fuit alia igitur causa quærendi? an id, quod dicendum uobis est, & quod tum Sassia dictitabat; cum de furto quæreretur, tum Strato ijsdem in tormentis dixit de ueneno? en hoc illud est, quod ante dixi: mulier abūdat audacia, consilio & ratione deficitur: nā tabellæ quæstionis plures proferuntur, quæ recitatæ, uobisq; editæ sunt, illæ ipsæ, quas tum obsignatas esse dixi: in quibus tabellis de furto litera nulla inuenitur. non uenit in mentem, primam orationem Stratonis conscribere de furto, post aliquid adiungere dictum de ueneno, quod non percontatione quæsitum; sed dolore expressum uideretur. quæstio de furto est, ueneni iam suspicione superiore quæstione sublata: quod ipsum hæc eadem mulier indicarat: quæ ut Romæ de amicorum sententia statuerat satis esse quæsitum, postea per triennium maxime ex omnibus seruis Stratonem illum dilexerat, in honore habuerat, commodis omnibus affecerat. cum igitur de furto quæreretur, & eo furto, quod ille sine controuersia fecerat: tum ille de eo, quod quærebatur, uerbum nullum fecit, de ueneno statim dixit: de furto, si non eo loco quo debuit, ne in extrema quidem,

aut media, aut in aliqua denique parte quæstionis uerbũ fecit ullum? Iam uidetis, illam nefariam mulierem iudices eadem manu, qua, si detur potestas, interficere filium cupiat, hãc fictã quæstionẽ conscripsisse. atque istã ipsam quæstionẽ, dicite, quis obsignauit? unũ aliquem nominate. neminem reperietis, nisi forte eiusmodi hominẽ, quem ego proferri malim, quàm neminem nominari. Quid ais T. Acti? tu periculum capitis, tu indiciũ sceleris, tu fortunas alterius literis conscriptas in iudicium afferas; neque earum auctorem literarũ, neque obsignatorẽ, neque testem ullum nominabis? & quam tu pestem innocentissimo filio ex matris sinu depromp seris, hanc hi tales uiri cõprobabunt? esto: in tabellis nihil est auctoritatis: quid? ipsa quæstio iudicibus, quid? amicis hospitibusq; Oppianici, quos adhibuerat antea, quid? huic tãdem ipsi tempori cur non reseruata est? quid istis hominibus factum est, Stratone & Nicostrato? quæro abs te Oppianice, seruo tuo Nicostrato quid factum esse dicas? quem tu, cum hũc breui tempore accusaturus esses, Romam deducere, dare potestatem indicandi, incolumẽ denique seruare quæstioni, seruare his iudicibus, seruare huic tempori debuisti. nam Stratonem quidem iudices in crucem actum esse exacta scitote lingua: quod, nemo est Larinatium, qui nesciat. timuit mulier amens nõ suam conscientiam, nõ odium municipum, non famã omniũ, sed, quasi non omnes eius sceleris testes essent futuri, sic metuit ne cõdemnaretur extrema seruuli uoce morientis. quod hoc portentũ, dij immortales? quod tantũ monstrum in ullis locis? quod tam infestũ scelus & immane, aut unde natum esse dicamus? iam enim uidetis profecto iudices, non

ſine neceſſarijs me ac maximis cauſis principio orationis
meæ de matre dixiſſe : nihil eſt enim mali, nihil ſceleris ,
quod illa non ab initio filio uoluerit, optauerit, cogitaue=
rit, effecerit. mitto illam primam libidinis iniuriam : mit
to nefarias generi nuptias : mitto cupiditate matris ex=
pulſam ex matrimonio filiam : quæ nondum ad huiuſce
uitæ periculum, ſed ad cōmune familiæ dedecus pertine=
bant : nihil de alteris Oppianici nuptijs queror ; quarũ
illa cũ obſides filios ab eo mortuos accepiſſet, tum denique
in familiæ luctum, atque in priuignorum funus nupſit :
prætereo, quòd Auriũ Melinũ, cuius illa quōdam ſocrus,
paulo ante uxor fuiſſet, cũ Oppianici eſſe opera proſcri=
ptum, occiſumq; cognoſceret, eam ſibi domum ſedemq;
coniugij delegit, in qua quotidie ſuperioris uiri mortis in=
dicia, & ſpolia fortunarum uideret. illud primũ que=
ror, de illo ſcelere, quod nũc denique patefactum eſt, Fa=
britiani ueneni, quod iam tum recens ſuſpicioſum cæte=
ris, huic incredibile, nunc uero apertum iam omnibus ac
manifeſtum uidetur. non eſt profecto de illo ueneno ce=
lata mater : nihil eſt ab Oppianico ſine conſilio mulieris
cogitatum. quod niſi eſſet, certe poſtea, deprehenſa re, non
illa ut ab improbo uiro diſceſſiſſet, ſed ut à crudeliſſimo
hoſte fugiſſet, domumq; illam in perpetuum ſcelere omni
affluentē reliquiſſet. nō modo id nō fecit, ſed ab illo tem=
pore nullum locum prætermiſit, in quo nō inſtrueret inſi
dias aliquas, ac dies omnes ac noctes tota mēte mater de
pernicie filij cogitaret. quæ primũ, ut iſtum confirmaret
Oppianicum accuſatorem filio ſuo, donis muliebribus,
collocatione filiæ, ſpe hæreditatis obſtrinxit. itaq; apud cæ
teros nouis inter propinquos ſuſceptis inimicitijs ſæpe fie=

ri diuortia, atque affinitatũ dissidia uidimus: hæc mulier satis firmum accusatorem filio suo fore neminem putauit, nisi qui in matrimonium sororem eius ante duxisset. cæteri nouis affinitatibus adducti, ueteres inimicitias sæpe deponunt: illa sibi ad confirmandas inimicitias affinitatis coniunctionem pignori fore putauit. neque in eo solum diligens fuit, ut accusatorem filio suo compararet: sed etiã cogitauit, quibus eum rebus armaret: hinc enim illæ solicitationes seruorum & minis, & promissis: hinc illæ infinitæ crudelissimæq; de morte Oppianici quæstiones; quibus finem aliquando non mulieris modus, sed amicorum auctoritas fecit: ab eodem scelere illæ triennio post habitæ Larini quæstiones: eiusdem amentiæ falsæ cõscriptiones quæstionum: ex eodem furore etiam illa conscelerata exectio linguæ: totius denique huius ab illa est & inuenta, et adornata comparatio criminis. atque his rebus cum instructum accusatorem filio suo Romam ipsa misisset, paulisper conquirendorum & conducendorum testium causa Larini est cõmorata: postea autem cum appropinquare huius iudicium ei nunciatum est, confestim huc aduolauit, ne aut accusatoribus diligentia, aut pecunia testibus deesset, aut ne forte mater hoc sibi optatissimum spectaculum huius sordium, atque luctus, et tanti squaloris amitteret. iam uero quod iter Romam eius mulieris fuisse existimatis? quod ego propter uicinitatem Aquinatium & Venafranorum ex multis audiui, & cõperi: quos concursus in ijs oppidis? quantos & uirorum, & mulierum gemitus esse factos? mulierem quandam Larino, atque illam usque à mari supero Romam proficisci, cum magno comitatu & pecu-

nia, quo facilius circumuenire iudicio capitis atque opprimere filium poſſet. nemo erat illorum, penè dicam quin expiandum illum locum eſſe arbitraretur, quacũque illa ĩter feciſſet: nemo, quin terram ipſam uiolari, quæ mater eſt omniũ, ueſtigijs cõſceleratæ matris putaret. itaque nullo in oppido conſiſtendi poteſtas ei fuit: nemo ex tot hoſpitibus inuentus eſt, qui non cõtagionem aſpectus fugeret. nocti ſe potius ac ſolitudini, quã ulli aut urbi, aut hoſpiti, cõmittebat. nunc uero quid agat, quid moliatur, quid denique quotĩdie cogitet, quem ignorare noſtrum putat? quos appellarit, quibus pecuniam promiſerit, quorum fidem pretio labefactare conata ſit, tenemus. quin etiam nocturna ſacrificia, quæ putat occultiora eſſe, ſceleratasq; eius preces, & nefaria uota cognouimus, quibus illa etiam deos immortales de ſuo ſcelere teſtatur; neque intelligit, pietate, & religione, & iuſtis precibus deorum mentes, non contaminata ſuperſtitione, neque ad ſcelus perficiendum cæſis hoſtijs, poſſe placari: cuius ego furorẽ, atque crudelitatẽ deos ĩmmortales à ſuis aris, atque templis aſpernatos eſſe confido. Vos iudices, quos huic A. Cluentio quoſdam alios deos ad omne uitæ tempus fortuna eſſe uoluit, huius importunitatem matris à filij capite depellite. multi ſæpe in iudicando peccata liberũ parentum miſericordiæ conceſſerunt: uos ne huius honeſtiſſime actam uitam matris crudelitati condonetis, rogamus; præſertim cum ex altera parte totum municipium uidere poſſitis. omnes ſcitote iudices, (ĩncredibile dictu eſt, ſed à me ueriſſime dicetur) omnes Larinates, qui ualuerunt, ueniſſe Romam, ut hunc ſtudio, frequentiáq; ſua, quãtum poſſent, in tanto eius periculo ſubleuarent.

pueris illud hoc tempore & mulieribus oppidum ſcito-te eſſe traditum, idq́; in præſentia in cõmuni Italiæ pace domeſticis copijs eſſe tutum. quos tamen ipſos æque & eos, quos præſentes uidetis, huius expectatio iudicij dies noctesq́; ſolicitat. non illi uos de unius municipis fortunis arbitrantur, ſed de totius municipij ſtatu, dignitate, commodisq́; omnibus ſententias eſſe laturos: ſumma eſt enim iudices hominis in communem municipij rem diligentia, in ſingulos municipes benignitas, in omnes homines iuſtitia, & fides: præterea nobilitatem illam inter ſuos locumq́; à maioribus traditum ſic tuetur, ut maiorum grauitatem, conſtantiam, gratiam, liberalitatem aſſequatur. itaque ijs eum uerbis publice laudant, ut nõ ſolum teſtimonium ſuum, iudiciumq́; ſignificent, uerum etiam curam animi, ac dolorem. quæ dum laudatio recitatur, uos quæſo, qui eam detuliſtis, aſſurgite. ex lacrymis horum iudices exiſtimare poteſtis, omnes hæc Decuriones decreuiſſe lacrymantes. Age uero uicinorũ quantum ſtudium, quàm incredibilis beneuolentia, quanta cura eſt? non illi in libellis laudationum decreta miſerunt, ſed homines honeſtiſſimos, quos noſſemus omnes, huc frequentes adeſſe, & hunc præſentes laudare uoluerũt. adſunt Ferentani, homines nobiliſſimi; Marrucini item: pari dignitate Theano Apulo, atque Luceria equites Romanos, honeſtiſſimos homines, laudatores uidetis: Bouiano, totoq́; ex Samnio cum laudationes honeſtiſſimæ miſſæ ſunt, tum homines ampliſſimi, nobiliſſimiq́; uenerunt. iam qui in agro Larinati prædia, qui negotia, qui res pecuniarias habent, honeſti homines, & ſummo ſplendore præditi, difficile dictu eſt, quàm ſint ſoliciti, quàm

laborent. non multi mihi ab uno sic diligi uidentur, ut hic ab his uniuersis. Quàm, non abesse ab huius iudicio L. Volusienum, summo splendore hominem, ac uirtute præditum, uellem. præsentem possem P. Heluidium Rufum, equitem R. omnium ornatissimum nominare: qui cum huius causa dies noctesq; uigilaret, & cum me hãc causam doceret, in morbum grauem periculosumq; incidit: in quo tamen non minus de capite huius, quàm de sua uita laborat. Cn. Tudici senatoris, uiri optimi & honestissimi, par studium & testimonio & laudatione cognoscetis. eadem spe, sed maiore uerecundia de te P. Volumni, quoniam iudex es in A. Cluentium, dicimus. & ne longum sit: omnium uicinorũ summam esse in hunc beneuolentiam confirmamus. horum omnium studium, curam, diligentiam, meumq; unà laborem, qui totã hanc causam uetere instituto solus perorâui, uestramq; simul iudices æquitatem, & mansuetudinem una mater oppugnat: at quæ mater? quam cæcam crudelitate, & scelere ferri uidetis: cuius cupiditatem nulla unquam turpitudo retardauit: quæ uitijs animi in deterrimas partes iura hominum conuertit omnia: cuius ea stultitia est, ut eam nemo hominem; ea uis, ut nemo fœminam; ea crudelitas, ut nemo matrem appellare possit. atq; etiã nomina necessitudinum, non solũ naturæ nomen & iura mutauit, uxor generi, nouerca filij, filiæ pellex: eò iam denique adducta est, ut sibi, præter formã, nihil ad similitudinem hominis reseruarit. Quare iudices, si scelus odistis: prohibete aditum matris à filij sanguine: date parenti hunc incredibilem dolorem ex salute, ex uictoria liberum: patiamini matrem, ne orbata filio læ=

tetur, uictam potius uestra æquitate discedere. sin autem, id quod uestra natura postulat, pudorem, bonitatem, uirtutemq; diligitis: leuate hunc aliquando supplicem uestrum iudices, tot annos in falsa inuidia, periculisq; uersatum: qui nunc primum post illam flammam aliorum facto, & cupiditate excitatam, spe uestræ æquitatis erigere animum, & paulum respirare à metu cœpit: cui posita sunt in uobis omnia: quem seruatum esse plurimi cupiunt, seruare soli uos potestis. orat uos Habitus iudices, et flens obsecrat, ne se inuidiæ, quæ in iudicijs ualere non debet; ne matri, cuius uota, & preces à uestris mentibus repudiare debetis; ne Oppianico, homini nefario, condemnato iam & mortuo, condonetis. quòd si qua calamitas hunc in hoc iudicio afflixerit innocentem: næ iste miser iudices, si, id quod difficile factu est, in uita remanebit, sæpe, & multum queretur, deprehensum esse illud quondam Fabritianum uenenum: quod si tum indicatum non esset, non huic ærumnosissimo uenenū illud fuisset, sed multorum medicamentum laborum: postremo etiam fortassis mater exequias illius funeris prosecuta, mortem se filij lugere simulasset: nunc uero quid erit profectum, nisi ut huius ex medijs mortis insidijs uita ad luctum reseruata, mors sepulcro patris priuata esse uideatur? satis diu fuit in miserijs iudices: satis multos annos ex inuidia laborauit. nemo huic tam iniquus præter parentem fuit, cuius animū nō iam expletum esse putemus. uos, qui æqui estis omnibus, qui, ut quisque crudelissime oppugnatur, eū lenissime subleuatis; cōseruate A. Cluentiū; restituite incolumem municipio; amicis, uicinis, hospitibus, quorum

ſtudia uidetis, reddite; uobis in perpetuum liberisq; ueſtris obſtringite: ueſtrum eſt hoc iudices, ueſtræ dignitatis, ueſtræ clementiæ: recte hoc repetitur à uobis, ut uirum optimum atque innocentiſſimum, plurimisq; mortalibus charum atque iucundiſſimum, his aliquando calamitatibus liberetis; ut omnes intelligant, in cōcionibus eſſe inuidiæ locum, in iudicijs ueritati.

DE LEGE AGRARIA CONTRA P. SERVILIVM RVLLVM TRIB. PL. IN SENATV. ORATIO XV.

Desunt multa.

quæ res aperte petebatur, ea nunc occulte cuniculis oppugnatur. dicent. n. Decemuiri id, quod & dicitur à multis, & sæpe dictum est; post eosdem Consules, Regis Alexandrini testamento regnũ illud populi R. esse factum. dabitis igitur Alexandriam clàm petentibus ijs, quibus apertissime pugnantibus restitistis? hæc, per deos immortales, utrum esse uobis consilia siccorum, an uinolentorũ somnia; & utrũ cogitata sapientum, an optata furiosorum uidentur? Videte nunc proximo capite, ut impurus helluo turbet Remp. ut à maioribus nostris possessiones relictas disperdat & dissipet: ut sit non minus in populi R. patrimonio nepos, quàm in suo. proscribit in sua lege uectigalia, quæ Decemuiri uendant, hoc est, proscribit auctionem publicorum bonorum: agros emi uult, qui diuidantur: quærit pecuniam. uidelicet excogitabit aliquid, atque afferet. nam superioribus capitibus dignitas populi R. uiolabatur, nomen imperij in commune

odium orbis terræ uocabatur; urbes pacatæ, agri socio=rum, regum status Decemuiris donabantur: nunc præ=sens certa pecunia numerata quæritur. expecto, quid Tri bunus pl. uigilans & acutus excogitet. ueneat, inquit, sil ua Scantia. utrũ tandem, hanc siluam in relictis posses=sionibus, an in Censorũ pascuis inuenisti? si quid est, quod indagaris, inueneris, ex tenebris erueris; quanquam ini=quum est, tamen consume sanè, quoniam cõmodum est, quoniam quidem tu attulisti. siluam uero tu Scantiam uendas, nobis Cõsulibus, atque hoc senatu? tu ullum uecti gal attingas? tu populi R. subsidia belli, tu ornaméta pa cis eripias? tum uero hoc me inertiorem Consulem iudi=cabo, quàm illos fortissimos uiros, qui apud maiores no=stros fuerunt; quòd quæ uectigalia illis Consulibus po=pulo R. parta sunt, ea me Consule ne retineri quidem po tuisse iudicabuntur. Vendit Italiæ possessiones ex ordine omnes. sanè est in eo diligens: nullam enim prætermit=tit. persequitur in tabulis Censorijs totam Siciliam: nul=lum ædificium, nullos agros relinquit. audistis auctionem populi R. proscriptam à Tribuno pl. constitutam in men sem Ianuarium. &, credo, nõ dubitatis, quin idcirco hæc ærarij causa non uendiderint ij, qui armis, & uirtute pe pererũt, ut esset quod nos largitionis causa uenderemus.

Videte nũc, quoad fecerit iter apertius, quàm antea. nam, superiore parte legis quemadmodum Põpeium op=pugnarent, à me indicati sunt: nũc iam se ipsi indicabũt. Iubent uenire agros Attalensium atque Olympenorum: hos populo R. Seruilij fortissimi uiri uictoria adiunxit: deinde agros in Macedonia regios, qui partim T. Flami=nij, partim L. Pauli, qui Persen uicit, uirtute parti sunt:

deinde agrum optimum & fructuosissimũ Corinthium, qui L. Mummij imperio ac felicitate ad uectigalia populi R. adiunctus est: post autem agros in Hispania apud Carthaginem nouam, duorum Scipionum eximia uirtute possessos: tum ipsam ueterem Carthaginem uendunt, quam P. Africanus nudatã tectis ac mœnibus, siue ad notandã Carthaginensium calamitatem, siue ad testificandã nostrã uictoriam, siue ad oblatã aliquã religionem, ad æternã hominũ memoriam cõsecrauit. his insignibus atque infulis imperij uenditis, quibus ornatã uobis maiores uestri Remp. tradiderũt, iubent eos agros uenire, quos Rex Mithridates in Paphlagonia, Ponto, Cappadociaq; possederit. nũ obscure uidẽtur propè hasta præconis insectari Cn. Põpeij exercitũ, qui uenire iubeãt eos ipsos agros, in quibus ille etiã nũc bellũ gerat, atque uersetur? hoc uero cuiusmodi est, quòd eius auctionis, quã cõstituũt, locũ sibi nullũ definiunt? nã Decemuiris, quibus in locis ipsis uideatur, uendendi potestas lege permittitur. Censoribus uectigalia locare nisi in conspectu populi R. nõ licet: his uẽdere uel in ultimis terris licebit? at hoc etiã nequissimi homines consumptis patrimonijs faciunt, ut in atrijs auctionarijs potius, quàm in triuijs, aut in compitis auctionentur. hic permittit sua lege Decemuiris, ut, in quibus cõmodum sit tenebris, aut in qua uelint solitudine, bona populi R. possint diuendere. iam illa omnibus in prouincijs, regnis, liberis populis quàm acerba, quàm formidolosa, quàm quæstuosa concursatio decemuiralis futura sit, non uidetis? hæreditatum obeundarum causa, quibus uos legationes dedistis, qui & priuati, & priuatum ad negotium exierunt, non maximis opibus, neque

ſumma auctoritate præditi, tamē auditis profecto quàm graues eorum aduentus socijs uestris eſſe ſoleant. quamobrem quid putatis impendere hac lege omnibus gentibus terroris & mali, cum mittantur in orbem terrarum Decemuiri ſummo cum imperio, ſumma cum auaritia, infinitaq; omnium rerum cupiditate? quorū cū aduentus graues, cum faſces formidoloſi, tum uero iudicium, ac poteſtas erit nō ferenda: licebit enim, quod uidebitur, publicū iudicare; quod iudicarint, uendere: etiam illud, quod homines ſancti nō facient, ut pecuniam accipiant, ne uendāt; tamen id ijs ipſum per legem licebit. hinc uos quas ſpoliationes, quas pactiones, quam denique in omnibus locis nundinationem iuris, ac fortunarum fore putatis? etenim quod ſuperiore parte legis præfinitum fuit Sylla & Pompeio Coss. id rurſus liberum, infinitumq; fecerunt. iubet eoſdem Decemuiros omnibus agris publicis pergrande uectigal imponere, ut ijdem poſſint et liberare agros, quos commodum ſit, &, quos ipſis libeat, publicare. quo in iudicio perſpici non poteſt, utrum ſeueritas acerbior, an benignitas quæſtuoſior ſit futura. ſunt tamē in tota lege exceptiones duæ non tam iniquæ, quàm ſuſpicioſæ. excipit in uectigali imponendo agrum Recentoricum Sicilienſem, in uendendis agris eos agros, de quibus cautum ſit fœdere. hi ſunt in Africa, qui ab Hiempſale poſſidentur. hic quæro, ſi Hiempſali ſatis eſt cautum fœdere, & Recentoricus ager priuatus eſt; quid attinuerit excipi? ſin & fœdus illud habet aliquam dubitationem, & ager Recentoricus dicitur nonnunquam eſſe publicus; quem putet exiſtimaturum duas cauſas in orbe terrarum repertas, quibus gratis parceret? nunc quiſnam

tam abstrusus usquam nummus uidetur, quem non architecti huiusce legis olfecerint? prouincias, ciuitates liberas, socios, amicos, reges denique exhauriunt, admouent manus uectigalibus populi R. non est satis. audite uos, qui amplissimo populi, senatusq; iudicio exercitus, habuistis, & bella gessistis. quod ad quęque peruenit, peruenerit ex præda, ex manubijs, ex auro coronario, quod neque consumptum in monimento, neque in ærarium relatum sit, id ad Decemuiros referri iubet. hoc capite multa sperant: in omneis imperatores, hæredesq; eorũ quæstionem suo iudicio comparãt: sed maximam pecuniam se à Fausto ablaturos arbitrantur. quam causam suscipere iurati iudices noluerunt, hanc isti Decemuiri suscepere: idcirco à iudicibus fortasse prætermissam esse arbitrantur, quòd sit ipsis reseruata. deinde etiam in reliquum tempus diligentissime sancit, ut, quod quisque imperator habeat pecuniæ, protinus ad Decemuiros deferat. hic tamen excipit Pompeium, simillime, ut mihi uidetur, atque in illa lege, qua peregrini Roma eijciuntur, Glaucippus excipitur: non enim hac exceptione unus afficitur beneficio, sed unus priuatur iniuria. sed cui manubias remittit, huius uectigalia inuadit: iubet enim pecuniam, si qua post nos Consules ex nouis uectigalibus recipiatur, hac uti Decemuiros. quasi uero non intelligamus, hæc eos uectigalia, quæ Cn. Pompeius adiunxerit, uendere cogitare. Videtis iam P. C. omnibus rebus, & modis constructam, & coaceruatam pecuniam decemuiralem. minuetur huius pecuniæ inuidia: consumetur enim in agrorũ emptionibus. optime. quis ergo emet agros istos? ijdẽ Decẽuiri: tu Rulle (missos. n. facio cæteros) emes, quos uoles:

uendes, quos uoles: utrũque horum facies, quanti uoles: cauet enim uir optimus, ne emat ab inuito. quasi uero non intelligamus, ab inuito emere, iniuriosum esse; ab nõ inuito, quæstuosum. quantũ tibi agri uendet, ut alios omittam, socer tuus? &, si ego eius æquitatẽ animi probe noui, uendet nõ inuitus. facient idem cæteri libenter, ut possessionis inuidiã pecunia cõmutent; accipiant, quod cupiunt; dent, quod retinere uix possunt. Nunc prospicite omniũ rerum infinitam atque intolerandam licentiã. pecunia coacta est ad agros emẽdos: ij porrò ab inuitis non ementur: si consenserint possessores non uendere, quid futurum est? referetur pecunia? non licet: exigetur? uetat. uerũ esto: nihil est, quod non emi possit, si tantũ des, quãtum uelit uenditor. spoliemus orbem terrarum, uendamus uectigalia, effundamus ærarium, ut locupletatis aut inuidiæ, aut pestilẽtiæ possessoribus, agri tamen emantur. quid? tum quæ erit in istos agros deductio? quæ totius rei ratio, atque descriptio? deducentur, inquit, coloniæ: quò? quorum hominum? in quæ loca? quis enim nõ uidet, in colonijs esse hæc omnia considerãda? tibi nos Rulle, & istis tuis harum omnium rerũ machinatoribus totam Italiã inermem tradituros existimasti, quam præsidijs confirmaretis, colonijs occuparetis, omnibus uinclis deuinctam, & constrictam teneretis? ubi enim cauetur, ne in Ianiculo coloniam constituatis? ne urbem hanc urbe alia premere atque urgere possitis? nõ faciemus, inquit. primum nescio: deinde timeo: postremo nõ cõmittam, ut uestro beneficio potius, quàm nostro consilio salui esse possimus.

Quòd uero totã Italiam uestris colonis cõplere uoluistis, id cuiusmodi esset, neminem'ne nostrũ intellecturum

existimastis? scriptum est enim, quæ in municipia, quasq; in colonias Decemuiri uelint, deducant colonos, quos uelint; & ijs agros assignent, quibus in locis uelint: ut, cum totam Italiam militibus suis occuparint, uobis non modo dignitatis retinendæ, sed ne libertatis quidem recuperandæ spes relinquatur. atque hæc à me suspicionibus, & coniectura coarguuntur. Iam omnis omniũ tolletur error: iam aperte ostendent, sibi nomen huius Reip. sedem urbis atque imperij, denique hoc templũ Iouis Optimi Maximi, atque hanc arcem omnium gentium displicere. Capuam deduci colonos uolunt. illam urbem huic urbi rursus opponere, illuc opes suas deferre, & imperij nomen transferre cogitant. qui locus, propter ubertatem agrorum, abundantiamq; rerum omniũ, superbiam, & crudelitatem genuisse dicitur; ibi nostri coloni, delecti ad omne facinus, à Decemuiris collocabuntur. &, credo, qua in urbe homines in ueteri dignitate, fortunaq; nati copiam rerum moderate ferre non potuerunt, in ea isti uestri satellites modeste insolentiam suam continebunt. maiores nostri Capua magistratus, senatum, consilium commune, omnia denique insignia Reip. sustulerunt, neque aliud quidquam nisi inane nomen Capuæ reliquerunt: non crudelitate: quid enim illis fuit clementius, qui etiam externis hostibus uictis sua sæpissime reddiderunt? sed consilio, quòd uidebant, si quod Reip. uestigium illis mœnibus cõtineretur, urbem ipsam imperio domicilium præbere posse. uos hæc, nisi euertere Remp. cuperetis, ac uobis nouam dominationem comparare, credo, quàm perniciosa essent, non uideretis: quid enim cauendum est in colonijs deducendis? si luxuries;

Annibalem ipsum Capua corrupit: si superbia, nata ini=bi esse ex Campanorum fastidio uidetur: si præsidiū, nō præponitur huic urbi ista colonia, sed opponitur. at quē=admodum armatur, dij immortales? nam bello Punico quidquid potuit Capua, potuit ipsa per sese: nunc omnes urbes, quæ circum Capuam sunt, à colonis per eosdem Decemuiros occupabuntur: hanc enim ob causam per=mittit ipsa lex, in omnia, quæ uelint, oppida colonos ut Decēuiri deducant, quos uelint. atque his colonis agrum Cāpanum & Stellatem campum diuidi iubet. non que=ror diminutionē uectigalium, non flagitium huius iactu=ræ atque dāni: prætermitto illa, quæ, nemo est, quin gra=uissime & uerissime conqueri possit, nos caput patrimo=nij publici, pulcherrimam populi R. possessionem, subsi=dium annonæ, horreum belli, sub signo, claustrisq; Reip. positum uectigal seruare non potuisse; eum denique nos agrum P. Rullo concessisse, qui ager ipse per sese & Syl lanæ dominationi, & Gracchorum largitioni restitisset: non dico, solum hoc in Rep. uectigal esse, quod amissis alijs remaneat, intermissis non conquiescat; in pace nite=at, in bello non obsolescat; militem sustentet, hostem non pertimescat: prætermitto omnem hanc orationem, & concioni reseruo: de periculo salutis ac libertatis loquor: quid enim existimatis integrum uobis in Rep. fore, aut in uestra libertate, ac dignitate retinendum, cum Rul=lus, atque ij, quos multo magis quàm Rullum timetis, cū omni egentium atque improborū manu, cum omnibus co pijs, cum omni argento, & auro Capuā, & urbes circa Capuā occuparint? his ego rebus P. C. resistam uehemē ter atq; acriter, neq; patiar homines ea me Cōsule expro

mere,

mere, quæ cõtra Remp. diu cogitarint. Errastis Rulle uehementer & tu, & nõnulli collegæ tui, qui sperastis uos contra Consulem ueritate, non ostentatione popularem, posse in euertenda Rep. populares existimari. lacesso uos, in concionem uoco, populo R. disceptatore uti uolo: etenim, ut ita circũspiciamus omnia, quæ populo grata atq; iucunda sunt, nihil tam populare, quàm pacem, quàm concordiam, quàm otium reperiemus. solicitam mihi ciuitatem suspicione, suspensam metu, perturbatam uestris legibus, & concionibus, & seditionibus tradidistis: spem improbis ostendistis, timorem bonis iniecistis: fidem de foro, dignitatem de Rep. sustulistis. hoc motu, atque hac perturbatione animorũ, atque rerum cum populo R. uox, & auctoritas Consulis repente in tantis tenebris illuxerit; cum ostenderit nihil esse metuendum, nullum exercitum, nullam manum, nullas colonias, nullam uenditionem uectigalium, nullum imperium nouum, nullum regnum decemuirale, nullam alteram Romã, neque aliam sedem imperij nobis Cõsulibus futurã, summamq; tranquillitatem pacis atque otij: uerendum, credo, nobis erit, ne uestra ista præclara lex agraria magis popularis esse uideatur. cum uero scelera consiliorum uestrorum, fraudemq; legis & insidias, quæ ipsi populo R. à popularibus Tribunis pl. fiant, ostendero: pertimescam, credo, ne mihi non liceat contra uos in concione consistere: præsertim cum mihi deliberatũ & constitutum sit, ita gerere Consulatum, quo uno modo geri grauiter & libere potest, ut neque prouinciam, neque honorẽ, neque ornamentũ aliquod, aut cõmodum, neque rem ullã, quæ à Tribuno pl. impediri possit, appetiturus sim. dicit frequentissimo se-

natu Consul Calēdis Ian. sese, si status hic Reip. maneat, neque aliud negotium extiterit, quod honeste subterfugere non possit, in prouinciam non iturum. sic me in hoc magistratu geram populi R. ut possim Tribunum pl. Reip. iratum coercere, mihi iratum contemnere. quamobrem per deos immortales colligite uos Tribuni pl. deserite eos, à quibus, nisi prospicitis, breui tempore deseremini: conspirate nobiscum: consentite cum bonis: cōmunem Remp. cōmuni studio, atque amore defendite. multa sunt occulta Reip. uulnera, multa nefariorū ciuium perniciosa consilia: nullum externum periculum est: non Rex, non gens ulla, non natio pertimescenda est: inclusum malum, intestinum, ac domesticum est. huic pro se quisque nostrum mederi, atque hoc omnes sanare uelle debemus. erratis, si senatum probare ea, quæ dicuntur à me, putatis, populum autem esse in alia uoluntate. omnes, qui se incolumes uolent, sequentur auctoritatem Consulis soluti à cupiditatibus, liberi à delictis, cauti in periculis, non timidi in cōtentionibus. quòd si quis uestrum spe ducitur, se posse turbulenta ratione honori uelificari suo: primum me Consule id sperare desistat: deinde habeat me ipsum sibi documento, quem equestri ortum loco Cōsulem uidet, quæ uitæ uia facillime uiros bonos ad honorem dignitatemq; perducat. quòd si uos uestrum mihi studium P. C. ad cōmunem dignitatem defendēdam profitemini: perficiam profecto, id quod maxime Resp. desiderat, ut huius ordinis auctoritas, quæ apud maiores nostros fuit, eadem nunc longo interuallo Reip. restituta esse uideatur.

DE LEGE AGRARIA CONTRA P. SERVILIVM RVLLVM TRIB. PL. AD POPVLVM. ORATIO XVI.

e ST hoc in more positũ Quirites, institutoq; maiorum, ut ij, qui beneficio uestro imagines familiæ suæ cõsecuti sunt, eam primam habeant concionem, qua gratiam beneficij uestri cum suorum laude coniungant. qua in oratione nonnulli aliquando digni maiorum loco reperiuntur: plerique autem hoc perficiunt, ut tãtum maioribus eorũ debitum esse uideatur, unde, etiam quod posteris solueretur, redundaret. mihi quidem apud uos de meis maioribus dicendi facultas nõ datur: non quòd nõ tales fuerint, quales nos illorum sanguine creatos, disciplinisq; institutos uidetis: sed quòd laude populari, atque honoris uestri luce caruerũt. de me autem ipso, uereor ne arrogãtis sit, apud uos dicere; ingrati, tacere: nam &, quibus studijs hãc dignitatem consecutus sim, memet ipsum cõmemorare perquã graue est; & silere de tantis uestris beneficijs nullo modo possum. quare adhibebitur à me certa ratio, moderatioq; dicendi; ut, quid à uobis acceperim, commemorem; quare dignus uestro summo honore, singulariq; iudicio sim, ipse modice dicam, si necesse erit; uos eosdem existimaturos putem, qui iudicauistis. Me perlongo interuallo propè memoriæ, temporumq; nostrorum primum, hominem nouum, Consulem fecistis: & eum locum, quem nobilitas præsidijs firmatum, atque omni ra=

tione obuallatum tenebat, me duce rescidistis, uirtutiq; in posterum patere uoluistis: neque me tantumodo Consulem, quod est ipsum per sese amplissimum, sed ita fecistis, quo modo pauci nobiles in hac ciuitate Consules facti sunt, nouus ante me nemo. nam profecto si recordari uolueritis de nouis hominibus, reperietis, eos, qui sine repulsa Consules facti sunt, diuturno labore, atque aliqua occasione esse factos, cũ multis annis post petissent, quàm Prætores fuissent, aliquanto serius, q̃ per ætatem, ac per leges liceret; qui autem anno suo petierint, sine repulsa non esse factos: me esse unum ex omnibus nouis hominibus, de quibus meminisse possumus, qui Consulatum petierim, cum primum licitum sit; Consul factus sim, cum primum petierim: ut uester honos ad mei temporis diem petitus, non ad alienæ petitionis occasionem interceptus, nec diuturnis precibus efflagitatus, sed dignitate impetratus esse uideatur. est illud amplissimum, quod paulo ante cõmemoraui, Quirites, quòd hoc honore ex nouis hominibus primum me multis posthabitis affecistis, quòd prima petitione, quòd anno meo: sed tamen magnificentius, atque ornatius esse illo nihil potest, quòd meis comitijs nõ tabellam indicem tacitæ libertatis, sed uocem uiuam præ uobis indicem uestrarum erga me uoluntatum, ac studiorum tulistis: itaque me nõ extrema tribus suffragiorum, sed primi illi uestri concursus; neque singulæ uoces præconum, sed una uoce uniuersus populus R. Consulem declarauit. hoc ego tam insigne, tam singulare uestrũ beneficium Quirites cum ad animi mei fructum, atque lætitiam duco esse permagnum, tum ad curam, solicitudinemq; multo maius: uersantur enim Quirites in ani=

mo meo multæ, & graues cogitationes, quæ mihi nullam partem neque diurnæ neq; nocturnæ quietis impartiunt: primum tuendi Consulatus: quæ cũ omnibus est difficilis, et magna ratio, tum uero mihi præter cæteros, cui errato nulla uenia, recte facto exigua laus, et ab inuitis expressa proponitur, nõ dubitanti fidele cõsilium, nõ laboranti certũ subsidium nobilitatis ostenditur. quòd si solus in discrimen aliquod adducerer, ferrem Quirites animo æquiore: sed mihi uidétur certi homines, si qua in re me non modo cõsilio, uerũ etiam casu lapsum esse arbitrabũtur, uos uniuersos, qui me antetuleritis nobilitati, uituperaturi. mihi autem Quirites omnia potius perpetienda esse duco, quàm nõ ita gerendum Consulatũ, ut in omnibus meis factis, atque consilijs uestrũ de me factum, cõsiliumq; laudetur. accedit etiam ille mihi summus labor, ac difficillima ratio Cõsulatus gerẽdi, quòd nõ eadem, qua superioribus Consulibus, lege, & conditione utendum esse decreuĩ: qui aditum huius loci, conspectumq; uestrum partim magnopere fugerunt, partim nõ uehementer secuti sunt. ego autem non solum hoc in loco dicam, ubi est id dictu facillimum; sed in ipso senatu, in quo esse locus huic uoci non uidebatur, popularem me futurum esse Consulem, prima mea illa oratione Calendis Ian. dixi: neque enim ullo modo facere possum, ut, cum me intelligam non hominum potentium studio, nõ excellentibus gratijs paucorũ, sed uniuersi populi R. iudicio Cõsulem ita factum, ut nobilissimis hominibus longe præponerer, nõ & in hoc magistratu, & in omni uita essem popularis. sed mihi ad huiusce uerbi uim, et interpretationẽ uehementer opus est uestra sapientia: uer=

ſatur enim magnus error propter inſidioſas nonnullo=rum ſimulationes ; qui cum populi non ſolum cõmoda, uerũ etiam ſalutem oppugnant, & impediunt, oratione aſſequi uolunt, ut populares eſſe uideantur. ego, qualem Calendis Ian. acceperim Remp. Quirites, intelligo, plenã ſolicitudinis, plenam timoris, in qua nihil erat mali, nihil aduerſi, quod non boni metuerent, improbi expectarent. omnia turbulenta cõſilia contra hunc Reip. ſtatum, & contra ueſtrum otium partim iniri, partim nobis Con=ſulibus deſignatis inita eſſe dicebãtur. ſublata erat de foro fides, nõ ictu aliquo nouæ calamitatis, ſed ſuſpicione, ac perturbatione iudiciorum, infirmatione rerum iudi=catarum : nouæ dominationes, extraordinaria nõ imperia, ſed regnã quæri putabãtur. quæ cum ego nõ ſolum ſuſpicarer, ſed planè cernerem; neque enim obſcure gerebantur: dixi in ſenatu, in hoc magiſtratu me popularem Conſulem futurum : quid enim eſt tã populare, quàm pax ? qua nõ modo ij, quibus natura ſenſum dedit, ſed etiam tecta, atque agri mihi lætari uidentur. quid tã po=pulare, quàm libertas ? quam nõ ſolũ ab hominibus, ue=rum etiam à beſtijs expeti, atque omnibus rebus antepo=ni uidetis. quid tã populare, quàm otium? quod ita iucũ=dũ eſt, ut & uos, & maiores ueſtri, & fortiſſimus quiſ=que uir maximos labores ſuſcipiendos putet, ut aliquãdo in otio poſſit eſſe, præſertim in imperio, ac dignitate : qui iccirco etiam maioribus noſtris præcipuam laudem, gra=tiamq; debemus, quòd eorũ labore eſt factũ, ut impune in otio eſſe poſſemus . quare qui poſſum nõ eſſe popularis, cum uideam hæc omnia Quirites, pacem externam, li=bertatem propriam generis, ac nominis ueſtri, otium do=

mesticum, denique omnia, quæ uobis chara, atque ampla sunt, in fidem, & quodã modo in patrocinium mei Consulatus esse collata? neque enim Quirites illud uobis iucundum, aut populare debet uideri, largitio aliqua promulgata, quæ uerbis ostentari potest, re uera fieri, nisi exhausto ærario, nullo pacto potest. neque uero illa popularia sunt existimanda, iudiciorũ perturbationes, rerum iudicatarum infirmationes, restitutio damnatorum, qui ciuitatum afflictarum perditis iam rebus extremi exitiorum solent esse exitus: neque, si qui agros populo R. pollicentur, si aliud quiddã obscure moliuntur, aliud spe ac specie simulationis ostentant, populares existimandi sunt. nam uere dicam Quirites, genus ipsum legis agrariæ uituperare non possum: uenit enim mihi in mentẽ, duos clarissimos, ingeniosissimos, amantissimos plebis Romanæ uiros, Ti. & C. Gracchos plebem in agris publicis constituisse, qui agri à priuatis antea possidebantur. non sum autem ego is Consul, qui, ut plerique, nefas esse arbitrer, Gracchos laudare, quorum consilijs, sapientia, legibus multas esse uideo Reip. partes constitutas. itaque, ut initio mihi designato Consuli nũciabatur, legem agrariam Tribunos pl. designatos conscribere, cupiebam, quid cogitarent, cognoscere: etenim arbitrabar, quoniam eodem anno gerendi nobis essent magistratus, esse aliquam oportere inter nos bene administrandæ Reip. societatem. cum familiariter me in eorum sermonem insinuarem, ac darem, celabar, excludebar: & cum ostenderem, si lex utilis plebi Romanæ mihi uideretur, auctorem me, atque adiutorem futurum, tamen aspernabantur hanc liberalitatem meam:

negabant me adduci posse, ut ullam largitionem probarem. finem feci offerendi mei, ne forte mea sedulitas aut insidiosa, aut impudens uideretur. interea non desistebãt clàm inter se conuenire, priuatos quosdam adhibere, ad suos cœtus occultos noctem adiungere, & solitudinem. quibus rebus quanto in metu fuerimus, ex uestra solicitudine, in qua illis temporibus fuistis, facile assequi coniectura poteritis. ineunt tandem magistratus Tribuni pl. cõcio tãdem expectata P. Rulli, ꝙ & princeps erat agrariæ legis, & truculentius se gerebat, q̃ cæteri: iam designatus alio uultu, alio uocis sono, alio incessu esse meditabatur, uestitu obsoletiore, corpore inculto, & horrido, capillatior quàm ante, barbáq; maiore, ut oculis et aspectu denunciare omnibus uim tribunitiam, et minitari Reip. uideretur. legem hominis, concionemq́; expectabam. lex initio nulla proponitur: cõcionem in primis aduocari iubet. summa cum expectatione cõcurritur. explicat orationem sanè longam, & uerbis ualde bonis. unum erat, quod mihi uitiosum uidebatur, quòd tãta ex frequentia inueniri nemo potuit, qui intelligere posset, quid diceret. hoc ille utrum insidiarum causa fecerit, an hoc genere eloquentiæ delectetur, nescio. tamen si qui acutiores in cõcione steterant, de lege agraria nescio quid uoluisse eum dicere suspicabantur. aliquando tandem me designato lex in publicum proponitur: concurrunt iussu meo plures uno tempore librarij: descriptam legem ad me afferunt. omni hoc uobis ratione confirmare possum Quirites, hoc animo me ad legendam legem, cognoscendamq́; uenisse, ut, si eam uobis accõmodatam, atque utilem esse intelligerem, auctor eius, atque adiutor essem: non enim

natura, neque dissidio, neque odio penitus insito bellũ nescio quod habet susceptum Consulatus cum Tribunatu, quia persæpe seditiosis atque improbis Tribunis pl. boni et fortes Consules obstiterunt, & quia uis tribunitia nõnũquam libidini restitit cõsulari. non potestatum dissimilitudo, sed animorũ disiunctio dissensionẽ facit. itaque hoc animo legem sumpsi in manus, ut eam cuperem esse aptam uestris cõmodis, & eiusmodi, quã Consul re, nõ oratione popularis & honeste, & libenter posset defendere. atqui ego à primo capite legis usque ad extremũ reperio Quirites, nihil aliud cogitatum, nihil aliud susceptum, nihil aliud actũ, nisi uti decem reges ærarij, uectigalium, prouinciarum omnium, totius Reip. regnorũ, liberorum populorum, orbis denique terrarum domini constituerentur legis agrariæ simulatione, atque nomine. sic cõfirmo Quirites, hac lege agraria, pulchra, atque populari, dari uobis nihil, condonari certis hominibus omnia; ostentari populo R. agros, eripi etiam libertatem; priuatorum pecunias augeri, publicas exhauriri; denique, quod est indignissimum, per Tribunum pl. quem maiores præsidem libertatis, custodemq; esse uoluerunt, reges in ciuitate constitui. quæ cum exposuero: si falsa uobis uidebuntur esse, sequar auctoritatem uestram, mutabo meã sententiam: sin insidias fieri libertati uestræ simulatione largitionis intelligetis, nolitote dubitare plurimo sudore, & sanguine maiorum uestrorum partam, uobisq; traditam libertatem, nullo uestro labore Consule adiutore defendere. Primum caput est legis agrariæ: quo, ut illi putant, tentamini leuiter, quo animo libertatis uestræ diminutionem ferre possitis. iubet enim, Tribunũ pl. qui eã legẽ tulerit,

creare Decemuiros per tribus septem decem, ut, quem nouem tribus fecerint, is Decemuir sit. hic quæro, quam ob causam initium rerũ, ac legum suarum hinc duxerit, ut populus R. suffragio priuaretur? toties legibus agrarijs curatores constituti sunt, Triũuiri, Quinqueuiri, Decemuiri: quæro, à populari Tribuno pl. ecquando nisi per XXXV tribus creati sint? etenim cum omnes potestates, imperia, curationes ab uniuerso populo R. proficisci conuenit, tum eas profecto maxime, quæ constituuntur ad populi fructum aliquem, & commodum; in quo & uniuersi deligant, quem populo R. maxime cõsulturum putent; & unusquisque studio, & suffragio suo uiam sibi ad beneficium impetrandũ munire possit. hoc Tribuno pl. potissimũ uenit in mentem, populũ R. uniuersum priuare suffragijs, paucas tribus non certa conditione iuris, sed sortis beneficio fortuito ad usurpandã libertatem uocare. Item inquit eodemq; modo capite altero, ut comitijs Põtificis Maximi. ne hoc quidem uidit, maiores nostros tam fuisse populares, ut, quod per populum creari fas non erat propter religionem sacrorum, in eo tamen propter amplitudinem sacerdotij uoluerint populo supplicari. atque hoc idẽ de cæteris sacerdotijs Cn. Domitius Trib. pl. uir clarissimus tulit; quòd populus per religionẽ sacerdotia mandare non poterat, ut minor pars populi uocaretur; ab ea parte qui esset factus, is à collegio cooptaretur. uidete, quid intersit inter Cn. Domitiũ Trib. pl. hominem nobilissimũ, & P. Rullũ: qui tentauit, ut opinor, patientiam uestram, cum se nobilem esse diceret. Domitius, quod, per cerimonias, populi fieri non poterat; ratione assecutus est, ut id, quoad posset, quoad fas esset,

quoad liceret, populi ad partes daret: hic, quod populi proprium semper fuit, quod nemo imminuit, nemo immutauit, quin ij, qui populo agros essent assignaturi, ante acciperent à populo beneficium, quàm darent, id totum eripere uobis, atque è manibus extorquere conatus est. ille, quod dari populo nullo modo poterat, tamen quodam modo dedit: hic, quod adimi nullo pacto poterat potestate, quadam ratione eripere conatur. quæret quispiam, in tanta iniuria, tantáq; impudentia quid spectarit. non defuit consilium: fides erga plebem Romanam, æquitas in uos, libertatemq; uestram uehementer defuit. iubet enim comitia Decemuiris habere creandis eum, qui legem tulerit. hoc dicam planius. iubet Rullus, homo non cupidus, neque appetens, habere comitia Rullum. nondum reprehendo. uideo fecisse alios. illud, quod nemo fecit, de minore parte populi, quò pertineat, uidete. habebit comitia: uolet eos denunciare, quibus regia potestas hac lege quæritur. uniuerso populo neque ipse cõmittit, neque illi horum consiliorum auctores committi recte putant posse. sortietur tribus idem Rullus, homo felix: educet, quas uolet, tribus: quos nouem tribus Decemuiros fecerint ab eodem Rullo eductæ, hos omniũ rerum, ut iam ostendam, dominos habebimus. atque ij, ut grati, ac memores beneficij esse uideantur, aliquid se nouem tribuum notis hominibus debere confitebuntur: reliquis uero sex & XX tribubus, nihil erit, quod non putent posse suo iure denegare. quos tandem igitur Decemuiros creari uult? se primũ: qui licet? leges enim sunt ueteres, neque eæ consulares, si quid interesse hoc arbitramini, sed tribunitiæ, uobis, maioribusq; uestris

uehementer gratæ,atque iucũdæ. Licinia eſt lex,atque al
tera Ebutia:quæ non modo eũ,qui tulerit de aliqua cu=
ratione,ac poteſtate,ſed etiam collegas eius,cognatos,affi
nes excipit,ne eis ea poteſtas curatio'ue mãdetur. etenim
ſi populo conſulis:remoue te à ſuſpicione alicuius tui cõ=
modi:fac fidem,te nihil niſi populi utilitatem,& fructũ
quærere:ſine ad alios poteſtatem,ad te gratiam beneficij
tui peruenire. nam hoc quidem uix eſt liberi populi, uix
ueſtrorum animorum, ac magnificentiæ. quis legem tu=
lit? Rullus. quis maiorem partem populi, ſuffragijs priua
uit? Rullus. quis comitijs præfuit? Rullus. quis tribus,quas
uoluit,uocauit, nullo cuſtode ſortitus? quis Decemuiros,
quos uoluit,renũciauit? idem Rullus. quem principem re
nũciauit? Rullum. uix mehercule ſeruis hoc eum ſuis, nõ
uobis omnium gentium dominis, probaturũ arbitrarer.
optimæ leges igitur hac lege ſine ulla exceptione tollen=
tur. idem legis ſibi ſua lege curationem petet:idem,maio
re parte populi ſuffragijs ſpoliata,comitia habebit : quos
uolet,atque in ijs ſe ipſum renunciabit:& uidelicet colle
gas ſuos adſcriptores legis agrariæ non repudiabit, à qui
bus ei locus primus inuidiæ in præſcriptione legis conceſ=
ſus eſt: cæteri fructus omnium rerum, qui in ſpe legis hu
ius poſiti ſunt,cõmuni cautione,atque æqua ſibi parte re
tinentur. at uidete hominis diligentiã, ſi aut Rullũ cogi=
taſſe, aut ſi Rullo potuiſſe in mentem uenire arbitrami=
ni. uiderũt ij,qui hæc machinabãtur; ſi uobis ex omni
populo deligendi poteſtas eſſet data,quæcũque res eſſet,in
qua fides, integritas, uirtus, auctoritas quæreretur, uos
eã ſine dubitatione ad Cn. Pompeium principem delatu
ros. etenim quẽ unũ ex cunctis delegiſſetis,ut eũ omnibus

omnium gentium bellis terra, & mari praeponeretis, certe in Decemuiris faciendis, siue fides haberetur, siue honos, & cōmitti huic optime, & ornari hunc iustissime posse intelligebant. itaque excipitur hac lege non adolescentia, nō legitimū aliquod impedimentum, nō potestas, nō magistratus ullus alijs negotijs, ac legibus impeditus, reus denique, quo minus Decēuir fieri possit. praesentem eum profiteri iubet. quod nulla alia in lege unquam fuit, ne in ijs quidē magistratibus, quorū certus ordo est. timebat. n. Pompeius, ne, si adesset, ferri nō posset; aut ne, si accepta lex esset, illū sibi collegā ascriberetis custodem ac uindicē cupiditatū. hic, quoniam uideo uos hominis dignitate, & contumelia legis esse cōmotos; renouabo illud, quod initio dixi, regnū comparari, libertatem uestrā hac lege funditus tolli. an uos aliter existimabatis, cū ad omnia uestra pauci homines cupiditatis oculos adiecissent, nō eos in primis id acturos, ut ex omni custodia uestrae libertatis, ex omni potestate, curatione, patrocinio uestrorum cōmodorū Cn. Pōpeius depelleretur? uiderunt, & uident, si per imprudentiam uestram, negligentiam meam, legem incognitam acceperitis, fore uti postea cognitis insidijs, cum Decemuiros crearetis, tum uitijs omnibus, & sceleribus legis Cn. Pōpeij praesidium opponendum putetis. & hoc paruum argumentum uobis erit, à certis hominibus dominationem, potestatemq; omnium rerum quaeri, cum uideatis eum, quem custodem uestrae libertatis fore uideant, expertem fieri dignitatis. Cognoscite nunc, quae potestas Decemuiris, & quanta detur. primum lege curiata Decemuiros ornat. idm hoc inauditum, et planè nouo more, uti curiata lege magistratus detur, cui nullus comi=

tijs ante sit datus. eã legem ab eo Prætore, qui sit primus factus, ferri iubet: at quo modo? ut ij Decemuiratum habeant, quos plebs designauerit. oblitus est, nullos à plebe designari. & is orbem terrarum constringit nouis legibus, qui, quid in secundo capite scriptum est, non meminit in tertio. atque hic perspicuũ est, quid iuris à maioribus acceperitis, quid ab hoc Tribuno pl. uobis relinquatur. maiores de omnibus magistratibus bis uos sententiã ferre uoluerunt. nam centuriata lex Censoribus ferebatur, cum curiata cæteris patricijs magistratibus: tum iterum de eisdem iudicabatur, ut esset reprehendendi potestas, si populum beneficij sui pœniteret. nunc quia prima illa comitia tenetis centuriata, & tributa: curiata tantũ auspiciorum causa remanserũt. hic autem Tribunus pl. quia uidebat potestatem neminem iniussu populi, aut plebis posse habere; curiatis ea comitijs, quæ uos non sinitis, confirmauit; tributa, quæ uestra erant, sustulit. ita cum maiores binis comitijs uoluerint uos de singulis magistratibus iudicare, hic homo popularis ne unam quidem populo comitiorum potestatem reliquit. sed uidete hominis religionem, & diligẽtiam. uidit, & perspexit, sine curiata lege Decemuiros habere potestatem non posse, quoniã per nouem tribus essent constituti. iubet ferre de his legẽ curiatam: Prætori imperat: q̃ id ipsum absurde, nihil ad me attinet: iubet enim, qui primus sit Prætor factus, eum legem curiatã ferre: sin is ferre nõ posset, qui postremus sit: ut aut lusisse in tantis rebus, aut profecto nescio quid spectasse uideatur. uerũ hoc, quod est aut ita peruersum, ut ridiculum; aut ita malitiosum, ut obscurũ sit; relinquamus: ad religionem hominis reuertamur. uidet, sine le=

ge curiata nihil agi per Decéuiros posse. quid postea, si ea lata nõ erit? attẽdite ingeniũ. tum ij Decéuiri, inquit, eodẽ iure sint, quo qui optima lege. si hoc fieri potest, ut in hac ciuitate, quæ longe iure libertatis cæteris ciuitatibus antecellit, quisquam nullis comitijs imperiũ, aut potestatẽ assequi possit: quid attinet tertio capite, legẽ curiatam ferre, iubere, quoniã quarto permittas, ut sine lege curiata idem iuris habeant, quod haberent, si optima lege à populo essent creati? Reges cõstituuntur, non Decéuiri, Quirites: hîc; ab ijs initijs, fundamentisq; nascuntur, ut, non modo cũ gerere cœperint, sed etiam cum constituentur, omne uestrũ ius, potestas, libertasq; tollatur. at uidete, q̃ diligenter retineat ius tribunitiæ potestatis. Consulibus legem curiatã ferentibus à Tribunis pl. sæpe est intercessum. neque tamẽ nos id querimur, esse hanc Tribunorũ pl. potestatem: tantũmodo si quis ea potestate temere est usus, existimamus. hic Tribunus pl. lege curiata, quã Prætor ferat, adimit intercedendi potestatẽ. atque hoc cũ in eo reprehendendũ est, quòd per Tribunũ pl. tribunitia potestas minuitur: tũ in eo deridendum, quòd Cõsuli, si legem curiatã non habet, attingere rem militarem non licet; hic, qui uetat intercedere, potestatem, etiã si intercessum sit, tamen eandem constituit, quã si lata esset lex: ut non intelligã, quare aut hic uetet intercedere, aut quenq̃ intercessurum putet, cũ intercessio stultitiam intercessoris significatura sit, non rem impeditura. Sint igitur Decéuiri neque ueris comitijs, hoc est populi suffragijs, neque illis ad speciẽ, atq; ad usurpationẽ uetustatis per XXX lictores auspiciorũ causa adumbratis, cõstituti. Videte nũc, eos, qui à uobis nihil potestatis acceperint, quanto

maioribus ornamētis afficiat, quàm omnes nos affecti sumus, quibus uos amplissimas potestates dedistis. iubet auspicij coloniarum deducendarum causa Decemuiros habere pullarios. eodem iure, inquit, quo habuerunt Tresuiri lege Sempronia. audes etiam Rulle mentionem facere legis Semproniæ? nec te ea lex ipsa cómonet, Tresuiros illos XXXV tribuū suffragio esse creatos? & cum tu à Ti. Gracchi æquitate, ac pudore lógissime remotus sis: id, quod dissimillima ratione factū sit, eodem iure putas esse oportere? dat præterea potestatem, uerbo prætoriam, re uera regiā: definit in quinquēnium: facit sempiternā: tantis enim confirmat opibus, & copijs, ut inuitis eripi nullo modo possit. deinde ornat apparitoribus, scribis, librarijs, præconibus, architectis, præterea mulis, tabernaculis, centurijs, suppellectili: sumptum haurit ex ærario: suppeditat à socijs: ianitores ex equestri loco ducentos in annos singulos, stipatores corporis constituit, eosdem ministros, & satellites potestatis. formā adhuc habetis Quirites, & speciem ipsam tyrannorum; insignia ueteris potestatis, nondū ipsam potestatē. dixerit enim fortasse quispiam: quid me ista lædūt, scriba, lictor, præco, pullarius? omnia sunt hæc huiusmodi Quirites, ut, ea qui habeat sine uestris suffragijs, aut rex non ferendus, aut priuatus furiosus esse uideatur. perspicite, quanta potestas permittatur: non priuatorū insaniam, sed intolerantiam regis esse dicetis. primum permittitur infinita potestas innumerabilis pecuniæ conficiendæ de uestris uectigalibus non fruendis, sed alienandis. deinde orbis terrarū, gentiumq; omnium datur cognitio sine consilio, pœna sine prouocatione, animaduersio sine auxilio. iudicare per quinquennium

nium

nium uel de Consulibus, uel de ipsis Tribunis pl. poterunt. de illis interea nemo iudicabit. magistratus his gerere licebit, causam dicere non licebit: emere agros à quibus uolent, uel quos uolent, quàm uolent magno poterunt: colonias deducere nouas, renouare ueteres, totam Italiam suis colonijs ut complere liceat, permittitur: omnes prouincias obeundi, liberos populos agris multandi, regnorũ uel dandorum summa potestas datur: cum uelint, Romæ esse, cum cõmodum sit: quacunque uelint, summo cum imperio, iudicioq; omnium rerum uagari ut liceat, conceditur: interea dissoluant iudicia publica: de consilijs abducant, quos uelint: singuli de maximis rebus iudicent: Quæstori permittant: finitorem mittant: ratum sit, quod finitor uni illi, à quo missus erit, renunciauerit. uerbũ mihi deest Quirites, cum ego hanc potestatem regiam appello: sed profecto maior est quædam: nullum enim regnum fuit unquam, quod non si minus iure aliquo, at regionibus tamen certis contineretur. hoc uero infinitum est, quo & regna omnia, & uestrum imperium, quod latissime patet, & ea, quæ partim libera à uobis, partim etiam ignorata uobis sunt, permissu legis continentur. datur igitur eis, primum ut liceat eis uendere omnia, de quibus uendendis S. C. facta sunt M. Tullio, Cn. Cornelio Coss. cur hoc tam est obscurum, atque cæcum? quid? ista omnia, de quibus senatus censuit, nominatim in lege perscribi non'ne potuerunt? duæ sunt huius obscuritatis causæ Quirites: una pudoris, siquis pudor esse potest in tam insigni impudentia: altera sceleris: nam neque ea, quæ senatus nominatim uẽdenda censuit, audet appellare: sunt enim loca publica

urbis, sunt sacella, quæ post restitutam tribunitiam po=
* testatem nemo attigit, quæ maiores in urbe partim peri=
culi perfugia esse uoluerunt. hæc lege tribunitia Decem=
uiri uendent. accedet eò mons Gaurus: accedent salicta
ad Minturnas: adiungetur etiam illa uia uēdibilis Her
culanea multarum deliciarum, et magnæ pecuniæ, per=
multa alia, quæ senatus propter angustias ærarij uen=
denda censuit, Consules propter inuidiam non uendide=
runt. uerum hæc fortasse propter pudorem in lege reti=
centur. sed illud magis est credendum, & pertimescen=
dum, quòd audaciæ decemuirali corrumpendarum tabu
larum publicarum, fingendorumq; S.C. quæ facta nū=
quam sunt, cum ex eo numero, qui per eos annos Consu
les fuerunt, multi mortui sint, magna potestas permitti=
tur. nisi forte nihil est æquum uos de eorum audacia su
spicari, quorum cupiditati nimium angustus orbis ter=
rarum esse uideatur. Habetis unum uenditionis genus;
quod magnum uideri uobis intelligo: sed attendite ani=
mos ad ea, quæ consequūtur: hunc quasi gradum quen
dam atque aditū ad cætera iactum intelligetis. QVI
AGRI, QVAE LOCA, AEDIFICIA.
quid est præterea? multa in mancipijs, in pecore, auro,
argento, ebore, ueste, suppellectili, cæteris rebus. quid dicā?
inuidiosum putasset hoc fore, si omnia nominasset? non
metuit inuidiam. quid ergo? longum putauit, & timuit,
ne quid præteriret: adscripsit: ALIVD'VE QVID.
qua breuitate rem nullam esse exceptā uidetis. quidquid
ergo sit extra Italiam, quod publicum populi R. factum
sit L. Sylla, Q. Pompeio Coss. aut postea, id Decemuiros
iubet uendere. hoc capite Quirites omneis gentes, natio=

nes,prouincias,regna Decemuirũ ditioni,iudicio, potesta=
tiq; permissa,& condonata esse dico. primum hoc quæ=
ro,qui tandem locus usquam sit, quem non possint De=
cemuiri dicere publicum populi R.esse factum? nam
cum idem possit iudicare,qui dixerit: quid est,quod non
liceat ei dicere, cui liceat eidem iudicare? cõmodum erit
Pergamum,Smyrnam,Tralleis,Ephesum,Miletum, Cy=
zicum,totã denique Asiam,quæ post L.Syllam, Q.Põ=
peium Coss.recuperata sit, populi R.factam esse dicere.
utrum, oratio ad eius rei disceptationem deerit,an,cum
idem & disseret,& iudicabit,impelli non poterit,ut fal=
sum iudicet? an, si condemnare Asiam uolet, terrorem
damnationis,& minas non,quãti uolet,æstimabit? quid
(quod disputari cõtra nullo pacto potest,quoniam statu=
tum à uobis est,& iudicatum: quam hæreditatem iam
creuimus)regnum Bithyniæ?quod certe publicum est po=
puli R.factum. num quid causæ est,quin omnes agros,
urbes,statiua,portus,totam denique Bithyniam Decemui
ri uendituri sint?quid Mytilenæ? quæ certe uestræ Qui=
rites belli lege, ac uictoriæ iure factæ sunt: urbs & na=
tura,& situ,& descriptione ædificiorum, & pulchritu=
dine in primis nobilis: agri iucundi, & fertiles: nempe
eodem capite inclusi continentur.quid Alexandria,cun=
ctáq; Aegyptus? ut occulte latet? ut recondita est? ut
furtim tota Decemuiris traditur? quis enim uestrũ hoc
ignorat?dici,illud regnum testamento Regis Alexandri=
ni populi R.esse factum.hic ego Cõsul populi R. nõ mo
do nihil indico, sed ne quid sentiam quidem profero:ma
gna.n.mihi res non modo ad statuendum, sed etiam ad
dicendum uidetur esse. uideo, qui testamentum factum

esse confirmet: auctoritatem senatus extare hæreditatis aditæ sentio, tum quando Alexandro mortuo Legatos Tyrum misimus, qui ab illo pecuniam depositam nostris recuperarent. hæc L. Philippum sæpe in senatu confirmasse memoria teneo. eum, qui regnũ illud teneat hoc tẽpore, neque genere, neque animo regio esse, inter omnes ferè uideo conuenire. dicitur contra: nullum esse testamentum: non oportere populum R. omnium regnorum appetentem uideri: demigraturos in illa loca nostros homines propter agrorum bonitatem, & omnium rerum copiam. hac tanta de re P. Rullus cum cæteris Decemuiris collegis suis iudicabit? & uerum iudicabit? nam utrũque ita magnũ est, ut nullo modo neque concedendum, neque ferendũ sit. uolet esse popularis, populo R. adiudicabit. ergo idem ex sua lege uendet Alexãdriam, uendet Aegyptum, urbis copiosissimæ, pulcherrimorumq; agrorum iudex, arbiter, dominus, Rex denique opulẽtissimi regni reperietur. non sumet sibi tantum, nõ appetet: iudicabit Alexandriam Regis esse, à populo R. abiudicabit. primum populi R. hæreditatem Decemuiri iudicent, cum uos uolueritis de priuatis hæreditatibus Centumuiros iudicare? deinde quis aget causam populi R? ubi res ista agetur? qui sunt isti Decemuiri, quos perspiciamus regnũ Alexandriæ Ptolemæo gratis adiudicaturos? quòd si Alexandria petebatur, cur non eosdem cursus hoc tempore, quos L. Cotta, L. Torquato Coss. cucurrerunt? cur nõ aperte, ut antea? cur nõ item ut cum decreto & palàm regionem illam petierunt? an quietis ijs, qui per cursum rectum regnum tenere non potuerunt, nunc tetris tenebris, & caligine se Alexandriam peruen

turos arbitrati sunt? atque illud circunspicite uestris men
* tibus, unde q;. Legatos nostros, homines auctoritate tenui, qui rerum priuatarũ causa legationes liberas obeunt, tamen exteræ nationes ferre uix possunt : graue est enim nomen imperij, atque id etiam in leui persona pertimescitur, propterea quòd uestro, non suo, nomine, cum hinc egressi sunt, abutuntur. quid censetis, cum isti Decemuiri cum imperio, cum fascibus, cum illa delecta finitorum iuuentute per orbem terrarum uagabuntur ? quo tandem animo ? quo metu ? quo periculo miseras nationes futuras ? est in imperio terror : patientur. est in aduentu sumptus : ferent. imperabitur aliquid muneris : non recusabunt. illud uero quantum est Quirites, cum is Decemuir, qui aliquam in urbem aut expectatus, ut hospes ; aut repente, ut dominus, uenerit ; illum ipsum locum, quò uenerit, illam ipsam sedem hospitalem, in quam erit deductus, publicam populi R. esse dicet ? quanta calamitas populi, si dixerit ? quantus ipsi quæstus, si negarit ? atque ijdem, qui hæc appetunt, queri nonnunquam solent, omnes terras Cn. Pompeio, atque omnia maria esse permissa. simile uero est, multa committi, an condonari omnia : uel labori & negotio præponi, an prædæ & quæstui : mitti ad socios liberandos, an ad opprimendos. denique si quis est honos singularis, nihil'ne interest, utrum populus R. eum, cui uelit, deferat, an is impudenter populo R. per legis fraudem surripiatur ? Intellexistis, quot res, & quantas Decemuiri legis permissu uendituri sint. non est satis. cum sese sociorum, cum exterarum nationum, cum Regum sanguine implerint, incidant neruos populi R. adhibeant manus uectigali=

bus ueſtris, irrumpant in ærarium: ſequitur.n.caput, quo capite non permittit quidem, ſi forte deſit pecunia, quæ tanta ex ſuperioribus recipi poteſt, ut deeſſe non debeat; ſed planè, quaſi ea res nobis ſaluti futura ſit, ita cogit, atq; imperat, ut Decemuiri ueſtra uectigalia uendãt nominatim. quam tu mihi ex ordine recita de legis ſcripto populi R. auctionẽ. quã mehercule ego præconi huic ipſi luctuoſam & acerbam prædicationem futurã puto. ut in ſuis rebus, ita in Rep. luxurioſus nepos, qui prius
* ſiluas uẽdat, quàm uineas. Italiã percenſuiſti: perge in Siciliam. nihil eſt in hac prouincia, quod aut in oppidis, aut in agris maiores noſtri proprium nobis reliquerint, quin id uenire iubeat. quod partum recenti uictoria maiores uobis in ſociorum urbibus, ac finibus, & uinculum pacis, & monimentũ belli reliquerunt, id uos ab illis acceptum hoc auctore uendetis? Hic mihi parumper mentes ueſtras Quirites cõmouere uideor, dum patefacio uobis, quas iſti penitus abſtruſas inſidias ſe poſuiſſe arbitrãtur contra Cn. Pompeij dignitatem. & mihi quæſo ignoſcite, ſi appello talem uirũ ſæpius. uos mihi Prætori biennio ante Quirites hoc eodem in loco perſonã hanc impoſuiſtis, ut, quibuſcũque rebus poſſem, illius abſentis dignitatem uobiſcũ unà tuerer. feci adhuc quæ potui, neque familiaritate illius adductus, nec ſpe honoris, atque ampliſſimæ dignitatis; quam ego etſi libente illo, tamen abſente illo per uos cõſecutus ſum. quamobrem, cum intelligam hanc totam ferè legem ad illius opes euertendas tanquã machinã cõparari; & reſiſtã conſilijs hominum; & perficiam profecto, quod ego uideo comparari, ut id uos uniuerſi non ſolum uidere, uerum etiam te=

nere possitis. Iubet uenire quæ Attalensium, quæ Phaselitum, quæ Olympenorum fuerint, agrumq; Agerensem, & Orindicum, et Gedusanum. hæc P. Seruilij imperio, & uictoria clarissimi uiri uestra facta sunt. adiungit agros Bithyniæ regios, quibus nunc publicani fruuntur: deinde Attalicos agros in Cherroneso: in Macedonia, qui Regis Philippi, siue Persæ fuerūt: qui item à Censoribus locati sunt, & certissimum uectigal. adscribit idem auctioni Corinthios agros opimos & fertiles, & Cyrenenses qui Appionis fuerunt: & agros in Hispania propter Carthaginem nouam, & in Africa ipsam ueterem Carthaginem uendit: quā uidelicet P. Africanus nō propter religionem sediū illarū, ac uetustatis de consilij sententia cōsecrauit, sed ut ipse locus eorū, qui cum hac urbe de imperio certarunt, uestigia calamitatis ostenderet. sed nō fuit tā diligens, quàm est Rullus: aut fortasse emptorem ei loco reperire non potuit. uerū inter hos agros regios, captos ueteribus bellis uirtute summorū imperatorū, adiungit regios agros Mithridatis, qui in Paphlagonia, qui in Ponto, qui in Cappadocia fuerunt, ut eos Decemuiri uendāt. ita'ne uero? nō legibus datis, non auditis uerbis imperatorijs, non dum denique bello cōfecto, cū Rex Mithridates amisso exercitu, regno expulsus, tamen in ultimis terris aliquid etiā nūc moliatur, atque ab inuicta Cn. Pompeij manu Mæotide, & illis paludibus, et itinerū angustijs, atque altitudine montiū defendatur; cū imperator in bello uersetur; in locis autem illis etiā nūc belli nomen reliquū sit: eos agros, quorum adhuc penes Cn. Pompeium omne iudicium, & potestas more maiorum debet esse, Decemuiri uendent? &, credo, P. Rul=

lus (is enim sic se gerit, ut sibi iam Decemuir designatus esse uideatur) ad eam auctionem potissimum proficiscetur. is uidelicet, antequam ueniat in Pontum, literas ad Cn. Pompeium mittet. quarum ego iam exemplum ab istis compositum esse arbitror. P. SERVILIVS RVLLVS TRIBVNVS PL. DECEMVIR S. D. POMPEIO CN. F. non credo adscripturũ esse, Magno: nõ. n. uidetur id, quod imminuere lege conatur, cõcessurus uerbo. TE VOLO CVRARE, VT MIHI SINOPE PRAESTO SIS, AVXILIVM'QVE ADDVCAS, DVM EOS AGROS, QVOS TVO LABORE CEPISTI, EGO MEA LEGE VENDAM. an Pompeium non adhibebit? in eius prouincia uendet manubias imperatoris? ponite ante oculos uobis Rullum in Ponto inter uestra, atque hostium castra hasta posita cum suis formosis finitoribus auctionantem. neque in hoc solum inest contumelia, quæ uehementer & insignis est, & noua, ut ulla res parta bello, nondum legibus datis, etiam tum imperatore bellum administrante, non modo uenierit, uerum etiam locata sit: plus spectant homines certe, quàm contumeliam: sperãt, si concessum sit inimicis Cn. Pompeij cum imperio, cum iudicio omnium rerum, cum infinita potestate, cum innumerabili pecunia non solum alijs in locis uagari, uerum etiam ad ipsius exercitum peruenire, aliquid illi insidiarum fieri, aliquid de eius exercitu, copijs, gloria detrahi posse: putant, si quam spem in Cn. Pompeio exercitus habeat aut agrorum, aut aliorum commodorum, hanc non habiturum, cum uiderit earum re=

rum omnium potestatem ad Decemuiros esse translatã. patior non moleste, tam stultos esse, qui hæc sperent; tam impudentes, qui conentur: illud queror, tã me ab iis esse contemptum, ut hæc portenta me Consule potissimum cogitarent. atque in omnibus his agris, ædificijsq; uendendis permittitur Decemuiris, ut uendant quibuscũque in locis uideatur. ò perturbatam rationem. ò libidinem refrenandam. ò consilia dissoluta, atque perdita. uectigalia locare nusquam licet, nisi in hac urbe, hoc ex loco, hac uestrum frequentia: uenire uestras res proprias, & in perpetuum à uobis alienari, in Paphlagoniæ tenebris, atque in Cappadociæ solitudine licebit? L. Sylla cũ bona indemnatorũ ciuium funesta illa auctione sua uenderet, & se prædã suam diceret uendere, tamen ex hoc loco uendidit, nec, quorum oculos offendebat, eorum ipsorum conspectum fugere ausus est: Decemuiri uestra uectigalia non modo ne uobis quidem arbitris, sed ne præcone quidem publico teste uendent? Sequitur omnes agros extra Italiam infinito ex tempore, non, ut antea, ab Sylla & Pompeio Coss. cognitio Decemuirũ, priuatus sit an publicus: sicq; agro pergrande uectigal imponitur. hoc quantum iudicium, quàm intolerandum, quàm regium sit, quem præterit? posse quibuscũque locis uelint, nulla disceptatione, nullo cõsilio priuata publicare, publica liberare. Excipitur hoc capite ager in Sicilia Recentoricus: quem ego excipi, & propter hominum necessitudinem, & propter æquitatem Quirites, sæpe uehementer gaudeo: sed quæ hæc impudentia? qui agrũ Recentoricum possident, uetustate possessionis se, non iure; misericordia senatus, non agri conditione defendunt: nam illum agrum publicum

esse fatentur; sed moueri pessessionibus, amicissimis sedibus, ac dijs penatibus negant oportere. at si est priuatus ager Recentoricus, quid eũ excipis? sin autem publicus, quæ est ista æquitas, cæteros, etiam si priuati sint, permittere ut publici iudicentur, hunc excipere nominatim, qui publicus esse fateatur? ergo eorum ager excipitur, qui apud Rullũ alia ratione ualuerũt: cæteri agri omnes, qui ubique sunt, sine ullo delectu, sine populi R. notione, sine iudicio senatus Decemuiris addicentur. Atque etiã est alia superiore capite, quo omnia ueneunt, quæstuosa exceptio: quæ teget eos agros, de quibus fœdere cautum est. audiuit hanc rem non à me, sed ab alijs agitari sæpe in senatu, nonnunquam ex hoc loco, possidere agros in ora maritima Regem Hiempsalem, quos P. Africanus populo R. adiudicarit; & tamen postea per C. Cottam Cos. cautum esse fœdere. hoc quia uos fœdus non iusseritis, ueretur Hiempsal ut satis firmum sit & ratum. Quid, cuiusmodi est illud? tollitur uestrum iudicium, fœdus totum excipitur, comprobatur. quòd minuit auctionem decemuiralem, laudo: quòd Regi amico cauet, non reprehendo: quòd non gratis fit, indico: uolitat enim ante oculos istorũ Iubæ Regis filius adolescens non minus bene nummatus, quàm bene capillatus. Vix iam uidetur locus esse, qui tantos aceruos pecuniæ capiat. auget, addit, accumulat: aurum, argentum ex præda, ex manubijs, ex coronario, ad quoscunque peruenit, neque relatum est in publicum, neque in monumento consumptum, id profiteri apud Decemuiros, & ad eos referre iubet. hoc capite etiam quæstionem de clarissimis uiris, qui populi R. bella gesserunt,

iudiciumq; de pecunijs repetundis ad Decemuiros translatum uidetis. horum erit nullum iudicium, quantæ cuiusque manubiæ fuerint, quid relatum, quid residuũ sit. in posterum uero lex hæc imperatoribus uestris constituitur, ut, quicũque de prouincia decesserit, apud eosdem Decemuiros, quantum habeat prædæ, manubiarum, auri coronarij, profiteatur. hic tamen uir optimus eum, quem amat, excipit, Cn. Pompeium. unde iste amor tam improuisus, ac tam repentinus? qui honore Decemuiratus excluditur propè nominatim; cuius iudicium, legumq; datio, captorum agrorum ipsius uirtute cognitio tollitur; cuius non in prouinciã, sed in ipsa castra Decemuiri cum imperio, infinita pecunia, maxima potestate, et iudicio rerum omnium mittuntur; cui ius imperatorium, quod semper omnibus imperatoribus est conseruatũ, soli eripitur: is excipitur unus, ne manubias referre debeat. utrum tandem, hoc capite honos haberi homini, an inuidia quæri uidetur? remittit hoc Rullo Cn. Pompeius: beneficio isto legis, benignitate decemuirali nihil utitur. nam si est æquum, prædas, ac manubias suas imperatores non in monimenta deorum immortalium, neque in urbis ornamenta conferre, sed ad Decemuiros, tanquam ad dominos, reportare: nihil sibi appetit præcipue Pompeius, nihil; uult se in communi, atque in eodem, quo cæteri, iure uersari. sin est iniquum Quirites, si turpe, si intolerandum, hos Decemuiros portitores omnibus omnium pecunijs constitui, qui nõ modo Reges, atque exterarum nationum homines, sed etiam imperatores nostros excutiant: non mihi uidentur honoris causa excipere Põpeium, sed metuere, ne ille eandem contumeliam, quam

cæteri, ferre non possit: Pompeius autem hoc animo sit, ut, quidquid uobis placeat, sibi ferendũ putet: quod uos ferre non poteritis, id, profecto perficiat, ne diutius inuiti ferre cogamini. uerũtamen cauet, ut si qua pecunia post nos Cõsules ex nouis uectigalibus recipiatur, ea Decemuiri utantur. noua porrò uectigalia uidet ea fore, quæ Pompeius adiunxerit. ita remissis manubijs, uectigalibus eius uirtute partis, se frui putat oportere. parta sit pecunia Quirites Decemuiris tanta, quanta sit in terris: nihil prætermissum, sed omnes urbes, agri, regna denique, postremo etiam uectigalia uestra uenierint: accesserint in cumulum manubiæ uestrorum imperatorum: quantæ & quàm immanes diuitiæ Decemuiris in tantis auctionibus, tot iudicijs, tam infinita potestate rerũ omnium quærãtur, uidetis. Cognoscite nunc alios immensos, atque intolerabiles quæstus; ut intelligatis ad certorũ hominũ importunam auaritiam hoc populare legis agrariæ nomen esse quæsitum. Hac pecunia iubet agros emi, quò deducamini. Nõ consueui homines appellare asperius Quirites, nisi lacessitus. uelim fieri posset, ut à me sine contumelia nominarentur ij, qui se Decemuiros sperãt futuros: iam uideretis, quibus hominibus omnium rerum & uendendarum, & emendarũ potestatem permitteretis. sed, quod ego nõ dum statuo mihi esse dicendum, uos tamen id potestis cũ animis uestris cogitare. unũ hoc certe uideor mihi uerissime posse dicere. tum cum haberet hæc Resp. Luscinos, Calatinos, Acidinos, homines non solum honoribus populi, rebusq; gestis, uerum etiam patientia paupertatis ornatos; & tũ, cum erant Catones, Philippi, Lælij; quorum sapientiam, temperantiamq; in publicis, priuatisq;,

forensibus, domesticisq; rebus perspexeratis: tamen huiusce modi res cõmissa nemini est, ut idem iudicaret & uenderet, & hoc faceret per quinquennium toto in orbe terrarum; idemq; agros uectigaleis populi R. abalienaret; &, cum summam tantæ pecuniæ nullo teste sibi ipse ex sua uoluntate fecisset, tũ denique emeret à quibus uellet, quod uideretur. committite uos nunc Quirites his hominibus hæc omnia, quos odorari hunc Decemuiratum suspicamini: reperietis, partem esse eorum, quibus ad habendum; partem, quibus ad consumẽdum nihil satis esse uideatur. Hic ego iam illud, quod expeditissimum sit, ne disputo quidem Quirites, non esse hanc uobis à maioribus relictam consuetudinem, ut emantur agri à priuatis, quò plebs publice deducatur; omnibus legibus agris publicis priuatos esse deductos; huiuscemodi me aliquid ab hoc horrido ac truce Tribuno pl. expectasse: hanc uero emẽdi & uendendi quæstuosissimã ac turpissimam mercaturam, alienam actione tribunitia, alienam dignitate populi R. semper putaui. Libet agros emi. primũ quæro, quos agros? & quibus in locis? nolo suspẽsam & incertam plebem R. obscura spe & cæca expectatione pendere. Albanus ager est, Setinus, Priuernas, Fundanus, Vestinus, Falernus, Linternus, Cumanus, Casinas: audio. ab alia porta, Capenas, Faliscus, Sabinus ager, Reatinus, Venafranus, Alifanus, Trebulanus. habes tantam pecuniam, qua hosce omnes agros, & cæteros horũ similes nõ modo emere, uerum etiam cõaceruare possis: cur eos nõ definis, neque nominas? ut saltem deliberare plebs Romana possit, quid intersit sua, quid expediat, quãtum tibi in emendis, et in uendẽdis rebus cõmittendum putet. Definio, inquit,

Italiam . ſatis certa regio : etenim quantulum intereſt, utrum in Maſſici radices, an in Italiam alio'ue deducamini? Age uero definis locum. quidnā agri uero, inquit? qui arari, aut coli poſſit. qui poſſit arari, inquit, aut coli, non qui aratus aut cultus ſit. utrum hæc lex eſt, an tabula Veratianæ auctionis? in qua ſcriptum fuiſſe aiunt: iugera C C, in quibus oliuetum fieri poteſt: iugera C C C, ubi inſtitui uineæ poſſunt. hoc tu emes iſta innumerabili pecunia, quod arari aut coli poſſit? quod ſolum tam exile & macrū eſt, quod aratro perſtringi nō poſſit? aut quod eſt tam aſperum ſaxetū, in quo agricolarū cultus nō elaboret? iccirco, inquit, agros nominare nō poſſum, quia tāgā nullū ab inuito . hoc quoque multo eſt quæſtuoſius, q̃ ſi ab inuito ſumeret : inietur enim ratio quæſtus de ueſtra pecunia, & tum denique ager emetur, cū idem expedierit emptori et uenditori. Sed uidete uim legis agrariæ: ne ij quidem, qui agros publicos poſſident, decedēt de poſſeſſione, niſi erūt deducti optima conditione, & pecunia maxima. conuerſa ratio. antea, cum erat à Tribuno pl. mentio legis agrariæ facta, continuo, qui agros publicos, aut qui poſſeſſiones inuidioſas tenebant, pertimeſcebant : hæc lex eos homines fortunis locupletat, inuidia liberat. q̃ multos enim Quirites exiſtimatis eſſe, qui latitudinē poſſeſſionum tueri, qui inuidiam Syllanorum agrorum ferre nō poſſint? qui uendere cupiāt, emptores non reperiāt? perdere iam denique illos agros ratione aliqua uelint? qui paulo ante diem noctemq; tribunitium nomen horrebant , ueſtram uim metuebant, mentionem legis agrariæ pertimeſcebant, ij nunc etiam ultro rogabuntur , atque orabuntur, ut agros partim publicos , partim plenos

inuidiæ, plenos periculi, quanti ipsi uelint, Decemuiris tradant. atque hoc carmē hic Tribunus pl. non uobis, sed sibi intus canit. habet socerū uirum optimum, qui tantum agri in illis Reip. tenebris occupauit, quantum concupiuit. huic subuenire uult succumbenti, iam oppresso, Syllanis oneribus graui, sua lege, ut liceat illi inuidiam deponere, pecuniam condere. & uos non dubitatis, quin uectigalia uestra uendatis plurimo maiorum uestrorum sanguine, & sudore quæsita, ut Syllanos possessores diuitijs augeatis, periculo liberetis? nam ad hanc emptionem decemuiralem duo genera agrorum spectant Quirites. eorum unum propter inuidiam domini fugiunt, alterum propter uastitatem. Syllanus ager à certis hominibus latissime continuatus tantam habet inuidiam, ut ueri ac fortis Tribuni pl. stridorem unum perferre non possit: hic ager omnis, quoquo pretio coemptus erit, tamē ingenti pecunia uobis inducetur. alterum genus agrorum propter sterilitatem incultum, propter pestilentiam uastum, atque desertū, emetur ab ijs, qui eos uident sibi esse, si nō uendiderint, relinquendos. et nimirum istud est, quod ab hoc Tribuno pl. dictum est in senatu, urbanā plebem nimium in Rep. posse, exhauriendā esse: hoc enim uerbo est usus, quasi de aliqua sentina, ac non de optimorū ciuium genere loqueretur. uos uero Quirites, si me audire uultis, retinete istā possessionem gratiæ, libertatis, suffragiorū, dignitatis, urbis, fori, ludorū, festorū dierū, cæterorum omnium cōmodorū. nisi forte mauultis, relictis his rebus, atq; hac luce Reip. in Sipōtina siccitate, aut in Salpinorū pestilentiæ finibus Rullo duce collocari. At dicat, quos agros empturus sit: ostēdat, et quid, et q̄bus daturus sit. ut

*uero, cum omnes urbes, agros, uectigalia, regna uendide=
rit, tum arenam aliquam, aut paludes emat, id uos pote=
ſtis quæſo cõcedere? quanquam illud eſt egregiũ, quòd hac
lege ante omnia ueneunt, ante pecuniæ coguntur, et coa
ceruantur, quàm gleba una ematur. deinde emi iubet, ab
inuito uetat. quæro, ſi, qui uelint uẽdere, nõ fuerint: quid
pecunia fiet? referre in ærarium lex uetat, exigi prohi=
bet. igitur pecuniam omnem Decemuiri tenebunt, uobis
ager non emetur: uectigalibus abalienatis, ſocijs uexatis,
Regibus atque omnibus gentibus exinanitis, illi pecunias
habebunt, uos agros non habebitis. facile, inquit, adducen
tur pecuniæ magnitudine, ut uelint uendere. ergo ea lex
eſt, qua noſtra uendamus, quanti poſſumus; aliena ema=
mus, quanti poſſeſſores uelint. atque in hos agros, qui hac
lege empti ſint, colonias ab ijs Decemuiris deduci iubet.
quid? omnis'ne eiuſmodi locus eſt, ut nihil interſit Reip. co
lonia deducatur in eũ locum, nec ne: an eſt locus, qui co=
* loniam poſtulet? eſt planè rectius, & quo in genere ſicut
in cæteris Reip. partibus, eſt operæpretium diligẽtiam ma
iorum recordari, qui colonias ſic idoneis in locis contra ſu
ſpicionem periculi collocarunt, ut eſſe non oppida Italiæ,
ſed propugnacula imperij uiderentur. hi deducent colo=
nias in eos agros, quos emerint: etiam'ne, ſi Reip. non ex=
pediat? & in quæ loca præterea uidebitur. quid igitur eſt
cauſæ, quin coloniam in Ianiculum poſſint deducere, &
ſuum præſidium in capite, atque ceruicibus ueſtris poſ=
ſint collocare? tu non definias, quò colonias, in quæ loca,
quo numero colonorum deduci uelis? tu occupes locum,
quem idoneum ad uim tuam iudicaris? compleas nume=
ro? confirmes præſidio, quo uelis? populi R. uectigalibus,*

atque

atque omnibus copijs ipſum populum R. coerceas? opprimas? redigas in iſtam decemuiralem ditionem ac poteſtatem? ut uero totam Italiã ſuis præſidijs obſidere atque occupare cogitet, quæſo Quirites cognoſcite. permittit Decemuiris, ut in omnia municipia, in omnes colonias totius Italiæ colonos deducant, quos uelint: ijſq; colonis agrum dari iubet. num obſcure maiores opes, quàm libertas ueſtra pati poteſt, & maiora præſidia quæruntur? num obſcure regnum conſtituitur? num obſcure libertas ueſtra tollitur? nam cum ijdem omnem pecuniam, maximam multitudinem, ideſt totam Italiam, ſuis opibus obſidebunt, ijdem ueſtram libertatem ſuis præſidijs & colonijs intercluſam tenebunt: quæ ſpes tãdem, quæ facultas recuperandæ ueſtræ libertatis relinquetur? At enim ager Campanus hac lege diuidetur orbis terræ pulcherrimus: & Capuam colonia deducetur, urbem ampliſſimam atque ornatiſſimã. atqui quid ad hæc poſſumus dicere? de cõmodo ueſtro prius dicam Quirites: deinde ad amplitudinẽ, & dignitatẽ reuertar: ut, ſi quis agri aut oppidi bonitate delectetur, ne quid expectet; ſi quẽ rei dignitas commouet, ut huic ſimulatæ largitioni reſiſtat. ac primum de oppido dicam, ſi quis eſt forte, quem Capua magis, quàm Roma delectat. Quinq; millia colonorum Capuam ſcribi iubet. ad hũc numerum quingentos ſibi ſinguli ſument. quæſo nolite uoſmet ipſos conſolari: uere & diligenter conſiderate. num uobis, aut ueſtri ſimilibus, integris, quietis, otioſis hominibus, in hoc numero locum fore putatis? ſi eſt omnibus uobis, aut maiori ueſtrum parti: quanquam me ueſter honos uigilare dies, atque noctes, & intentis oculis omneis Reip. parteis

intueri iubet; tamen paulisper, si ita cōmodum uestrum feret, conniuebo. sed si quinque hominū millibus ad uim, facinus, cædemq; delectis locus atque urbs, quæ bellum facere atque instruere possit, quæritur: tamen'ne patiemini uestro nomine contra uos firmari opes, armari præsidia, urbes, agros, copias comparari? nam agrum quidem Campanū, quem uobis ostentant, ipsi concupiuerūt: deducent suos, quorū nomine ipsi teneant & fruantur: coement præterea: ista dena iugera continuabūt. nam si dicent per legem id non licere: ne per Corneliā quidem licet; at uidemus (ut longinqua mittamus) agrū Prænestinum à paucis possideri: neque istorū pecunijs quidquam aliud deesse uideo, nisi eiusmodi fundos, quorum subsidio familiarū magnitudines, & Cumanorum, ac Puteolanorum prædiorum sumptus sustentare possint. quòd si uestrum cōmodū spectat, ueniat, & corā mecum de agri Campani diuisione disputet. quæsiui ex eo Calendis Ian. quibus hominibus, & quemadmodū illum agrū esset distributurus. respondit, à Romilia tribu se initium esse facturum. primum quæ est ista superbia, & contumelia, ut populi pars amputetur, ordo tribuum negligatur? ante rusticis detur ager, qui habent, quàm urbanis, quibus ista agri spes & iucunditas ostenditur? aut si hoc ab se dictum negat, & satisfacere omnibus uobis cogitat: proferat, in iugera dena describat, ab Otriculana usque ad Narniensem nomina uestra proponat. si non modo dena iugera dari uobis, sed ne constipari quidem tantum numerum hominum posse in agrum Campanum intelligetis: tamen'ne uexari Remp. contemni maiestatem populi R. deludi uosmet ipsos diutius à Tribuno pl. patie

mini? quòd si posset ager iste ad uos peruenire, non'ne eum tamen in patrimonio uestro remanere malletis? unũ ne fundũ pulcherrimũ populi R. caput uestræ pecuniæ, pacis ornamentum, subsidiũ belli, fundamẽtum uectigalium, horreum legionũ, solatiũ annonæ, disperire patiemini? an obliti estis, Italico bello, amissis cæteris uectigalibus, quantos agri Campani fructibus exercitus alueritis? an ignoratis, cætera illa magnifica populi R. uectigalia perleui sæpe momento fortunæ, inclinatione temporis pendere? quid nos Asiæ portus, quid Syriæ rura, quid omnia transmarina uectigalia iuuabunt, tenuissima suspicione prædonum, aut hostium iniecta? at uero hoc agri Campani uectigal cum eiusmodi est, ut domi sit, et omnibus præsidijs oppidorum tegatur: tum neque bellis infestum, nec fructibus uariũ, nec cœlo ac loco calamitosum esse solet. maiores nostri nõ solum id, quod à Campanis ceperant, non imminuerunt, uerum etiam, quod & tenebant, quibus adimi iure non poterat, coemerũt. qua de causa nec duo Gracchi, qui de plebis R. cõmodis plurimum cogitauerunt; nec L. Sylla, qui omnia sine ulla religione, quibus uoluit, est dilargitus, agrum Campanum attingere ausus est. Rullus extitit, qui ex ea possessione Remp. dimoueret, ex qua nec Gracchorum benignitas eam, nec Syllæ dominatio deiecisset. quem agrum nunc prætereuntes uestrum esse dicitis; & quem pariter, qui iter faciũt, externi homines uestrum esse audiunt: is, cum erit diuisus, neque erit, neque uester esse dicetur. at qui homines possidebunt? primo quidem acres, ad uim prompti, ad seditionem parati, qui, simulac Decemuiri concrepuerint, armati in ciues, & expediti ad cædem

esse possint. deinde ad paucos opibus, & copijs affluẽteis totum agrum Campanum perferri uidebitis. uobis interea, qui illas à maioribus pulcherrimas uectigalium sedes armis captas accepistis, gleba nulla de paternis, atque auitis possessionibus relinquetur: ac tãtum intererit inter uestram, & priuatorum diligẽtiam, quòd cum à maioribus uestris P. Lentulus, princeps senatus, in ea loca missus esset, ut & priuatos agros, qui in publicum Cãpanum incurrebant, pecunia publica coemeret, dicitur renunciasse, nulla se pecunia fundum cuiusdam emere potuisse; eumq́;, qui nollet uendere, ideo negasse se adduci posse uti uenderet, quòd, cũ plures fundos haberet, ex illo solo fundo nũquam malũ nũciũ audisset. ita'ne uero? priuatum hæc causa cõmouit: populum R. ne agrũ Campanũ priuatis gratis Rullo rogante tradat, non cõmouebit? at quidem populus R. de hoc uectigali potest dicere, quod ille de suo fundo dixisse dicitur. Asia multos annos uobis fructum Mithridatico bello non tulit: Hispaniarum uectigal temporibus Sertorianis nullum fuit: Siciliæ ciuitatibus bello fugitiuorũ M. Attilius etiam mutuũ frumẽtum dedit: at ex hoc uectigali nũquam malus nũcius auditus est. cætera uectigalia belli facultatibus affliguntur: hoc uectigali etiam belli facultates sustentantur. deinde in hac assignatione agrorum ne illud quidẽ dici potest, quod in cæteris, agros desertos à plebe, atque à cultura hominum liberorum esse non oportere. sic enim dico; si Campanus ager diuidatur, exturbari & expelli plebem ex agris, nõ constitui, & collocari: totus enim ager Campanus colitur, & possidetur à plebe optima, & modestissima: quod genus hominum optime mora=

tum, optimorum & aratorum, & militum, ab hoc ple=
bicola Tribuno funditus eijcitur. atque illi miseri nati in
illis agris, & educati, glebis subigendis exercitati, quò se
subito conferant, non habebūt: his robustis, & ualenti=
bus, & audacibus Decemuirū satellitibus agri Campani
possessio tota tradetur. & ut uos nūc de uestris maiori=
bus prædicatis, hūc agrum nobis maiores nostri relique=
runt: sic uestri posteri de uobis prædicabūt, hūc agrum
patres nostri acceptum à patribus suis perdiderūt. equi=
dem existimo, si iam cāpus Martius diuidatur, & uni=
cuique uestrum, ubi cōsistat, bini pedes assignentur; ta=
men promiscue toto, quā proprie parua frui parte mal=
letis. quare etiam si ad uos esset singulos aliquid ex hoc
agro peruenturū, qui uobis ostenditur, alijs comparatur:
tamen honestius eum uos uniuersi, q̄ singuli possideretis.
nunc uero cum ad uos nihil pertineat, sed paretur alijs,
eripiatur uobis: non'ne acerrime, tāquā armato hosti, sic
huic legi pro uestris agris resistetis? adiungit Stellatem
campum agro Campano, & in eo duodena describit in
singulos homines iugera. quasi uero paulū differat ager
Campanus, ac Stellatis. et multitudo Quirites quæritur,
qua illa omnia oppida cōpleantur. nam dixi antea, lege
permitti, ut, quæ uelint municipia, quas uelint ueteres co
lonias, colonis suis occupent. Calenum municipium com=
plebunt: Theanum opprimen: Atellam, Cumas, Nea=
polin, Pompeios, Nuceriam suis præsidijs deuincient:
Puteolos uero, qui nunc in sua potestate sunt, suo iure
libertateq; utuntur, totos nouo populo, atque aduenti=
tijs copijs occupabunt. tunc illud exilium Campanæ co=
loniæ, uehementer huic imperio timendū, Capua à De=

cemuiris inferetur: tūc contra hanc Romam, cōmunem patriam omnium nostrum, illa altera Roma quæretur. in id oppidum homines nefarij Remp. nostram trāsferre conantur, quo in oppido maiores uestri nullam Remp. esse uoluerunt: qui tres solum urbes in terris omnibus, Carthaginem, Corinthum, Capuam, statuerunt posse imperij grauitatē ac nomen sustinere. deleta Carthago est, quòd cū hominū copijs, tum ipsa natura, ac loco, succincta portibus, armata muris, excurrere ex Africa, imminere ita fructuosissimis insulis populi R. uidebatur. Corinthi uestigium uix relictū est: erat enim posita in angustijs, atque in faucibus Græciæ, sic, ut terra claustra locorum teneret, & duo maria maxime nauigationi diuersa penè coniungeret, cum pertenui discrimine separarentur. hæc, quæ procul erant à cōspectu imperij, non solum afflixerunt, sed etiam, ne quando recreata exurgere, atque erigere se possent, funditus, ut dixi, sustulerūt. de Capua multū est & diu cōsultū. extāt literæ Quirites publicæ: sunt S. C. complura. statuerūt homines sapientes, si agrum Campanis ademissent, magistratus, senatum, publicum ex illa urbe consilium sustulissent, imaginem Reip. nullam reliquissent, nihil fore quòd Capuā timeremus. itaque hoc perscriptū in monumentis ueteribus reperietis: ut esset urbs, quæ res eas, quibus ager Cāpanus coleretur, suppeditare posset; ut esset locus cōparandis, condendisq; fructibus; ut aratores cultu agrorum defessi, urbis domicilijs uterentur; iccirco illa ædificia non esse deleta. uidete, quātum interuallum sit interiectum inter maiorum nostrorum consilia, & inter istorum hominum dementiam. illi Capuam receptacu-

isthmo gre[…] [...]q. situm [...]at Corinth[…] [...]bus opulentis.

lum aratorum, nundinas rusticorum, cellam atque horreum Campani agri esse uoluerunt: hi expulsis aratoribus, effusis ac dissipatis fructibus uestris, eandem Capuam sedem nouæ Reip. cõstituũt, molem cõtra ueterem Remp. cõparãt. quòd si maiores nostri existimassent, quẽquam in tam illustri imperio, & tã præclara populi R. disciplina Bruti aut P. Rulli similem futurũ, (hos enim nos duos adhuc uidemus, qui hanc Remp. Capuam totam transferre uellent) profecto nomen illius urbis non reliquissent: uerum arbitrabantur, Corintho, & Carthagini, etiam si senatum, & magistratum sustulissent, agrumq; ciuibus ademissent, tamen non defore, qui illa restituerent, atque qui ante omnia cõmutarent, q̃ nos audire possemus; hic uero in oculis senatus, populiq; R. nihil posse existere, quod non ante extingui, atque opprimi posset, quàm plane exortũ ac natũ esset. neq; uero ea res fefellit homines diuina mente, & consilio præditos: nam post Q. Fuluium, Q. Fabium Coss. quibus Consulibus Capua deuicta, atque capta est, nihil est in ea urbe cõtra hanc Remp. nõ dico factum, sed omnino excogitatum. multa postea bella gesta cum Regibus, Philippo, Antiocho, Persa, Pseudophilippo, Aristonico, Mithridate, & cæteris: multa præterea bella grauia, Carthaginensium, Corinthium, Numantinum: multæ in hac Rep. seditiones domesticæ, quas prætermitto: bella cum socijs, Fregellanum, Marsicum: quibus omnibus domesticis externisq; bellis Capua non modo non obfuit, sed opportunissimam se nobis præbuit & ad bellum instruendum, & ad exercitus ornandos, & tectis, ac sedibus suis recipiendos. homines non inerant in urbe,

qui malis concionibus, turbulentis S.C. iniquis imperijs Remp. miscerent, & rerum nouarum causam aliquam quærerent: neque enim cõcionandi potestas erat cuiquã, nec consilij capiundi publici: nõ gloriæ cupiditate efferebantur, propterea quòd, ubi honos publice non est, ibi gloriæ cupiditas esse non potest: non contentione, nõ ambitione discordes: nihil enim supererat, de quo certarent; nihil, quod cõtra peterent; nihil, ubi dissiderent. itaque illam Campanam arrogantiam, atque intolerandã ferociam ratione, & consilio maiores nostri ad inertissimũ, & desidiosissimum otium perduxerunt. sic & crudelitatis infamiam effugerunt, quòd urbem ex Italia pulcherrimam non sustulerunt: & multum in posterum prouiderũt, quòd neruis urbis omnibus exectis, urbem ipsam solutam, ac debilitatam reliquerunt. hæc cõsilia maiorum M. Bruto, ut antea dixi, reprehendenda, et P. Rullo uisa sunt: neque te P. Rulle omina illa M. Bruti, atque auspicia à simili furore deterrent: nã & ipse deduxit, & qui
* magistratũ Capuæ, & Leocreanti ceperunt, & qui aliquam partem illius deductionis, honoris, muneris attigerunt, omnes acerbissimas impiorum pœnas pertulerunt.

Et quoniam Bruti, atque illius temporis feci mentionem, cõmemorabo id, quod egomet uidi, cũ uenissem Capuam, coloniam deductam L. Considio, & Sex. Saltio, quemadmodum ipsi loquebantur, Prætoribus: ut intelligatis, quantam locus ipse afferat superbiam: quæ paucis diebus, quibus illò colonia deducta fuit, perspici atque intelligi potuit. nam primum, id quod dixi, cum cæteris in colonijs Duumuiri appellentur, hi se Prætores appellari uolebant. quibus primus annus hanc cupiditatem

attulisset, non'ne arbitramini paucis annis fuisse Consulum nomen appetituros? deinde anteibant lictores, non cum bacillis, sed, ut hic Prætoribus anteeũt, cum fascibus duobus. erant hostiæ maiores in foro constitutæ, quæ ab his Prætoribus de tribunali, sicut à nobis Consulibus de consilij sententia probatis, ad præconem, & ad tibicinem immolabantur. deinde patres conscripti uocabãtur. iam uero uultum Considij uidere, ferendum uix erat. quem
* hominem ut grandi macie torridum, Romæ contemptũ, abiectum uidebamus, hunc Capuæ Campano supercilio, ac regio spiritu cum uideremus, Magios, Blossios mihi uidebar illos uidere, ac Iubellios. iã uero qui metus erat tunicatorum illorum? & in Albana, & Seplasia quæ cõcursatio percõtantium, quid Prætor edixisset? [illegible] cœnaret? quid enũciasset? nos autem, hinc Roma qui ueneramus, iam non hospites, sed peregrini, atque aduenæ nominabamur. hæc qui prospexerint, maiores nostros dico Quirites, non eos in deorum immortalium numero uenerandos à nobis, & colendos putatis? quid enim uiderunt? hoc, quod nunc uos quæso perspicite, atque cognoscite. nõ ingenerantur hominibus mores tam à stirpe generis, ac seminis, quàm ex ijs rebus, quæ ab ipsa natura loci, & à uitæ consuetudine suppeditantur, quibus alimur, & uiuimus. Carthaginenses fraudulenti, & mendaces, nõ genere, sed natura loci, quòd propter portus suos multis & uarijs mercatorum & aduenarum sermonibus ad studium fallendi studio quæstus uocabãtur. Ligures montani, duri, atque agrestes: docuit ager ipse, nihil ferẽdo, nisi multa cultura, et magno labore quæsitũ. Cãpani semper superbi bonitate agrorũ, & fructuũ, magnitudine urbis

ſalubritate, deſcriptione, pulchritudine. ex hac copia, atq; omnium rerum affluentia primum illa nata ſunt; arrogantia, qua à maioribus noſtris alterum Capua Conſulem poſtulauit; deinde ea luxuries, quæ ipſum Annibalē armis etiam tū inuictū uoluptate uicit. huc iſti Decemuiri cum numerum colonorū ex lege Rulli deduxerint, centum Decuriones, decem Augures, ſex Pontifices conſtituerint: quos illorū animos, quos impetus, quam ferociam fore putatis? Romā in montibus poſitam, & conuallibus cœnaculis ſublatā atque ſuſpenſam, nō optimis uijs, anguſtiſſimis ſemitis, præ ſua Capua planiſſimo in loco explicata, ac præ illis ſemitis irridebunt, atque cōtemnent. agros uero, Vaticanum, & Pupiniam, cum ſuis optimis, atque uberibus campis cōferendos ſcilicet putabūt. oppidorum autem finitimorum illam copiam cum hac per riſum, ac per iocum cōtendent: Labicos, Fidenas, Collatiam, ipſum hercle Lanuuium, Ariciam, Tuſculum, cū Calibus, Theano, Neapoli, Puteolis, Cumis, Pōpeijs, Nuceria comparabunt. quibus illi rebus elati, & inflati, fortaſſe non continuo, ſed certe ſi paulum aſſumpſerint uetuſtatis, ac roboris, non continebuntur, progredientur longius, efferentur. ſingularis homo priuatus, niſi magna ſapientia præditus, uix facile ſeſe regionibus officij, magnis in fortunis, & copijs continet: nedum iſti ab Rullo, & Rulli ſimilibus conquiſiti, atque electi coloni, Capuæ, in domicilio ſuperbiæ, atque in ſedibus luxuriæ collocati, nō ſtatim conquiſituri ſint aliquid ſceleris, & flagitij: immo uero etiam hoc magis, quàm illi ueteres, germaniq; Campani, quòd in uetere fortuna illos natos & educatos nimiæ tamen rerū omnium copiæ deprauabāt; hi ex ſum=

ma egestate in eãdem rerum abundantiam traducti, nõ solum copia, uerum etiam insolentia cõmouebũtur. hæc tu P. Rulle M. Bruti sceleris uestigia, q̃ monimenta maiorũ sapientiæ sequi maluisti: hæc tu cũ istis tuis actoribus excogitasti, ut uetera uectigalia uenderetis, & expleretis noua. Vrbi Capuã ad certamẽ dignitatis opponere uis; ut sub uestrũ ius, iurisdictionẽ, potestatẽ urbes, nationes, prouincias, liberos populos, Reges, terrarũ deniq; orbẽ subiũgeretis; ut, cũ omnem pecuniã ex ærario exhausissetis, ex uectigalibus redegissetis, ab omnibus Regibus, gentibus, imperatoribus nostris coegissetis, tamen omnes uobis pecunias ad nutum uestrum penderent; ut ijdem partim inuidiosos agros à Syllanis possessoribus, partim desertos ac pestilẽtes à uestris necessarijs, à uobismet ipsis emptos, quanti uelletis populo R. induceretis; ut omnia municipia, coloniasq; Italiæ nouis colonis occuparetis; ut, quibuscunque in locis uobis uideretur, ac q̃ multis uideretur, colonias collocaretis; ut omnem Remp. uestris militibus, uestris urbibus, uestris præsidijs cingeretis, atque oppressam teneretis; ut ipsum Cn. Pompeium, cuius præsidio sæpissime populus R. contra acerrimos hostes, & cõtra improbissimos ciues uictor extitit, proscribere, atque horũ cõspectu priuare possetis; ut nihil auro & argento uiolari, nihil numero, et suffragijs declarari, nihil elata manu perfringi posset, quod non uos oppressum, atque ereptum teneretis; ut uolitaretis interea per gẽtes, per regna omnia cum imperio summo, cum iudicio infinito, cum omni pecunia; ut ueniretis in castra Cn. Põpeij, atq; ipsa castra, si cõmodũ uobis esset, uenderetis; ut interea magistratus reliquos legibus omnibus soluti, sine metu iudiciorũ, sine

periculo petere possetis; ut nemo ad populum R. uos adducere, nemo producere, non senatus cogere, non Consul coercere, nō Tribunus pl. retinere possit. hæc ego uos cōcupiisse pro uestra stultitia, atque intemperantia, nō miror; sperasse me Consule assequi posse, demiror. nam cū omnium Consulum grauis in Rep. custodienda cura, ac diligentia debet esse, tum eorum maxime, qui non in cunabulis, sed in cāpo sunt Consules facti. nulli populo R. pro me maiores mei spoponderunt: mihi creditum est: à me petere, quod debeo, me ipsum appellare debetis. quēadmodum, cum petebam, nulli me uobis auctores generis mei cōmendarunt: sic, si quid deliquero, nullæ sunt imagines, quæ me à uobis deprecentur. quare, modo ut uita suppetat; quanquam ego sum is, qui eam possim ab istorum scelere, insidiisq; defendere: polliceor hoc uobis Quirites bona fide, Remp. uigilanti homini, non timido; diligenti, non ignauo commisistis. ego is Consul, qui concionem metuam? qui Tribunos pl. perhorrescam? qui sæpe & sine causa tumultuer? qui timeā, ne mihi in carcere habitandum sit, si Tribunus pl. duci iussisset? ego nō dū uestris armis armatus, insignibusq; amplissimis ornatus, imperio, auctoritate, non horrui in hunc locum progredi posse, uobisq; auctoribus improbitati hominis resistere: nunc uerear, ne Resp. tantis munita præsidiis ab istis uinci, aut opprimi possit? si antea timuissem, hac cōcione, hoc populo certe nō uererer: quis. n. unquā tā secūda cōcione legē agrariā suasit, q̄ ego dissuasi? si hoc dissuadere est, ac nō disturbare, ac peruertere. ex quo intelligi Quirites potest, nihil esse tā populare, q̄ id, quod ego uobis in hūc annū Cōsul popularis affero, pacem, trāquillitatem,

otium. quæ nobis designatis timebatis; ea ne accidere
possent, consilio meo, ac ratione prouisa sunt. non mo=
do uos eritis in otio, qui semper esse uolueratis, uerum
etiam istos, quibus otiosi negotium fecissemus, otiosissi=
mos reddam. etenim illis honores, potestates, diuitiæ ex
tumultu, atque ex dissensionibus ciuium comparari so=
lent: uos, quorum gratia in suffragijs consistit, libertas
in legibus, honos in iudicijs & æquitate magistratus, res
familiaris in pace, omni ratione otium tenere debetis.
nam etsi ij, qui propter desidiam in otio uiuunt, tamen
in sua turpi inertia capiunt uoluptatem: sub ipso otio,
* quo uos fortunam regitis, hunc statum, quem habetis,
esse meliorem non ignoratis, non ut quæsitum, sed uita
* partum otium tenueritis. quod ego & concordia, quam
mihi constitui cum collega, inuitissimis ijs hominibus,
quos in Consulatu inimicos esse & animis, & corporis
actibus prouidi: omnibus prospexi sanè, & reuocaui:
idem Tribunis pl. denunciaui, quid turbulenti me Con
* sule conflarent. summum & firmissimum est illud com
munibus fortunis præsidium Quirites, ut, quales uos ho=
dierna die maxima concione mihi pro salute uestra præ
buistis, tales reliquis temporibus populo R. præbeatis. pro
certo polliceor hoc uobis, atque confirmo, me esse perfe=
cturum, ut iam tandem illi, qui honori inuiderũt meo,
tamen uos uniuersos in Consule deligendo plurimum ui=
disse fateantur.

DE LEGE AGRARIA CONTRA RVLLVM TRIB. PL. AD POPVLVM.
ORATIO XVII.

Commodius fecissent Tribuni pl. Quirites, si, quæ apud uos de me deferunt, ea coràm potius me præsente dixissent: nã & æquitatem uestræ disceptationis, & consuetudinem superiorũ, & ius suæ potestatis retinuissent. sed quoniã adhuc præsens certamen, contentionemq́; fugerunt, nunc, si uidetur eis, in meã cõcionem prodeant, &, quò prouocati à me uenire noluerunt, reuocati saltem reuertantur. Video quosdam Quirites strepitu significare nescio quid, & non eosdem uultus, quos proxima mea concione præbuerunt, in hanc cõcionem mihi retulisse. quare à uobis, qui nihil de me credidistis, ut eam uoluntatem, quam semper habuistis erga me, retineatis, peto: à uobis autem, quos leuiter immutatos esse sentio, paruam exigui temporis usuram bonæ de me opinionis postulo, ut eam, si, quæ dixero, uobis probabo, perpetuo retineatis; sin aliter, hoc ipso in loco depositam, atque abiectam relinquatis. Completi sunt animi, auresq́; uestræ Quirites, me gratificantem septem tyrannis, cæterisq́; Syllanarum assignationum possessoribus, agrariæ legi, & cõmodis uestris obsistere. hæc si qui crediderunt, illud prius crediderint necesse est, hac lege agraria, quæ promulgata sit, adimi Syllanos agros, uobisq́; diuidi, aut denique minui priuatorũ possessiones, ut in eas uos deducamini. si ostẽdo, nõ modo nõ adimi cui=

quam glebam de Syllanis agris, sed etiam genus id agrorum certo capite legis impudentissime confirmari atque sanciri; si doceo, agris ijs, qui à Sylla sunt dati, sic diligẽter Rullum sua lege consulere, ut facile appareat eam legem non à uestrorum commodorum patrono, sed à Valgij genero esse conscriptam: num quid est causæ Quirites, quin illa criminatione, qua in me absentem usus est, non solum meam, sed etiam uestram diligentiam prudẽtiamq́; despexerit? Caput est legis XL. de quo ego consulto Quirites neque apud uos ante feci mentionẽ, ne aut refricare obductam iam Reip. cicatricem uiderer, aut aliquid alienissimo tempore nouæ dissensionis commouere; neque uero nunc ideo disputabo, quòd hunc statum Reip. non magnopere defendendum putem, præsertim qui otij, et concordiæ patronum me in hunc annũ Reip. professus sim; sed ut doceam, Rullum posthac in ijs saltem tacere rebus, in quibus de se, & de suis factis taceri uelit. Omnium legum iniquissimam, dissimillimamq́; legis esse arbitror eam, quam L. Flaccus Interrex de Sylla tulit, ut omnia, quæcũque ille fecisset, essent rata: nã cum cæteris in ciuitatibus, tyrannis institutis, leges omnes extinguantur, atque tollantur, hic Reip. tyrannum lege cõstituit. est inuidiosa lex, sicut dixi: uerũtamen habet excusationem: non enim uidetur hominis lex esse, sed tẽporis. quid, si est hæc multo impudẽtior? nam Valeria lege Cornelijsq́; legibus eripitur, cum datur: coniungitur impudens gratificatio cum acerba iniuria: sed tamẽ habet in illis legibus spẽ nonnullá ille, cui adẽptus est; aliquẽ scrupulũ, cui datus est: Rulli cautio est hæc: QVAE POST C. MARIVM, CN. PAPIRIVM COSS.

quàm procul à suspicione fugit, quòd eos Cõsules, qui aduersarij Syllæ maxime fuerunt, potissimum nominauit. si enim Syllã Dictatorem nominasset, perspicuum fore et inuidiosum arbitratus est. sed quem uestrum tam tardo ingenio fore putauit, cui post eos Consules Syllam Dictatorem fuisse in mentem uenire non posset? quid ergo ait Marianus Tribunus pl. qui nos Syllanos in inuidiam rapit? QVAE POST MARIVM ET CARBONEM COSS. agros, ædificia, lacus, stagna, loca, possessiones: cœlum, & mare prætermisit, cætera complexus est. PVBLICE DATA, ASSIGNATA, VENDITA, CONCESSA SVNT. à quo Rulle? post Marium & Carbonem Coss. quis assignauit? quis dedit? quis concessit, præter Syllã? EA OMNIA EO IVRE SINT. quo iure? labefactat uidelicet nescio quid. nimium acer, nimium uehemẽs Tribunus pl. Syllana rescindit. VT QVAE OPTIMO IVRE PRIVATA SINT. etiam'ne meliore, q̃ paterna & auita? meliore. at hoc Valeria lex nõ dicit? Corneliæ leges nõ sanciũt, Sylla ipse nõ postulat. si isti agri partem aliquã iuris, aliquã similitudinem propriæ possessionis, aliquam spem diuturnitatis attingunt: nemo est tam impudens istorum, quin agi secum praeclare arbitretur. tu uero Rulle quid quæris? quod habent, ut habeant? quis uetat? ut priuatum, sed ita latum est, ut melior tui soceri fundus Irpinus sit, siue ager Irpinus, (totũ enim possidet) quàm meus paternus auitusq; fundus Arpinas: id enim caues: optimo enim iure ea sunt profecto prædia, quæ optima conditione sunt: libera meliore iure sunt, quàm serua. capite hoc omnia, quæ seruiebant,

uiebant, non seruient: soluta meliore in causa sunt, quàm obligata. eodem capite obligata omnia, si modo Syllana sunt, liberantur: immunia cõmodiore conditione sunt, q̃ illa, quæ pensitant. ego Tusculanis pro aqua Crabra uectigal pendam, quia à municipio fundũ accepi: si à Sylla mihi datus esset, Rulli lege nõ penderẽ. Video uos Quirites, sicuti res ipsa cogat, cõmoueri uel legis, uel orationis impudentia: legis, quæ ius melius Syllanis prædijs constituat, quàm paternis: orationis, quæ eiusmodi causa insimulare quenquã audeat, rationes Syllæ nimium uehemẽter defendere. at si illa solum sanciret, quæ à Sylla essent data, tacerem, modo ipse se Syllanum esse confiteretur: sed non modo illis cauet, uerũ etiam aliud quoddã genus donationis inducit; & is, qui à me Syllanas possessiones defendi criminatur, non eas solum sancit, uerum ipse nouas assignationes instituit, & repentinus Sylla nobis exoritur: nam attendite, quãtas concessiones agrorũ hic noster obiurgator uno uerbo facere conetur. QVAE DATA, DONATA, CONCESSA, VENDITA. patior: audio: quid deinde? POSSESSA. hoc Tribunus pl. promulgare ausus est, ut, quod quisque post Marium & Carbonem Coss. possidet, id eo iure teneret, quo optimo priuatũ? etiam'ne si ui eiecit? etiam'ne si clàm, si precario uenit in possessionem? ergo hac lege ius ciuile, causæ possessionũ, Prætorum interdicta tollentur. nõ mediocris res, neque paruũ sub hoc uerbo furtum Quirites latet: sunt enim multi agri lege Cornelia publicati, nec cuiquam assignati, neque uenditi, qui à paucis hominibus impudentissime possidentur: his cauet, hos defendit, hos priuatos facit: hos inquam agros, quos Sylla ne=

mini dedit, Rullus non uobis assignare uult, sed eis condonare, qui possident. causam quæro, cur ea, quæ maiores uobis in Italia, Sicilia, duabus Hispanijs, Macedonia, Asia quæsiuerunt, uenire patiamini, cum ea, quæ uestra sunt, condonari possessoribus eadem lege uideatis. iam totam legem intelligetis, cum ad paucorum dominationem scripta sit, ad Syllanæ assignationis rationes esse accommodatissimam. nam socer huius uir multum bonus est: neque ego nunc de illius bonitate, sed de genere impudentiæ disputo. ille enim, quod habet, retinere uult, neque se Syllanum esse dissimulat: hic, ut ipse habeat, quod non habet, quæ dubia sunt, per uos sancire uult: et cum plus appetat quàm ipse Sylla, quibus ego rebus resisto, Syllanas res defendere criminor. habet agros non nullos, inquit, socer meus desertos atque longinquos: uendet eos mea lege, quãti uolet. habet incertos ac nullo iure possessos: cõfirmabuntur optimo iure. habet publicos: reddam priuatos. denique eos fundos, quos in agro Casinati optimos, fructuosissimos continuauit, cum usque eò uicinos proscriberet, quoad oculos continuando, ex multis prædijs unam fundi regionẽ formamq; perfecerit, quos nũc cum aliquo metu tenet, sine ulla cura possidebit. et quoniam, qua de causa, & quorum causa ille hoc promulgauit, ostendi: doceat ipse, num ego quem possessorem defendam, cum agrariæ legi resisto. siluam Scantiam uendis: Resp. possidet: defendo. Campanum agrum diuidis: uos estis in possessione: non cedo. deinde Italiæ, Siciliæ, cæterarumq; prouinciarum possessiones uenaleis ac proscriptas hac lege uideo: uestra sunt prædia, uestræ possessiones: resistam, atque repugnabo, neque patiar à quo=

quam populum R. de suis possessionibus me Consule dimoueri, præsertim cum uobis nihil quæratur : hoc enim uos in errore uersari diutius non oportet . num qui uestrum ad uim, ad facinus, ad cædem accommodatus est? nemo. atqui ei generi hominum, mihi credite, Campanus ager, & præclara illa Capua seruatur : exercitus contra uos, contra libertatem uestram, cõtra Cn. Pompeium constituitur : contra hanc urbem Capuam, contra uos manus hominum audacissimorum, contra Cn. Pompeium decem duces comparantur. ueniant coràm, &, quoniam me in uestram concionem uobis flagitantibus conuocauerunt, differant.

PRO C. RABIRIO PERDVELLIONIS REO, AD QVIRITES. ORATIO XVIII.

*E*TSI Quirites nō eſt meæ conſuetudinis, initio dicēdi rationem reddere, qua de cauſa quenque defendam, propterea quòd cum omnibus ciuibus in eorum periculis ſemper ſatis iuſtam mihi cauſam neceſſitudinis eſſe duxi: tamen in hac defenſione capitis, famæ, fortunarum omnium C. Rabirij, proponenda ratio uidetur eſſe officij mei, propterea quòd quæ iuſtiſſima mihi cauſa ad hunc defendendum eſſe uiſa eſt, eadem uobis ad abſoluendum debet uideri. Nam me cū amicitiæ uetuſtas, tum dignitas hominis, tum ratio humanitatis, tum meæ uitæ perpetua conſuetudo ad C. Rabirium defendendum eſt adhortata: tum uero, ut id ſtudioſiſſime facerem, ſalus Reip. conſulare officium, Conſulatus denique ipſe mihi unà uobiſcum cum ſalute Reip. commendatus coegit: non enim C. Rabirium culpa delicti, non inuidia, uitæq; turpitudo, non denique ueteres, iuſtæ, grauesq; inimicitiæ ciuium in diſcrimen capitis uocauerunt: ſed, ut illud ſummum auxilium maieſtatis atque imperij, quod nobis à maioribus eſt traditum, de Rep. tolleretur, ut nihil poſthac auctoritas ſenatus, nihil conſulare imperium, nihil conſenſio bonorum contra peſtem, ac perniciem ciuitatis ualeret, iccirco in his rebus euertendis unius hominis ſenectus, infirmitas, ſolitudoq; tentata eſt. quamobrem ſi eſt boni Conſulis, cum cuncta auxilia Reip. labefactari conuelliq; uideat,

ferre opem patriæ, ſuccurrere ſaluti, fortuniſq; com=
munibus, implorare ciuium fidem, ſuam ſalutem po=
ſteriorem ſalute communi ducere: eſt etiam bonorum
& fortium ciuium, quales uos omnibus Reip. tempo=
ribus extitiſtis, intercludere omneis ſeditionum uias,
munire præſidia Reip. ſummum in Conſulibus impe=
rium, ſummum in ſenatu conſilium putare; ea qui ſe=
cutus ſit, laude potius & honore, quàm pœna & ſup=
plicio dignum iudicari. quamobrem labor in hoc defen=
dendo præcipue meus eſt, ſtudium uero conſeruandi
hominis commune mihi uobiſcum eſſe debebit: ſic enim
exiſtimare debetis Quirites, poſt hominum memoriam
rem nullam maiorem, magis periculoſam, magis ab o=
mnibus uobis prouidendam, neque à Tribuno pl. ſuſce=
ptam, neque à Cõſule defenſam, neque ad populũ R. eſſe
delatam: agitur enim nihil aliud in hac cauſa Quiri=
tes, quàm ut nullum ſit poſthac in Rep. publicum con=
ſilium, nulla bonorum conſenſio contra improborum fu=
rorem & audaciam, nullum extremis Reip. temporibus
perfugium, & præſidium ſalutis. quæ cum ita ſint, pri=
mum, quod in tanta dimicatione capitis, famæ, fortu=
narumq; omnium fieri neceſſe eſt, ab Ioue Optimo Ma=
ximo, cæteriſq; dijs, deabuſq; immortalibus, quorum ope
& auxilio multo magis hæc Reſp. quàm ratione homi=
num & conſilio gubernatur, pacem ac ueniam peto,
precorq; ab ijs, ut hodiernum diem & ad huius ſalu=
tem conſeruandam, & ad Remp. conſtituendam illu=
xiſſe patiantur: deinde uos Quirites, quorum poteſtas
proxime ad deorum immortalium numen accedit, oro,
atque obſecro, quoniam uno tempore uita C. Rabirij ho=

minis miſerrimi atque innocentiſſimi, ſalus Reip. ueſtris manibus ſuffragiiſq; permittitur, adhibeatis in hominis fortunis miſericordiam, in Reip. ſalute ſapientiam, quam ſoletis. Nunc quoniam T. Labiene diligentiæ meæ temporis anguſtiis obſtitiſti, meq; ex cõparato & cõſtituto ſpatio defenſionis in ſemihoræ curriculum coegiſti: parebitur &, quod iniquiſſimum eſt, accuſatoris conditioni, &, quod miſerrimum, inimici poteſtati. quanquam in hac præſcriptione ſemihoræ patroni mihi partes reliquiſti, Conſulis ademiſti, propterea quòd ad defendendum propemodum ſatis erit hoc mihi temporis, uerum ad conquerendum parum. Niſi forte de locis religioſis, ac de lucis, quos ab hoc uiolatos eſſe dixiſti, pluribus uerbis tibi reſpondendum putas. quo in crimine nihil eſt unquam abs te dictum, niſi, à C. Macro obiectum eſſe crimen id C. Rabirio. in quo ego demiror, meminiſſe te, quid obiecerit C. Rabirio Macer inimicus; oblitũ eſſe, quid æqui, et iurati iudices iudicarint. An de peculatu facto, an de tabulario incenſo lõga oratio eſt expromenda? quo in crimine propinquus C. Rabirii iudicio clariſſimo C. Curtius pro uirtute ſua eſt honeſtiſſime liberatus: ipſe uero Rabirius non modo in iudicium horũ criminum, ſed ne in tenuiſſimam quidem ſuſpicionem uerbo eſt unquã uocatus. An de ſororis filio diligẽtius reſpondendum eſt, quem ab hoc necatum eſſe dixiſti, cũ ad iudicii moram familiaris funeris excuſatio quæreretur? quid enim eſt tã uerisimile, quàm, chariorem huic ſororis maritum, quàm ſororis filium fuiſſe? atque ita chariorem, ut alter uita crudeliſſime priuaretur, cũ alteri ad prolationem iudicii biduũ quæreretur? An de

ſeruis alienis contra legem Fabiam retentis, aut de ciui=bus R. contra legem Porciam uerberatis, aut necatis plura dicenda ſunt? cũ tanto ſtudio C. Rabirius totius Apuliæ, ſingulari uoluntate Campaniæ uicinitatis ornetur; cumq; ad eius propulſandum periculum non modo homines, ſed propè regiones ipſæ cõuenerint, aliquanto etiam latius excitatæ, quàm ipſius uicinitatis nomen ac termini poſtulabãt. Nam quid ego ad id longã orationem comparem, quod eſt in eadem mulctæ irrogatione perſcriptum, hũc nec ſuæ, nec alienæ pudicitiæ pepercisſe? quin etiam ſuſpicor eo mihi ſemihoram à Labieno præſtitutam eſſe, ut ne plura de pudicitia dicerem. ergo ad hæc crimina, quæ patroni diligentiam deſiderant, intelligis mihi ſemihoram iſtam nimium longam fuiſſe. Illam alteram partem, de nece Saturnini, nimis exiguam atque anguſtam eſſe uoluiſti: quæ nõ oratoris ingenium, ſed Cõſulis auxilium implorat, & flagitat. nam de perduellionis iudicio, quod à me ſublatum eſſe criminari ſoles, meum crimen eſt, non Rabirij. quod utinam Quirites ego id aut primus, aut ſolus ex hac Rep. ſuſtuliſſem: utinã, quod ille crimen eſſe uult, proprium teſtimonium meæ laudis eſſet: quid enim optari poteſt, quod ego mallem, quàm me in Conſulatu meo carnificem de foro, crucem de campo ſuſtuliſſe? ſed iſta laus primum eſt maiorum noſtrorum Quirites, qui expulſis Regibus nullum in libero populo ueſtigium crudelitatis regiæ retinuerunt: deinde multorum uirorum fortium, qui ueſtram libertatem nõ acerbitate ſuppliciorum infeſtam, ſed lenitate legum munitam eſſe uoluerunt. quamobrem uter noſtrum tan=

dem Labiene popularis est; tu'ne, qui ciuibus R. in concione ipsa carnificem, qui uincla adhiberi putas oportere; qui in campo Martio comitijs centuriatis auspicato in loco crucem ad ciuium supplicium defigi & constitui iubes: an ego, qui funestari concionem contagione carnificis ueto; qui expiandum forum populi R. ab illis nefarijs sceleris uestigijs esse dico; qui castam concionem, sanctum campum, inuiolatum corpus omnium ciuium R. integrum ius libertatis defendo seruari oportere? popularis uero Tribunus pl. custos, defensorq; iuris, & libertatis. Porcia lex uirgas ab omniũ ciuiũ R. corpore amouit: hic misericors flagella retulit. Porcia lex libertatem ciuium lictori eripuit, Labienus homo popularis carnifici tradidit. C. Gracchus legẽ tulit, ne de capite ciuiũ R. iniussu uestro iudicaretur: hic popularis à Duũuiris iniussu uestro nõ iudicari de ciue R. sed indicta causa ciuem R. capitis cõdemnari coegit. tu mihi etiam legis Porciæ, tu C. Gracchi, tu horum libertatis, tu cuiusquam denique hominis popularis mentionem facis, qui nõ modo supplicijs inusitatis, sed etiã uerborũ inaudita crudelitate uiolare libertatẽ huius populi, tentare mãsuetudinem, cõmutare disciplinam conatus es? nãque hæc tua, quæ te hominem clementem, popularemq; delectant; I lictor, colliga manus; quæ non modo huius libertatis, mãsuetudinisq; non sunt, sed ne Romuli quidem, aut Numæ Põpilij, sed Tarquinij superbissimi atque crudelissimi Regis: ista sunt cruciatus carmina, quæ tu homo lenis, ac popularis libẽtissime cõmemoras: Caput obnubito, arbori infelici suspendito: quæ uerba Quirites iampridem in hac Rep. nõ solum tenebris uetustatis, uerũ etiam luce liber=

tatis oppressa sunt. an uero, si actio ista popularis esset,
& si ullam partem æquitatis haberet, aut iuris; C. Grac
chus eam reliquisset? scilicet tibi grauiorem dolorem pa=
trui tui mors attulit, quàm C. Graccho fratris: & tibi
acerbior eius patrui mors est, quem nũquã uidisti, quàm
illi eius fratris, quicũ concordissime uixerat: & similis
uiri tu ulcisceris patrui mortem, atque ille persequeretur
fratris sui, si ista ratione agere uoluisset: & par deside=
rium sui reliquit apud populũ R. Labienus iste patruus
uester, quisquis fuit, ac Ti. Gracchus reliquerat. an pie=
tas tua maior, quàm Gracchi? an animus? an cõsilium?
an opes? an auctoritas? an eloquentia? quæ si in illo mini
ma fuissent, tamen præ tuis facultatibus maxima puta=
rentur. cum uero his rebus omnibus C. Gracchus omneis
uicerit, quantum interuallum tandem inter te atque illũ
interiectũ putas? sed moreretur prius acerbissima mor=
te millies Gracchus, quàm in eius cõcione carnifex cõsi=
steret, quem nõ modo foro, sed etiam cœlo hoc, ac spiritu
censoriæ leges, atque urbis domicilio carere uoluerũt. hic
se popularem dicere audet, me alienum à commodis ue=
stris? cũ iste omneis & suppliciorũ, & uerborum acer=
bitates non ex memoria uestra, ac patrum uestrorũ, sed
ex annalium monumentis, atque ex Regũ cõmentarijs
cõquisierit; ego omnibus meis opibus, omnibus consilijs,
omnibus dictis, atq; factis repugnarim, & restiterim cru
delitati. nisi forte hãc conditionem uobis esse uultis, quã
serui, si libertatis spem propositam non haberent, ferre
nullo modo possent. misera est ignominia iudiciorum pu
blicorum, misera mulctatio bonorum, miserum exilium:
sed tamẽ in omni calamitate retinetur aliquod uestigiũ

libertatis. mors denique si proponitur, in libertate moriamur: carnifex uero, & obductio capitis, & nomẽ ipsum crucis absit non modo à corpore ciuium R. sed etiam à cogitatione, oculis, auribus: harũ enim omnium rerum non solum euentus, atque perpessio, sed etiã conditio, expectatio, mentio ipsa denique indigna ciue R. atq; homine libero est. an uero seruos nostros horum suppliciorũ omnium metu dominorum benignitas una uindicta liberauit: nos à uerberibus, ab unco, à crucis denique terrore neque res gesta, neque acta ætas, neq; nostri honores uindicabũt? quãobrem fateor, atque etiã T. Labiene profiteor, & præ me fero, te ex illa crudeli, importuna, nõ tribunitia actione, sed regia, meo cõsilio, uirtute, auctoritate esse depulsum. qua tu in actione quãquam omnia exempla maiorũ, omneis leges, omnem auctoritatem senatus, omneis religiones, atque auspiciorum publica iura neglexisti: tamen à me hæc in hoc tam exiguo meo tempore non audies. liberum tempus nobis dabitur ad istam disceptationem. nũc de Saturnini crimine, ac de clarissimi patrui tui morte dicemus. Arguis, occisum esse à C. Rabirio L. Saturninũ: & id C. Rabirius multorũ testimonijs, Q. Hortensio copiosissime defendente, antea falsum esse docuit. ego autem, si mihi esset integrũ, susciperem hoc crimen, agnoscerem, cõfiterer. utinam hãc mihi facultatem causa cõcederet, ut possem hoc prædicare, C. Rabirij manu L. Saturninũ hostẽ populi R. interfectũ. nihil me clamor iste cõmouet, sed consolatur, cũ indicat esse quosdam ciueis imperitos, sed non multos. nunquã, mihi credite, populus R. hic, qui silet, Consulẽ me fecisset, si uestro clamore perturbatum iri arbitraretur. quanto

idam leuior est acclamatio. quin cõtinetis uocem indicem stultitiæ uestræ, testem paucitatis? libenter, inquã, confiterer, si uere possem, aut etiam si mihi esset integrũ, C. Rabirij manu L. Saturninũ esse occisum, & id facinus pulcherrimũ esse arbitrarer: sed quoniam id facere nõ possum, confitebor id, quod ad laudem minus ualebit, ad crimen non minus. confiteor, interficiendi Saturnini causa C. Rabiriũ arma cepisse. quid est Labiene? quã à me grauiorem confessionem, aut quod in hũc maius crimen expectas? nisi uero interesse aliquid putas inter eũ, qui hominem occidit, & eũ, qui cum telo occidendi hominis causa fuit. si interfici Saturninũ nefas fuit: arma sumpta esse cõtra Saturninũ sine scelere nõ possunt. si arma iure sumpta cõcedis: interfectũ iure cõcedas, necesse est.

Pauca quædam deesse uidentur.

fit S. C. ut C. Marius, L. Valerius Coss. adhiberẽt Tribunos pl. & Prætores, quos eis uideretur; operãq; darẽt, ut imperiũ populi R. maiestasq; cõseruaretur. adhibẽt omnes Tribunos pl. præter Saturninũ, præter Glauciã: q Rẽp. saluã esse uellẽt, arma capere, & se sequi iubẽt. parẽt omnes. ex ædificijs armamẽtarijsq; publicis arma populo R. C. Mario Cõsule distribuẽte dãtur. hic iã, ut omittã cæ

tera, de te ipso Labiene quæro; cũ Saturninus Capitoliũ teneret, armatus esset unà C. Glaucia, C. Saufeius, etiã il le ex cõpedibus, atque ergastulo Gracchus, addam, quoniam ita uis, eodem Q. Labienum patruũ tuum; in foro autem C. Marius, et L. Valerius Flaccus Coss. post cũctus senatus, atque ille senatus, quem etiã uos ipsi, qui hos patres conscriptos, qui nũc sunt, in inuidiam uocatis, quo facilius de hoc senatu detrahere possitis, laudare consueuistis; cum equester ordo, at quorum equitum R. dij immortales? patrũ nostrorũ, atque eius ætatis, quæ tũ magnam partem Reip. atque omnem dignitatem iudiciorũ tenebat; cũ omnes omnium ordinum homines, qui in salute Reip. salutem suam repositam esse arbitrabantur, arma cepissent: quid tandem C. Rabirio faciendũ fuit? de te ipso, inquam, Labiene quæro; cũ ad arma Consules ex S. C. uocauissent; cũ armatus M. Aemilius princeps senatus in comitio constitisset, qui cum ingredi uix posset, non ad insequendũ sibi tarditatem pedum, sed ad fugiendum impedimento fore putabat; cũ denique Q. Scæuola confectus senectute, præpeditus morbo, mancus, & membris omnibus captus ac debilis, hastili nixus & animi uim & infirmitatem corporis ostenderet; cũ L. Metellus, Ser. Galba, C. Serranus, P. Rutilius, C. Fimbria, Q. Catulus, omnesq; qui tũ erant, consulares pro salute cõmuni arma cepissent; cũ omnes Prætores, cuncta nobilitas, ac iuuẽtus accurreret, Cn. et L. Domitij, L. Crassus, Q. Mutius, C. Claudius, M. Drusus; cũ omnes Octauij, Metelli, Iulij, Cassij, Catones, Pompeij, cum L. Philippus, L. Scipio, cum M. Lepidus, cum D. Brutus, cum hic ipse P. Seruilius, quo tu imperatore Labiene meruisti, cũ

hic Q. Catulus admodum tum adolescens, cum hic C. Curio, cum denique omnes clarissimi uiri cum Cõsulibus essent: quid tandem C. Rabirium facere cõuenit? utrũ, inclusum, atque abditum latere in occulto, atque ignauiã suam tenebrarum, ac parietũ custodijs tegere; an in Capitolium pergere, atque ibi se cum tuo patruo, & cæteris ad mortem propter uitæ turpitudinem confugientibus congregare; an cum Mario, Scauro, Catulo, Metello, Scæuola, cum bonis denique omnibus coire non modo salutis, uerum etiã periculi societatem? tu denique Labiene quid faceres tali in re, ac tempore? cum ignauiæ ratio te in fugam, atque in latebras impelleret, improbitas, et furor L. Saturnini in Capitolium arcesceret, Consules ad patriæ salutem, ac libertatem uocarent: quam tandem auctoritatem, quam uocem, cuius sectam sequi, cuius imperio parere potissimum uelles? patruus, inquit, meus cum Saturnino fuit. quid pater? quicum? quid propinqui uestri equites R.? quid omnis præfectura, regio, uicinitas uestra? quip ager Picenus uniuersus, utrum tribunitium furorem, an consularem auctoritatem secutus est? equidem hoc affirmo, quod tu nunc de tuo patruo prædicas, neminem unquam adhuc de sese esse confessum. nemo est unquam inuentus tam profligatus, tam perditus, tam ab omni non modo honestate, sed etiã simulatione honestatis relictus, qui se in Capitolio fuisse cũ Saturnino fateretur. at fuit uester patruus. fuerit, et fuerit nulla desperatione rerum suarum, nullis domesticis uulneribus coactus: induxerit eum L. Saturnini familiaritas, ut amicitiam patriæ præponeret: iccirco'ne oportuit C. Rabirium desciscere à Rep. nõ comparere in illa armata multitudine bonorũ?

Consulum uoci, atque imperio nõ obedire? atqui uidemus hæc in rerum natura tria fuisse, ut aut cum Saturnino esset, aut cum bonis, aut lateret. latere, mortis erat instar turpissimæ: cum Saturnino esse, furoris, & sceleris: uirtus, & honestas, & pudor cum Consulibus esse cogebat. hoc tu igitur in crimen uocas, quòd cum ijs fuerit C. Rabirius, quos, amentissimus fuisset, si oppugnasset; turpissimus, si reliquisset? at C. Decianus, de quo tu sæpe cõmemoras, quia, cum hominem omnibus insignem notis turpitudinis P. Furium accusaret summo studio bonorũ omnium, queri est ausus in concione de morte Saturnini, condemnatus est: & Sex. Titius, quòd habuit imaginem L. Saturnini domi suæ, condemnatus est. statuerunt equites R. illo iudicio, improbum ciuem esse, & non retinendum in ciuitate, qui hominis hostilem in modum seditiosi imagine aut mortem eius honestaret, aut desideria imperitorũ misericordia cõmoueret, aut suam significaret imitandæ improbitatis uoluntatẽ. itaque mihi mirum uidetur, unde hãc tu Labiene imaginem, quam habes, inueneris: nam Sex. Titio damnato, qui istam habere auderet, inuẽtus est nemo. quod tu si audisses, aut si per ætatem scire potuisses: nunquam profecto istam imaginem, quæ domi posita pestẽ, atque exilium Sex. Titio attulisset, in rostra atque in concionem attulisses, nec tuas unquam rationes ad eos scopulos appulisses, ad quos Sex. Titij afflictã nauem, & in quibus C. Deciani naufragium fortunarum uideres. sed in his rebus omnibus imprudẽtia laberis: causam enim suscepisti antiquiorẽ memoria tua: quæ causa ante mortua est, q̃ tu natus esses. qua in causa tute profecto fuisses, si per ætatem esse potuisses; eam causam in

iudicium uocas. an non intelligis, primum, quos homines, & quales uiros mortuos summi sceleris arguas; deinde, quot ex ijs, qui uiuunt, eodem crimine in summum capitis periculum arcessas? nam si C. Rabirius fraudem capitalem admisit, quòd arma contra M. Saturninum tulit: huic quidē afferet aliquam deprecationem periculi aetas illa, qua tum fuit: Q. uero Catulū patrem huius, in quo summa sapientia, eximia uirtus, singularis humanitas fuit; M. Scaurum, illa grauitate, illo consilio, illa prudē tia; duos Mutios, L. Crassum, M. Antonium, qui tum extra urbem cum praesidio fuit, quorum in hac ciuitate longe maxima consilia atque ingenia fuerunt; caeteros pari dignitate praeditos, custodes, gubernatoresq; Reip. quemadmodum mortuos defendemus? quid de illis honestissimis uiris, atque optimis ciuibus, equitibus R. dicemus, qui tum unà cum senatu salutem Reip. defenderunt? quid de Tribunis aerarijs, caeterorumq; ordinum omnium hominibus, qui tum arma pro communi libertate ceperūt? sed quid ego de ijs omnibus, qui consulari imperio paruerunt, loquor? de ipsorum Consulum fama quid futurum est? L. Flaccū, hominem cum semper in Rep. tum in magistratibus gerendis, in sacerdotio cerimonijsq;, quibus praeerat, diligentissimum, nefarij sceleris, ac parricidij mortuum condemnabimus? adiungemus ad hanc labem, ignominiamq; mortis etiam C. Marij nomen? C. Marium, quem uere patrem patriae, parentem, inquam, uestrae libertatis atque huiusce Reip. possumus dicere, sceleris, ac parricidij nefarij mortuum condemnabimus? etenim si C. Rabirio, quòd ijt ad arma, crucem T. Labienus in campo Martio defigendam putauit: quod

tandem excogitabitur in eum ſupplicium, qui uocauit? Ac ſi fides Saturnino data eſt, quod abs te ſæpiſſime dicitur; non eam C. Rabirius, ſed C. Marius dedit; idemq́; uiolauit, ſi in fide nõ ſtetit. quæ fides Labiene qui potuit ſine S. C. dari? adeo'ne hoſpes huiuſce urbis, adeo'ne ignarus es diſciplinæ conſuetudiniſq; noſtræ, ut hæc neſcias? ut peregrinari in aliena ciuitate, non in tua magiſtratũ gerere uideare? quid iam iſta C. Mario, inquit, nocere poſſunt, quoniam ſenſu, & uita caret? ita'ne uero? tantis in laboribus C. Marius periculiſq; uixiſſet, ſi nihil lõgius, quàm uitæ termini poſtulabant, ſpe atque animo de ſe, et gloria ſua cogitaſſet? at, credo, cum innumerabiles hoſtiũ copias in Italia fudiſſet, atque obſidione Remp. liberaſſet, omnia ſua ſecum unà moritura arbitrabatur. nõ eſt ita Quirites: neque quiſquam noſtrũ in Reip. periculis cum laude ac uirtute uerſatur, quin ſpe poſteritatis fructuq; ducatur. itaque cum multis alijs de cauſis uirorum bonorum mentes diuinæ mihi atque æternæ uidentur eſſe, tum maxime quòd optimi, & ſapientiſſimi cuiuſque animus ita præſentit in poſterũ, ut nihil niſi ſempiternũ ſpectare uideatur. quapropter equidem & C. Marij, & cæterorum uirorum ſapientiſſimorum, ac fortiſſimorum ciuium mentes, quæ mihi uidentur ex hominum uita ad deorum religionem, et ſanctimoniam demigraſſe, teſtor, me pro illorum fama, gloria, memoria non ſecus, ac pro patrijs fanis, atque delubris, propugnandũ putare: ac ſi pro illorum laude mihi arma capienda eſſent, non minus ſtrenue caperem, q̃ illi pro cõmuni ſalute ceperunt. etenim Quirites exiguum nobis uitæ curriculum natura circunſcripſit, immenſum gloriæ. quare ſi eos, qui iam

de uita

de uita decesserunt, ornabimus: iustiorem nobis mortis conditionem relinquemus. sed si illos Labiene, quos iam uidere nō possumus, negligis: ne his quidem, quos uides, consuli putas oportere? neminem esse dico ex ijs omnibus, qui illo die Romæ fuerint, quem tu diem in iudiciū uocas, pubesq; tum fuerit, quin arma ceperit, quin Consules secutus sit. omnes ij, quorum tu ex ætate coniecturam facere potes, quid tum fecerint, abs te rei capitis, C. Rabirij nomine citantur. at occidit Saturninum Rabirius. utinam fecisset: non supplicium deprecarer, sed præmium postularem. etenim si Scæuæ seruo Q. Crotonis, qui occidit L. Saturninum, libertas data est: quod equiti R. præmium dari par fuisset? & si C. Marius, quòd fistulas, quibus aqua suppeditabatur Iouis Optimi Maximi templis ac sedibus, præcidi imperarat, quòd in * cliuo Capitolino improborum ciuium

Desunt non pauca.

/conivr.

IN L. CATILINAM, IN SENATV. ORATIO XIX.

q Vousque tandem abutere Catilina patientia nostra? quandiu nos etiam furor iste tuus eludet? quem ad finem sese effrenata iactabit audacia? nihil'ne te nocturnum præsidium Palatij, nihil urbis uigiliæ, nihil timor populi, nihil consensus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habẽdi senatus locus, nihil horum ora, uultusq; mouerunt? patere tua consilia non sentis? constrictam iam omnium horum cõscientia teneri coniurationem tuam non uides? quid proxima, quid superiore nocte egeris, ubi fueris, quos conuocaueris, quid consilij ceperis, quem nostrum ignorare arbitraris? ò tempora, ò mores. senatus hoc intelligit, Consul uidet, hic tamen uiuit: uiuit? immo uero etiam in senatũ uenit: fit publici consilij particeps: notat & designat oculis ad cædem unũquenque nostrum: nos autem uiri fortes satisfacere Reip. uidemur, si istius furorem ac tela uitemus. ad mortem te Catilina duci iussu Consulis iampridem oportebat, in te conferri pestem istam, quam tu in nos omnes iandiu machinaris. an uero uir amplissimus P. Scipio Pontifex maximus Ti. Gracchum mediocriter labefactantem statum Reip. priuatus interfecit: Catilinam orbem terræ cæde, atque incendijs uastare cupientem nos Consules perferemus? nam illa nimis antiqua prætereo, quòd Q. Seruilius Ahala Sp. Meliũ nouis rebus studentẽ manu sua occidit. fuit, fuit ista quondam in hac Rep. uirtus, ut uiri fortes acrioribus supplicijs ci=

uem perniciosum, quàm acerbissimum hostem coerce=
rent. habemus enim S. C. in te Catilina uehemens, et gra
ue: non deest Reip. consiliũ, neque auctoritas huius or=
dinis: nos, nos, dico aperte, Consules desumus. decreuit
quondam senatus, ut L. Opimius Cos. uideret, ne quid
Resp. detrimenti caperet: nox nulla intercessit: inter=
fectus est propter quasdam seditionum suspiciones C.
Gracchus clarissimo patre natus, auis, maioribus: occi=
sus est cum liberis M. Fuluius consularis. simili S. C.
C. Mario et L. Valerio Coss. permissa est Resp. num unũ
diem postea L. Saturninum Trib. pl. & C. Seruilium
mors à Reip. pœna remorata est? at nos uigesimum iam
diem patimur hebescere aciem horum auctoritatis: ha=
bemus enim huiusmodi S. C. ueruntamen inclusum in
tabulis, tanquam gladium in uagina reconditum, quo
ex S. C. confestim interfectum te esse Catilina conuenit.
uiuis, & uiuis non ad deponendam, sed ad confirman=
dam audaciam. cupio P. C. me esse clementem, cupio
in tantis Reip. periculis non dissolutum uideri: sed iam
me ipsum inertiæ nequitiæq; condemno. castra sunt in
Italia contra Remp. in Hetruriæ faucibus collocata: cre=
scit in dies singulos hostium numerus: eorum autem
imperatorem castrorum, ducemq; hostium intra mœ=
nia, atque adeo in senatu uidemus, intestinam aliquam
quotidie perniciem Reip. molientem. si te iam Catilina
comprehendi, si interfici iussero: credo, erit uerendum
mihi, ne non hoc potius omnes boni serius à me, quàm
quisquam crudelius, factum esse dicant. uerum ego hoc,
quod iampridem factum esse oportuit, certa de causa
non dum adducor ut faciam. tũ denique interficiam te,

cum iam nemo tam improbus, tam perditus, tam tui similis inueniri poterit, qui id non iure factum esse fateatur. quandiu quisquam erit, qui te defendere audeat, uiues, & uiues ita ut nũc uiuis, multis meis & firmis præsidijs obsessus, ne cõmouere te contra Remp. possis: multorum te etiã oculi, & aures nõ sentiẽtem, sicut adhuc fecerunt, speculabũtur atque custodiẽt. etenim quid est Catilina, quod iam amplius expectes, si neque nox tenebris obscurare cœtus nefarios, nec priuata domus parietibus cõtinere uocem cõiurationis tuæ potest? si illustrantur, si erumpunt omnia? muta iam istam mentem, mihi crede: obliuiscere cædis, atque incendiorũ: teneris undique: luce sunt clariora nobis tua consilia omnia: quæ etiã mecum licet recognoscas. Meministi'ne, me ante diem XII. Cal. Nou. dicere in senatu, certo die fore in armis, qui dies futurus esset ante diem VIII. Cal. Nou. C. Manlium audaciæ satellitem atque administrum tuæ? num me fefellit Catilina nõ modo res tanta, tam atrox, tam incredibilis, uerũ, id quod multo magis est admirandum, dies? dixi ego idem in senatu, cædem te optimatum cõtulisse in ante diem V. Cal. Nou. tum cum multi principes ciuitatis Roma non tam sui cõseruandi, quàm tuorum consiliorum reprimendorum causa profugerunt? num inficiari potes, te illo ipso die meis præsidijs, mea diligentia circunclusum, cõmouere te contra Remp. non potuisse, cum tu discessu cæterorum, nostra tamen, qui remansissemus, cæde contentũ te esse dicebas? quid, cum te Præneste Cal. ipsis Nou. occupaturum nocturno impetu esse confideres? sensisti'ne illam coloniam meo iussu meis præsidijs, custodijs, uigilijs esse munitam? nihil agis, nihil moli-

ris, nihil cogitas, quod ego non modo audiam, sed etiam uideam, planéq; sentiam. recognosce tandem mecũ noctem illam superiorem: iam intelliges multo me uigilare acrius ad salutem, quàm te ad perniciem Reip. dico te priori nocte uenisse inter falcarios (non agam obscure) in M. Leccæ domũ, conuenisse eodem complures eiusdem amentiæ sceleris'q; socios: num negare audes? quid taces? cõuincam, si negas: uideo enim esse hic in senatu quosdam, qui tecũ unà fuere. ò dij immortales, ubinam gentium sumus? quam Remp. habemus? in qua urbe uiuimus? hic, hic sunt, in nostro numero P. C. in hoc orbis terræ sanctissimo grauissimoq; consilio, qui de meo, nostrumq; omnium interitu, qui de huius urbis, atque adeo orbis terrarum exitio cogitent. hosce ego uideo Consul, & de Rep. sententiam rogo, &, quos ferro trucidari oportebat, eos non dum uoce uulnero. fuisti igitur apud Leccam ea nocte Catilina: distribuisti partes Italiæ: statuisti, quò quenque proficisci placeret: delegisti, quos Romæ relinqueres, quos tecum educeres: descripsisti urbis partes ad incendia: cõfirmasti te ipsum iam esse exiturũ: dixisti, paululum tibi esse etiam tũ moræ, quòd ego uiuerem. reperti sunt duo equites R. qui te ista cura liberarent, & sese illa ipsa nocte paulo ante lucẽ me in meo lectulo interfecturos pollicerentur. hæc ego omnia, uix dum etiam cœtu uestro dimisso, comperi: domum meam maioribus præsidijs muniui, atque firmaui: exclusi eos, quos tu mane ad me salutatum miseras, cum illi ipsi uenissent, quos ego iam multis uiris ad me uẽturos id temporis esse prædixeram. quæ cum ita sint Catilina, perge quò cœpisti, egredere aliquando ex urbe: patent por

falcarij, falcib. utu
uenisti te in
locũ, ubi
falcarij
Priscianu

tæ, proficiscere: nimium diu te imperatorem illa tua Manliana castra desiderant: educ tecum etiam omnes tuos; si minus, quamplurimos: purga urbem: magno me metu liberabis, dummodo inter me atque te murus intersit: nobiscum uersari iam diutius non potes: non feram, non patiar, non sinam. magna dijs immortalibus habẽda est gratia, atque huic ipsi Ioui Statori antiquissimo custodi huius urbis, quòd hanc tam tetram, tam horribilem, tamq; infestam Reip. pestem toties iam effugimus. non est sæpius in uno homine salus summa periclitanda Reip. quãdiu mihi Consuli designato Catilina insidiatus es, non publico me præsidio, sed priuata diligentia defendi. cũ proximis comitijs cõsularibus me Consulem in campo, & competitores tuos interficere uoluisti, compressi tuos nefarios conatus amicorum præsidio, & copijs, nullo tumultu publice concitato: denique quotiescunque me petisti, per me tibi obstiti: quanquã uidebã, perniciem meam cum magna calamitate Reip. esse coniunctam. nunc iam aperte Remp. uniuersam petis: templa deorum immortalium, tecta urbis, uitam omnium ciuium, Italiam denique totã ad exitium, & uastitatem uocas. quare, quoniam id, quod primũ, atque huius imperij, disciplinæq; maiorum proprium est, facere non audeo, faciam id, quod est ad seueritatem lenius, ad cõmunem salutem utilius: nam si te interfici iussero, residebit in Rep. reliqua coniuratorum manus: sin tu, quod te iandudum hortor, exieris, exhaurietur ex urbe tuorum comitũ magna, & perniciosa sentina Reip. quid est Catilina? num dubitas id me imperante facere, quod iam tua sponte faciebas? exire ex urbe Cõsul hostem iubet:

interrogas me, num in exilium? nõ iubeo: ſed ſi me cõſulis, ſuadeo: quid enim Catilina eſt, quod te iam in hac urbe delectare poſſit, in qua nemo eſt extra iſtam coniurationem perditorum hominum, qui te non metuat; nemo, qui te non oderit? quæ nota domeſticæ turpitudinis non inuſta uitæ tuæ eſt? quod priuatarum rerum dedecus non hæret infamiæ? quæ libido ab oculis, quod facinus à manibus unquam tuis, quod flagitium à toto corpore abfuit? cui tu adoleſcentulo, quem corruptelarum illecebris irretiſſes, nõ aut ad audaciam ferrũ, aut ad libidinem facem prætuliſti? quid uero nuper? cum morte ſuperioris uxoris nouis nuptijs domũ uacuam feciſſes, non'ne etiam alio incredibili ſcelere hoc ſcelus cumulaſti? quod ego prætermitto, & facile patior ſileri, ne in hac ciuitate tanti facinoris immanitas aut extitiſſe, aut nõ uindicata eſſe uideatur. prætermitto ruinas fortunarum tuarum, quas omnes impendere tibi proximis Idibus ſenties. ad illa uenio, quæ non ad priuatam ignominiam uitiorum tuorum, non ad domeſticam tuam difficultatem ac turpitudinem, ſed ad ſummã Reip. atque ad omnium noſtrum uitam ſalutemq; pertinent. poteſt'ne tibi huius uitæ hæc lux Catilina, aut huius cœli ſpiritus eſſe iucundus, cum ſcias horum eſſe neminem, qui neſciat te pridie Cal. Ian. Lepido & Tullo Coſs. ſtetiſſe in Comitio cum telo? manum Conſulum & principum ciuitatis interficiendorum cauſa parauiſſe? ſceleri ac furori tuo non mentem aliquam, aut timorem tuũ, ſed fortunã Reip. obſtitiſſe? ac iam illa omitto: neque enim ſunt aut obſcura, aut non multa poſt commiſſa. quoties tu me deſignatum, quoties me Conſulem interficere uo-

irretire: d aliquẽ ca[p]rẽ. et quar rete:

luisti? quot ego tuas petitiones ita cõiectas, ut uitari posse non uiderentur, parua quadã declinatione, et, ut aiunt, corpore effugi? nihil agis, nihil assequeris, nihil moliris, quod mihi latere ualeat in tẽpore: neque tamen conari ac uelle desistis. quoties iã, quoties iã tibi extorta est sica ista de manibus? quoties uero excidit casu aliquo & elapsa est? tamẽ ea carere diutius nõ potes: quæ quidem quibus abs te initiata sacris ac deuota sit, nescio, quòd eã necesse putas Cõsulis in corpore defigere. nũc uero quæ tua est ista uita? sic. n. iam tecũ loquar, nõ ut odio permotus esse uidear, quo debeo; sed ut misericordia, quæ tibi nulla debetur. uenisti paulo ante in senatũ: quis te ex hac tãta frequentia, ex tot tuis amicis ac necessarijs salutauit? si hoc post hominũ memoriam contigit nemini, uocis expectas contumeliam, cum sis grauissimo iudicio taciturnitatis oppressus? quid, quòd aduẽtu tuo ista subsellia uacua facta sunt? quid, quòd omnes cõsulares, qui tibi persæpe ad cædem cõstituti fuerũt, simul atque assedisti, partem istã subselliorũ nudã atque inanem reliquerunt? quo tãdem animo hoc tibi ferendũ putas? serui mehercle mei si me isto pacto metuerent, ut te metuũt omnes ciues tui, domũ meã relinquendã putarem: tu tibi urbem nõ arbitraris? & si me meis ciuibus iniuria suspectũ tã grauiter, atque offensum uiderem, carere me aspectu ciuiũ, quàm infestis oculis omnium cõspici mallem: tu cũ conscientia scelerũ tuorũ agnoscas odium omnium iustũ, & iam tibi diu debitũ, dubitas, quorũ mentes sensusq; uulneras, eorũ aspectum præsentiamq; uitare? si te parentes timerent, atque odissent tui, neque eos ulla ratione placare posses: ut opinor, ab eorũ oculis aliquò concederes:

nunc te patria, quæ cõmunis est omnium nostrũ parens, odit ac metuit, & iandiu te nihil iudicat nisi de parricidio suo cogitare. huius tu neq; auctoritatem uerebere, neque iudicium sequere, neque uim pertimesces? quæ tecũ Catilina sic agit, & quodámodo tacita loquitur. Nullũ iam tot annos facinus extitit nisi per te, nullũ flagitium sine te: tibi uni multorum ciuium neces, tibi uexatio, direptióq; sociorum impunita fuit ac libera: tu nõ solum ad negligendas leges & quæstiones, uerũ etiam ad euertendas, perfringendásq; ualuisti. superiora illa, quanquã ferenda non fuerunt, tamen, ut potui, tuli: nũc uero, me totam esse in metu propter te unũ; quidquid increpuerit, Catilinam timeri; nullũ uideri contra me consilium iniri posse, quod à tuo scelere abhorreat; nõ est ferendũ. quãobrem discede, atque hũc mihi timorem eripe; si uerus, ne opprimar; sin falsus, ut tandem aliquãdo timere desinam. hæc si tecum, ut dixi, patria loquatur, nõ ne impetrare debeat, etiã si uim adhibere non possit? quid, quòd tu te ipse in custodiã dedisti? quid, quòd uitãdæ suspicionis causa apud M. Lepidũ te habitare uelle dixisti? à quo nõ receptus, etiã ad me uenire ausus es, atque, ut domi meæ te asseruarem, rogasti. cũ à me quoque id respõsum tulisses, me nullo modo posse ijsdem parietibus tuto esse tecũ, qui magno in periculo essem, quòd ijsdem mœnibus contineremur: ad Q. Metellum Prætorem uenisti. à quo repudiatus, ad sodalem tuum, uirũ optimũ, M. Marcellũ demigrasti: quẽ tu uidelicet & ad custodiendum te diligentissimum, & ad suspicandum sagacissimum, & ad uindicandum fortissimum fore putasti. sed quàm lõge uidetur à carcere atque à uinculis abesse de=

bere, qui se ipsum iam dignum custodia iudicauerit? quæ cum ita sint Catilina, dubitas, si hic emori æquo animo non potes, abire in aliquas terras, & uitam istam multis supplicijs iustis debitisq; ereptam, fugæ solitudiniq; mandare? refer, inquis, ad senatũ: id. n. postulas, et, si hic ordo sibi placere decreuerit te ire in exilium, obtemperaturum te esse dicis. non referam id, quod abhorret à meis moribus: & tamen faciã, ut intelligas, quid hi de te sentiant. egredere ex urbe Catilina: libera Remp. metu: in exiliũ, si hãc uocem expectas, proficiscere. quid est Catilina? ecquid attendis, ecquid animaduertis horum silentium? patiuntur, tacent: quid expectas auctoritatem loquentium, quorum uoluntatem tacitorum perspicis? at si hoc idem huic adolescenti optimo P. Sestio, si fortissimo uiro M. Marcello dixissem, iam mihi Consuli hoc ipso in templo iure optimo senatus uim, & manus intulisset: de te autẽ Catilina, cum quiescunt, probant; cum patiuntur, decernunt; cum tacent, clamant; neque hi solum, quorũ tibi auctoritas est uidelicet chara, uita uilissima, sed etiam illi equites R. honestissimi atque optimi uiri, cæteriq; fortissimi ciues, qui circunstant senatum, quorum tu & frequentiam uidere, & studia perspicere, et uoces paulo ante exaudire potuisti. quorum ego uix abs te iandiu manus ac tela contineo, eosdem facile adducam, ut te hæc, quæ iampridem uastare studes, relinquentem usque ad portas prosequantur. quanquam quid loquor? te ut ulla res frangat? tu ut unquam te corrigas? tu ut ullam fugam meditere? ut ullum tu exilium cogites? utinam tibi istam mentem dij immortales donarent. tametsi uideo, si mea uoce perterritus ire in exilium animum induxe=

ris, quanta tempestas inuidiæ nobis si minus in præsens tempus recenti memoria scelerum tuorum, at in posteritatem impendeat. sed non est mihi tanti, dummodo ista tua priuata sit calamitas, & à Reip. periculis seiungatur. sed tu ut uitijs tuis commoueare, ut legum pœnas pertimescas, ut temporibus Reip. concedas, non est postulandũ: neque enim Catilina is es, ut te aut pudor à turpitudine, aut metus à periculo, aut ratio à furore reuocarit. quamobrem, ut sæpe iam dixi, proficiscere, ac, si mihi inimico, ut prædicas, tuo cõflare uis inuidiam, recta perge in exilium: uix feram sermones hominum, si id feceris: uix molem istius inuidiæ, si in exilium ieris iussu Cõsulis, sustinebo: sin autem seruire meæ laudi & gloriæ mauis, egredere cum importuna sceleratorum manu, cõfer te ad Manlium, concita perditos ciues, secerne te à bonis, infer patriæ bellum, exulta impio latrocinio: ut à me nõ eiectus ad alienos, sed inuitatus ad tuos isse uidearis: quãquam quid ego te inuitem, à quo iam sciam esse præmissos, qui tibi ad forum Aurelium præstolarentur armati? sciam pactam & cõstitutã esse cum Mãlio diem? à quo etiam Aquilam illam argenteã, quam tibi ac tuis omnibus perniciosam esse cõfido & funestam futuram, cui domi tuæ sacrarium scelerum tuorum constitutum fuit, sciã esse præmissam? tu ut illa diutius carere possis? quã uenerari ad cædẽ proficiscens solebas: à cuius altaribus sæpe istã dextrã impiã ad necem ciuiũ trãstulisti. ibis tãdem aliquãdo, quò te iãpridem tua ista cupiditas effrenata ac furiosa rapiebat: neque. n. tibi hæc res affert dolorẽ, sed quãdã incredibilem uoluptatẽ: ad hãc te amentiã natura peperit, uoluntas exercuit, fortuna seruauit,

nũquam tu non modo otium, ſed ne bellum quidem, niſi nefariũ, cõcupiſti: nactus es ex perditis, atque ab omnĩ non modo fortuna, uerũ etiam ſpe derelictis conflatam improborum manum. hic tu qua lætitia perfruere, quibus gaudijs exultabis, quanta in uoluptate bacchabere, cum in tanto numero tuorum neque audies uirũ bonũ quenquã, neque uidebis? ad huius uitæ ſtudium meditati illi ſunt, qui ferũtur, labores tui; iacere humi non modo ad obſidendum ſtuprum, uerũ etiam ad facinus obeundum; uigilare non ſolum ad inſidiandũ ſomno maritorum, uerum etiam bonis otioſorum. habes, ubi oſtentes illam præclaram tuam patientiam famis, frigoris, inopiæ rerum omnium, quibus te breui tempore confectum eſſe ſenties. tantũ profeci tum, cum te à Conſulatu repuli, ut exul potius tentare, quàm Cõſul uexare Remp. poſſes, atque ut id, quod eſſet à te ſcelerate ſuſceptũ, latrocinium potius, quàm bellũ nominaretur. Nũc ut à me P. C. quandam propè iuſtam patriæ querimoniam deteſter ac deprecer, percipite quæſo diligenter quæ dicam, & ea penitus animis ueſtris mentibusq; mãdate. etenim ſi mecũ patria, quæ mihi uita mea multo eſt charior, ſi cũcta Italia, ſi omnis Reſp. loquatur, M. Tulli quid agis? tu'ne eũ, quem eſſe hoſtem comperiſti, quem ducem belli futurum uides, quem expectari imperatorem in caſtra hoſtiũ ſentis, auctorem ſceleris, principem coniurationĩs, euocatoré ſeruorum & ciuium perditorum, exire patieris, ut abs te nõ emiſſus ex urbe, ſed immiſſus in urbem eſſe uideatur? non'ne hũc in uincula duci, nõ ad mortem rapi, nõ ſummo ſupplicio mactari imperabis? quid tãdem impedit te? mos'ne maiorum? at perſæpe etiam priuati in hac Rep.

perniciosos ciues morte mulctarunt. an leges, quæ de ciuium R. supplicio rogatæ sunt? at nūquam in hac urbe ij, qui à Rep. defecerunt, ciuium iura tenuerunt. an inuidiam posteritatis times? præclarā uero populo R. refers gratiā, qui te hominem per te cognitum, nulla commēdatione maiorum, tam mature ad summum imperium per omnes honorum gradus extulit, si propter inuidiam, aut alicuius periculi metum, salutem ciuium tuorum negligis. sed si quis est inuidiæ metus, non est uehementius seueritatis, ac fortitudinis inuidia, quàm inertiæ, ac nequitiæ pertimescenda. an, cum bello uastabitur Italia, uexabuntur urbes, tecta ardebunt, tum te non existimas inuidiæ incendio conflagraturū? his ergo sanctissimis Reip. uocibus, & eorum hominum, qui idem sentiunt, mentibus pauca respondebo. Ego, si hoc optimum factu iudicarem P. C. Catilinam morte mulctari, unius usuram horæ gladiatori isti ad uiuendum non dedissem. etenim si summi uiri, & clarissimi ciues Saturnini, & Gracchorum, & Flacci, & superiorum compluriū sanguine non modo se non contaminarunt, sed etiam honestarunt: certe uerendum mihi non erat, ne quid, hoc parricida ciuiū interfecto, inuidiæ mihi in posteritatem redundaret. quòd si ea mihi maxime impenderet, tamen hoc animo semper fui, ut inuidiā uirtute partam, gloriam, non inuidiam putarem. quanquā non nulli sunt in hoc ordine, qui aut ea, quæ imminent, non uideant; aut ea, quæ uident, dissimulent: qui spē Catilinæ mollibus sentētijs aluerunt, coniurationemq; nascentem non credendo corroborauerunt: quorum auctoritatem secuti multi non solum improbi, uerum etiam imperiti, si in hunc animad-

uertissem, crudeliter & regie factum esse dicerent. nunc intelligo, si iste, quò intendit, in Manliana castra peruenerit, neminem tam stultum fore, qui non uideat coniurationem esse factam; neminem tam improbum, qui nõ fateatur. hoc autem uno interfecto, intelligo hanc Reip. pestem paulisper reprimi, non in perpetuum comprimi posse. quòd si se eiecerit, secumq; suos eduxerit, & eodem cæteros undique collectos naufragos aggregauerit: extinguetur atque delebitur non modo hæc tam adulta Reip. pestis, uerum etiam stirps, ac semen malorum omnium. etenim iandiu P. C. in his periculis coniurationis, insidijsq; uersamur: sed nescio quo pacto omnium scelerum, ac ueteris furoris, & audaciæ maturitas in nostri Consulatus tempus erupit. quòd si ex tanto latrocinio iste unus tolletur, uidebimur fortasse ad breue quoddam tempus cura, & metu esse releuati, periculum autem residebit, & erit inclusum penitus in uenis, atque in uisceribus Reip. ut sæpe homines ægri, morbo graui, cum æstu febriq; iactantur, si aquam gelidam biberint, primo releuari uidentur, deinde multo grauius uehementiusq; afflictãtur: sic hic morbus, qui est in Rep. releuatus istius pœna uehementius uiuis reliquis ingrauescet. quare P. C. secedant improbi, secernant se à bonis, unum in locum congregẽtur, muro denique, id quod sæpe iam dixi, secernantur à nobis, desinant insidiari domi suæ Consuli, circunstare tribunal Prætoris urbani, obsistere cum gladijs curiam, malleolos ad incendendam urbem, facesq; comparare: sit denique inscriptũ in frõte uniuscuiusq; ciuis, quid de Rep. sentiat. polliceor uobis hoc P. C. tantam in nobis Consulibus fore diligentiam, tantam in uobis auctoritatem, tan=

tam in equitibus R. uirtutem, tantam in omnibus bonis consensionem, ut Catilinæ profectione omnia patefacta, illustrata, oppressa, uindicata esse uideatis. hisce ominibus Catilina cum summa Reip. salute, & cum tua peste, ac pernicie, cumq; eorum exitio, qui se tecum omni scelere, parricidioq; iunxerunt, proficiscere ad impium bellum, ac nefarium. tum tu Iupiter, qui iisdem, quibus hæc urbs, auspicijs à Romulo es constitutus, quem Statorem huius urbis, atque imperij uere nominamus; hunc, & huius socios à tuis aris, cæterisq; templis, à tectis urbis, ac mœnibus, à uita, fortunisq; ciuium omnium arcebis; & omnes inimicos bonorum, hostes patriæ, latrones Italiæ, scelerum fœdere inter se, ac nefaria societate coniunctos, æternis supplicijs uiuos, mortuosq; mactabis.

IN L. CATILINAM, AD QVIRITES. ORATIO XX.

t

Andem aliquando Quirites L. Catilinã furentem audacia, scelus anhelantem, pestem patriæ nefarie molientem, uobis, atque huic urbi ferrum flammamq; minitantem, ex urbe uel eiecimus, uel emisimus, uel ipsum egredientem urbe prosecuti sumus. abijt, excessit, euasit, erupit. nulla iam pernicies à mõstro illo, atq; prodigio mœnibus ipsis intra mœnia comparabitur. atque hunc quidẽ unum huius belli domestici ducem sine controuersia uicimus: nõ enim iam inter latera nostra sica illa uersabitur: nõ in cãpo, non in foro, nõ in curia, nõ denique intra domesticos parietes pertimescemus. loco ille motus est, cũ est ex urbe depulsus: palàm iã cum hoste, nullo impediente, bellũ iustum geremus. sine dubio perdidimus hominẽ, magnificeq; uicimus, cũ illũ ex occultis insidijs in apertũ latrocinium coniecimus. quòd uero nõ cruentũ mucronem, ut uoluit, extulit, quòd uiuis nobis egressus est, quòd ei ferrũ de manibus extorsimus, quòd incolumes ciues, quòd stãtem urbem reliquit, quanto tãdem illũ mœrore afflictum esse et profligatum putatis? iacet ille nũc prostratus Quirites, et se perculsum atque abiectũ esse sentit, et retorquet oculos profecto sæpe ad hãc urbẽ, quam ex suis faucibus ereptam esse luget. quæ quidẽ læta ri mihi uidetur, quòd tantã pestẽ euomuerit, forasq; proiecerit. at si quis est talis, quales esse omnes oportebat, qui in hoc ipso, in quo exultat, & triumphat oratio mea,

me

me uehementer accuſet, quòd tam capitalem hoſtem non cóprehenderim potius, q̄ emiſerim: non eſt iſta mea culpa Quirites, ſed temporum. interemptum eſſe L. Catilinā, & grauiſſimo ſupplicio affectum iampridem oportebat; idq́; à me & mos maiorum, & huius imperij ſeueritas & Reſp. poſtulabat: ſed q̄ multos fuiſſe putatis, qui, quæ ego deferrem, non crederent? q̄ multos, qui propter ſtultitiam nō putarent? q̄ multos, qui etiam defenderent? q̄ multos, qui propter improbitatem facerent? ac ſi ſublato illo depelli à uobis omne periculum iudicarem, iampridē ego L. Catilinam non modo inuidiæ meæ, uerum etiam uitæ periculo ſuſtuliſſem: ſed cū uiderem, ne uobis quidem omnibus re etiā probata, ſi illum, ut erat meritus, morte mulctaſſem, fore, ut eius ſocios inuidia oppreſſus perſequi nō poſſem; rem huc deduxi, ut tum palàm pugnare poſſetis, cum hoſtem aperte uideretis. quē quidem ego hoſtem Quirites q̄ uehemēter foris eſſe timendum putem, licet hinc intelligatis, quòd illud etiam moleſte fero, quòd ex urbe parū comitatus exierit. utinam ille omnes ſecum ſuas copias eduxiſſet. Tōgillum mihi eduxit, quem * amare in prætexta calumnia cœperat; Publitium & Munatium, quorum æs alienum cōtractum in popinam nullum Reip. motum afferre poterat: reliquit, quos uiros, quanto alieno ære, q̄ ualentes, q̄ nobiles, uos uidetis. itaque ego illū exercitum ex Gallicanis legionibus & cū hoc delectu, quem in agro Piceno, & Gallico Q. Metellus habuit, ex his copijs, quæ à nobis quotidie cōparantur, magnopere contemno, collectum ex ſenibus deſperatis, ex agreſti luxuria, ex ruſticis mendiculis, & decoctoribus, ex ijs, qui uadimonia deſerere, q̄ illum exercitum

maluerunt: quibus ego non modo ſi aciem exercitus noſtri, uerũ etiam ſi edictum Prætoris oſtendero, concident. hos, quos uideo uolitare in foro, quos ſtare ad curiam, quos etiam in ſenatũ uenire, qui nitent unguẽtis, qui fulgent purpura, mallem ſecum ſuos milites eduxiſſet: qui ſi hic permanent, mementote non tam exercitum illum eſſe nobis, quàm hos, qui exercitũ deſeruerũt, pertimeſcendos. atque etiã hoc magis ſunt timẽdi, quòd, quid cogitent, me ſcire ſentiunt, neque tamẽ permouẽtur. uideo, cui Apulia ſit attributa, qui habeat Hetruriam, qui agrum Picenum, qui Gallicum, qui ſibi has urbanas inſidias cædis, atque incendiorũ depopoſcerit. omnia ſuperioris noctis cõſilia ad me perlata eſſe ſentiũt: pateſeci in ſenatu heſterno die: Catilina ipſe pertimuit, profugit: hi quid expectant? næ illi uehemẽter errant, ſi illam meã priſtinam lenitatem perpetuã ſperant futurã. quod expèctaui, iam ſum aſſecutus, ut uos omnes factam eſſe aperte cõiurationem cõtra Remp. uideretis. niſi uero ſi quis eſt, qui Catilinæ ſimiles cum Catilina ſentire nõ putet. nõ eſt iam lenitati locus: ſeueritatem res ipſa flagitat. unũ etiam nũc cõcedam: exeant, proficiſcantur, ne patiantur deſiderio ſui Catilinam miſerũ tabeſcere: demonſtrabo iter: Aurelia uia profectus eſt: ſi accelerare uolent, ad ueſperũ cõſequentur. ò fortunatã Remp. ſi quidẽ hanc ſentinam huius urbis eiecerit. uno mehercle Catilina exhauſto, releuata mihi, et recreata Reſp. uidetur: quid enim mali aut ſceleris fingi aut excogitari poteſt, quod non ille conceperit? quis tota Italia ueneficus, quis gladiator, quis latro, quis ſicarius, quis parricida, quis teſtamentorum ſubiector, quis circunſcriptor, quis ganeo, quis nepos,

quis adulter, quæ mulier infamis, quis corruptor iuuentutis, quis corruptus, quis perditus inueniri poteſt, qui ſe cum Catilina non familiariſſime uixiſſe fateatur? quæ cædes per hoſce annos ſine illo facta eſt? quod nefarium ſtuprum non per illum? iam uero quæ tanta in ullo unquam homine iuuentutis illecebra fuit, quanta in illo? qui alios ipſe amabat turpiſſime, aliorum amori flagitioſiſſime ſeruiebat: aliis fructum libidinum, aliis mortem parentum non modo impellendo, uerum etiam adiuuando pollicebatur. nunc uero quàm ſubito non ſolum ex urbe, uerum etiam ex agris ingentem numerũ perditorum hominum collegerat? nemo non modo Romæ, ſed nec ullo in angulo totius Italiæ oppreſſus ære alieno fuit, quem non ad hoc incredibile ſceleris fœdus aſciuerit. atque ut eius diuerſa ſtudia in diſſimili ratione perſpicere poſſitis; nemo eſt in ludo gladiatorio paulo ad facinus audacior, qui ſe non intimum Catilinæ eſſe fateatur; nemo in ſcena leuior & nequior, qui ſe non eiuſdem propè ſodalem fuiſſe commemoret. atque idem tamen ſtuprorum, & ſcelerum exercitatione aſſuefactus, frigore, & fame, & ſiti, ac uigiliis perferendis, fortis ab his iſtis ſuis ſociis prædicabatur, cum induſtriæ ſubſidia, atque inſtrumenta uirtutis in libidine, audaciáq; conſumerentur. hunc uero ſi ſui fuerint comites ſecuti, ſi ex urbe exierint, deſperatorum hominum flagitioſi greges: ò nos beatos, ò Remp. fortunatam, ò præclaram laudem Conſulatus mei: non enim iam ſunt mediocres hominum libidines, non humanæ audaciæ ac tolerandæ: nihil cogitant, niſi cædes, niſi incendia, niſi rapinas: patrimonia ſua profuderunt, fortunas ſuas obligurierunt: res eos iampridem,

fides deficere nuper cœpit: eadem tamen illa, quæ erat in abũdantia, libido permanet. quòd si in uino, & alea comesationes solum, et scorta quærerent, essent illi quidẽ desperandi, sed tamen essent ferendi: hoc uero quis ferre possit, inertes homines fortissimis uiris insidiari, stultissimos prudentissimis, ebriosos sobrijs, dormientes uigilantibus? qui mihi accubantes in conuiuijs, complexi mulieres impudicas, uino languidi, confecti cibo, sertis redimiti, unguentis obliti, debilitati stupris, eructant sermonibus suis cædem bonorum, atque urbis incendia. quibus ego confido impendere fatum aliquod, & pœnas iandiu improbitati, nequitiæ, sceleri, libidini debitas aut instare iam plane, aut certe iam appropinquare. quos si meus Consulatus, quoniam sanare non potest, sustulerit: nõ breue nescio quod tẽpus, sed multa secula propagarit Reip. nulla est enim natio, quam pertimescamus; nullus Rex, qui bellum populo R. inferre possit: omnia sunt externa unius uirtute terra, mariq; pacata: domesticum bellum manet: intus insidiæ sunt: intus inclusum periculum est: intus est hostis: cũ luxuria nobis, cũ amẽtia, cũ scelere certandũ est. huic ego me bello ducẽ profiteor Quirites: suscipio inimicitias hominũ perditorum: quæ sanari poterunt, quacunque ratione sanabo: quæ resecanda erũt, non patiar ad perniciem ciuitatis manare. proinde aut exeant, aut quiescant, aut, si et in urbe, & in eadem mẽte permanent, ea, quæ merentur, expectent. at etiam sunt Quirites, qui dicant à me in exilium eiectum esse Catilinam. quod ego si uerbo assequi possem, istos ipsos eijcerẽ, qui hæc loquũtur. homo enim uidelicet timidus & permodestus uocẽ Consulis ferre nõ potuit: simul atque ire

in exiliũ iussus est, paruit. quid, quòd hesterno die, cũ domi meæ penè interfectus essem, senatum in ædem Iouis Statoris uocaui, rem omnem ad patres cõscriptos detuli? quò cum Catilina uenisset, quis eum senator appellauit? quis salutauit? quis denique ita aspexit ut perditũ ciuẽ, ac non potius ut importunissimum hostem? quin etiam principes eius ordinis partem illam subselliorũ, ad quam ille accesserat, nudã, atque inanem reliquerunt. hic ego uehemens ille Consul, qui uerbo ciues in exilium eijcio, quæsiui à Catilina, an nocturno cõuentu apud M. Leccam fuisset, nec ne. cum ille, homo audacissimus, cõscientia conuictus primo reticuisset, patefeci cætera: quid ea nocte egisset, ubi fuisset, quid in proxima constituisset, quemadmodum esset ei ratio totius belli descripta, docui. cum hæsitaret, cum cunctaretur, quæsiui quid dubitaret proficisci eò, quò iampridem pararat, cum arma, cum secures, cum fasces, cum tubas, cum signa militaria, cum Aquilã illã argenteã, cui ille etiam sacrarium scelerum domi suæ fecerat, scirem esse præmissam. in exilium eijciebam, quem iam ingressum in bellum esse uidebam? etenim, credo, Manlius iste centurio, qui in agro Fesulano castra posuit, bellum populo R. suo nomine indixit; & illa castra nunc non Catilinam ducem expectant; et ille eiectus in exilium, se Massiliam, ut aiunt, non in hæc castra conferet. ò conditionem miseram non modo administrandæ, uerum etiam conseruandæ Reip. nunc si L. Catilina consilijs, laboribus, periculis meis circunclusus, ac debilitatus subito pertimuerit, sententiam mutauerit, deseruerit suos, consilium belli faciundi abiecerit, ex hoc cursu sceleris, & belli iter ad fugam atque in exi

lium conuerterit : nō ille à me spoliatus armis audaciæ, non obstupefactus ac perterritus mea diligentia, non de spe, conatuq; depulsus, sed indemnatus, innocens in exiliū eiectus à Consule ui, & minis esse dicetur : & erūt, qui illum, si hoc fecerit, nō improbum, sed timidum ; me nō diligentissimum Consulem, sed crudelissimum tyrānum existimari uelint . est mihi tanti Quirites huius inuidiæ falsæ, atque iniquæ tempestatem subire, dū modo à uobis huius horribilis belli, ac nefarij periculum depellatur. dicatur sanè eiectus esse à me, dum modo eat in exilium : sed, mihi credite, non est iturus. nunquam ego à dijs immortalibus optabo Quirites inuidiæ meæ leuandæ causa, ut L. Catilinam ducere exercitum hostium, atque in armis uolitare audiatis: sed triduo tamen audietis: multoq; magis illud timeo, ne mihi sit inuidiosum aliquādo, quòd illū emiserim potius, quàm quòd eiecerim. sed cū sint homines, qui illum, cum profectus sit, eiectum esse dicant: ijdem, si interfectus esset, quid dicerent ? quanquam isti, qui Catilinam Massiliam ire dictitant, nō tam hoc queruntur , quàm uerentur . nemo est istorum tam misericors, qui illū non ad Manlium, quàm ad Massilienses ire malit. ille autem si mehercules hoc, quod agit, nunquam ante cogitasset, tamen latrocinantem se interfici mallet, quàm exulem uiuere. nūc uero, cum ei nihil adhuc præter ipsius uoluntatem, cogitationemq; acciderit, nisi quòd uiuis nobis Roma profectus est: optemus potius, ut eat in exilium, quàm queramur . sed cur tandiu de uno hoste loquimur ? & de eo hoste, qui iā fatetur se esse hostem ? & quem, quia, quod semper uolui, murus interest, non timeo ? de ijs, qui dissimulant, qui Romæ remanent, qui

nobiſcum ſunt, nihil dicimus? quos quidem ego, ſi ullo modo fieri poſſet, nõ tam ulciſci ſtudeo, quàm ſanare, & ipſos placare Reip. neque, id quare fieri nõ poſſit, ſi me audire uoluerint, intelligo: exponã enim uobis Quirites, ex quibus generibus hominum iſtæ copiæ comparentur: deinde ſingulis medicinam conſilij, atque orationis meæ, ſi quã potero, afferam. Primũ genus eſt eorũ, qui magno in ære alieno maiores etiam poſſeſſiones habẽt, quarum amore adducti diſſolui nullo modo poſſunt. horum hominum ſpecies eſt honeſtiſſima: ſunt enim locupletes: uoluntas uero & cauſa impudentiſſima. tu agris, tu ædificijs, tu argento, tu familia, tu rebus omnibus ornatus & copioſus ſis, & dubites aliquid de poſſeſſione detrahere, ac fidem acquirere? quid enim expectas? bellum? quid? ergo in uaſtatione omniũ tuas poſſeſſiones ſacroſanctas futuras putas? an tabulas nouas? errant, qui iſtas à Catilina expectant: meo beneficio tabulæ nouæ proferentur, uerũ auctionariæ: neque enim iſti, qui poſſeſſiones habent, alia ratione ulla ſalui eſſe poſſunt. quod ſi maturius facere uoluiſſent, neque, id quod ſtultiſſimũ eſt, certare cum uſuris fructibus prædiorum: locupletioribus ijs, & melioribus ciuibus uteremur. ſed hoſce homines minime puto pertimeſcendos, quòd aut deduci de ſententia poſſunt, aut, ſi permanebũt, magis mihi uidentur uota facturi cõtra Remp. quàm arma laturi. Alterum genus eſt eorum, qui quanquam premuntur ære alieno, dominationem tamen expectant, rerum potiri uolunt, honores, quos quieta Rep. deſperant, perturbata cõſequi ſe poſſe arbitrantur. quibus hoc præcipiendum uidetur, unum ſcilicet & idem, quod cæteris omnibus,

ut desperent se id, quod conantur, consequi posse: primũ omnium me ipsum uigilare, adesse, prouidere Reip. deinde magnos animos esse in bonis uiris, magnã cõcordiam, maximam multitudinem, magnas præterea copias militum: deos denique immortales huic inuicto populo, clarissimo imperio, pulcherrimæ urbi contra tantã uim sceleris præsentis auxilium esse laturos. quòd si iam sint id, quod cũ summo furore cupiũt, adepti: nũ illi in cinere urbis, & sanguine ciuiũ, quæ mente cõscelerata, ac nefaria cõcupierunt, se Consules, ac Dictatores, aut etiam Reges sperant futuros? non uident se cupere id, quod si adepti fuerint, fugitiuo alicui, aut gladiatori cõcedi sit necesse?

Tertiũ genus est ætate iam cõfectũ, exercitatione robustum: quo ex genere est ipse Manlius, cui nũc Catilina successit. hi sunt homines ex ijs colonijs, quas Fesulis Sylla constituit: quas ego uniuersas ciuium esse optimorum & fortissimorum uirorum sentio: sed tamen hi sunt coloni, qui se insperatis repentinisq; pecunijs sumptuosius insolentiusq; iactarunt: hi dum ædificant tanquam beati, dum prædijs, lecticis, familijs magnis, cõuiuijs, apparatibus delectãtur, in tantum æs alienum inciderunt, ut, si salui esse uelint, Sylla sit ijs ab inferis excitandus. qui etiã nõ nullos agrestes, homines tenues, atque egentes, in eãdem illam spem rapinarũ ueterum impulerũt. quos ego utrosque Quirites in eodem genere prædatorũ, direptorumq; pono. sed eos hoc moneo, desinant furere, et proscriptiones, et Dictaturas cogitare: tãtus. n. illorum temporũ dolor inustus est ciuitati, ut iam ista non modo homines, sed ne pecudes quidem mihi passuræ esse uideantur. Quartum genus est sanè uarium, & mix=

tum,& turbulentum: qui iampridem premuntur : qui nunquã emergent : qui partim inertia,partim male gerendo negotio,partim etiam sumptibus in uetere ære alieno uacillãt : qui uadimonijs,iudicijs,proscriptionibus bonorum defatigati,permulti & ex urbe,& ex agris se in illa castra conferre dicuntur . hosce ego non tam milites acres,quàm inficiatores lentos esse arbitror . qui homines primum si stare non possunt,corruãt, sed ita, ut nõ modo ciuitas, sed ne uicini quidem proximi sentiant: nã illud non intelligo,quamobrem , si uiuere honeste nõ possunt,perire turpiter uelint, aut cur, minore dolore perituros se cum multis, quàm si soli pereant, arbitrentur.

Quintũ genus est parricidarum, sicariorũ, denique omnium facinorosorũ : quos ego à Catilina non reuoco : nam neque diuelli ab eo possunt,& pereãt sanè in latrocinio,quoniã sunt ita multi, ut eos capere carcer nõ possit. Postremum autem genus est non solum numero, uerum etiam genere ipso, atque uita, quod proprium est Catilinæ, de eius delectu,immo uero de cõplexu eius, ac sinu,quos pexo capillo nitidos,aut imberbes,aut bene barbatos uidetis,manicatis,& talaribus,ac tritis tunicis, uelis amictos,non togis : quorum omnis industria uitæ,& uigilandi labor in antelucanis cœnis expromitur . in his gregibus omnes aleatores,omnes adulteri, omnes impuri, impudiciq; uersantur.hi pueri tam lepidi, ac delicati nõ solum amare,& amari,neque cantare, & psallere, sed etiam sicas uibrare,& spargere uenena didicerunt : qui nisi exeunt,nisi pereũt ; etiam si Catilina perierit, scitote hoc in Rep. seminarium Catilinarium futurũ. uerũtamen quid sibi isti miseri uolũt ? num suas secum mu-

lierculas sunt in castra ducturi? quemadmodum autem illis carere poterunt, his præsertim iam noctibus? quo autem pacto illi Apenninũ atque illas pruinas ac niues perferent? nisi iccirco se facilius hiemem toleraturos putãt, quòd in cõuiuijs nudi saltare didicerũt. ò bellũ magnopere pertimescendum, cũ hanc sit habiturus Catilina scortatorum cohortem prætoriam. instruite nunc Quirites contra has tam præclaras Catilinæ copias uestra præsidia, uestrosq́; exercitus: & primũ gladiatori illi confecto, & saucio Consules, imperatoresq́; uestros opponite: deinde contra illam naufragorum eiectam ac debilitatam manum florem totius Italiæ ac robur educite: iam uero urbes coloniarum, ac municipiorum respondebunt Catilinæ tumulis siluestribus. neque uero cæteras copias, ornamenta, præsidia uestra cum illius latronis inopia, atque egestate debeo cõferre. sed si omissis his rebus omnibus, quibus nos suppeditamus, eget ille, senatu, equitibus R. populo, urbe, ærario, uectigalibus, cũcta Italia, prouincijs omnibus, exteris nationibus; si, inquã, his rebus omissis ipsas causas, quæ inter se confligunt, contendere uelimus: ex eo ipso, quàm ualde illi iaceãt, intelligere possumus: ex hac. n. parte pudor pugnat, illinc petulãtia; hinc pudicitia, illinc stuprũ; hinc fides, illinc fraudatio; hinc pietas, illinc scelus; hinc cõstãtia, illinc furor: hinc honestas, illinc turpitudo; hinc cõtinentia, illinc libido: deniq; æquitas, temperãtia, fortitudo, prudentia, uirtutes omnes certant cum iniquitate, cum luxuria, cum ignauia, cum temeritate, cum uitijs omnibus: postremo copiæ cum egestate, bona ratio cum perdita, mens sana cum amentia, bona denique spes cum omnium rerũ desperatione con=

fligit. in huiusmodi certamine ac prælio non'ne, etiam si hominum studia deficiant, dij ipsi immortales cogent ab his præclarissimis uirtutibus tot, & tãta uitia superari? quæ cum ita sint Quirites, uos, quemadmodũ iam antea dixi, uestra tecta custodijs, uigilijsq; defendite, mihi, ut urbi sine uestro motu ac sine ullo tumultu satis esset præsidij, cõsultum ac prouisum est. coloni omnes, municipesq; uestri certiores à me facti de hac nocturna excursione Catilinæ, facile urbes suas finesq; defendent: gladiatores, quam sibi ille maximam manum, & certissimam fore putauit, quãquã meliore animo sunt, quàm pars patritiorum, potestate tamen in uestra continebuntur: Q. Metellus, quem ego, prospiciens hoc, in agrũ Gallicanũ Picenumq; præmisi, aut opprimet hominem, aut omnes eius motus, conatusq; prohibebit: reliquis autem de rebus constituendis, maturandis, agendis iam ad senatum referemus, quem uocari uidetis. Nunc illos, qui in urbe remanserũt, atque adeo qui contra urbis salutem omniumq; uestrum in urbe à Catilina relicti sunt, quãquam sunt hostes, tamen, quia nati sunt ciues, monitos etiã atque etiã uolo. mea lenitas adhuc si cui solutior uisa est, hoc expectauit, ut id, quod latebat, erumperet. quod reliquum est, iam non possum obliuisci, meam hanc esse patriam, me horum esse Consulem; mihi aut cũ his uiuendum, aut pro his esse moriendũ. nullus est portæ custos, nullus insidiator uiæ: si qui exire uolunt, consulere sibi possunt: qui uero in urbe se commouerit, cuius ego non modo factum, sed inceptum ullum, conatum'ue contra patriam deprehendero, sentiet in hac urbe esse Consules uigilantes, esse egregios magistratus, esse fortem sena=

tum, esse arma, esse carcerem, quem uindicem nefariorũ ac manifestorum scelerum maiores nostri esse uoluerũt. atque hæc omnia sic agẽtur Quirites, ut res maximæ minimo motu, pericula summa nullo tumultu, bellum intestinum, ac domesticum, post hominum memoriam crudelissimum & maximum me uno togato duce & imperatore sedetur. quod ego sic administrabo Quirites, ut, si ullo modo fieri poterit, ne improbus quidem quisquam in hac urbe pœnã sui sceleris sufferat. sed si uis manifestæ audaciæ, si impendẽs patriæ periculum me necessario de hac animi lenitate deduxerint: illud profecto perficiam, quod in tanto, & tam insidioso bello uix optãdum uidetur, ut ne quis bonus intereat, paucorumq; pœna uos omnes iam salui esse possitis. quæ quidem ego neque mea prudentia, neque humanis consilijs fretus polliceor uobis Quirites, sed multis, & nõ dubijs deorum immortalium significationibus: quibus ego ducibus in hãc spem, sententiamq; sum ingressus: qui iam non procul, ut quondam solebant, ab extero hoste atque longinquo, sed hic præsentes suo numine, atque auxilio sua templa, atque urbis tecta defendũt: quos uos Quirites precari, uenerari, atque implorare debetis, ut quam urbem pulcherrimã, florentissimam, potentissimamq; esse uoluerunt, hanc, omnibus hostium copijs terra, mariq; superatis, à perditissimorum ciuium nefario scelere defendant.

IN L. CATILINAM, AD QVIRITES. ORATIO XXI.

R Emp. Quirites, uitamq; omniũ uestrum, bona, fortunas, coniuges, liberosq; uestros, atque hoc domicilium clarissimi imperij, fortunatissimã pulcherrimamq; urbem hodierno die deorum immortalium summo erga uos amore, laboribus, consilijs, periculisq; meis ex flamma, atque ferro, ac penè ex faucibus fati ereptam, et uobis conseruatam, ac restitutam uidetis. et si non minus nobis iucũdi, atque illustres sunt ij dies, quibus cõseruamur, q̃ illi, quibus nascimur; quòd salutis certa lætitia est, nascendi incerta conditio; et quòd sine sensu nascimur, cum uoluptate conseruamur: profectò, quoniam illum, qui hanc urbem condidit, Romulum ad deos immortales beneuolentia, famaq; sustulimus; esse apud uos, posterosq; uestros in honore debet dies is, qui eandem hanc urbem conditam, amplificatamq; seruauit: nam totius urbis templis, delubris, tectis omnibus subiectos prope iam ignes circundatosq; restinximus; ijdemq; gladios in Remp. districtos retudimus, mucronesq; eorum à iugulis uestris reiecimus. quæ quoniam in senatu illustrata, patefacta, compertaq; sunt per me: uobis iam exponã breuiter Quirites: ut, et quanta, et quàm manifesta, et qua ratione inuestigata, et cõprehensa sint, uos, qui & ignoratis, et expectatis, scire possitis. Principio, ut Catilina paucis ante diebus erupit ex urbe, cũ sceleris sui socios, & huiusce nefarij belli acerrimos duces Romæ reliquisset; sem

per uigilaui, et prouidi Quirites, quẽadmodum in tantis, & tam absconditis insidijs salui esse possemus. nam tum, cum ex urbe Catilinam eijciebã (non. n. iam uereor huius uerbi inuidiã, cum illa magis sit timenda, quòd uiuus egressus est) sed tum, cum illũ exterminari uolebam, aut reliquam coniuratorũ manum simul exituram, aut eos, qui remãsissent, infirmos sine illo ac debilẽs fore putabã. atque ego, ut uidi, quos maximo furore, & scelere esse inflammatos sciebam, eos esse nobiscũ, et Romæ remansisse: in eo omnes dies noctesq; cõsumpsi, ut, quid agerent, quid molirentur, sentirẽ, ac uiderem: ut, quoniam auribus uestris propter incredibilem magnitudinem sceleris minorem fidẽ faceret oratio mea, rem ita cõprehenderem, ut tum demum animis saluti uestræ prouideretis, cum oculis maleficiũ ipsum uideretis. itaque ut cõperi Legatos Allobrogũ belli trãsalpini, & tumultus Gallici excitandi causa à P. Lentulo esse solicitatos, eosq; in Galliã ad suos ciues, eodem itinere cum literis, mandatisq; ad Catilinam esse missos, comitemq; ijs adiunctũ Vulturciũ, atque huic datas esse ad Catilinam literas: facultatem mihi oblatã putaui, ut, quod erat difficillimũ, quodq; ego semper optabam à dijs immortalibus, tota res non solũ à me, sed etiã à senatu, & à uobis manifeste deprehẽderetur. itaque hesterno die L. Flaccum & C. Põtinum Prætt. fortissimos, atque amãtissimos Reip. uiros, ad me uocaui: rem omnẽ exposui: quid fieri placeret, ostendi. illi autem, qui omnia de Rep. præclara atque egregia sentirent, sine recusatione, ac sine ulla mora negotiũ susceperunt, et, cum aduesperasceret, occulte ad põtem Miluium peruenerunt, atque ibi in proximis uillis ita bipartiti fuerunt, ut Tiberis

inter eos & pons interesset. eodem autem & ipsi sine cu
iusquã suspicione multos fortes uiros eduxerunt: & ego
de præfectura Reatina cõplures delectos adolescẽtes, quo
rum opera utor assidue in Reip. præsidio, cũ gladijs mi=
serã. interim tertia ferè uigilia exacta, cum iam pontem
cũ magno comitatu Legati Allobrogũ ingredi inciperẽt,
unaq; Vulturcius: fit in eos impetus: educuntur & ab il
lis gladij, & à nostris: res erat Prætoribus nota solis, igno
rabatur à cæteris. tũ interuẽtu Põtini, atque Flacci pu=
gna, quæ erat cõmissa, sedatur: literæ, quæcũque erant in
eo comitatu, integris signis Prætoribus tradũtur: ipsi com
prehensi ad me, cũ iam dilucesceret, deducũtur. atque ho=
rum omniũ scelerũ improbissimorũ machinatorẽ Cimbrũ
Gabiniũ statim ad me nihil dũ suspicantem uocaui: dein
de itẽ accersitur P. Statilius, & post eum Cethegus: tar=
dissime autẽ Lẽtulus uenit, credo quòd in literis dãdis præ
ter consuetudinẽ proxima nocte uigilarat. cũ uero sum=
mis ac clarissimis huius ciuitatis uiris, qui audita re fre=
quentes ad me mane cõuenerant, literas à me prius ape=
riri, q̃ ad senatũ referri placeret, ne, si nihil esset inuentũ,
temere à me tãtus tumultus iniectus ciuitati uideretur:
negaui me esse facturũ, ut de periculo publico nõ ad con
siliũ publicũ rẽ integrã deferrem: etenim Quirites si ea,
quæ erãt ad me delata, reperta nõ essent, tamẽ ego nõ ar
bitrabar in tãtis Reip. periculis esse mihi nimiã diligentiã
pertimescẽdã. senatũ frequentẽ celeriter, ut uidistis, coegi:
atque interea statim admonitu Allobrogũ C. Sulpitium
Præt. fortem uirũ misi, qui ex ædibus Cethegi, si quid te
lorum esset, efferret. ex quibus ille maximũ sicarum nu=
merũ, & gladiorum extulit. introduxi Vulturcium sine

Gallis: fidẽ ei publicã iussu senatus dedi : hortatus sum, ut ea, quæ sciret, sine timore indicaret. tum ille dixit, cũ uix se ex magno timore recreasset, à P. Lentulo se habere ad Catilinam mandata, & literas, ut seruorum præsidio uteretur, & ad Vrbem quamprimum cum exercitu accederet : id autem eo consilio, ut, cum Vrbem omnibus ex partibus, quemadmodum descriptum, distributumq; erat, incẽdissent, cædemq; infinitam ciuium fecissent, præsto esset ille, qui & fugientes exciperet, & se cum his urbanis ducibus coniungeret. introducti autem Galli, iusiurandum sibi, & literas à P. Lentulo, Cethego, Statilio ad suam gentem datas esse, dixerunt, atque ita sibi ab his et à L. Cassio esse præscriptũ, ut equitatũ in Italiam quamprimum mitterent, pedestres sibi copias non defuturas : Lentulum autem sibi confirmasse, ex fatis Sibyllinis, Aruspicumq; responsis se esse tertium illum Cornelium, ad quem regnum huius urbis, atque imperiũ peruenire esset necesse: Cinnam ante se, et Syllam fuisse: eũdemq; dixisse, fatalem hunc esse annũ ad interitũ huius urbis, atque imperij, qui esset decimus annus post uirginum absolutionem, post Capitolij autem incensionem uigesimus . hanc autem Cethego cum cæteris cõtrouersiam fuisse dixerũt, quòd, cũ Lentulo, & cæteris Saturnalibus cædẽ fieri, atque Vrbem incendi placeret, Cethego nimium id longum uideretur. ac, ne lõgum sit Quirites, tabellas proferri iussimus, quæ à quoque dicebantur datæ. primum ostẽdimus Cethego : signum cognouit. nos linũ incidimus, legimus. erat scriptum ipsius manu Allobrogum senatui, & populo, sese, quæ eorum Legatis confirmasset, esse facturum : orare, ut item illi facerent, quæ sibi Legati eo-

rum

[margin, handwritten:] ...to filo, quo ...igati erant.

rum præcepissent. tum Cethegus, qui paulo ante aliquid de gladijs, ac sicis, quæ apud illum itidē erant deprehensæ, respondisset, dixissetq; se semper bonorum ferramentorum studiosum fuisse; recitatis literis, debilitatus, atque abiectus, conscientia conuictus repente conticuit. introductus Statilius, cognouit manum & signum suum. recitatæ sunt tabellæ in eandem ferè sententiam: confessus est. tum ostendi tabellas Lentulo, & quæsiui, cognosceret ne signum: annuit. est uero, inquam, signū quidem notū, imago aui tui clarissimi uiri, qui amauit unice patriam, & ciues suos: quæ quidem te à tanto scelere etiā muta reuocare debuit. legūtur eadem ratione ad senatum Allobrogum populumq; literæ. si quid de his rebus dicere uellet, feci potestatem. atque ille quidem primo negauit: post autem aliquāto, toto indicio exposito atque edito, surrexit: quæsiuit à Gallis, quid sibi esset cum ijs, quāobrem domū suam uenissent; itemq; à Vulturcio. qui cum illi breuiter cōstanterq; respondissent, per quem ad eū, quotiesq; uenissent; quæsissentq; ab eo, nihil ne secū esset de fatis Sibyllinis locutus: tum subito ille scelere demens, quanta uis conscientiæ esset, ostendit: nam cum id posset inficiari, repente præter opinionem omniū confessus est: ita eum non modo ingeniū illud, & dicendi exercitatio, qua semper ualuit, sed etiā propter uim sceleris manifesti atque deprehensi impudētia, qua superabat omnes, improbitasq; defecit. Vulturcius uero subito proferri literas atque aperiri iussit, quas sibi à Lentulo ad Catilinam datas esse dicebat: atque ibi uehemētissime perturbatus Lentulus, tamen signum & manū suam cognouit. erant autem scriptæ sine nomine, sed ita. QVI SIM, EX

EO, QVEM AD TE MISI, COGNOSCES. CVRA, VT VIR SIS: ET COGITA, QVEM IN LOCVM SIS PROGRESSVS: ET VIDE, QVID IAM TIBI SIT NECESSE: CVRA, VT OMNIVM TIBI AVXILIA ADIVNGAS, ETIAM INFIMORVM. *Gabinius deinde introductus, cum primo impudenter respondere cœpisset, ad extremũ nihil ex ijs, quæ Galli insimulabant, negauit. ac mihi quidẽ Quirites cum illa certissima sunt uisa argumenta, atque indicia sceleris, tabellæ, signa, manus, denique uniuscuiusque confessio: tũ multo illa certiora, color, oculi, uultus, taciturnitas: sic. n. obstupuerãt, sic terram intuebantur, sic furtim nõ nunquam inter se aspiciebant, ut nõ iam ab alijs indicari, sed ipsi à se uiderentur. Indicijs expositis, atque editis Quirites, senatum consului, de summa Reip. quid fieri placeret. dictæ sunt à principibus acerrimæ ac fortissimæ sententiæ, quas senatus sine ulla uarietate est consecutus. & quoniam non dum est perscriptum S. C. ex memoria uobis Quirites, quid senatus cẽsuerit, exponam. primũ mihi gratiæ uerbis amplissimis aguntur, quòd uirtute, consilio, prouidentia mea Resp. periculis sit maximis liberata: deinde L. Flaccus & C. Põtinus Prætt. quòd eorũ opera forti fideliq; usus essem, merito ac iure laudantur: atque etiã uiro forti collegæ meo C. Antonio laus impertitur, quòd eos, qui huius coniurationis participes fuissent, à suis & Reip. consilijs remouisset. atque ita censuerunt, ut P. Lentulus, cum se Prætura abdicasset, tum in custodiam traderetur; itemq; ut C. Cethegus, L. Statilius, P. Gabinius, qui omnes præsen-*

usasset. re
di asset.
ouisset.

tes erant, in cuſtodiam traderentur : atque idem hoc decretum eſt in L. Caſſiũ, qui ſibi procurationem incendendæ urbis depopoſcerat ; in M. Ceparium, cui ad ſolicitãdos paſtores Apuliam eſſe attributam erat indicatum ; in P. Furium, qui eſt ex ijs colonijs, quas Feſulas L. Sylla deduxit ; in Q. Manlium Chilonem, qui unà cum hoc Furio ſemper erat in hac Allobrogum ſolicitatione uerſatus ; in P. Vmbrenum libertinum hominem, à quo primũ Gallos ad Gabiniũ perductos eſſe cõſtabat. atque ea lenitate ſenatus eſt uſus Quirites, ut ex tanta cõiuratione, tantáq; ui ac multitudine domeſticorum hoſtium nouem hominũ perditiſſimorum pœna Rep. conſeruata, reliquorum mentes ſanari poſſe arbitraretur. atque etiam ſupplicatio dijs immortalibus pro ſingulari eorum merito, meo nomine decreta eſt Quirites : quod mihi primum poſt hanc urbem cõditam togato contigit : & ijs decreta uerbis eſt, quòd urbẽ incẽdijs, cæde ciues, Italiã bello liberaſſem. quæ ſupplicatio ſi cum cæteris conferatur Quirites, hoc interſit, quòd cæteræ bene geſta, hæc una conſeruata Rep. conſtituta eſt. atque illud, quod faciẽdum primum fuit, factum atque tranſactũ eſt : nam P. Lentulus, quanquam patefactus indicijs, & confeſſionibus ſuis, iudicio ſenatus non modo Prætoris ius, uerum etiam ciuis amiſerat, tamen magiſtratu ſe abdicauit, ut, quæ religio C. Mario clariſſimo uiro non fuerat, quo minus C. Glauciam, de quo nihil nominatim erat decretũ, Prætorem occideret, ea nos religione in priuato P. Lentulo puniendo liberaremur. Nunc, quoniam Quirites ſceleratiſſimi periculoſiſſimiq; belli nefarios duces captos iam, & cõprehenſos tenetis, exiſtimare debetis, omnes Catilinæ copias, omnes

honoris m causa.

ſpes, atque opes his depulſis urbis periculis cõcidiſſe. quem quidem ego cum ex urbe pellebam, hoc prouidebam animo Quirites, remoto Catilina, nec mihi eſſe P. Lentuli ſomnum, nec L. Caſſij adipem, nec C. Cethegi furioſam temeritatem pertimeſcendã. ille erat unus timendus ex his omnibus, ſed tandiu, dum mœnibus urbis continebatur: omnia norat: omniũ aditus tenebat: appellare, tentare, ſolicitare poterat, audebat: erat ei conſilium ad facinus aptũ: conſilio autẽ neque lingua, neque manus deerat: iam ad cæteras res cõficiendas certos homines delectos ac deſcriptos habebat: neque uero, cũ aliquid mandauerat, confectum putabat; nihil erat, quod non ipſe obiret, occurreret, uigilaret, laboraret: frigus, ſitim, famem ferre poterat. hunc ego hominem tam acrem, tam paratum, tam audacem, tam callidum, tam in ſcelere uigilantem, tam in perditis rebus diligentem niſi ex domeſticis inſidijs in caſtrenſe latrociniũ compuliſſem, (dicam id, quod ſentio, Quirites) non facile hanc tantam molem mali à ceruicibus ueſtris depuliſſem. non ille uobis Saturnalia conſtituiſſet; neque tanto ante exitiũ, ac fati diem Reip. denũciaſſet; neque cõmiſiſſet, ut ſignũ, ut literæ ſuæ, teſtes denique manifeſti ſceleris deprehenderentur. quæ nũc illo abſente ſic geſta ſunt, ut nullum in priuata domo furtũ unquam ſit tam palàm inuentum, quàm hæc tanta in Remp. cõiuratio manifeſto inuẽta atque deprehenſa eſt. quòd ſi Catilina in urbe ad hanc diem remanſiſſet: quãquam, quoad fuit, omnibus eius cõſilijs occurri, atque obſtiti; tamen, ut leuiſſime dicam, dimicandum nobis cum illo fuiſſet, neque nos unquã, dum ille in urbe hoſtis fuiſſet, tantis periculis Remp. tanta pace, tanto otio, tanto ſi=

lentio, liberassemus. quanquam hæc omnia Quirites ita sunt à me administrata, ut deorum immortalium nutu atque cõsilio & gesta & prouisa esse uideãtur. idq; cũ coniectura cõsequi possumus, quòd uix uidetur humani cõsilij tantarum rerũ gubernatio esse potuisse: tum uero ita præsentes his temporibus opem & auxilium nobis tulerunt, ut eos penè oculis uidere possemus. nam ut illa omittam, uisas nocturno tempore ab occidente faces, ardoremq; cœli, ut fulminum iactus, ut terræ motus, cæteraq;, quæ tam multa nobis Cõsulibus facta sunt, ut hæc, quæ nunc fiunt, canere dij immortales uiderentur: hoc certe Quirites, quod sum dicturus, neque prætermittendum, neque relinquendũ est: nam profecto memoria tenetis, Cotta, & Torquato Coss. cõplures in Capitolio turres de cœlo esse percussas, cum & simulacra deorum immortalium depulsa sunt, & statuæ ueterum hominum deiectæ, & legum æra liquefacta. tactus est etiã ille, qui hanc urbem cõdidit, Romulus, quem inauratum in Capitolio, paruũ, atq; lactentem, uberibus lupinis inhiãtem, fuisse meministis. quo quidem tempore, cũ Aruspices ex tota Hetruria cõuenissent, cædes, atque incendia, & legũ interitum, & bellum ciuile ac domesticum, & totius urbis ac imperij occasum appropinquare dixerunt, nisi dij immortales omni ratione placati suo numine propè fata ipsa flexissent. itaque illorum responsis tunc & ludi decem per dies facti sunt, neque res ulla, quæ ad placãdum deos pertineret, prætermissa est. ijdemq; iusserunt simulacrum Iouis facere maius, & in excelso collocare, et, contra atque ante fuerat, ad orientem cõuertere: ac se sperare dixerunt, si illud signum, quod uidetis, solis ortum,

& forum curiamq; conspiceret, fore, ut ea consilia, quæ clàm essent inita contra salutem urbis, atque imperij, illustrarentur, ut à senatu populoq; R. perspici possent. atq; illud ita collocandũ Consules illi statuerũt: sed tãta fuit operis tarditas, ut neque à superioribus Cõsulibus, neque à nobis ante hodiernũ diem collocaretur. hic quis potest esse Quirites tam auersus à uero, tam præceps, tã mente captus, qui neget hæc omnia, quæ uidemus, præcipueq; hãc urbem deorũ immortaliũ nutu, atque potestate administrari? etenim cum esset ita responsum, cædes, incendia, interitumq; Reip. cõparari, & ea à perditis ciuibus: quæ tum propter magnitudinem scelerum nonnullis incredibilia uidebãtur, ea nõ modo cogitata à nefarijs ciuibus, uerum etiam suscepta esse sensistis. illud uero non'ne ita præsens est, ut nutu Iouis Optimi Maximi factũ esse uideatur? ut, cum hodierno die mane per forũ meo iussu & coniurati, & eorum indices in ædem Concordiæ ducerentur, eo ipso tempore signum statueretur: quo collocato, atque ad uos, senatumq; cõuerso, omnia & senatus, & uos, quæ erãt cõtra salutem omnium cogitata, illustrata, & patefacta uidistis. quo etiã maiore sunt isti odio supplicioq; digni, qui nõ solũ uestris domicilijs atque tectis, sed etiam deorũ templis atque delubris sunt funestos ac nefarios ignes inferre conati: quibus ego si me restitisse dicam, nimium mihi sumam, & non sim ferendus: ille, ille Iupiter restitit: ille Capitoliũ, ille hæc templa, ille hanc urbem, ille uos omnes saluos esse uoluit. dijs ego immortalibus ducibus hanc mentem Quirites uolũtatemq; suscepi, atque ad hæc tanta indicia perueni. iam uero illa Allobrogum solicitatio à Lentulo, cæterisq; do=

mesticis hostibus, tanta res tã dementer credita & ignotis, & barbaris, cõmissæq; literæ nunquam essent profecto, nisi à dijs immortalibus huic tantæ audaciæ consilium esse ereptum. quid uero, ut homines Galli ex ciuitate male pacata, quæ gẽs una restat, quæ populo R. bellum facere & posse, & non nolle uideatur, spem imperij & rerum amplissimarũ ultro sibi à patritijs hominibus oblatã negligerent, uestramq; salutem suis opibus anteponerent; id non'ne diuinitus factũ esse putatis? præsertim qui nos nõ pugnãdo, sed tacendo superare potuerunt. quãobrem Quirites, quoniam ad omnia puluinaria supplicatio decreta est, celebratote illos dies cum coniugibus, ac liberis uestris: nã multi sæpe honores dijs immortalibus iusti habiti sunt, ac debiti, sed profecto iustiores nũquã: erepti. n. ex crudelissimo ac miserrimo interitu, & erepti sine cæde, sine sanguine, sine exercitu, sine dimicatione, togati me uno togato duce et imperatore uicistis. etenim recordamini Quir. omnes ciuiles dissensiones, neq; solũ eas, quas audistis; sed et has, quas uosmet ipsi meministis, & uidistis. L. Sylla P. Sulpitium oppressit: C. Mariũ custodẽ huius urbis, multosq; fortes uiros partim eiecit ex ciuitate, partim interemit. Cn. Octauius Cos. armis ex urbe collegam suum expulit. omnis hic locus aceruis corporũ, & ciuium sanguine redundauit. superauit postea Cinna cum Mario. tum uero clarissimis uiris interfectis, lumina ciuitatis extincta sunt. ultus est huius uictoriæ crudelitatẽ postea Sylla, ne dici quidẽ opus est quãta diminutione ciuiũ, et quãta calamitate Reip. dissensit M. Lepidus à clarissimo, et fortissimo uiro Q. Catulo: attulit nõ tã ipsius in-

teritus Reip. luctũ, quàm cæterorũ. atque illæ dissensiones erant huiusmodi Quirites, quæ nõ ad delendam, sed ad commutandam Remp. pertinerent. non illi nullam esse Remp. sed in ea, quæ esset, se esse principes; neque hãc urbem cõflagrare, sed se in hac urbe florere uoluerũt. atque illæ tamen omnes dissensiones, quarũ nulla exitiũ Reip. quæsiuit, eiusmodi fuerũt, ut non reconciliatione concordiæ, sed internicione ciuium dijudicatæ sint. in hoc autem uno post hominum memoriam maximo, crudelissimoq; bello, quale bellum nulla unquam barbaria cum sua gente gessit, quo in bello lex hæc fuit à Lentulo, Catilina, Cassio, Cethego constituta, ut omnes, qui salua Vrbe salui esse possent, in hostiũ numero ducerentur, ita me gessi Quirites, ut omnes salui cõseruaremini. & cum hostes uestri tantum superfuturum putassent, quãtum infinitæ cædi restitisset; tantum autem urbis, quantũ flãma obire non potuisset: & urbem, & ciues integros incolumesq; seruaui. quibus pro tantis rebus Quirites nullum ego à uobis præmium uirtutis, nullum insigne honoris, nullum monimentũ laudis postulo, præterquã huius diei memoriam sempiternam. in animis ego uestris omnes triumphos meos, omnia ornamenta honoris, monimenta gloriæ, laudis insignia condi & collocari uolo. nihil me mutum potest delectare, nihil tacitum, nihil denique huiusmodi, quod etiam minus digni assequi possint. memoria uestra Quirites nostræ res alentur, sermonibus crescent, literarum monimentis inueterascent, & corroborabuntur: eandemq; diem intelligo, quã spero æternam fore, & ad salutem urbis, & ad memoriam Consulatus mei propagatam; unoq; tempore in hac Rep. duos

ciues extitisse, quorum alter fines uestri imperij non terræ, sed cœli regionibus terminaret, alter eiusdem imperij domicilium, sedemq́; seruaret. sed quoniam earum rerum, quas ego gessi, non est eadem fortuna, atque conditio, quæ illorum, qui externa bella gesserũt; quòd mihi uiuendum sit cum illis, quos uici, ac subegi; illi hostes aut interfectos, aut oppressos reliquerunt: uestrum est Quirites, si cæteris recta sua facta prosunt, mihi mea ne quãdo obsint, prouidere: mentes enim hominum audacissimorum sceleratæ, ac nefariæ ne uobis nocere possent, ego prouidi; ne mihi noceant, uestrum est prouidere. quanquam Quirites mihi quidem ipsi nihil iam ab istis noceri potest: magnum enim est in uobis præsidium, quod mihi in perpetuum comparatum est; magna in Rep. dignitas, quæ me semper tacita defendet; magna uis est cõscientiæ; quam qui negligent, cum me uiolare uolent, se ipsi indicabunt. est etiam in nobis is animus Quirites, ut non modo nullius audaciæ cedamus, sed etiam omnes improbos ultro semper lacessamus. quòd si omnes impetus domesticorum hostium, depulsi à uobis, se in me unum conuerterint: uobis erit prouidendum Quirites, qua conditione posthac eos esse uelitis, qui se pro salute uestra obtulerint inuidiæ periculisq́; omnibus: mihi quidem ipsi, quid est, quod iam ad uitæ fructum possit acquiri? præsertim cum neque in honore uestro, neque in gloria uirtutis quidquam uideam altius, quò quidem mihi libeat ascendere. illud perficiam profecto Quirites, ut ea, quæ gessi in Consulatu, priuatus tuear, atque ornem: ut si qua est inuidia in conseruanda Rep. suscepta, lædat inuidos, mihi ualeat ad gloriam. denique ita me in Rep. tra=

ctabo, ut meminerim semper quæ gesserim, curemq́; ut ea uirtute, nõ casu gesta esse uideantur. Vos Quirites, quoniam iam nox est, ueneramini illum Iouem custodem huius urbis, ac uestrum, atque in uestra tecta discedite, & ea, quanquam iam periculum est depulsum, tamen æque, ac priori nocte fecistis, custodijs, uigilijsq́; defendite. id ne uobis diutius faciundum sit, atque ut in perpetua pace esse possitis, prouidebo.

IN L. CATILINAM, IN SENATV. ORATIO XXII.

u Ideo P. C. in me omnium ueſtrum ora, atque oculos eſſe cõuerſos: uideo uos nõ ſolum de ueſtro, ac Reip. uerum etiam, ſi id depulſum ſit, de meo periculo eſſe ſolicitos. eſt mihi iucunda in malis, & grata in dolore ueſtra erga me uoluntas: ſed eã per deos immortales quæſo deponite, atq; obliti ſalutis meæ, de uobis, ac de liberis ueſtris cogitate. mihi quidem ſi hæc conditio Conſulatus data eſt, ut omnes acerbitates, omnes dolores, cruciatuſq; perferrem, feram non ſolum fortiter, ſed etiam libenter, dum modo meis laboribus uobis populoq; R. dignitas, ſaluſq; pariatur. ego ſum ille Conſul P. C. cui non forũ, in quo omnis æquitas continetur; nõ campus, conſularibus auſpicijs conſecratus; non curia, ſummũ auxilium omnium gentium; nõ domus, cõmune perfugium; nõ lectus, ad quietem datus; nõ denique hæc ſedes honoris ſella curulis unquam uacua mortis periculo atque inſidijs fuit. ego multa tacui, multa pertuli, multa conceſſi, multa meo quodã dolore in ueſtro timore ſanaui. nunc ſi hunc exitum Conſulatus mei dij immortales eſſe uoluerunt, ut uos P. C. populumq; R. ex cæde miſera, coniuges, liberoſq; ueſtros, uirgineſq; Veſtales ex acerbiſſima uexatione, tẽpla, atque delubra, hãc pulcherrimam patriam omnium noſtrũ ex fœdiſſima flãma, totã Italiam ex bello, et uaſtitate eriperem: quæcũque mihi uni proponetur fortuna, ſubeatur. etenim ſi P. Lentulus

ſuũ nomẽ inductus à uatibus fatale ad perniciem Reip. fore putauit: cur ego non læter meum Conſulatum ad ſalutem Reip. propè fatalem extitiſſe? quare P. C. conſulite uobis, proſpicite patriæ, conſeruate uos, coniuges, liberos, fortunasq; ueſtras, populi R. nomen, ſalutemq; defendite, mihi parcere, ac de me cogitare deſinite: nã primum debeo ſperare omnes deos, qui huic urbi præſident, pro eo mihi, ac mereor, relaturos gratiam eſſe: deinde, ſi quid obtigerit, æquo animo, paratoq; moriar: neq; enim turpis mors forti uiro poteſt accidere, neque immatura cõſulari, nec miſera ſapienti. nec tamẽ ego ſum ille ferreus, qui fratris chariſſimi atque amantiſſimi præſentis mœrore non mouear, horumq; omnium lacrymis, à quibus me circunſeſſum uidetis: neque meam mentem nõ domũ ſæpe reuocat exanimata uxor, abiecta metu filia, et paruulus filius, qui mihi uidetur amplecti Remp. tanquam obſidem Conſulatus mei; neque ille, qui expectãs huius exitũ diei aſtat in cõſpectu meo, gener. moueor his rebus omnibus, ſed in eam partem, ut ſalui ſint nobiſcum omnes, etiam ſi uis aliqua me oppreſſerit, potius quàm ut illi & nos una Reip. peſte pereamus. quare P. C. incũbite ad Reip. ſalutem, circũſpicite omnes procellas, quæ impendent, niſi prouidetis. nõ Ti. Gracchus, qui iterum Tribunus pl. fieri uoluit; non C. Gracchus, qui agrarios cõcitare conatus eſt; nõ L. Saturninus, qui C. Memmium occidit, in diſcrimen aliquod, atq; in ueſtræ ſeueritatis iudicium adducitur: ſed tenentur ij, qui ad urbis incendiũ, ad ueſtrum omnium cædem, ad Catilinam accipiendum Romæ reſtiterũt: tenentur literæ, ſigna, manus, denique uniuſcuiuſque confeſſio,: ſolicitãtur Allobroges: ſeruitia

excitantur: Catilina accersitur: id est initum consiliũ, ut interfectis omnibus, nemo ne ad deplorandum quidem populi R. nomẽ atque ad lamẽtandam tanti imperij calamitatem relinquatur. hæc omnia indices detulerũt, rei confessi sunt, uos multis iam indicijs iudicauistis: primũ, quòd mihi gratias egistis singularibus uerbis, et mea uirtute, atque diligentia perditorũ hominum patefactam esse coniurationem decreuistis: deinde, quòd P. Lentulũ, ut se abdicaret Prætura, coegistis: tũ, quòd eum, & cæteros, de quibus iudicauistis, in custodiam dandos censuistis: maximeq́;, quòd meo nomine supplicationẽ decreuistis; qui honos togato habitus ante me est nemini: postremo, hesterno die præmia Legatis Allobrogũ, Titoq́; Vulturcio dedistis amplissima. quæ sunt omnia eiusmodi, ut ij, qui in custodiam nominatim dati sunt, sine ulla dubitatione à uobis dãnati esse uideantur. sed ego institui referre ad uos P. C. tãquam integrũ, et de facto, quid iudicetis; et de poena, quid censeatis. illa prædicam, quæ sunt Consulis. Ego magnũ in Rep. uersari furorem, & noua quædã misceri, & concitari mala iampridem uidebam: sed hanc tantam, tam exitiosam haberi coniurationem à ciuibus, nunquam putaui. nunc, quidquid est, quocũque uestræ mẽtes inclinãt atque sentẽtiæ, statuendũ uobis ante noctem est. quantũ facinus ad nos delatum sit, uidetis. huic si paucos putatis affines esse, uehemẽter erratis. latius opinione disseminatum est hoc malum: manauit non solum per Italiam, uerum etiam transcendit alpes, & obscure serpens multas iam prouincias occupauit. id opprimi sustentando ac prolatando nullo pacto potest. quacunque ratione placet, celeriter uobis uindicandum est. uideo duas ad-

huc esse sententias; unam D. Silani, qui censet eos, qui hæc delere conati sunt, morte esse mulctandos; alteram C. Cæsaris, qui mortis pœnam remouet, cæterorum suppliciorum omnes acerbitates amplectitur. uterque & pro sua dignitate, & pro rerũ magnitudine in summa seueritate uersatur. alter eos, qui nos omnes, qui populum R. uita priuare conati sunt, qui delere imperium, qui populi R. nomẽ extinguere, puncto temporis frui uita, & hoc cõmuni spiritu nõ putat oportere: atque hoc genus pœnæ sæpe in improbos ciues in hac Rep. esse usurpatũ recordatur. alter intelligit, mortẽ à dijs immortalibus non esse supplicij causa cõstitutam, sed aut necessitatem naturæ, aut laborum, ac miseriarum quietem esse: itaque eã sapiẽtes nunquam inuiti, fortes etiam sæpe libenter oppetiuerunt. uincula uero, & ea sempiterna, certe ad singularem pœnã nefarij sceleris inuẽta sunt. itaque municipijs dispertiri iubet. habere uidetur ista res iniquitatem, si imperare uelis; difficultatem, si rogare. decernatur tamen, si placet: ego. n. suscipiam, et, ut spero, reperiam, qui id, quod salutis omnium causa statueritis, non putet esse suæ dignitatis recusare. adiungit grauem pœnam municipibus, si quis eorũ uincula ruperit: horribiles custodias circundat: & digna scelere hominum perditorum sancit, ne quis eorum pœnam, quos condemnat, aut per senatum, aut per populum leuare possit: eripit etiam spem, quæ sola hominẽ in miserijs consolari solet: bona prætere a publicari iubet: uitam solã relinquit nefarijs hominibus: quam si eripuisset, multas uno dolore animi, ac corporis, & omnes scelerũ pœnas ademisset. itaque, ut aliqua in uita formido improbis esset posita, apud inferos eiusmodi quæ=

dam illi antiqui supplicia impijs constituta esse uoluerũt, quòd uidelicet intelligebant his remotis non esse mortem ipsam pertimescendam. nunc P.C. ego mea uideo quid intersit. si eritis secuti sententiam C. Cæsaris; quoniam hanc is in Rep. uiam, quæ popularis habetur, secutus est, fortasse minus erunt hoc monitore & auctore huiusce sentẽtiæ mihi populares impetus pertimescendi. sin illam alteram secuti eritis, nescio an amplius mihi negotij contrahatur: sed tamen meorum periculorum rationes utilitas Reip. uendicat: habemus enim à C. Cæsare, sicut ipsius dignitas, & maiorũ eius amplitudo postulabat, sententiam tanquam obsidem perpetuæ in Remp. uoluntatis: intellectum est, quid interest inter leuitatem concionatorum, & animum uere popularem, saluti populi cõsulentem. uideo, de istis, qui se populares haberi uolunt, abesse non neminem, ne de capite uidelicet ciuium R. sententiam ferat. is & nudius tertius in custodiam ciues R. Cethegum, & P. Lentulum dedit, & supplicationem mihi decreuit, & indices hesterno die maximis præmijs affecit. iam hoc nemini dubium est, qui reo custodiam, quæsitori gratulationem, indici præmium decreuit, quid de tota re, & causa iudicarit. at uero C. Cæsar intelligit, legem Semproniam esse de ciuibus R. constitutam; qui autem Reip. sit hostis, eum ciuem esse nullo modo posse; denique ipsum latorem legis Semproniæ iussu populi pœnas Reip. dependisse. idem etiam ipsum largitorem Lentulum, & prodigum non putat, cum de pernicie Reip. & exitio huius urbis tam acerbe, tamq; crudeliter cogitarit, appellari posse popularem. itaque homo mitissimus atque lenissimus non dubitat P.

Lentulum æternis tenebris, uinculisq; mãdare: & sancit in posterum, ne quis huius supplicio leuando se iactare, & in perniciem Reip. posthac popularis esse possit. adiũgit etiam publicationem bonorum, ut omnes animi cruciatus, & corporis etiam egestas ac mendicitas consequatur. quãobrem siue hoc statueritis, dederitis mihi comitem ad concionem populo R. charũ, atque iucũdum: siue illam Silani sententiam sequi malueritis, facile me, atque uos à crudelitatis uituperatione defendetis, atque obtinebo eã multo leuiorem fuisse. quanquam P. C. quæ potest esse in tanti sceleris immanitate punienda crudelitas? ego enim de meo sensu iudico: nam ita mihi salua Rep. uobiscũ perfrui liceat, ut ego, quòd in hac causa uehemẽtior sum, non atrocitate animi moueor, (quis enim est me mitior?) sed singulari quadã humanitate, & misericordia: uideor enim mihi hanc urbem uidere, lucem orbis terrarum, atque arcem omnium gentium, subito uno incendio concidentem: cerno animo sepultã patriã, miseros, atque insepultos aceruos ciuium: uersatur mihi ante oculos aspectus Cethegi & furor in uestra cæde bacchantis. cum uero mihi proposui regnantem Lentulum, sicut ipse se ex fatis sperasse confessus est, purpuratum esse hunc Gabinium, cum exercitu uenisse Catilinam, tum lamentationem matrumfamilias, tum fugam uirginum atque puerorũ, ac uexationem uirginũ Vestalium; perhorresco; & quia mihi uehementer hæc uidẽtur misera, atque miserãda, iccirco in eos, qui ea perficere uoluerũt, me seuerũ, uehementemq; præbeo: etenim quæro, si quis paterfamilias, liberis suis à seruo interfectis, uxore occisa, incensa domo, supplicium de seruis quãacerbissimum sumpserit; utrũ is

clemens,

clemens, ac misericors, an inhumanus & crudelissimus
esse uideatur? mihi uero importunus ac ferreus, qui non
dolorem suũ & cruciatũ dolore nocentis, & cruciatu le-
nierit. sic nos in iis hominibus, qui nos, qui cõiuges, qui li
beros nostros trucidare uoluerũt, qui singulas uniuscuius-
que nostrum domos, & hoc uniuersum Reip. domicilium
delere conati sunt, qui id egerũt, ut gentem Allobrogum
in uestigiis huius urbis, atque in cinere deflagrati imperii
collocarent; si uehementissimi fuerimus, misericordes ha
bebimur; sin remissiores esse uoluerimus, summæ nobis
crudelitatis in patriæ ciuiumq; pernicie fama subeunda
est. nisi uero cuipiã L. Cæsar uir fortissimus, & amãtissi
mus Reip. crudelior nudius tertius est uisus, cum sororis
suæ fœminæ lectissimæ uirũ præsentẽ, & audientẽ uita
* priuandũ esse dixit, cũ auũ iussu Cos. interfectũ, filiumq;
eius impuberẽ, Legatũ à patre missum, in carcere necan-
dum esse dixit. quorũ quod simile fuit factũ? quod ini-
tum delendæ Reip. consiliũ? largitionis uoluntas tum in
Rep. uersata est, & partiũ quædã cõtentio. atque illo tẽ-
pore huius auus Lentuli, clarissimus uir, armatus Grac-
chũ est persecutus, & graue tum uulnus accepit, ne quid
de summa dignitate Reip. minueretur: hic ad euertẽda
fundamẽta Reip. Gallos accersiuit, seruitia cõcitauit, Ca
tilinã euocauit, attribuit nos trucidãdos Cethego, cæteros
ciues interficiẽdos Gabinio, urbem inflãmandã Cassio, to
tam Italiã uastandã, diripiendamq; Catilinæ. uereamini,
cẽseo, ne in hoc scelere tam immani ac nefario nimis ali-
quid seuere statuisse uideamini: cũ multo magis sit ue-
rendũ, ne remissione pœnæ crudeles magis in patriam, q̃
ne seueritate animaduersionis nimis uehementes in acer-

bissimos hostes fuisse uideamini. sed quæ exaudio P.C. dissimulare nõ possum: iactãtur.n.uoces, quæ perueniũt ad aures meas, eorum, qui uereri uidentur, ut habeam sa tis præsidij ad ea, quæ uos statueritis hodierno die, transigenda. omnia prouisa, parata, & cõstituta sunt P.C. cũ mea summa cura, atque diligentia, tum multo etiã maio re populi R. ad summum imperiũ retinendũ, & ad com munes fortunas conseruandas uoluntate. omnes adsunt omniũ ordinum homines, omniũ denique ætatũ: plenum est forum, pleni omnes aditus huius loci ac templi: causa enim est post Vrbem conditam hæc inuenta sola, in qua omnes sentirent unũ atque idem, præter eos, qui, cum sibi uiderent esse pereundum, cum omnibus potius, q̃ soli, peri re uoluerunt. hosce ego homines excipio, & secerno liben ter: neque enim in improborum ciuium, sed in acerbissimorum hostium numero habendos puto. cæteri uero, dij immortales, qua frequentia, quo studio, qua uirtute ad cõmunem dignitatem, salutemq; consentiunt? quid ego hic equites R. cõmemorem? qui uobis ita summa or dinis consilijq; concedunt, ut uobiscum de amore Reip. certent: quos ex multorum annorum dissensione ad hu ius ordinis societatem, concordiamq; reuocatos, hodiernus dies uobiscũ, atque hæc causa coniungit: quam coniunctionem si in Consulatu confirmatam meo perpetuam in Rep. tenuerimus, confirmo uobis, nullum posthac malum ciuile ac domesticũ ad ullam Reip. partem esse uen turum. pari studio defendendæ Reip. conuenisse uideo Tribunos ærarios fortissimos uiros, scribas item uniuersos: quos cum casu hic dies ad ærarium frequentasset, uideo ab expectatione sortis ad communem salutem esse

conuersos. omnis ingenuorum adest multitudo, etiam tenuissimorum: quis est enim, cui nõ hæc templa, aspectus urbis, possessio libertatis, lux denique hæc ipsa, & hoc cõmune patriæ solum cum sit charũ, tum uero dulce, atque iucũdum? operæpretiũ est P.C. libertinorum hominũ studia cognoscere, qui sua uirtute fortunã ciuitatis consecuti, hanc uere suã patriã esse iudicant: quã quidam hinc nati, & summo nati loco, nõ patriam suam, sed urbem hostiũ esse iudicauerunt. sed quid ego huiusce ordinis homines cõmemorem? quos priuatæ fortunæ, quos cõmunis Resp. quos denique libertas, ea, quæ dulcissima est, ad salutem patriæ defendendam excitauit. seruus est nemo, qui modo tolerabili cõditione sit seruitutis, qui non audaciam ciuium perditorũ perhorrescat, qui non obstare cupiat, qui non tantum, quantum audet, & quantum potest, conferat ad cõmunem salutis uoluntatem. quare si quem uestrum forte cõmouet hoc, quod auditum est, lenonem quendam Lentuli concursare circum tabernas, pretio sperãtem solicitari posse animos egentiũ atque imperitorum: est id quidem cœptum, atque tentatũ; sed nulli sunt inuenti tam aut fortuna miseri, aut uoluntate perditi, qui nõ ipsum illum sellæ, atque operis, et quæstus quotidiani locum, qui nõ cubile, ac lectulum suũ, qui denique nõ cursum hunc otiosum uitæ suæ saluũ esse uelit. multo uero maxima pars eorum, qui in tabernis sunt, immo uero (id enim potius est dicendum) genus hoc uniuersum amantissimũ est otij: etenim omne eorũ instrumentum, omnis opera, ac quæstus frequentia ciuium sustinetur, alitur otio: quorũ si quæstus occlusis tabernis minui solet, quid tandem incensis futurũ est? quæ cum ita sint P.C.

uobis populi R. præsidia non desunt: uos, ne populo R. deesse uideamini, prouidete. habetis Consulem ex pluri mis periculis, & insidijs, atque ex media morte nõ ad ui tam suã, sed ad salutem uestram reseruatũ: omnes ordi nes ad conseruandam Remp. mente, uoluntate, studio, uir tute, uoce cõsentiunt: obsessa facibus, & telis impiæ con iurationis, uobis supplex manus tendit patria communis: uobis se, uobis uitam omniũ ciuium, uobis arcem, & Ca pitoliũ, uobis aras penatiũ, uobis illum ignem Vestæ per petuum ac sempiternum, uobis omnia templa deorũ, at que delubra, uobis muros, atque urbis tecta commendat. præterea de uestra uita, de cõiugum uestrarum, ac libero rum anima, de fortunis omnium, de sedibus, de focis ue stris hoderno die uobis iudicandum est. habetis ducẽ me morem uestri, oblitum sui: quæ non semper facultas da tur. habetis omnes ordines, omnes homines, uniuersum po pulum R. id quod in ciuili causa hodierno die primũ ui demus, unũ atque idem sentientem. cogitate, quãtis labo ribus fundatum imperium, quanta uirtute stabilitam li bertatem, quanta deorum benignitate auctas, exaggera tasq; fortunas una nox penè delerit. id ne unquã posthac nõ modo confici, sed ne cogitari quidem possit, uobis ho dierno die prouidendũ est. atq; hæc, non ut uos, qui mihi studio penè præcurritis, excitarem, locutus sum, sed ut mea uox, quæ debet esse in Rep. princeps, officio functa consulari uideretur. nunc, antequã ad sententiam redeo, de me pauca dicam. Ego, quanta manus est cõiuratorũ, quam uidetis esse permagnã, tantam me inimicorũ mul titud nem suscepisse uideo: sed eam esse iudico turpem, & infirmam, contẽptam, & abiectam. quòd si aliquãdo

alicuius furore, & scelere concitata manus ista plus ua=
luerit, quàm uestra ac Reip. dignitas: me tamen meorũ
factorũ, atque cõsiliorũ nunquã P. C. pœnitebit: etenim
mors, quam illi mihi fortasse minitantur, omnibus est pa
rata; uitæ tantam laudem, quanta uos me uestris decre
tis honestastis, nemo est assecutus: cæteris enim semper be
ne gestæ, mihi uni cõseruatæ Reip. gratulationem decre
uistis. sit Scipio clarus ille, cuius cõsilio, atque uirtute An
nibal in Africã redire, atque ex Italia decedere coactus
est: ornetur alter eximia laude Africanus, qui duas ur
bes huic imperio infestissimas, Carthaginem, Numan=
tiamq́; deleuit: habeatur uir egregius L. Paulus ille, cu=
ius currum Rex potentissimus quondã, & nobilissimus
Perses honestauit: sit in æterna gloria Marius, qui bis
Italiã obsidione, & metu seruitutis liberauit: antepona=
tur omnibus Pompeius, cuius res gestæ, atque uirtutes iis=
dem, quibus solis cursus, regionibus, ac terminis cõtinen=
tur: erit profecto inter horum laudes aliquid loci no=
stræ gloriæ. nisi forte maius est patefacere nobis prouin=
cias, quò exire possimus; quàm curare, ut etiã illi, qui ab=
sunt, habeãt quò uictores reuertantur. quanquam est in
uno loco conditio melior externæ uictoriæ, quàm domesti
cæ: quòd hostes alienigenæ aut oppressi seruiũt, aut rece=
pti beneficio se obligatos putant; qui autem ex numero
ciuiũ dementia aliqua deprauati, hostes patriæ semel esse
cœperũt, eos, cũ à pernicie Reip. repuleris, neque ui coerce
re, neque beneficio placare possis. quare mihi cũ perditis
ciuibus æternum bellum susceptum esse uideo: quod ego
uestro bonorumq́; omnium auxilio, memoriaq́; tanto=
rum periculorum, quæ non modo in hoc populo, qui

ſeruatus eſt, ſed etiam in omnium gentium ſermonibus, ac mentibus ſemper hærebit, à me, atq; à meis facile propulſari poſſe confido. neque ulla profecto tãta uis reperietur, quæ coniunctionem ueſtrã, equitumq; R. & tantam conſpirationem bonorum omnium perfringere, & labefactare poſſit. quæ cum ita ſint patres conſcripti, pro imperio, pro exercitu, pro prouincia, quam neglexi; pro triumpho, cæteriſq; laudis inſignibus, quæ ſunt à me propter urbis, ueſtræq; ſalutis cuſtodiã repudiata; pro clientelis, hoſpitijsq; prouincialibus, quæ tamen urbanis opibus nõ minore labore tueor, quàm cõparo; pro his igitur omnibus rebus, & pro meis in uos ſingularibus ſtudijs, proq; hac, quam conſpicitis, ad conſeruandam Remp. diligentia nihil aliud à uobis, niſi huius temporis, totiuſq; mei Conſulatus memoriam, poſtulo: quæ dum erit ueſtris mentibus infixa, firmiſſimo me muro ſeptũ eſſe arbitrabor: quòd ſi meam ſpem uis improborum fefellerit, atque ſuperauerit, cõmendo uobis paruum meũ filium: cui profecto ſatis erit præſidij non ſolum ad ſalutem, uerum etiam ad dignitatem, ſi eius, qui hæc omnia ſuo ſolus periculo conſeruauerit, illum eſſe filium memineritis. quapropter de ſumma ſalute ueſtra populiq; R. P. C. de ueſtris coniugibus, ac liberis, de aris, ac focis, de fanis, ac templis, de totius urbis tectis, ac ſedibus, de imperio, de libertate, de ſalute Italiæ, deq; uniuerſa Rep. decernite diligenter, ut inſtituiſtis, ac fortiter: habetis enim Conſulem, qui & parere ueſtris decretis non dubitet; & ea, quæ ſtatueritis, quoad uiuet, defendere, & per ſe ipſum præſtare poſſit.

PRO L. MVRAENA, ORATIO XXIII.

q VAE precatus sum à dijs immortalibus iudices more institutoq; maiorũ illo die, quo auspicato comitijs centuriatis L. Murænam Consulem renunciaui; ut ea res mihi magistratuiq; meo, populo plebiq; R. bene atque feliciter eueniret: eadem precor ab ijsdem dijs immortalibus ob eiusdem hominis Consulatum unà cum salute obtinendum, & ut uestræ mentes atque sententiæ cum populi R. uoluntate suffragijsq; consentiant, eaq; res uobis populoq; R. pacem, trãquillitatem, otium, cõcordiamq; afferat. quòd si illa solennis comitiorum precatio consularibus auspicijs consecrata tãtam habet in se uim & religionem, quantam Reip. dignitas postulat: idem ego sum precatus, ut ijs quoque hominibus, quibus hic Consulatus me rogãte datus esset, ea res fauste, feliciter, prospereq; eueniret. quæ cum ita sint iudices, & cum omnis deorum immortalium potestas aut translata sit ad uos, aut certæ cõmunicata uobiscum: idem Cõsul eum uestræ fidei cõmendat, qui antea dijs immortalibus commendauit, ut eiusdem hominis uoce & declaratus Consul, & defensus, beneficium populi R. cum uestra atque omnium ciuium salute tueatur. & quoniam in hoc officio studium meæ defensionis ab accusatoribus, atque etiam ipsa susceptio causæ reprehensa est; antequam pro L. Muræna dicere instituo, pro me ipso pauca dicam: non quo mihi potior hoc quidem in tempore sit officij mei, quàm hu-

iuſce ſalutis defenſio; ſed ut meo facto uobis probato, maiore auctoritate ab huius honore, fama, fortuniſq; omnibus inimicorum impetus propulſare poſſim. & primũ M. Catoni uitã ad certã rationis normam dirigenti, et diligentiſſime perpendenti momenta officiorũ omniũ, de officio meo reſpondebo. Negat fuiſſe rectum Cato, me & Cõſulem, & legis ambitus latorem, & tam ſeuere geſto Conſulatu, cauſam L. Murænæ attingere. cuius reprehenſio me uehementer mouet, non ſolũ ut uobis iudices, quibus maxime debeo, uerũ etiam ut ipſi Catoni, grauiſſimo, atq; integerrimo uiro, rationẽ facti mei probem. A' quo tãdem M. Cato eſt æquius Cõſulem defendi, quàm à Cõſule? quis mihi in Rep. poteſt, aut debet eſſe cõiũctior, quàm is, cui Reſp. à me una traditur ſuſtinenda, magnis meis laboribus & periculis ſuſtentata? quòd ſi in ijs rebus repetendis, quæ mãcipij ſunt, is periculũ iudicij præſtare debet, qui ſe nexu obligauit: profecto etiã rectius in iudicio Conſulis deſignati is potiſſimũ Conſul, qui Conſulem declarauit, auctor beneficij populi R. defenſorq; periculi eſſe debebit. ac ſi, ut nõ nullis in ciuitatibus fieri ſolet, patronus huic cauſæ publice conſtitueretur, is potiſſime honore affecto defenſor daretur, qui eodẽ honore præditus nõ minus afferret ad dicendũ auctoritatis, quàm facultatis. quòd ſi è portu ſoluẽtibus ij, qui iam in portũ ex alto inuehũtur, præcipere ſummo ſtudio ſolent & tempeſtatum rationem, & prædonum, & locorum; quòd natura affert, ut eis faueamus, qui eadem pericula, quibus nos perfuncti ſumus, ingrediantur: quo tandem animo me eſſe oportet, propè iam ex magna iactatione terrã uidentem, in hũc, cui uideo ma=

ximas Reip. tempestates esse subeundas? quare si est boni Cõsulis, nõ solum uidere quid agatur, uerũ etiam prouidere quid futurũ sit: ostendam alio loco, quantum salutis cõmunis intersit, duos Cõsules in Rep. Calendis Ian. esse. quod si ita est, non tam me officium debuit ad hominis amici fortunas, quàm Resp. Cõsulem ad cõmunẽ salutẽ defendẽdã uocare. Nã quòd legẽ de ambitu tuli, certe ita tuli, ut eam, quam mihimet ipsi iampridem tulerim de ciuium periculis defendendis, non abrogarem. etenim si largitionem factam esse confiterer, idq; recte factum esse defenderem: facerem improbe, etiã si alius legem tulisset. cum uero nihil cõmissum contra legem esse defendam: quid est, quod meam defensionem latio legis impediat? Negat esse eiusdẽ seueritatis, Catilinã exitiũ Reip. intra mœnia molientem, uerbis, & penè imperio urbe expulisse, & nũc pro L. Muræna dicere. ego autem has parteis lenitatis, & misericordiæ, quas me natura ipsa docuit, semper egi libenter: illã uero grauitatis seueritatisq; personam nõ appetiui, sed ab Rep. mihi impositã sustinui, sicut huius imperij dignitas in summo periculo ciuium postulabat. quòd si tum, cum Resp. uim & seueritatem desiderabat, uici naturam, & tã uehemens fui, quàm cogebar, non quàm uolebam: nũc, cum omnes me causæ ad misericordiam, atque ad humanitatem uocent, quanto tãdem studio debeo naturæ meæ consuetudiniq; seruire? ac de officio defensionis meæ, ac de ratione accusationis tuæ fortasse etiam alia in parte orationis dicendum nobis erit. Sed me iudices nõ minus hominis sapientissimi atq; ornatissimi Ser. Sulpitij cõquestio, quàm Catonis accusatio cõmouebat: qui grauissime & acer=

bissime ferre dixit, me familiaritatis necessitudinisq; obli tum, causam L. Murænæ contra se defendere. huic ego iudices satisfacere cupio, uosq; adhibere arbitros. nam cũ graue est, uere accusari in amicitia: tũ etiã, si falso accuseris, non est negligendum. ego Ser. Sulpiti me in petitione tua tibi omnia studia, atq; officia pro nostra necessitudine & debuisse confiteor, & præstitisse arbitror. nihil tibi Cõsulatum petenti à me defuit, quod esset aut ab amico, aut à gratioso, aut à Consule postulandum. abijt illud tẽpus: mutata ratio est: sic existimo, sic mihi persuadeo, me tibi cõtra honorem L. Murænæ, quãtum tu à me postulare ausus sis, tantum debuisse, contra salutem nihil debere: neque. n. si tibi tũ, cũ peteres Cõsulatum, affui, iccirco nunc, cum Murænam ipsum petas, adiutor eodem pacto esse debeo. atque hoc nõ modo non laudari, sed ne cõcedi quidem potest, ut amicis nostris accusantibus non etiam alienissimos defendamus. mihi autem cũ Muræna iudices & uetus, & magna amicitia est, quæ in capitis dimicatione à Ser. Sulpitio non iccirco obruetur, quòd ab eodem in honoris contentione superata est. quæ si causa nõ esset, tamen uel dignitas hominis, uel honoris eius, quẽ adeptus est, amplitudo summã mihi superbiæ, crudelitatisq; famã inussisset, si hominis & suis, & populi R. ornamẽtis amplissimi causam tãti periculi repudiassem: neque. n. iam mihi licet, neque est integrũ, ut meũ laborem hominũ periculis subleuãdis nõ impertiã: nam cum præmia mihi tanta pro hac industria sint data, quanta antea nemini; labores, per quos ea ceperis, cũ adeptus sis, deponere, esset hominis & astuti, & ingrati. quòd si licet desinere, si te auctore possum, si nulla iner=

tiæ, nulla superbiæ turpitudo, nulla inhumanitatis culpa suscipitur: ego uero libenter desino. sin autem fuga labo ris desidiam, repudiatio supplicũ superbiam, amicorũ ne= glectio improbitatem coarguit: nimirum hæc causa est eiusmodi, quam nec industrius, quam nec misericors, nec officiosus deserere possit. atque huiusce rei coniecturã de tuo ipsius studio Serui facillime ceperis. nam si tibi neces se putas etiam aduersarijs amicorum tuorum de iure cõ sulentibus respondere; & si turpe existimas, te aduoca= to illum ipsum, quem cõtra ueneris, causa cadere: noli tã esse iniustus, ut, cum tui fontes uel inimicis tuis pateant, nostros riuulos etiam amicis putes clausos esse oportere. etenim si me tua familiaritas ab hac causa remouisset, & si hoc idem Q. Hortensio, M. Crasso clarissimis ui= ris, si item cæteris, à quibus intelligo tuam gratiam ma= gni æstimari, accidisset: in ea ciuitate Consul designatus defensorem non haberet, in qua nemini unquam infimo maiores nostri patronum deesse uoluerunt. ego uero iu= dices ipse me existimarem nefarium, si amico; crude= lem, si misero; superbum, si Consuli defuissem. quare, quod dandum est amicitiæ, large dabitur à me, ut tecum agam Serui nõ secus, ac si meus esses frater, qui mihi est charissimus: isto in loco quod tribuendum est officio, fi= dei, religioni, id ita moderabor, ut meminerim me contra amici studium pro amici periculo dicere. Intelligo iu= dices treis totius accusationis partes fuisse, & earũ unã in reprehensione uitæ, alteram in contentione dignitatis, tertiam in criminibus ambitus esse uersatã. atque harũ trium partium prima illa, quæ grauissima esse debebat, ita fuit infirma, & leuis, ut illos lex magis quædã accu=

ſatoria, quàm uera maledicendi facultas de uita L. Murænæ dicere aliquid coegerit. obiecta eſt. n. Aſia: quæ ab hoc nõ ad uoluptatem & luxuriã expetita eſt, ſed in militari labore peragrata. qui ſi adoleſcens patre ſuo imperatore nõ meruiſſet, aut hoſtem, aut patris imperium timuiſſe, aut à parente repudiatus uideretur. an, cum ſedere in equis triumphantium prætextati potiſſimum filij ſoleant, huic donis militaribus patris triumphum decorare fugiendum fuit, ut rebus communiter geſtis penè ſimul cum patre triumpharet? hic uero iudices & fuit in Aſia, & uiro fortiſſimo parenti ſuo magno adiumento in periculis, ſolatio in laboribus, gratulationi in uictoria fuit. & ſi habet Aſia ſuſpicionem luxuriæ quãdam; nõ Aſiam nunquam uidiſſe, ſed in Aſia cõtinenter uixiſſe, laudãdum eſt. quamobrem non Aſiæ nomen obijciendũ Murænæ fuit, ex qua laus familiæ, memoria generi, honos, et gloria nomini cõſtituta eſt; ſed aliquod aut in Aſia ſuſceptũ, aut ex Aſia deportatũ flagitiũ, ac dedecus. meruiſſe uero ſtipendia in eo bello, quod tum populus R. non modo maximum, ſed etiam ſolum gerebat, uirtutis; patre imperatore libentiſſime meruiſſe, pietatis; finem ſtipendiorũ patris uictoriam, ac triumphum fuiſſe, felicitatis fuit. maledicto quidem iccirco nihil in hiſce rebus loci eſt, quòd omnia laus occupauit. Saltatorem appellat L. Murænam Cato. maledictũ eſt; ſi uere obijcitur, uehementis accuſatoris; ſin falſo, maledici conuitiatoris. quare, cum iſta ſis auctoritate, nõ debes M. Cato arripere maledictum ex triuio, aut ex ſcurrarum aliquo conuitio, neque temere Conſulem populi R. ſaltatorẽ uocare; ſed cõſpicere, qbus præterea uitijs affectũ eſſe neceſſe ſit

eum, cui uere istud obijci possit: nemo enim ferè saltat sobrius, nisi forte insanit, neque in solitudine, neque in conuiuio moderato atque honesto. intempestiui cóuiuij, amoeni loci, multarũ deliciarũ comes est extrema, saltatio. tu mihi arripis id, quod necesse est omniũ uitiorũ esse postremum: relinquis illa, quibus remotis hoc uitium omnino esse non potest: nullum turpe conuiuium, non amor, non comessatio, non libido, non sumptus ostenditur: & cum ea non reperiantur, quæ uoluptatis nomen habent, quæq; uitiosa sunt; in quo ipsam luxuriam reperire nó potes, in eo te umbram luxuriæ reperturum putas? nihil igitur in uitam L. Murænæ dici potest? nihil, inquam, omnino iudices. sic à me Cósul designatus defenditur, ut eius nulla fraus, nulla auaritia, nulla perfidia, nulla crudelitas, nullum petulans dictum in uita proferatur. Bene habet. iacta sunt fundamenta defensionis: nó dum enim nostris laudibus, quibus utar postea, sed propè inimicorum confessione uirum bonum atque integrũ hominem defendimus. quo constituto, facilior est mihi aditus ad contentionem dignitatis, quæ pars altera fuit accusationis. Sũmam uideo esse in te Serui Sulpiti dignitaté generis, integritatis, industriæ, cæterorumq; ornamentorum omnium, quibus fretum ad Cósulatus petitionem aggredi par est. paria cognosco esse ista in L. Muræna, atque ita paria, ut neque ipse dignitate uinci potuerit, neque te dignitate superarit. Cótempsisti L. Murænæ genus, extulisti tuũ. quo loco si tibi hoc sumis, nisi qui patritius sit, neminem bono esse genere natum: facis, ut rursus plebs in Auentinũ seuocanda esse uideatur. sin auté sunt amplæ & honestæ familiæ plebeiæ: & proauus L. Murænæ, & auus Præto

res fuerunt, & pater, cum amplissime atq; honestissime ex Prætura triumphasset, hoc faciliorem huic gradum Consulatus adipiscendi reliquit, quòd is iam patri debitus, à filio petebatur. tua uero nobilitas Ser. Sulpiti, tametsi summa est, tamen hominibus literatis, & historicis est notior, populo uero & suffragatoribus obscurior: pater enim fuit equestri loco, auus nulla illustri laude celebratus: itaque nõ ex sermone hominum recenti, sed ex annalium uetustate eruenda est memoria nobilitatis tuæ. quare ego te semper in nostrum numerum aggregare soleo, quòd uirtute, industriaq; perfecisti, ut, cum equitis R. esses filius, summa tamen amplitudine dignus putarere. nec mihi unquam minus in Q. Pompeio, nouo homine, & fortissimo uiro, uirtutis esse uisum est, quàm in homine nobilissimo M. Aemilio: etenim eiusdem animi, atq; ingenij est, posteris suis, quod Põpeius fecit, amplitudinem nominis, quam non acceperit, tradere, et, ut Scaurus, memoriam propè intermortuã generis sui, uirtute renouare. quanquam ego iam putabam iudices, multis uiris fortibus ne ignobilitas obijceretur generis, meo labore esse perfectum, qui non modo Curijs, Catonibus, Pompeijs, antiquis illis fortissimis uiris, nouis hominibus, sed his recentibus Marijs, & Didijs, & Celijs cõmemorandis iacebant. cum ego uero tãto interuallo claustra ista nobilitatis refregissem, ut aditus ad Consulatum posthac, sicut apud maiores nostros fuit, non magis nobilitati, quàm uirtuti pateret: non arbitrabar, cum ex familia uetere, & illustri Consul designatus ab equitis R. filio Consule defenderetur, de generis nouitate accusatores esse dicturos: etenim mihi ipsi accidit, ut cum duobus patritijs, altero im-

probiſſimo atque audaciſſimo, altero modeſtiſſimo atque optimo uiro, peterem: ſuperaui tamẽ dignitate Catilinã, gratia Galbã. quòd ſi id crimẽ homini nouo eſſe deberet, profecto mihi neque inimici, neque inuidi defuiſſent. omittamus igitur de genere dicere, cuius eſt magna in utroq; dignitas: uideamus cætera. Quæſturã unà petijt, & ſum ego factus prior. Non eſt reſpondendum ad omnia: neque .n. quenquam ueſtrum fugit, cum multi pares dignitate fiant, unus autem primum ſolus poſſit obtinere, non eundem eſſe ordinem dignitatis, & renunciationis, propterea quòd renunciatio gradus habeat, dignitas autẽ ſit perſæpe eadem omniũ. ſed Quæſtura utriuſque prope modum pari momento ſortis fuit. habuit hic lege Titia prouinciam tacitam, & quietam: tu illam, cui, cũ Quæſtores ſortiuntur, etiam acclamari ſolet, Hoſtienſem, non tam gratioſam, & illuſtrem, q̃ negotioſam, & moleſtã. conſedit utriuſque nomen in Quæſtura: nullum .n. uobis ſors campum dedit, in quo excurrere uirtus cognoſciq; poſſet. reliqui temporis ſpatium in contẽtionem uocatur, ab utroque diſſimillima ratione tractatum. Seruius hic nobiſcum hanc urbanam militiam reſpondendi, ſcribendi, cauendi, plenam ſolicitudinis, ac ſtomachi ſecutus eſt: ius ciuile didicit: multũ uigilauit: laborauit: præſto multis fuit: multorum ſtultitiam perpeſſus eſt: arrogantiam pertulit: difficultatem exorbuit: uixit ad aliorum arbitrium, non ad ſuum. magna laus, & grata hominibus, unum hominem elaborare in ea ſcientia, quæ ſit multis profutura. quid Muræna interea? fortiſſimo & ſapientiſſimo uiro, ſummo imperatori Legatus L. Lucullo fuit. qua in legatione duxit exercitũ: ſigna cõtulit: manũ con

seruit : magnas copias hostiũ fudit: urbes partim ui, partim obsidione cepit : Asiam istam refertam, & eandem delicatam sic obijt, ut in ea neque auaritiæ, neque luxuriæ uestigium reliquerit: maximo in bello sic est uersatus, ut hic multas res et magnas sine imperatore gesserit, nullã sine hoc imperator. atque hæc, quãquã præsente L. Lucullo loquar, tamen ne ab ipso propter periculum nostrũ concessam uideamur habere licentiam fingendi, publicis literis testata sunt omnia : quibus L. Lucullus tãtum laudis impertit, quantum neque ambitiosus imperator, neque inuidus tribuere alteri in communicanda gloria debuit. summa in utroque est honestas, summa dignitas. quam ego, si mihi per Seruium liceat, pari atque eadẽ in laude ponã: sed non licet: agitat rẽ militarem: insectatur totã hanc Legationem : assiduitatis, & operarum harũ quotidianarum putat esse Cõsulatum. apud exercitum mihi fueris, inquit, tot annos: forum nõ attigeris: abfueris tandiu, et, cum longo interuallo ueneris, cum ijs, qui in foro habitarunt, de dignitate contendas ? primum ista nostra assiduitas Serui nescis quantum interdum afferat hominibus fastidij, quantum satietatis. mihi quidem uehementer expedijt, positam in oculis esse gratiam : sed tamen ego mei satietatem magno meo labore superaui : & tu idem fortasse: ueruntamen utrique nostrũ desiderium nihil obfuisset. sed ut hoc omisso ad studiorũ, atque artium cõtentionẽ reuertamur: qui potest dubitari, quin ad Consulatũ adipiscendum multo plus afferat dignitatis rei militaris, q̃ iuris ciuilis gloria? uigilas de nocte, ut tuis consultoribus respondeas : ille, ut, quò intendit, mature cum exercitu perueniat. te Gallorum, illum buccinarum

cantus

cãtus exuſcitat. tu actionem inſtituis, ille aciem inſtruit. tu caues ne tui conſultores, ille ne urbes aut caſtra capiãtur. ille tenet, & ſcit ut hoſtium copiæ, tu ut aquæ pluuiæ arceantur. ille exercitatus eſt in propagandis finibus, tu in regendis. ac nimirum (dicendum eſt enim, quod ſentio) rei militaris uirtus præſtat cæteris omnibus. hæc nomen populo R. hæc huic urbi æternam gloriam peperit: hæc orbem terrarum parere huic imperio coegit. omnes urbanæ res, omnia hæc noſtra præclara ſtudia, & hæc forenſis laus, et induſtria latent in tutela ac præſidio bellicæ uirtutis. ſimul atque increpuit ſuſpicio tumultus, artes illico noſtræ conticeſcunt. Et quoniam mihi uideris iſtam ſcientiam iuris tanquam filiolam oſculari tuam, non patiar te in tãto errore uerſari, ut iſtud neſcio quid, quod tantopere didiciſti, præclarum aliquid eſſe arbitrere. alijs ego te uirtutibus, continentiæ, grauitatis, iuſtitiæ, fidei, cæteris omnibus Conſulatu, & omni honore ſemper digniſſimum iudicaui: quòd quidem ius ciuile didiciſti, non dicam, operam perdidiſti, ſed illud dicam, nullam eſſe in illa diſciplina munitam ad Conſulatum uiam: omnes enim artes, quæ nobis populi R. ſtudia conciliant, & admirabilem dignitatem, & pergratam utilitatem debent habere. ſumma dignitas eſt in ijs, qui militari laude antecellunt; omnia enim, quæ ſunt in imperio, & in ſtatu ciuitatis, ab ijs defendi, & firmari putantur: ſumma etiam utilitas; ſiquidem eorum conſilio, & periculo cum Rep. tum etiam noſtris rebus perfrui poſſumus. grauis etiam illa eſt, & plena dignitatis dicendi facultas, quæ ſæpe ualuit in Conſule deligendo, poſſe cõſilio, atque oratione & ſenatus, & populi, & eorum, qui res

iudicant, mentes permouere. quæritur Consul, qui dicen-
do non nũquam cõprimat tribunitios furores, qui concita
tum populum flectat, qui largitioni resistat. non mirũ, si
ob hanc facultatem homines sæpe etiam nõ nobiles Cõsu
latum cõsecuti sunt, præsertim cum hæc eadem res pluri-
mas gratias, firmissimas amicitias, maxima studia pa-
riat. quorum in isto uestro artificio Sulpiti nihil est. pri-
mum, dignitas in tam tenui scientia quæ potest esse? res
enim sunt paruæ, propè in singulis literis, atque interpũ-
ctionibus uerborũ occupatæ. deinde, etiã si quid apud ma
iores nostros fuit in isto studio admirationis, id enunciatis
uestris mysterijs totum est cõtemptum, & abiectum. pos-
set agi lege, nec ne, pauci quondã sciebant: fastos enim
uulgo nõ habebãt: erãt in magna potẽtia qui cõsuleban
tur: à quibus etiã dies tanq̃ à Chaldæis petebãtur. inuen-
tus est scriba quidã Cn. Flauius, qui cornicũ oculos confi-
xerit, & singulis diebus ediscendos fastos populo propo-
suerit, & ab ipsis cautis iuriscõsultis eorũ sapientiã cõpi-
larit. itaq; irati illi, quòd sunt ueriti, ne, dierũ ratione per-
uulgata, & cognita, sine sua opera lege posset agi, notas
quasdam composuerunt, ut omnibus in rebus ipsi interes-
sent. cũ hoc fieri bellissime posset; fundus Sabinus meus
est, immo meus, deinde iudiciũ: noluerũt. fundus, inquit,
qui est in agro, qui Sabinus uocatur. satis uerbose. cedo,
quid postea? ego eum ex iure meũ esse aio. quid tum? in-
de ego te ex iure manu cõsertum uoco. quid huic tam lo
quaciter litigioso responderet ille, unde petebatur, nõ ha-
bebat. transit idem iurisconsultus tibicinis Latini modo:
unde tu me, inquit, ex iure manu cõsertum uocasti, inde
ibi ego te reuoco. Prætor interea ne pulchrum se ac bea-

tum putaret, atque aliquid ipse sua sponte loqueretur, ei quoque carmē cōpositum est, cum cæteris rebus absurdū, tum uero nullo usu. utrisque superstitibus præsentibus: istam uiā dico. inite uiam: præsto aderat sapiens ille, qui inire uiam doceret. redite uiam: eodem duce redibant. hæc iā tum apud illos barbatos ridicula credo uidebantur, homines, cum recte atque in loco constitissent, iuberi abire, ut, unde abissent, eodem statim redirent. iisdem ineptiis fucata sunt illa omnia. quādo te in iure cōspicio. et hæc, sed an ne tu, dicis qui causa uindicaueris? quæ dū erant occulta, necessario ab eis, qui ea tenebāt, petebātur: postea uero peruulgata, atque in manibus iactata, et excussa, inanissima prudētiæ reperta sunt, fraudis autem, & stultitiæ plenissima: nā cum permulta præclare legibus essent cōstituta, ea iurecōsultorum ingeniis pleraque corrupta, ac deprauata sunt. mulieres omnes propter infirmitatem consilii maiores in tutorum potestate esse uoluerunt: hi inuenerunt genera tutorum, quæ potestate mulierum continerentur. sacra interire illi noluerunt: horum ingenio senes ad coemptiones faciendas interimendorum sacrorū causa reperti sunt. in omni denique iure ciuili æquitatem reliquerunt, uerba ipsa tenuerunt: ut, quia in alicuius libris exempli causa id nomen inuenerant, putarunt omnes mulieres, quæ coemptionem facerent, Caias uocari. iam illud mihi quidem mirum uideri solet, tot homines, tam ingeniosos, per tot annos etiam nūc statuere non potuisse, utrum diem tertium, an perendinum; iudicem, an arbitrū; rem, an litem dici oporteret: itaque, ut dixi, dignitas in ista scientia Consularis nunq̄ fuit, quæ tota ex rebus fictis commentitiisq; constaret;

gratiæ uero multo etiam minus: quod enim omnibus patet, & æque promptum est mihi, & aduersario meo, id esse gratum nullo pacto potest. itaque nõ modo beneficij collocandi spem, sed etiã illud, quod aliquando fuit, licet consulere, iam perdidistis. sapiens existimari nemo potest in ea prudentia, quæ neque extra Romam usquã, neque Romæ rebus prolatis quidquã ualet. peritus ideo haberi nemo potest, quòd in eo, quod sciũt omnes, nullo modo possunt inter se discrepare. difficilis autem res ideo nõ putatur, quòd et perpaucis, & minime obscuris literis continetur. itaque si mihi homini uehemẽter occupato stomachũ moueritis, triduo me iurisconsultũ esse profitebor. etenim, quæ de scripto aguntur, scripta sunt omnia: neque tamẽ quidquam tam anguste scriptum est, quo ego nõ possim, * qua de re agitur, addere. quæ cõsuluntur autem, minimo periculo respõdentur. si id, quod oportet, respõdetis, idem uideare respondisse quod Seruius: sin aliter, etiam controuersum ius nosse, & tractare uideare. quapropter nõ solum illa gloria militaris uestris formulis, atque actionibus anteponẽda est: uerum etiã dicendi consuetudo longe, & multum isti uestræ exercitationi ad honorem antecellet. itaque mihi uidentur plerique initio multo hoc maluisse: post, cum id assequi non potuissent, istuc potissimũ sunt delapsi. ut aiunt in Græcis artificibus, eos auletas esse, qui citharœdi fieri non potuerint: sic non nullos uidemus, qui oratores euadere non potuerunt, eos ad iuris studium deuenire. magnus dicendi labor, magna res, magna dignitas, summa etiã gratia: etenim à uobis salubritas quædam, ab ijs, qui dicunt, salus ipsa petitur. deinde uestra responsa atque decreta & euertũtur

ſæpe dicendo, & ſine defenſione oratoris firma eſſe non poſſunt. in qua re ſi ſatis profeciſſem, parcius de eius laude dicerem: nunc nihil de me dico, ſed de ijs, qui in dicendo magni ſunt, aut fuerũt. Duæ ſunt artes, quæ poſſunt locare homines in ampliſſimo gradu dignitatis, una imperatoris, altera oratoris boni. ab hoc.n.pacis ornamenta retinentur: ab illo belli pericula repelluntur. cæteræ tamen uirtutes ipſæ per ſe multum ualent, iuſtitia, fides, pudor, temperãtia: quibus te Serui excellere omnes intelligunt: ſed nũc de ſtudijs ad honorem diſpoſitis, non de inſita cuiuſq; uirtute diſputo. omnia iſta nobis ſtudia de manibus excutiũtur, ſimul atque aliquis motus nouus bellicum canere cœpit: etenim, ut ait ingenioſus poeta, et auctor ualde bonus, prælijs promulgatis TOLLITVR E' MEDIO nõ ſolũ iſta ueſtra uerboſa ſimulatio prudentiæ, ſed etiã ipſa illa domina rerũ SAPIENTIA: VI GERITVR RES: SPERNITVR ORATOR nõ ſolum odioſus in dicendo ac loquax, uerũ etiam BONVS: HORRIDVS MILES AMATVR: ueſtrũ uero ſtudium totum iacet: NON EX IVRE MANV CONSERTVM, SED MAGE FERRO, inquit, REM REPETVNT. quod ſi ita eſt, cedat opinor Sulpiti forum caſtris, otium militiæ, ſtylus gladio, umbra ſoli: ſit denique in ciuitate ea prima res, propter quã ipſa eſt ciuitas omnium princeps. uerũ hæc Cato nimium nos noſtris uerbis magna facere demonſtrat, & oblitos eſſe bellum illud omne Mithridaticum cum mulierculis eſſe geſtum. quod ego longe ſecus exiſtimo iudices, deq; eo pauca diſſerã: neque enim cauſa in hoc continetur. Nã ſi omnia

bella, quæ cum Græcis gessimus, contemnenda sunt: derideatur de Rege Pyrrho triumphus M. Curij, de Philippo T. Flaminij, de Aetolis M. Fuluij, de Rege Perse L. Pauli, de Pseudophilippo Q. Metelli, de Corinthijs L. Mummij. sin hæc bella grauissima, uictoriæq; eorum bellorũ grauissimæ fuerunt: cur Asiaticæ nationes, atque ille à te hostis contemnitur? atqui ex ueterum rerum monimentis uel maximum bellum populum R. cũ Antiocho gessisse uideo: cuius belli uictor L. Scipio, parta cum Publio fratre gloria, quam laudem ille Africa oppressa cognomine ipso præ se ferebat, eãdem hic sibi ex Asiæ nomine assumpsit. quo quidem in bello uirtus enituit egregia M. Catonis proaui tui. quò ille, cum esset, ut ego mihi statuo, talis, qualem te esse uideo, nũquam cum Scipione esset profectus, si cum mulierculis bellandum esse arbitraretur. neque uero cum P. Africano senatus egisset, ut Legatus fratri proficisceretur, cum ipse paulo ante Annibale ex Italia expulso, ex Africa eiecto, Carthagine oppressa, maximis periculis Rẽp. liberauisset, nisi illud graue bellũ, et uehemens putaretur. atqui si diligenter, quid Mithridates potuerit, & quid effecerit, & qui uir fuerit, cõsideraris, omnibus Regibus, quibuscum populus R. bellum gessit, hunc Regem nimirũ antepones: quem L. Sylla maximo, et fortissimo exercitu, pugna excitatum, non rudis imperator, ut aliud nihil dicã, cum bello inuectum totam in Asiam cum pace dimisit: quem L. Muræna pater huiusce uehementissime uigilantissimeq; uexatum, repressum magna ex parte, non oppressum reliquit: qui Rex sibi aliquot annis sumptis ad confirmandas rationes, & copias belli, tantum ipse opibus conatuq;

inualuit, ut se Oceanum cum Pōto, Sertorij copias cum suis coniuncturum putaret. ad quod bellum duobus Consulibus ita missis, ut alter Mithridatem persequeretur, alter Bithyniam tueretur : alterius res & terra, & mari calamitosæ, uehementer & opes Regis, & nomen auxerunt: L. Luculli uero res tantæ extiterūt, ut neque maius bellū cōmemorari possit, neque maiore cōsilio, & uirtute gestū . nam cū totius impetus belli ad Cyzicenorum mœnia cōstitisset, eamq; urbem sibi Mithridates Asiæ ianuam fore putauisset, qua effracta, & reuulsa tota pateret prouincia : perfecta ab Lucullo hæc sunt omnia, ut urbs fidelissimorum sociorū defenderetur, ut omnes copiæ Regis diuturnitate obsidionis cōsumerentur. quid illā pugnā naualem ad Tenedum, cum cōtento cursu, acerrimis ducibus, hostiū classis Italiā spe, atq; animis inflata peteret, mediocri certamine, & parua dimicatione commissam arbitraris ? mitto prælia : prætereo oppugnationes oppidorum : expulsus regno tādem aliquando, tantū tamen consilio, atque auctoritate ualuit, ut se, Rege Armeniorū adiuncto, nouis opibus copijsq; renouarit . ac si mihi nūc de rebus gestis esset nostri exercitus imperatorisq; dicendū, plurima & maxima prælia cōmemorare possem : sed nō id agimus : hoc dico : si bellū hoc, si hic hostis, si ille Rex cōtemnendus fuisset; neque tāta cura se natus, & populus R. suscipiendū putasset, neque tot annos gessisset, neque tāta gloria L. Luculli ; neq; uero eius belli cōficiendi curā tāto studio populus R. ad Cn. Pōpeium detulisset : cuius ex omnibus pugnis, quæ sunt innumerabiles, uel acerrima mihi uidetur illa, quæ cum Rege commissa est, & summa contentione pugnata . qua

ex pugna cum se ille eripuisset, & Bosporum confugisset, quò exercitus adire nō posset, etiam in extrema fortuna, & fuga nomen tamen retinuit regium. itaq; ipse Pōpeius regno possesso, ex omnibus oris ac notis sedibus hoste pulso, tamen tātum in unius anima posuit, ut, cum omnia, quæ ille tenuerat, adierat, sperarat, uictoria possideret, tamen nō ante, quàm illū uita expulit, bellū confectum iudicarit. hūc tu hostem Cato cōtemnis? quo cum per tot annos, tot prælijs, tot imperatores bella gesserunt: cuius expulsi, & eiecti uita tanti æstimata est, ut morte eius nūciata, tum denique bellum confectum arbitraretur. hoc igitur in bello L. Murænam Legatum fortissimi animi, summi cōsilij, maximi laboris cognitū esse defendimus, & hanc eius operā non minus ad Consulatū adipiscendū, quàm hāc nostrā forensem industriam, dignitatis habuisse. At. n. in Præturæ petitione prior renunciatus est Seruius. pergitis'ne uos, tāquā ex syngrapha, agere cum populo, ut quem locum semel honoris cuipiam dederit, eūdem reliquis honoribus debeat? quod enim fretum, quem Euripum tot motus, tantas, tam uarias habere putatis agitationes fluctuū, quātas perturbationes, & quantos æstus habet ratio comitiorum? dies intermissus unus, aut nox interposita sæpe perturbat omnia, & totam opinionem parua nō nūquā cōmutat aura rumoris. sæpe etiam sine ulla aperta causa fit aliud, atque existimamus, ut nō nūquā ita factū esse etiam populus admiretur, quasi uero nō ipse fecerit. nihil est incertius uulgo, nihil obscurius uoluntate hominum, nihil fallacius ratione tota comitiorum. quis L. Philippum, summo ingenio, opera, gratia, nobilitate, à M. Herennio superari

posse arbitratus est? quis Q. Catulũ, humanitate, sapientia, integritate antecellentem, à Cn. Mãlio? quis M. Scaurum, hominem grauissimum, ciuem egregium, fortissimum senatorem, à Q. Maximo? nõ modo horum nihil ita fore putatum est, sed ne cũ esset factum quidem, quare ita factum esset, intelligi potuit. nam ut tempestates saepe certo aliquo coeli signo cõmouentur, saepe improuiso nulla ex certa ratione, obscura aliqua ex causa excitantur: sic in hac comitiorum tempestate populari saepe intelligas, quo signo cõmota sit; saepe ita obscura est, ut casu excitata esse uideatur. sed tamen si est reddẽda ratio, duae res uehemẽter in Praetura desideratae sunt, quae ambae in Cõsulatu tum Murenae profuerũt; una, expectatio muneris, quae & rumore non nullo, & studijs, sermonibusq; cõpetitorũ creuerat; altera, quòd ij, quos in prouincia, ac legatione omnis & liberalitatis, & uirtutis suae testes habuerat, non dum decesserant. horum utrunque ei fortuna ad Consulatus petitionem reseruauit: nã & L. Luculli exercitus, qui ad triumphum conuenerat, idem comes L. Murenae praesto fuit; & munus amplissimum, quod petitio Praeturae desiderabat, Praetura restituit. nũ tibi haec parua uidentur adiumenta, & subsidia Cõsulatus? uoluntas militũ: quae cum per se ualet multitudine, tum apud suos gratia; tum uero in Cõsule declarando multum etiam apud uniuersum populum R. auctoritatis habet suffragatio militaris: imperatores enim comitijs consularibus, non uerborum interpretes deliguntur. quare grauis est illa oratio: me saucium recreauit: me praeda donauit: hoc duce castra cepimus, signa cõtuli mus: nũquã iste plus militi laboris imposuit, q̃ sibi sum=

psit : ipse cũ fortis, tum etiam felix. hoc quãti putas esse ad famam hominum, ac uolũtatem? etenim si tanta illis comitijs religio est, ut adhuc semper omen ualuerit præro gatiuũ : quid mirũ est, in hoc felicitatis famam, sermo= nemq; ualuisse? sed si hæc leuiora ducis, quæ sunt grauis sima, & hãc urbanã suffragationem militari anteponis: noli ludorũ huius elegantiam, & scenæ magnificentiam ualde cõtemnere, quæ huic admodũ profuerũt. nam quid ego dicã populum, ac uulgus imperitorũ ludis magnope= re delectari? minus est mirãdum: quãquã huic causæ id satis est : sunt. n. populi, ac multitudinis comitia . quare si populo ludorũ magnificentia uoluptatis est, non est mi randũ, eam L. Murænæ apud populũ profuisse. sed si nos met ipsi , qui & ab delectatione omni negotijs impedi= mur, & in ipsa occupatione delectationes alias multas ha bere possumus, ludis tamen oblectamur, et ducimur: quid tu admirere de multitudine indocta? L. Otho, uir fortis, meus necessarius , equestri ordini restituit non solum di= gnitatem, sed etiam uoluptatem. itaque lex hæc, quæ ad ludos pertinet, est omnium gratissima, quòd honestissimo ordini cũ splendore fructus quoque iucũditatis est restitu tus. quare delectãt homines, mihi crede, ludi, etiã illos qui dissimulãt, nõ solũ eos, qui fatentur: quod ego in mea pe titione sensi: nã nos quoque habuimus scenã cõpetitricẽ. quòd si ego, qui trinos ludos Aedilis feceram, tamen An= tonij ludis cõmouebar : tibi, qui casu nullos feceras, nihil huius istam ipsam, quam irrides, argenteam scenã aduer satã putas? sed hæc sanè sint paria omnia: sit par foren sis opera militari: sit par militari suffragatio urbana: sit idẽ, magnificẽtissimos et nullos unquã fecisse ludos: quid?

in ipsa Prætura nihil'ne existimas inter tuam & istius sortem interfuisse? huius sors ea fuit, quã omnes tui necessarij tibi optabamus, iuris dicundi, in qua gloriam conciliat magnitudo negotij, gratiã æquitatis largitio: qua in sorte sapiens Prætor, qualis hic fuit, offensionem uitat æquabilitate decernendi, beneuolentiã adiungit lenitate audiendi. egregia, et ad Cõsulatũ apta prouincia, in qua laus æquitatis, integritatis, facilitatis, ad extremũ ludorũ uoluptate concluditur. quid tua sors? tristis, atrox, quæstio peculatus, ex altera parte lacrymarum, et squaloris, ex altera plena cathenarũ, atque iudicum. cogẽdi iudices inuiti, retinendi contra uoluntatem, scriba dãnatus, ordo totus alienus: Syllana gratificatio reprehensa: multi uiri fortes, & propè pars ciuitatis offensa est: lites seuere æstimatæ. cui placet, obliuiscitur: cui dolet, meminit. postremo tu in prouinciã ire noluisti. nõ possum id in te reprehendere, quod in me ipso & Prætor, & Consul probaui: sed tamen L. Murænæ prouincia multas bonas gratias cũ optima existimatione attulit. habuit proficiscens delectum in Vmbria: dedit ei facultatem Resp. liberalitatis: qua usus, multas sibi tribus, quæ municipijs Vmbriæ cõficiuntur, adiunxit. ipse autem in Gallia, ut nostri homines desperatas iã pecunias exigerent, æquitate, diligentiáq; perfecit. tu interea Romæ scilicet amicis præsto fuisti. fateor. sed tamen illud cogita, nõ nullorũ amicorum studia minui solere in eos, à quibus prouincias contemnì intelligant. & quoniam ostendi iudices parem dignitatem ad Consulatus petitionem, disparem fortunam prouincialium negotiorũ in Muræna atque in Sulpitio fuisse: dicam iam apertius, in quo meus necessarius fuerit

inferior Seruius, & ea dicam uobis audientibus amisso iam tempore, quæ ipsi soli re integra sæpe dixi. Petere Consulatum nescire te Serui, persæpe dixi: & in ijs rebus ipsis, quas te magno & forti animo & agere, & dicere uidebam, tibi solitus sum dicere, magis te fortem senatorem mihi uideri, quàm sapientem cãdidatũ. primũ accusandi terrores, & minæ, quibus tu quotidie uti solebas, sunt fortis uiri, sed & populi opinionem à spe adipiscendi auertunt, & amicorum studia debilitant. nescio quo pacto semper hoc fit, neq; in uno aut altero animaduersum est, sed iam in pluribus; simul atque cãdidatus accusationem meditari uisus est, ut honorem desperasse uideatur. quid ergo? acceptam iniuriam persequi non placet? immo uehementer placet: sed aliud tempus est petendi, aliud persequendi. petitorem ego, præsertim Consulatus, magna spe, magno animo, magnis copijs & in forũ, & in campum deduci uolo: nõ placet mihi inquisitio cãdidati prænũcia repulsæ; nõ testium potius, quàm suffragatorum comparatio; non minæ magis, quàm blanditiæ; nõ declamatio potius, quàm salutatio: præsertim cũ iam hoc nouo more omnes ferè domos omnium concursent, & ex uultu candidatorum coniecturam faciant, quantũ quisque animi, et facultatis habere uideatur. uides'ne tu illum tristem, demissum? iacet, diffidit, abiecit hastas. serpit hic rumor. scis tu illum accusationem cogitare? inquirere in competitores? testes quærere? alium faciã, quoniam sibi hic ipse desperat. eiusmodi candidatorum amici intimi debilitantur, studia deponunt, aut testatã rem abijciunt, aut suam operam, & gratiam iudicio, & accusationi reseruant. accedit eodem, ut etiã ipse cãdida=

tus totum animum, atque omnem curã, operam, diligen=
tiamq́; suã in petitione nõ possit ponere: adiũgitur enim
accusationis cogitatio, non parua res, sed nimirum omni
um maxima: magnum est enim te comparare ea, quibus
possis hominem è ciuitate, præsertim nõ inopem, neque in
firmum, exturbare, qui & per se, & per suos, & uero
etiam per alienos defendatur: omnes. n. ad pericula pro
pulsanda concurrimus; et qui nõ aperte inimici sumus,
etiam alienissimis in capitis periculis amicissimorum offi=
cia, & studia præstamus. quare ego expertus et petendi,
& defendendi, & accusandi molestiã, sic intellexi, in pe
tendo studium esse acerrimum, in defendendo officium,
in accusando laborem. itaque sic statuo, fieri nullo modo
posse, ut idem accusationem, & petitionẽ Consulatus dili
genter adornet, atque instruat. unum sustinere pauci pos
sunt, utrũque nemo. tu, cum de curriculo petitionis defle=
xisses, animumq́; ad accusandum transtulisses, existima=
sti te utrique negotio satisfacere posse? uehemẽter errasti:
quis. n. dies fuit, posteaquã in istã accusandi denunciatio
nem ingressus es, quem tu non totũ in ista ratione cõsum
pseris? legem ambitus flagitasti, quæ tibi non deerat: erat
enim seuerissime scripta Calpurnia: gestus est mos et uo
luntati, et dignitati tuæ: sed tota illa lex accusationẽ tuã,
si haberes nocentem reum, fortasse armasset, petitioni ue
ro refragata est. pœna grauior in plebem tua uoce effla
gitata est: cõmoti animi tenuiorum, exilium in nostrum
ordinem. concessit senatus postulationi tuæ: sed non liben
ter duriorem fortunæ cõmuni cõditionem te auctore con
stituit. morbi excusationi pœna addita est: uolũtas offen=
sa multorum, quibus aut cõtra ualetudinis cõmodum la=

borandum est, aut incómodo morbi etiam cæteri uitæ fructus relinquendi. quid ergo? hæc quis tulit? is, qui auctoritati senatus, uolūtati tuæ paruit: denique is tulit, cui mini me proderant. illa, quæ mea summa uoluntate senatus frequēs repudiauit, mediocriter aduersata tibi esse existimas? confusionē suffragiorū flagitasti, prorogationē legis Maniliæ, æquationem gratiæ, dignitatis, suffragiorum. grauiter homines honesti, atque in suis ciuitatibus, & municipijs gratiosi tulerūt, à tali uiro esse pugnatū, ut omnes & dignitatis, & gratiæ gradus tollerētur. idem editios iudices esse uoluisti, ut odia occulta ciuiū, quæ tacitis nūc discordijs continentur, in fortunas optimi cuiusque erūperent. hæc omnia tibi accusandi uiam muniebant, adipiscēdi obsepiebant. atque ex omnibus illa plaga est iniecta petitioni tuæ nō tacente me maxima: de qua ab homine ingeniosissimo & copiosissimo Hortensio multa grauissime dicta sunt: quo etiam mihi durior locus est dicēdi datus: ut, cū ante me & ille dixisset, et uir summa dignitate, et diligētia, et facultate dicendi M. Crassus, ego in extremo non partem aliquā agerem causæ, sed de tota re dicerē, quod mihi uideretur. itaque in ijsdē rebus ferè uersor, et, quod possum iudices, occurro uestræ sapientiæ. sed tamē Serui quam te securim putas iniecisse petitioni tuæ, cum tu populum R. in eum metum adduxisti, ut pertimesceret, ne Consul Catilina fieret, dum tu accusationem compārares, deposita atque abiecta petitione? etenim te inquirere uidebāt tristem ipsum: mœstos amicos, obseruationes, testificationes, seductiones testium, secessionem subscriptorum animaduertebant: quibus rebus certe ipsi candidatorum uultus obscuriores uideri solent: Catilinam inte-

rea alacrem, atque lætum, stipatũ choro iuuentutis, uallatum indicibus, atque sicarijs, inflatũ cum spe militum, tum collegæ mei, quemadmodum dicebat ipse, promissis, circunfluente colonorum Aretinorum & Fesulanorum exercitu. quam turbam dissimillimo ex genere distinguebant homines percussi Syllani temporis calamitate. uultus erat ipsius plenus furoris, oculi sceleris, sermo arrogantiæ, sic, ut ei iam exploratus, & domi conditus Consulatus uideretur: Murænã cõtemnebat: Sulpitium accusatorem suum numerabat, non competitorem: ei uim denũciabat: Reip. minabatur. quibus rebus qui timor bonis omnibus iniectus sit, quantaq́; desperatio Reip. si ille factus esset, nolite à me commoneri uelle, uosmet ipsi uobiscum recordamini. meministis enim, cum illius nefarij gladiatoris uoces percrebuissent, quas habuisse in concione domestica dicebatur; cum miserorum fidelem defensorem negasset inueniri posse, nisi eũ, qui ipse miser esset; integrorum & fortunatorum promissis saucios & miseros credere non oportere; quare qui consumpta replere, erepta recuperare uellent, spectarent quid ipse deberet, quid possideret, quid auderet; minime timidum, & ualde calamitosum esse oportere eum, qui esset futurus dux, & signifer calamitosorum: tum igitur his rebus auditis meministis fieri S.C. referente me, ne postero die comitia haberentur, ut de his rebus in senatu agere possemus. itaque postridie frequenti senatu Catilinam excitaui, atque eum de ijs rebus iussi, si quid uellet, quæ ad me allatæ essent, dicere. atque ille, ut semper fuit apertissimus, non se purgauit, sed indicauit atque innuit: tum enim dixit, duo corpora esse Reipublicæ, unum debile

infirmo capite, alterum firmum sine capite; huic, cū ita de se meritum esset, caput se uiuo non defuturum. congemuit senatus frequens, neque tamen satis seuere pro rei indignitate decreuit: nā partim ideo fortes in decernendo nō erāt, quia nihil timebāt; partim quia timebāt. tū erupit è senatu triumphans gaudio, quem omnino uiuū illinc exire non oportuerat, præsertim cum idem ille in eodem ordine paucis diebus ante Catoni fortissimo uiro iudicium minitanti ac denuncianti respondisset, si quod esset in suas fortunas incendium excitatum, id se non aqua, sed ruina restincturum. his tum rebus commotus, & quòd homines iam tum coniuratos cū gladijs in campum deduci à Catilina sciebam, descendi in campum cū firmissimo præsidio fortissimorum uirorum, & cum illa lata insigniq; lorica, non quæ me tegeret, (etenim sciebam Catilinam non latus aut uentrem, sed caput & collum solere petere) uerū ut omnes boni animaduerterent, et, cum in metu & periculo Cōsulem uiderent, id quod est factum, ad opem præsidiumq; meum concurrerent. itaque cū te Serui remissiorem in petendo putarent, Catilinam & spe, & cupiditate inflammatum uiderent, omnes, qui illā ab Rep. pestem depellere cupiebant, ad Murænam se statim contulerunt. magna est autem comitijs consularibus repentina uolūtatum inclinatio, præsertim cū incubuit ad uirum bonum, & multis alijs adiumentis petitionis ornatum. qui cum honestissimo patre atque maioribus, modestissima adolescentia, clarissima legatione, Prætura probata in iure, grata in munere, ornata in prouincia, petisset diligenter, et ita petisset, ut neque minā ti cederet, neque cuiquā minaretur: huic mirādū est magno

gno

gno adiumento Catilinæ ſubitam ſpem Conſulatus adipiſcendi fuiſſe? Nunc mihi tertius ille locus eſt orationis de ambitus criminibus, perpurgatus ab ijs, qui ante me dixerunt, à me, quoniam ita Muræna uoluit, retractandus. quo in loco Poſthumio familiari meo, ornatiſſimo uiro, de diuiſorum indicijs, & de deprehenſis pecunijs; adoleſcenti ingenioſo & bono, Ser. Sulpitio, de equitum centurijs; M. Catoni, homini in omni uirtute excellenti, de ipſius accuſatione, de S.C. de Rep. reſpondebo. ſed pauca, quæ meum animũ repente mouerunt, prius de L. Murænæ fortuna cõquerar. Nam cum ſæpe antea iudices & ex aliorũ miſerijs, & ex meis curis, laboribusq; quotidianis fortunatos eos homines iudicarem, qui remoti à ſtudijs ambitionis, otium, ac tranquillitatem uitæ ſecuti ſunt: tum uero in his L. Murænæ tantis, tamq; improuiſis periculis ita ſum animo affectus, ut non queam ſatis neque cõmunem omnium noſtrum conditionẽ, neq; huius euentum fortunamq; miſerari: qui primum dum ex honoribus continuis familiæ, maiorumq; ſuorũ unum aſcendere gradum dignitatis conatus eſt, uenit in periculum, ne et ea, quæ relicta, et hæc, quæ ab ipſo parta ſunt, amittat: deinde propter ſtudium nouæ laudis etiam in ueteris fortunæ diſcrimen adducitur. quæ cum ſunt grauia iudices, tum illud acerbiſſimum eſt, quòd habet eos accuſatores, non qui odio inimicitiarũ ad accuſandum, ſed qui ſtudio accuſandi ad inimicitias deſcenderent: nam ut omittam Ser. Sulpitium, quem intelligo non iniuria L. Murænæ, ſed honoris contentione permotum; accuſat paternus amicus Cn. Poſthumius, uetus, ut ait ipſe, uicinus, ac neceſſarius, qui neceſſitudinis cauſas complureis

protulit, simultatis nullam commemorare potuit; accusat Ser. Sulpitius sodalis filij, cuius ingenio paterni omnes necessarij munitiores esse debebant; accusat M. Cato, qui quãquam à Muræna nulla re unquam alienus fuit, tamen ea conditione nobis erat in hac ciuitate natus, ut eius opes, & ingenium præsidio multis etiam alienissimis, * uix cuiquam inimicus esse deberet. Respondebo igitur Posthumio primum, qui nescio quo pacto mihi uidetur prætorius candidatus in consularem, quasi desultorius in quadrigarum curriculum, incurrere. cuius competitores si nihil deliquerunt, dignitati eorum concessit, cum petere destitit: sin autem eorum aliquis largitus est, expetendus amicus est, qui alienam potius iniuriam, quàm suam persequatur.

Ea omnia, quæ & Posthumio, & Ser. Sulpitio adolescenti responsa sunt, desiderantur.

Venio nunc ad M. Catonem, quod est firmamẽtum ac robur totius accusationis: qui tamen ita grauis est accusator, & uehemens, ut multo magis eius auctoritatẽ, quàm

criminationem pertimescam. in quo ego accusatore iudices primum illud deprecabor, ne quid L. Murænæ dignitas illius, ne quid expectatio Tribunatus, ne quid totius uitæ splendor, & grauitas noceat; denique ne ea soli huic obsint bona M. Catonis, quæ ille adeptus est, ut multis prodesse posset. bis Consul fuerat P. Africanus, et duos terrores huius imperij, Carthaginem, Numantiamq; deleuerat, cum accusauit L. Cottã. erat in eo summa eloquentia, summa fides, summa integritas, auctoritas tãta, quãta in ipso imperio populi R. quod illius opera tenebatur. sæpe hoc maiores natu dicere audiui, hanc accusatoris eximiam dignitatem plurimum L. Cottæ profuisse. noluerunt sapientissimi homines, qui tum rem illam iudicabant, ita quenquam cadere in iudicio, ut nimijs aduersarij uiribus abiectus uideretur. quid Sergium Galbam (nam traditum memoriæ est) non ne proauo tuo, fortissimo atque florentissimo uiro, M. Catoni incumbẽti ad eius perniciem populus R. eripuit? semper in hac ciuitate nimis magnis accusatorum opibus & populus uniuersus, & sapientes, ac multum in posterũ prospicientes iudices restiterunt. nolo, accusator in iudiciũ potentiam afferat, nõ uim maiorem aliquã, nõ auctoritatem excellentẽ, nõ nimiam gratiã: ualeant hæc omnia ad salutem innocentiũ, ad opem impotẽtum, ad auxiliũ calamitosorum; in periculo uero, & in pernicie ciuiũ repudientur. nam si quis hoc forte dicet, Catonem descẽsurum ad accusandum nõ fuisse, nisi prius de causa iudicasset: iniquam legem iudices, & miseram conditionem instituet periculis hominum, si existimabit iudicium accusatoris in reum pro aliquo præiudicio ualere oportere. ego tuum con-

pindiciũ q m
uide Adrian
Cardin.

silium Cato, propter singulare animi mei de tua uirtute iudicium, uituperare non audeo, nõ nulla in re forsitan conformare, & leuiter emendare possim. non multa peccas, inquit ille fortissimo uiro senior magister: sed si peccas, te regere possum. at ego te uerissime dixerim peccare nihil, neque ulla in re te esse huiusmodi, ut corrigendus potius, q̃ leuiter inflectẽdus esse uideare: finxit. n. te ipsa natura ad honestatem, grauitatem, temperantiã, magnitudinem animi, iustitiam, ad omnes denique uirtutes magnum hominem, & excelsum: accessit his tot doctrina non moderata, nec mitis, sed, ut mihi uidetur, paulo asperior, & durior, q̃ aut ueritas, aut natura patiatur. & quoniam non est nobis hæc oratio habenda aut cum imperita multitudine, aut in aliquo conuentu agrestium, audacius paulo de studijs humanitatis, quæ & mihi & uobis nota et iudicanda sunt, disputabo. In M. Catone iudices hæc bona, quæ uidemus, diuina, & egregia, ipsius scitote esse propria: quæ non nũquam requirimus, ea sunt omnia nõ à natura, sed à magistro. fuit. n. quidam, summo ingenio uir, Zeno, cuius inuentorum æmuli Stoici nominantur. huius sententiæ sunt & præcepta eiusmodi; sapientem gratia nunq̃ moueri, nunq̃ cuiusquam delicto ignoscere; neminem misericordem esse, nisi stultũ & leuem; uiri non esse, neque exorari, neque placari; solos sapientes esse, si distortissimi sint, formosos; si mendicissimi, diuites; si seruitutem seruiant, Reges: nos autem, qui sapientes nõ sumus, fugitiuos, exules, hosteis, insanos denique esse dicunt; omnia peccata esse paria; omne delictũ scelus esse nefarium; nec minus delinquere eum, qui gallum gallinaceũ, cũ opus nõ fuerit, quàm

eum, qui patrem ſuffocauerit; ſapientem nihil opinari, nullius rei pœnitere, nulla in re falli, ſententiam mutare nũquam. hæc homo ingenioſiſſimus M. Cato auctoribus eruditiſſimis inductus arripuit, neque diſputãdi cauſa, ut magna pars, ſed ita uiuendi. petũt aliquid publicani: caue quidquã habeat momenti gratia. ſupplices aliqui ueniunt miſeri & calamitoſi: ſceleratus & nefarius fueris, ſi quidquã miſericordia adductus feceris. fatetur aliquis ſe peccaſſe, & eius delicti ueniã petit: nefarium eſt facinus ignoſcere. at leue delictũ eſt: omnia peccata ſunt paria. dixiſti quippiam: fixum & ſtatutum eſt. non re ductus es, ſed opinione: ſapiens nihil opinatur. erraſti aliqua in re: male dici putat. hac ex diſciplina nobis illa ſunt. dixi in ſenatu me nomen cõſularis cãdidati delaturum. iratus dixiſti: nũquã, inquit, ſapiens iraſcitur. at temporis cauſa: improbi, inquit, hominis eſt mendacio fallere; mutare ſententiam, turpe eſt; exorari, ſcelus; miſereri, flagitiũ. noſtri autem illi, (fatebor enim Cato me quoque in adoleſcẽtia diffiſum ingenio meo quæſiſſe adiumenta doctrinæ) noſtri, inquã, illi à Platone et Ariſtotele, moderati homines & temperati, aiũt, apud ſapientem ualere aliquãdo gratiã; uiri boni eſſe, miſereri; diſtincta genera eſſe delictorum, et diſpares pœnas; eſſe apud hominem cõſtãtem ignoſcendi locum; ipſum ſapientem ſæpe aliquid opinari, quod neſciat; iraſci nõ nũquã, exorari eũdem, & placari; quod dixerit, interdũ, ſi ita rectius ſit, mutare; de ſententia decedere aliquãdo; omnes uirtutes mediocritate quadã eſſe moderatas. hos ad magiſtros ſi qua te fortuna Cato cum iſta natura detuliſſet, nõ tu quidem uir melior eſſes, nec fortior, nec temperan-

tior, nec iustior, (neque .n. esse potes) sed paulo ad lenitatem propensior: nõ accusares nullis adductus inimicitijs, nulla lacessitus iniuria pudentissimũ hominem, summa dignitate, atque honestate praeditũ: putares, cum in eiusdem anni custodia te atq; L. Muraenã fortuna posuisset, aliquo te cum hoc Reip. uinculo esse coniunctum: quod atrociter in senatu dixisti, aut nõ dixisses, aut seposuisses, aut mitiorem in partẽ interpretarere. ac te ipsum, quãtũ ego opinione auguror, nunc & animi quodam impetu cõcitatũ, & ui naturae atque ingenij elatũ, & recentibus praeceptorum studijs flagrãtem iam usus flectet, dies leniet, aetas mitigabit: etenim isti ipsi mihi uidentur uestri praeceptores & uirtutis magistri fines officiorũ paulo longius, quàm natura uellet, protulisse, ut, cum ad ultimum animo cõtendissemus, ibi tamen, ubi oporteret, cõsisteremus. nihil ignoueris: immo aliquid, nõ omnia. nihil gratiae causa feceris: immo resistito gratiae, cũ officium & fides postulabit. misericordia cõmotus ne sis etiam in dissoluenda seueritate: sed tamen est laus aliqua humanitatis. in sententia permaneto: enimuero, nisi sententia alia uicerit melior. huiuscemodi Scipio ille fuit: quem non poenitebat facere idem, quod tu; habere eruditissimum hominem, & penè diuinum domi: cuius oratione, & praeceptis, quãquã erant eadem ista, quae te delectant, tamen asperior nõ est factus, sed, ut accepi à senibus, lenissimus. quis uero C. Laelio comior? quis iucũdior, eodem ex studio isto? quis illo grauior? sapientior? possum de L. Philippo, de C. Gallo dicere haec eadem: sed te domũ iam deducã tuã. quenquam'ne existimas Catone proauo tuo cõmodiorem, comiorẽ, moderatiorẽ fuisse ad omnem

rationem humanitatis ? de cuius præstanti uirtute cum uere grauiterq; diceres, domesticũ te habere dixisti exemplum ad imitandũ. est illud quidem exemplum tibi propositum domi : sed tamen naturæ similitudo illius ad te magis, qui ab illo ortus es, quàm ad unũquenque nostrũ peruenire potuit : ad imitandũ uero tã mihi propositum exemplar illud est, quàm tibi. sed si illius comitatem & facilitatem tuæ grauitati seueritatiq; asperseris, non ista quidem erũt meliora, quæ nũc sunt optima, sed certe cõdita iucũdius. quare ut ad id, quod institui, reuertar, tolle mihi è causa nomen Catonis: remoue, ac prætermitte auctoritatem, quæ in iudicijs aut nihil ualere, aut ad salutem debet ualere: cõgredere mecũ criminibus ipsis : quid accusas Cato ? quid affers in iudiciũ ? quid arguis ? ambitũ accusas: nõ defendo. me reprehendis, quòd idem defendam, quod lege punierim : puniui ambitum, non innocentiam: ambitum uero ipsum uel tecum accusabo, si uoles. dixisti S. C. me referente esse factum ; si mercede corrupti obuiam candidatis issent , si conducti sectarentur, si gladiatoribus uulgo locus tributus, & item prandia si uulgo essent data , contra legem Calpurniam factum uideri. ergo ita senatus iudicat , contra legem facta hæc uideri , si facta sint : decernit quod nihil opus est, dum cãdidatus morem gerit : nã, factum sit nec ne, uehementer quæritur : si factum sit, quin contra legem sit, dubitare nemo potest. est igitur ridiculũ, quod est dubium, id relinquere incertum ; quod nemini dubium potest esse, id iudicare. atque id decernitur omnibus postulãtibus candidatis : ut ex S. C. neque cuius intersit, neque contra quem sit , intelligi possit. quare doce , à L. Mu-

rœna illa esse cõmissa : tũ egomet tibi contra legem cõmissa esse cõcedam. multi obuiam prodierunt de prouincia decedenti, Cõsulatum petenti: solet fieri. eccui autem non proditur reuertenti? quæ fuit ista multitudo? primum, si tibi istam rationem nõ possim reddere, quid habet admirationis, tali uiro, aduenienti, candidato consulari obuiam prodisse multos? quod nisi esset factum, magis mirandum uideretur. quid, si etiam illud addã, quod à consuetudine non abhorret, rogatos esse multos? num aut criminosum sit, aut mirãdum, qua in ciuitate rogati infimorum hominũ filios propè de nocte ex ultima sæpe urbe deductum uenire soleamus, in ea nõ esse grauatos homines prodire hora tertia in campum Martium, præsertim talis uiri nomine rogatos? quid, si omnes societates uenerunt? quarum ex numero multi hic sedent iudices. quid, si multi homines nostri ordinis, honestissimi? quid, si illa officiosissima, quæ neminem patitur non honeste in urbem introire, tota natio cãdidatorũ? si denique ipse accusator noster Posthumius obuiam cũ bene magna caterua sua uenit? quid habet ista multitudo admirationis? omitto clientes, uicinos, tribules, exercitũ totũ Luculli, qui ad triumphũ per eos dies uenerat: hoc dico, frequentiã in isto officio gratuitã nõ modo dignitati ullius unquã, sed ne uolũtati quidem defuisse. at sectabãtur multi: doce, mercede; concedam esse crimen: hoc quidem remoto, quid reprehendis? quid opus est, inquit, sectatoribus? à me tu id quæris? quid opus sit eo, quo semper usi sumus? homines tenues unũ habent in nostrum ordinem aut promerendi, aut proferendi beneficij locum, hanc in nostris petitionibus operam, atque affecta=

tionem: neque enim fieri poteſt, neque poſtulandũ eſt à nobis, aut ab equitibus R. ut ſuos neceſſarios candidatos ſectentur totos dies: à quibus ſi domus noſtra celebratur, ſi interdum ad forum deducimur, ſi uno baſilicæ ſpatio honeſtamur, diligẽter obſeruari uidemur, & coli. tenuiorum & non occupatorum amicorum eſt iſta aſſiduitas, quorum copia bonis, & beneficis deeſſe non ſolet. noli igitur eripere hunc inferiori generi hominum fructum officij Cato: ſine eos, qui omnia à nobis ſperant, habere ipſos quoque aliquid, quod nobis tribuere poſſint. ſi nihil
* erit præter ipſorum ſuffragium, tenue eſt: ſi ut ſuffragantur, nihil ualent gratia: ipſi denique ut ſolent loqui, non dicere pro nobis, non ſpondere, non uocare domum ſuam poſſunt: atque hæc à nobis petunt omnia; neque ulla re alia, quæ à nobis conſequuntur, niſi opera ſua cõpenſari putant poſſe. itaque & legi Fabiæ, quæ eſt de numero ſectatorum, & S. C. quod eſt L. Cæſare Cos. factum, reſtiterunt: nulla eſt enim pœna, quæ poſſit obſeruãtiam tenuiorum ab hoc uetere inſtituto officiorum excludere. at ſpectacula ſunt tributim data, & ad prandium uulgo uocati. etſi hoc factum à Muræna omnino iudices non eſt, ab eius amicis autem more & modo factum eſt: tamen admonitus re ipſa, recordor quantum hæ quæſtiones in ſenatu habitæ punctorum nobis Serui detraxerint: quod enim tempus fuit aut noſtra, aut patrum noſtrorum memoria, quo hæc ſiue ambitio eſt, ſiue liberalitas, non fuerit, ut locus & in circo, & in foro daretur amicis, & tribulibus? hæc homines tenuiores primum ne dum qui ea ſuis tribulibus uetere inſtituto aſſequebantur *

Desunt non nulla.

præfectũ fabrũ semel locum tribulibus suis dedisse : quid statuent in uiros primarios, qui in Circo totas tabernas tribulium causa compararũt? hæc omnia sectatorũ, spectaculorum, prandiorum item crimina à multitudine in tuam nimiam diligentiã Serui coniecta sunt : in quibus tamen Muræna ab senatus auctoritate defenditur. quid enim? senatus nũ obuiam prodire crimen putat? nõ, sed mercede : cõuince. nũ sectari multos? nõ, sed cõductos: doce. nũ locum ad spectandum dare, aut ad prandium inuitare? minime, sed uulgo, passim. quid est uulgo? uniuersos. nõ igitur, si L. Natta, summo loco adolescens, qui, & quo animo iam sit, et qualis uir futurus sit, uidemus, in equitum centurijs uoluit esse & ad hoc officium necessitudinis, & ad reliquũ tempus gratiosus, id erit eius uitrico fraudi, aut crimini : nec, si uirgo Vestalis huius propinqua, & necessaria locũ suũ gladiatorium cõcessit huic, nõ et illa pie fecit, et hic à culpa est remotus. omnia hæc sunt officia necessariorũ, cõmoda tenuiorum, munia candidatorum. at enim agit mecum austere, & Stoice Cato : negat uerum esse allici beneuolentiã cibo : negat iudicium hominum in magistratibus mandandis corrũpi uoluptatibus oportere. ergo, ad cœnam petitionis causa

ſi quis uocat, condemnetur. quippe, inquit: tu mihi ſummum imperium, ſummam auctoritatem, tu gubernacula Reip. petas fouendis hominum ſenſibus, & deliniendis animis, & adhibendis uoluptatibus? utrum lenocinium, inquit, à grege delicatæ iuuentutis, an orbis terrarum imperium à populo R. petebas? horribilis oratio: ſed eã uſus, uita, mores, ciuitas ipſa reſpuit: neque tamen Lacedæmonij auctores iſtius uitæ, atque orationis, qui quotidianis epulis in robore accumbũt; neque uero Cretes, quorũ nemo guſtauit unquã cubãs, melius, quàm Romani homines, qui tempora uoluptatis, laboriſq; diſpertiunt, Reſp. ſuas retinuerũt: quorũ alteri uno aduentu noſtri exercitus deleti ſunt, alteri noſtri imperij præſidio diſciplinam ſuã, legeſq; cõſeruãt. quare noli Cato maiorum inſtituta, quæ res ipſa publica, quæ diuturnitas imperij cõprobat, nimium ſeuera oratione reprehendere. fuit eodem ex ſtudio uir eruditus apud patres noſtros, & honeſtus homo, & nobilis, Q. Tubero. is, cum epulum Q. Maximus Africani patrui ſui nomine populo R. daret, rogatus eſt à Maximo, ut triclinium ſterneret, cũ eſſet Tubero eiuſdem Africani ſororis filius: atq; ille homo eruditiſſimus, ac Stoicus ſtrauit pelliculis hœdinis lectulos Punicanos, et expoſuit uaſa Samia: quaſi uero eſſet Diogenes Cynicus mortuus, & non diuini hominis Africani mors honeſtaretur: quem cũ ſupremo eius die Maximus laudaret, gratias egit dijs immortalibus, quòd ille uir in hac Rep. potiſſimũ natus eſſet: neceſſe. n. fuiſſe, ibi eſſe terrarum imperium, ubi ille eſſet. huius in morte celebranda grauiter tulit populus R. hanc peruerſam ſapientiam Tuberonis: itaque homo integerrimus, ciuis opti-

mus, cum esset L. Pauli nepos, P. Africani, ut dixi, sororis filius, his hœdinis pelliculis Prætura deiectus est. odit populus R. priuatam luxuriam, publicam magnificentiam diligit: nõ amat profusas epulas, sordes & inhumanitatem multo minus: distinguit rationem officiorum ac temporum, uicissitudinem laboris ac uoluptatis. Nam quod ais nulla re allici hominũ mentes oportere ad magistratum mandandum, nisi dignitate: hoc tu ipse, in quo summa est dignitas, non seruas: cur enim quenquam, ut studeat tibi, ut te adiuuet, rogas? rogas tu me, ut mihi præsis, ut cõmittam ego me tibi. quid tãdem? istuc me rogari oportet abs te, an te potius à me, ut pro mea salute laborem, periculumq; suscipias? quid, quòd habes nomenclatorem? in eo quidem fallis, & decipis: nã si nomine appellari abs te ciueis tuos honestũ est, turpe est eos notiores esse seruo tuo, quàm tibi: sin etiã noris, tamen per monitorẽ appellãdi sunt? cur ante petis, quàm insusurrauit? aut quid, cũ admoneris, tamen, quasi tute noris, ita salutas? quid, posteaquã es designatus, multos salutas negligẽtius? hæc omnia ad rationẽ ciuitatis si dirigas, recta sunt; sin perpendere ad disciplinæ præcepta uelis, reperiantur prauissima. quare nec plebi R. eripiendi fructus isti sunt ludorũ, gladiatorum, conuiuiorũ, quæ omnia maiores nostri cõparauerũt: nec candidatis ista benignitas adimenda est, quæ liberalitatem magis significat, q̃ largitionem. at enim te ad accusandum Resp. adduxit. credo Cato te isto animo, atque ea opinione uenisse: sed tu imprudẽtia laberis: ego, quod facio iudices, cũ amicitiæ dignitatisq; L. Murænæ gratia facio, tũ me pacis, otij, concordiæ, libertatis, salutis, uitæ denique omnium uestrum causa

facere clamo, atque obtestor. audite, audite Consulem iudices, nihil dicam arrogantius, tantum dicam, totos dies, atque noctes de Rep. cogitantem. usque eò L. Catilina Remp. despexit atque contempsit, ut ea copia, quā secum eduxit, se hanc ciuitatem oppressurū arbitraretur? latius patet illius sceleris contagio, q̃ quisquam putat: ad plures pertinet: intus, intus, inquam, est equus Troianus, à quo nūquam me Consule dormientes opprimemini. quæris à me, quid ego Catilinā metuā? nihil; & curaui, ne quis metueret: sed copias illius, quas hic uideo, dico esse metuēdas: nec tam timendus est nunc exercitus L. Catilinæ, q̃ isti, qui illū exercitum deseruisse dicuntur: non enim deserueru nt, sed ab illo in speculis, atque insidijs relicti, in capite, atque in ceruicibus nostris restiterunt. hi & integrū Cōsulem, & bonum imperatorem, et natura, & fortuna cum Reip. salute coniunctum deijci de urbis præsidio, et de custodia ciuitatis uestris sententijs deturbari uolunt. quorum ego ferrum, & audaciam reieci in campo, debilitaui in foro, compressi etiam domi meæ sæpe iudices; his uos si alterum Consulem tradideritis, plus multo erunt uestris sententijs, q̃ suis gladijs cōsecuti. magni interest iudices, id quod ego multis repugnātibus egi, atque perfeci, esse Calendis Ian. in Rep. duos Cōsules. nolite arbitrari, mediocribus consilijs, aut usitatis uijs, aut lege improba, aut perniciosa largitione auditum aliquādo aliquod malum Reip. quæri. inita sunt in hac ciuitate cōsilia iudices urbis delendæ, ciuiū trucidandorū, nominis R. extinguendi. atque hæc ciues, ciues, inquā, (si eos hoc nomine appellari fas est) de patria sua et cogitāt, et cogitauerunt. horum ego quotidie consilijs occurro, audaciam debilito,

ſceleri reſiſto. ſed uos moneo iudices: in exitu eſt iã meus Conſulatus: nolite mihi ſubtrahere uicarium meæ diligentiæ: nolite adimere eum, cui Remp. cupio tradere incolumem ab his tantis periculis defendẽdam. atque ad hæc mala iudices quid accedat aliud, nõ uidetis? te, te appello Cato: non ne proſpicis tẽpeſtatẽ anni tui? iam enim heſterna concione intonuit uox pernicioſa deſignati Tribuni collegæ tui: contra quem multum tua mens, multũ omnes boni prouiderunt, qui te ad Tribunatus petitionẽ uocauerunt. omnia, quæ per hoc triennium agitata ſunt iam ab eo tempore, quo à L. Catilina, & Cn. Piſone initum conſilium ſenatus interficiendi ſcitis eſſe, in hos dies, in hos menſes, in hoc tempus erumpunt. qui locus eſt iudices, quod tempus, qui dies, quæ nox, cum ego non ex iſtorum inſidijs ac mucronibus non ſolum meo, ſed multo etiam magis diuino conſilio eripiar, atque euolem? neque iſti me meo nomine interfici, ſed uigilantem Conſulem de Reip. præſidio dimouere uolũt: nec minus uellent Cato te quoque aliqua ratione, ſi poſſent, tollere: id quod, mihi crede, & agunt, & moliuntur. uident, quantum in te ſit animi, quantum ingenij, quantum auctoritatis, quãtum Reip. præſidij: ſed cũ conſulari auctoritate, & auxilio ſpoliatam uim tribunitiam uiderint, tum ſe facilius inermem, & debilitatum te oppreſſuros arbitrantur. nã, ne ſufficiatur Conſul, non timent: uident in tuorum poteſtate collegarum fore: ſperant ſibi Silanum, clarum uirũ, ſine collega, te ſine Conſule, Remp. ſine præſidio obijci poſſe. his tantis in rebus, tantisq; in periculis, eſt tuum M. Cato, qui non mihi, non tibi, ſed patriæ natus es, uidere quid agatur, retinere adiutorem, defenſorem, ſocium

in Rep. Consulem non cupidum, Consulem, quod maxime tempus hoc postulat, fortuna constitutum ad amplexandum otium, scientia ad bellum gerendum, animo et usu ad quod uelis negotiũ. quãquam huiusce rei potestas omnis in uobis sita est iudices: totã Remp. uos in hac causa tenetis, uos gubernatis. si L. Catilina cum suo consilio nefariorum hominum, quos secum eduxit, hac de re posset iudicare, condẽnaret L. Muraenam: si interficere posset, occideret: petunt enim rationes illius, ut orbetur auxilio Resp. ut minuatur contra suum furorem imperatorum copia, ut maior facultas Tribunis pl. detur depulso aduersario seditionis ac discordiae cõcitandae. idem'ne igitur delecti amplissimis ex ordinibus honestissimi atque sapientissimi uiri iudicabũt, quod ille importunissimus gladiator, hostis Reip. iudicaret? mihi credite iudices, in hac causa non solum de L. Muraenae, uerum etiam de uestra salute sententiam feretis. in discrimen extremum uenimus: nihil est iam, unde nos reficiamus, aut ubi lapsi resistamus. non solum minuenda nõ sunt auxilia, quae habemus; sed etiam noua, si fieri possit, comparãda: hostis est enim non apud Anienem, quod bello Punico grauissimũ uisum est, sed in urbe, in foro, (dij immortales, sine gemitu hoc dici non potest) nõ nemo etiã in illo sacrario Reip. in ipsa, inquam, curia non nemo hostis est. dij faxint, ut meus collega uir fortissimus hoc Catilinae nefariũ latrocinium armatus opprimat, ego togatus, uobis bonisq; omnibus adiutoribus, hoc, quod conceptum Resp. periculum parturit, consilio discutiam, & comprimam. sed quid tãdem fiet, si haec elapsa de manibus nostris in eum annũ, qui consequitur, redundarint? unus erit Consul, & is nõ

in administrando bello, sed in sufficiendo collega occupatus. hunc iam qui impedituri sint,

Desunt non nulla.

illa pestis immanis, importuna Catilinæ prorumpet, quà poterit: & iam populo R. minatur: in agros suburbanos repente aduolabit: uersabitur in castris furor, in curia timor, in foro coniuratio, in campo exercitus, in agris uastitas: omni autem in sede, ac loco ferrũ, flãmamq; metuemus. quæ iandiu cóparantur, eadem ista omnia, si ornata suis præsidijs erit Resp. facile & magistratuũ consilijs, & priuatorum diligentia opprimentur. Quæ cũ ita sint iudices, primũ Reip. causa, qua nulla res cuiquã potior debet esse, uos pro mea summa & uobis cognita in Remp. diligentia moneo, pro auctoritate consulari hortor, pro magnitudine periculi obtestor, ut otio, ut paci, ut saluti, ut uitæ uestræ, & cæterorũ ciuium cósulatis: deinde ego fidem uestrã uel defensoris, & amici officio adductus oro, atque obsecro iudices, ut ne hominis miseri, et cũ corporis morbo, tum animi dolore confecti, L. Murænæ recentem gratulationem noua lamẽtatione obruatis. modo maximo beneficio populi R. ornatus, fortunatus uidebatur, quòd primus in familiam ueterẽ, primus in municipiũ antiquissimum Consulatum attulisset: nunc idem squalore sordidus, confectus morbo, lacrymis, ac mœrore perditus, uester est supplex iudices, uestram fidem obtestatur, misericordiã implorat, uestram potestatem, ac uestras

opes

opes intuetur. nolite per deos immortales iudices hac eũ re, qua se honestiorem fore putauit, etiam cæteris ante partis honestatibus, atque omni dignitate, fortunáq; priuare. atque ita uos Muræna iudices orat, atque obsecrat, si iniuste neminem læsit, si nullius aures uoluntatem'ue uiolauit, si nemini, ut leuissime dicam, odio nec domi, nec militiæ fuit; sit apud uos modestiæ locus, sit demissis hominibus perfugiũ, sit auxilium pudori. misericordiã spoliatio Consulatus magnam habere debet iudices: una enim eripiuntur cum Consulatu omnia. inuidiam uero his temporibus habere Consulatus ipse nullam potest: obijcitur. n. concionibus seditiosorum, insidijs coniuratorum, telis Catilinæ: ad omne denique periculum, atque ad omnem inuidiã solus opponitur. quare, quid inuidendũ Murænæ, aut cuiquam nostrũ sit in hoc præclaro Cõsulatu, non uideo iudices: quæ uero miseranda sunt, ea & mihi ante oculos uersantur, & uos uidere, & perspicere potestis. si, quod Iupiter omen auertat, hunc uestris sentẽtijs afflixeritis, quò se miser uertet? domum'ne? ut eã imaginem clarissimi uiri parentis sui, quam paucis ante diebus laureatam in sua gratulatione conspexit, eãdem deformatam ignominia, lugentemq; uideat? an ad matrẽ? quæ misera modo Consulem osculata filium suum, nunc cruciatur, et solicita est, ne eundem paulo post spoliatum omni dignitate conspiciat. sed quid ego matrem, aut domum appello? quem noua pœna legis & domo, & parente, & omnium suorum consuetudine, conspectuq; priuat. ibit igitur in exilium miser? quò? ad orientis'ne parteis, in quibus annos multos Legatus fuit, & exercitus duxit, & res maximas gessit? at habet magnum do=

lorem, unde cum honore decesserit, eodem cum ignominia reuerti. an se in contrariam partem terrarum abdet? ut Gallia transalpina, quem nuper summo cum imperio libentissime uiderit, eundem lugentem, mœrentem, exulem uideat? in ea porrò prouincia quo animo C. Muraenam fratrem suum aspiciet? qui huius dolor? qui illius mœror erit? quae utriusque lamentatio? quanta autem perturbatio fortunae, atque sermonis? quòd, quibus in locis paucis ante diebus factum esse Cõsulem Muraenã nuncij literaeq; celebrassent, & unde hospites atque amici gratulatum Romam concurrerint, repente eò accedat ipse nuncius suae calamitatis. Quae si acerba, si misera, si luctuosa sunt, si alienissima mansuetudine, & misericordia uestra iudices, conseruate populi R. beneficium, reddite Reip. Cõsulem, date hoc ipsum pudori, date patri mortuo, date generi, & familiae, date etiam Lanuuio municipio honestissimo, quod in hac causa frequens, mœstumq; uidistis: nolite à sacris patrijs Iunonis Sospitae, cui omnes Consules facere necesse est, domesticum, & suum Consulem potissimum auellere. quem ego uobis, si quid habet aut momenti cõmendatio, aut auctoritatis confirmatio mea, Consul Consulem iudices ita cõmendo, ut cupidissimum otij, studiosissimum bonorum, acerrimum contra seditionem, fortissimum in bello, inimicissimum huic coniurationi, quae nunc Remp. labefactat, futurum esse promittam, & spondeam.

PRO L. FLACCO, ORATIO XXIIII.

C VM in maximis periculis huius urbis atque imperij, grauissimo atque acerbissimo Reip. casu, socio atque adiutore cõsiliorũ periculorumq́; meorũ L. Flacco cædem à uobis, coniugibus, liberis uestris, uastitatem à templis, delubris, urbe, Italia depellebam, sperabam iudices honoris potius L. Flacci me adiutorem futurum, quàm miseriarum deprecatorem: quod enim esset præmium dignitatis, quod populus R. cum huius maioribus semper detulisset, huic denegaret? cum L. Flaccus ueterem Valeriæ gentis in liberanda patria laudem propè quingentesimo anno Reip. retulisset. sed si forte aliquando aut beneficij huius obtrectator, aut uirtutis hostis, aut laudis inuidus extitisset, existimabam L. Flacco multitudinis potius imperitæ, nullo tamen cum periculo, quàm sapientissimorum & lectissimorum uirorum iudicium esse subeundum: etenim quibus auctoribus, & defensoribus omnium tum salus esset non ciuium solum, uerum etiam gentium defensa, ac retenta, neminem unquam putaui per eos ipsos periculum huius fortunis atque insidias creaturũ. quòd si esset aliquando futurum, ut aliquis de L. Flacci pernicie cogitaret: nunquam tamen existimaui iudices D. Lælium, optimi uiri filium, optima ipsum spe præditum, summæ dignitatis, eam suscepturum accusationem, quæ sceleratorum ciuium potius odio & furori, quàm ipsius uirtuti atque institutæ adolescentiæ conueniret: etenim

cum à clarissimis uiris iustissimas inimicitias sæpe cũ be=
ne meritis ciuibus depositas esse uidissem, non sum arbitra
tus quenquam amicũ Reip. posteaquam L. Flacci amor
in patriam perspectus esset, nouas huic inimicitias nulla
accepta iniuria denunciaturũ. sed quoniam iudices mul
ta nos & in nostris rebus, & in Rep. fefellerunt: feri=
mus ea, quæ sunt ferenda: tantum à uobis petimus, ut
omnia Reip. subsidia, totum statũ ciuitatis, omnem me=
moriam temporum præteritorũ, salutem præsentiũ, spem
reliquorum in uestra potestate, in uestris sententijs, in hoc
uno iudicio positam esse, & defixam putetis. si unquam
Resp. consilium, grauitatem, sapientiã, prouidentiã iudi
cum implorauit, hoc tempore, hoc, inquam, tempore implo
rat. non estis de Lydorum, aut Mysorum, aut Phrygum,
qui huc cõpulsi concitatiq; uenerunt, sed de uestra Rep.
iudicaturi, de ciuitatis statu, de cõmuni salute, de spe bo=
norum omniũ, si qua reliqua est etiã nunc, quæ fortium
ciuium mentes, cogitationesq; sustentet. omnia alia perfu
gia bonorum, præsidia innocentum, subsidia Reip. consi
lia, auxilia, iura ceciderũt. quem enim alium appellem?
quem obtester? quem implorem? senatum'ne? at is ipse
auxilium petit à uobis, & confirmationem auctoritatis
suæ uestræ potestati permissam esse sentit. an equites R?
iudicabitis principes eius ordinis quinquaginta, quid cum
omnibus senseritis. an populum R? at is quidem omnem
suam de bonis potestatem tradit uobis. quamobrem nisi
hoc loco, nisi apud uos, nisi per uos iudices non auctorita
tem, quæ amissa est, sed salutem nostrã, quæ spe exigua
extremáq; pendet, tenuerimus: nihil est præterea, quò con
fugere possimus. nisi forte, quæ res hoc iudicio tentetur,

quid agatur, cui causæ fundamenta iaciantur, iudices non uidetis. damnatus est is, qui Catilinam signa patriæ inferentem interemit. quid est causæ, cur non is, qui Catilinam ex urbe repulit, pertimescat? rapitur ad pœnā, qui indicia cōmunis exitij cepit: cur sibi confidat is, qui ea proferenda, & patefacienda curauit? socij consiliorum, ministri, comitesq; uexantur: quid auctores, quid duces, quid principes sibi expectent? atque utinā inimici nostri ac bonorum omnium mecum potius contendant: utrum tamen omnes boni, duces nostri an comites fuerint ad communem conseruandam salutem *

Desit fortasse quippiam.

Hunc igitur uirum Læli quibus tandem rebus oppugnas? fuit P. Seruilio imperatore in Cilicia Tribunus mil. ea res siletur. fuit M. Pisoni Quæstor in Hispania: uox de Quæstura nulla missa est. bellum Cretense ex magna parte gessit, atque unà cum summo imperatore sustinuit: muta est huius temporis accusatio. Præturæ iurisdictio, res uaria, & multiplex ad suspiciones, & simultates, nō attingitur: ea uero in summo & periculosissimo Reip. tempore etiam ab inimicis laudatur. at à testibus læditur: antequā dico, à quibus, qua spe, qua ui, qua re cōcitatis, qua leuitate, qua egestate, qua perfidia, qua audacia præditis, dicā de genere uniuerso, & de conditione omnium nostrum. per deos immortales, iudices, uos, quo modo is, qui anno ante Romæ

ius dixerat, anno poſt in Aſia ius dixerit, à teſtibus quæretis ignotis, ipſi coniectura nihil iudicabitis? in tam uaria iuriſdictione tam multa decreta, tot hominum gratioſorum læſæ uolũtates: quæ eſt unquã iacta nõ ſuſpicio, quæ tamen ſolet eſſe falſa, ſed iracundiæ uox aut doloris? & is eſt reus auaritiæ, qui in uberrima re turpe cõpendium, in maledicentiſſima ciuitate, in ſuſpicioſiſſimo negotio maledictum omne, nõ modo crimen effugit. prætereo illa, quæ prætereunda nõ ſunt; nullum huius in priuatis rebus factum auarũ, nullam in re pecuniaria cõtentionem, nullã in re familiari ſordem poſſe proferri. quibus igitur teſtibus ego hoſce poſſum refutare, niſi uobis? Timolites ille uicanus, homo nõ modo nobis, ſed ne inter ſuos quidem notus, uos docebit qualis ſit L. Flaccus. quem uos modeſtiſſimum adoleſcentem, prouinciæ maximæ ſanctiſſimum uirum, noſtri exercitus fortiſſimum militem, diligentiſſimum ducem, temperatiſſimum Legatum, Quæſtoremq; cognouerunt: quem uos præſentes conſtantiſſimũ ſenatorem, iuſtiſſimum Prætorem, ac amantiſſimum Reip. ciuem iudicaſtis. de quibus uos alijs teſtes eſſe debetis, de ijs ipſi alios teſtes audietis? at quos teſtes? primum dicam, id quod eſt cõmune, Græcos: nõ quo nationi huic ego unus maxime fidem derogem: nam ſi quis unquã de noſtris hominibus à genere iſto, ſtudio ac uolũtate nõ abhorrens fuit, me & eſſe arbitror, & magis etiam tũ, cum plus erat otij, fuiſſe: ſed ſunt in illo numero multi boni, docti, pudẽtes, qui ad hoc iudicium deducti nõ ſunt; multi imprudentes, illiterati, leues, quos uarijs de cauſis uideo concitatos. ueruntamen hoc dico de toto genere Græcorum. tribuo illis literas, do

multarum artium disciplinam, non adimo sermonis lepo rem, ingeniorum acumen, dicendi copiam: denique etiã, si qua sibi alia sumunt, nõ repugno: testimoniorum re= ligionem & fidem nũquã ista natio coluit; totiusq; hu= iusce rei quæ sit uis, quæ auctoritas, quod pondus, igno= rant. unde illud est, da mihi testimonium mutuũ? num Gallorũ, num Hispanorum putatur? totum istud Græ= corũ est: ut, etiam qui Græce nesciunt, hoc quibus uer= bis à Græcis dici soleat, sciãt. itaq; uidete, quo uultu, quã cõfidentia dicant: tum intelligetis, qua religione dicãt. nũquã nobis ad rogatum respondent, semper accusatori plus quàm ad rogatũ: nunquã laborant, quemadmodũ probent, quod dicũt, sed quemadmodum se explicent di= cendo. iratus Flacco dixit M. Lurco, quòd, ut ipse aiebat, libertus erat eius turpi iudicio cõdemnatus: nihil dixit, quod læderet eum, cum cuperet: impediebat enim reli= gio: tamen id, quod dixit, quanto cum pudore, quo tre= more et pallore dixit? quàm prõptus homo P. Septimius? quàm iratus de iudicio & de uillico? tamen hæsitabat, tamen eius iracũdiæ religio nõ nũquã repugnabat. inimi cus M. Celius, quòd, cũ in re manifesta putasset nefas es= se publicanũ iudicare contra publicanum, sublatus erat è numero Recuperatorum: tamen tenuit se, neque attu lit in iudicium quidquam ad lædendum, nisi uolunta= tem. hi si Græci fuissent, ac nisi nostri mores ac disci= plina plus ualerent, quàm dolor ac simultas, omnes se spoliatos, uexatos, fortunis euersos esse dixissent. Græcus testis cum ea uoluntate processit, ut lædat, non iurisiu= randi, sed lædendi uerba meditatur. uinci, refelli, coar= gui, putat esse turpissimum: ad id se parat, nihil aliud

curat: itaque non optimus quisque, nec grauissimus, sed impudicissimus, loquacissimusq; deligitur. uos autem in priuatis minimarum rerum iudicijs testem diligenter expenditis: etiam si formam hominis, si nomen, si tribum nostis, mores tamen exquirendos putatis. qui autem dicit testimonium ex nostris hominibus, ut se ipse sustentat, ut omnia uerba moderatur, ut timet, ne quid cupide, ne quid iracũde, ne quid plus minus'ue, quàm sit necesse, dicat. nũ illos idem putatis? quibus iusiurãdũ iocus est; testimoniũ, ludus; existimatio uestra, tenebræ; laus, merces, gratia, gratulatio proposita est omnis in impudenti mendacio. sed nõ dilatabo orationem meã: etenim posset esse infinita, si mihi libeat totius gentis in testimonijs dicendis explicare uanitatem. sed propius accedã: de his uestris testibus dicã. Vehementem accusatorem nacti sumus iudices, & inimicũ in omni genere odiosum ac molestũ; quẽ spero his rebus fore magno usui & amicis, et Reip. sed certe inflãmatus incredibili cupiditate hanc causam accusationemq; suscepit. qui comitatus in inquirendo? comitatũ dico? immo uero quãtus exercitus? quæ iactura? qui sumptus? quãta largitio? quæ quãquam utilia sunt causæ, timide tamen dico, quòd uereor, ne Lælius ex his rebus, quas sibi suscepit gloriæ causa, putet aliquid oratione mea sermonis in sese, aut inuidiæ esse quæsitũ. itaq; hãc partem totã relinquã: tãtũ à uobis petã iudices, ut, si quid ipsi audistis cõmuni fama atque sermone de ui, de manu, de armis, de copijs, memineritis quarũ rerũ inuidia lege hac recenti ac noua certus est inquisitioni comitũ numerus cõstitutus. Sed ut hanc uim omittam, quãta illa sunt? quæ quoniam accusatorio iure & more sunt

facta, reprehendere nõ possumus, queri tamen cogimur. primũ, quòd distributis partibus sermo est tota Asia dissipatus, Cn. Põpeium, quòd L. Flacco est uehementer inimicus, contendisse à Lælio paterno amico ac pernecessario, ut hunc hoc iudicio arcesseret, omnemq; ei suam auctoritatem, gratiam, copias, opes ad hoc negotium conficiendum detulisse. id hoc uerisimilius Græcis hominibus uidebatur, quòd paulo ante familiarem Læliũ in eadem prouincia Flacco uiderant. Pompeij autem auctoritas cum apud omnes tanta est, quãta esse debet, tũ excellit in ista prouincia, quam nuper & prædonum, & Regum bello liberauit. adiunxit illa, ut eos, qui domo exire nolebãt, testimonij denunciatione terreret; qui domi stare non poterant, largo & liberali uiatico commoueret. sic adolescens ingenij plenus locupletes metu, tenues præmio, stultos errore permouit: sic sunt expressa ista præclara, quæ recitãtur, psephismata, non sententijs neque auctoritatibus declarata, nec iureiurando constricta, sed porrigenda manu, profundendoq; clamore multitudinis concitatæ. ò morem præclarum disciplinamq;, quam à maioribus accepimus, si quidem teneremus, sed nescio quo pacto iam de manibus elabitur. nullam illi nostri sapientissimi, & sanctissimi uiri uim concionis esse uoluerũt. quæ scisceret plebs, aut quæ populus iuberet summota concione, distributis partibus tributim, et centuriatim, descriptis ordinibus, classibus, ætatibus, auditis auctoribus, re multos dies promulgata, et cognita, iuberi, uetariq; uoluerũt. Græcorum autem totæ Resp. sedentis concionis temeritate administrãtur. itaque ut hãc Græciam, quæ iãdiu suis consilijs perculsa & afflicta est, omittã: illa uetus, quæ

quondã opibus, imperio, gloria floruit, hoc uno malo cõcidit, libertate immoderata ac licentia cõcionum. cum in theatro imperiti homines rerum omnium rudes ignariq; consederant, tum bella inutilia suscipiebant, tum seditiosos homines Reip. præficiebant, tum optime meritos ciues è ciuitate eijciebãt. quòd si hæc Athenis tum, cum illæ nõ solum in Græcia, sed propè cunctis gentibus eminebant, accidere sunt solita: quã moderationem putatis in Phrygia aut in Mysia concionum fuisse? nostras cõciones illarum nationũ homines plerunque perturbant: quid, cum soli sunt ipsi, tandem fieri putatis? cæsus est uirgis Cynicus ille Athenagoras, qui in fame frumentum exportare erat usus: data cõcio Lælio est: processit ille, & Græcus apud Græcos nõ de culpa sua dixit, sed de pœna questus est. porrexerũt manus: psephisma natum est. hoc testimonium est? nuper epulati, paulo ante omni largitione saturati Pergameni, quod Mithridates, qui multitudinem illam nõ auctoritate, sed sagina tenebat, se uelle dixit, id sutores & zonarij conclamarũt. hoc testimonium est ciuitatis? ego testes à Cilicia publice duxi: uerum erãt ea testimonia non cõcitatæ cõcionis, sed iurati senatus. quare iam non est mihi cõtentio cum teste: uobis uidendum est, sint'ne hæc testimonia putanda. adolescens bonus, honesto loco natus, disertus, cum maximo ornatissimoq; comitatu uenit in oppidum Græcorũ: postulat cõcionem: locupletes homines & graues, ne sibi aduersentur, testimonij denũciatione deterret: egentes & leues spe legationis & uiatico publico, priuata etiam benignitate prolectat: opifices & tabernarios atque illã omnem fecem ciuitatum quid est negotij concitare? in eum præsertim,

qui nuper ſummo cum imperio fuerit, ſummo autem in amore eſſe propter nomen ipſum imperij non potuerit. mirandum uero eſt, homines eos, quibus odio ſunt noſtræ ſecures, nomen acerbitati, ſcriptura, decumæ, portorium morti, libenter arripere facultatem lædendi, quæcũque detur. mementote igitur, cum audietis pſephiſmata, non audire uos teſtimonia, audire temeritatem uulgi, audire uocem leuiſſimi cuiuſque, audire ſtrepitum imperitorum, audire concionem concitatam leuiſſimæ nationis. itaque perſcrutamini penitus naturam rationemq́; criminum: iam nihil præter ſpeciem, nihil præter terrorem ac minas reperietis.

Deeſſe uidentur non nulla.

In ærario nihil habent ciuitates, nihil in uectigalibus. duæ rationes conficiendæ pecuniæ, aut uerſura, aut tributo. nec tabulæ creditoris proferũtur, nec tributi confectio ulla recitatur. q̃ uero facile falſas rationes inferre, et in tabulas, quodcũq; cõmodũ eſt, referre ſoleant, ex Cn. Põpeij literis ad Hypſæum, & Hypſæi ad Põpeium miſſis quæſo cognoſcite.

LITERAE POMPEII ET HYPSAEI.

ſatiſ'ne uobis coarguere his auctoribus diſſolutam Græcorũ cõſuetudinem licentiamq́; impudentem uidemur? niſi forte, qui Cn. Põpeiũ, qui præſentem, qui nullo impellente fallebãt, eos urgente Lælio in abſentem, & in L. Flaccũ aut timidos fuiſſe, aut religioſos putamus. ſed fuerint

incorruptæ literæ domi : nũc uero quã habere auctorita tem, aut quam fidem possunt? triduo lex ad Prætorem de ferri, iudicum signis obsignari iubet: trigesimo die uix de feruntur. ne corrumpi tabulæ facile possint, iccirco lex obsignatas in publico poni uoluit : at obsignantur cor= ruptæ. quid refert igitur, tanto post ad iudices deferãtur, an omnino non deferãtur? quid, si testium studium cum accusatore sociatum est? tamen'ne isti testes habebũtur? ubi est igitur illa expectatio, quæ uersari in iudicijs solet? nam antea, cũ dixerat accusator acriter et uehementer, cumq; defensor suppliciter demisseq; respõderat ; tertius ille erat expectatus locus testium; qui aut sine ullo studio dicebant, aut cum dissimulatione aliqua cupiditatis. hoc uero quid est? unà sedent, ex accusatorum subsellijs sur= gunt, non dissimulant, nõ uerentur. de subsellijs queror? una ex domo prodeunt : si uerbo titubarint, quò reuertã tur non habebunt. an quisquam esse testis potest, quẽ ac cusator sine cura interroget, nec metuat ne sibi aliquid, quod ipse nolit, respondeat? ubi est igitur illa laus orato= ris, quæ uel in accusatore antea, uel in patrono spectari solebat? bene testẽ interrogauit: callide accessit: reprehen= dit: quò noluit, adduxit: conuicit, & elinguem reddidit. quid tu istum roges Læli, qui, priusquam hoc, te rogo, di= xeris, plura etiã effundet, quàm tu ei domi ante præscri= pseris? quid ego autem defensor rogem? nam aut oratio testium refelli solet, aut uita lædi. qua disputatione ora= tionem refellam eius, qui dicit, dedimus, nihil amplius? in hominem dicẽdum est igitur, cum oratio argumentatio= nem non habet. quid dicam in ignotum? quærendum est ergo, & deplorandum, id quod iandudum facio, de

omni accuſationis iniquitate: primum de cõmuni genere teſtium: dicit enim natio minime in teſtimonijs dicendis religioſa. propius accedo: nego eſſe iſta teſtimonia, quæ tu ipſe pſephiſmata appellas; ſed & fremitum egentiũ, et motum quẽdam temerariũ Græculæ concionis. intrabo etiam magis: qui geſſit, non adeſt: qui numeraſſe dicitur, nõ eſt deductus: priuatæ literæ nullæ proferũtur, publicæ retentæ ſunt in accuſatorum poteſtate: ſumma eſt in teſtibus: hi uiuunt cum inimicis, adſunt cum aduerſarijs, habitant cũ accuſatoribus. utrum hic tãdem, diſceptationem & cognitionẽ ueritatis, an innocentiæ labem aliquam, aut ruinam fore putatis? multa. n. ſunt eiuſmodi iudices, ut etiã ſi in homine ipſo, de quo agitur, negligenda ſint, tamen in imitatione atque in exemplo pertimeſcenda uideantur. ſi quem infimo loco natum, nullo ſplendore uitæ, nulla cõmendatione famæ defenderẽ, tamen ciuis ciuem à ciuibus cõmunis humanitatis iure, ac miſericordia deprecarer, ne ignotis teſtibus, ne incitatis, ne accuſatoris conſeſſoribus, conuiuis, contubernalibus, ne hominibus leuitate Græcis, crudelitate barbaris ciuẽ ac ſupplicem ueſtrũ dederetis, ne periculoſam imitationem exempli reliquis in poſterum proderetis. ſed cum L. Flacci res agatur, cuius ex familia qui primus Conſul factus eſt, primus in hac ciuitate Conſul fuit; cuius uirtute Regibus exterminatis, libertas in Rep. cõſtituta eſt: quæ uſque ad hoc tẽpus honoribus, imperio, rerum geſtarũ gloria continuata permanſit; cumq; ab hac perẽnĩ, cõteſtataq; uirtute maiorum non modo nõ degenerarit L. Flaccus, ſed, id quod maxime florere in generis ſui gloria uiderat, laudẽ patriæ in libertatẽ uindicandæ Prætor ada=

mauerit: in hoc ego reo ne quod perniciosum exemplum prodatur, pertimescam? in quo, etiam si quid errasset, omnes boni cõniuendum esse arbitrarentur: quod quidem ego non modo non postulo, sed contra iudices uos oro et obtestor, ut totam causam quãmaxime intentis oculis (ut aiunt) acerrime contemplemini. nihil religione testatum, nihil ueritate fundatum, nihil dolore expressum; cõtráq;, omnia corrupta libidine, iracundia, studio, pretio, periurio reperientur. etenim iam uniuersa istorum cognita cupiditate, accedam ad singulas querelas criminationesq; Græcorum. Classis nomine pecuniam ciuitatibus imperatam queruntur. quod nos factũ iudices confitemur: sed si hoc crimẽ est; aut in eo est, quòd nõ licuerit imperare; aut in eo, quòd nõ opus fuerit nauibus; aut in eo, quòd nulla hoc Prætore classis nauigarit. licuisse ut intelligas, cognosce quid me Cõsule senatus decreuerit, cum quidem nihil à superioribus continuorum annorum decretis decesserit. SENATVS CONSVLTVM. proximum est ergo, ut, opus fuerit classe, nec ne, quæramus. utrum igitur, hoc Græci statuẽt, aut ullæ exteræ nationes, an uestri Prætores, uestri duces, uestri imperatores? equidẽ existimo, in eiusmodi regione atq; prouincia, quæ mari cincta, portibus distincta, insulis circundata esset, non solum præsidij, sed etiam ornandi imperij causa nauigandum fuisse: hæc enim ratio ac magnitudo animorũ in maioribus nostris fuit, ut, cum in priuatis rebus, suisq; sumptibus minimo contenti tenuissimo cultu uiuerent, in imperio atque in publica dignitate omnia ad gloriã splẽdoremq; reuocarent: quæritur enim in re domestica continentiæ laus, in publica dignitatis. quid, si etiam præsidij

causa classem habuit? quis erit tam iniquus, qui reprehẽdat? nulli erant prædones: quid? nullos fore, quis præstare poterat? minuis, inquit, gloriam Pompeij: immo tu auges molestiam: ille enim classes prædonum, urbes, portus, receptacula sustulit; pacem maritimam summa uirtute, atque incredibili celeritate confecit: illud uero neque suscepit, neque suscipere debuit, ut, si qua usquã nauicula prædonũ apparuisset, accusandus uideretur: itaque ipse in Asia, cum omnia iam bella terra mariq; cõfecisset, classem tamen ijsdem istis ciuitatibus imperauit. quod si tum statuit opus esse, cum ipsius præsentis nomine tuta omnia & pacata esse poterant: quid, cum ille decessisset, Flacco existimatis statuendum et faciendũ fuisse? quid nos hic? non ne ipso Pompeio auctore, Silano & Muræna Coss. decreuimus, ut classis in Italia nauigaret? non ne eo ipso tempore, cum L. Flaccus in Asia remiges imperabat, nos hic in mare superum et inferum sestertiũ ter & quadragies rogabamus? quid postremo anno? nõ ne M. Curio & P. Sestilio Quæss. pecunia in classem est erogata? quid? hoc omni tẽpore equites in ora maritima non fuerunt? illa est. n. gloria diuina Pompeij; primum, prædones eos, qui tum, cum illi bellũ maritimum gerendum datum est, toto mari dispersi uagabantur, redactos esse omnes in potestatem; deinde, Syriam esse nostram, Ciliciã teneri, Cyprum per Ptolemæũ Regem nihil audere; præterea, Cretam Metelli uirtute esse nostram; nihil esse, unde proficiscantur, nihil quò reuertantur; omnes sinus, promõtoria, litora, insulas, urbes maritimas claustris imperij nostri contineri. quòd si Flacco Prætore nemo in mari prædo fuisset, tamen huius diligentia reprehen=

denda nõ esset : iccirco enim, quòd hic classem habuisset, existimarem non fuisse. quid, si L. Oppij, L. Agrij, C. Cestij equitum R. huius etiam clarissimi uiri Cn. Domitij, qui in Asia tum Legatus fuit, testimonio doceo, eo ipso tempore, quo tu ipse negas classem habendam fuisse, complures à prædonibus esse captos? tamen Flacci consilium in remigibus imperandis reprehẽdetur? quid, si etiam occisus est à piratis Adramitenus, homo nobilis, cuius est ferè nobis omnibus nomen auditum; Acinas pugil Olympionices? hoc est apud Græcos (quoniam de eorum grauitate dicimus) propè maius & gloriosius, q̃ Romæ triumphasse. at neminem cepisti. q̃ multi oræ maritimæ clarissimi uiri præfuerunt, qui, cum prædonem nullum cepissent, mare tamẽ tutum præstiterunt? casus est enim in capiendo, locus, euentus, occasio : defendendi facilis est cautio, non solum latibulis occultorum locorum, sed etiam tempestatum moderatione, et conuersione. Reliquum est, ut quæratur, utrum nostra ista classis cursu & remis, an sumptu tantum, & literis nauigarit. num igitur negari potest, cuius rei cuncta testis est Asia, bipartito classem distributam fuisse, ut una pars supra Ephesum, altera infra Ephesum nauigaret? hac classe M. Crassus, uir amplissimus, ab Hemo in Asiã, his nauibus Flaccus ex Asia in Macedoniã nauigauit. in quo igitur Prætoris est diligentia requirenda? in numero nauiũ, & in descriptione æquabili sumptus? dimidium eius, quo Pompeius erat usus, imperauit : nũ potuit parcius? descripsit autem pecuniã ad Põpeij rationem, quæ fuit accõmodata L. Syllæ descriptioni : qui cum omnes Asiæ ciuitates pro portione in prouincias descripsisset, illam rationem in imperando

sumptu

ſumptu & Pompeius, & Flaccus ſecutus eſt : neque eſt adhuc tamẽ ea ſumma cõpleta. non refert uero. quid lucretur ? cum enim genus imperatæ pecuniæ ſuſcipit, id, quod tu crimen eſſe uis, cõfitetur. qui igitur probari poteſt, in ea pecunia non referenda crimen ſibi ipſum facere, in qua crimen eſſet nullum, ſi referret? at enim negas fratrem meum, qui L. Flacco ſucceſſerit, pecuniam ullam in remiges imperaſſe. equidẽ Q. fratris mei laude delector, ſed alijs magis grauioribus, atque maioribus. aliud quiddam ſtatuit, aliud uidit, exiſtimauit, quocunque tempore auditum quid eſſet de prædonibus, q̃ uellet ſubito ſe claſſem cõparaturum : denique hoc primus frater meus in Aſia fecit, ut hoc ſumptu remigum ciuitates leuaret : crimen autem tum uideri ſolet, cum aliquis ſumptus inſtituit eos, qui antea non erant inſtituti, non cum ſucceſſor aliquid immutat de inſtitutis priorum. Flaccus, quid alij poſtea facturi eſſent, ſcire nõ poterat ; quid feciſſent, uidebat. ſed quoniam de cõmuni totius Aſiæ crimine dictũ eſt, aggrediar iam ad ſingulas ciuitates: ex quibus ſit ſanè nobis prima ciuitas Aemonenſis. Citat præco uoce maxima Legatos Aemonenſes. procedit unus Aſclepiades. prodeant. etiam ne præconem mentiri coegiſti ? eſt enim, credo, is uir iſte, ut ciuitatis nomen ſua auctoritate ſuſtineat, damnatus turpiſſimis iudicijs domi, notatus literis publicis : cuius de probris, adulterijs, ac ſtupris extant Aemonenſium literæ : quas ego non ſolum propter lõgitudinem, ſed etiam propter turpiſſimam obſcœnitatem uerborum prætereũdas puto. dixit publice datum drachmarum CC & VI millia : dixit tantum, nihil oſtendit, nihil protulit: ſed adiunxit id, quod certe, quoniam erat

domesticum, docere debuit; se priuatim drachmas CC VI dedisse. quantũ sibi ablatum homo impudẽtissimus dicit, tantũ nunquã est ausus, ut haberet, optare. ab A. Sestilio dicit se dedisse & à suis fratribus. potuit dare Sestilius: nam fratres quidem consortes sunt mendicitatis. audiamus igitur Sestilium: fratres denique ipsi prodeãt: q̃ uolent impudenter, mentiãtur, et, quod nunquã habuerint, dedisse se dicãt: tamen aliquid fortasse coràm producti dicent, in quo reprehendantur. nõ deduxi, inquit, Sestilium. cedo tabulas: non deportaui. fratres saltem exhibe: nõ denunciaui. quod ergo unus Asclepiades, fortuna egens, uita turpis, existimatione dãnatus, impudentia atque audacia fretus, sine tabulis, sine auctore legerit, id nos quasi crimen aut testimonium pertimescamus? idem laudationem, quã nos ab Aemonẽsibus Flacco datã proferebamus, falsam esse dicebat. cuius quidẽ laudationis iactura exoptanda nobis fuit: nã ut signum publicũ inspexit praeclarus iste auctor suae ciuitatis, solere suos ciues, caeterosq; Graecos ex tempore, quod opus sit, obsignare dixit. tu uero tibi habeto istam laudationem: nec enim Aemonensiũ testimonio Flacci uita, & dignitas nititur: das enim mihi, quod haec causa maxime postulat, nullam grauitatem, nullam constantiã, nullum firmũ in Graecis hominibus consiliũ, nullã denique esse testimonij fidẽ. nisi uero hactenus ista formula testimonij, atq; orationis tuae describi, ac distingui potest, ut Flacco absenti aliquid ciuitates tribuisse dicantur, Laelio praesenti, per se agenti, ui legis, iure accusationis, opibus praeterea suis terrenti, ac minãti, nihil temporis causa scripsisse, aut obsignasse uideantur. equidem in minimis rebus saepe res magnas

uidi iudices deprehendi, ac teneri, ut in hoc Asclepiade. hæc, quæ à nobis prolata laudatio, obsignata erat creta illa Asiatica, quæ ferè est omnibus nota nobis: qua utuntur omnes non modo in publicis, sed etiam in priuatis literis, quas quotidie uidemus mitti à publicanis sæpe unicuique nostrũ: neque enim testis ipse signo inspecto falsum nos proferre dixit, sed leuitatem totius Asiæ protulit, de qua nos & libenter, & facile concedimus. nostra igitur laudatio, quam ille temporis causa nobis datam dicit, datam quidem confitetur, consignata creta est: in illo autem testimonio, quod accusatori dicitur datum, cerã esse uidemus. hic ego iudices, si uos Aemonensium decretis, si cæterorum Phrygum literis permoueri putarem, uociferarer, et, quantum maxime possem, contenderem, testarer publicanos, excitarem negotiatores, uestram etiam conscientiam implorarem: cera deprehensa, confiderem totius testimonij fictam audaciam manifesto comprehensam, atque oppressam teneri. nunc uero non insultabo uehementius, nec uolitabo in hoc insolentius, neque in istum nugatorem tanquam in aliquem testem inuehar, neque in toto Aemonensium testimonio, siue hic confictum est, ut apparet, siue missum domo est, ut dicitur, commouebor: etenim quibus ego istam laudationem remittam, quoniam sunt, ut Asclepiades dicit, leues, horum testimoniũ non pertimescam. Venio nunc ad Dorylensium testimonium, qui producti tabulas se publicas ad speluncas perdidisse dixerunt. ò pastores nescio quos cupidos literarum, siquidem nihil istis præter literas abstulerunt. sed aliud esse causæ suspicamur, ne forte isti parum uersuti esse uideantur. pœna est, ut opi=

nor, Dorylensium grauior, q̃ apud alios, falsarũ & corruptarum literarum. si ueras protulissent, criminis nihil erat : si falsas, erat pœna . bellissimum putarunt, dicere amissas. quiescant igitur, & me hoc in lucro ponere, atque aliud agere patiantur. non sinunt : supplet enim ille nescio quis, & priuatim dicit se dedisse . hoc uero ferri nullo modo potest . qui de tabulis publicis recitat, ijs, quæ in accusatoris potestate fuerunt, nõ debet habere auctoritatem . sed tamen indicium fieri uidetur, cum tabulæ illæ ipsæ, cuiusquemodi sunt, proferuntur . cum uero is, quem nemo uestrũ uidit unquã, nemo, qui mortalis esset, audiuit, tantum dicit, dedi : dubitabitis iudices, quin ab hoc ignotissimo Phryge nobilissimum ciuem uindicetis ? atque huic eidẽ nuper tres equites R. honesti, & graues, cum in causa liberali eũ, qui asserebatur, cognatum suũ esse diceret, nõ crediderũt . qui hoc euenit, ut qui locuples testis doloris, & sanguinis sui non fuerit, idem sit grauis auctor iniuriæ publicæ ? atque hic Dorylẽsis nuper cum efferretur magna frequentia, cõsessuq́; uestro, mortis illius inuidiam in L. Flaccum Lælius cõferebat. facis iniuste Læli, si putas periculo nostro uiuere tuos contubernales, præsertim quod tua negligentia factum arbitremur: homini enim Phrygi, qui arborem fici nunquã uidisset, fiscinam ficorum obiecisti : cuius mors te ex aliqua parte releuauit : edacem enim hospitem amisisti : Flacco uero quid profuit ? qui ualuit tandiu, dum huc prodiret, mortuus est aculeo iam dimisso, ac dicto testimonio . at istud columen actionis tuæ Mithridates, posteaquã biduus retẽtus testis à nobis, effudit, quæ uoluit, omnia, reprehensus, conuictus, fractusq́; discessit: ambulat cum lorica : me=

tuit homo doctus & ſapiens, ne L. Flaccus nunc ſe ſcele-
re alliget, cum iam teſtem illum effugere non poſſit: ut,
qui ante dictum teſtimonium ſibi temperarit, cũ tamen
aliquid aſſequi poſſet; is nũc id agat, ut ad falſum aua-
ritiæ teſtimonium uerũ etiã maleficij crimen adiungat.
ſed de hoc teſte, totoq; Mithridatico diſſeruit & ſubtili-
ter, & copioſe Q. Hortenſius. nos, ut inſtituimus, ad re-
liqua pergamus. Caput eſt omnium Græcorũ cõcitã-
dorum, qui cum accuſatoribus ſedet, Heraclides ille Ten-
nites, homo ineptus, & loquax, ſed, ut ſibi uidetur, ita do
ctus, ut etiam magiſtrũ aliorũ ſe eſſe dicat: et qui ita ſit
ambitioſus, ut omnes uos, noſq; quotidie perſalutet, Ten-
ni uſque ad illam ætatem in ſenatũ uenire nõ potuit: et
qui ſe artem dicendi traditurum etiam cæteris profitea-
tur, ipſe omnibus turpiſſimis iudicijs conuictus eſt. pari
felicitate unà Legatus uenit Nicomedes, qui neq; in ſena
tum ulla cõditione peruenire potuit, & furti, & pro ſo-
cio damnatus eſt. nam princeps Legationis Lyſanias ade
ptus eſt ordinem ſenatorium; ſed cũ Remp. nimium am
plecteretur, peculatus dãnatus, & bona, & ſenatorium
nomen amiſit. hi tres etiam ærarij noſtri tabulas falſas
eſſe uoluerunt: nam ſeruos nouem ſe profeſſi ſunt habe
re, cum omnino ſine comite ueniſſent. decreto ſcribendo
primũ uideo affuiſſe Lyſaniã: cuius fratris bona, quòd is
populo non ſoluebat, Prætore Flacco publice uenierunt.
præterea Philippus eſt Lyſaniæ gener, & Hermobius: cu
ius frater Poles item pecuniæ publicæ eſt cõdemnatus. di-
cunt ſe Flacco, & ijs, qui ſimul eſſent, drachmarum
XV millia dediſſe. cum ciuitate mihi res eſt acerrima,
& conficientiſſima literarum; in qua nummus moueri

nullus potest sine quinq; Prætoribus, tribus Quæstoribus, quatuor mensarijs, qui apud illos à populo creantur. ex hoc tanto numero deductus est nemo: & cũ illam pecuniã nominatim Flacco datã referãt, maiorem etiã aliquã, cũ huic ijdem darent, in ædem sacrã reficiendam se perscripsisse dicũt. quod minime cõuenit: nã aut omnia occulte referenda fuerũt, aut aperte omnia. cũ perscribunt nominatim Flacco, nihil timent, nihil uerentur: cũ operi publico referũt, ijdem homines subito eũdem, quem cõtempserãt, pertimescũt. si Prætor dedit, ut est scriptũ, à Quæstore numerauit, Quæstor à mensa publica, mensa aut ex uectigali, aut ex tributo. nũquã erit istud simile criminis, nisi mihi totã rationem omni & personarũ genere, & literarũ explicaris. uel quod est in eodem decreto scriptũ, homines clarissimos ciuitatis, amplissimis usos honoribus, hoc Prætore circũuentos. cur hi neq; in iudicio adsunt, neque in decreto nominãtur? nõ enim credo significari isto loco illum, qui se erigit, Heraclidem. utrũ enim in clarissimis est ciuibus is, quem iudicatũ hic duxit Hermippus? qui hãc ipsam Legationem, quã habet, nõ accepit à suis ciuibus, sed usque Tymolo petiuit: cui nullus honos in sua ciuitate habitus est unquã. res autem ea, quæ tenuissimis committebatur, huic uni in uita cõmissa sola est. custos T. Aufidio Prætore frumento publico est positus: pro quo cũ à P. Varino Prætore pecuniã accepisset, celauit suos ciues, ultroq; ijs sumptũ intulit. quod posteaquã Tenni literis à P. Varino missis cognitum, atque patefactum est; cumq; eadem de re Cn. Lentulus, qui Censor fuit, Tennitarum patronus literas misisset: Heraclidem istum Tenni nemo postea uidit. atque ut eius impu

dentiam perspicere possitis, causam ipsam, quæ leuissimi hominis animū in Flaccum incitauit, quæso cognoscite.

Fundum Cymæū Romæ mercatus est de pupillo Meculonio, cum uerbis se locupletem faceret, haberet nihil præter illam impudentiam, quā uidetis: pecuniam sumpsit mutuā à Sex. Schola iudice hoc nostro primario uiro, qui & rem agnoscit, neque hominem ignorat: qui tamen credidit P. Fuluij Veratij lectissimi hominis fidei. is cum solueret, sumpsit à C. & M. Fusijs, equitibus R. primarijs uiris. hic Hercule cornici oculum, ut dicitur: nam hunc Hermippum, hominem eruditum, ciuem suū, cui debebat esse notissimus, percussit: eius enim fide sumpsit à Fusijs. securus Hermippus Tennum proficiscitur, cum iste sese pecuniam, quam huius fide sumpserat, à discipulis suis diceret Fusijs persoluturum: habebat enim rhetor iste adolescentes quosdam locupletes, quos dimidio redderet stultiores, quàm acceperat, ubi nihil possent discere nisi ignorantiam literarum: neminem quidem adeo infatuare potuit, ut ei nūmum ullum crederet: itaque cum Roma clàm esset profectus, multosq; minutis mutuationibus fraudauisset, in Asiam uenit, Hermippoq; percōtanti de nomine Fusiano, respondet se omnem pecuniā Fusijs persoluisse. interim, neque ita longo interuallo, libertus à Fusijs cum literis ad Hermippum uenit: pecunia petitur ab Hermippo: Hermippus ab Heraclide petit, ipse tamen Fusijs satisfacit absentibus, & fidem suā liberat: hūc æstuātem & tergiuersantem iudicio ille persequitur: à Recuperatoribus causa cognoscitur. nolite existimare iudices non unam & eādem omnibus in locis esse fraudatorum & inficiatorū impudentiam: fe=

cit eadem omnia, quæ nostri debitores solent: negauit sese omnino uersurã ullam fecisse Romæ: Fusiorũ se affirmauit nũquã omnino nomen audisse: Hermippum uero ipsum, pudentissimũ, atque optimũ uirũ, ueterem amicũ, atque hospitem meũ, splendidissimũ, atque ornatissimũ ciuitatis suæ, probris omnibus maledictisq; uexauit. sed cum se homo uolubilis quadã præcipiti celeritate dicendi in illa oratione iactaret, repente testimonijs Fusiorũ nominibusq; recitatis homo audacissimus pertimuit, loquacissimus obmutuit: itaque Recuperatores contra istũ rem minime dubiam prima actione iudicauerũt. cum iudicatum non faceret, addictus Hermippo, & ab hoc ductus est. habetis & honestatem hominis, & auctoritatem testimonij, & causam omnem simultatis. atque is ab Hermippo missus, cũ ei pauca mãcipia uendidisset, Romã se contulit: deinde in Asiam redijt, cum iam frater meus Flacco successisset: ad quem adijt, causamq; ita detulit, Recuperatores ui Flacci coactos & metu falsum inuitos iudicauisse. frater meus pro sua æquitate prudentiaq; decreuit, ut, si iudicatum negaret, in duplum iret; si metu coactos diceret, haberet eosdem Recuperatores. recusauit, et, quasi nihil esset actum, nihil iudicatum, ab Hermippo ibidem mãcipia, quæ ipse ei uendiderat, petere cœpit. M. Gratidius Legatus, ad quem est aditum, actionem se daturũ negauit, re iudicata stari ostendit placere. iterum iste, cui nullus esset usquã consistendi locus, Romã se retulit: persequitur Hermippus, qui nũquã istius impudentiæ cessit: petit Heraclides à C. Plotio senatore, uiro primario, qui Legatus in Asia fuerat, mancipia quædam, quæ se, cũ iudicatũ esset, per uim uendidisse dicebat. Q. Na=

ſo, uir ornatiſſimus, qui Prætor fuerat, iudex ſumitur. qui cum ſententiam ſecũdum Plotium ſe dicturũ oſtenderet, & ab eo iudice abiret, quòd iudicium lege nõ erat, cauſam totam reliquit. ſatis'ne uobis iudices uideor ad ſingulos teſtes accedere, neque, ut primo conſtituerã, tantũmodo cum uniuerſo genere confligere? Venio ad Lyſaniam eiuſdem ciuitatis, peculiarem tuum Deciane teſtem. quem tu cum ephebum Tenni cognoſſes; quoniam te nudus delectarat, ſemper nudũ eſſe uoluiſti. abduxiſti Tenno Apollonidem: pecuniã adoleſcentulo grandi fœnore, fiducia tamen accepta, occupauiſti: hanc fiduciam commiſſam tibi tenes hodie ac poſſides. eum tu teſtem ſpe recuperandi fundi paterni uenire ad teſtimonium dicendum coegiſti: qui quoniam teſtimonium dixit, quidnam ſit dicturus, expecto: noui genus hominũ, noui conſuetudinem, noui libidinem: itaq; etſi teneo, quid ſit dicere paratus, nihil tamen contra diſputabo prius, quàm dixerit: totũ enim conuertet, atque alia finget. quáobrem & ille ſeruet, quod parauit: & ego me ad id, quod attulerit, integrum conſeruabo. Venio nũc ad eam ciuitatem, in quam ego multa & magna officia cõtuli, & quã meus frater in primis colit atque diligit. quæ ſi ciuitas per uiros bonos grauesq; homines querelas ad uos detuliſſet, paulo cõmouerer magis: nũc uero quid putem? Trallianos Meandrio cauſam cõmiſiſſe, homini egenti, ſordido, ſine honore, ſine exiſtimatione, ſine cenſu? ubi erãt illi Pythodorus et Lepiſon? cæteri homines apud nos noti, inter ſuos nobiles? ubi illa magnifica & glorioſa oſtentatio ciuitatis? non ne eſſet puditũ, ſi hanc cauſam agerent ſeuere, non modo Legatum, ſed Trallianum omni-

no dici Meādrium? huic illi Legato, huic publico testi patronum suū iam inde à patre atque maioribus L. Flaccū mactandum ciuitatis testimonio tradidissent? nō est ita iudices, non est profecto. uidi ego in quodam iudicio nuper Philodorum testem Trallianū, uidi Parrhasium, uidi Archidemum, cum quidem idem hic mihi Meandrius quasi ministrator aderat, subijciens, quid in suos ciues, ciuitatemq; si uellem, dicerem: nihil enim illo homine leuius, nihil egentius, nihil inquinatius. quare si hūc habent auctorem Tralliani doloris sui, si hūc custodem literarū, si hūc testem iniuriæ, si hūc actorem querelarum, remittant spiritus, comprimāt animos suos, sedent arrogantiam, fateantur in Meandrij persona esse expressam faciem ciuitatis: sin istū semper illi ipsi domi proterendum esse & cōculcandum putauerunt, desinant putare auctoritatem esse in eo testimonio, cuius auctor inuentus est nemo. sed exponā, quid in re sit, ut, quamobrem ista ciuitas neque seuere Flaccum oppugnarit, neque benigne defenderit, scire possitis. Erat ei Castriciano nomine irata, de quo toto respondit Hortensius: inuita soluerat Castricio pecuniam iandiu debitā: hinc totū odium, hinc omnis offensio. quò cū uenisset Lælius ad iratos, & illud Castricianū uulnus dicendo refricuisset, siluerunt, neque in illa concione adfuerūt, neque ipsius decreti ac testimonij auctores esse uoluerūt. usque eò orba fuit ab optimatibus illa concio, ut princeps principum esset Meandrius: cuius lingua quasi flabello seditionis illa tum est egentium cōcio uentilata. itaque ciuitatis pudentis, ut ego semper existimaui, & grauis, ut ipsi existimari uolunt, iustū dolorem querelasq; cognoscite. Quæ pecunia fuerit apud

se Flacci patris nomine collata à ciuitatibus, hãc à se esse ablatam queruntur. alio loco quæram, quid licuerit Flacco: nũc tantum à Trallianis requiro, quam pecuniam à se ablatam queruntur, suam'ne dicant, sibi à ciuitatibus collatam in usum suum. cupio audire. non, inquit, dicimus. quid igitur? delatã ad nos, creditam nobis L. Flacci patris nomine ad eius dies festos atque ludos. quid tũ? hanc te, inquit, capere nõ licuit. iam id uidero: sed primũ illud tenebo. queritur grauis, locuples, ornata ciuitas, quòd non retinet alienum: spoliatã se dicit, quòd id nõ habet, quod eius non fuit. quid hoc impudentius dici aut fingi potest? delectũ est oppidum, quo in oppido uno pecunia à tota Asia ad honores L. Flacci poneretur. hæc pecunia ab honoribus trãslata in quæstum & fœnerationem, recuperata est multis post annis. quæ ciuitati facta est iniuria? at moleste fert ciuitas. credo: amissum est. n. præter spem, quod erat spe deuoratum lucrum. at queritur. impudenter facit: non enim omnia, quæ dolemus, eadem iure queri possumus. at accusat uerbis grauissimis. non ciuitas, sed imperiti homines à Meandrio concitati. quo loco etiã atque etiã facite ut recordemini, quæ sit temeritas multitudinis, quæ leuitas propria Græcorum, quid in concione seditiosa ualeat oratio. hic in hac grauissima & moderatissima ciuitate, cum est forum plenum iudiciorum, plenum magistratuum, plenum optimorum uirorum & ciuium, cum speculatur atque obsidet rostra uindex temeritatis & moderatrix officij curia; tamen quantos fluctus excitari cõcionum uidetis? quid uos fieri censetis Trallibus? an id, quod Pergami? nisi forte hæ ciuitates existimari uolunt, facilius una se epistola

Mithridatis moueri impelliq; potuisse, ut amicitiam populi R. fidem suã, iura omnia officij humanitatisq; uiolarent, q̃ ut filiũ testimonio læderent, cuius patrem armis pellendum à suis mœnibus censuissent. quare nolite mihi ista nomina ciuitatum nobilium opponere: quos.n. hostes hæc familia cõtempsit, nũquã eosdem testes pertimescet. uobis autem est confitendum, si consilijs principum uestræ ciuitates reguntur, non multitudinis temeritate, sed optimatum consilio bellum ab istis ciuitatibus cũ populo R. esse susceptum. sin ille tum motus est temeritate imperitorum excitatus, patiamini me delicta uulgi à publica causa separare. at enim istam pecuniam huic capere non licuit. utrum uultis, patri Flacci licuisse, nec ne? si licuit, sicuti certe licuit; ad eius honores collatam, ex quibus ipse nihil capiebat, patris pecuniam recte abstulit filius. si non licuit, tamen illo mortuo non modo filius, sed quiuis hæres rectissime potuit auferre. ac tum quidem Tralliani, cum ipsi graui fœnore istam pecuniam multos annos occupauissent, à Flacco tamen omnia, quæ uoluerunt, impetrauerũt: neque tã fuerunt impudentes, ut id, quod Lælius dixit, dicere auderent, hãc eis pecuniam abstulisse Mithridatem: quis enim erat, qui nõ sciret in ornandis studiosiorem Mithridatem, quàm in spoliandis Trallianis fuisse? quæ quidem à me si, ut dicenda sunt, dicerẽtur, grauius agerem iudices, quàm adhuc egi, quãtam Asiaticis testibus fidem habere uos conueniret: reuocarem animos uestros ad Mithridatici belli memoriã, ad illam uniuersorum ciuium R. per tot urbes uno puncto temporis miseram crudelemq; cædem; Prætores nostros deditos, Legatos in uincula coniectos, nominis propè Ro=

mani memoriam cũ uestigio imperij nõ modo ex ædibus Græcorum, uerum etiam ex literis esse deletam. Mithridatem deum, illum patrem, illum conseruatorem Asiæ, illum Dionysium, Bacchum, Liberum nominabãt. unum atque idem erat tempus, cum L. Flacco Cos. portas tota Asia claudebat, Cappadocem autem illum non modo recipiebat suis urbibus, uerum etiam ultro uocabat. liceat hæc nobis, si obliuisci non possumus, at tacere. liceat mihi potius de leuitate Græcorum queri, quàm de crudelitate. auctoritatem isti habeant apud eos, quos esse omnino noluerunt: nam, quoscunque potuerunt togatos, interemerunt; nomen ciuium R. quantum in ipsis fuit, sustulerunt. in hac igitur urbe se iactent, quam oderunt; apud eos, quos inuiti uident; in ea Rep. ad quam opprimendã non animus eis, sed uires defuerunt: aspiciant hunc florem Legatorum laudatorumq; Flacci ex uera, atque integra Græcia: tum se ipsi expendant, tum his se comparent, tum, si audebunt, dignitati horum opponant suam. adsunt Atheniẽses, unde humanitas, doctrina, religio, fruges, iura, leges ortæ, atque in omnes terras distributæ putãtur: de quorum urbis positione propter pulchritudinem etiam inter deos certamen fuisse proditum est: quæ uetustate ea est, ut ipsa ex sese suos ciues genuisse dicatur, & eorum eadem terra parens, altrix, patria dicatur: auctoritate autem tanta est, ut iam fractum propè ac debilitatum Græciæ nomen huius urbis laude nitatur. adsunt Lacedæmonij: cuius ciuitatis spectata ac nobilitata uirtus non solum natura corroborata, uerum etiam disciplina putatur: qui soli toto orbe terrarum septingentos iam annos amplius unis moribus, & nunquam mutatis legi-

bus uiuunt. adsunt ex Achaia cuncta multi Legati, Bœotia, Thessalia, quibus locis nuper Legatus L. Flaccus imperatore Metello præfuit. neque uero te Massilia prætereo, quæ L. Flaccũ militem Quæstoremq; cognosti: cuius ego ciuitatis disciplinã, atque grauitatem nõ solum Græciæ, sed haud scio an cunctis gentibus anteponendam iure dicam: quæ tam procul à Græcorum omnium regionibus, disciplinis, linguaq; diuisa, cum in ultimis terris cincta Gallorum gentibus barbariæ fluctibus alluatur, sic optimatum consilio gubernatur, ut omnes eius instituta laudare facilius possint, quàm æmulari. hisce utitur laudatoribus Flaccus, his innocentiæ testibus, ut Græcorũ cupiditati Græcorum auxilio resistamus. quanquã quis ignorat, qui modo unquam mediocriter res istas scire curauit, quin tria Græcorum genera sint uere? quorum uni sunt Athenienses, quæ gens Ionum habebatur: Aeoles alteri, Dores tertij nominabãtur. atque hæc cũcta Græcia, quæ fama, quæ gloria, quæ doctrina, quæ plurimis artibus, quæ etiam imperio & bellica laude floruit, paruum quẽdam locum, ut scitis, Europæ tenet, semperq; tenuit: Asiæ maritimam oram bello superatam cinxit urbibus, non ut munitam colonijs illam augeret gentem, sed ut obsessam teneret. quamobrem quæso à uobis Asiatici testes, ut, cum uere recordari uoletis quantum auctoritatis in iudicium afferatis, uosmet ipsi describatis Asiam, nec, quid alienigenæ de uobis loqui soleant, sed quid uosmet ipsi de genere uestro statuatis, memineritis. nãq;, ut opinor, Asia uestra constat ex Phrygia, Mysia, Caria, Lydia. utrum igitur nostrum est, an uestrũ hoc uetus prouerbium, Phrygem plagis fieri solere meliorem? quid de tota Caria? non ne hoc

uestra uoce uulgatum est, siquid cum periculo experiri uelis, in Caria id potissimum esse faciundum? quid porrò in Græco sermone tam tritum, atque celebratum est, quàm, si quis despicatui ducitur, ut Mysorum ultimus esse dicatur? nam quid ego dicam de Lydia? quis unquã Græcus comœdiam scripsit, in qua seruus primarum partium non Lydus esset? quamobrem quæ uobis fit iniuria, si statuimus uestro nobis iudicio standum esse de uobis? equidem mihi iam satis superq; dixisse uideor de Asiatico genere testium: sed tamen uestrum est iudices, omnia, quæ dici possunt in hominum leuitatem, inconstantiam, cupiditatem, etiam si à me minus dicuntur, uestris animis & cogitatione comprehendere. Sequitur auri illa inuidia Iudaici. hoc nimirum est illud, quòd nõ longe à gradibus Aurelijs hæc causa dicitur: ob hoc crimẽ hic locus abs te Læli atque illa turba quæsita est. scis, quanta sit manus, quanta cõcordia, quantum ualeat in concionibus. summissa uoce agam, tantum ut iudices audiant: neque enim desunt, qui istos in me atque optimũ quenque incitent: quos ego, quo id facilius faciant, nõ adiuuabo. cum aurum Iudæorum nomine quotannis ex Italia & ex omnibus uestris prouincijs Hierosolymam exportari soleret, Flaccus sanxit edicto, ne ex Asia exportari liceret. quis est iudices, qui hoc non uere laudare possit? exportari aurum non oportere, cum sæpe antea senatus, tum me Consule grauissime iudicauit. huic autem barbaræ superstitioni resistere, seueritatis; multitudinẽ Iudæorum flagrantem non nunquam in concionibus pro Rep. cõtemnere, grauitatis summæ fuit. at Cn. Pompeius captis Hierosolymis, uictor ex illo fano nihil atti-

git.in primis hoc,ut multa alia, ſapienter.in tam ſuſpi=
cioſa,ac maledica ciuitate locũ ſermoni obtrectatorũ non
reliquit : non enim credo religionem & Iudæorũ,& ho
ſtium impedimento præſtantiſſimo imperatori, ſed pudo=
rem fuiſſe. ubi ergo crimen eſt ? quoniam quidem furtũ
nuſquam reprehendis , edictum probas, iudicatum fate=
ris, quæſitum & probatum palàm nõ negas, actum eſſe
per uiros primarios res ipſa declarat . Apameæ manife=
ſte comprehenſum, ante pedes Prætoris in foro expenſum
eſt auri pondo centum paulo minus per Sex. Cæſium e=
quitem R.caſtiſſimũ hominem, atque integerrimũ, Lao=
diceæ uiginti pondo paulo amplius per hunc ipſum L.Pe
duceum iudicem noſtrum, Adrymeti per Cn.Domitium
Legatum.Pergami non multum auri ratio conſtat: au=
rum in ærario eſt: furtũ nõ reprehenditur: inuidia quæ=
ritur : à iudicibus oratio auertitur,uox in coronam tur=
bamq; effunditur.ſua cuique ciuitati religio Læli eſt,no=
ſtra nobis. ſtãtibus Hieroſolymis, pacatiſq; Iudæis,tamen
iſtorum religio ſacrorum à ſplendore huius imperij gra=
uitate nominis noſtri,maiorũ inſtitutis abhorrebat: nunc
uero hoc magis,quòd illa gẽs,quid de imperio noſtro ſen=
tiret, oſtendit armis ; quàm chara dijs immortalibus eſ=
ſet,docuit,quòd eſt uicta,quòd elocata,quòd ſeruata.quã
obrem, quoniam, quod crimen eſſe uoluiſti, id totum ui=
des in laudem eſſe conuerſum, ueniamus iam ad ciuium
R.querelas. ex quibus ſit ſanè prima Deciani. Quid
tibi tandem Deciane iniuriæ factum eſt ? negotiaris in li
bera ciuitate.primum patere me eſſe curioſum:quouſque
negotiabere?præſertim cum ſis iſto loco natus.annos iam
triginta in foro uerſaris,ſed tamẽ Pergameno. longo in=
teruallo,

teruallo, si quando tibi peregrinari commodum est, Romam aduenis, affers faciem nouam, nomen uetus, purpuram Tyriam. in qua tibi inuideo, quòd unis uestimentis tandiu lautus es. uerum esto, negotiari libet: cur non Pergami, Smyrnæ, Trallibus? ubi & multi ciues R. sunt, & ius à nostro magistratu dicitur. otium te delectat: lites, turba, Prætor odiosi: Græcorum libertate gaudes. cur ergo unus tu Apollonidenses amantissimos populi R. fidelissimos socios, miseriores habes, quàm aut Mithridates, aut etiam pater tuus habuerit unquã? cur his per te frui libertate sua, cur denique esse liberis non licet? homines sunt tota ex Asia frugalissimi, sanctissimi, à Græcorum luxuria & leuitate remotissimi, patresfamilias suo contenti, aratores, rusticani: agros habent & natura perbonos, & diligentia culturáq; meliores. in hisce agris tu prædia habere uoluisti. omnino mallem, & magis erat tuum, si iam te crassi agri delectabant, hic alicubi in Crustumino, aut in Capenati parauisses: uerum esto: Catonis est dictum, pedibus compensari pecuniam. longe omnino à Tyberi ad Caicum: quo in loco etiam Agamemnon cum exercitu errasset, nisi ducem Telephum inuenisset. sed concedo id quoque: placuit oppidum: regio delectauit: emisses. Amyntas est genere, honore, existimatione, pecunia princeps illius ciuitatis: huius socrum, mulierem imbecilli consilij, satis locupletem, pellexit Decianus ad sese: et, cum illa, quid ageretur, nesciret, in possessione prædiorum eius familiam suam collocauit: uxorem abduxit ab Amynta prægnantem, quæ peperit apud Decianum filiam, hodiéq; apud Decianum est & uxor

Amyntæ, & filia. num quid harum rerum à me fingitur Deciane? sciunt hæc omnes nobiles, sciunt boni uiri, sciunt denique nostri homines, sciunt mediocres negotiatores. exurge Amynta, repete à Deciano nõ pecuniam, non prædia, socrum denique sibi habeat, restituat uxorẽ, reddat misero patri filiam: nam membra, quæ debilitauit lapidibus, fustibus, ferro; manus, quas contudit; digitos, quos confregit; neruos, quos concidit, restituere nõ potest: filiam, filiam, inquam, erumnoso patri Deciane redde. hæc Flacco te non probasse miraris? cui quæso tandem probasti? emptiones falsas, prædiorum proscriptiones cum mulierculis aperta circunscriptione fecisti. tutor his rebus Græcorum legibus ascribendus fuit: Ptolemocratem scripsisti, mercenarium, & administrum consiliorum tuorum. adductus est in iudicium Ptolemocrates de dolo malo, & de fraude à Dione huius ipsius tutelæ nomine. qui concursus ex oppidis finitimis undique? qui dolor animorum? quæ querela? condemnatus est Ptolemocrates sententijs omnibus: irritæ uenditiones, irritæ proscriptiones: non restituis? defers ad Pergamenos, ut illi reciperent in suas literas publicas præclaras proscriptiones, & emptiones tuas: repudiant, reijciunt: at qui homines? Pergameni laudatores tui: ita enim mihi gloriari uisus es laudatione Pergamenorum, quasi honorem maiorum tuorum assecutus esses; & hoc te superiorem putabas esse quàm Lælium, quòd te ciuitas Pergamena laudaret. num honestior est ciuitas Pergamena, quàm Smyrnæ? at ne ipsi quidem dicunt. uellem tantum habere otij, ut possem recitare psephismata Smyrnæorum, quæ fecerunt in Castritium mortuum:

primum ut in oppidum introferretur, quod alijs non conceditur: deinde ut ferrent ephebi: postremo ut imponeretur aurea corona mortuo. hæc P. Scipioni clarissimo uiro, quum esset Pergami mortuus, facta non sunt. at Castritium, quibus uerbis dij immortales, decus patriæ, ornamentum populi Romani, florem iuuentutis appellant. quare Deciane, si cupidus es gloriæ, alia ornamenta censeo quæras: Pergameni te deriserunt. quid? tu ludi te non intelligebas? quum tibi hæc uerba recitabant, clarissimum uirum, præstantissima sapientia, singulari ingenio, mihi crede, ludebant: quum uero coronam auream literis imponebant, re uera non plus aurum tibi, quàm monedulæ committebant. ne tum quidem hominum uenustatem, & facetias perspicere potuisti? isti igitur, isti Pergameni perscriptiones, quas tu afferebas, repudiauerunt. P. Orbius, homo & prudens, & innocens, contra te omnia decreuit. in P. Globulum meum necessarium fuisti gratiosior. utinam neque ipsum, neque me pœniteret. Flaccum in * curia decreuissent. ueridicas adiungis causas inimicitiarum, quòd patri L. Flacci Aedili Curuli pater tuus Tribunus pl. diem dixerit. at istud nec ipsi quidem patri Flacci ualde molestum esse debuit; præsertim cum ille, cui dies dicta est, Prætor postea factus sit, & Consul;

ille, qui diem dixit, non potuerit priuatus in ciuitate consistere. sed si iustas inimicitias putabas, cur, cum Tribunus militum Flaccus esset, in eius legione miles fuisti, cum tibi per leges militares effugere liceret iniquitatem Tribuni? cur autem per te inimicum paternum in consilium uocauit? quæ quidem quàm sancte solita sint obseruari, scitis omnes. nunc accusamur ab ijs, qui in consilio nobis fauerunt. decreuit Flaccus: num aliud, atque oportuit? in liberos: num aliter, ac censuit senatus? in absentem decreuit: quum ibidem esses, quum prodire nolles, non est hoc in absentem reum. SENATVS CONSVLTVM, ET DECRETVM FLACCI. quid, si non decreuisset, sed edixisset, quis posset uere reprehendere? num etiam fratris mei literas plenissimas humanitatis, & æquitatis reprehensurus? quas easdem * mulieres à me datas apud Pataranos requisiuit. Recita literas Q. Ciceronis. quid? hæc Apollonidenses occasione facta ad Flaccum detulerunt? apud Orbium acta non sunt? ad Globulum delata non sunt? ad senatum nostrum me Consule nõ ne Legati Apollonidenses omnia postulata de iniurijs unius Deciani detulerunt? ad hæc, prædia etiam in censu dedicauisti: mitto, quòd aliena; mitto, quòd possessa per uim; mitto, quòd conuicta ab Apollonidensi=

bus; mitto, quòd à Pergamenis repudiata; mitto etiam, quòd à nostris magistratibus in integrum restituta; mitto, quòd nullo in iure, neque in re, neque possessione tua: illud quæro, sint'ne ista prædia censui censendo? habeant ius ciuile? sint, nec ne sint, mancipi? subsignari apud ærarium, apud Censorem possint? in qua tribu denique ista prædia censuisti? commisisti, si tempus aliquod grauius accidisset, ut ex iisdem prædijs & Apolloniæ, & Romæ imperatum, esset tributum. uerum esto: gloriosus fuisti: uoluisti magnum agri modum censeri, & eius agri, qui diuidi plebi Romanæ non potest. census es præterea numeratæ pecuniæ centum triginta millia. eam opinor tibi numeratam non esse abs te. sed hæc omitto. census es mancipia Amyntæ: neque huic ullam in eo fecisti iniuriam: possidet enim ea mancipia Amyntas: ac primo quidem pertimuit, quum te audisset seruos suos esse censum: retulit ad iurisconsultos: constabat inter omnes, si aliena censendo Decianus sua facere posset, eum maxima habiturum esse

Desunt non nulla.

Habetis causam inimicitiarum, qua causa in-

flammatus Decianus ad Lælium detulerit hanc opimam accuſationem. nam ita queſtus eſt Lælius, quum de perfidia Deciani diceret: qui mihi auctor fuit, qui cauſam ad me detulit, quem ego ſum ſecutus; is à Flacco corruptus eſt, is me deſeruit, ac prodidit. ſiccine tu auctor tandem eum, cui tu in conſilio fauiſſes, apud quem omnes gradus dignitatis tuæ retinuiſſes, pudentiſſimum hominem, nobiliſſima familia natum, optime de Republica meritum in diſcrimen omnium fortunarum uocauiſti? ſcilicet defendam Decianum, qui tibi in ſuſpicionem nullo ſuo delicto uenit. non eſt, mihi crede, corruptus: quid enim fuit, quod ab eo redimeretur? ut duceret iudicium? cui ſex horas omnino lex dedit. quantum tandem ex his horis detraheret, ſi tibi morem gerere uoluiſſet? nimirum illud eſt, quod ipſe ſuſpicatur. inuidiſti ingenio ſubſcriptoris tui, quòd ornabat facile locum quem prehenderat, & acute teſtes interrogabat, aut circunueniebat, * fortaſſe feciſti & tu & populi ſermo ne exciperes, iccirco Decianum uſque ad coronam applicuiſti. ſed ut hoc ueriſimile eſt, ita haud uerìſimile Decianum à Flacco eſſe corruptum. ita ſcitote iudices eſſe cætera: uel quod ait Luceius, L. Flaccum ſibi dare cupiſſe, ut à fide ſe abduceret, ſeſtertium uicies. & eum tu accuſas auaritiæ, quem dicis ſeſtertium uicies uo-

luisse perdere? nam quid emebat, cum te emebat? ut ad se transires? quam partem causæ tibi daremus? an ut enũciares cõsilia Lælij? qui testes ab eo prodirent? quid? nos nõ uidebamus habitare unà? quis hoc nescit? tabulas in Lælij potestate fuisse, nõ dubiũ est. an, ne uehementer, ne copiose accusares? nũc facis suspicionem: ita enim dixisti, ut nescio quid abs te impetratum esse uideatur. at enim Androni Sestilio grauis iniuria facta est, & nõ ferenda, quòd, cũ esset uxor Valeria intestata mortua, sic egit eam rem Flaccus, quasi ad ipsum hæreditas pertineret. in quo quid reprehendas, scire cupio: quòd falsum intenderit? qui doces? ingenua, inquit, fuit. ò peritum iuris hominem. quid? ab ingenuis mulieribus hæreditates lege non ueniunt? in manum, inquit, cõuenerat. nũc audio: sed quæro, utrum usu, an coemptione. usu non potuit: nihil enim potest de tutela legitima sine omnium tutorũ auctoritate diminui. coemptione? omnibus ergo auctoribus: in quibus certe Flaccum fuisse nõ dices. Relinquitur illud, quod uociferari non desistit, non debuisse, cum Prætor esset, suum negotium agere, aut mentionem facere hæreditatis. maximas audio tibi L. Luculle, qui de L. Flacco sententiã laturus es, pro tua eximia liberalitate, maximisq; beneficijs in tuos uenisse hæreditates, cum Asiam prouinciam cõsulari imperio obtineres. si quis eas suas esse dixisset, cõcessisses? tu T. Vecti, si qua tibi in Africa uenerit hæreditas, usu amittes? an tuũ nulla auaritia, salua dignitate retinebis? at istius hæreditatis iam Globulo Prætore Flacci nomine petita possessio est. nõ igitur impressio, non occasio, non uis, non tempus, non imperium, nõ secures ad iniuriam faciendam Flac-

ci animum impulerũt. itaque eodem etiam M. Lurco, uir optimus, meus familiaris, conuertit aculeum testimonij sui: negauit, à priuato pecuniam in prouincia Praetorem petere oportere. cur tandem M. Lurco nõ oportet? eripere, extorquere, accipere cõtra leges nõ oportet: petere nõ oportere, nũquã ostendes, nisi docueris nõ licere. an legationes sumere liberas exigendi causa, sicut & tu ipse nuper & multi uiri boni saepe fecerũt, rectum est; quod ego nõ reprehendo, socios uideo queri: Praetorem, si haereditatem in prouincia non reliquerit, nõ solum reprehendendum, uerum etiam cõdemnandum putas? doti, inquit, Valeria pecuniã omnem suã dixerat. nihil istorum explicari potest, nisi ostenderis, illã in tutela Flacci nõ fuisse. si fuit: quaecũque sine hoc auctore est dicta dos, nulla est. sed tamen Lurconem, quãquã pro sua dignitate moderatus est in testimonio dicendo religioni suae, tamen iratũ Flacco esse uidistis: neque. n. occultauit causam iracũdiae suae, neque reticendã putauit: questus libertum suum Flacco Praetore esse damnatum. ò conditiones miseras administrandarum prouinciarum: in quibus diligentia plena simultatum est, negligentia uituperationum; ubi seueritas periculosa est, liberalitas ingrata; sermo insidiosus, assentatio perniciosa; frons omnium familiaris, multorum animus iratus; iracundiae occultae, blanditiae apertae: uenienteis Praetores expectãt, praesentibus inseruiunt, abeuntes deserũt. sed omittamus querelas, ne nostrum consilium in omittendis prouincijs laudare uideamur. Literas misit de uillico P. Septimij, hominis ornati, qui uillicus caedem fecerat. Septimium ardentem iracundia uidere potuistis. in Lur-

conis libertum iudicium ex edicto dedit. hostis est Lurco. quid igitur? hominum gratiosorum, splendidorumq; libertis fuit Asia tradenda? an simultates nescio quas cũ libertis uestris Flaccus exercuit? an uobis in uestris uestrorumq; causis seueritas odio est, eandem laudatis cum de nobis iudicatis? at iste Andro spoliatus bonis, ut dicitis, ad dicendum testimonium nõ uenit. quid, si ueniat? decisionis arbiter C. Celius fuit, quo splendore uir, qua fide, qua religione? obsignator C. Sestilius Lurconis sororis filius, homo & pudens, & constans, & grauis. si uis erat, si fraus, si metus, si circunscriptio, quis pactionem fieri, quis adesse istos coegit? quid, si ista omnis pecunia huic adolescentulo L. Flacco reddita est? si petita? si redacta? si per hunc Antiochũ paternum huius adolescentis libertum, seni illi Flacco probatissimũ? uidemur ne non solũ auaritiæ crimen effugere, sed etiam liberalitatis laudem assequi singularem? cõmunem enim hæreditatem, quæ æqualiter ad utrunque lege uenisset, concessit adolescenti propinquo suo, nihil ipse attigit de Valerianis bonis: quod statuerat facere, adductus huius pudore, & non amplissimis patrimonij copijs, id nõ solum fecit, sed etiam prolixe cumulateq; fecit. ex quo intelligi debet, eũ cõtra leges pecunias non cepisse, qui tã fuerit in hæreditate concedenda liberalis. At Falcidianum crimen ingens. talenta quinquaginta se se Flacco dicit dedisse. audiamus hominem: nõ adest. quo modo igitur dicet? epistolã mater eius profert, & alteram soror. scriptũ ad se dicũt esse ab illo, tãtam pecuniam Flacco datam. ergo is, qui si arã tenens iuraret, crederet nemo; per epistolam, quod uolet, iniuratus probabit? at qui uir? ꝗ nõ amicus suis ciuibus?

qui patrimonium satis lautum, quod hic nobiscum confi cere potuit, Græcorum conuiuiis maluit dissipare. quid attinuit relinquere hãc urbem? libertate tam præclara carere? adire periculum nauigandi? quasi bona comesse Romæ nõ liceret. nũc denique materculæ suæ festiuus filius aniculæ minime suspiciosæ purgat se per epistolam, ut eã pecuniam, quam confecerat, non consumpsisse, sed Flacco dedisse uideatur. at fructus isti Trallianorũ Globulo Præt. uenierant: Falcidius emerat HS nongentis millibus. si dat tantã pecuniã Flacco, nempe iccirco dat, ut rata sit emptio: emit igitur aliquid, quod certe multo pluris esset: dat de lucro, nihil detrahit de uiuo: minus igitur lucri facit. cur Albanum uenire iubet? cur matri præterea blanditur? cur epistolis & sororis, & matris imbecillitatem aucupatur? postremo cur nõ audimus ipsum? retinetur, credo, in prouincia, mater negat. uenisset, inquit, si esset denũciatũ. tu certe coegisses, si ullum firmamentũ in illo teste posuisses. sed hominem ab negotio abducere noluisti: magnum erat ei certamen propositum, magna cum Græcis contentio: qui tamen, ut opinor, iacent uicti: nã iste unus totã Asiam magnitudine poculorũ, bibendóq; superauit. sed tamen quis tibi Læli de epistolis istis indicauit? mulieres negant se scire. quis? is ipse? igitur ille tibi, se ad matrem & sororem scripsisse, narrauit? an etiã scripsit rogatu tuo? at uero M. Ebutiũ, cõstãtissimũ et pudentissimũ hominem, Falcidij affinem, nihil interrogas? nihil eius generũ pari fide præditũ C. Manlium? qui profecto de tanta pecunia, si esset data, nihil audisse non posset. his tu igitur epistolis Deciane recitatis, his mulierculis productis, illo absente

auctore laudato, tantum te crimen probaturum putasti? præsertim cum ipse non deducendo Falcidium, iudicium feceris, plus falsam epistolã habiturã põderis, quàm ipsius præsentis fictam uocem, & simulatum dolorem. Sed quid ego de epistolis Falcidij, aut de Androne Sestilio, aut de Deciani censu tãdiu disputo, postremo de salute omnium nostrũ, de fortunis ciuitatis, de summa Reip. taceo? quã uos uniuersam in hoc iudicio uestris humeris, uestris, inquam, humeris iudices sustinetis. uidetis, in quo motu temporũ, quanta in conuersione rerum ac perturbatione uersemur. cum alia multa certi homines, tũ hoc uel maxime moliũtur, ut uestræ quoque mentes, uestra iudicia, uestræ sententiæ optimo cuique infestissimæ atque inimicissimæ reperiãtur. grauia iudicia pro Reip. dignitate, multa de coniuratorum scelere fecistis. nõ putant satis cõuersam esse Remp. nisi in eãdem impiorũ pœnã optime meritos ciues detruserint. oppressus est C. Antonius. esto: habuit quãdã ille infamiam suã: neque tamen ille ipse, pro meo iure dico, uobis iudicibus dãnatus esset, cuius dãnatione sepulcrum L. Catilinæ floribus ornatum, hominũ audacissimorum, ac domesticorũ hostium cõuentu epulisq; celebratum est. iusta Catilinæ facta sunt. nũc à Flacco Lentuli pœnæ per uos expetuntur. quam potestis P. Lentulo, qui uos in complexu liberorum coniugumq; uestrarum trucidatos incendio patriæ sepelire conatus est, mactare uictimã gratiorem, quàm si L. Flacci sanguine illius nefariũ in uos omnes odiũ saturaueritis? litemus igitur Lentulo, parentemus Cethego, reuocemus eiectos, nimiæ pietatis & summi amoris in patriam uicissim nos pœnas, si ita dijs placet, sufferamus. nos

iam ab indicibus nominamur, in nos crimina finguntur,
nobis pericula comparantur. quæ ſi per alios agerent, ſi
denique per populi nomen ciuium imperitorum multitu=
dinem concitaſſent, æquiore animo ferre poſſemus: illud
uero ferri nõ poteſt, quòd per ſenatores, et per equites R.
qui hæc omnia pro ſalute omnium cõmuni conſilio, una
mente atque uirtute geſſerunt, harũ rerum auctores, du=
ces, principes ſpoliari omnibus fortunis, ac de ciuitate ex=
pelli poſſe arbitrantur: etenim populi R. perſpiciunt eam
mentem, & uolũtatem: omnibus rebus, quibus poteſt, po=
pulus R. ſignificat, quid ſentiat: nulla uarietas eſt inter
homines opinionis, nulla uolũtatis, nulla ſermonis. quare,
ſi quis illuc me uocat, uenio: populũ R. diſceptatorem nõ
modo non recuſo, ſed etiam depoſco. uis abſit, ferrũ ac
lapides remoueantur, operæ faceſſant, ſeruitia ſileãt: ne=
mo erit tam iniuſtus, qui me audierit, ſit modo liber &
ciuis, quin potius de præmijs meis, quàm de pœna, cogitã=
dum putet. ò dij immortales, quid hoc miſerius? nos, qui
P. Lentulo ferrũ & flãmã de manibus extorſimus, impe
ritæ multitudinis iudicio confidimus, lectiſſimorum ci=
uium & ampliſſimorũ ſententias pertimeſcimus. M. A=
quilium patres noſtri multis auaritiæ criminibus, teſtimo
nijſq; conuictum, quia cum fugitiuis fortiter bellum geſ=
ſerat, iudicio liberauerunt. Conſul ego nuper defendi
C. Piſonem: qui quia Cõſul fortis conſtanſq; fuerat, in=
columis eſt Reip. cõſeruatus: defendi item Conſul L. Mu
rænam Cõſulem deſignatũ: nemo illorum iudicum cla=
riſſimis uiris accuſantibus audiendum ſibi de ambitu pu
tauit, cum, bellum iam gerente Catilina, omnes me aucto
re duos Conſules Calendis Ian. ſcirent eſſe oportere. in=
nocens

nocens & bonus uir, & omnibus rebus ornatus, bis hoc anno me defendente absolutus est A. Thermus. quanta Reip. causa lætitia populi R. quanta gratulatio consecuta est? semper graues & sapientes iudices in rebus iudicãdis, quid utilitas ciuitatis, quid cõmunis salus, quid Reip. tempora poscerent, cogitauerunt. cum tabella uobis dabitur iudices, nõ de Flacco dabitur solum, dabitur de ducibus auctoribusq; cõseruãdæ ciuitatis, dabitur de omnibus bonis ciuibus, dabitur de uobismet ipsis, dabitur de liberis uestris, de uita, de patria, de salute cõmuni. non iudicatis in hac causa de exteris nationibus, non de socijs: de uobis ac uestra Rep. iudicatis. quòd si prouinciarũ uos ratio magis mouet, quàm uestra: ego uero nõ modo nõ recuso, sed etiam postulo, ut prouinciarũ auctoritate moueamini: etenim opponemus Asiæ prouinciæ primũ magnam partem eiusdem prouinciæ, quæ pro huius periculis Legatos laudatoresq; misit; deinde prouinciã Galliã, prouinciã Ciliciã, prouinciã Hispaniã, prouinciã Cretã. Græcis autem, Lydis, & Phrygibus, & Mysis obsistent Massilienses, Rhodij, Lacedæmonij, Athenienses, cuncta Achaia, Thessalia, Bœotia. Septimio & Celio testibus P. Seruilius & Q. Metellus, huius pudoris, integritatisq; testes, repugnabunt. Asiaticæ iurisdictioni urbana iurisdictio respondebit. annui temporis criminationem omnis ætas L. Flacci & perpetua uita defendet. et si prodesse L. Flacco iudices debet, quòd se Tribunũ militũ, quòd Quæstorem, quòd Legatũ imperatoribus clarissimis, exercitibus ornatissimis, prouincijs grauissimis dignum suis maioribus præstitit: prosit, quòd hic uobis uidentibus, in periculis communibus omnium uestrum sua pericula

cum meis coniunxit: prosint honestissimorum municipiorum, coloniarumq; laudationes: prosit etiam senatus, populiq; R. præclara et uera laudatio. ò nox illa, quæ penè æternas huic urbi tenebras attulisti, cũ Galli ad bellum, Catilina ad urbem, coniurati ad ferrum, & flammam uocabantur; cum ego te Flacce, cœlum, noctemq; contestans, flens flentem obtestabar; cum tuæ fidei optimæ et spectatissimæ salutem urbis & ciuium commendabam. tu, tu Flacce Prætor communis exitij nuncios cepisti: tu inclusam in literis Reip. pestem deprehendisti: tu periculorum indicia, tu salutis auxilia ad me, & ad senatum attulisti. quæ tibi tum gratiæ sunt à me actæ? quæ ab senatu? quæ à bonis omnibus? quis tibi, quis C. Põtinio, fortissimo uiro, quenquam bonum putaret unquam non salutem, uerum honorem ullum denegaturũ? ò Nonæ illæ Decembres, quæ me Consule fuistis, quem ego diem uere natalem huius urbis, aut certe salutarem appellare possum. ò nox illa, quam iste est dies consecutus, fausta huic urbi; miserum me, metuo ne funesta nobis. qui tum animus L. Flacci? (nihil dicam enim de me) qui amor in patriam? quæ uirtus? quæ grauitas extitit? sed quid ea cõmemoro, quæ tum, cũ agebantur, uno consensu omnium, una uoce populi R. uno orbis terræ testimonio in cœlum laudibus efferebantur? nunc uereor, ne non modo non prosint, uerum etiam aliquid obsint: etenim multo acriorem improborum interdum memoriam esse sentio, quàm bonorum. ego te, si quid grauius acciderit, ego te, inquã, Flacce perdidero. mea dextra illa, mea fides, mea promissa, cum te, si Remp. conseruaremus, omnium bonorum præsidio, quoad uiueres, non modo munitum, sed

etiam ornatum fore pollicebar. putaui, speraui, etiam si honos noster uobis uilior fuisset, salutem certe charã futuram. at L. Flaccũ quidem iudices, si, quod dij immortales omen auertãt, grauis iniuria afflixerit, nũquã tamen prospexisse uestræ saluti, cõsuluisse uobis, liberis, cõiugibus, fortunis uestris pœnitebit: semper ita sentiet, talem se animũ & generis dignitati, & pietati suæ, & patriæ debuisse: uos ne pœniteat tali ciui nõ pepercisse, per deos immortales iudices prouidete. quotus. n. quisque est, qui hanc in Rep. sectã sequatur? qui uobis, qui uestri similibus placere cupiat? qui optimi atq; amplissimi cuiusque hominis, atque ordinis auctoritatem magni putet? illam uiã sibi uident expeditiorem ad honores, & ad omnia, quæ cõcupiuerũt. sed cætera sint eorũ: sibi habeãt potentiã, sibi honores, sibi cæterorũ cõmodorũ summas facultates: liceat ijs, qui hæc salua esse uoluerũt, ipsis esse saluis. nolite iudices existimare eos, quibus integrũ est, qui nõ dũ ad honores accesserũt, non expectare huius exitũ iudicij. si L. Flacco tãtus amor in bonos omnes, tãtũ in Rep. studiũ calamitati fuerit, quem posthac tã amentem fore putatis, qui non illã uiam uitæ, quã ante præcipitem & lubricã esse ducebat, huic planæ & stabili præponendã esse arbitretur? quòd si talium ciuium uos iudices tædet, ostendite: mutabunt sententiam, qui potuerint: constituent, quid agant, quibus integrum est: nos, qui iam progressi sumus, hunc exitum nostræ temeritatis feremus. sin hoc animo quamplurimos esse uultis, declarabitis hoc iudicio, quid sentiatis. huic, huic misero puero, uestro ac liberorum uestrorum supplici iudices, hoc iudicio uiuendi præcepta dabitis. cui si patrem conseruatis, qua=

lis ipse debeat esse ciuis, præscribetis: sin eripitis, ostendetis bonæ rationi, & constanti, & graui nullum à uobis fructum esse propositum: qui uos, quoniam est id ætatis, ut sensum iam percipere possit ex mœrore patrio, auxilium non dum patri ferre possit, orat ne suum luctum patris lacrymis, patris mœrorem suo fletu augeatis: qui etiam me intuetur, me uultu appellat, meam quodãmodo flens fidem implorat, ac repetit eam, quam ego patri suo quondã pro salute patriæ spoponderim dignitatem. miseremini familiæ iudices, miseremini fortissimi patris, miseremini filij: nomen clarissimum, & fortissimum, uel generis, uel uetustatis, uel hominis causa, Reip. reseruate.

PRO P. SYLLA. ORATIO XXV.

m Axime uellem iudices, ut P. Sylla et antea dignitatis suæ splendorem obtinere, & post calamitatem acceptam modestiæ fructum aliquem potuisset percipere. sed quoniam ita tulit casus infestus, ut amplissimo in honore cũ cõmuni ambitionis inuidia, tum singulari Antronij odio euerteretur; & in his pristinæ fortunæ reliquijs miseris, & afflictis, tamen haberet quosdam, quorũ animos ne supplicio quidem suo satiare posset: quãquã ex huius incõmodis magnã animo molestiã capio, tamen in cæteris malis facile patior oblatum mihi tempus, in quo boni uiri lenitatem meã, misericordiamq; notã omnibus quõdã, nũc quasi intermissam agnoscerent, improbi, ac perditi ciues edomiti, atque uicti præcipitante Rep. uehementem me fuisse, atque fortem, conseruata mitem, ac misericordem faterentur. & quoniam L. Torquatus meus familiaris ac necessarius iudices existimauit, si nostrã in accusatione sua necessitatem familiaritatemq; uiolasset, aliquid se de auctoritate meæ defensionis posse detrahere, cũ huius periculi propulsatione coniungã defensionem officij mei. quo quidem genere non uterer orationis iudices hoc tempore, si mea solum interesset: multis enim mihi locis & data facultas est, & sæpe dabitur de mea laude dicẽdi. sed ut ille iudices, quãtũ de mea auctoritate diripuisset, tantũ se de huius præsidijs diminuturũ sperauit: sic hoc ego sentio, si mei facti rationẽ uobis cõstãtiamq; huius officij ac defensionis pro

bauero, causam quoque me P. Syllæ probaturum. ac primũ abs te illud L. Torquate quæro, cur me à cæteris clarissimis uiris, ac principibus ciuitatis in hoc officio, atque in hoc defensionis iure secernas: quid. n. est, quãobrẽ abs te Q. Hortensij factum clarissimi uiri atque ornatissimi ciuis non reprehendatur, reprehendatur meũ? nam si initum est consilium à P. Sylla inflãmandæ ciuitatis, huius extinguẽdi imperij, delendæ urbis, mihi maiorem hæc res dolorem, q̃ Q. Hortensio, mihi maius odium afferre debet? meum denique grauius esse iudiciũ, qui adiuuandus in his causis, qui oppugnandus, qui defendendus, qui deserẽdus esse uideatur? ita, inquit: tu enim inuestigasti, tu patefecisti coniurationem: quod cum dicit, non attendit, eum, qui patefecerit, hoc curasse, ut id omnes uiderent, quod antea fuisset occultum. quare ista coniuratio si patefacta per me est, tam patet Hortensio, q̃ mihi. quem cũ uideas honore hoc, auctoritate, uirtute, consilio præditum nõ dubitasse, quin innocentẽ P. Syllam defenderet: quæro, cur, qui aditus ad causam Hortensio patuerit, mihi interclusus esse debuerit? quæro illud etiam, si me, qui defendo, reprehendendum putas esse, quid tandem existimes de his summis uiris & clarissimis ciuibus, quorum studio & dignitate celebrari hoc iudicium & ornari, causam defendi huius innocentis uides: nõ enim una est ratio defensionis ea, quæ posita est in oratione: omnes, qui adsunt, qui laborant, qui saluum uolunt, pro sua parte, atque auctoritate defendunt. an uero in quibus subsellijs hæc ornamenta ac lumina Reip. uiderem, in his me apparere nollem, quorum ego opera illum in locum, atque in hanc celsissimam sedem dignitatis atque honoris

multis meis ac magnis laboribus et periculis aſcendiſſem? atque ut intelligas Torquate quem accuſes; ſi te id offendit, quòd ego, qui hoc genere quæſtionis defenderim neminé, non deſim P. Syllæ; recordare de cæteris, quos adeſſe huic uides: intelliges, et de hoc, et de cæteris iudicium meũ et horum par atque unũ fuiſſe. quis noſtrũ adfuit Vargunteio? nemo: ne hic quidem Q. Hortenſius, præſertim qui illum ſolus antea de ambitu defendiſſet: non .n. iam ſe ullo officio cum illo coniunctum arbitrabatur, cum ille tanto ſcelere commiſſo omnium officiorum ſocietatem diremiſſet. quis noſtrum Ser. Syllam, quis P. Lentulum, quis M. Leccam, quis Cornelium defendendum putauit? quis his horũ adfuit? nemo: quid ita? quia cæteris in cauſis etiam nocenteis, uiri boni, ſi neceſſarij ſunt, non defendendos eſſe non putant; in hoc crimine non ſolum leuitatis eſt culpa, uerum etiam quædam contagio ſceleris, ſi defendas eũ, quem obſtrictum eſſe patriæ ſuſpicere. quid Antronio? non ne ſodales, non collegæ ſui, non ueteres amici, quorum ille copia quondam abundarat, non hi omnes, qui ſunt in Rep. principes, defuerunt? immo etiam teſtimonio plerique læſerunt? ſtatuerant tantũ illud eſſe maleficium, quod nõ modo non occultari per ſe, ſed etiã aperiri, illuſtrariq; deberet. quamobrem quid eſt quod mirere, ſi cum iiſdem me in hac cauſa uides adeſſe, cum quibus in cæteris intelligis abfuiſſe? niſi uero me unum uis ferum præter cæteros, me aſperum, me inhumanum exiſtimari, me ſingulari immanitate & crudelitate præditum. hanc mihi tu ſi propter res meas geſtas imponis in omni uita mea perſonam Torquate, uehemẽter erras. me natura miſericordẽ, patria ſeuerũ, crudelẽ nec

patria, nec natura esse uoluit. denique istam ipsam personam uehementem & acrem, quam mihi tum tempus, et Resp. imposuit, iam uoluntas, et natura ipsa detraxit: illa enim ad breue tempus seueritatem postulauit, hæc in omni uita misericordiam lenitatemq; desiderat. quare nihil est, quòd ex tãto comitatu uirorũ amplissimorum me unũ abstrahas: simplex officium atque una est omnium bonorum causa: nihil erit, quod admirere posthac, si in ea parte, in qua hos animaduerteris, me uidebis: nulla est enim in Rep. causa mea propria: tempus agendi fuit magis mihi propriũ, quàm cæteris; doloris uero, et timoris, et periculi fuit illa causa cõmunis: neque enim princeps tũc ad salutem esse potuissem, si esse alij comites noluissent: quare necesse est, quod mihi Cõsuli præcipuum fuit præter alios, id iam priuato cum cæteris esse cõmune. neque ego hoc partiendæ inuidiæ, sed cõmunicandæ laudis causa loquor. oneris mei partem nemini impertio, gloriæ bonis omnibus. in Antronium testimonium dixisti, inquit: Syllam defendis. hoc totum eiusmodi est iudices, ut, si ego sim inconstans ac leuis, nec testimonio fidem tribui conuenerit, nec defensioni auctoritatem: sin est in me ratio Reip. religio priuati officij, studium retinendæ uoluntatis bonorum, nihil minus accusator debet dicere, quàm à me defendi Syllam, testimonio læsum esse Antronium: uideor enim non solum studium ad defendendas causas, uerum opinionis aliquid & auctoritatis afferre: qua et moderate ego utar iudices, & omnino non uterer, si ille me non coegisset. Duæ coniurationes abs te Torquate constituuntur: una, quæ Lepido, & Tullo Coss. patre tuo Consule designato facta esse dicitur: altera, quæ me

Consule.

Consule. harum in utraq; Syllam dicis fuisse. patris tui, fortissimi uiri, atque optimi Cósulis, scis me cósilijs nó interfuisse: scis me, cum mihi summus tecum usus esset, tamen illorum expertem temporum, & sermonum fuisse: credo, quòd non dum penitus in Rep. uersabar, quòd non dum ad propositum mihi finé honoris perueneram, quòd mea me ambitio, & forensis labor ab omni illa cogitatione abstrahebat. quis ergo intererat uestris consilijs? omnes hi, quos uides huic adesse, & in primis Q. Hortensius: qui cum propter honorem, ac dignitatem, atque animũ eximium in Remp. tum propter summam familiaritaté, summumq; amorem in patrem tuum, tum communibus, tum præcipuis patris tui periculis commouebatur. ergo istius coniurationis crimen defensum ab eo est, qui interfuit, qui cognouit, qui particeps & consilij uestri fuit, & timoris. cuius in hoc crimine propulsando cum esset copiosissima atq; ornatissima oratio, tamen non minus inerat auctoritatis in ea, quàm facultatis. illius igitur cóiurationis, quæ facta contra uos, delata ad uos, à uobis prolata esse dicitur, ego testis esse non potui: modo enim nihil cóperi, sed uix ad aures meas istius suspicionis fama peruenit. qui uobiscum in cósilio fuerunt, qui uobiscum illa cognorũt, quibus ipsis periculũ tum conflari putabatur, qui Antronio nó adfuerunt, qui in illum testimonia grauia dixerunt, hũc defendũt, huic adsunt, in huius periculo declarãt, se non crimine cóiurationis, ne adessent cæteris, sed hominum maleficio deterritos esse. mei Cósulatus autem tempus, & crimen maxime cóiurationis à me defendetur. atque inter nos partitio nó est fortuito iudices, nec temere facta: sed cum uideremus eorum criminum

nos patronos adhiberi, quorũ testes esse possemus, uterque nostrum id sibi suscipiendũ putauit, de quo aliquid scire ipse atque existimare potuisset. & quoniã de criminibus superioris cõiurationis Hortensiũ diligẽter audistis, de hac cõiuratione, quæ me Consule facta est, hoc primum attendite. Multa, cum essem Consul, de summis Reip. periculis audiui, multa quæsiui, multa cognoui: nullus unquam de Sylla nuncius ad me, nullum indiciũ, nullæ literæ peruenerunt, nulla suspicio. multum hæc uox fortasse deberet ualere eius hominis, qui Consul insidias Reip. consilio inuestigasset, ueritate aperuisset, magnitudine animi uindicasset, cum ipse nihil audisse de P. Sylla, nihil suspicatum esse diceret: sed ego non dum utor hac uoce ad hunc defendendum, ad purgandum me potius utor, ut mirari Torquatus desinat, me, qui Antronio abfuerim, Syllam defendere: quæ enim Antronij fuit causa? quæ Syllæ est? ille ambitus iudicium tollere, ac disturbare primum conflato uoluit gladiatorum ac fugitiuorũ tumultu, deinde, id quod uidimus omnes, lapidatione, atque concursu: Sylla, si sibi suus pudor ac dignitas nõ prodesset, nullum auxilium requisiuit. ille damnatus ita se gerebat non solum consilijs & sermonibus, uerum etiam aspectu atque uultu, ut inimicus esse amplissimis ordinibus, infestus bonis omnibus, hostis patriæ uideretur: hic se ita fractum illa calamitate atque afflictum putauit, ut nihil sibi ex pristina dignitate superesse arbitraretur, nisi quod modestia retinuisset. hac uero in coniuratione quid tam coniunctum, quàm ille cum Catilina, cum Lentulo? quæ tanta societas ullis inter se rerum optimarum, quanta ei cum illis sceleris, libidinis, audaciæ? quod flagitium Len=

tulus non cum Antronio concepit? quod sine eodem illo Catilina facinus admisit? cum interim Sylla cũ eisdem ipsis non modo noctem solitudinemq; non quæreret, sed ne mediocri quidem sermone & congressu coniungeretur. illum Allobroges maximarum rerum uerissimi indices, illum multorũ literæ, ac nuncij coarguerunt: Syllam interea nemo insimulauit, nemo nominauit. postremo, eiecto, siue emisso iam ex urbe Catilina, ille arma misit, cornua, tubas, falces, signa, legiones; ille relictus intus, expectatus foris, Lentuli pœna compressus, conuertit se aliquando ad timorem, nunquam ad sanitatem: hic contra ita quieuit, ut eo tempore omni Neapoli fuerit, ubi neque homines fuisse putantur huius affines suspicionis, & locus est ipse non tam ad inflammandos calamitosorum animos, quàm ad consolandos accommodatus. propter hanc igitur tantam dissimilitudinem hominum atque causarũ dissimilem me in utroque præbui. ueniebat enim ad me, & sæpe ueniebat Antronius multis cũ lacrymis supplex, ut se defenderem: & se meũ condiscipulum in pueritia, familiarem in adolescentia, collegam in Quæstura cõmemorabat fuisse: multa mea in se, non nulla etiam sua in me proferebat officia. quibus ego rebus iudices ita flectebar animo atque frangebar, ut etiam ex memoria, quas ipse mihi fecerat insidias, deponerem; ut iam immissum esse ab eo C. Cornelium, qui me in sedibus meis, in conspectu uxoris meæ ac liberorum meorum trucidaret, obliuiscerer. quæ si de uno me cogitasset, qua mollitia sum animi ac lenitate, nunquam mehercule illius lacrymis ac precibus restitissem: sed cum mihi patriæ, cum uestrorum pericu-

lorum, cum huius urbis, cum illorum delubrorum atque templorum, cum puerorum infantiũ, cum matronarum ac uirginum ueniebat in mentem, & cum illæ infestæ ac funestæ faces, uniuersumq; totius urbis incendium, cum tela, cum cædes, cum ciuium cruor, cum cinis patriæ uersari ante oculos, atque animum memoria refricare cœperat; tũ denique ei resistebã, neque solum illi hosti ac parricidæ, sed his etiam propinquis illius Marcellis patri & filio, quorum alter apud me parentis grauitatem, alter filij suauitatẽ obtinebat: neque me arbitrabar sine summo scelere posse, quod maleficiũ in alijs uindicassem, idem in illorum socio, cum scirẽ, defendere. atque idem neque P. Syllam supplicem ferre, neque eosdẽ Marcellos, neque huius M. Messalæ hominis necessarij preces sustinere potui: neque. n. est causa aduersata naturæ; nec homo, nec res misericordiæ meæ repugnauit: nusquam nomen, nusquã uestigium fuerat, nullum crimẽ, nullum indiciũ. suscepi causam Torquate, suscepi, & feci libẽter, ut me, quem boni cõstantem semper, ut spero, existimassent, eundem ne improbi quidem crudelem dicerent. Hic ait se ille iudices regnum meũ ferre non posse. quod tandem Torquate regnum? Consulatus, credo mei, in quo ego imperaui nihil, sed cõtra patribus conscriptis, & bonis omnibus parui. quo in magistratu nõ institutum est à me iudices regnum, sed nõ permissum. quem tum in tanto imperio, tanta potestate non dicis fuisse Regem, nunc priuatum regnare dicis? quo tandem nomine? quòd, in quos testimonia dixisti, inquit, damnati sunt; quem defendis, sperat se absolutum iri. hic tibi ego de testimonijs meis hoc respõdeo; si falsum dixerim, te in eos dixisse; sin ue

rum, non eſſe hoc regnare, cum uerũ iuratos dicas pro= bare. de huius ſpe tantum dico, nullas à me opes P. Syl= lam, nullam potentiam, nihil denique præter fidem defen ſionis expectare. niſi tu, inquit, cauſam recepiſſes, nũquã mihi reſtitiſſet, ſed indicta cauſa profugiſſet. ſi iam hoc tibi concedam, Q. Hortenſium, tanta grauitate homi= nem, ſi hos tales uiros non ſuo ſtare iudicio, ſed meo; ſi hoc tibi dem, quod credi nõ poteſt, niſi ego huic adeſſem, hos adfuturos non fuiſſe: uter tandem Rex eſt, is ne, cui innocentes homines non reſiſtunt; an is, qui calamitoſos nõ deſerit? at hic etiã, id quod tibi neceſſe minime fuit, facetus eſſe uoluiſti, cũ Tarquinium, & Numam, & me tertium peregrinũ Regem eſſe dixiſti. mitto iam de Rege quærere: illud quæro, peregrinum cur me eſſe dixeris: nam ſi ita ſum, non tam eſt admirandum Regem eſſe me, quia, ut tu uis, etiam peregrini Reges Romæ fuerũt, quàm Cõſulem Romæ fuiſſe peregrinũ. hoc dico, inquit, te eſſe ex municipio. fateor, & addo etiam, ex eo munici pio, unde iterũ iam ſalus huic urbi imperioq́; miſſa eſt. ſed ſcire ex te peruelim, quamobrem, qui ex municipÿs ueniant, peregrini tibi eſſe uideantur: nemo enim iſtuc M. illi Catoni ſeni, cum plurimos haberet inimicos, nemo T. Corũcano, nemo Curioni, nemo huic ipſi noſtro C. Ma rio, cũ ei multi inuiderent, obiecit unquã. equidem uehe= menter lætor, eum eſſe me, in quem tu, cum cuperes, nul= lam cõtumeliam iacere potueris, quæ non ad maximam partem ciuium cõueniret. ſed tamen te à me pro magnis cauſis noſtræ neceſſitudinis monendum eſſe etiam atque etiam puto. non poſſunt omnes eſſe patritÿ; ſi uerum quæris, ne curant quidem; nec ſe æquales tui propter

istam causam abs te antelri putant. at si tibi nos peregrini uidemur, quorũ iam & nomen, & honos inueterauit & huic urbi, et hominũ famæ, ac sermonibus: quàm tibi illos cõpetitores tuos peregrinos uideri necesse erit, qui iam ex tota Italia delecti tecũ de honore, & de omni dignitate cõtendunt? quorũ caue tu quenquã peregrinũ appelles, ne peregrinorũ suffragijs obruare. qui si attulerint neruos & industriã; mihi crede, excutient tibi istam uerborũ iactationem, & te ex somno sæpe excitabũt, nec patientur se abs te, nisi uirtute uincentur, honore superari. ac si iudices cæteris patritijs me & uos peregrinos uideri oporteret, à Torquato tamen hoc uitium sileretur: est. n. ipse à materno genere municipalis, honestissimi ac nobilissimi generis, sed tamen Asculani. aut igitur doceat Picentes solos nõ esse peregrinos, aut gaudeat suo generi me meũ nõ anteponere. quare neque me peregrinũ posthac dixeris, ne grauius refutere; neque Regem, ne derideare. nisi forte regium tibi uidetur, ita uiuere, ut nõ modo homini nemini, sed ne cupiditati quidem ulli seruias; cõtemnere omnes libidines; nõ auri, nõ argenti, nõ cæterarũ rerũ indigere; in senatu sentire libere; populi utilitati magis cõsulere, q̃ uolũtati; nemini cedere, multis obsistere. si hoc putas esse regiũ, me Regẽ cõfiteor esse. sin te potentia mea, si dominatio, si denique aliquod dictũ arrogans aut superbũ mouet: quin tu id potius profers, q̃ uerbi inuidiã cõtumeliamq; maledicti? ego, tãtis à me beneficijs in Rep. positis, si nullũ aliud mihi præmiũ à senatu populoq; R. nisi honestũ otium postularem, quis nõ cõcederet? sibi haberent honores, sibi imperia, sibi prouincias, sibi triũphos, sibi alia præclaræ laudis insignia:

mihi liceret eius urbis, quam conseruassem, conspectu, tranquillo animo, & quieto frui. quid, si hoc nõ postulo; si ille labor meus pristinus, si solicitudo, si operæ, si uigiliæ deseruiunt amicis, præsto sunt omnibus; si neque amici in foro requirunt studium meum, neque Resp. in curia; si me non modo rerũ gestarũ uacatio, sed neque honoris, neque ætatis excusatio uendicat à labore; si uolũtas mea, si industria, si domus, si animus, si aures patent omnibus; si mihi ne ad ea quidem, quæ pro salute omnium gessi, recordãda & cogitãda quidquã relinquitur temporis: tamen hoc regnũ appellabitur? cuius uicarius qui uelit esse, inueniri nemo potest; lõge abest regni suspicio. si quæris, qui sint Romæ regnũ occupare conati; ut ne replices annalium memoriam, ex domesticis imaginibus inuenies. res enim gestæ, credo, meæ me nimis extulerũt, ac mihi nescio quos spiritus attulerunt. quibus de rebus tam claris, tã immortalibus iudices hoc possum dicere, me, qui è summis eripuerim periculis urbem hanc, & uitam omnium ciuium, satis adeptum fore, si ex hoc tanto in omnes mortales beneficio nullum in me periculum redundabit: etenim in qua ciuitate res tantas gesserim, memini; & in qua urbe, intelligo. plenum forum est eorum hominum, quos ego à uestris ceruicibus depuli iudices, à meis non remoui. nisi uero paucos fuisse arbitramini, qui conari aut sperare possent se tantum imperium posse delere. horum ego faces eripere de manibus, & gladios extorquere potui, sicut feci: uoluntates uero consceleratas ac nefarias nec sanare potui, nec tollere. quare non sum nescius, quanto periculo uiuam in tanta multitudine improborum, cum mihi uni cum

omnibus improbis æternũ uideam bellum esse susceptum. quòd si illis meis præsidijs forte inuides; & si ea tibi regia uidentur, quòd omnes boni omniũ generũ atque ordinũ suam salutem cũ mea coniungũt: consolare te, quòd omnium mentes improborum mihi uni maxime sunt infensæ, & aduersæ. qui me nõ solũ iccirco oderunt, quòd eorũ conatus impios, & furorem cõsceleratum repressi; sed eo etiã magis, quòd nihil iam se simile me uiuo conari posse arbitrantur. at uero quid ego miror, si quid ab improbis de me improbe dicitur, cũ L. Torquatus, primum ipse his fundamentis adolescentiæ iactis, ea spe proposita amplissimæ dignitatis, deinde L. Torquati fortissimi Cõsulis, constantissimi senatoris, semper optimi ciuis filius, interdum efferatur immoderatione uerborum? qui cum suppressa uoce de scelere P. Lentuli, de audacia cõiuratorum omnium dixisset, tantũ modo ut uos, qui ea probatis, exaudire possetis; de supplicio P. Lentuli, de carcere magna & queribunda uoce dicebat. in quo primũ illud erat absurdum, quòd cum ea, quæ leuiter dixerat, uobis probare uolebat, eos autem, qui circũ iudicium stabant, audire nolebat; non intelligebat, ea, quæ clare diceret, ita illos audituros, quibus se uenditabat, ut uos quoq; audiretis, qui id non probabatis. deinde alterum iam oratoris uitium, nõ uidere quid quæque causa postulet: nihil est enim tam alienum ab eo, qui alterum coniurationis accuset, quàm uideri coniuratorum pœnam mortemq; lugere. quod cum is Tribunus pl. facit, qui unus uide-
* tur ex illis ad lugendos coniuratos relictus: nec mirum est: difficile est enim tacere, cum doleas: te, si quid eiusmodi facis, non modo talem adolescentem, sed in ea

causa, in qua te uindicem cõiurationis uelis esse, uehemen ter miror: sed reprehendo tamen illud maxime, quòd isto ingenio, & prudentia præditus causam Reip. nõ tenes, qui arbitrere plebi R. res eas non probari, quas me Cõsu le omnes boni pro salute cõmuni gesserũt. ecquem tu ho= rũ, qui adsunt, quibus te cõtra ipsorũ uolũtatem uendita bas, aut tam sceleratũ statuis fuisse, ut hæc omnia perire uoluerit; aut tam miserum, ut & se perire cuperet, & nihil haberet, quod saluũ esse uellet? an uero clarissimũ uirũ generis uestri ac nominis nemo reprehendit, qui filiũ suum uita priuauit, ut in cæteris firmaret imperium: tu Remp. reprehendis, quæ domesticos hostes, ne ab ijs ipsa necaretur, necauit? itaque attende iam Torquate, quàm ego nõ defugiam auctoritatem Cõsulatus mei. maxima uoce, ut omnes exaudire possint, dico, semperq; dicã. ades= tote omnes animis, qui adestis corporibus, quorũ ego fre= quentia magnopere lætor: erigite mentes auresq; uestras, et me de inuidiosis rebus, ut ille putat, dicentem attendite. ego Cõsul, cũ exercitus perditorũ ciuiũ clãdestino scelere conflatus crudelissimum, & luctuosissimum exitium pa triæ comparasset; cũ ad occasum interitumq; Reip. Ca= tilina in castris, in his autem tẽplis atque tectis dux Len tulus esset constitutus: meis consilijs, meis laboribus, mei capitis periculis, sine tumultu, sine delectu, sine armis, sine exercitu, quinque hominibus cõprehensis atque con= fessis, incensione urbem, internicione ciues, uastitate Ita= liã, interitu Remp. liberaui. ego uitam omnium ciuium, statũ orbis terræ, urbem hãc denique, sedem omnium no= strum, arcem Regum ac nationum exterarũ, lumen gen tium, domicilium imperij, quinque hominum amentium

ac perditorum pœna redemi. an me existimasti hæc iniu ratum in iudicio non esse dicturum, quæ iuratus in maxima concione dixissem? atque etiam illud addam, ne qui forte incipiat improbus subito te amare Torquate, et aliquid sperare de te; atque, ut idem omnes exaudiant, clarissima uoce dicam. harũ omnium rerũ, quas ego in Consulatu pro salute cõmuni suscepi, & gessi, L. ille Torquatus, cum esset meus contubernalis in Consulatu, cum signifer esset iuuentutis, atque in Prætura fuisset, auctor, adiutor, particeps extitit. cum princeps, cum auctor, cum signifer esset iuuentutis; parens eius, homo amãtissimus patriæ, maximi animi, summi consilij, singularis cõstantiæ, cum esset æger, tamen omnibus rebus illis interfuit, nunquam est à me digressus, studio, consilio, auctoritate unus adiuuit plurimum, cum infirmitatem corporis animi uirtute superaret. uides'ne, ut eripiam te ex improborum subita gratia, & reconciliem bonis omnibus? qui te & diligũt, & retinent, retinebuntq; semper, nec, si à me forte descieris, iccirco te à se, & à Rep. & à tua dignitate deficere patientur. Sed iam redeo ad causam: atque hoc uos iudices testor: mihi de memet ipso tam multa dicendi necessitas quædam imposita est ab illo: nã si Torquatus Syllam solum accusasset, ego quoque hoc tempore nihil aliud agerem, nisi eum, qui accusatus esset, defenderem: sed cũ ille tota illa oratione in me esset inuectus, et cum initio, ut dixi, defensionem meam auctoritate spoliare uoluisset, etiam si dolor meus respondere non cogeret, tamen ipsa causa hãc à me orationem flagitasset. Al lobrogibus nominatum Syllam esse dicis. quis negat Syllæ indicium? at uide, quemadmodum nominatus sit.

L. Cassium dixerunt cōmemorasse, cum cæteris Antronium secum facere. quæro, num Syllam dixerit Cassius: nunquam. sese aiunt quæsisse de Cassio, quid Sylla sentiret. uidete diligentiam Gallorum, qui uitam hominum naturamq; nō nossent, ac tantum audissent, eos, pari calamitate qui fuerant, esse in eadem uoluntate. quid tū? Cassius si respondisset idem sentire, & secum facere Syllam, tamen mihi non uideretur in hunc id criminosum esse debere. quid ita? quia qui barbaros homines ad bellū impelleret, non debebat minuere illorum suspicionem, & purgare eos, de quibus illi aliquid suspicarentur. non respondit tamen unà facere Syllam: etenim esset absurdū, cum cæteros sua sponte nominasset, mentionem Syllæ facere nullam, nisi admonitum, & interrogatum. nisi forte uerisimile est, P. Syllæ nomen in memoria Cassio non fuisse. si nobilitas hominis, si afflicta fortuna, si reliquiæ pristinæ dignitatis non tam illustres fuissent, tamen Antronij cōmemoratio memoriam Syllæ retulisset: etiam, ut arbitror, cum auctoritates principum coniurationis ad incitandos animos Allobrogum colligeret Cassius, & cum sciret exteras nationes maxime nobilitate moueri, nō prius Antronium, quàm Syllam, nominasset. iam uero illud probari minime potest, Gallos Antronio nominato putasse propter calamitatis similitudinem sibi aliquid de Sylla esse quærendū, Cassio, si hic esset in eodem scelere, ne cū appellasset quidem Antronium, huius in mentem uenire potuisse. sed tamen quid respondit de Sylla Cassius? se nescire certū. non purgat, inquit. dixi antea: ne si argueret quidem tum denique, cū esset interrogatus, id mihi criminosum uideretur. sed ego in iudicijs,

& quæstionibus nō hoc quærendum arbitror, num purgetur aliquis, sed nū arguatur: etenim cū negat se scire Cassius, utrum subleuat Syllam, an satis probat se nescire? subleuat apud Gallos: quid ita? ne indicent? quid? si periculū esse putasset, ne ulli unquā indicarent, de se ipso cōfessus esset? nesciuit. credo iudices celatū esse Cassiū de Sylla uno: nā de cæteris certe sciebat, & ea domi eius pleraque cōflata esse cōstabat. qui negare noluit esse in eo numero Syllam, quo plus spei Gallis daret, dicere autem falsum nō ausus est, nescire dixit. atqui hoc perspicuum est, cum is, qui de omnibus scierit, de Sylla se scire negarit, eādem uim esse negationis huius, quā si extra coniurationem hunc esse se scire dixisset: nā cuius scientiam de omnibus constat fuisse, eius ignoratio de aliquo purgatio debet uideri. sed iam nō quæro, purget ne Cassius Syllam: illud mihi tantū satis est, contra Syllam nihil esse in indicio. Exclusus hac criminatione Torquatus, rursus in me irruit, me accusat: ait me aliter, ac dictū est, in tabulas publicas retulisse. ò dij immortales (uobis enim tribuā, quæ uestra sunt: nec uero possum meo tātum ingenio dare, ut tot res, tantas, tam uarias, tam repētinas in illa turbulentissima tempestate Reip. mea spōte dispexerim) uos profecto animum meum tum conseruandæ patriæ cupiditate incendistis: uos me ab omnibus cæteris cogitationibus ad unam salutem Reip. cōtulistis: uos denique in tātis tenebris erroris & inscientiæ clarissimum lumen prætulistis menti meæ. uidi ego hoc iudices; nisi, recenti memoria senatus, auctoritatem huius indicij monimentis publicis testatus essem, fore ut aliquādo non Torquatus, neq; Torquati quispiā similis, (nā id me mul

tum fefellit) sed ut aliquis patrimonio naufragus, inimicus otij, bonorum hostis, aliter indicata hæc esse diceret, quo facilius uento aliquo in optimũ quẽque excitato, posset in malis Reip. portum suorum malorum aliquem inuenire: itaque introductis in senatũ indicibus, constitui senatores, qui omnia indicum dicta, interrogata, responsa perscriberent: at quos uiros? nõ solum summa uirtute, et fide, cuius generis in senatu facultas maxima, sed etiã quos sciebã memoria, scientia, consuetudine & celeritate scribendi facillime, quæ dicerentur, persequi posse; C. Cosconiũ, qui tunc erat Prætor; M. Messalam, qui tũ Præturam petebat; P. Nigidium, App. Claudium. credo esse neminem, qui his omnibus aut uere referendis, aut etiam scribendis putet ingeniũ defuisse. quid deinde? quid feci? cum scirem ita indicium in tabulas publicas relatum, ut illæ tabulæ priuata tamen custodia more maiorũ continerentur: non occultaui, non continui domi, sed describi ab omnibus statim librarijs, diuidi passim, & peruulgari, atque edi populo R. imperaui: diuisi toti Italiæ, diuisi in omnes prouincias: eius indicij, è quo salus oblata esset omnibus, expertem esse neminem uolui. itaque dico locũ in orbe terrarum esse nullum, quo in loco populi R. nomen sit, quin eodem perscriptũ hoc indicium peruenerit. in quo ego tam subito, & exiguo, et turbido tẽpore multa diuinitus, ita ut dixi, nõ mea sponte prouidi: primum, ne qui posset tantum aut de Reip. aut de alicuius periculo meminisse, quãtum uellet: deinde, ne cui liceret unquã reprehendere illud indicium, aut temere creditum criminari: postremo, ne quid iam à me, ne quid ex meis commentarijs quæreretur; ne aut obliuio mea, aut memoria

uideretur nimia: ne denique aut negligētiæ turpis, aut diligentia crudelis putaretur. sed tamen abs te Torquate quæro, cum indicatus tuus inimicus esset, & esset eius rei frequens senatus & recens memoria testis; tibi meo familiari, & contubernali prius etiam edituri fuerint indicium scribæ mei, si uoluisses, quàm in codicē retulissent: cum uideres aliter fieri, cur tacuisti? passus es? nō mecum aut cū familiari meo questus es? aut, quoniam tam facile inueheris in amicos, iracundius aut uehementius expostulasti? tu, cum tua uox nūquam sit audita; cum indicio lecto, descripto, diuulgato, quieueris, tacueris: repente tantam rem enunciare audeas, & in eum locum te deducas, ut ante, q̄ me commutati indicij coargueris, te summæ negligentiæ tuo iudicio conuictum esse fateare? mihi cuiusquam salus tanti fuisset, ut meam negligerem? per me ego ueritatem patefactam contaminarem aliquo mendacio? quenquā denique ego iuuarem, à quo et crudeles insidias in Remp. factas, et in me potissimū Consulem putarem? quòd si iā essem oblitus seueritatis, & constantiæ meæ, tam'ne amens eram, ut, cū literæ posteritatis causa repertæ sint, quæ subsidio obliuioni esse possent, ego recētem putarem memoriam cuncti senatus cōmentario meo posse superari? fero ego te Torquate iandudum, fero, & nō nunquam animū incitatū ad ulciscendam orationem tuā reuoco ipse, & reflecto: permitto aliquid iracundiæ tuæ, do adolescentiæ, cedo amicitiæ, tribuo parenti: sed nisi aliquem modum uitæ constitueris, coges oblitū me nostræ amicitiæ habere rationem meæ dignitatis. nemo unquam me tenuissima suspicione perstrinxit, quem non præuerterim. sed mihi hoc credas uelim: nō ijs liben=

tissime soleo respondere, quos mihi uideor facillime posse superare. tu, quoniam minime ignoras consuetudinem dicendi meam, noli hac noua lenitate abuti mea: noli aculeos orationis meæ, qui reconditi sunt, excussos arbitrari: noli id putare omnino à me esse omissum, si quid est tibi remissum, atque cõcessum. cum illæ ualent apud me excusationes iniuriæ tuæ, iratus animus tuus, ætas, amicitia nostra: tum non dum statuo te uirium satis habere, ut ego tecum luctari, et cõgredi debeam. quòd si esses usu atque ætate robustior, essem idẽ qui soleo cũ sum lacessitus: nũc tecũ sic agam, tulisse ut potius iniuriam, q̃ retulisse gratiã uidear. neque uero, quid mihi irascare, intelligere possum: si, quòd eum defendo, quem tu accusas; cur tibi quoque ipse non succenseo, qui accuses eum, quem ego defendo? inimicũ, inquis, accuso meum: & amicum ego defendo meum. non debes tamen quenq̃ in coniurationis quæstione defendere: immo nemo magis eũ, de quo nihil est suspicatus, q̃ is, qui de alijs multa cogitauit. cur dixisti testimonium in alios? quia coactus. cur damnati sunt? quia creditum est. regnum est dicere in quem uelis, ac defendere quem uelis: immo seruitus est, non dicere in quẽ uelis, ac defendere quem uelis. ac si considerare cœperis, utrũ magis mihi hoc necesse fuerit facere, an tibi; intelliges, honestius te inimicitiarũ modũ statuere potuisse, q̃ me humanitatis. an uero cum honos agebatur amplissimus familiæ uestræ, hoc est Cõsulatus parentis tui, sapientissimus uir familiarissimis suis non succensuit pater tuus, cũ Syllam & defenderent & laudarent? intelligebat hãc nobis à maioribus esse traditam disciplinam, ut nullius amicitia ad propulsanda pericula impediremur. & erat

huic iudicio longe dissimilis illa contentio . tum afflicto P. Sylla Consulatus uobis pariebatur, sicuti partus est: honoris erat certamen : ereptum repetere uos clamitabatis, ut uicti in cāpo, in foro uinceretis : tū qui contra uos pro huius salute pugnabant, amicissimi uestri, quibus non irascebamini, Consulatum uobis eripiebant, honori uestro repugnabant, & tamen id inuiolata uestra amicitia, integro officio, ueteri exēplo atque instituto optimi cuiusque faciebāt . ego uero quibus ornamentis aduersor tuis? aut cui dignitati uestræ repugno? quid est, quod iam ab hoc expetas? honor ad patrem, insignia honoris ad te delata sunt. tu ornatus erūnis uenis ad eum lacerandum, quem interemisti: ego iacentem & spoliatū defendo, & protego. atque hic tu & reprehendis me, quia defendam, & irasceris: ego autem non modo tibi non irascor, sed ne reprehēdo quidem factum tuum: te. n. existimo tibi statuisse, quid faciendū putares, & satis idoneum officij iudicē posuisse. At Accusat C. Cornelij filius, idemq; ualere debet, ac si pater indicaret. ò patrem Cornelium sapiētem, qui, quod præmij solet esse in indicio, reliquerit; quod turpitudinis in cōfessione, id per accusationē filij susceperit. sed quid est tandem, quod indicat per istum puerū Cornelius? si est causa mihi ignota, cū Hortēsio cōmunicata,
* respōdeat Hortensius. sin ut ais illum comitatum Antronij & Catilinæ, cum in campo cōsularibus comitijs, quæ à me habita sunt, cædem facere uoluerunt : Antronium tum in campo uidimus: ecquid dixi uidisse nos? ego uidi : uos enim tum iudices nihil laborabatis, neque suspicabamini : ego tectus præsidio firmo amicorum, Catilinæ tū & Antronij copias & conatum repressi . num quis est

igitur,

igitur, qui tum dicat in campum aspirasse Syllam? atqui si tum se cum Catilina societate sceleris cõiunxerat, cur ab eo discedebat? cur cum Antronio non erat? cur in pari causa non paria signa reperiuntur criminis? sed quoniam Cornelius ipse etiam nunc de indicando dubitat, ut dicitis, informat ad hoc adumbratum indicium filium: quid tandem de illa nocte, cum inter falcarios ad M. Leccam nocte ea, quæ consecuta est posterum diẽ Nonarũ Nou. me Consule Catilinæ denunciatione cõuenit? quæ nox omniũ temporum coniurationis acerrima fuit, atque acerbissima. tum Catilinæ dies exeũdi, tum cæteris manendi conditio, tum descriptio totam per urbem cædis atque incendiorum cõstituta est: tũc tuus pater Corneli, id quod tandem aliquando confitetur, illam sibi officiosam prouinciam depoposcit, ut, cum prima luce Consulem salutatum ueniret, intromissus meo more, & iure amicitiæ, me in meo lectulo trucidaret. hoc tempore, cum arderet acerrime coniuratio, cum Catilina egrederetur ad exercitũ, Lentulus in urbe relinqueretur, Cassius incendijs, Cethegus cædi præponeretur, Antronio, ut occuparet Hetruriam, præscriberetur, cum omnia ordinarentur, instituerentur, pararentur, ubi fuit Sylla Corneli? num Romæ? immo longe abfuit. num in ijs legionibus, quò se Catilina referebat? multo etiã longius. num in agro Camerti, Piceno, Gallico, quas oras maxime quasi morbus quidam illius furoris peruaserat? nihil uero minus: fuit enim, ut iam ante dixi, Neapoli: fuit in ea parte Italiæ, quæ maxime ea suspicione caruit. quid ergo indicat, aut quid affert aut ipse Cornelius, aut uos, qui ab eo hæc mãdata defertis? gladiatores emptos esse Fausti simulatio=

ne ad cædem ac tumultum. ita prorsus: interpositi sunt gladiatores, quos testamēto patris uidemus deberi. Arrepta est familia: quæ si esset prætermissa, posset alia familia Fausti munus præbere. utinā quidem hæc ipsa nō modo iniquorum inuidiæ, sed & æquorum expectationi satisfacere posset. Properatum uehemēter, cum longe tempus muneris abesset. quasi uero tempus dādi muneris nō ualde appropinquaret. Nec opinãte Fausto, cum is neque sciret, neq; uellet, familia est cōparata. at literæ sunt Fausti, per quas ille precibus à P. Sylla petit, ut emat gladiatores, & ut hos ipsos emat: neque solū ad Syllam missæ, sed ad L. Cæsarem, Q. Pompeium, C. Memmium, quorum de sententia tota res gesta est. At præfuit familiæ Cornelius. iam si in comparanda familia suspicio est nulla; quòd præfuit, nihil ad rē pertinet. sed tamē munere seruili obtulit se ad ferramenta prospicienda, præfuit uero nunquā: eáq; res per bellum Fausti libertum omni tempore administrata est. At. n. Cincius est ab hoc in ulteriorem Hispaniam missus, ut eam prouinciam perturbaret. primum, Cincius iudices L. Iulio C. Figulo Coss. profectus est aliquanto ante furorem Catilinæ, & ante suspicionem huius coniurationis: deinde, est profectus non tum primum, sed cum in iisdem locis aliquāto ante eadem de causa aliquot annos fuisset: ac profectus est nō modo ob causam, sed etiam necessariam causam, magna ratione cum Mauritaniæ Rege contracta. tum autem, illo profecto, Sylla procurante eius rem, & gerente, plurimis & pulcherrimis P. Cincij prædijs uenditis, æs alienū eiusdem dissolutum est: ut quæ causa cæteros ad facinus impulit, cupiditas retinendæ possessionis, ea Cin=

cio non fuerit prædijs diminutis. iam uero illud q̄ incredibile, q̄ abſurdum; qui Romæ cædem facere, qui hāc urbem inflāmare uellet, eum familiariſſimum ſuum dimittere ab ſe & mādare in ultimas terras? utrum, quo facilius Romæ ea, quæ conabatur, efficeret, ſi in Hiſpania turbatū eſſet? at hæc ipſa per ſe ſine ulla coniunctione agebantur. an in tantis rebus, tam nouis cōſilijs, tam periculoſis, tam turbulentis hominem amantiſſimum ſui, familiariſſimum, coniunctiſſimum officijs, uſu, cōſuetudine, dimittendum eſſe arbitraretur? uerisimile nō eſt, ut, quem in ſecundis rebus, quem in otio ſecū ſemper habuiſſet, hunc in aduerſis, & in eo tumultu, quem ipſe comparabat, ab ſe dimitteret. ipſe autem Cincius (nō enim mihi deſerenda eſt cauſa amici ueteris atque hoſpitis) is homo eſt, aut ea familia ac diſciplina, ut hoc credi poſſit, eum bellum Reip. facere uoluiſſe: ut cuius pater, cū cæteri deficerent finitimi ac uicini, ſingulari extiterit in Remp. noſtram officio, & fide, is ſibi nefarium bellum contra patriā ſuſcipiendum putaret. cuius æs alienū uidemus iudices nō libidine, ſed negotij gerendi ſtudio eſſe contractum: qui ita Romæ debuit, ut in prouincijs, & in regnis maximæ ei pecuniæ deberentur: quas cum peteret, non cōmiſit, ut ſui procuratores quidquā oneris abſente ſe ſuſtinerent: uenire omnes ſuas poſſeſſiones, & patrimonio ſe ornatiſſimo ſpoliari maluit, q̄ ullam moram cuiquam fieri creditorū ſuorum. à quo quidem genere iudices ego nunquam timui, cū in illa Reip. tempeſtate uerſarer. illud erat genus hominū horribile & pertimeſcendum, qui tanto amore ſuas poſſeſſiones amplexi tenebāt, ut ab ijs membra diuelli citius ac diſtrahi poſſe diceres.

Cincius nunquã sibi cognationem cum prædijs esse existimauit suis: itaque se nõ modo ex suspicione tãti sceleris, uerum etiã ex omni hominum sermone nõ armis, sed patrimonio suo uendicauit. Iam uero, quod subijcit, Põpeianos esse à Sylla impulsos, ut ad istã coniurationem, et ad hoc nefariũ facinus accederent, id cuiusmodi sit, intelligere nõ possum. an tibi Pompeiani cõiurasse uidentur? quis hoc unquã dixit? aut quæ fuit istius rei uel minima suspicio? disiunxit, inquit, eos à colonis, ut hoc dissidio ac dissensione facta oppidũ in sua potestate posset, & Pompeianos habere. primum, omnis Pompeianorum colonorumq; dissensio delata ad patronos est, cum iam inueterasset, ac multos annos esset exagitata: deinde, ita à patronis res cognita est, ut nulla in re à cæterorum sententijs Sylla dissenserit: postremo, coloni ipsi sic intelligunt, non Pompeianos à Sylla magis, q̃ sese esse defensos. atque hoc iudices ex hac frequentia colonorum, honestissimorũ hominum, intelligere potestis: qui adsunt, laborant, hunc patronũ, defensorem, custodem illius coloniæ, si in omni fortuna, atque omni honore incolumem habere nõ potuerunt, in hoc tamen casu, quo afflictus iacet, per uos tutari conseruareq; cupiunt. adsunt pari studio Pompeiani, qui ab illis etiam in crimen uocantur: qui ita de ambitione, & de suffragijs suis cum colonis dissenserunt, ut idem de cõmuni salute sentirẽt. ac ne hæc quidem P. Syllæ mihi uidetur silentio prætereunda esse uirtus, quòd, cũ ab hoc illa colonia deducta sit, & cum cõmoda colonorum à fortunis Pompeianorum populi R. fortuna diuiserit, ita charus utrisque est, atque iucundus, ut nõ alteros dimouisse, sed utrosque constituisse uideatur. at enim et

gladiatores & omnis iſta uis rogationis Cæciliæ cauſa cõparabãtur: atque hoc in loco in L. Cæcilium, prudentiſſimum, atque ornatiſſimũ uirũ, uehementer inuectus eſt: cuius ego de uirtute & cõſtantia iudices tantũ dico, talem hunc in iſta rogatione, quã promulgauit nõ de tollenda, ſed de leuanda calamitate fratris ſui, fuiſſe, ut cõſultum eſſe uoluerit fratri, tamen cum Rep. pugnare noluerit; promulgarit impulſus amore fraterno, deſtiterit fratris auctoritate deductus. atque in ea re per L. Cæcilium Sylla accuſatur, in qua re eſt uterque laudãdus. Primum Cæcilius, qui id promulgarit, in quo res iudicatas uidebatur uoluiſſe reſcindere, ut ſtatueretur: Sylla recte reprehendit: ſtatus enim Reip. maxime iudicatis rebus cõtinetur: neque ego tantũ fraterno amori dãdũ arbitror, ut quiſquã de ſalute ſuorum cõſulat, cõmunem relinquat. nihil de iudicio ferebat: ſed pœnam ambitus eam ferebat, quæ fuerat nuper ſuperioribus legibus conſtituta: itaque hac rogatione nõ iudicũ ſententiam, ſed legis uitium corrigebat. nemo iudicium reprehendit, cum de pœna queritur, ſed legem: damnatio enim eſt iudicum, quæ manebat; pœna legis, quæ leuabatur. noli igitur animos eorum ordinum, qui præſunt iudicijs ſumma cum grauitate, & dignitate, alienare à cauſa. nemo labefactare iudiciũ eſt conatus: nihil eſt eiuſmodi promulgatum: ſemper Cæcilius in calamitate fratris ſui iudicum poteſtatem perpetuãdam, legis acerbitatem mitigãdam putauit. ſed quid ego de hoc plura diſputem? dicerem fortaſſe, & facile, & libenter dicerem: ſi paulo etiã longius, q̃ finis quotidiani officij poſtulat, pietas & fraternus amor L. Cæcilium protuliſſet, implorarem ſenſus

ueſtros, uniuſcuiuſque indulgentiam in ſuos teſtarer, peterem errato ueniam L. Cæcilij ex intimis ueſtris cogitationibus, atque ex humanitate cõmuni. lex dies fuit propoſita paucos, ferri cœpta nũquã: poſita eſt in ſenatu, populũ R. latuit: cũ in Capitolium nos ſenatum conuocaſſemus, nihil eſt actum prius: & id mandato Syllæ Q. Metellus Prætor ſe loqui dixit, Syllam illam rogationem de ſe nolle ferri. ex illo tempore L. Cæcilius multa de Rep. egit: agrariæ legi, quæ tota à me reprehenſa & abiecta eſt, interceſſorem fore profeſſus eſt: improbis largitionibus reſtitit: ſenatus auctoritatem nunquã impediuit: ita ſe geſſit in Tribunatu, ut onere depoſito domeſtici officij, nihil poſtea niſi de Reip. cõmodis cogitarit. atque in ipſa rogatione, ne per uim quid ageretur, quis tamen ueſtrum Syllam aut Cæcilium uerebatur? non'ne omnis ſeditionis timor, atque opinio ex Antronij improbitate pendebat? eius uoces, eius minæ ferebantur: eius aſpectus, concurſatio, ſtipatio, greges hominum perditorum metum nobis ſeditionesq; afferebãt: itaque P. Sylla, hoc importuniſſimo tũ honoris, tum etiam calamitatis ſocio, atque comite, & ſecũdas fortunas amittere coactus eſt, & in aduerſis ſine ullo remedio, atque alleuamento permanere. Hic tu epiſtolã meã ſæpe recitas, quã ego ad Cn. Põpeium de meis rebus geſtis, et de ſumma Reip. miſi: & ex ea crimen aliquod in P. Syllam quæris: & ſi fauorem incredibilem biennio ante cõceptũ erupiſſe in meo Cõſulatu ſcripſi, me hoc demõſtraſſe dicit, Syllam in illa fuiſſe ſuperiore cõiuratione. ſcilicet is ſum, qui exiſtimem Cn. Piſonem, & Catilinã, & Vargũteiũ, & Antronium nihil ſcelerate, nihil audacter ipſos per ſeſe ſine

P. Sylla facere potuisse. de quo etiã si quis dubitasset antea, nũ id, quod tu arguis, cogitasset, interfecto patre tuo Cõsule descendere Calendis Ian. cum lictoribus? sustulisti hãc suspicionem, cũ dixisti hũc, ut Catilinã Cõsulem efficeret, cõtra patrem tuũ operas, et manũ cõparasse. quod si tibi ego cõfiteor, tu mihi cõcedas necesse est, hũc, cũ Catilinæ suffragaretur, nihil de suo Cõsulatu, quem iudicio amiserat, per uim recuperãdo cogitauisse: neque. n. istorũ facinorũ tantorũ, tam atrocium crimen iudices P. Syllæ persona suscipit. iam enim faciã, criminibus omnibus ferè dissolutis, cõtra atque in cæteris causis fieri solet, ut nũc denique de uita hominis, ac de moribus dicã: etenim de principio studuit animus occurrere magnitudini criminis, satisfacere expectationi hominũ, de me aliquid, et de ipso, qui accusatus est, dicere: nũc iam reuocãdi estis eò, quò uos ipsa causa etiã tacente me cogit, animis. Omnibus in rebus iudices, quæ grauiores maioresq; sunt, quid quisque uoluerit, cogitarit, admiserit, nõ ex crimine, sed ex moribus eius, qui arguitur, est põderãdũ: neque. n. potest quisquã nostrũ subito fingi, neque cuiusquã repente uita mutari, aut natura cõuerti. circũspicite paulisper mentibus uestris, ut alia omittamus, hosce ipsos homines, qui huic affines sceleri fuerũt. Catilina cõtra Remp. cõiurauit. cuius aures unquã hoc respuerũt, conatũ esse hominem usque à pueritia nõ solũ intemperãtia, et scelere, sed etiã cõsuetudine, et studio in omni flagitio, stupro, cæde uersatũ? quis eũ contra patriam pugnantem perisse miratur, quem semper omnes ad ciuile latrocinium natũ putauerunt? quis Lentuli societates cum indicibus? quis insaniam libidinum? quis peruersam, atque impiam

religionem recordatur, qui illum aut nefarie, aut stulte cogitasse miretur? quis de C. Cethego, atque eius in Hispaniã profectione, ac de uulnere Q. Metelli Pij cogitat, cui nõ ad illius pœnam carcer ædificatus esse uideatur? omitto cæteros, ne sit infinitum: tantũ à uobis peto, ut taciti de omnibus, quos coniurasse cognitum est, cogitetis: intelligetis unũquenque illorũ prius à sua uita, q̃ nostra suspicione esse damnatũ. ipsum illũ Antronium (quoniã eius nomen finitimum maxime est huius periculo & crimini) non sua consuetudo, ac uita cõuincit? semper audax, petulans, libidinosus. quem in stuprorum defensionibus non solum uerbis uti improbissimis solitum esse scimus, uerum etiam pugnis, & calcibus; quem exturbare homines è possessionibus, cædem facere uicinorũ, spoliare fana sociorũ, ui conatum & armis disturbare iudicia, in bonis rebus omnes cõtemnere, in malis pugnare cõtra bonos, nõ Reip. cedere, non fortunæ ipsi succumbere: huius si causa nõ manifestissimis rebus teneretur, tamen eum mores ipsius, ac uita cõuincerent. agedum conferte nunc cum illius uita uitã P. Syllæ, uobis populoq; R. notissimã iudices, & eã ante oculos uestros proponite. ecquod huius factũ, aut cõmissum, non dicam audacius, sed quod cuiquã paulo minus consideratũ uideretur factum, quæro? uerbũ ecquod unquã ex ore huius excidit, unde quisquã posset offendi? at uero in illa graui L. Syllæ uictoria turbulentaq; quis P. Sylla mitior? quàm multorũ hic uitã est à L. Sylla deprecatus? quàm multi sunt summi homines & ornatissimi, & nostri et equestris ordinis, quorum pro salute se hic Syllæ obligauit? quos ego nominarem: neque enim ipsi nolunt, & huic animo gra=

tiſſimo adſunt : ſed quia maius eſt beneficiũ, quàm poſſe debet ciuis ciui dare, ideo à uobis peto, ut, quod potuit, tẽpori tribuatis ; quod fecit, ipſi. quid reliquã conſtantiam uitæ cõmemorem ? dignitatem, liberalitatem, moderationem in priuatis rebus, ſplendorem in publicis ? quæ ita à fortuna deformata ſunt, ut tamen à natura inchoata cõpareãt. quæ domus ? quæ celebratio quotidiana ? quæ familiaris dignitas ? quæ ſtudia amicorũ ? quæ ex quoque ordine multitudo ? hæc diu multũ, & multo labore quæſita una eripuit hora. accepit P. Sylla iudices uehemens uulnus, & mortiferũ, uerũtamen eiuſmodi, quod uideretur eius uita, & natura accipere potuiſſe : honeſtatis, et dignitatis habuiſſe nimis magnã iudicatus eſt cupiditatem . quã ſi nemo alius habuit in Cõſulatu petendo, cupidior iudicatus eſt hic fuiſſe, quàm cæteri. ſin etiã in alijs nõ nullis fuit iſte Conſulatus amor, fortuna in hoc fuit fortaſſe grauior, quàm in cæteris. poſtea uero quis P. Syllã, niſi mœrentem, demiſſum, afflictumq́; uidit ? quis unquã eſt ſuſpicatus hũc magis odio, quàm pudore, hominũ aſpectũ, lucemq́; uitare ? qui dũ multa haberet inuitamenta urbis, et fori propter ſumma ſtudia amicorũ, quæ tamen ei ſola in malis reſtiterũt, abfuit ab oculis ueſtris, et, cum lege retineretur, ipſe ſe exilio penè mulctauit . in hoc uos pudore iudicij, & in hac uita tanto ſceleri locũ fuiſſe creditis ? aſpicite ipſum, contuemini os, conferte crimen cum uita uſque ad hoc tempus explicata : tum crimẽ recognoſcite. mitto Remp. quæ fuit ſemper Syllæ chariſſima. hos ne amicos, tales uiros, tã cupidos ſui, per quos res eius ſecundæ quondam erant ornatæ, nũc ſubleuantur aduerſæ, crudeliſſime perire uoluit, ut cum Lentulo,

& Catilina, & Cethego fœdissimam uitam ac miserrimam turpissima morte proposita degeret ? non inquam cadit in hos mores, non in hunc pudorem, non in hãc uitam, non in hunc hominem ista suspicio. noua quædam illa immanitas exorta est : incredibilis fuit ac singularis furor : ex multis ab adolescentia collectis perditorũ hominũ uitijs repente tanta ista importunitas inauditi sceleris exarsit. nolite iudices arbitrari hominum illum impetum, & conatum fuisse: neque enim ulla gens tã barbara, aut tam immanis unquam fuit, in qua non modo tot, sed unus tam crudelis hostis patriæ sit inuentus. belluæ quædã illæ ex portentis immanes, ac feræ, forma hominum indutæ extiterunt. perspicite etiam atque etiam iudices : nihil enim est, quod in hac causa dici possit uehementius. penitus introspicite Catilinæ, Antronij, Cethegi, Lentuli cæterorumq; mentes: quas uos in his libidines, quæ flagitia, quas turpitudines, quantas audacias, quàm incredibiles furores, quas notas scelerũ, quæ indicia parricidiorũ, quantos aceruos facinorum reperietis ? ex magnis, & diuturnis, et iam desperatis Reip. morbis ista repente uis erupit, ut, ea confecta & eiecta, cõualescere aliquãdo & sanari ciuitas possit : neque enim est quisquã, qui arbitretur illis inclusis in Rep. pestibus diutius hoc imperium stare potuisse : itaque eos nõ ad perficiendum scelus, sed ad luendas Reip. pœnas furiæ quædam incitauerunt. in hunc igitur gregem uos nunc P. Syllam iudices ex his, qui cum hoc uiuunt atque uixerũt, honestissimorum hominum gregibus reijcietis ? ex hoc hominum numero, ex hac familiari dignitate in impiorũ partem, atque in parricidarum cœtum ac numerum transfere=

tis? ubi erit igitur illud fortissimum præsidium pudoris? quo in loco nobis uita ante acta proderit? quod ad tempus existimationis partæ fructus reseruabitur, si in extremo discrimine ac dimicatione fortunæ deseruerit, si non aderit, si nihil adiuuabit? quæstiones nobis seruorum ac tormenta accusator minitatur. in quibus quanquam nil periculi suspicamur, tamen illa tormenta gubernat dolor, moderatur natura cuiusque tum animi, tum corporis, regit quæsitor, flectit libido, corrumpit spes, infirmat metus, ut in tot rerum angustijs nihil ueritati loci relinquatur. uita P. Syllæ torqueatur: ex ea quæratur, num quæ occultetur libido, num quod lateat facinus, nũ quæ crudelitas, num quæ audacia: nihil erroris erit in causa, nec obscuritatis iudices, si à uobis uitæ perpetuæ uox ea, quæ grauissima debet esse, audietur. nullũ in hac causa testem timemus: nihil quenquam scire, nihil uidisse, nihil audisse arbitramur. sed tamen si nihil uos P. Syllæ fortuna mouet indices, uestra moueat: uestra enim, qui cum summa elegantia, atque integritate uixistis, hoc maxime interest, non ex libidine, aut simultate, aut leuitate testiũ causas honestorum hominum ponderari, sed in magnis disquisitionibus, repentinisq; periculis uitã uniuscuiusque esse testem. quam uos iudices nolite armis suis spoliatam atque nudatam obijcere inuidiæ, dedere suspicioni: munite communem arcem bonorum: obstruite perfugia improborũ: ualeat ad pœnam et ad salutem plurimum, quã solam uidetis ipsam ex ui sua naturaq; facillime perspici, subito flecti fingiq; non posse. quid uero hæc auctoritas, (semper. n. de ea dicendũ est, quanquam à me timide modiceq; dicetur) quid, inquam, hæc aucto=

ritas nostra, qui à cæteris coniurationis causis abstinuimus, P. Syllam defendimus, nihil hũc tandem iuuabit? graue, si appetimus aliquid: si, cũ cæteri de nobis silent, nõ etiam nosmet ipsi tacemus, graue: sed si lædimur, si accusamur, si in inuidiam uocamur; profecto cõceditis iudices, ut nobis libertatem retinere liceat, si minus liceat dignitatem. Accusati sunt uno nomine cõsulares: ut iã uideatur honoris amplissimi nomen plus inuidiæ, quàm dignitatis afferre. affuerũt, inquit, Catilinæ, illumq; laudarũt. nulla tum patebat, nulla erat cognita coniuratio: defendebant amicum, aderant supplici, uitæ eius turpitudinem in summis eius periculis non insequebãtur. quin etiam parens tuus Torquate Consul reo de pecunijs repetũdis Catilinæ fuit aduocatus, improbo homini, at supplici, fortasse audaci, at aliquãdo amico. cui cum adfuit post delatã ad eũ primã illam coniurationem, indicauit se audisse aliquid, nõ credidisse. at idem nõ adfuit alio in iudicio, cum adessent cæteri. si postea cognorat ipse aliquid, quod in Cõsulatu ignorasset: ignoscendũ est ijs, qui postea nihil audierunt. sin illa res de pecunijs repetũdis prima ualuit: nõ inueterata, quàm recens debuit esse grauior. sed si tuus parens etiam in illa suspicione periculi sui, tamen humanitate adductus aduocationem hominis improbissimi sella curuli, atque ornamentis et suis et Cõsulatus honestauit: quid est, quãobrem cõsulares, qui Catilinæ adfuerunt, reprehendantur? at ijdem ijs, qui ante hunc causam de coniuratione dixerunt, nõ adfuerũt: tãto scelere astrictis hominibus statuerunt nihil à se adiumenti, nihil opis, nihil auxilij ferri oportere. atque ut de eorũ cõstãtia atque animo in Remp. dicam, quorũ tacita

grauitas, et fides de unoquoque loquitur, neque cuiusquã ornamenta orationis desiderat: potest quisquam dicere, unquã meliores, fortiores, constantiores consulares fuisse, quàm ijs temporibus et periculis, quibus penè oppressa est Resp? quis non de communi salute apertissime, quis non fortissime, quis non cõstantissime sensit? neque ego præcipue de cõsularibus disputo: nam hæc hominũ ornatissimorum, qui Prætores fuerunt, & uniuersi senatus cõmunis est laus: ut cõstet, post hominum memoriam nunquam in illo ordine plus uirtutis, plus amoris in Remp. plus grauitatis fuisse. sed quia sunt descripti consulares, de his tantum mihi dicendum putaui, quod satis esset, attestante memoria omnium, neminem esse ex illo honoris gradu, qui non omni studio, uirtute, auctoritate incubuerit ad Remp. conseruãdam. sed quid? ego, qui Catilinam non laudaui, qui reo Catilinæ Consul nõ adfui, qui testimonium de coniuratione dixi in alios, adeo'ne uobis alienus à sanitate, adeo oblitus constantiæ meæ, adeo immemor rerum à me gestarum esse uideor, ut, cum Consul bellum gesserim cum coniuratis, nunc eorum ducem conseruare cupiam? & in animum inducam, cuius nuper ferrum retuderim, flãmam'q; restinxerim, eiusdem nũc causam uitam'q; defendere? si mediusfidius iudices non me ipsa Resp. meis laboribus & periculis conseruata, ad grauitatem animi & constantiam sua dignitate reuocaret, tamen hoc natura est insitum, ut, quem timueris, quicum de uita fortunis'q; contenderis, cuius ex insidijs euaseris, hunc semper oderis. sed cum agatur honos meus amplissimus, gloria rerum gestarum singularis, cum, quoties quisquam est in hoc scelere conuictus, toties reno-

uetur memoria per me inuentæ salutis: ego sim tam de=
mens, ego cõmittam, ut ea, quæ pro salute omnium gessi,
casu magis & felicitate à me, q̃ uirtute & consilio gesta
esse uideantur? quid ergo? hoc tibi sumis, dicet fortasse
quispiam, ut, quia tu defenderis, innocens iudicetur? ego
uero iudices non modo nihil mihi assumo, in quo quispiã
repugnet; sed etiã, si quid ab omnibus cõceditur, id red=
do ac remitto. non in ea Rep. uersor, non ijs temporibus
caput meũ obtuli pro patria periculis omnibus, non aut
ita sunt extincti quos uici, aut ita grati quos seruaui, ut
eo mihi plus appetere coner, q̃ quantum omnes inimici
inuidiq; patiantur. graue esse eum uideretur, qui inuesti
garit coniurationem, qui patefecerit, qui oppresserit, cui
senatus singularibus uerbis gratias egerit, cui uni togato
supplicationem decreuerit, dicere in iudicio: non defende=
rem, si coniurasset. nõ dico id, quod graue est: dico illud,
quod in his causis coniurationis non auctoritati assumã,
sed pudori meo: ego ille coniurationis inuestigator atque
ultor, certe non defenderem Syllam, si coniurasse arbi=
trarer: ego iudices de tantis omnium periculis cum quæ=
rerem omnia, multa audirem, non crederem omnia, caue
rem omnia, dico hoc, quod initio dixi, nullius indicio, nul=
lius suspicione, nullis literis de re P. Syllæ rem ullam ad
me esse delatam. quamobrẽ uos dij patrij ac penates, qui
huic urbi atque huic imperio præsidetis, qui hoc imperiũ,
qui hãc libertatem, populumq; R. qui hæc tecta atque tẽ
pla me Consule, uestro numine auxilioq; seruastis, testor,
integro me animo ac libero P. Syllæ causam defendere,
nullum à me sciente facinus occultari, nullum scelus su=
sceptum contra salutem omnium defendi ac tegi. nihil

de hoc Cōſul comperi, nihil ſuſpicatus ſum, nihil audiui. itaque idem ego ille, qui uehemēs in alios, qui inexorabilis in cæteros eſſe uiſus ſum, perſolui patriæ, quod debui: reliqua iam à me meæ perpetuæ conſuetudini naturæq; debentur. tam ſum miſericors iudices, quàm uos; tam mitis, quàm qui leniſſimus. in quo uehemens fui uobiſcum, nihil feci niſi coactus: Reip. præcipitanti ſubueni: patriā demerſam extuli: miſericordia ciuium adducti tunc fuimus tam uehementes, q̄ neceſſe fuit. ſalus eſſet omnium amiſſa una nocte, niſi eſſet ſeueritas illa ſuſcepta. ſed ut ad ſceleratorum pœnam amore Reip. ſum adductus, ſic ad ſalutem innocentium uoluntate deducor. nihil uideo eſſe in hoc P. Sylla iudices odio dignum, miſericordia digna multa: neque.n. nūc propulſandæ calamitatis ſuæ cauſa ſupplex ad uos iudices confugit, ſed ne qua generi ac nomini ſuo nota nefariæ turpitudinis inuratur. nā ipſe quidē, ſi erit ueſtro iudicio liberatus, quæ habet ornamēta, quæ ſolatia reliquæ uitæ, quibus lætari & perfrui poſſit? domus erit, credo, exornata: aperientur maiorum imagines: ipſe ornatū ac ueſtitum recuperabit. omnia iudices hæc amiſſa ſunt: omnia generis, nominis, honoris inſignia atq; ornamēta unius iudicij calamitate occiderūt. ſed ne extinctor patriæ, ne proditor, ne hoſtis appelletur, ne hanc labem tanti generis in familia relinquat, id laborat, id metuit; cui honoris integros fructus non ſit traditurus, ne æternam memoriā dedecoris relinquat. hic uos orat iudices paruus, ut ſe aliquando ſi non integra fortuna, at afflicta patri ſuo gratulari ſinatis. huic miſero notiora ſunt iudiciorum itinera et fori, q̄ diſciplinarum. non iam de uita P. Syllæ iudices, ſed de ſepultura con=

tenditur. uita erepta est superiore iudicio : nūc, ne corpus eijciatur, laboramus : quid enim est huic reliqui, quod eū in uita hac teneat ? aut quid est, quāobrem hæc cuiquā uita uideatur? nuper is homo fuit in ciuitate P. Sylla, ut nemo ei se neque honore, neque gratia, nec fortunis anteferret. nūc spoliatus omni dignitate, quæ erepta sunt, nō repetit: quod fortuna in malis reliqui fecit, ut cū parente, cum liberis, cum fratre, cum his necessarijs lugere suā calamitatem liceat, id sibi ne eripiatis, iudices uos obtestatur. Te ipsum iam Torquate expletum huius miserijs, pateat. etsi nihil aliud Syllæ nisi Consulatum abstulissetis, tamen eo uos cōtentos esse oportebat : honoris. n. contentio uos ad causam, non inimicitiæ deduxerunt. sed cū huic omnia cum honore detracta sint; cū in hac fortuna misera ac luctuosissima destitutus sit : quid est, quod expetas amplius ? lucis'ne hāc usurā eripere uis plenam lacrymarum atque mœroris, in qua cum maximo cruciatu atque dolore retinetur ? libenter reddiderit adempta ignominia fœdissimi criminis. an uero inimicum ut expellas ? cuius ex miserijs, si esses crudelissimus, uidendo fructū caperes maiorem, quàm audiendo. ò miserum, & infelicem illum diem, quo Cōsul omnibus centurijs P. Sylla renūciatus est : ò falsam spem : ò uolucrem fortunā: ò cæcam cupiditatem : ò præposteram gratulationem. quàm cito illa omnia ex lætitia et uoluptate ad luctū et lacrymas reciderūt : ut, qui paulo ante Consul designatus fuisset, retineret repente nullū uestigium pristinæ dignitatis: quid enim erat mali, quod huic spoliato honore, fama, fortunis deesse uideretur? aut cui nouæ calamitati locus ullus relictus esset ? urget eadē fortuna, quæ cœpit:

reperit nouum mœrorem : non patitur hominem calamitoſum uno modo afflictum uno in luctu perire . Sed iam impedior egomet iudices dolore animi , ne de huius miſeria plura dicam. ueſtræ iam ſunt partes iudices : in ueſtra manſuetudine atque humanitate cauſam totam repono . uos & reiectione interpoſita nihil ſuſpicantibus nobis repentini in nos iudices conſediſtis , ab accuſatoribus delecti ad ſpem acerbitatis , à fortuna nobis ad præſidium innocentiæ conſtituti . ut ego,quid de me populus R. exiſtimaret,quia ſeuerus in improbos fueram, laboraui,&, quæ prima innocentis mihi defenſio eſt oblata, ſuſcepi : ſic uos ſeueritatem iudiciorum,quæ per hos menſes in homines audaciſſimos facta eſt , lenitate ac miſericordia mitigate . hoc cum impetrare à uobis ipſa cauſa debet : tum eſt ueſtri animi atque uirtutis declarare , non eſſe eos uos, ad quos potiſſimum interpoſita reiectione deuenire conuenerit . in quo ego iudices uos, quantũ meus amor in uos poſtulat,tantum hortor,ut communi ſtudio, quoniam in Rep.coniuncti ſumus,manſuetudine, & miſericordia ueſtra falſam à nobis crudelitatis famam repellamus.

PRO A. LICINIO ARCHIA POETA. ORATIO XXVI.

S I quid est in me ingenij iudices, quod sentio q̃ sit exiguum; aut si qua exercitatio dicendi, in qua me non inficior mediocriter esse uersatum; aut si huiusce rei ratio aliqua ab optimarum artium studijs, & disciplina profecta, à qua ego nullum confiteor ætatis meæ tempus abhorruisse: earum rerum omnium uel in primis hic A. Licinius fructum à me repetere propè suo iure debet: nam quoad longissime potest mens mea respicere spatium præteriti temporis, & pueritiæ memoriam recordari ultimam, inde usque repetens, hunc uideo mihi principem & ad suscipiendam, et ad ingrediendam rationem horum studiorum extitisse. quòd si hæc uox huius hortatu, præceptisq; conformata, non nullis aliquando saluti fuit: à quo id accepimus, quo cæteris opitulari, et alios seruare possemus, huic profecto ipsi, quantum est situm in nobis, et opem, & salutem ferre debemus. ac ne quis à nobis hoc ita dici forte miretur, quòd alia quædam in hoc facultas sit ingenij, neque hæc dicẽdi ratio aut disciplina: nec nos quidem huic cũcti studio penitus unquam dediti fuimus: etenim omnes artes, quæ ad humanitatem pertinent, habent quoddam commune uinculum, & quasi cognatione quadam inter se continentur. sed ne cui uestrum mirum esse uideatur, me in quæstione legitima, & in iudicio publico, cum res agatur apud Prætorem populi R. lectissimum uirum,

& apud seuerissimos iudices, tanto conuentu hominum ac frequentia, hoc uti genere dicendi, quod non modo à consuetudine iudiciorum, uerum etiam à forensi sermone abhorreat: quæso à uobis, ut in hac causa mihi detis hanc ueniam, accommodatam huic reo, uobis, quemadmodum spero, non molestam, ut me pro summo poeta atque eruditissimo homine dicentem, hoc concursu hominum literatissimorum, hac uestra humanitate, hoc denique Prætore exercente iudicium, patiamini de studijs humanitatis ac literarum paulo loqui liberius, & in eiusmodi persona, quæ propter otium ac studium minime in iudicijs periculisq; tractata est, uti propè nouo quodam, & inusitato genere dicendi. quod si mihi à uobis tribui concediq; sentiam, perficiam profecto, ut hunc A. Licinium non modo non segregandum, cum sit ciuis, à numero ciuium, uerum etiam, si non esset, putetis asciscendum fuisse. Nam ut primum ex pueris excessit Archias, atque ab ijs artibus, quibus ætas puerilis ad humanitatem informari solet, se ad scribendi studium contulit: primum Antiochiæ (nam ibi natus est, loco nobili, & celebri quondam urbe, & copiosa, atque eruditissimis hominibus, liberalissimisq; studijs affluenti) celeriter antecellere omnibus ingenij gloria contigit: post in cæteris Asiæ partibus, cunctæq; Græciæ sic eius aduentus celebrabatur, ut famam ingenij expectatio hominis, expectationem ipsius aduẽtus admiratioq; superaret. erat Italia tũc plena Græcarum artium ac disciplinarum; studiaq; hæc & in Latio uehementius tum colebãtur, quàm nunc ijsdem in oppidis; & hic Romæ propter tranquillitatem Reip. non negligebantur: itaque hunc & Tarentini, et

Rhegyni, & Neapolitani ciuitate cæterisq; præmijs donarunt; & omnes, qui aliquid de ingenijs poterant iudicare, cognitione atque hospitio dignum existimarũt. hac tanta celebritate famæ, cum esset iam absentibus notus, Romam uenit Mario Consule, & Catulo: nactus est primum Consules eos, quorum alter res ad scribendum maximas, alter cum res gestas, tum etiam studium atque aures adhibere posset. statim Luculli, cum prætextatus etiã tum Archias esset, eum domũ suam receperunt. sed enim hoc non solum ingenij ac literarum, uerum etiã naturæ atque uirtutis fuit, ut domus, quæ huius adolescentiæ prima fuerit, eadem esset familiarissima senectuti. erat temporibus illis iucundus Q. Metello illi Numidico, & eius Pio filio: audiebatur à M. Aemilio: uiuebat cum Q. Catulo, & patre & filio: à L. Crasso colebatur: Lucullos uero, & Drusum, & Octauios, & Catonem, & totam Hortẽsiorum domum deuinctam consuetudine cum teneret, afficiebatur summo honore, quòd eum non solum colebant, qui aliquid percipere aut audire studebãt, uerũ etiam si qui forte simulabant. interim satis longo interuallo, cum esset cum L. Lucullo in Ciliciam profectus, & cum ex ea prouincia cum eodem Lucullo decederet, uenit Heracleam: quæ cum esset ciuitas æquissimo iure ac fœdere, ascribi se in eam ciuitatem uoluit, idq;, cum ipse per se dignus putaretur, tum auctoritate, & gratia Luculli ab Heracliensibus impetrauit. data est ciuitas Silani lege & Carbonis, si qui fœderatis ciuitatibus ascripti fuissent, si tum, cum lex ferebatur, in Italia domicilium habuissent, & si sexaginta diebus apud Prætorem essent professi. cum hic domicilium Romæ multos iam annos

haberet, professus est apud Prætorem Q. Metellum familiarissimum suum. si nihil aliud, nisi de ciuitate ac lege, dicimus, nihil dico amplius, causa dicta est: quid enim horum infirmari Gracche potest? Heracleæ ne esse eum ascriptum negabis? adest uir summa auctoritate, & religione, & fide L. Lucullus, qui se non opinari, sed scire; non audiuisse, sed uidisse; nõ interfuisse, sed egisse dicit. adsunt Heraclienses Legati, nobilissimi homines: qui huius iudicij causa cum mandatis, & cum publico testimonio uenerunt, qui hunc ascriptum Heracliensem dicunt.

Hic tu tabulas desideras Heracliensiũ publicas, quas Italico bello incenso tabulario interisse scimus omnes. est ridiculum ad ea, quæ habemus, nihil dicere, quærere quæ habere non possumus; & de hominum memoria tacere, literarũ memoriam flagitare; et, cum habeas amplissimi uiri religionem, integerrimi municipij iusiurandum, fidemq́;, ea, quæ deprauari nullo modo possunt, repudiare, tabulas, quas idem dicis solere corrumpi, desiderare.

At domicilium Romæ nõ habuit, is, qui tot annis ante ciuitatem datam sedem omnium rerũ ac fortunarum suarum Romæ collocauit. At non est professus. immo uero ijs tabulis professus, quæ solæ ex illa professione collegioq́; Prætorum obtinent publicarum tabularum auctoritatem: nam cum Appij tabulæ negligentius asseruatæ dicerentur, Gabinij, quãdiu incolumis fuit, leuitas, post dãnationem calamitas omnem tabularũ fidem resignasset; Metellus, homo sanctissimus modestissimusq́; omnium, tanta diligentia fuit, ut ad L. Lentulum Prætorem, & ad iudices uenerit, et unius nominis litura se cõmotum esse dixerit. his igitur tabulis nullam lituram in

nomen A. Licinij uidetis. quæ cum ita ſint, quid eſt quod de eius ciuitate dubitetis? præſertim cũ alijs quoque in ciuitatibus fuerit aſcriptus. etenim cũ mediocribus multis, & aut nulla, aut humili aliqua arte præditis gratuito ciuitatem in Græcia homines impertiebantur, Rhegynos credo, aut Locrenſes, aut Neapolitanos, aut Tarentinos, quod ſcenicis artificibus largiri ſolebãt, id huĩc ſumma ingenij prædito gloria noluiſſe. quid? cũ cæteri non modo poſt ciuitatem datã, ſed etiam poſt legem Papiam aliquo modo in eorum municipiorum tabulas irrepſerunt: hic, qui nec utitur quidem illis, in quibus eſt ſcriptus, quòd ſemper ſe Heraclienſem eſſe uoluit, reijcietur? Cenſus noſtros requiris ſcilicet: eſt enim obſcurum, proximis Cenſoribus hũc cum clariſſimo imperatore L. Lucullo apud exercitum fuiſſe, ſuperioribus cum eodem Quæſtore fuiſſe in Aſia, primis Iulio & Craſſo nullam populi partem eſſe cenſam. ſed quoniam cenſus non ius ciuitatis confirmat, ac tantummodo indicat, eum, qui ſit cenſus, ita ſe iam tũ geſſiſſe pro ciue: ijs temporibus, quæ tu criminaris, ne ipſius quidem iudicio in ciuium R. iure eſſe uerſatum, & teſtamentum ſæpe fecit noſtris legibus, & adijt hæreditates ciuium R. & in beneficijs ad ærarium delatus eſt à L. Lucullo Præt. & Cos. quære argumenta, ſi qua potes: nũquam. n. hic neque ſuo, neque amicorũ iudicio reuincetur. Quæres à nobis Gracche, cur tantopere hoc homine delectemur? quia ſuppeditat nobis, ubi & animus ex hoc forenſi ſtrepitu reficiatur, & aures conuitio defeſſæ conquieſcant. an tu exiſtimas aut ſuppetere nobis poſſe, quod quotidie dicamus in tanta uarietate rerum, niſi animos noſtros doctrina exco-

lamus; aut ferre animos tantam posse contentionem, nisi eos doctrina eadem relaxemus? ego uero fateor me his studijs esse deditum. cæteros pudeat, si qui ita se literis abdiderũt, ut nihil possint ex his neque ad cõmunem afferre fructum, neque in aspectum lucemq; proferre: me autem quid pudeat? qui tot annos ita uiuo iudices, ut ab illis nullo me unquam tempore aut cõmodum, aut otium meum abstraxerit, aut uoluptas auocarit, aut denique somnus retardarit. quare quis tãdem me reprehendat, aut quis mihi iure succenseat, si, quantũ cæteris ad suas res obeũdas, quantũ ad festos dies ludorũ celebrãdos, quantũ ad alias uoluptates, & ad ipsam requiem animi & corporis conceditur temporis, quantum alij tribuũt tempestiuis conuiuijs, quantũ denique aleæ, quantũ pilæ, tantũ mihi egomet ad hæc studia recolenda sumpsero? atque hoc adeo mihi concedendũ est magis, quòd ex his studijs hæc quoque crescit oratio, & facultas: quæ quantacũque in me est, nunquam amicorũ periculis defuit: quæ si cui leuior uidetur, illa quidem certe, quæ summa sunt, ex quo fonte hauriam, sentio. nam nisi multorũ præceptis, multisq; literis mihi ab adolescentia suasissem, nihil esse in uita magnopere expetendũ, nisi laudem atque honestatem; in ea autem persequenda omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis atque exilij parui esse ducenda: nunquam me pro salute uestra in tot ac tantas dimicationes, atque in hos profligatorũ hominum quotidianos impetus obiecissem. sed pleni omnes sunt libri, plenæ sapientum uoces, plena exemplorum uetustas: quæ iacerent in tenebris omnia, nisi literarum lumen accenderet. quàm multas nobis imagines, non

ſolum ad intuendum, uerum etiam ad imitandum, fortiſſimorum uirorũ expreſſas ſcriptores & Græci & Latini reliquerunt? quas ego mihi ſemper in adminiſtranda Rep. proponens, animũ, & mentem meã ipſa cogitatione hominum excellentium cõformabam. quæret quiſpiam, quid? illi ipſi ſummi uiri, quorum uirtutes literis proditæ ſunt, iſta'ne doctrina, quam tu laudibus effers, eruditi fuerunt? difficile eſt hoc de omnibus confirmare: ſed tamen eſt certum, quid reſpõdeam. ego multos homines excellenti animo ac uirtute fuiſſe, & ſine doctrina, naturæ ipſius habitu propè diuino, per ſe ipſos & moderatos, & graues extitiſſe fateor: etiã illud adiungo, ſæpius ad laudem atque uirtutem naturam ſine doctrina, quàm ſine natura ualuiſſe doctrinã. atque idem ego cõtendo, cũ ad naturam eximiam atque illuſtrem acceſſerit ratio quædã cõformatioq; doctrinæ, tũ illud neſcio quid præclarum ac ſingulare ſolere exiſtere. ex hoc eſſe hunc numero, quem patres noſtri uiderũt, diuinum hominem Africanum; ex hoc C. Lælium, L. Furium, modeſtiſſimos homines & cõtinentiſſimos; ex hoc fortiſſimum uirum, & illis temporibus doctiſſimũ, M. Catonem illum ſenem: qui profecto ſi nihil ad percipiendam colendamq; uirtutem literis adiuuarentur, nũquã ſe ad earũ ſtudium contuliſſent. quòd ſi nõ hic tãtus fructus oſtenderetur, & ſi ex his ſtudijs delectatio ſola peteretur: tamen, ut opinor, hanc animi remiſſionem humaniſſimam ac liberaliſſimam iudicaretis: nam cæteræ neque temporũ ſunt, neque ætatum omnium, neque locorũ: hæc ſtudia adoleſcentiam alunt, ſenectutem oblectant, ſecundas res ornant, aduerſis perfugium ac ſolatium præbent, delectant

domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregri=
nātur, rusticātur. quòd si ipsi hæc neque attingere, neque
sensu nostro gustare possemus, tamen ea mirari debere=
mus, etiam cū in alijs uideremus. quis nostrū tam animo
agresti ac duro fuit, ut Roscij morte nuper non cōmoue
retur? qui cū esset senex mortuus, tamen propter excel=
lentem artem ac uenustatem uidebatur omnino mori nō
debuisse. ergo ille corporis motu tantum amorem sibi cō=
ciliarat à nobis omnibus, nos animorum incredibiles mo=
tus celeritatemq; ingeniorū negligemus? quoties ego hūc
Archiā uidi iudices, (utar enim uestra benignitate, quo=
niam me in hoc nouo genere dicendi tam diligenter at=
tenditis) quoties ego hūc uidi, cum literam scripsisset nul=
lam, magnum numerum optimorum uersuum de ijs ip=
sis rebus, quæ tum agerentur, dicere ex tempore? quoties
reuocatum eandem rem dicere commutatis uerbis atque
sententijs? quæ uero accurate cogitateq; scripsisset, ea sic
uidi probari, ut ad ueterum scriptorum laudem perue=
nirent. hunc ego non diligam? non admirer? non omnì
ratione defendendum putem? atqui sic à summis homi=
nibus, eruditissimisq; accepimus, cæterarum rerum stu=
dia & doctrina, & præceptis, & arte constare, poetam
natura ipsa ualere, & mentis uiribus excitari, & quasi
diuino quodam spiritu afflari. quare suo iure noster ille
Ennius sanctos appellat poetas, quòd quasi deorum ali=
quo dono atque munere cōmendati nobis esse uideātur.
sit igitur iudices sanctum apud uos humanissimos homi=
nes hoc poetæ nomen, quod nulla unquā barbaria uiola=
uit. saxa & solitudines uoci respondent; bestiæ sæpe im
manes cantu flectuntur atque consistūt: nos instituti re=

bus optimis non poetarum uoce moueamur? Homerum Colophonij ciuem esse dicunt suum, Chij suum uendicāt, Salaminij repetunt, Smyrnæi uero suū esse confirmant; itaque etiam delubrum eius in oppido dedicauerūt: permulti alij præterea pugnant inter se, atque contendunt. ergo illi alienū, quia poeta fuit, post mortem etiam expetunt: nos hunc uiuum, qui & uoluntate & legibus noster est, repudiabimus? præsertim cū omne olim studium atque omne ingenium contulerit Archias ad populi R. gloriam laudemq; celebrandam: nam & Cimbricas res adolescens attigit; et ipsi illi C. Mario, qui durior ad hæc studia uidebatur, iucundus fuit: neque enim quisquam est tam auersus à musis, qui nō mandari uersibus æternum suorum laborum facile præconium patiatur. Themistoclem illum, summum Athenis uirum, dixisse aiunt, cum ex eo quæreretur, quod acroama, aut cuius uocem libentissime audiret; eius, à quo sua uirtus optime prædicaretur. itaque ille Marius item eximie L. Plotiū dilexit, cuius ingenio putabat ea, quæ gesserat, posse celebrari. Mithridaticum uero bellum magnū atque difficile, & in multa uarietate terra mariq; uersatum, totū ab hoc expressum est. qui libri non modo L. Lucullum, fortissimū, & clarissimum uirum, uerum etiam populi R. nomen illustrant: populus enim R. aperuit Lucullo imperante Pontum, & regijs quondam opibus, & ipsa natura regionis uallatum: populi R. exercitus eodem duce nō maxima manu innumerabiles Armeniorum copias fudit: populi R. laus est, urbem amicissimam Cyzicenorū eiusdem consilio ex omni impetu regio, ac totius belli ore ac faucibus ereptam esse, atque conseruatam: nostra sem=

per feretur, & prædicabitur L. Lucullo dimicante cum interfectis ducibus depressa hostium classis, & incredibilis apud Tenedum pugna illa naualis: nostra sunt tropæa, nostra monimenta, nostri triumphi. quare, quorũ ingenijs hæc feruntur, ab ijs populi R. fama celebratur. charus fuit Africano superiori noster Ennius: itaq; etiã in sepulcro Scipionum putatur is esse constitutus è marmore. at ijs laudibus certe non solum ipsi, qui laudãtur, sed etiam populi R. nomen ornatur. in cœlũ huius proauus Cato tollitur: magnus honos populi R. rebus adiũgitur: omnes denique illi Maximi, Marcelli, Fuluij non sine cõmuni omnium nostrum laude decorãtur. ergo illum, qui hæc fecerat, Rudium hominem maiores nostri in ciuitatem receperunt: nos hunc Heracliensem, multis ciuitatibus expetitum, in hac autem legibus constitutum, de nostra ciuitate eijciemus? nã si quis minorem gloriæ fructum putat ex Græcis uersibus percipi, quàm ex Latinis, uehementer errat, propterea quòd Græca legũtur in omnibus ferè gentibus, Latina suis finibus, exiguis sanè, continentur. quare si res eæ, quas gessimus, orbis terræ regionibus definiuntur, cupere debemus, quò minus manuum nostrarum tela peruenerint, eodem gloriam famamq; penetrare: quòd cum ipsis populis, de quorum rebus scribitur, hæc ampla sunt; tum ijs certe, qui de uita gloriæ causa dimicant, hoc maximũ & periculorum incitamentum est, & laborum. quàm multos scriptores rerum suarum magnus ille Alexander secum habuisse dicitur? atque is tamen, cũ in Sigæo ad Achillis tumulum astitisset, ò fortunate, inquit, adolescens, qui tuæ uirtutis Homerum præconem inueneris. & uere: nam nisi

Ilias extitiſſet illa, idem tumulus, qui corpus eius contexe rat, nomen etiam obruiſſet. quid noſter hic Magnus, qui cum uirtute fortunam adæquauit? non ne Theophanem Mitylenæum, ſcriptorem rerum ſuarum, in cõcione mili tum ciuitate donauit, & noſtri illi fortes uiri, ſed ruſtici ac milites, dulcedine quadam gloriæ commoti, quaſi par- ticipes eiuſdem laudis magno illud clamore approbaue- rũt? itaque, credo, ſi ciuis R. Archias legibus nõ eſſet, ut ab aliquo imperatore ciuitate donaretur, perficere nõ po tuit. Sylla cum Hiſpanos, & Gallos donaret, credo hũc petentem repudiaſſet. quem nos in concione uidimus, cũ ei libellum malus poeta de populo ſubieciſſet, quòd epigrã ma in eum feciſſet tantũmodo alternis uerſibus longiu- ſculis, ſtatim ex iis rebus, quas tunc uendebat, iubere ei præmium tribui ſub ea conditione, ne quid poſtea ſcribe- ret. qui ſedulitatem mali poetæ duxerit aliquo tamẽ præ mio dignam, huius ingenium, & uirtutem in ſcribendo, & copiam nõ expetiſſet? quid? à Q. Metello Pio, fami- liariſſimo ſuo, qui ciuitate multos donauit, neque per ſe, neque per Lucullos impetrauiſſet? qui præſertim uſque eò de ſuis rebus ſcribi cuperet, ut etiã Cordubæ natis poe- tis, pingue quiddã ſonãtibus atque peregrinum, tamẽ au res ſuas dederet. neque. n. eſt hoc diſſimulandum: quod obſcurari non poteſt, ſed præ nobis ferendum: trahimur omnes laudis ſtudio, & optimus quiſque maxime gloria ducitur. ipſi illi philoſophi, etiam in illis libellis, quos de cõ temnenda gloria ſcribũt, nomen ſuum inſcribunt: in eo ipſo, in quo prædicationem nobilitatemq; deſpiciunt, præ- dicari de ſe, ac nominari uolunt. Decimus quidem Bru- tus, ſummus ille uir & imperator, Accii amiciſſimi ſui

carminibus templorum ac monimentorum aditus exornauit ſuorum. iam uero ille, qui cum Aetolis Ennio comite bellauit, Fuluius non dubitauit Martis manubias muſis conſecrare. quare in qua urbe imperatores propè armati poetarum nomen, & muſarum delubra coluerunt, in ea non debent togati iudices à muſarum honore, & à poetarum ſalute abhorrere. atque ut id libentius faciatis, iam me uobis iudices indicabo, & de meo quodam amore gloriæ, nimis acri fortaſſe, ueruntamen honeſto, uobis confitebor: nam quas res nos in Conſulatu noſtro uobiſcum ſimul pro ſalute huius urbis, atque imperij, & pro uita ciuium, proq́; uniuerſa Rep. geſſimus, attigit hic uerſibus, atque inchoauit: quibus auditis, quòd mihi magna res, & iucunda uiſa eſt, hunc ad perficiendum hortatus ſum: nullam enim uirtus aliam mercedem laborum periculorumq́; deſiderat, præter hanc laudis, & gloriæ: qua quidem detracta iudices, quid eſt quod in hoc tam exiguo uitæ curriculo, & tã breui tantis nos in laboribus exerceamus? certe, ſi nihil animus præſentiret in poſterum, & ſi, quibus regionibus uitæ ſpatiũ circunſcriptum eſt, eiſdem omnes cogitationes terminaret ſuas; nec tantis ſe laboribus frangeret, neque tot curis, uigilijsq́; angeretur, nec toties de uita ipſa dimicaret. nunc inſidet quædam in optimo quoque uirtus, quæ noctes & dies animum gloriæ ſtimulis concitat, atque admonet, non cum uitæ tempore eſſe dimittendam commemorationem nominis noſtri, ſed cum omni poſteritate adæquandam. an uero tam parui animi uideamur eſſe omnes, qui in Rep. atque in his uitæ periculis labori-

busq́; uersamur, ut, cum usque ad extremum spatium nullum tranquillum atque otiosum spiritum duxerimus, nobiscum simul moritura omnia arbitremur? an, cum statuas & imagines non animorum simulacra, sed corporum studiose multi summi homines reliquerint, consiliorum relinquere ac uirtutum nostrarum effigiem nō ne multo malle debemus, summis ingenijs expressam, & politam? ego uero omnia, quæ gerebam, iam tum in gerendo spargere me ac disseminare arbitrabar in orbis terræ memoriam sempiternam. hæc uero siue à meo sensu post mortem abfutura sunt, siue, ut sapientissimi homines putauerunt, ad aliquam animi mei partem pertinebunt, nūc quidem certe cogitatione quadam, speq́; delector. quare conseruate iudices hominem pudore eo, quē amicorum studijs uidetis comprobari, tum dignitate, tum etiam uenustate; ingenio autem tanto, quantum id conuenit existimari, quod summorum hominum ingenijs expetitum esse uideatis; causa uero eiusmodi, quæ beneficio legis, auctoritate municipij, testimonio Luculli, tabulis Metelli comprobetur. Quæ cum ita sint, petimus à uobis iudices, si qua non modo humana, uerum etiam diuina in tantis negotijs commēdatio debet esse, ut eum, qui uos, qui uestros imperatores, qui populi R. res gestas semper ornauit, qui etiam his recentibus nostris uestrisq́; domesticis periculis æternum se testimonium laudum daturum esse profitetur, quiq́; est eo numero, qui semper apud omnes sancti sunt habiti, atque dicti, sic in uestram accipiatis fidem, ut humanitate uestra leuatus potius, quàm acerbitate uiolatus esse uideatur. quæ de causa pro mea

consuetudine breuiter simpliciterq; dixi iudices, ea confido probata esse omnibus: quæ non fori, neque iudiciali consuetudine & de hominis ingenio, & communiter de ipsius studio locutus sum, ea iudices à uobis spero esse in bonam partem accepta, ab eo, qui iudicium exercet, certe scio.

AD POPVLVM, ET EQVITES R. ANTEQVAM IRET IN EXILIVM. ORATIO XXXII.

I quando inimicorum impetum propulsare ac propellere cupistis, defendite nunc uniuersi unum, qui ne omnes cončideretis, ardoreq; flammæ conflagraretis, mei capitis periculo non dubitaui prouidere: nam quem uirtutis gloria cum summa laude ad cœlum extulit, eundem inimicorum inuidia indignissime oppressum deprimit ad supplicium. si liberũ conceptam dulcedinem animo inclusam cõtinetis, nolite eo uelle carere, qui charissimam uestram procreationem sibi esse duxit: est. n. liberale officiũ, serere beneficium, ut metere possis fructum. fidei conducit, in loco debitum retribuere: illic. n. animi uolũtas propensa cõprobatur, hic memoria collaudatur. itaque si omnibus graue seruitutis iugum esse debet in libertate educatis, sit is uestris animis acceptissimus, qui à uestro corpore iugum acerbissimum repulit seruitutis. & si maiores uestri eos imperatores, qui militum uirtute hostium fregerunt furorem, iucundissimo fructu libertatis reconciliato non solũ statuis dignos putarunt, sed etiã æterna triũphi laude decorarunt: tum uos eũ Consulem, qui non militum præsenti fortitudine, sed sua eximia animi uirtute hostilẽ ciuiũ mentẽ senatus auctoritate uindicauit, existimate uobis retinendũ in ciuitate esse. si quæ beneficia singulis ciuibus, priuatimq; dãtur, ea solẽt ijs esse fructuosa, à quibus sunt profecta: iure et merito possum ego uos ad defensionẽ meæ

salutis

salutis adhortari, quos conseruaui uniuersos: nam neque maius est defendere unum, q̃ populum; neque uerius à singulis, q̃ ab omnibus repetere officij præmium, & fructum: propterea quòd in unius periculo sæpe cõtentio parua est, ut leuis sit labor defensori sustinendus; in Reip. insidijs, quo firmius est quod oppugnatur, eo paratiores sunt inimici; ut ijs sine magna solicitudine, industria, uirtute non queat resisti: & singulorum opes sæpe sunt tenues, & infirmæ ad gratiam referendam, ut opitulari bene merentibus non queant, si maxime cupiant; uniuersorum auxilium eo plurimum prodest, quòd firmioribus opibus est nixum. iure igitur, quoniã & maior impensa in patriam officij facta est, quàm in priuata sit defensione; et plus à uobis præsidij, quàm à cæteris opis, ad salutem potest afferri: uos obtestor, quos mihi & debere, & posse intelligo opitulari: non conuenit enim, cum ego ad promerẽdum officium tam fuerim expeditus, uos ad referendam gratiam esse tardiores; ne, cuius amplitudinem ac gloriam laude, atque honoribus amplificare debeatis, eius incolumitatem & salutem deserendam existimetis: etenim errat, si quis arbitratur M. Tullium iccirco in capitis periculũ uocari, quòd deliquerit aliquid, quòd patriã læserit, quòd improbe uixerit. nõ citatur reus audaciæ: uirtutis reus citatur. nõ accusatur, quòd Remp. ui oppugnarit, sed quòd homo nouus perniciosum nobiliũ restinxerit furorẽ. nõ obest mihi turpis, & nocens, sed honestissime laudatissimeq; acta uita. non odio bonorũ, sed inuidia premor malorum. intelligunt homines, tot, & tam præclaris testimonijs, monimentisq; uirtutis cõparatis, M. Tullio, dum sit incolumis, fore uoluptati. iccirco

uitam eripere cupiunt, ut cũ spiritu sensum quoque adimant iucũditatis. non ne igitur indignũ est, eos præmijs meis inuidere, qui uirtute certare noluerunt? eos in contentionem honoris uenire, qui officijs se superari æquissimo animo tulerunt? si dulcis est gloria, cõsequere uirtutem, noli abijcere labores, petere honorem: honorẽ dico? immo uero famam, fortunas, familiã, liberos, caput, corpus, ipsum denique sanguinem, et animã. cedo inuitus de Rep. cedo oppressus de fortuna, de dignitate: discedo à Rep. uictus audacia malorum. liceat manere si nõ illum M. Tullium custodem urbis, defensorem omniũ, patrem patriæ, at certe reliquias Tullij: liceat in cõspectu ciuiũ, in hac urbe, quã ex parricidarum faucibus eripuit, remanere, tecta omnium, fana deorum, uniuersam uidere periculo liberatam suo ciuitatem: liceat ex hac flãma euolare, præsertim qui illud impiũ incendium perditorum hominũ lacrymis potius meis, quàm sanguine uestro restingui malui: neque enim peto, ut mihi detis uitam, sed datam repeto, ut reddatis. si meministis, quod dedi; uos non debetis obliuisci, sed retribuere quod debetis. uos, uos obtestor dij immortales, qui meæ mẽti lumina prætulistis, cũ cõsensum extinxi cõiurationis, arcemq; urbis ab incẽdio, ac flãma liberaui; liberosq; uestros è gremio, & cõplexu matrum ad cædem, & cruorem nõ sum passus abstrahi. num igitur potest fieri, à clientibus ut recipiar, cum, à quibus debeam retineri, reijcere instituant? socij quò fugiant, cum aditus custodi patriæ præclusus sit? quo modo spes salutis reliquis residebit, cum ciuibus præclusa sit expectatio incolumitatis? pax & concordia extraneis gignetur, cum iam domesticis nõ insideat, sed publice pro=

uidenti eripiatur? nam quid ego improborum facta reno uem oratione, ut redintegratione illius cõiurationis animos uulnerem uestros? auxilium ab alienis efflagitabo, cum ciues uestros deseratis? sociorũ inuocem subsidium, cum à ciuibus interclusum sit præsidium? quam colere gentem nunc instituam? utrum, ut custos accipiar, an ut proditor excludar? si ut cõseruator, uestra erit ignominia: si ut oppugnator, præcisa erunt omnia: itaque, quod putaui fore gaudium, id extitit exitium. si Quirites eundem in cæterorum periculis haberemus animum, quem in nostris difficultatibus, & pro innocentissimo quoque propugnare, et nocentissimum quẽque oppugnare nobis utilissimum esse arbitraremur; & si cum optimi cuiusque rebus aduersis nostrã salutem, cũ deterrimorum hominũ secundis nostra pericula putaremus cõiuncta: frequentes profecto talibus conatibus obuiã ire niteremur; neque partim innocentia freti, partim nobilitate nixi, partim potentia ac multitudine amicorum fulti, cum perfacile existimaremus aduersariorum uim, ac factionem à nobis repelli posse, subito ipsi simili periculo circunuenti, in nostro euentu aliorũ reminiscentes casus, iure id nobis accidere nequidquam quereremur: quis enim est Quirites, qui, nũc cum inimicorum nostrorũ uim atque uiolentiam perspiciat, quiq; nostrum ipsum periculosissimum casum recognoscat, qui non sibi ac suis diffidat fortunis? quo enim se satis tutum arbitrabitur præsidio? uirtutis, & gloriæ? at ea nos ipsa hoc tempore oppugnant. multitudine amicorum? aperuerunt non fortes esse se amicos, si in eorum potestate nostra sita salus non est. paucitate inimicorũ? at id non in ipsius, sed in alio-

rum uoluntate positum est: nam non satis est, ne cui iniuriam facias, prouidere, si tamen sunt uoluntarij inimici, qui tuis præmijs te oppugnent. atque cum hæc omnia omnibus sint grauia, atque acerba, tũ uero nobis misera atque intoleranda, quorum et officia in Remp. recentissima, & incõmoda ob Remp. frequentissima in familia uersantur. nunc si eadem cõditio disceptationis proponeretur, æqui auditores adhibebuntur, aures non obtusæ criminatione, sed uacuæ præbebuntur: qui sunt assecuti summum gradũ honoris, non dispoliabũtur honore: qui sperãt, facilius & procliuius ad laudem nobilitatis perueniẽt. quamobrem nolo me duce supplicij uos ad fraudem deduci, ut ego ad pristinum statum recidam casus. nunc igitur si lingua est cõcertandum, innocentiæ uirtute fretus supero: si facta cõpensanda sunt, conferamus æquitatem: si uiolentiæ impetu opprimimur, cedam pro omnibus unus tribunitio furori, quoniã laborem pro cunctis ferre cõsueui. si igitur aliquo tempore ijs hominibus consuluistis, quorum animus est religionis pietate defunctus; debetis mihi quoque prospicere, qui numini deorum consecratum, sartum tectum ab omni piaculo cõseruaui, &, uos ut tutam tranquillamq; fortunam traheretis, mea perfeci uigilantia: nam me, quem paulo ante fortuna erexerat ad gloriam, uirtus extulit ad laudem, populus tribuit honorem, eũdem Tribuni furor exagitatus depulit ad calamitatem. & quoniam animaduertistis illam cõspirationem conflatam ita esse restinctam, ut nulla scintilla cõpareat incendij, uos quoque tribunitiam sedate temeritatem. qui nunc se mihi inimicum ostendit, se prius esse uestrum professus est inimicum. ne rei cru=

delitas experta in me, in uos conualeſcat, & calamitas remorata longius ſerpat atque progrediatur, præcauete. nunc uel ſolus delectus ad calamitatem, uel primus uocatus ad tale periculum, omnium animos iure debeo cõmouere. omnia ſunt immutata. manus ad demõſtrandã religantur iniuriam: lingua inciditur ad deplorandam calamitatem: animus præcluditur ad exponẽdam rei indignitatem. humilitatẽ generis obijciunt nobis, qui nouam rationẽ ſuſcitant, ueteres maiorum obterunt laudes. ſed quid ego plura de illorum aut in me maledictis, aut in uos ſcelerate loquar factis? quorum cognita improbitas me tacente coarguitur turpitudine uitæ: ut de ijs nõ ſit neceſſe inimicos prædicare, de quorum ſcelere ne amici quidem, aut ipſi poſſunt negare. uos ego appello, quorũ de me maxima eſt poteſtas: apud uos loquor de mea calamitate, quos habui ſemper innocentiæ & uirtutis meæ teſtes. igitur ex ciuitate bene meritus de Rep. ciuis exturbatur? innocens expellitur cõſularis homo? nõ facultatibus uſus quondam minimis, amicorum multorũ præſidio munitus, nunc partim ab inuidis, partim ab inimicis circumuentus eget indigne? huic ſi opem non tuleritis in periculo capitis, uos, credo, retinebitis ueſtram libertatẽ: qui neque tanta ualetis auctoritate, neque tantorum officiorũ impenſam egiſtis in patriam. mihi credite, hoc in uno incõmodum cõfirmatum, multorum infirmabit incolumitatem: & ſi initio nõ erit refutatum, impune ad omniũ perniciem conualeſcet. proinde aut in meo periculo ſalutem integram præſtate cõmunem, aut in ueſtris hoc idem incõmodum expectate fortunis. nemo tam perdita auctoritate, tam facinoroſa iuuentus eſt

uita, qui cum de ſcelere fateretur, non tamen ſententijs prius iudicũ cõuinceretur, quàm ſupplicio addiceretur. ego repente ui tribunitia correptus, nõ modo loquendi libere in iudicio, ſed ne conſiſtendi quidẽ in ciuitate habeo poteſtatem. eijcior non ſolũ ſine teſte, ſine indice, ſine crimine, ſed ſine etiam ſcelere, ſine accuſatore. hoſtibus in bello, qui diſſidẽt uoluntate, dimicant armis, uitã quotidie oppugnant, in ipſa acie cũ præliantur, licet loqui, licet diſputare: mihi in pace ciui, qui perditorum hominũ fregi furorem, pro fortunis meis apud uos loqui nõ licebit? ſerui, qui ad ſupplicium cæſi uerberibus trahuntur, apud eos ſæpe diſputant, quos necare uoluerunt: ego cõſularis apud uos non loquar, quos conſeruaui? tacebo, ſi neceſſe eſt: tacebo, inquã, animo æquo, quoniam uirtus mea me tacente agit cauſam meã. itaque ut ego in cõcione mea nihil ponã de rebus meis geſtis, tamen in animis & memoria ueſtra largiter relinquã. iſti modo uideãt, qua ratione hanc inultam meã fugam ferre poſſint. etenim ſi à me, ut iſti exiſtimant, Lentuli mortui ſordes, ſi Catilinæ notiſſimus furor, ſi amentia Cethegi, ſi luxuries ac ſtupra Caſſij pœnas repetunt; profecto iſtis hora nulla, eiecto Tullio, uacua periculo, aut periculi expectatione relinquetur. itaque illi in dies nõ meis inſidijs, quæ nullæ à me parantur, ſed ſuorũ ſcelerũ cõſcientia cruciati, mihi abſenti, et pop. R. pœnas dabũt. quas ob res ego inimicorũ amentiæ, cupiditatiq; paucorũ, omniũ ſalutis cauſa decedã: neque eò deducã, aut progredi patiar, ut opera mea manus inter uos conſeratis, cædeſq; ciuiũ inter ſe fiat: multoq; potius ipſe patria liberiſq; meis carebo, quã propter unũ me uos de fortunis ueſtris, Reiq; publicæ di-

micetis: ſic enim ab initio fui animatus, ut nõ magis me mea cauſa putarem eſſe natum, q̃ Reip. procreatũ. ſed illud queror, quod non iam ad unius perniciẽ, ſed ad uniuerſorum inſtruitur calamitatem; conqueri, cõmiſerari, dicere, expurgare, ſuſpicionem dimouere, crimen diluere non licere, ore oppreſſo ceruices eſſe præbendas. quæ tamen omnia iam non ſunt tã calamitoſa, quòd mihi ſunt ſubeũda; q̃ pernicioſa, quòd in Remp. ſunt introducta. quãobrem ſtatutũ eſt, atque decretum, in his temporibus ciuitatis omnia perpeti, quæ uolet furor libidinoſus. uim uolunt afferre: præſto ſum. eijcere uolũt: exeo indicta cauſa. nolunt audire: cauſam non dico. aliud quippiã conantur: agant: nihil duri, nihil acerbi mihi erit, quod Remp. tutabitur: non. n. illis uictus cedo, ſed incolumibus uobis me condono: neque enim mors miſeranda eſt, quæ ob Remp. capitur; neque exiliũ turpe, quod uirtute ſuſcipitur: cum præſertim nõ nullam hæ pœnæ habeant in ſe conſolationem: nam uitã ſi eripiunt, non adiment gloriam immortalẽ: ſi exilio mulctabũt corpus, non animũ à Rep. remouebunt: nã, ubicunque ero, hoc cogitabo, hæc ſemper cura mea erit, meq́; uobis ereptũ, nõ à uobis repudiatũ, exiſtimabo. illud ab uniuerſis poſtulo petoq́; ſi, dũ in ciuitate manere licitũ eſt, nemini iniuſte periculũ creaui, nemini innocẽti fui calamitati, ſi omnibus auxilio præſidioq́; eſſe cõſueui, plurimosq́; in hac ciuitate ſum tutatus, uti uos liberos meos in ueſtrã fidem recipiatis, eosq́; defendatis, ne'ue inimicos meos in familiam noſtram longius progredi patiamini; utiq́;, ſiue hinc abiero, ſiue ero hic oppreſſus, ea maneat opinio & exiſtimatio, quæ uirtute parta, non quæ infelicitate illata eſt.

Nunc ego te Iupiter Optime Maxime, cuius nutu ac di=
tione ſola terrarum gubernantur, teq́; particeps cõnubij,
ſocia regni Regina Iuno, teq́; Tritonia, armipotens, Gor
gona, Pallas, Minerua, cæteriq́; dij, deæq́; immortales, qui
excellenti tumulo ciuitatis ſedem Capitolij in ſaxo incoli
tis conſtitutam, ut nõ ſolum cunctam intueri, ſed etiam
tueri poſſitis ciuitatem; à quorum ego quondam altari=
bus impiam manum ciuium remoui; à quorum templis
meo periculo funeſtam facem repuli, ne illuſtriſſimũ or=
bis terrarum monimentum cum principe omnium terra
rum occideret ciuitate; teq́; Iupiter Stator, quem uere
huius imperij Statorem maiores noſtri nominauerũt, cu=
ius in templo hoſtilem impetum Catilinæ repuli à muris,
cuius templum à Romulo uictis Sabinis in Palatij radi=
ce cum uictoria eſt collocatum: oro atque obſecro, ferte
opem pariter Reip. cunctæq́; ciuitati, meiſq́; fortunis, reſi
ſtite tribunitio furori, fauete innocẽtiæ, ſubuenite ſolitu
dini, miſeremini ſenectutis, nolite eum ſupplicem à uobis
abſterrere & excludere, qui in ſuo magiſtratu funeſtam
facem à ueſtris repulit templis. ſi C. Mario auxilio fui=
ſtis, quòd in cliuo Capitolino improborũ ciuium cædem fe
cerat; ſi P. Scipioni, quòd Annibalis furibundam men=
tem à ueſtris repulit templis; ſi denique Cn. Põpeio, quòd
terra mariq́; hoſtes reddidit pacatos: ſic nũc in meis cala
mitatibus aliquã ferte opem diuinã: ut ſæpe multorũ in
periculis feciſtis, ſic nunc in meis miſerijs diuinũ aliquod
auxilium & numen oſtendite. deinde uos, quorum pote
ſtas proxime ad deorũ immortalium numen accedit, oro
atque obſecro, quibus ſigillatim ſæpe ſupplex ad pedes
iacui; ut eum, quem ſinguli ſtratum atque abiectum

ſubleuaſtis, nunc uniuerſi cõſeruatum uelitis. ſi neminẽ unquam ueſtrum læſi; ſi nemini innocenti obfui; ſi etiã è contrario, ut quiſque auxiliũ meum deſiderauit, opem ferre non dubitaui; ſi denique, quæcũque adminiſtraui, ex ueſtra auctoritate & patrum conſcriptorũ uoluntate feci; ſi malui inimicorũ cupiditati, q̃ Reip. & legitimæ auctoritati pœnas ſufferre: ut exiſtimetis, ex illo crudeliſſimo inimicorum impetu ereptum, in antiquum ſtatũ dignitatis reſtitui cõuenire. ſed quoniam neque mihi libere loquẽdi, neque uobis clementer audiendi, neque omnino iudicandi paucorũ furore & audacia facta eſt poteſtas, ſed oppreſſa eſt Reſp. armis, metu debilitata ſeruili, uti liberum ſpiritũ ducendi nullam habeat poteſtatẽ: cedam inermis armatis, innocens nocẽtibus, priuatus furibundo magiſtratui: neque enim Q. Metellus quidquã de uirtute ſua detraxit, quòd ceſſit L. Saturnino furenti; neque C. Cotta, quòd Q. Vario Tribuno pl. inferiore genere orto cedendũ putauit; neque C. Marius; qui quãtas res geſſerit, ueſtra uobis libertas indicio eſſe poterit: neque uero M. Tullius ſuũ animũ ueſtra abalienauit poteſtate, cũ præcipuum uobis obſidem ſui animi, ueſtrã reliquerit libertatẽ. quamobrem teſtor deos, deaſq́; omnes immortales, ueſtraſq́; maxime mentes, me non uitæ turpitudine, non pro magnitudine ſcelerum, non propter reliquæ ætatis infamiam pœnas iure & lege perſoluere, ſed propter uirtutis inuidiã, propter iucundiſſimã ingenij laudem, propter magnitudinem rerum geſtarũ, crudeliſſime ciuitate priuari. quod ſi idẽ accidit Q. Cepioni, ſi Mancino, ſi Rutilio: mihi quoque hoc accidiſſe non magnopere erit mirandum, cũ præſertim non generi

antiquitate, sed uirtutis ornamentis summã laudem sim consecutus. Nunc ego uos equites R. obtestor, quorũ uirtute nomen Romanum uictoriam cum laude possidet coniunctam, quorum factis gloriantur ciues, lætantur socij, gemunt hostes; ut, si erga uos omni tempore optime fui animatus, si mea pericula neglexi, dum timorem à patria propulsarem; si æque liberis uestris prospexi, ac uos parentibus consuestis; ut nunc me uelitis uestris opibus defensum, incolumẽ in hac ciuitate retinere, quæ cũ à scelerata coniuratione esset incensa, meo ductu ac labore restincta est; nec patiamini me à liberis meis abstractum, à coniuge abreptũ, ab aris focisq; innocentem proiectum uitam degere in exilio, miserrimi mortalis casum subire. proijcitur Tullius in exiliũ, at à quo? nimirũ innocens ab inimico, religiosus à scelerato, beneuolus huic ciuitati ab hoste. ò misera uitæ ratio, quæ tandiu resides in uoluptate, quandiu fortunæ poscit libido. ego'ne inimicus huic ciuitati? quamobrem? quia inimicos necaui. ego'ne hostis? quid ita? quia hostes interfeci. en conditionem huius temporis. antea gloria et laude dignissimi ducebantur, qui hæc perfecerunt: nunc scelerati & parricidæ esse dicuntur, qui hæc administrarunt. sint sanè scelerati: superet istorum uictoria; si modo uictoria appellanda est, in qua ciuitatis inest luctus: habeant hanc palmam ex innocentis cruore. tantũ à uobis illud equites R. peto & rogo, ut, quem sæpenumero uestra laude cohonestastis, eundem in dubijs uitæ periculis uestra uirtute conseruetis.

AD QVIRITES POST REDITVM. ORATIO XXVIII.

Qvod precatus à Ioue Optimo Maximo, cæterisq; dijs immortalibus sum Quirites eo tempore, cũ me, fortunasq; meas pro uestra incolumitate, otio, concordiaq; deuoui, ut, si meas rationes unquã uestræ saluti anteposuissem, sempiternã pœnã sustinerem mea uoluntate susceptã; sin & ea, quæ ante gesseram, conseruandæ ciuitatis causa gessissem, & illã miseram profectionem uestræ salutis gratia suscepissem, ut quod odium scelerati homines, & audaces in Rēp. et in omnes bonos conceptum iandiu cõtinerent, id in me unũ potius, quàm in optimũ quẽque, & in uniuersam Rēp. deflecterẽt; hoc si animo in uos, liberosq; uestros fuissem, ut aliquando uos, patres conscriptos, Italiamq; uniuersam memoria mei, misericordia, desideriũq; teneret: eius deuotionis me esse conuictum iudicio deorum immortalium, testimonio senatus, cõsensu Italiæ, confessione inimicorũ, beneficio diuino immortaliq; uestro maxime lætor Quirites. & si homini nihil est magis optandum, quàm prospera, æquabilis, perpetuaq; fortuna, secundo uitæ sine ulla offensione cursu: tamẽ si mihi trãquilla et placata omnia fuissent, incredibili quadã et penè diuina, qua nunc uestro beneficio fruor, lætitiæ uoluptate caruissem. quid dulcius hominũ generi à natura datũ est, quàm sui cuique liberi? mihi uero & propter indulgentiam meã, & propter excellens eorũ ingeniũ uita sunt mea chariores: tamen non tanta uoluptate erant suscepti, quanta

nunc sunt restituti. nihil cuiquam fuit unquam iucundius, quàm mihi meus frater: nõ tam id sentiebam cum fruebar, quàm tunc cum carebam, & posteaquã uos me illi, & mihi eũ reddidistis. res familiaris sua quenque delectat: reliquæ meæ fortunæ recuperatæ plus mihi nunc uoluptatis afferunt, quàm tũc incolumi afferebant. amicitiæ, consuetudines, uicinitates, clientelæ, ludi denique & dies festi quid haberent uoluptatis, carendo magis intellexi, quàm fruendo. iam uero honos, dignitas, locus, ordo, beneficia uestra, quanquam mihi semper clarissima uisa sunt, tamen ea nunc renouata illustriora uidétur, quàm si obscurata non essent. ipsa autem patria, dij immortales, dici uix potest, quid charitatis, quid uoluptatis habet? quæ species Italiæ? quæ celebritas oppidorũ? quæ forma regionũ? qui agri? quæ fruges? quæ pulchritudo urbis? quæ humanitas ciuium? quæ Reip. dignitas? quæ uestra maiestas? quibus ego omnibus antea rebus sic fruebar, ut nemo magis. sed tanquam bona ualetudo iucundior est eis, qui è graui morbo recreati sunt, quàm qui nunquam ægro corpore fuerunt: sic ea omnia desiderata magis, q̃ assidue percepta, delectãt. quorsum igitur hæc disputo? quorsum? ut intelligere possitis, neminem unquam tãta eloquentia fuisse, neque tã diuino atque incredibili genere dicẽdi, qui uestrorum magnitudinem multitudinemq́; beneficiorum, quæ in me, fratremq́; meum, liberosq́; nostros contulistis, non modo augere aut ornare oratione, sed enumerare, aut consequi possit. à parẽtibus, id quod necesse erat, paruus sum procreatus: à uobis natus sum consularis. illi mihi fratrem incognitum, qualis futurus esset, dederũt: uos spectatum & incredibili pietate cogni

tum reddidistis. Remp. illis accepi temporibus eam, quæ penè amissa est: à uobis eã recuperaui, quam aliquando omnes unius opera seruatam iudicauerunt. dij immortales mihi liberos dederunt, uos reddidistis. multa præterea à dijs immortalibus optata consecuti sumus: nisi uestra uoluntas fuisset, omnibus diuinis muneribus caruissemus. uestros denique honores, quos eramus gradatim singulos assecuti, nunc à uobis uniuersos habemus: ut, quantum antea parentibus, quantum dijs immortalibus, quantum uobismet ipsis; tantum, hoc tempore, uniuerso cuncta populo R. debeamus. nam cum in ipso beneficio uestro tanta magnitudo est, ut eam complecti oratione non possim: tum in studijs uestris tãta animorum declarata est uoluntas, ut non solum calamitatem mihi detraxisse, sed etiam dignitatẽ auxisse uideamini: non enim pro meo reditu, ut pro P. Popilij nobilissimi hominis adolescentes filij, & multi præterea cognati atque affines deprecati sunt; non, ut pro Q. Metello clarissimo uiro iam spectata ætate filius; non L. Dalmaticus consularis, summa auctoritate uir; non Q. Metellus censorius, non eorum liberi; non Q. Metellus Nepos, qui tum Consulatũ petebat; non sororum filij Luculli, Seruilij, Scipiones: permulti enim tum Metelli aut Metellarum liberi pro Q. Metelli reditu uobis ac patribus uestris supplicauerunt. quòd si ipsius summa dignitas, maximeq; res gesta non satis ualerent, tamen filij pietas, propinquorum preces, adolescentium squalor, maiorum natu lacrymæ populum R. mouere potuerũt. nam C. Marij, qui post illos ueteres clarissimos consulares, uestra patrumq; memoria tertius ante me consularis subijt indignissimam fortunã

præstantissima sua gloria, dissimilis fuit ratio: non enim ille deprecatione rediit, sed in dissensu ciuium, exercitu se armisq; reuocauit. me autem nudum à propinquis, nulla cognatione munitum, nullo armorum ac tumultus metu, C. Pisonis generi mei diuina quædam et inaudita auctoritas, atq; uirtus, fratrisq; mei miserrimi, atque optimi quotidianæ lacrymæ, sordesq; lugubres à uobis deprecatæ sunt. frater erat unus, qui suo squalore uestros oculos inflecteret; qui suo fletu desideriũ mei memoriamq; renouaret; qui statuerat Quirites, si uos me sibi non reddidissetis, eãdem subire fortunã; & tanto in me amore extitit, ut negaret fas esse non modo domicilio, sed ne sepulcro quidem se à me esse seiunctum. pro me præsente senatus hominumq; præterea uiginti millia uestem mutauerunt: pro eodem me absente unius squalorem sordesq; uidistis. unus hic, qui domi, qui in foro posset esse mihi pietate filius, inuẽtus est beneficio parens, amore, idẽ qui semper fuit, frater. nam cõiugis miseræ squalor & luctus, atque optimæ filiæ mœror assiduus, filijq; parui desiderium mei, lacrymæq; pueriles aut itineribus necessarijs, aut magna parte tectis, ac tenebris cõtinebantur. quare hoc maius est uestrum in nos promeritum, quòd non multitudini propinquorũ, sed nobismet ipsis nos reddidistis. sed quemadmodum propinqui, quos ego parare non potui, mihi ad deprecandam calamitatem meã non affuerũt: sic, illud quod mea uirtus præstare debuit, adiutores, auctores, hortatoresq; ad me restituendum ita multi fuerunt, ut longe superiores omnes hac dignitate copiaq; superarem. nũquam de P. Popilio, clarissimo, atque fortissimo uiro; nunquam de Q. Metello, nobilissi=

mo, & constantissimo ciue; nunquam de C. Mario, custode ciuitatis, atque imperij uestri, in senatu mẽtio facta est. tribunitijs superiores illi rogationibus, nulla auctoritate senatus sunt restituti; Marius uero non modo non à senatu, sed etiam oppresso senatu est restitutus: nec rerum gestarum memoria in reditu C. Marij, sed exercitus, atque arma ualuerũt: at de me, ut ualeret, semper senatus flagitauit; ut aliquãdo perficeretur, cum primũ licuit, frequẽtia atque auctoritate perfecit. nullus in eorum reditu motus municipiorum, & coloniarum factus est: at me in patriam ter suis decretis Italia cuncta reuocauit. illi inimicis interfectis, magna ciuium cæde facta, reducti sunt: ego ijs, à quibus eiectus sum, prouincias obtinentibus, inimico autem optimo uiro, & mitissimo, altero Consule referente reductus sum, cum is inimicus, qui ad meã perniciem uocem suam cõmunibus hostibus præbuisset, spiritu duntaxat uiueret, re quidem infra omnes mortuos amãdatus esset. nũquam de Popilio L. Opimius fortissimus Cõsul, nũquam de Q. Metello nõ modo C. Marius, qui erat inimicus, sed ne is quidem, qui secutus est, M. Antonius homo eloquentissimus cum A. Albino collega senatum aut populum est cohortatus. at pro me superiores Consules semper, ut referrent, efflagitati sunt: sed ueriti sunt, ne gratiæ causa facere uiderentur, quòd alter mihi affinis erat, alterius causam capitis recepera: qui prouinciarũ fœdere irretiti, totum illũ annũ querelas senatus, luctum bonorũ, Italiæ gemitũ pertulerunt. Calẽdis uero Ian. posteaquã orba Resp. Cõsulis fidem tanquã legitimi tutoris implorauit, P. Lentulus Cõsul, parẽs, deus, salus nostræ uitæ, fortunæ, memoriæ, no=

minis, ſimul ac de ſolẽni religione retulit, nihil humanarum rerum ſibi prius, quàm de me, agendum iudicauit. atque eo die confecta res eſſet, niſi is Tribunus pl. quem ego maximis beneficijs Quæſtorem Conſul ornaueram, cum & cunctus ordo, et multi eum ſummi uiri orarent, & Cn. Oppius ſocer, optimus uir, ad pedes eius flens iaceret, noctem ſibi ad deliberandum poſtulaſſet: quæ deliberatio non in reddenda, quemadmodum nonnulli arbitrabantur, ſed, ut patefactum eſt, in augenda mercede conſumpta eſt. poſtea res acta eſt in ſenatu alia nulla: & cum uarijs rationibus impediretur, uolũtate tamẽ perſpecta ſenatus, cauſa ad uos menſe Ian. deferebatur. hic tantum interfuit inter me & inimicos meos. ego, cum homines in tribunali Aurelio palàm conſcribi, centuriariq; uidiſſem; cum intelligerem ueteres ad ſpem cædis Catilinæ copias eſſe reuocatas; cum uiderem ex ea parte homines, cuius partis nos uel principes numerabamur, partim quòd mihi inuiderent, partim quòd ſibi timerent, aut proditores eſſe, aut deſertores ſalutis meæ; cum duo Cõſules empti pactione prouinciarum, auctores ſe inimicis Reip. tradidiſſent; cum egeſtatem, auaritiam, libidines ſuas uiderent expleri non poſſe, niſi me conſtrictum domeſticis hoſtibus dedidiſſent; cũ ſenatus equiteſq; R. flere pro me ac mutata ueſte uobis ſupplicare edictis atque imperijs uetarentur; cum omnium prouinciarum pactiones, cum omnia cũ omnibus fœdera, reconciliationes gratiarũ ſanguine meo ſancirentur; cum omnes boni non recuſarent, quin uel pro me, uel mecum perirent: armis decertare pro mea ſalute nolui; quòd & uincere, et uinci luctuoſum Reip. fore putaui. at inimici mei mẽſe

Ian.

Ian. cum de me ageretur, corporibus ciuium trucidatis, flumine sanguinis meum reditum intercludendum putauerunt. itaque cum ego abfui, eam Remp. habuistis, ut æque me, atque illam restituendam putaretis. ego autem, in qua ciuitate nihil ualeret senatus, omnis esset impunitas, nulla iudicia, uis & ferrũ in foro uersarentur, cum priuati se parietum præsidio, non legum tuerentur, Tribuni pl. uobis inspectantibus uulnerarentur, ad magistratuum domos cum ferro & facibus iretur, Consulis fasces frangerentur, deorum immortalium templa incenderentur, Remp. nullam esse putaui: itaque neque Rep. exterminata, mihi locum in hac urbe esse duxi; nec, si illa restitueretur, dubitaui quin me secum ipsa reduceret. an ego, cum mihi esset exploratissimum, P. Lentulum proximo anno Consulem futurum, qui illis ipsis Reip. periculosissimis temporibus Aedilis curulis me Consule omnium meorum consiliorum particeps, periculorumq; socius fuisset: dubitarem, quin is me confectum consularibus uulneribus cõsulari medicina ad salutem reduceret? hoc duce, collega autem eius, clementissimo atque optimo uiro, primo non aduersante, post etiam adiuuante, reliqui magistratus penè omnes fuerunt defensores salutis meæ: ex quibus excellenti animo, uirtute, auctoritate, præsidio T. Annius & P. Sestius, præstanti in me beneuolentia, & diuino studio extiterunt. eodemq; P. Lentulo auctore, & pariter referente collega, frequentissimus senatus uno dissentiente, nullo intercedente, dignitatem meam quibus potuit uerbis amplissimis ornauit, salutem uobis, municipijs, colonijsq; omnibus cõmendauit. ita me nudum à propinquis, nulla cognatione munitum

Consules, Prætores, Tribuni plebis, senatus, Italia cũcta semper à uobis deprecata est: denique omnes, qui uestris maximis beneficijs honoribusq; sunt ornati, producti ad uos ab eodem, non solum ad me conseruandum uos cohortati sunt, sed etiam rerum mearum gestarum auctores, testes, laudatoresq; fuerunt. quorum princeps ad cohortandum uos & ad rogandos fuit Cn. Pompeius, uir omnium, qui sunt, fuerunt, erunt, uirtute, sapientia, ac gloria princeps. qui mihi unus uni priuato amico eadem omnia dedit, quæ uniuersæ Reip. salutem, otium, dignitatem. cuius oratio fuit, quemadmodum accepi, tripartita. primum uos docuit, meis consilijs Remp. esse seruatam; causamq; meam cũ comuni salute coniunxit; hortatusq; est, ut auctoritatem senatus, statum ciuitatis, fortunas ciuis bene meriti defenderetis: tum in perorando posuit, uos rogari à senatu, rogari ab equitibus R. rogari ab Italia cuncta: denique ipse ad extremum pro mea uos salute non rogauit solum, uerum etiam obsecrauit. huic ego homini Quirites tantum debeo, quantum hominem homini debere uix fas est. huius cõsilia, P. Lentuli sententiam, senatus auctoritatem uos secuti, in eo me loco, in quo uestris beneficijs fueram, ijsdem centurijs, quibus collocaratis, reposuistis. eodem tempore audistis eodem ex loco summos uiros, ornatissimos atque amplissimos homines, principes ciuitatis, omnes consulares, omnes prætorios eadem dicere, ut omnium testimonio per me unum Remp. conseruatam esse cõstaret. itaque cum P. Seruilius, grauissimus uir, & ornatissimus ciuis, dixisset, opera mea Remp. incolumem magistratibus deinceps traditam, dixerunt in eandem sententiam cæteri. sed

audiſtis eo tempore clariſſimi uiri non ſolum auctorita=tem, ſed etiam teſtimonium L. Gellij: qui, quia ſuam claſſem attentatam magno cum ſuo periculo penè ſen=ſit, dixit in concione ueſtra, ſi ego Conſul, cum fui, non fuiſſem, Remp. funditus interituram fuiſſe. En ego tot teſtimonijs Quirites, hac auctoritate ſenatus, tanta con=ſenſione Italiæ, tanto ſtudio bonorum omnium, agente P. Lentulo, conſentientibus cæteris magiſtratibus, depre=cante Cn. Pompeio, omnibus hominibus fauentibus, dijs denique immortalibus frugum ubertate, copia, uilitate reditum meum comprobantibus, mihi, meis, Reip. reſtitu=tus, tantum uobis, quantum facere poſſum, Quirites pol licebor: primum qua ſanctiſſimi homines pietate erga deos immortales eſſe ſolent, eadem me erga populum R. ſemper fore, numenq; ueſtrum æque mihi graue, & ſanctum, ac deorum immortalium, in omni uita futu=rum: deinde, quoniam me in ciuitatem Reſp. ipſa redu xit, nullo me loco Reip. defuturum. quòd ſi quis exiſti=mat, me aut uoluntate eſſe mutata, aut debilitata uirtu te, aut animo fracto, uehemẽter errat. mihi quod potuit uis, & iniuria, & ſceleratorum hominum furor detrahe re, eripuit, abſtulit, diſſipauit: quod uiro forti adimi nõ poteſt, id manet & permanebit. uidi ego fortiſſimum uirum, municipem meum, C. Marium, quoniam no bis quaſi aliqua fatali neceſſitate non ſolum cum ijs, qui hæc delere uoluiſſent, ſed etiam cum fortuna bellige=randum fuit: eum tamen uidi, cum eſſet ſumma ſene=ctute, non modo non infracto animo propter magnitu dinem calamitatis, ſed confirmato atque renouato. quẽ egomet dicere audiui, tum ſe fuiſſe miſerũ, cum careret

patria, quam obsidione liberauisset; cum sua bona possideri ab inimicis, ac diripi audiret; cum adolescentem filium uideret eiusdem socium calamitatis; cum in paludibus demersus, cõcursu, ac misericordia Minturnensium corpus ac uitam suam conseruasset; cum parua nauicula traiectus in Africam, quibus regna ipse dederat, ad eos inops, supplexq; uenisset: recuperata uero sua dignitate, se non cõmissurum, ut, cum ea, quæ amiserat, sibi restituta essent, uirtutem animi nõ haberet, quã nunquam perdidisset. sed hoc inter me, atque illum interest; quòd ille, qua re plurimũ potuit, ea ipsa re inimicos suos ultus est, armis; ego, qua consueui, utar pietate; quoniã illi arti in bello, ac seditione locus est, huic in pace, atque otio. quãquam ille animo irato nihil nisi de inimicis ulciscendis agebat: ego de ipsis inimicis tantum, quantum mihi Resp. permittet, cogitabo. denique Quirites, quoniã me quatuor omnino genera hominum uiolarunt; unũ eorum, qui odio Reip. quòd eam ipsis inuitis conseruarã, mihi inimicissimi fuerunt; alterum, qui per simulationem amicitiæ nefarie prodiderunt; tertium, qui, cum propter inertiam suam eadem assequi non possent, inuiderent laudi, & dignitati meæ; quartum, qui, cum custodes Reip. esse debuerunt, salutem meam, statum ciuitatis, dignitatem eius imperij, quod erat penes ipsos, uendiderunt: sic ulciscar genera singula, quemadmodum à quibusque sum prouocatus; malos ciues, Remp. bene gerendo; perfidos amicos, nihil credendo, atque omnia cauendo; inuidos, uirtuti & gloriæ seruiendo; mercatores prouinciarum, reuocãdo domum, atque ab ijs prouinciarum rationem repetendo. quãquam mihi maiori cu=

ræ est, quemadmodũ quidem uobis, qui de me estis optime meriti, gratiam referam, quàm quemadmodum inimicorum iniurias, crudelitatemq; persequar: etenim ulciscendæ iniuriæ facilior ratio est, quàm beneficij remunerandi; propterea quòd superiorem esse contra improbos, minus est negotij, quàm bonis exæquari: tũ etiã nec tã necessarium quidem est, male meritis, quàm optime meritis, referre quod debeas. odium uel precibus mitigari potest, uel temporibus Reip. cõmuniq; utilitate deponi, uel difficultate ulciscendi teneri, uel uetustate sedari: bene meritos quin colas, nec exorari fas est, neque id Reip. repetere utcunque necesse est, neque est excusatio difficultatis, neque æquum est tempore & die memoriam beneficij definire. postremo qui in ulciscendo remissior fuit, mox aperte laudatur: at grauissime uituperatur, qui in tantis beneficijs, quanta uos in me contulistis, remunerandis est tardior; neque solũ ingratus, quod ipsum graue est, uerũ etiam impius appelletur necesse est. atque in officio persoluendo dissimilis est ratio, & pecunia debita: propterea quòd pecuniam, qui retinet, nõ dissoluit; qui reddidit, non habet: gratiã &, qui retulit, habet; &, qui habet, dissoluit. quapropter memoriam uestri beneficij colam beneuolentia sempiterna, non solum dum anima superabo mea, sed etiam cum mortuo monimenta uestri in me beneficij permanebunt. in referenda autem gratia hoc uobis repromitto, semperq; præstabo, mihi neque in consilijs de Rep. capiũdis diligentiam, neque in periculis à Rep. propulsandis animum, neque in sententia simpliciter referenda fidem, neque in hominũ uoluntatibus pro Rep. lædendis libertatem, nec in perferendo labore

industriam, nec in uestris commodis augendis gratam animi beneuolentiam defuturam. atque hæc cura Quirites erit infixa animo meo sempiterna, ut cum uobis, qui apud me deorum immortalium uim & numen tenetis, tum posteris uestris, cunctisq; gentibus dignissimus ea ciuitate uidear, quæ suam dignitatem non posse tenere se, nisi me recuperasset, cunctis suffragijs indicauit.

POST REDITVM, IN SENATV. ORATIO XXIX.

S I patres conſcripti pro ueſtris immortalibus in me, fratremq́; meum, liberosq́; noſtros meritis parum uobis cumulate gratias egero, quæſo, obteſtorq́;, ne meæ naturæ potius, quàm magnitudini ueſtrorum beneficiorum id tribuendum putetis: quæ enim tanta poteſt exiſtere ubertas ingenij, quæ tanta dicendi copia, quod tam diuinum atque incredibile genus orationis, quo quiſquam poſſit ueſtra in nos uniuerſa promerita non dicam complecti orando, ſed percenſere numerando? qui mihi fratrem optatiſſimum, me fratri amantiſſimo, liberis noſtris parentes, nobis liberos, qui dignitatem, qui ordinem, qui fortunas, qui ampliſſimam Remp. qui patriam, qua nihil poteſt eſſe iucundius, qui denique noſmet ipſos nobis reddidiſtis. quòd ſi parentes chariſſimos habere debemus, quòd ab ijs nobis uita, patrimonium, libertas, ciuitas tradita eſt; ſi deos immortales, quorum beneficio & hæc tenuimus, & cæteris rebus aucti ſumus; ſi populum R. cuius honoribus in ampliſſimo conſilio, & in altiſſimo gradu dignitatis, atque in hac omnium terrarum arce collocati ſumus; ſi hunc ipſum ordinem, à quo ſæpe magnificentiſſimis decretis ſumus honeſtati: immenſum quiddam & infinitum eſt, quod uobis debeamus, qui ueſtro ſingulari ſtudio atque conſenſu parentum beneficia, deorum immortalium munera, populi Romani honores, ueſtra de me mul-

ta iudicia, nobis omnia uno tempore reddidistis; ut, cũ multa uobis, magna populo R. innumerabilia parentibus, omnia diis immortalibus debeamus, quòd hæc antea singula per illos habuerimus, nunc uniuersa per uos recuperauerimus. itaq; P.C. quod ne optandũ quidẽ est homini, immortalitatẽ quandã per uos adepti uidemur: quod.n. tempus erit unquam, quo uestrorũ in nos beneficiorum memoria, ac fama moriatur, qui illo ipso tempore, cũ ui, ferro, metu, minis obsessi teneremini, non multo post discessum meũ uniuersi me reuocauistis, referente L. Mũmio, fortissimo, atque optimo uiro? quem habuit ille pestifer annus & maxime fidelem, et minime timidũ, et, si dimicare placuisset, defensorem salutis meæ. posteaquã uobis potestas decernendi nõ est permissa per eum Tribunum pl. qui cũ per se Remp. lacerare nõ posset, sub alieno scelere deleuit: nũquam de me siluistis, nũquam meã salutem non ab ijs Consulibus, qui uendiderant, flagitauistis: itaque uestro studio, atque auctoritate perfectum est, ut ille ipse annus, quem ego mihi, quàm patriæ, malueram esse fatalem, octo Tribunos haberet, qui promulgarent de salute mea, & ad uos sæpenumero referrent. nam Cõsules modesti, legumq; metuentes, impediebantur lege, nõ ea quæ de me, sed ea quæ de ipsis lata erat, cum meus inimicus promulgauit, ut, si reuixissent ij, qui hæc penè delerunt, tum ego redirem. quo facto utrunque confessus est, & se illorum uitam desiderare, & magno in periculo Rempub. futuram, si aut hostes atque interfectores Reipub. reuixissent, aut ego non reuertissem. itaque illo ipso anno, cum ego cessissem; princeps autem ciuitatis non legum præsidio, sed parietum uitam

ſuam tueretur; Reſp. ſine Conſulibus eſſet, neque ſolum parentibus perpetuis, uerum etiam tutoribus annuis eſſet orbata; ſententias dicere prohiberemini; caput meæ proſcriptionis recitaretur: nunquam dubitaſtis meam ſalutem cum cõmuni ſalute coniungere. poſtea uero quàm ſingulari et præſtãtiſſima uirtute P. Lentuli Conſulis ex ſuperioris anni caligine & tenebris lucem in Rep. Calendis Ian. reſpicere cœpiſtis; cũ Q. Metelli, nobiliſſimi hominis, atque optimi uiri, ſumma dignitas, cũ Prætorum, Tribunorum pl. penè omnium uirtus, & fides Reip. ſubueniſſet; cum uirtute, gloria, rebus geſtis Cn. Pompeius omnium gentium, omniũ ſeculorum, omnis memoriæ facile princeps tuto ſe in ſenatum uenire arbitraretur: tantus ueſter cõſenſus de ſalute mea fuit, ut, licet corpus abeſſet mecum, dignitas iam in patriã reuertiſſet. quo quidem menſe, quid inter me et meos inimicos intereſſet, existimare potuiſtis. ego meam ſalutem deſerui, ne propter me ciuiũ uulneribus Reſp. cruentaretur: illi meum reditum non populi R. ſuffragijs, ſed flumine ſanguinis intercludendũ putauerunt. itaque poſtea nihil uos ciuibus, nihil ſocijs, nihil Regibus reſpõdiſtis: nihil iudices ſentẽtijs, nihil populus ſuffragijs, nihil hic ordo auctoritate declarauit: mutum forum, elinguem curiam, tacitam & fractam ciuitatem uidebatis. quo quidem tempore, cum is exceſſiſſet, qui cædi & flammæ uobis auctoribus reſtiterat, cum ferro & facibus homines tota urbe uolitantes, magiſtratuum tecta oppugnata, deorum templa inflammata, ſummi uiri & clariſſimi Conſulis faſces fractos, fortiſſimi atque optimi uiri Tribuni pl. ſanctiſſimum corpus non ſolum tactum ac uiolatum manu, ſed

uulneratum ferro, confectumq; uidistis. qua strage non nulli permoti magistratus, partim metu mortis, partim desperatione Reip. paululum à mea causa recesserūt: reliqui fuerunt, quos neque terror, nec uis, nec spes, nec metus, nec promissa, nec minæ, nec tela, nec faces à uestra auctoritate, à populi R. dignitate, à mea salute depellerēt. princeps P. Lētulus, parens, ac deus nostræ uitæ, fortunæ, memoriæ, nominis, hoc specimen uirtutis, hoc indiciū animi, hoc lumen Consulatus sui fore putauit, si me mihi, si meis, si uobis, si Reip. reddidisset. qui ut est designatus, nunquam dubitauit sententiam de salute mea se & Rep. dignam dicere. cum à Tribuno pl. uetaretur, cum præclarum caput recitaretur, ne quis ad uos referret, ne quis decerneret, ne disputaret, ne loqueretur, ne pedibus iret, ne scribēdo adesset: totam illam clausulam, ut ante dixi, proscriptionem, non legem putauit, qua ciuis optime de Rep. meritus, nominatim, sine iudicio, unà cum senatu Reip. esset ereptus. ut uero iniit magistratum, nō dicam quid egerit prius, sed quid omnino egit aliud, nisi ut me conseruato uestram in posterū dignitatem auctoritatemq; sanciret? dii immortales, quantū mihi beneficium dedisse uidemini, quòd hoc anno P. Lentulus Cōsul fuit: quanto maius dedissetis, si superiore anno fuisset: nec enim eguissem medicina consulari, nisi consulari uulnere concidissem. audieram ex sapientissimo homine, atque optimo ciue, & uiro, Q. Catulo, non sæpe unum Consulem improbum, duos uero nunquam, excepto illo Cinnano tempore, fuisse. quare meam causam semper fore firmissimam dicere solebat, dum uel unus in Rep. esset Cōsul. quod uere dixerat, si illud de duobus Cōsulibus, quod

ante in Rep. non fuerat, perenne ac propriũ manere po tuisset. quòd si Q. Metellus illo tempore Consul fuisset unicus, dubitatis quo animo fuerit in me conseruando fu turus, cũ in restituendo auctorẽ fuisse ascriptoremq; ui deatis? sed fuerunt duo Consules, quorum mentes angu stæ, humiles, prauæ, oppletæ tenebris, ac sordibus, nomẽ ipsum Consulatus, splendorem illius honoris, magnitudi nem tãti imperij nec intueri, nec sustinere, nec capere po tuerunt; non Cõsules, sed mercatores prouinciarum, ac uenditores uestræ dignitatis. quorum alter à me Catili nam amatorem suum multis audientibus, alter Cethegũ consobrinum suum reposcebat: qui me duo sceleratissimi post hominum memoriam non Consules, sed latrones, non modo deseruerunt, in causa præsertim publica, & consulari, sed prodiderunt, oppugnarunt, omni auxilio non solum suo, sed etiam uestro, cæterorumq; ordinum spoliatum esse uoluerunt: quorũ alter tamen neque me, neque quenquam fefellit: quis enim ullam ullius boni spem haberet in eo, cuius primũ tẽpus ætatis palàm fuis set ad omnes libidines diuulgatum? qui ne à sanctissima quidem parte corporis potuisset hominum impurã in temperãtiam propulsare? qui, cum suam rem nõ minus strenue, quàm postea publicã, cõfecisset, egestatem, et luxu riã domestico lenocinio sustentauit? qui nisi in arã Tri bunatus cõfugisset, neque uim Prætoris, nec multitudinẽ creditorũ, nec bonorum proscriptionẽ effugere potuisset? quo in magistratu nisi rogationem de piratico bello tulis set, profecto & egestate, & improbitate coactus pirati cam ipse fecisset, ac minore quidem cum Reip. detrimen to, quàm quòd intra mœnia nefarius hostis, prædoq;

uerſatus eſt. quo inſpectante, ac ſedente, legem Tribunus pl. tulit, ne auſpicijs obtemperaretur, ne obnuntiare concilio, aut comitijs, ne legi intercedere liceret, ut lex Aelia, et Fuſia ne ualerent, quæ noſtri maiores certiſſima ſubſidia Reip. contra tribunitios furores eſſe uoluerũt. idemq́; poſtea, cum innumerabilis multitudo bonorum de Capitolio ſupplex ad eum ſordidata ueniſſet; cumq́; adoleſcẽtes nobiliſſimi, cunctiq́; equites R. ſe ad lenonis impuriſſimi pedes abieciſſent: quo uultu cincinnatus ganeo nõ ſolum ciuium lacrymas, uerum etiam patriæ preces repudiauit? neque eo contentus fuit, ſed etiam in concionem aſcendit, eaq́; dixit, quæ, ſi eius uir Catilina reuixiſſet, dicere nõ eſſet auſus: ſe Nonarũ Dec. quæ me Cõſule fuiſſent, cliuiq; Capitolini pœnas ab equitibus R. eſſe repetiturum: neque ſolum id dixit, ſed, quos ei cõmodum fuit, cõpellauit: L. uero Lamiam, equitem R. præſtanti dignitate hominem, & ſaluti meæ pro familiaritate, Reip. pro fortunis ſuis amiciſſimum, Conſul imperioſus exire urbe iuſſit: &, cum uos ueſtem mutandam cenſuiſſetis, cunctiq́; mutaſſetis, atque idem omnes boni iam ante feciſſent, ille unguentis oblitus, cum toga prætexta, quam omnes Prætores, Aedileſq́; tum abiecerant, irriſit ſqualorem ueſtrũ, & luctum grauiſſimæ ciuitatis; fecitq́;, quod nemo unquam Tyrannus; ut, quo minus occulte ueſtrũ malum gemeretis, nihil diceret; ne aperte incommoda patriæ lugeretis, ediceret. cum uero in circo Flaminio non à Tribuno pl. Conſul in concionem, ſed à latrone archipirata productus eſſet: primũ proceſſit, qua auctoritate uir? uini, ſomni, ſtupri plenus, madenti coma, cõpoſito capillo, grauibus oculis, fluentibus buccis, preſſa uoce, &

temulenta: quòd in ciues indemnatos esset animaduersum, id sibi dixit grauis auctor uehemētissime displicere. ubi nobis hæc auctoritas tandiu tanta latuit? cur in lustris, & helluationibus huius calamistrati saltatoris tam eximia uirtus tandiu cessauit? nam ille alter Cesoninus Caluentius ab adolescentia uersatus est in foro, cum eū præter simulatā uersutamq; tristitiam nulla res cōmendaret, non Consulis studium, nō discendi initia rei militaris, non cognoscendorum hominum, nō liberalitas. quem præteriens cum incultum, horridum, mœstumq; uidisses, etiam si agrestem, & inhumanum existimares, tamen libidinosum, & perditum non dubitares. cū hoc homine aut cum stipite Aethiope, si in foro constitisses, nihil crederes interesse: sine sensu, sine sapore, elinguem, tardū, inhumanū, neglectū, Cappadocem modo abreptū de grege uenaliū diceres. idem domi quàm libidinosus, quàm impurus, quàm intemperans, nō ianua receptis, sed pseudothyro intromissis uoluptatibus? cū uero etiam literas studere incipit, & helluo immanis cū Græculis philosophari, tū est Epicureus, non penitus illi disciplinæ, quæcunque est, deditus, sed captus uno uerbo uoluptatis. habet autem magistros nō ex istis ineptis, qui dies totos de officio ac de uirtute disserunt, qui ad laborem, ad industriā, ad pericula pro patria subeūda adhortātur; sed eos, qui disputent horam nullam uacuam uoluptate esse debere, in omni parte corporis semper oportere aliquod gaudiū delectationemq; uersari. his utitur quasi præfectis libidinum suarum: hi uoluptates omnes uestigāt, atque odorātur: hi sunt conditores, instructoresq; cōuiuij: ijdem expendūt, atque æstimāt uoluptates, sententiamq; dicūt,

& indicant, quantum cuique libidini tribuendũ esse uideatur: horum ille artibus eruditus, ita cõtempsit hanc prudentissimã ciuitatem, ut omnes suas libidines, omnia flagitia latere posse arbitraretur, si modo uultũ importunum in forũ detulisset. is non me, quanquam equidem non cognoram eum propter Pisonum affinitatem, quem longe hinc ab hoc genere cognatio materna transalpini sanguinis abstulisset, sed uos populumq; R. non consilio, neque eloquentia, quod in multis sæpe accidit, sed rugis, superciliõq; decepit. L. Piso tu'ne ausus es isto oculo, nõ dicam isto animo; ista fronte, non uita; tanto supercilio, non enim possum dicere tantis gestis, cum Gabinio cõsociare consilia pestis meæ? nõ te illius unguentorũ odor, non uini anhelitus, non frons calamistri notata uestigijs in eam cognitionem adducebat, ut, cum illius re similis fuisses, frontis tibi integumento ad occultanda tanta flagitia diutius uti non liceret? cum hoc coire ausus es, ut consularem dignitatem, ut Reip. statum, ut senatus auctoritatem, ut ciuis optime meriti fortunas prouinciarũ fœdere addiceres? te Consule, tuis edictis, & imperijs senatui populóq; R. non est licitũ non modo sententijs atque auctoritate sua, sed ne luctu quidẽ, ac uestitu Reip. subuenire. Capuæ'ne te putabas, in qua urbe domiciliũ quondam superbiæ fuit, Consulem esse, sicut eras eo tempore, an Romæ, in qua ciuitate omnes ante uos Consules senatui paruerunt? tu es ausus in circo Flaminio productus cũ tuo illo pari dicere, te semper misericordem fuisse? quo uerbo senatum atque omnes bonos tum, cum à patria pestem expellerent, crudeles demonstrabas fuisse. tu misericors me affinem tuũ, quem comitijs prærogati=

uæ primum custodem præfeceras, quem Calẽdis Ian. tertio loco sententiam rogaras, constrictum inimicis Reip. tradidisti: tu meum generum propinquum tuũ, tu affinem tuam, meam filiam superbissimis, & crudelissimis uerbis à genibus tuis repulisti: idemq; tu clemẽtia ac misericordia singulari, cum ego unà cum Rep. nõ tribunitio sed consulari ictu concidissem, tanto scelere tãtaq; intemperantia fuisti, ut ne unam quidem horam interesse paterere inter meam pestem, & tuam prædam, saltem dum conticesceret illa lamentatio, & gemitus urbis. nõ dum palàm factum erat concidisse Remp. cum tibi arbitria funeris soluebantur, uno eodemq; tempore domus mea diripiebatur, ardebat, bona ad uicinum Consulem de Palatio, de Tusculano ad item uicinum alterum Consulem deferebantur, cum, iisdem operis suffragium ferentibus, eodem gladiatore latore, uacuo non modo à bonis, sed etiam à liberis, atque inani foro, ignaro populo R. quid ageretur, senatu uero oppresso, & afflicto, duobus impiis nefariisq; Cõsulibus ærarium, prouinciæ, legiones, imperia donabantur. horum Consulum ruinas uos Consules uestra uirtute fulsistis, summa Tribunorum pl. Prætorumq; fide, & diligẽtia subleuastis. quid ego de præstantissimo uiro T. Annio dicã? aut quis de tali ciue satis digne unquam loquetur? qui cum uideret, sceleratum ciuem, aut domesticum potius hostem, si legibus uti liceret, iudicio esse frangendũ; sin ipsa iudicia uis impediret, ac tolleret, audaciam uirtute, furorem fortitudine, temeritatem consilio, manum manu, uim ui esse superãdã: primo de ui postulauit: posteaquã ab eodẽ iudicia sublata esse uidit, ne ille omnia ui posset efficere, curauit:

qui docuit neque tecta, neque templa, neque forũ, neque curiam ſine ſumma uirtute, ac maximis opibus, et copijs ab inteſtino latrocinio poſſe defendi: qui primus poſt meũ diſceſſum metum bonis, timorem huic ordini, ſeruitutem depulit ciuitati. quã rationem pari uirtute, animo, fide P. Seſtius ſecutus, pro mea ſalute, pro ueſtra auctoritate, pro ſtatu ciuitatis nullas ſibi inimicitias, nullam uim, nullos impetus, nullum uitæ diſcrimen uitandum unquam putauit: qui cauſam ſenatus exagitatam concionibus improborum, ſic ſua diligentia multitudini cõmendauit, ut nihil tam populare, quàm ueſtrum nomen, nihil tam omnibus charum aliquando, quàm ueſtra auctoritas uideretur: qui me cũ omnibus rebus, quibus Tribunus pl. potuit, defendit, tum reliquis officijs iuxta, ac ſi meus frater eſſet, ſuſtentauit: cuius ego clientibus, libertis, familia, copijs, literis ita ſum ſuſtentatus, ut meæ calamitatis non adiutor ſolũ, uerũ etiam ſocius uideretur. iam cæterorum officia ſtudiaq́; uidiſtis: quàm cupidus mei C. Seſtilius, quàm ſtudioſus ueſtri, quàm non uarius fuerit in cauſa. quid Moſopius? cui ego ipſi, parenti, fratriq́; eius ſentio quantum debeam: qui, cũ à me uoluntas eorum in priuato iudicio eſſet offenſa, publici mei beneficij memoria priuatam offenſionem obliterauerũt. iam T. Fadius, qui mihi Quæſtor fuit; M. Curtius, cuius ego patri Quæſtor fui, ſtudio, amore, animo huic neceſſitudini nõ defuerunt. multa de me C. Meſſinius & amicitiæ, & Reip. cauſa dixit: legem ſeparatim initio de ſalute mea promulgauit. Q. Fabritius ſi, quæ de me agere conatus eſt, ea contra uim, & ferrum perficere potuiſſet, menſe Ianuario noſtrum ſtatum recuperaſſemus: quem

ad ſalutem

ad ſalutem meam uoluntas impulit, uis retardauit, au=
ctoritas ueſtra reuocauit. iam uero Prætores quo animo
in me fuerint, uos exiſtimare potuiſtis, cum L. Cæcilius
priuatim me ſuis omnibus copijs ſtuduerit ſuſtentare, pu=
blice promulgarit de ſalute mea cũ collegis penè omni=
bus, direptoribus autem meorum bonorum in ius adeun=
di poteſtatem nõ fecerit. M. autem Calidius ſtatim de=
ſignatus, ſententia ſua, quàm eſſet chara ſibi mea ſalus,
declarauit. omnia officia C. Septimij, Q. Valerij, P. Craſ
ſi, Sex. Quintilij, C. Cornuti ſumma et in me, et in Rẽp.
conſtiterunt. quæ cum libenter cõmemoro, tum non inui
tus non nullorum in me nefarie cõmiſſa prætereo. non
eſt mei temporis, iniurias meminiſſe: quas ego, etiam ſi
ulciſci poſſem, tamen obliuiſci mallem. aliò transferenda
mea tota uita eſt, ut bene de me meritis referam gratiã,
cum apertis hoſtibus bellum geram, timidis amicis igno=
ſcam, proditoribus meis non indicem dolorem profectio=
nis meæ, defenſores reditus dignitate cõſoler. quòd ſi mihi
nullum aliud eſſet officiũ in omni uita reliquum, niſi ut
erga duces ipſos & principes atque auctores ſalutis meæ
ſatis gratus iudicarer: tamen exiguũ reliquæ uitæ tem=
pus non modo ad referendam, uerum etiam ad cõme=
morandam gratiam mihi relictum putarem: quando
enim ego huic homini ac liberis eius, quando omnes mei
gratiam referent? quæ memoria, quæ uis ingenij, quæ
magnitudo obſeruantiæ tot tantiſq; beneficijs reſpondere
poterit? qui mihi primus afflicto & iacenti conſularem
fidem, dexteramq; porrexit: qui me à morte ad uitam,
à deſperatione ad ſpem, ab exitio ad ſalutem reuocauit:
qui tanto amore in me, ſtudio in Remp. fuit, ut excogi=

taret quemadmodum calamitatem meam non modo le=
uaret, ſed etiam honeſtaret : quid enim magnificentius,
quid præclarius mihi accidere potuit, quàm quod illo pe=
tente uos decreuiſtis, ut cũcti ex omni Italia, qui Remp.
ſaluam uellent, ad me unũ, hominem fractum, & pro=
pè diſſipatum, reſtituendum, & defendendum uenirent:
ut qua uoce à te Romule poſt Romam conditam Cõſul
uſus eſſet pro uniuerſa Rep. apud eos ſolum, qui eius uo=
cem exaudire poſſent, eadẽ uoce ſenatus omnibus agris,
uicis, atque oppidis ciues totamq; Italiam ad unius ſalu=
tem defendendam excitaret. quid ego glorioſius meis po=
ſteris potui relinquere, quàm hoc, ſenatũ iudicaſſe, qui ci
uis me nõ defendiſſet, eum Remp. ſaluã noluiſſe? itaque
tantum ueſtra auctoritas, tantum eximia Conſulis di=
gnitas ualuit, ut omne is flagitium ſe cõmittere putaret,
ſi quis non ueniret. idemq; Conſul, cum illa incredibilis
multitudo Romam, & penè Italia ipſa ueniſſet, uos fre=
quentiſſimos in Capitoliũ conuocauit. quo tẽpore quan=
tam uim uera bonitas haberet, aut uera nobilitas, intelli
gere potuiſtis : nam Q. Metellus, et inimicus, & fra=
ter inimici, perſpecta ueſtra uoluntate, omnia priuata
odia depoſuit : quem P. Seruilius, uir cum clariſſimus,
tum uero optimus, mihiq; amiciſſimus, & auctoritatis,
& orationis ſuæ diuina quadam grauitate ad ſui gene=
ris, cõmuniſq; ſanguinis facta uirtuteſq; reuocauit, ut ha
beret in conſilio & fratrem ab inferis ſocium rerum
mearum, & omnes Metellos præſtantiſſimos ciues pe=
nè ex Acheronte excitatos, in quibus Numidicum illum,
cuius quondam de patria diſceſſus honeſtus ipſi, bonis o=
mnibus tamen luctuoſus uiſus eſt. itaque fuit is non mo=

do ſalutis defenſor, qui ante hoc unum beneficium fuerat inimicus, uerum etiam aſcriptor dignitatis meæ. quo quidem die cum CCCCX ſenatores eſſetis, magiſtratusq; omnes adeſſent, diſſenſit unus, is qui ſua lege coniuratos etiã ab inferis excitãdos putarat. atque illo die, quo Remp. meis cõſilijs conſeruatã grauiſſimis uerbis, & plurimis iudicaſſetis, idẽ Conſul curauit, ut eadẽ à principibus ciuitatis in concione poſtero die dicerentur: cum quidem ipſe egit ornatiſſime cauſam meã, perfecitq; aſtãte, atque audiẽte Italia tota, ut nemo cuiuſquã cõducti, aut perditi uocem acerbã, atque inimicã bonis poſſet audire. ad hæc nõ modo adiumenta ſalutis, ſed etiã ornamenta dignitatis meæ reliqua uos ijdem addidiſtis: decreuiſtis, ne quis ulla ratione rẽ impediret; qui id impediſſet, grauiter moleſteq; laturos; illum cõtra Remp. ſalutemq; bonorum, concordiamq; ciuium facturum; & ut ad uos ea ſtatim referrentur: meq; etiam, ſi diutius calumniarentur, redire iuſſiſtis. quid? ut agerẽtur gratiæ, qui è mu-
* nicipijs ueniſſent. quid? ut ad illam diem, res cũ rediſſent, rogarentur, ut pari ſtudio cõuenirent. quid denique illo die, quem P. Lentulus mihi fratriq; meo, liberisq; noſtris natalem cõſtituit, non modo ad noſtrã, uerum etiam ad ſempiterni memoriam temporis? quo die nos comitijs centuriatis, quæ maxime maiores iuſta dici haberiq; uoluerunt, arceſſiuit in patriam: ut eædem centuriæ, quæ me Conſulem fecerant, Conſulatum meum comprobarent. quo die quis ciuis fuit, qui fas eſſe putaret, quacũque aut ætate, aut ualetudine eſſet, nõ ſe de ſalute mea ſententiam ferre? quando tantam frequentiam in campo, tantũ ſplendorem Italiæ totius, ordinumq; omnium,

quando illa dignitate rogatores, diribitores, custodesq; uidistis? itaque P. Lentuli beneficio excellenti atque diuino nõ solũ reducti sumus in patriã, sicut nõ nulli clarissimi uiri, sed equis insignibus, & curru aurato reportati. possum ego satis in Cn. Põpeium unquã gratus uideri? qui non solũ apud uos, qui omnes idem sentiebatis, sed etiam apud uniuersum populum R. salutem Reip. & conseruatam per me, & coniũctam esse cum mea dixerit: qui causam meam prudentibus cõmendarit, imperitos edocuerit, eodemq; tempore improbos auctoritate sua compresserit, bonos excitarit: qui populum R. pro me, tanquam pro fratre, aut pro parente, non solum hortatus sit, uerum etiam obsecrarit: qui, ipse cum propter metum dimicationis, & sanguinis domo se teneret, etiã à superioribus Tribunis petierit, ut de salute mea & promulgarent, & referrent: qui in colonia nuper constituta cum ipse gereret magistratum, in qua nemo erat emptus intercessorum, uim & crudelitatem priuilegij, auctoritate honestissimorum hominum, & publicis literis consignauit, princepsq; Italiæ totius præsidium ad nostram salutem implorandum putauit: qui cum ipse mihi semper amicissimus fuisset, etiam ut suos necessarios mihi amicos redderet, elaborauit. quibus autem officijs T. Annij beneficia remunerabor? cuius omnis actio, ratio, cogitatio, totus denique Tribunatus nihil aliud fuit, nisi constans, perpetua, fortis, inuicta defensio salutis meæ. quid de P. Sestio loquar? qui suam erga me beneuolentiam, & fidem non solum animi dolore, sed etiam corporis uulneribus ostendit. uobis uero P. C. singulis & egi, & agam gratias uniuersis: egi initio, quãtum potui: satis ornate

agere nullo modo possum. & quāquā sunt in me præcipua merita multorū, quæ sileri nullo modo possunt: tamen huius temporis ac timoris mei non est, conari cōmemorare beneficia in me singulorū: nam difficile est non aliquem, nefas quenquā præterire. ego uos uniuersos patres conscripti deorū numero colere debeo. sed ut in ipsis dijs immortalibus nō semper eosdem, atque aliàs alios solemus & uenerari, & precari: sic in hominibus de me diuinitus meritis omnis erit ætas mihi ad eorum erga me merita prædicāda atque recolenda. hodierno autem die nominatim à me magistratibus statui gratias esse agendas, & de priuatis uni, qui pro salute mea municipia, coloniasq; adisset, populū R. supplex obsecrasset, sententiā dixisset eam, quā uos secuti, mihi dignitatem meam reddidistis. uos me florentem semper ornastis: laborantem mutatione uestis & propè luctu uestro, quoad licuit, defendistis. nostra memoria senatores ne in suis quidem periculis mutare uestem solebant: in meo periculo senatus ueste mutata fuit, quoad licuit per eorū edicta, qui mea pericula non modo suo præsidio, sed etiā uestra deprecatione nudarūt. quibus ego rebus obiectis, cū mihi priuato confligendū uiderem cū eodem exercitu, quem Consul non armis, sed uestra auctoritate superarā, multa mecū ipse reputaui. dixerat in concione Consul, se cliui Capitolini pœnas ab equitibus R. repetiturum. nominatim alij cōpellabantur, alij citabantur, alij relegabantur: aditus templorū erant non solum præsidijs & manu, uerū etiam demolitione sublati. alter Cōsul, ut me & Remp. non modo desererent, sed etiā hostibus Reip. proderent, pactionibus eos suorū præmiorū obligarat. erat alius ad

portas cum imperio in multos annos, magnoq; exercitu: quem ego inimicum mihi fuisse non dico; tacuisse, cum diceretur esse inimicus, scio. duæ partes esse in Rep. cum putarentur, altera me deposcere propter inimicitias, altera timide defendere propter suspicionem cædis putabatur. qui autem me deposcere uidebantur, in hoc auxerũt dimicationis metum, quòd nunquam inficiando suspicionem hominum curamq; minuerunt. quare cũ uiderem senatum ducibus orbatum, me à magistratibus partim oppugnatum, partim proditum, partim derelictum, seruos simulatione collegiorum nominatim esse conscriptos, copias omnes Catilinæ penè iisdem ducibus ad spem cædis & incendiorum esse reuocatas, equites R. proscriptionis, municipia uastitatis, omnes cædis metu esse permotos, potui, potui P. C. multis auctoribus fortissimis uiris me ui, armisq; defendere: nec mihi ipse ille animus idẽ meus, uobis non incognitus, defuit: sed uidebam, si uicissem præsentem aduersarium, nimium multos mihi alios esse uincendos; si uictus essem, multis bonis & pro me, & mecum, etiam post me esse pereundum; tribunitiiq; sanguinis ultores esse præsentes, meæ mortis pœnas iudicio, et posteritati reseruari. nolui, cũ Cõsul cõmunem salutẽ sine ferro defendissem, meã priuatus armis defendere: bonosq; uiros lugere malui meas fortunas, quàm suis desperare. ac si solus essem interfectus, mihi turpe; si cũ multis, Reip. funestũ fore uidebatur. quòd si mihi æternã esse propositã ærumnã arbitrarer, morte me ipse potius, q̃ sempiterno dolore mulctassem. sed cũ uiderem me nõ diutius, quàm ipsam Rẽp. ex hac urbe abfuturũ: neque ego illa exterminata mihi remanẽdũ putaui; et illa, simul atque

reuocata est, me secũ pariter reportauit. mecũ leges, mecũ quæstiones, mecũ iura magistratuum, mecũ senatus auctoritas, mecũ libertas, mecũ etiam frugum ubertas, mecũ deorum, & hominũ sanctitates omnes, & religiones abfuerũt. quæ si semper abessent, magis uestras fortunas lugerem, q̃ desiderarem meas: sin aliquãdo reuocarentur, intelligebã mihi cũ illis unà esse redeundũ. cuius mei sensus certissimus testis est hic idem, qui custos capitis fuit, Cn. Plancius, qui omnibus prouincialibus ornamentis, cõmodisq; depositis, totã suã Quæsturã in me sustentando, & cõseruãdo collocauit. qui si mihi Quæstor imperatori fuisset, in filij loco fuisset: nunc certe erit in parentis, cum fuerit Quæstor nõ imperij, sed doloris mei. quapropter patres cõscripti, quoniam in Remp. sum pariter cũ Rep. restitutus, nõ modo in ea defendenda nihil minuã de libertate mea pristina, sed etiã adaugebo: etenim si eã tũ defendebam, cũ aliquid mihi illa debebat, quid nũc me facere oportet, cũ ego illi plurimũ debeo? nam quid est, quod animũ meũ frãgere, aut debilitare possit, cuius ipsam calamitatem nõ modo nullius delicti, sed etiam diuinorũ in Remp. beneficiorũ testem esse uideatis? nã & importata est, quia defenderã ciuitatem: & mea uolũtate suscepta est, ne à me defensa Resp. per eũdem me extremũ in discrimen uocaretur. pro me nõ, ut pro P. Popilio nobilissimo homine, adolescentes filij, nõ propinquorũ multitudo populũ R. est deprecata, nõ, ut pro Q. Metello summo & clarissimo uiro, spectata iam adolescentia filius, non L. & C. Metelli consulares, non eorũ liberi, non Q. Metellus Nepos, qui tum Consulatum petebat; non Luculli, Seruilij, Scipiones, Metellarum filij flentes,

ac ſordidati populo R. ſupplicauerunt; ſed unus frater, qui in me pietate filius, conſilijs parens, amore, ut erat, frater inuentus eſt, ſqualore, & lacrymis, & quotidianis precibus deſideriũ mei nominis renouari, & rerũ geſtarũ memoriam uſurpari coegit. qui cũ ſtatuiſſet, niſi per uos me recuperaſſet, eãdem ſubire fortunam, atque idem ſibi domiciliũ & uitæ & mortis depoſceret: nũquã nec magnitudinem negotij, nec ſolitudinem ſuã, nec uim inimicorũ, ac tela pertimuit. alter fuit propugnator mearũ fortunarũ, & defenſor aſſiduus, ſumma uirtute & pietate C. Piſo gener: qui minas inimicorũ meorũ, qui inimicitias affinis mei, propinqui ſui Cóſulis, qui Pontũ, & Bithyniã Quæſtor pro mea ſalute neglexit. nihil unquã ſenatus de P. Popilio decreuit: nũquã in hoc ordine Q. Metelli mentio facta eſt. tribunitijs ſunt illi rogationibus, interfectis inimicis, denique nulla auctoritate ſenatus reſtituti, cũ alter eorum ſenatui paruiſſet, alter uim, cædemq; fugiſſet. nã C. quidem Marius, qui hac hominũ memoria tertius ante me conſularis tempeſtate ciuili expulſus eſt, non modo à ſenatu non eſt reſtitutus, ſed reditu ſuo ſenatum cunctum penè deleuit. nulla de illis magiſtratuũ conſenſio, nulla ad Remp. defendendam populi R. conuocatio, nullus Italiæ motus, nulla decreta municipiorum, & coloniarum extiterunt. quare cum me ueſtra auctoritas accerſierit, populus R. reuocarit, Reſp. implorarit, Italia cuncta penè ſuis humeris reportarit, nõ cõmittam P. C. ut, cum ea mihi ſint reſtituta, quæ in poteſtate mea non fuerunt, ea non habeam, quæ ipſe præſtare poſſim, præſertim cum illa amiſſa recuperarim, uirtutem, & fidem nunquam amiſerim.

PRO DOMO SVA, AD PONTIFICES. ORATIO XXX.

CVm multa diuinitus Pontifices à maioribus nostris inuenta, atque instituta sunt, tum nihil præclarius, quàm quòd uos eosdem & religionibus deorum immortalium, et summæ Reip. præesse uoluerunt: ut amplissimi & clarissimi ciues Remp. bene gerendo, religiones religionibus sapienter interpretando, Remp. cõseruarent. quòd si ullo tempore magna causa in sacerdotum populi R. iudicio ac potestate uersata est, hæc profecto tanta est, ut omnis Reip. dignitas, omnium ciuium salus, uita, libertas, aræ, foci, dij penates, bona, fortunæ, domicilia, uestræ sapientiæ, fidei, potestatiq; cõmissa creditaq; esse uideantur. uobis hodierno die constituendum est, utrũ posthac amentes ac perditos magistratus improborũ ac sceleratorum ciuium præsidio nudare, an etiam deorũ immortalium religione armare malitis. nã si illa labes, ac flamma Reip. suum illum pestiferum & funestum Tribunatum, quem æquitate humana tueri non potest, diuina religione defenderit: aliæ cerimoniæ nobis erunt, alij antistites deorum immortalium, alij interpretes religionum requirendi. sin autem uestra auctoritate, sapientiaq; Pontifices, ea, quæ furore improborum in Rep. ab alijs oppressa, ab alijs deserta, ab alijs prodita, gesta sunt, rescinduntur: erit causa, cur consilium maiorum in amplissimis uiris ad sacerdotia deligendis iure ac merito laudare possimus. sed quoniam ille demens, si ea, quæ ego per hos dies in senatu de Rep.

ſenſi, uituperaſſet, aliquem ſe aditũ ad aures ueſtras eſſe habiturum putauit: omittam ordinem dicendi meum: reſpondebo hominis furioſi non orationi, qua ille uti non poteſt, ſed conuitio, cuius exercitationem cum intolerabili petulantia, tum etiam diuturna impunitate muniuit. Ac primum illud à te homine ueſano ac furioſo requiro, quæ te tanta pœna tuorum ſcelerum flagitiorumq; uexet, ut hos tales uiros, qui non ſolum conſilijs ſuis, ſed etiã ſpecie ipſa dignitatem Reip. ſuſtinent, quòd ego in ſententia dicenda ſalutem ciuium cum honore Cn. Põpeij coniunxerim, mihi eſſe iratos, & aliud de ſumma hoc tempore religione ſenſuros, ac me abſente ſenſerint, arbitrere? fuiſti tu, inquit, apud Pontifices ſuperior: ſed etiam, quoniam te ad populũ cõtuliſti, ſis inferior, neceſſe eſt. ita'ne uero? quod in imperita multitudine eſt uitioſiſſimum, uarietas, & inconſtantia, & crebra, tanquam tempeſtatum, ſic ſententiarum cõmutatio, hoc tu ad hos transferas? quos ab inconſtantia grauitas, à libidinoſa ſententia certũ & definitum ius religionũ, uetuſtas exemplorum, auctoritas literarum, monimentorumq; deterret. Tu'ne es ille, inquit, quo ſenatus carere nõ potuit? quem boni luxerũt? quem Reſp. deſiderauit? quo reſtituto, ſenatus auctoritatem reſtitutam putabamus, quam primum aduenient prodidiſti? nõ dũ de mea ſententia dico: impudentiæ primum reſpondebo tuæ. hunc igitur, funeſta Reip. peſtis, hunc tu ciuem ferro, & armis, & exercitus terrore, & Conſulum ſcelere, & audaciſſimorum hominum minis, ſeruorum delectu, obſeſſione templorum, occupatione fori, oppreſſione curiæ, domo, & patria, ne cũ improbis boni ferro dimicarent, cedere curaſti, quem à ſe=

natu, quem à bonis omnibus, quem à cuncta Italia desideratum, accersitum, reuocatum conseruandæ Reip. causa confiteris? At enim in senatum uenire, in Capitolium intrare turbulento illo die non debuisti. ego uero neque ueni, & domo me tenui, quandiu turbulentũ tempus fuit, cum seruos tuos, à te iampridem ad bonorũ cædem paratos, cum illa tua consceleratorum ac perditorũ manu armatos in Capitolium tecum uenisse constabat. quod cum mihi nunciaretur, scio me domi mansisse, & tibi & gladiatoribus tuis instaurandæ cædis potestatem non fecisse. posteaquam mihi nunciatum est, populum R. in Capitolium propter metum, atque inopiam rei frumentariæ conuenisse, ministros autem scelerum tuorum perterritos, partim amissis gladijs, partim ereptis diffugisse: ueni non solum sine ullis copijs ac manu, uerum etiam cum paucis amicis. an ego, cum P. Lentulus Cos. optime de me ac de Rep. meritus, cum Q. Metellus, qui, cum meus inimicus esset, frater tuus, & dissensioni nostræ, & precibus tuis salutem ac dignitatem meam prætulisset, me arcesserent in senatum; cum tanta multitudo ciuium tam recenti officio suo me ad referendã gratiam nominatim uocarent, non uenirem? cũ præsertim te iam illinc cum tua fugitiuorum manu discessisse constaret. Hic tu me etiam custodem defensoremq; Capitolij, templorumq; omnium, hostem Capitolinum appellare ausus es, quòd, cum in Capitolio senatum duo Consules haberent, eò uenirem. utrum'ne est tempus aliquod, quo in senatum uenisse turpe sit; an res illa talis erat, de qua agebatur, ut rem ipsam repudiare, & eos, qui agebant, condemnare deberem? primum dico, senatoris esse boni,

ſemper in ſenatum uenire : nec cũ ijs ſentio, qui ſtatuũt minus bonis temporibus in ſenatum ipſi non uenire, non intelligentes hãc ſuam nimiam perſeuerantiam uehementer ijs, quorum animum offendere uoluerunt, gratã & iucundam fuiſſe. At enim non nulli propter timorem, quòd ſe in ſenatu tuto non eſſe arbitrabantur, diſceſſerũt. nõ reprehendo, nec quæro, fuerit'ne aliquid pertimeſcendum : puto, arbitrio ſuo quenque timere oportere. cur ego non timuerim, quæris ? quia te illinc abijſſe conſtabat. cur, cum uiri boni non nulli putarint tuto ſe in ſenatu eſſe non poſſe, ego nõ idem ſenſerim ? cur, cum ego me exiſtimaſſem tuto omnino in ciuitate eſſe nõ poſſe, illuc irem ? an alijs licet, & recte licet, in meo metu ſibi nihil timere : mihi uni neceſſe erit & meã & aliorũ uicem pertimeſcere? an, quia non condemnaui ſententia mea duos Conſules, ſum reprehendendus ? eos igitur ego potiſſimum damnare debui, quorum lege perfectum eſt, ne ego indemnatus, atque optime de Rep. meritus, damnatorum pœnam ſuſtinerem ? quorũ etiam delicta propter eorũ egregiam in me conſeruando uoluntatem non modo me, ſed omnes bonos ferre oporteret, eorum optimum conſilium ego potiſſimum per eos in meam priſtinam dignitatem reſtitutus conſilio repudiarem meo?

At quã ſententiam dixi? primum eam, quam populi ſermo in animis noſtris iam ante defixerat : deinde eã, quæ erat ſuperioribus diebus agitata in ſenatu : deinde eam, quam ſenatus frequens tum, cum mihi eſt aſſenſus, ſecutus eſt: ut neque allata ſit à me res inopinata ac recens, nec, ſi quod in ſententia uitium eſt, magis ſit eius qui dixerit, quàm omniũ qui probarint. At.n. liberũ ſena=

tus iudicium propter metum non fuit. si timuisse eos fa cis, qui discesserunt: concede, non timuisse eos, qui reman serunt. sin autem sine ijs, qui tum abfuerunt, nihil discer ni libere potuit: cum omnes adessent, cœptum est referri de inducendo S.C. ab uniuerso senatu reclamatum est. sed quæro, in ipsa sententia, quoniam princeps ego sum eius, atque auctor, quid reprehẽdatur? utrũ, causa capien di noui consilij non fuit, an meæ partes in ea causa non præcipuæ fuerunt? an aliò potius confugiẽdum fuit? quæ uis, quæ causa maior esse, quàm fames, potuit? quàm sedi tio? quàm cõsilia tua, tuorumq́; ? qui, facultate oblata ad imperitorũ animos incitandos, renouaturũ te tua illis fu nesta latrocinia ob annonæ causam putarunt. frumen= tum prouinciæ frumentariæ partim non habebant, par= tim in alias terras, credo propter uarietatem uẽditorum, miserãt, partim, quo gratius esset tum, cum in ipsa fame subuenissent, custodijs suis clausum continebant, ut subito nouum mitterent. res erat nõ in opinione dubia, sed in præsenti, atque ante oculos proposito periculo: neque id coniectura prospiciebamus, sed iã experti uidebamus. nã cum ingrauesceret annona, ut iã planè inopia ac fames, nõ caritas timeretur, concursus est ad tẽplum Concordiæ factus, senatum illuc uocante Metello Cos. qui si uerus fuit ex dolore hominum & fame, certe Cõsules causam suscipere, certe senatus aliquid cõsilij capere potuit. sin in causa fuit annona, seditionis quidẽ stimulator & cõcita tor tu fuisti: non'ne id agendum nobis omnibus fuit, ut materiẽ subtraheremus furori tuo? quid, si utrũque fuit, & ut fames stimularet homines, & tu in hoc ulcere tã= quã unguis existeres? nõ'ne fuit eo maior adhibẽda medi

cina, quæ & illud natiuum, & hoc delectum malum sanare posset? erat igitur & præsens caritas, & futura fames. inde saxis facta lapidatio est: si ex dolore plebeio nullo incitante, magnum malum: si P. Clodij impulsu, usitatũ hominis facinorosi scelus: si utrũque, ut res esset ea, quæ sua sponte multitudinis animos incitaret, & parati atque armati seditionis duces; uidetur'ne ipsa Resp. & Cõsulis auxilium implorasse, & senatus fidẽ? atqui utrunque fuisse perspicuum est. difficultatem annonæ, summamq; inopiam rei frumẽtariæ, ut homines nõ iam diuturnam caritatem, sed ut famem planè timerent, nemo negat. hunc istũ otij & pacis hostẽ causam arrepturum fuisse ad incendia, cædes, rapinas, nolo Pontifices suspicemini, nisi uideritis. qui sunt homines à Q. Metello fratre tuo Consule in senatu palàm nominati, à quibus ille se lapidibus appetitum et percussum esse dixit? L. Sergium, & M. Lollium nominauit. quis est iste Lollius? qui sine ferro ne nunc quidem tecum est, qui te Tribuno pl. nihil de me dicam, sed qui Cn. Põpeium interficiendum depoposcit. quis est Sergius? armiger Catilinæ, stipator tui corporis, signifer seditionis, concitator tabernariorum, damnatus iniuriarum, percussor, lapidator, fori depopulator, obsessor curiæ. his atque huiusmodi ducibus, cum tu in annonæ caritate in Consules, in senatum, in bona fortunasq; locupletum, per causam inopum, atque imperitorum, repentinos impetus comparares; cum tibi salus esse in otio nulla posset; cum desperatis ducibus decuriatos ac descriptos haberes exercitus perditorũ: non'ne prouidendũ senatui fuit, ne in hanc tantã materiem seditionis ista funesta fax adhæresceret? fuit igitur causa capiẽdi noui

consilij . uidete nũc, fuerint'ne partes meæ penè præcipuæ . quem tum Sergius ille tuus, quem Lollius, quem cæteræ pestes in lapidatione illa nominabant? quem annonam præstare oportere dicebant? non'ne me? quid puerorum illa concursatio nocturna? num à te ipso instituta me frumentum flagitabant? quasi uero ego aut rei frumentariæ præfuissem, aut compressum aliquod frumentum tenerem, aut in isto genere omnino quidquã aut curatione, aut potestate ualuissem: sed homo ad cædem imminens meum nomen operis ediderat, imperitis iniecerat. cũ de mea dignitate in templo Iouis Optimi Maximi senatus frequentissimus uno isto dissentiente decreuisset, subito illo ipso die carissimam annonam nec opinata uilitas consecuta est. erant qui deos immortales, id quod ego sentio, numine suo reditum meum dicerent comprobasse. non nulli autem illam rem ad illam rationem, coniecturamq; reuocabant, qui, quòd in meo reditu spes otij, & concordiæ sita uidebatur, in discessu autem quotidianus seditionis timor, iam penè belli depulso metu cõmutatam esse annonam dicebant:. quæ quia rursus in meo reditu facta erat durior, à me, cuius aduentu fore utilitatẽ boni uiri dictitabãt, annona flagitabatur. ego denique nõ solũ ab operis tuis impulsu tuo nominabar, sed etiam, depulsis ac dissipatis tuis copijs, à populo R. uniuerso, qui tum in Capitoliũ conuenerat, cum illo die minus ualerem, nominatim in senatũ uocabar. ueni expectatus. multis sententijs iam dictis, rogatus sum sententiã: dixi Reip. saluberrimã, ac mihi necessariã. petebatur à me frumẽti copia, annonæ uilitas, quasi possem aliquid in ea re gerẽda: nõ
* habebatur. flagitabar bonorũ expostulatione: improborũ

conuitia sustinere non poteram. delegaui amico locupletiori: nõ quo illi ita de me merito onus illud imponerem (succubuissem enim potius ipse) sed quia uidebã id quod omnes, quod nos de Cn. Pompeio polliceremur, id illum fide, consilio, uirtute, auctoritate, felicitate denique sua facillime perfecturũ. itaque siue hũc dij immortales fructũ mei reditus populo R. tribuunt, ut, quẽadmodum discessu meo frugum inopia, fames, uastitas, cædes, incendia, rapinæ, scelerum impunitas, fuga, formido, discordia fuisset, sic reditu meo ubertas agrorum, frugum copia, spes otij, tranquillitas animorum, iudicia, leges, concordia populi, senatus auctoritas mecum simul reducta uideantur; siue egomet aliquid aduentu meo, consilio, auctoritate, diligentia pro tanto beneficio populo R. præstare debui; præsto, promitto, spondeo; nihil dico amplius; hoc, quod satis est huic tempori, dico, Remp. annonæ nomine in id discrimen, quò uocabatur, non esse uenturam. num igitur in hoc officio, quod fuit præcipue meum, sententia mea reprehenditur? rem maximã eripui à peste summi periculi, non solum eam, sed etiam uos à cæde, incendijs, uastitate. nemo negat, cũ ad causam caritatis accederet iste speculator communium miseriarum, quin semper in Reip. malis sceleris sui faces inflãmarit. negat oportuisse quicquam uni extra ordinem decerni. non iam tibi sic respondebo, ut cæteris; Cn. Põpeio plurima, periculosissima, maxima terra mariq; bella extra ordinem esse commissa; quarũ rerũ si quem pœniteat, eũ uictoriæ populi R. pœnitere. non ita tecũ ago. cũ ijs hæc à me haberi oratio potest, qui ita disputant, se, si qua res ad unũ deferenda sit, ad Cn. Põpeiũ delaturos potissimũ, sed se extra

ordinem

ordinem nihil cuiquam dare; cum Pompeio datum sit, id se pro dignitate hominis ornare, ac tueri solere. horũ ego sententiam ne laudem, impedior Cn. Pompeij triumphis: quibus ille, cum esset extra ordinem ad patriã defendendam uocatus, auxit nomen populi R. imperiumq; honestauit. constantiã probo, qua mihi quoque utendum fuit, quo ille auctore extra ordinem bellum cum Mithridate Tigraneq; gessit. sed cum illis tamen possum aliquid disputare: tua uero quæ tanta impudentia est, ut audeas dicere, extra ordinem dari nihil cuiquam oportere? qui cum lege nefaria Ptolemæum Regem Cypri, fratrẽ Regis Alexandrini, eodem iure regnantem, causa incognita publicasses, populumq; R. scelere obligasses; cum in eius regnum, bona, fortunas latrocinium huius imperij immisisses, cuius cum patre, auo, maioribus societas nobis & amicitia fuisset: huius pecuniæ deportandæ, &, si quis suum ius defenderet, bello gerendo M. Catonem præfecisti: dices, quem uirum? sanctissimum, prudentissimum, fortissimum, amicissimum Reip. uirtute, consilio, ratione uitæ mirabili ad laudem, & propè singulari: sed quid ad te, qui negas esse iuris, quẽquam ulli Reip. extra ordinem præfici? atque in hoc solũ inconstantiam redarguo tuam, qui in ipso Catone, quem tu nõ pro illius dignitate produxeras, sed pro tuo scelere subduxeras, quẽ tuis Sergijs, Lollijs, Titijs, cæterisq; cædis & incendiorum ducibus obieceras, quem carnificem ciuium, quem indemnatorum necis principem, quem crudelitatis auctorem fuisse dixeras, ad hunc honorem & imperium extra ordinem nominatim rogatione tua detulisti: & tanta fuisti intemperantia, ut illius tui sceleris rationem occultare non pos=

ſes. literas in concione recitaſti, quas tibi à C. Cæſare miſ=
ſas diceres. CAESAR PVLCHRO. cũ etiam
es argumẽtatus, amoris eſſe hoc ſignũ, cũ nominibus tan=
tũ uteretur, neque aſcriberet, Proconſul, aut Tribuno pl.
deinde gratulari, quòd idẽ in poſterũ M. Catonem Tribu
natu tuo remouiſſes, et quòd idẽ in poſterũ de extraordi=
narijs poteſtatibus libertatẽ ademiſſes. quas aut nũquam
tibi ille literas miſit; aut, ſi miſit, in concione recitari no
luit; aut, ſiue ille miſit, ſiue tu finxiſti, certe conſiliũ tuũ
de Catonis honore illarum literarum recitatione patefa=
ctum eſt. ſed omitto Catonem, cuius eximia uirtus, digni
tas, & in eo negotio, quod geſſit, fides, & continentia te=
gere uidentur improbitatem & legis, & actionis tuæ.
quis prouinciã homini poſt homines natos turpiſſimo, ſce
leratiſſimo, contaminatiſſimo, quis illam opimam ferti=
lemq; Syriam, quis bellum pacatiſſimis gentibus, quis pe=
cuniam ad emendos agros conſtitutã, ereptam ui ex Cæ=
ſaris rebus actis, quis imperium infinitũ dedit? cui qui=
dem cum Ciliciã dediſſes, mutaſti pactionem, et Ciliciam
ad Prætorem item extra ordinem tranſtuliſti: Gabinio
pretio amplificato Syriã nominatim dediſti. quid? homi=
ni teterrimo, crudeliſſimo, fallaciſſimo, omnium ſcelerum
libidinumq; maculis notatiſſimo, L. Piſoni non ne nomi=
natim populos liberos, multis S. C. etiã recenti lege ſoceri
ipſius liberatos, uinctos, & cõſtrictos tradidiſti? non ne,
cum ab eo merces tui beneficij, pretiumq; prouinciæ meo
ſanguine tibi eſſet perſolutum, tamen ærariũ cũ eo par=
titus es? ita'ne uero? tu prouincias conſulares, quas C.
Gracchus, qui unus maxime popularis fuit, nõ modo nõ
abſtulit ab ſenatu, ſed etiã, ut neceſſe eſſet quotannis con

* stitui per senatum decreta lege sanxit, eas lege Sempronia per senatum decretas rescidisti? extra ordinem, sine sorte, nominatim dedisti, nō Cōsulibus, sed Reip. pestibus: nos, quòd nominatim rei maximæ penè iā desperatæ summum uirū, sæpe ad extrema Reip. discrimina delectum, præfecimus, à te reprehendemur? quid tandem, si, quæ tum in illis Reip. tenebris, cæcisq; nubibus, & procellis, cum senatum à gubernaculis deiecisses, populum è naui exturbasses, ipse archipirata cum grege prædonum impurissimo plenissimis uelis nauigares, si, quæ tum promulgasti, constituisti, promisisti, uendidisti, perficere potuisses: qui locus orbe terrarum uacuus extraordinarijs fascibus atque imperio Clodiano fuisset? sed excitatus aliquando Cn. Pompeij, (dicam ipso audiente, quod sensi et sentio, quoquo animo me auditurus est) excitatus, inquā, aliquando Cn. Pompeij nimium diu recōditus, & penitus abstrusus animi dolor subuenit subito Reip. ciuitatemq; fractam malis, mutam, debilitatam, abiectam metu, ad aliquam spem libertatis, & pristinæ dignitatis erexit. hic uir extra ordinem rei frumentariæ præficiendus non fuit? scilicet tu heluoni spurcissimo, prægustatori libidinū tuarū, homini egentissimo, & facinorosissimo, Sex. Clodio, socio tui sanguinis, qui sua lingua etiā sororem tuā à te abalienauit, omne frumentū priuatum, & publicū, omnes prouincias frumentarias, omnes mancipes, omnes horreorum claueis lege tua tradidisti. qua ex re primū caritas nata est, deinde inopia: impendebat fames, incendia, cædes, direptio: imminebat tuus furor omnium fortunis & bonis. queritur etiā importuna pestis, ex ore impurissimo Sex. Clodij rem frumentariam

esse ereptam; summisq; in periculis, eius uiri auxiliũ implorasse Remp. à quo sæpe se & seruatam, et amplificatam esse meminisset. extra ordinẽ ferri nihil placet Clodio. quid de me quod tulisse te dicis parricida, fratricida, sororicida, non ne extra ordinem tulisti? an de peste ciuis, quemadmodũ omnes iam dij atque homines iudicarunt, conseruatoris Reip. quemadmodum autem tute ipse confiteris, non modo indemnati, sed ne accusati quidem, licuit tibi ferre nõ legẽ, sed nefariũ priuilegium, lugente senatu, mœrẽtibus bonis omnibus, totius Italiæ precibus repudiatis, oppressa captaq; Republica: mihi, populo R. implorante, senatu poscẽte, temporibus Reip. flagitantibus, nõ licuit de salute populi R. sententiam dicere? qua quidem in sententia si Cn. Pompeij dignitas aucta est cõiuncta cum utilitate cõmuni, certe laudandus essem, si eius dignitati suffragatus uiderer, qui meæ saluti opem et auxiliũ tulisset. desinant, desinant homines ijsdem machinis sperare me restitutũ posse labefactari, quibus antea stantem perculerunt: quod enim par amicitiæ consularis fuit unquam in hac ciuitate coniũctius, quàm fuimus inter nos ego et Cn. Põpeius? quis apud populũ R. de illius dignitate industrius, quis senatui sæpius dixit? qui tantus fuit labor, quæ simultas, quæ contentio, quam ego non pro illius dignitate susceperim? qui ab illo in me honos, quæ prædicatio de mea laude, quæ remuneratio beneuolentiæ prætermissa est? hanc nostram coniunctionem, hanc conspirationem in Rep. bene gerenda, hãc iucundissimam uitæ atque officiorũ omnium societatem certi homines fictis sermonibus & falsis criminibus diremerunt; cum ijdem illum, ut me metueret, me caue=

ret, monerent; iidem apud me, mihi illum esse uni inimicissimũ, dicerent; ut neque ego ab illo, quæ mihi petenda essent, satis audacter petere possem; neque ille tot suspicionibus certorũ hominũ & scelere exulceratus, quæ meũ tempus postularet, satis prolixe mihi polliceretur. data merces est erroris mei magna Pontifices, ut me non solum pigeat stultitiæ meæ, sed etiam pudeat; qui, cum me nõ repentinũ aliquod meũ tempus, sed ueteres multo ante suscepti, & prouisi labores cum uiro fortissimo & clarissimo coniũxissent, sim passus à tali amicitia distrahi, neque intellexerim quibus aut ut apertis inimicis obsisterem, aut ut insidiosis amicis nõ crederem. proinde desinãt aliquando me iisdem inflãmare uerbis. quid sibi iste uult? nescit, quantũ auctoritate ualeat, quas res gesserit, qua dignitate sit restitutus. cur ornat eũ, à quo desertus est? ego uero neque me tũ desertũ puto, sed penè deditũ; nec, quæ sint in illa Reip. flamma gesta contra me, neque quo modo, neque per quos, patefaciundũ mihi esse arbitror. si utile Reip. fuit, haurire me unũ pro omnibus illam indignissimã calamitatem: etiam hoc utile sit, quorũ id scelere conflatũ sit, me occultare & tacere. illud uero est hominis ingrati, tacere (itaque libentissime prædicabo) Cn. Põpeiũ studio & auctoritate æque, ut unũquenque uestrũ, opibus, cõtentione, precibus, periculis deniq; præcipue pro salute mea laborasse. hic tuis P. Lentule, cũ tu nihil aliud dies & noctes nisi de salute mea cogitares, consiliis omnibus interfuit: hic tibi grauissimus auctor ad instituendã, fidelissimus socius ad cõparandã, fortissimus adiutor ad rem perficiendã fuit: hic municipia coloniasq; adiit: hic Italiæ totius auxiliũ cu=

pientis implorauit: hic in senatu princeps sententiæ fuit: idemq́; cum dixisset, tum etiam pro salute mea populum R. obsecrauit. quare istã orationem, qua es usus, omittas licet, post illã sententiam, quam dixerã de annona, Pontificum animos esse mutatos: proinde quasi isti aut de Cn. Põpeio aliter, atque ego existimo, sentiant; aut, quid mihi pro expectatione populi R. pro Cn. Põpeij meritis erga me, pro ratione mei temporis faciendũ fuerit, ignorent; aut etiam, si cuius forte Pontificis animum, quod certo scio aliter esse, mea sententia offendit, alio modo sit cõstituturus aut de religione Põtificũ, aut de Rep. quàm eum aut cerimoniarũ ius, aut ciuitatis salus coegerit.

Intelligo Pontifices me plura extra causam dixisse, quã aut opinio tulerit, aut uoluntas mea: sed cum me purgatum uobis esse cuperem, tũ etiam uestra in me attente audiendo benignitas prouexit orationem meã. sed hoc cõpensabo breuitate eius orationis, quæ pertinet ad ipsam cognitionem uestrã: quæ cũ sit in ius religionis, & in ius Reip. distributa, religionis partem, quæ multo est uerbosior, prætermittens, de iure Reip. dicam: quid est enim aut tã arrogãs, quàm de religione, de rebus diuinis, cerimonijs, sacris, Pontificum collegium docere conari; aut tam stultũ, quàm, si quis quid in uestris libris inuenerit, id narrare uobis; aut tam curiosum, quàm ea scire uelle, de quibus maiores nostri uos solos & consuli, & scire uoluerunt? Nego potuisse iure publico, legibus ijs, quibus hæc ciuitas utitur, quenquam ciuem ulla eiusmodi calamitate affici sine iudicio. hoc iuris in hac ciuitate etiam tũ, cũ Reges essent, dico fuisse, hoc nobis esse à maioribus traditum, hoc esse denique proprium liberæ ciui-

tatis, ut nihil de capite ciuis, aut de bonis sine iudicio senatus, aut populi, aut eorũ, qui de quaque re cõstituti iudices sint, detrahi possit. uides'ne me non radicitus euellere omneis actiones tuas? neque illud agere, quod apertum est, te omnino nihil gessisse iure, non fuisse Tribunũ pl? hoc dico, esse parricidiũ: dico apud Pontifices: Augures adsunt: uersor in medio iure publico. quod est Põtifices ius adoptionis? nempe ut is adoptet, qui neq; procreare iam liberos possit; et, cum potuerit, sit expertus. quæ deinde causa cuique sit adoptionis, quæ ratio generũ, ac dignitatis, quæ sacrorũ, quæri à Pontificũ collegio solet. quid est horum in ista adoptione quæsitum? adoptat annos uiginti natus, etiã minor, senatorem: liberorum ne causa? at procreare potest, habet uxorem, suscepit etiã liberos: exhæredabit igitur pater filiũ. quid sacra Clodiæ gentis, cur intereunt, quod in te est? quæ omnis notio Pontificũ, cũ adoptaret, esse debuit. nisi forte ex te ita quæsitũ est, num perturbare Remp. seditionibus uelles? & ob eã causam adoptari, non ut filius esses, sed ut Tribunus pl. fieres, & funditus euerteres ciuitatem? respõdisti credo te ita uelle. Põtificibus bona causa uisa est: approbauerũt. non ætas eius, qui adoptabat, quæsita est, ut Cn. Aufidio, M. Puppio: quorũ uterque nostra memoria, summa senectute, alter Orestem, alter Pisonem adoptauit. quas adoptiones, sicut alias innumerabiles, hæreditates nominis, pecuniæ, sacrorũ secutæ sunt. tu neque Fõteius es, qui esse debebas; neque patris hæres; neque, amissis sacris paternis, in hæc adoptiua uenisti. ita perturbatis sacris, cõtaminatis gentibus, et quã deseruisti, et quã polluisti, iure Quiritum legitimo tutelarũ & hæredita-

tum relicto, factus es eius filius cõtra fas, cuius per ætatem pater esse potuisti. dico apud Pontifices: nego istam adoptionem pontificio iure esse factam: primũ, quòd eæ uestræ sint ætates, ut is, qui te adoptauit, uel tibi loco filij per ætatem esse potuerit: deinde, quòd causa quæri solet adoptãdi, ut & is adoptet, qui, quod natura iam assequi nõ potest, & legitimo & pontificio iure quærat; & ita adoptet, ut ne quid aut de dignitate generum, aut de sacrorũ religione minuatur: illud in primis, ne qua calũnia, ne qua fraus, ne quis dolus adhibeatur, ut hæc simulata adoptio filij quãmaxime ueritatem illã suscipiendorũ liberorũ imitata esse uideatur. quæ maior calũnia est, quàm uenire imberbem adolescentulũ, bene ualentem ac maritũ, dicere, filiũ senatorem populi R. sibi uelle adoptare, id autem scire & uidere omnes, nõ ut ille filius instituatur, sed ut è patritijs exeat, ut Tribunus pl. fieri possit, iccirco adoptari? neque id obscure: nã adoptatũ emãcipari statim, ne sit eius filius, qui adoptarit. cur ergo adoptatur? probate genus adoptionis: iam omniũ sacra interierint, quorũ custodes uos esse debetis; iam patritius nemo relinquetur: cur. n. quisquã uellet Tribunũ pl. se fieri nõ licere? angustiorem sibi esse petitionem Cõsulatus? in sacerdotiũ cũ possit uenire; quia patritio non sit locus, non uenire? ut cuique aliquid acciderit, quare cõmodius sit esse plebeiũ, simili ratione adoptabitur. itaque populus R. breui tempore neque Regem sacrorũ, neque Flamines, nec Salios habebit, nec ex parte dimidia reliquos sacerdotes, neque auctores centuriatorũ, & curiatorum comitiorum: auspiciaq; populi R. si magistratus patritij creati non sint, intereant necesse est, cum In=

terrex nullus ſit, quòd & ipſum patritium eſſe, & à patritio prodi neceſſe eſt. dixi apud Pontifices, iſtā adoptionem nullo decreto huius collegij probatam, contra omne pontificium ius factam, pro nihilo eſſe habendam. qua ſublata, intelligis totum Tribunatum tuū concidiſſe. Venio ad Augures. quorum ego libros, ſi qui ſunt recōditi, nō ſcrutor: nō ſum in exquirendo iure Augurum curioſus: hæc, quæ unà cum populo didici, quæ ſæpe in concionibus reſponſa ſunt, noui. negant fas eſſe agi cum populo, cum de cœlo ſeruatum ſit. quo die de te lex curiata lata eſſe dicatur, audes negare de cœlo eſſe ſeruatū? adeſt præſens, uir ſingulari uirtute, cōſtantia, grauitate præditus, M. Bibulus. hūc Cōſulem illo ipſo die cōtendo ſeruaſſe de cœlo. infirma ſunt igitur acta, tua ſententia, C. Cæſaris uiri fortiſſimi? minime: neque enim mea iam quidquā intereſt, exceptis ijs telis, quæ ex illius actionibus in meum corpus immiſſa ſunt. ſed hæc de auſpicijs, quæ ego nunc perbreuiter attingo, acta ſunt à te. tu, tuo præcipitāte iam et debilitato Tribunatu, auſpiciorū patronus ſubito extitiſti: tu M. Bibulū in cōcionem, tu Augures produxiſti: te interrogāte, Augures reſponderunt, cum de cœlo ſeruatum ſit, cum populo agi non poſſe: tibi M. Bibulus quærenti, ſe de cœlo ſeruaſſe, reſpondit: idemq; in cōcione dixit ab Appio fratre tuo productus, te omnino, quòd cōtra auſpicia adoptatus eſſes, Tribunū pl. nō fuiſſe: tua denique omnis actio poſterioribus menſibus fuit, omnia, quæ C. Cæſar egiſſet, quæ cōtra auſpicia eſſent acta, per ſenatū reſcindi oportere: quod ſi fieret, dicebas te tuis humeris me cuſtodem urbis in urbem relaturū. uidete hominis amentiā, ubi per ſuū

Tribunatum Cæsaris actis alligatus teneretur. si & sacrorum iure Pontifices, & auspiciorũ religione Augures totum euertunt Tribunatum tuũ, quid quæris amplius? an etiam apertius aliquod ius populi, atque legum? hora fortasse sexta diei questus sum in iudicio, cũ C. Antonium collegam meũ defenderem, quædam de Rep. quæ mihi uisa sunt ad illius miseri causam pertinere. hæc homines improbi ad quosdam uiros fortes longe aliter, atque à me dicta erant, detulerunt. hora nona illo ipso die tu es adoptatus. si, quod in cæteris legibus trinum nundinũ esse oportet, id in adoptione satis est trium esse horarũ: nihil reprehendo. sin eadem obseruanda sunt, decreuit senatus, M. Drusi legibus, quæ cõtra legem Cæciliam & Didiam latæ essent, populũ non teneri. iam intelligis omni genere iuris, quod in sacris, quod in auspicijs, quod in legibus sit, te Tribunum pl. non fuisse? atque ego hoc totũ non sine causa relinquo: uideo enim quosdam clarissimos uiros, principes ciuitatis, aliquot locis iudicasse, te cum plebe iure agere potuisse: qui etiam de me ipso, cũ tua rogatione funere elatam Remp. esse dicerent, tamen id funus, etsi miserum atque acerbum fuisset, iure indictum esse dicebãt. quod de me ciue, ac de Rep. bene merito tulisses, funestum funus te indixisse Reip. quod saluis auspicijs tulisses, iure egisse dicebant. quare licebit, ut opinor, nobis eas actiones non infirmare, quibus illi actionibus constitutum Tribunatum tuum comprobauerunt. fueris sanè Tribunus pl. tam iure, quàm lege, quàm fuit hic ipse Rullus, uir omnibus rebus clarissimus, atque amplissimus. quo iure, quo more, quo exemplo legem nominatim de capite ciuis indẽnati tulisti? uetãt leges sacratæ,

uetant XII tabulæ, leges priuatis hominibus irrogari:
id est enim priuilegiū. nemo unquam tulit: nihil est cru
delius: nihil perniciosius: nihil, quod minus hæc ciuitas
ferre possit. proscriptionis miserrimū nomen illud, & o=
mnis acerbitas Syllani temporis quid habet, quod maxi=
me sit insigne ad memoriam crudelitatis? opinor pœnā
in ciues R. nominatim sine iudicio constitutam. hāc uos
igitur Pontifices iudicio, atque auctoritate uestra Tribu=
no pl. potestatem dabitis, ut proscribere possit, quos uelit?
quæro enim, quid sit aliud proscribere, uelitis, iubeatis, ut
M. Tullius in ciuitate ne sit, bonaq; eius ut mea sint. ita
enim fecit: etsi alijs uerbis tulit. hoc plebiscitū est? hæc
lex, hæc rogatio est? hoc uos pati potestis, hoc ferre ciuitas,
ut singuli ciues singulis uersiculis è ciuitate tollātur? equi
dem iam perfunctus sum: nullam uim, nullum impetū
metuo: expleui animos inuidorū: placaui odia impro=
borum: saturaui etiam perfidiam, & scelus proditorū:
denique de mea causa, quæ uidebatur perditis ciuibus ad
inuidiam esse proposita, iam omnes urbes, omnes ordines,
omnes dij atque homines iudicauerūt. uobismet ipsis Pon
tifices, & uestris liberis, cæterisq; ciuibus pro uestra au=
ctoritate, & sapientia consulere debetis. nam cum tam
moderata iudicia populi sint à maioribus cōstituta; pri=
mum, ut ne pœna capitis cū pecunia coniungatur; de=
* inde, ne nisi prodicta die quis accusetur; ut ter ante ma=
gistratus accuset intermissa die, quàm mulctā irroget, aut
* indices; quarta sit accusatio trinum nundinū, prodicta
die, qua die iudicium sit futurū; cū multa etiam ad pla
cādū, atque ad misericordiā reis cōcessa sint; deinde exo=
rabilis populus, facilis suffragatio pro salute; deniq; etiā,

si qua res illum diem aut auspicijs, aut excusatione sustulit, tota causa iudiciumq; sublatum est: hæc cum ita sint in re, ubi crimen est? ubi accusator? ubi testes? quid indignius, quàm, qui neque adesse sit iussus, neque citatus, neque accusatus, de eius capite, liberis, fortunis omnibus cõductos, & sicarios, egentes, & perditos suffragiũ ferre, & eã legem putare? at si hoc de me potuit, quem honos, quem dignitas, quem causa, quem Resp. tuebatur, cuius denique pecunia nõ expetebatur, cui nihil oberat præter cõuersionem status, & inclinationem cõmuniũ temporũ: quid tandem futurum est ijs, quorũ uita remota ab honore populari, & ab hac illustri gratia est, pecuniæ autem tantæ sunt, ut eas nimium multi egentes, sumptuosi, nobiles cõcupiscant? date hanc Tribuno pl. licentiam, et intuemini paulisper animis iuuentutem, & eos maxime, qui imminere iam cupiditate uidentur in tribunitiam potestatem: collegia mediusfidius Tribunorum pl. tota reperientur hoc iure firmato, quæ coeant de hominum locupletissimorum bonis, præda præsertim populari, & spe largitionis oblata. at quid tulit legum scriptor peritus, callidus? uelitis, iubeatis, ut M. Tullio aqua, & ignis interdicatur? crudele, nefarium, ne in sceleratissimo quidem ciue ferundum sine iudicio. non tulit, ut interdicatur. quid ergo? ut interdictum sit. ò cœnum, ò portentum, ò scelus, hanc tibi legem Clodius scripsit spurciorem lingua sua, ut interdictum sit, cui non sit interdictum. Sexte noster bona uenia dic, quoniã iam dialecticus es, & hoc quoque liguris: quod factũ non est, ut sit factũ, ferri ad populum, aut uerbis ullis sanciri, aut suffragijs cõfirmari potest? hoc tu scriptore, hoc cõsiliario, hoc mi-

nistro omnium non bipedum solum, sed etiam quadrupe dum impurissimo Remp. perdidisti. neque tu eras tã excors, tamq; demens, ut nescires hunc Clodium esse, qui cõtra leges faceret; et alios esse, qui leges scribere solerent: sed neque eorũ, neq; cæterorũ, in quibus esset aliquid modestiæ, cuiusquam tibi potestas fuit: neque tu legũ scriptoribus iisdem potuisti uti, quibus cæteri; neque operum architectis; neque Põtificem adhibere, quẽ uelles: postremo ne in prædæ quidem societate mancipem, aut prædem socium, extra tuorum gladiatorum numerum, aut denique suffragii latorẽ in ista tua proscriptione quenquã, nisi furem aut sicarium, reperire potuisti. itaque cũ tu florens, ac potens per medium forum popularis uolitares, amici illi tui te uno amico tecti, & beati, qui se populo commiserant, ita repellebantur, ut etiam Palatinam tuam perderent. qui in iudiciũ uenerant, siue accusatores erant, siue rei, te deprecante damnabãtur. denique etiam ille nouitius Ligur, uenalis ascriptor, & subscriptor tuus, cum M. Papirii sui fratris esset testamento & iudicio improbatus, mortem eius se uelle persequi dixit: nomẽ Sex. Propertii detulit; accusare alienæ damnationis sceleris´q; socius propter calumniæ metum non est ausus. de hac igitur lege dicimus, quæ iure rogata uideatur: cuius quam quisque partem tetigit, digito, uoce, præda, suffragio, quocunque uenit, repudiatus, cõuictus´q; discessit. quid, si iis uerbis scripta est ista proscriptio, ut se ipsa dissoluat? est enim, quòd M. Tullius falsum S. C. retulerit. si igitur retulit falsum S. C. tũ est rogatio: si non retulit, nulla est. satis´ne tibi uidetur à senatu iudicatũ, me non modo non ementitum esse auctoritatem eius ordinis, sed etiam unũ

post urbem conditam diligētissime senatuī paruisse? quot modis doceo, legem istam quam uocas, non esse legem? quid, si etiam pluribus de rebus uno sortitu retulisti: tamen'ne arbitraris, id quod M. Drusus in legibus suis plerisque, bonus ille uir M. Scaurus, & L. Crassus consularis non obtinuerint, id te posse omnium facinorum & stuprorum omnium Decumis & Clodijs auctoribus obtinere? tulisti de me, ne reciperer, non ut exirem: quem, tu ipse non poteras dicere, non licere esse Romæ: quid enim diceres? damnatum? certe non: expulsum? qui licuit? sed tamen ne id quidem est scriptū, ut exirem. pœna est, qui receperit: quam omnes neglexerūt. eiectio nusquam est. uerum sit. quid operum publicorum exactio? quid nominis inscriptio? tibi num aliud uidetur esse, ac meorum bonorum direptio? præterquam quòd ne id quidem per legem Liciniam, ut ipse tibi curationem ferres, facere potuisti. quid hoc ipsum, quod nunc apud Pontifices agis, te meam domum consecrasse, te monimentū fecisse, in meis ædibus te signum dedicasse, eaq́; te ex una rogatiuncula fecisse? unū et idem uidetur esse, atque id quod de me ipso nominatim tulisti? tam hercule est unum, quàm quod idem tu lege una tulisti, ut Cyprius Rex, cuius maiores huic populo socij atque amici semper fuerunt, cum bonis omnibus sub præcone subijceretur, & exules Byzantium reducerentur. eidem, inquit, utraque de re negotium dedi. sed quid, si eidem negotium dedisses, ut in Asia Cistophorum flagitaret, inde iret in Hispaniam; cum Romæ decessisset, Consulatum ei petere liceret; cum factus esset, prouinciam Syriam obtineret; quoniam de uno homine scriberes, una res esset? quod si iam populus R. de

ista re consultus esset, & nõ omnia per seruos latronesq; gessisses: non ne fieri poterat, ut populo de Cyprio Rege placeret, de exulibus Byzantijs displiceret? quæ est quasi alia uis, quæ sentẽtia Cæciliæ legis & Didiæ, nisi hæc, ne populo necesse sit in coniunctis rebus compluribus aut id, quod nolit, accipere, aut id, quod uelit, repudiare? quid, si per uim tulisti: tamen'ne lex est? aut quidquam iure gestum uideri potest, quod per uim gestum esse constet? an si in ipsa latione tua capta iam urbe lapides iacti, si manus collata non est, iccirco tu ad illam labem, atque eluuiem ciuitatis sine summa ui peruenire potuisti? cum in tribunali Aurelio conscribebas palàm non modo liberos, sed etiam seruos ex omnibus uicis concitatos, uim tũ uidelicet non parabas: cum edictis tuis tabernas claudi iubebas, non uim imperitæ multitudinis, sed hominum honestorum modestiam, prudentiamq; quærebas: cum arma in ædem Castoris comportabas, nihil aliud, nisi uti ne quid per uim agi posset, machinabare: cum uero gradus Castoris conuellisti ac remouisti, tum, ut modeste tibi agere liceret, homines audaces ab eius tẽpli aditu, atque ascẽsu repulisti: cum eos, qui in cõuentu uirorum bonorum uerba de salute mea fecerant, adesse iussisti, eorumq; aduocationem manibus, ferro, lapidibus discussisti, tum profecto ostendisti uim tibi maxime displicere. uerum hæc furiosa uis uesani Tribuni pl. facile superari, frangiq; potuit uirorum bonorum uel uirtute, uel multitudine. quid, cum Gabinio Syria dabatur, Macedonia Pisoni, utrique infinitum imperiũ, ingens pecunia, ut tibi omnia permitterent, te adiuuarent, tibi manum, copias, tibi suos paratos centuriones, tibi pecunias, tibi familias compa=

rarent, te suis sceleratis concionibus subleuarent, senatus auctoritatem irriderét, equitibus R. mortem, proscriptionemq; minitarentur, me terrerent minis, mihi cædem, & dimicationem denunciarent, meam domum refertam uiris bonis per amicos suos complerent, proscriptionis metu me frequentia nudarent, uirorum bonorum me præsidio spoliarent, senatum pro me non modo propugnare, amplissimum ordinem, sed etiam plorare, & supplicare mutata ueste prohiberent: ne tum quidem uis erat? quid igitur ego gessi? aut qui timor fuit? nõ dicam in me quidẽ: fac me timidum esse natura. quid illa tot uirorum fortissimorum millia? quid illi equites R? quid senatus? quid denique omnes boni? si nulla uis erat, cur me flentes potius prosecuti sunt, quàm aut increpãtes retinuerunt, aut irati reliquerunt? an hoc timebam, si mecum ageretur more institutoq; maiorum, ut possem præsens sustinere? utrum, si dies dicta esset, iudicium mihi fuit pertimescendum, an sine iudicio priuilegium? iudiciũ in causa tam turpi? scilicet is homo sum, qui, etiam si causa esset ignota, dicendo non possem explicare. an eam causam probare non poteram, cuius tanta bonitas est, ut ea ipsa nõ modo se, sed etiam me absentẽ per se probarit? an senatus, an ordines, an ij, qui cuncta ex Italia ad me reuocãdum conuolauerũt, segniores me præsente ad me retinendum, & conseruandum fuissent in ea causa, quã ipse iam parricida talem dicat fuisse, ut me ab omnibus ad meã pristinam dignitatem expectatum, atque reuocatum queratur? an uero in iudicio periculi nihil fuit? priuilegiũ pertimui, ne, mihi præsenti si mulcta irrogaretur, nemo intercederet? tam inops aut ego eram ab amicis, aut tam

nuda

nuda Resp. à magistratibus? quid, si uocatæ tribus essent; proscriptionem non dicã in me ita de sua salute merito, sed omnino in ullo ciue cõprobauissent? an, si ego præsens fuissem, ueteres illæ copiæ coniuratorum, tuiq; perditi milites atque egentes, et noua uis sceleratissimorũ Consulum corpori meo pepercissent? qui, cum eorum omniũ crudelitati, sceleriq; cessissem, ne absens quidem luctu meo mentes illorum satiare potui. quid enim uos uxor mea misera uiolarat? quam uexauistis, raptauistis, omni crudelitate lacerauistis. quid mea filia? cuius fletus assiduus, sordesq; lugubres uobis erãt iucundæ, cæterorum omnium mentes oculosq; flectebant. quid paruus filius? quẽ, quãdiu abfui, nemo nisi lacrymãtem cõfectumq; uidit: quid fecerat, quòd eum toties per insidias interficere uoluistis? quid frater meus? qui cũ aliquanto post meũ discessum ex prouincia uenisset, neque sibi uiuendũ, nisi me restituto, putaret, cum eius mœror, squalor incredibilis & inauditus omnibus mortalibus miserabilis uidebatur; quoties ex uestro ferro, ac manibus est elapsus? sed quid ego uestram crudelitatem expromo, quam in ipsum me ac meos adhibuistis, qui parietibus, qui tectis, qui columnis, ac postibus meis horrificũ quoddam, et nefarium, omni imbutũ odio bellũ intulistis? non enim te arbitror, cum post meũ discessum omniũ locupletum fortunas, omniũ prouinciarũ fructus, & Tetrarcharũ ac Regũ bona spe & auaritia deuorasses, argenti & suppellectilis meæ cupiditate esse cæcatum: non existimo Campanũ illum Cõsulem cum saltatore collega, cũ alteri totã Achaiam, Thessaliã, Bœotiã, Græciam, Macedoniã, omnemq; Barbariam, bona ciuium R. condonasses, alteri Syriam,

Babylonem, Persas, integerrimas pacatissimasq; gêtes, ad diripiendum tradidisses, illos tam cupidos liminum meorum, & columnarū, & ualuarū fuisse. neque porrò illa manus, copiaéq; Catilinæ cæmentis ac tignis meorum tectorum se famem suā expleturas putauerunt; sed ut hostium urbes, nec omniū hostiū, uerum eorum, quibuscum acerbum bellum, intestinumq; suscepimus, non præda adducti, sed odio solemus excidere, quòd in quos propter eorum crudelitatem inflāmatæ mentes nostræ fuerūt, cum horum etiā tectis, ac sedibus residere aliquod bellum semper uideretur. nihil erat latum de me: non adesse eram iussus: non citatus fueram: eram etiā tuo iudicio ciuis incolumis: cum domus in Palatio, uilla in Tusculano, altera ad alterum Consulem transferebatur: senatum Consules uetabant: columnæ marmoreæ ex ædibus meis inspectante populo R. ad socrum Consulis portabantur: in fundum autem uicini Consulis non modo instrumentum, aut ornamenta uillæ, sed etiā arbores trāsferebantur: cum ipsa uilla nō prædæ cupiditate (quid enim erat prædæ?) sed odio & crudelitate funditus euerteretur: domus ardebat in Palatio non fortuito, sed oblato incendio: Consules epulabantur, & in cōiuratorum gratulatione uersabātur, cum alter se Catilinæ delicias, alter Cethegi consobrinum fuisse diceret. hanc ego uim Pōtifices, hoc scelus, hūc furorem meo corpore opposito à bonorum omnium ceruicibus depuli, omnemq; impetum discordiarum, omnem diu collectam uim improborū, quæ inueterata compresso odio, atque tacito iam erumpebat in actū, tam audaces duces excepi meo corpore: in me uno cōsulares faces iactæ manibus tribunitijs: in me omnia, quæ

ego quondam retuderam, cõiurationis nefaria tela adhæ serunt. quòd si, ut multis fortissimis uiris placuit, ui et ar mis cõtra uim decertare uoluissem ; aut uicissem cũ ma= gna internicione improborũ, sed tamen ciuium ; aut in= terfectis bonis omnibus, quod illis optatissimum erat, unà cum Rep. cõcidissem. uidebam, uiuo senatu populoq; R. celerem mihi summa cum dignitate reditum : nec intel= ligebam fieri diutius posse, ut mihi non liceret esse in ea Rep. quam ipse seruassem : quòd si nõ liceret, audieram, & legerã, clarissimos nostræ ciuitatis uiros se in medios hostes ad perspicuam mortem pro salute exercitus iniecis se : ego pro salute Reip. uniuersæ dubitarem ? hoc melio re conditione quàm Decij, quòd illi ne auditores quidem suæ gloriæ, ego etiã spectator meæ laudis esse potuissem . itaque infractus furor tuus inanes faciebat impetus : o= mnem enim uim omnium sceleratorum acerbitas mei ca sus exceperat . non erat in tam immani iniuria, tantisq; ruinis nouæ crudelitati locus . Cato fuerat proximus * (quid ageres, non erat) ut qui modus omnibus moribus fuerat, idem esset iniuriæ. quid ? posses extrudere ad Cy= priam pecuniã. præda perierit : alia nõ deerit: hunc mo do amãdandum esse . sic M. Cato inuisus quasi per bene ficium Cyprũ relegatur. eijciuntur duo, quos improbi ui= dere non poterant, alter per honorem turpissimum, alter per honestissimam calamitatem. atque ut sciatis nõ homi nibus istum, sed uirtutibus hostem semper fuisse, me ex= pulso, Catone amandato, in eum ipsum se conuertit, quo auctore, quo adiutore, in concionibus, ea quæ gerebat omnia, quæq; gesserat, se fecisse, & facere, dicebat, Cn. Pompeium, quem omnium iudicio longe principem

esse ciuitatis uidebat, diutius furori suo ueniam daturum non arbitrabatur. qui ex eius custodia per insidias Regis amici filiũ hostem captiuũ surripuisset, & ea iniuria uirum fortissimũ lacessisset, sperauit ijsdem se copijs cum illo posse cõfligere, quibuscũ ego noluissem bonorũ periculo dimicare: & primo quidem adiutoribus Consulibus: postea fregit fœdus Gabinius: Piso tamen in fide mansit. quas iste tum cædes, quas lapidationes, quas fugas fecerit, quàm facile ferro quotidianisq; insidijs, cũ iam à firmissimo robore copiarum suarũ relictus esset, Cn. Pompeiũ foro curiáq; priuarit, domumq; coniecerit, uidistis. ex quo iudicare potestis, quãta uis illa fuerit oriens, & cõgregata, cum hæc Cn. Pompeiũ terruerit iam distracta & extincta. hoc uidit in sentẽtia dicẽda Calendis Ian. uir prudentissimus, & cum Reip. tum mihi, tum etiam ueritati amicissimus, L. Cotta, qui legem de meo reditu ferẽdam non censuit; qui me consuluisse Reip. cessisse tempestati, amiciorem uobis, cæterisq; ciuibus, q̃ mihi ac meis extitisse, ui, armis, dissensione hominum ad cædem instituta, nouóq; dominatu pulsum esse dixit, nihil de meo capite po-
* tuisse ferri, nihil esse inscriptum, aut posse ualere, omnia cõtra leges, moremq; maiorũ temere, turbulente, per uim, per furorem esse gesta: quòd si illa lex esset, nec referre ad senatum Cõsules, nec sententiã dicere sibi licere: quorum utrunque cum fieret, non oportere, ut de me lex ferretur, decerni, ne illa, quæ nulla esset, esse lex iudicaretur. sententia uerior, grauior, utilior, melior Reip. nulla esse potuit: hominis enim scelere & furore notato, similis à Rep. labes in posterũ dimouebatur. neque hoc Cn. Põpeius, qui ornatissimã de me sentẽtiam dixit, uosq; Pon-

tifices, qui me uestris sententijs, auctoritatibusq; defen=
distis, non uidistis, illam esse nullam, atque esse potius flã=
mam temporis, interdictum sceleris, uocem furoris: sed
prospexistis, nequa popularis in uos aliquãdo inuidia re=
dundaret, si sine populi iudicio restituti uideremur. eo=
demq; cõsilio M. Bibuli fortissimi uiri senatus sententiã
secutus est, ut uos de mea domo statueretis: nõ quòd du=
bitaret, quin ab isto nihil legibus, nihil religionibus, nihil
iure esset actũ, sed ne quis oriretur aliquãdo in tãta uber
tate improborũ, qui in meis ædibus aliquã religionem resi
dere diceret. nã legem quidem istã nullam esse, quoties=
cunque de me senatus sententiam dixit, toties iudicauit,
quoniã quidem scripto illo istius sententiam dicere ueta=
batur. atque hãc rem par illud simile, Piso & Gabinius,
uidit. homines legum iudiciorumq; metuentes, cum fre=
quentissimus senatus eos, ut de me referrent, quotidie fla
gitaret, nõ se rem improbare dicebant, sed lege istius im=
pediri. erat hoc uerũ: nam impediebantur, uerum ea le=
ge, quam idem iste de Macedonia Syriaq; tulerat. hãc tu
P. Lentule neque priuatus, neq; Cõsul legem esse unquã
putasti: nam Tribunis pl. referentibus, sententiã de me
designatus Consul sæpe dixisti: ex Calendis Ian. quoad
perfecta res est, de me retulisti: legem promulgasti, tu=
listi: quorum tibi, si esset illa lex, nihil liceret. at etiam
Q. Metellus, collega tuus, uir clarissimus, quam legem
esse homines alienissimi à P. Clodio iudicarent Piso &
Gabinius, eam nullam esse frater P. Clodij, cum de me
ad senatum tecum unà retulit, iudicauit. sed isti, qui Clo
dij leges timuerunt, quemadmodũ cæteras obseruarunt?
senatus quidem, cuius est grauissimum iudicium de iure

legū, quotiescūque de me consultus est, toties eam nullam esse iudicauit. quod idem tu Lentule uidisti in lege, quā de me tulisti: nam non est ita latum, ut mihi Romā uenire liceret, sed ut uenirem: nō. n. uoluisti, id, quod licebat, ferre, ut liceret; sed me ita esse in Repub. magis ut accersitus imperio populi R. uiderer, quā ad administrādam ciuitatem restitutus. hunc tu etiam perniciosa pestis exulem appellare ausus es, cum tantis sceleribus esses & factis notatus, ut omnem locum, quò adisses, exilij simillimū redderes? quid est. n. exul? ipsum per se nomen calamitatis, non turpitudinis. quādo igitur est turpe? re uera, quādo est pœna peccati; opinione autem hominū, etiam si est pœna damnati. utrum igitur, peccato meo exulis nomen subeo, an re iudicata? peccato? iam neque tu id dicere audes, quem isti satellites tui felicem Catilinam nominant, neque quisquā eorū qui solebant. nō modo iam nemo est tam imperitus, qui ea, quæ gessi in Consulatu, peccata esse dicat; sed nemo est tam inimicus patriæ, qui nō meis consilijs patriam conseruatam esse fateatur: quod enim est in terris cōmune tantum, tantulum'ue consilium, quod non de meis rebus gestis ea, quæ mihi essent optatissima & pulcherrima, iudicarit? summū est populi R. populorumq; & gentium omnium ac Regum cōsilium: senatus decreuit, ut omnes, qui Remp. saluam esse uellent, ad me unū defendendum uenirent: ostenditq;, nec stare potuisse Remp. si ego nō fuissem restitutus; nec futuram esse ullam, si non redijssem. proximus est huic dignitati ordo equester: omnes omniū publicanorum societates de meo Consulatu ac de meis rebus gestis amplissima atque ornatissima decreta fecerūt.

ſcribæ, qui nobiſcum in rationibus, monimentiſq; publi=
cis uerſantur, non obſcurum de meis in Remp. beneficijs
ſuum iudicium decretumq; eſſe uoluerunt. nullum eſt in
hac urbe collegium, nulli pagani, aut montani, quoniam
plebi quoque urbanæ maiores noſtri conuenticula, et qua=
ſi conſilia quædam eſſe uoluerunt, qui non ampliſſime
non modo de ſalute mea, ſed etiam de dignitate decreue
rint. nam quid ego illa diuina atque immortalia munici
piorum, & coloniarum, & totius Italiæ decreta comme=
morem? quibus tanquã gradibus mihi uideor in cœlum
aſcendiſſe, non ſolum in patriam reuertiſſe. ille uero dies
quis fuit, cum te P. Lentule legem de me ferentem popu=
lus R. ipſe uidit, ſenſitq; quantus & quãta dignitate eſ=
ſes? cõſtat enim, nullis unquã comitijs campũ Martium
tanta celebritate, tanto ſplendore omnis generis hominũ,
ætatum, ordinum floruiſſe. omitto ciuitatum, nationum,
prouinciarũ, Regum, orbis denique terrarum de meis in
omnes mortales meritis unum iudicium, unumq; conſen=
ſum. aduentus meus, atque introitus in urbem qui fuit?
utrũ me patria ſic accepit, ut lucem ſalutemq; redditam
ſibi ac reſtitutam accipere debuit, an ut crudelem Tyrã=
num? quod uos Catilinæ gregales de me dicere ſoleba=
tis. itaq; ille unus dies, quo die me populus R. à porta in
Capitolium, atque inde domum ſua celebritate, lætitiaq;
comitatũ honeſtauit, tantæ mihi iucunditati fuit, ut tua
mihi conſcelerata illa uis non modo non propulſanda,
ſed etiam emenda fuiſſe uideatur. quare illa calamitas
(ſi ita eſt appellanda) excuſſit hoc genus totum male=
dicti, ne quiſquam audeat iam reprehendere Conſula=
tum meum, tot, tantis, tam ornatis iudicijs, teſtimo=

niĳs, auctoritatibus comprobatũ. quòd si in isto tuo maledicto probrũ non modo mihi nullũ obiectas, sed etiam laudem illustras meã: quid te aut fieri, aut fingi dementius potest? uno enim maledicto bis à me patriã seruatam esse concedis; semel, cũ id feci, quod omnes non negent immortalitati, si fieri potest, mandandum, tu supplicio puniendum putasti; iterum, cũ tuũ multorumq; propter te inflammatũ in bonos omnes impetũ meo corpore excepi, ne eam ciuitatem, quam seruassem inermis, armatus in discrimen adducerem. esto: non fuit in me pœna ulla peccati, at fuit iudicij: cuius? quis me unquã ulla lege interrogauit? quis postulauit? quis diem dixit? potest igitur damnati pœnã sustinere indemnatus? hoc tribunitium est? hoc populare est? quanquã ubi tu te popularem, nisi cum pro populo fecisti, potes dicere? scilicet: cum hoc iuris à maioribus proditũ sit, ut nemo ciuis R. aut libertatem, aut ciuitatem possit amittere, nisi ipse auctor factus sit. quod tu ipse potuisti in tua causa discere: credo enim, quãquam in illa adoptione legitime factum est nihil, tamen te esse interrogatum, auctor'ne esses, ut in te P. Fonteius uitæ necisq; potestatem haberet, ut in filio. quæro, si aut negasses, aut tacuisses, si tamen id XXX curiæ iussissent, num id iussum esset ratũ? certe non: quid ita? quia ius à maioribus nostris, qui non ficte & fallaciter populares, sed uere & sapienter fuerunt, ita comparatũ est, ut ciuis R. libertatem nemo posset inuitus amittere. quin etiam, si Decemuiri sacramentum in libertatem iniustum iudicassent, tamen, quotiescũque uellet quis, hoc in genere se rem iudicatam referre posse uoluerũt. ciuitatem uero nemo unquam ullo

populi iussu amittet inuitus. qui ciues R. in colonias Latinas proficiscebantur, fieri non poterant Latini, qui nõ erant auctores facti, nomenq; dederant. qui erant rerũ capitalium condemnati, non prius hanc ciuitatem amittebãt, quàm erãt in eã recepti, quò uertẽdi, hoc est mutãdi soli causa uenerant. id autem ut esset faciundũ, non ademptione ciuitatis, sed tecti, & aquæ, & ignis interdictione faciebant. populus R. L. Sylla Dictatore ferente, comitijs centuriatis, municipijs ciuitatem ademit, ademit ijsdem agros. de agris ratũ est: (fuit. n. populi potestas) de ciuitate ne tandiu quidem ualuit, quandiu illa Syllani temporis arma ualuerunt. hanc uero Volaterranis, cũ etiam tum essent in armis, L. Sylla uictor Rep. recuperata comitijs centuriatis ciuitatem eripere non potuit; hodieq; Volaterrani nõ modo ciues, sed etiam optimi ciues, fruũtur nobiscum simul hac ciuitate: consulari homini P. Clodius euersa Rep. ciuitatem adimere potuit, concilio aduocato, conductis operis non solũ egentium, sed etiam seruorum, Sedulio principe? qui se illo die confirmauit Romæ non fuisse. quòd si non fuit, quid te audacius, qui in eius nomen incideris? quid desperatius, qui ne ementiendo quidem potueris auctorem adũbrare meliorem? sin autem is primus sciuit, quod facile potuit propter inopiam tecti in foro pernoctans: cur non iuret se Gadibus fuisse, cũ tu te fuisse Interamnæ probaueris? hoc tu igitur homo popularis iure munitam ciuitatem, & libertatem nostrã putas esse oportere, ut, si Tribuno. pl. rogante, uelitis, iubeatis'ne, Sedulij centũ se uelle & iubere dixerint, possit unusquisque nostrum amittere ciuitatem? tum igitur maiores nostri populares non fuerunt, qui de

ciuitate, & libertate ea iura ſanxerunt, quæ nec uis tem porum, nec potentia magiſtratuum, nec res tum iudicata, nec denique uniuerſi populi R. poteſtas, quæ cæteris in rebus eſt maxima, labefactare poſſit. at tu etiam ereptor ciuitatis legem de iniurijs publicis tuliſti Anagnino neſcio cui Menulæ per gratiam, qui tibi ob eã legem ſtatuã in meis ædibus poſuit, ut locus ipſe in tua tanta iniuria legem, & inſcriptionem ſtatuæ refelleret. quæ res municipibus Anagninis ornatiſſimis multo maiori dolori fuit, quàm quæ idem ille gladiator ſcelera Anagniæ fecerat. quid? ſi ne ſcriptũ quidem unquam eſt in iſta ipſa rogatione, quam ſe Sedulius negat ſciuiſſe: tu huius, ut acta tui præclari Tribunatus hominis dignitate cohoneſtes, auctoritatem amplecteris? ſed tametſi nihil de me tuliſti, quo minus eſſem non modo in ciuium numero, ſed etiam in eo loco, in quo me honores populi R. collocauerunt: tamen ne eum tua uoce uiolabis, quem poſt nefarium ſcelus Conſulum ſuperiorum tot uides iudicijs ſenatus, populi R. totius Italiæ honeſtatũ? quem ne tum quidem, cũ aberã, negare poteras eſſe tua lege ſenatorem? ubi enim tuleras, ut mihi aqua, & ignis interdiceretur? quod Gracchus de P. Popilio, Saturninus de Metello tulit. homines ſeditioſiſſimi de optimis ac fortiſſimis ciuibus, non ut eſſet interdictum, quod ferri non poterat, tulerunt, ſed ut interdiceretur. ubi cauiſti, ne meo me loco Cenſor in ſenatũ legeret? quod de omnibus, etiam qui- * buſdam damnatis interdictum eſt, ſcriptũ eſt in legibus. quære hoc ex Clodio ſcriptore legũ tuarum: iube adeſſe: latitat omnino: ſed ſi requiri iuſſeris, inuenient hominem apud ſororem tuam occultantem ſe capite demiſſo. ſed ſi

patrem tuũ, ciuem mediusfidius egregium, dissimilemq; uestri, nemo unquam sanus exulem appellauit, qui, cum de eo Tribunus pl. promulgasset, adesse propter iniquitatem illius Cinnani temporis noluit, eiq; imperium est abrogatum; si in illo pœna legitima turpitudinem nõ habuit propter uim temporũ: in me, cui dies dicta nunquã est, qui reus non fui, qui nunquam sum à Tribuno pl. citatus, damnati pœna esse potuit, ea præsertim, quæ ne in ipsa quidem rogatione perscripta est? at uide, quid intersit inter illum iniquissimũ patris tui casum, & hãc fortunam conditionemq; nostram. patrem tuum, ciuem optimum, clarissimi uiri filium, qui si uiueret, qua seueritate fuit, tu profecto nõ uiueres, L. Philippus Censor auunculum suũ præteriit in recitando senatu: nihil enim poterat dicere, quare rata non essent, quæ erant acta in ea Rep. in qua se illis ipsis temporibus Censorem esse uoluisset. me L. Cotta, homo censorius, in senatu iuratus dixit, se, si Censor tum esset, cum ego aberam, meo loco senatorem recitaturum fuisse. quis in meũ locum iudicem subdidit? quis meorum amicorum testamentũ discessu meo fecit, qui mihi nõ idem tribuerit, quod et si adessem? quis me nõ modo ciuis, sed socius recipere contra tuã legem, & iuuare dubitauit? denique uniuersus senatus multo ante, q̃ est lata lex, de me gratias agendas censuit ciuitatibus iis, quæ M. Tullium, tantum ne? immo etiã ciuem optime de Rep. meritũ recepissent. & tu unus, pestifer ciuis, eũ restitutũ negas esse ciuem, quem eiectum uniuersus senatus nõ modo ciuem, sed etiã egregiũ ciuem semper putauit? at uero, ut annales populi R. et monimenta uetustatis loquuntur, Censor ille Quintius, & M. Furius

Camillus, et M. Seruilius Ahala, cũ essent optime de Rep. meriti, tamen populi incitati uim, iracũdiamq; subierũt; damnatiq; comitijs centuriatis cum in exilium profugissent, rursus ab eodem populo placato sunt in suam pristinam dignitatem restituti. quòd si ijs dãnatis nõ modo nõ imminuit calamitas clarissimi nominis gloriã, sed etiam honestauit: (nam etsi optabilius est, cursum uitæ cõficere sine dolore, & sine iniuria, tamen ad immortalitaté gloriæ plus affert desideratum esse à suis ciuibus, quàm omnino nunquam esse uiolatũ) mihi sine ullo iudicio populi profecto, tum amplissimis omnium iudicijs restituto, maledicti locũ, aut criminis obtinebit? fortis & constans in optima ratione ciuis P. Popilius semper fuit: tamen eius in omni uita nihil est ad laudé illustrius, quàm calamitas ipsa: quis. n. iam meminisset eũ bene de Rep. meritum, nisi & ab improbis expulsus esset, & per bonos restitutus? Q. Metelli præclarũ imperium in re militari fuit, egregia Censura, omnis uita plena grauitatis: tamen huius uiri laudem ad sempiternam memoriam temporis calamitas propagauit. quòd si & illis, qui expulsi sunt inique, sed tamen legibus, reducti inimicis interfectis, rogationibus tribunitijs, non auctoritate senatus, non comitijs centuriatis, non decretis Italiæ, non desiderio ciuitatis, inimicorum iniuria probro non fuit: in me, qui profectus sum integer, abfui simul cum Rep. redij cum maxima dignitate, te uiuo, fratre tuo altero Consule reducente, altero Prætore petente, tuũ scelus meum probrum putas esse oportere? ac si me populus R. incitatus iracundia, aut inuidia è ciuitate eiecisset, idemq; postea mea in Remp. beneficia recordatus se collegisset, temeri=

tatem atque iniuriam ſuam reſtitutione mea reprehédiſſet: tamen profecto nemo tam eſſet amens, qui mihi populi tale iudicium non dignitati potius, q̃ dedecori putaret eſſe oportere. nunc uero cum me in iudicium populi nemo omnium uocarit; condemnari non potuerim, qui accuſatus non ſim; denique ne expulſus quidem ita ſim, ut, ſi contenderem, ſuperare nõ poſſem; cõtraq; à populo R. ſemper ſim defenſus, amplificatus, ornatus: quid eſt, quare quiſquã mihi ſe ipſa populari ratione anteponat? an tu populum R. eſſe illum putas, qui conſtat ex ijs, qui mercede conducuntur, qui impelluntur ut uim afferant magiſtratibus? ut obſideant ſenatũ? optent quotidie cædem, incendia, rapinas? quem tu tamẽ populum niſi tabernis clauſis frequentare non poteras: cui populo duces Lentidios, Lollios, Sergios præfeceras. ò ſpeciem, dignitatemq; populi R. quam Reges, quam nationes exteræ, quã gentes ultimæ pertimeſcunt, multitudinem hominum ex ſeruis conductis, ex facinoroſis, ex egentibus congregatã. illa fuit pulchritudo populi R. illa forma, quam in campo uidiſti tum, cum etiam tibi contra ſenatus, totiusq; Italiæ auctoritatem & ſtudium dicendi poteſtas fuit. ille, ille populus eſt dominus Regum, uictor, atque imperator omnium gentium, quem illo clariſſimo die ſcelerate uidiſti tum, cum omnes principes ciuitatis, omnes ordinum atque ætatum omnium ſuffragium ſe non de ciuis, ſed de ciuitatis ſalute ferre cenſebant, cum denique homines in campum non tabernis, ſed municipijs clauſis uenerunt. hoc ego populo, ſi tum Conſules aut fuiſſent in Rep. aut omnino non fuiſſent, nullo labore, tuo præcipiti furori, atque impio ſceleri reſtitiſſem: ſed publicam cauſam cõ=

tra uim armatam, sine populi præsidio suscipere nolui: non quo mihi P. Scipionis fortissimi uiri uis intima priuati hominis displiceret: sed Scipionis factum statim P. Mutius Consul, qui in gerenda Rep. putabatur fuisse segnior, gesta multis S.C. non modo defendit, sed etiam ornauit. mihi aut, te interfecto, cum Consulibus; aut, te uiuo, & tecũ, & cũ illis armis decertandum fuit. erant eo tempore multa etiam alia metuenda. ad seruos medius fidius res peruenisset: tantũ homines impios ex uetere illa coniuratione inustum nefarijs mentibus bonorum odium retinebat. Hic tu me etiam gloriari uetas: negas esse ferenda, quæ soleam de me prædicare: & homo facetus inducis etiam sermonem urbanum, ac uenustum, me dicere solere, esse me Iouem; eũdemq; dictitare, Mineruã esse sororem meam. non tam insolens sum, qui Iouem esse me dicam; non tam ineruditus, qui Mineruam Iouis sororem, meam esse sororem existimem. sed tamen ego mihi sororem uirginem ascisco: tu sororem tuã uirginem esse non siuisti. sed uide, ne tu te debeas Iouẽ dicere, quòd tu iure eandem sororem & uxorem appellare possis. & quoniam hoc reprehendis, quod solere me dicas de me ipso gloriosius prædicare: quis unquam audiuit, cũ ego de me, nisi coactus ac necessario, dicerem? nam si, cũ mihi furta, largitiones, libidines obijciuntur, ego respondere soleo, meis consilijs, periculis, laboribus patriam esse conseruatam, non tam sum existimandus de gestis rebus gloriari, quàm de obiectis non confiteri. sed si mihi ante hæc durissima Reip. tempora nihil unquam aliud obiectum est, nisi crudelitas illius temporis, cum à patria perniciem depuli: quid, me huic maledicto utrum non re=

ſpondere, an demiſſe reſpondere decuit? ego uero etiam Reip. ſemper intereſſe putaui, me illius pulcherrimi facti, quod ex auctoritate ſenatus, cõſenſu bonorum omnium, pro ſalute patriæ geſſiſſem, ſplendorem uerbis, dignitatemq; retinere: præſertim cum mihi uni in hac Rep. audiente populo R. opera mea hanc urbem, & hãc Remp. eſſe saluã, iurato dicere fas fuiſſet. extinctũ eſt iam illud maledictum crudelitatis, quòd me non ut crudelem Tyrannum, ſed ut mitiſſimum parentem, omnium ciuium ſtudijs deſideratum, repetitum, accerſitum uident. aliud exortum eſt. obijcitur mihi meus ille diſceſſus: cui ego crimini reſpõdere ſine mea maxima laude nõ poſſum: quid enim Pontifices debeo dicere? peccati me conſcientia profugiſſe? at id, quod mihi crimini dabatur, non modo peccatum non erat, ſed erat res poſt natos homines pulcherrima. iudicium populi pertimuiſſe? at id nec propoſitum ullum fuit, &, ſi fuiſſet, duplicata gloria diſceſſiſſem. bonorum mihi præſidium defuiſſe? falſum eſt. me mortẽ timuiſſe? turpe eſt. dicendũ igitur eſt id, quod nõ dicerem niſi coactus: (nihil. n. unquã de me dixi ſublatius aſciſcẽdæ laudis cauſa potius, q̃ criminis depellendi) dico igitur, & quàm poſſum maxima uoce dico, cum omnium perditorum, & coniuratorum incitata uis duce Tribuno pl. Conſulibus auctoribus, afflicto ſenatu, perterritis equitibus R. ſuſpenſa ac ſolicita tota ciuitate, non tam in me impetum faceret, quàm per me in omnes bonos; me uidiſſe, ſi uiciſſem, tenues Reip. reliquias; ſi uictus eſſem, nullas futuras. quod cum iudicaſſem, defleui coniugis miſeræ diſſidium, liberorum chariſſimorum ſolitudinem, fratris abſentis amantiſſimi atque optimi caſum, ſubi-

tas fundatissimæ familiæ ruinas : sed his omnibus rebus uitam anteposui meorum ciuium ; remq; publicam concidere unius discessu, quàm omnium interitu occidere malui : speraui id, quod accidit, me iacẽtem posse à uiuis uiris fortibus excitari ; si unà cum bonis interiissem, nullo modo posse recreari. accepi Põtifices magnũ, atque incredibilem dolorem: non nego, neque istam mihi ascisco sapiẽtiam, quam non nulli in me requirebant, qui me animo nimis fracto esse, atque afflicto loquebantur. an ego poteram, cum à tot rerum tanta uarietate diuellerer, quas ic circo prætereo, quòd ne nũc quidẽ sine fletu cõmemorare possum, inficiari me esse hominem, & cõmunem naturæ sensum repudiare ? tũ uero neque illud meum factũ laudabile, nec beneficium ullum à me in Remp. profectum dicerem, si quidem ea Reip. causa reliquissem, quibus æquo animo carerem ; eamq; animi duritiam, sicut corporis, quod cũ uritur non sentit, stuporem potius, q̃ uirtutem putarẽ. suscipere tantos animi dolores, atque ea, quæ capta urbe accidunt uictis, stante urbe unum perpeti, & iam se uidere distrahi à complexu suorum, disturbari tecta, diripi fortunas, patriæ denique causa patriam ipsam amittere, spoliari populi R. beneficijs amplissimis, præcipitari ex altissimo dignitatis gradu, uidere prætextatos inimicos non dum morte complorata arbitria petẽtes funeris, hæc omnia subire conseruandorũ ciuium causa, atque ita, ut dolenter absis, nõ tam sapiens, q̃ ij qui nihil curant, sed tam amans tuorum, ac tui, q̃ cõmunis humanitas postulat ; ea laus præclara ac diuina : nã qui ea, quæ nunquã chara atque iucũda duxit, æquo animo Reip. causa deserit, nullã beneuolẽtiã insignẽ in Remp.

declarat:

declarat : qui autem ea relinquit Reip. causa, à quibus cum summo dolore diuellitur, ei patria chara est, cuius salutem charitati anteponit suorũ. quare disrumpatur licet ista furia, atque audiat hæc ex me, quoniam lacessiuit. bis seruaui ; ut Consul togatus armatos uicerim ; priuatus Cõsulibus armatis cesserim : utriusque tẽporis fructum tuli maximũ ; superioris, quòd ex senatus auctoritate & senatum, & omnes bonos meæ salutis causa mutata ueste uidi ; posterioris, quòd et senatus, et populus R. & omnes mortales & priuatim, & publice iudicarunt, sine meo reditu Remp. saluã esse nõ posse. sed hic meus reditus Pontifices uestro iudicio cõtinetur. nam si uos me in meis ædibus collocatis, id quod in omni mea causa semper studijs, consilijs, auctoritatibus, sententijsq; fecistis : uideo me plane ac sentio restitutum. sin mea domus nõ modo mihi nõ redditur, sed etiã monimẽtum præbet inimico doloris mei, sceleris sui, publicæ calamitatis : quis erit, qui hũc reditum potius, q̃ pœnam sempiternam putet? in conspectu præterea totius urbis domus est mea Põtifices : in qua si manet illud non monimentum urbis, sed sepulcrum inimico nomine inscriptum, demigrandum potius aliquò est, q̃ habitandum in ea urbe, in qua tropæa & de me, & de Rep. uideam cõstituta. an ego tãtam aut animi duritiem habere, aut oculorum impudentiam possim, ut cuius urbis seruatorem me esse senatus omnium assensu toties iudicarit, in ea possim intueri domũ meam euersam nõ ab inimico meo, sed ab hoste commu ni, & ab eodem extructam, & positam in oculis ciuitatis, ne unquã conquiescere possit fletus bonorũ? Sp. Melij regnum appetentis domus est cõplanata : ecquid aliud

æquum accidiſſe Melio populus R. iudicauit? nomine ipſo
Aequimelij ſtultitia pœna comprobata eſt. Sp. Caſſij do
mus ob eandem cauſam euerſa, atq; in eodem loco ædes
poſita Telluris. in Vacci pratis domus fuit M. Vacci, quæ
publicata eſt & euerſa, ut illius facinus memoria & no
mine loci notaretur. M. Manlius cum ab aſcenſu Capito
lij Gallorum impetum repuliſſet, nõ fuit cõtentus benefi=
cij ſui gloria, regnum appetiſſe eſt iudicatus: ergo eius
domum euerſam duobus lucis cõueſtitam uidetis. quam
igitur maiores noſtri ſceleratis ac nefarijs ciuibus maxi=
mam pœnã conſtitui poſſe arbitrati ſunt, eãdem ego ſub=
ibo ac ſuſtinebo, ut apud poſteros noſtros non extinctor
coniurationis et ſceleris, ſed auctor et dux fuiſſe uidear?
hanc uero Pontifices labem turpitudinis, & incõſtantiæ
poterit populi R. dignitas ſuſtinere, uiuo ſenatu, uobis
principibus publici conſilij, ut domum M. Tullij Ciceronis
cum domo Fuluij Flacci ad memoriam pœnæ publice cõ
ſtitutæ coniuncta eſſe uideatur? M. Flaccus, quia cum
C. Graccho contra ſalutem Reip. fecerat, et ſenatus ſen
tentia eſt interfectus, & eius domus euerſa, & publica=
ta eſt: in qua porticum poſt aliquanto Q. Catulus de
manubijs Cimbricis fecit. iſta autem fax ac furia pa=
triæ, cum urbem Piſone & Gabinio ducibus cepiſſet, oc=
cupaſſet, teneret, uno eodemq; tempore & clariſſimi ui=
ri mortui monimenta delebat, & meam domum cum
M. Flacci domo coniungebat, ut qua pœna ſenatus affe=
cerat euerſorem ciuitatis, eadem iſte oppreſſo ſenatu affi=
ceret eum, quem P. C. cuſtodem patriæ iudicaſſent. hanc
uero in Palatio, atque in pulcherrimo urbis loco porti=
cum eſſe patiemini, furoris tribunitij, ſceleris conſula=

ris, crudelitatis coniuratorum, calamitatis Reip. doloris mei defixum indicium ad memoriam omnium gentium ſempiternam ? quam porticum pro amore, quem habetis in Remp. & ſemper habuiſtis, non modo ſententijs, ſed, ſi opus eſſet, manibus ueſtris diſturbare cuperetis. niſi quem forte illius caſtiſſimi ſacerdotis ſuperſtitioſa dedicatio deterret. ò rem, quam homines ſoluti, à cura liberati ridere non deſinant, triſtiores autem ſine maximo dolore audire non poſſint. P.'ne Clodius, qui ex Pontificis maximi domo religionem eripuit, is in meam intulit ? hunc, inquam, etiam uos, qui eſtis antiſtites cerimoniarum & ſacrorum, auctorem habetis, & magiſtrum publicæ religionis ? ò dij immortales (uos enim hæc audire cupio) P. Clodius ueſtra ſacra curat ? ueſtrum numen horret ? res omneis humanas religione ueſtra contineri putat ? hic non illudit auctoritati horum omniũ, qui adſunt, ſummorum uirorum ? non ueſtra Pontifices grauitate abutitur ? ex iſto ore religionis uerbum excidere, aut elabi poteſt ? cum tu eodem ore accuſando ſenatum, quòd ſeuere de religione decerneret, impuriſſime teterrimeq; uiolaſti. aſpicite, aſpicite Pontifices hominem religioſum, et, ſi uobis uidetur, quod eſt bonorum Pontificum, monete eum, modum quendam eſſe religionis, nimium eſſe ſuperſtitioſum non oportere. quid tibi neceſſe fuit anili ſuperſtitione homo fanatice ſacrificium, quod alienæ domi fieret, inuiſere ? quæ autẽ te tanta mentis imbecillitas tenuit, ut non putares deos ſatis poſſe placari, niſi etiam muliebribus religionibus te implicuiſſes ? quem unquam audiſti maiorum tuorum, qui & ſacra priuata coluerunt, & publicis ſa=

cerdotijs præfuerunt, cum sacrificium Bonæ deæ fieret, interfuisse? neminẽ, ne illum quidem, qui cæcus factus est. ex quo intelligitur, multa in uita falso homines opinari; cum ille, qui nihil uiderat sciens, quod nefas esset, lumina amisit; istius, qui nõ solum aspectu, sed etiam incesto flagitio, & stupro polluit cerimonias, pœna omnis oculorum ad cæcitatem mẽtis est cõuersa. hoc auctore tam casto, tã religioso, tam sancto, tam pio potestis Põtifices nõ cõmoueri, cum suis dicat se manibus domũ ciuis optimi euertisse, & eam ijsdem manibus consecrasse? quæ tua fuit cõsecratio? tulerã, inquit, ut mihi liceret. quid? non exceperas, ut, si quod ius non esset rogare, ne esset rogatum? ius igitur statuetis esse, uniuscuiusque uestrũ sedes, aras, focos, deos penates subiectos esse libidini tribunitiæ? in quem quisque per homines concitatos irruerit, quem impetu perculerit, huius domũ nõ solum affligere, quod est præsentis insaniæ, quasi tempestatis repentinæ, sed etiam in posterum tempus religione sempiterna obligare? equidem sic accepi Pontifices, in religionibus suscipiendis caput esse, interpretari, quæ uoluntas deorum immortalium esse uideatur: nec est ulla erga deos pietas, nisi honesta de numine eorum ac mẽte opinio, cum expeti nihil ab ijs, quod sit iniustum ac inhonestum, arbitrere. hominem inuenire ista labes tum, cum omnia tenebat, neminem potuit, cui ædes meas addiceret, cui traderet, cui donaret: ipse, cum loci illius, cum ædium cupiditate flagraret, ob eamq; causam unã una iusta illa rogatione sua uir bonus dominũ se in meis bonis esse uoluisset, tamen illo ipso in furore suo non est ausus meam domum, cuius cupiditate inflãmatus erat, possidere. deos immortales existimatis, cuius labore

& consilio sua ipsi templa tenuerunt, in eius domũ afflictam, & euersam per unius hominis sceleratissimi nefarium latrocinium immigrare uoluisse? ciuis est nemo in tanto populo, extra contaminatam illam & cruentam P. Clodij manum, qui rem ullam de meis bonis attigerit, qui non pro suis opibus in illa tempestate defenderit. at, qui aliqua se contagione prædæ, societatis, emptionis cõtaminauerũt, nullius neque priuati, neque publici iudicij pœnam effugere potuerunt. ex his igitur bonis, quorum nemo rem ullam attigit, qui nõ omnium iudicio sceleratissimus haberetur, dij immortales domũ meam concupiuerunt? ista tua pulchra Libertas deos penates, & familiares meos lares expulit, ut à te ipsa tãquam in captiuis sedibus collocaretur? quid est sanctius, quid omni religione munitius, quàm domus uniuscuiusque ciuium? hic aræ sunt, hic foci, hic dij penates, hic sacræ religionis ceremoniæ cõtinentur: hoc perfugium est ita sanctũ omnibus, ut inde abripi neminem fas sit. quo magis est furor istius ab auribus uestris repellendus: qui, quæ maiores nostri religionibus tuta nobis, & sancta esse uoluerunt, ea iste non solũ cõtra religionem labefactauit, sed etiam ipsius religionis nomine euertit. at quæ dea est? bonam esse oportet, quando quidem est abs te dedicata. Libertas, inquit, est. eam tu igitur domi meæ collocasti, quam ex urbe tota sustulisti? tu, cum collegas tuos summa potestate præditos negares liberos esse; cum in templum Castoris aditus esset apertus nemini; cum hũc clarissimum uirum, summo genere natum, summis populi beneficijs usum, Pontificem, & consularem, & singulari bonitate & modestia præditum, quem quibus oculis aspicere au=

deas, ſatis mirari nõ queo, audiente populo R. à pediſe-
quis conculcari iuberes; cum indemnatum exturbares
priuilegijs tyrãnicis irrogatis; cum principem orbis ter-
ræ uirũ incluſum domi cõtineres; cum forum armatis
cateruis perditorum hominũ poſſideres: Libertatis ſimu-
lacrum in ea domo collocabas, quæ domus erat ipſa indi-
cio tui crudeliſſimi dominatus, & miſerrimæ populi R.
ſeruitutis? eum ne potiſſimum Libertas domo ſua debuit
pellere, qui niſi fuiſſet, in ſeruorũ poteſtatem ciuitas tota
ueniſſet? at unde inuenta eſt iſta Libertas? quæſiui enim
diligenter. Tanagræa quædam meretrix fuiſſe dicitur.
eius non longe à Tanagris ſimulacrũ è marmore in ſe-
pulcro poſitum fuit. hoc quidã homo nobilis, non alienus
ab hoc religioſo Libertatis ſacerdote, ad ornatum Aedili-
tatis ſuæ deportauit: etenim cogitarat omneis ſuperio-
res muneris ſplendore ſuperare: itaque omnia ſigna, ta-
bulas, ornamentorũ quod ſuperfuit in fanis, & cõmuni-
bus locis, tota è Græcia atque inſulis omnibus honoris po-
puli R. cauſa ſanè frugaliter domũ ſuã deportauit. is põ
ſteaquã intellexit, poſſe ſe interuerſa Aedilitate à L. Piſo
ne Cõſule Prætorem renũciari, ſi modo eadem prima li-
tera cõpetitorem habuiſſet aliquem, Aedilitatem duobus
in locis partim in arca, partim in hortis ſuis collocauit: ſi
gnũ de buſto meretricis ablatũ iſti dedit, quod eſſet ſignũ
magis iſtorũ, quàm publicæ libertatis. hãc deam quiſquã
uiolare audeat, imaginem meretricis, ornamentũ ſepul-
cri, à fure ſublatam, à ſacrilego collocatam? hæc me do-
mo mea pellet? hæc ultrix afflictæ ciuitatis, Reip. ſpolijs
ornabitur? hæc erit in eo monimento, quod poſitum eſt,
ut eſſet indicium oppreſſi ſenatus ad memoriam ſempi-

ternam turpitudinis? ò Q. Catule (patrem'ne appellem, an filium? recentior memoria filij est, & cum rebus meis gestis coniunctior) tantum'ne te fefellit, cum mihi summa, & quotidie maiora præmia in Rep. fore putabas? negabas fas esse duos Consules esse in hac ciuitate inimicos Reip. duo sunt inuenti, qui senatũ Tribuno furenti constrictum traderent, qui pro me patres conscriptos deprecari, & populo supplices esse edictis atque imperio uetarent, quibus spectantibus domus mea disturbaretur, diriperetur, qui denique ambustas fortunarum mearum reliquias suas in domos comportari iuberent. uenio nunc ad patrem. tu Q. Catule M. Fuluij domum, cum is fratris tui socer fuisset, monimentum tuarum manubiarum esse uoluisti, ut eius, qui perniciosa Reip. consilia cepisset, omnis memoria funditus ex oculis hominum ac mentibus tolleretur. hoc si quis tibi ædificanti illam porticum diceret, fore tempus, cum is Tribunus pl. qui auctoritatem senatus, iudicium bonorum omnium neglexisset, tuum monimentum cõsulibus non modo inspectantibus, uerum adiuuantibus disturbaret, euerteret, idq; cum eius ciuis, qui Remp. ex senatus auctoritate Consul defendisset, domo coniungeret: non ne responderes, id nisi euersa ciuitate accidere nõ posse? at uidete hominis intolerabilem audaciam cũ proiecta quadã & effrenata cupiditate. monimentũ iste nunquã aut religionem ullã excogitauit: habitare laxe & magnifice uoluit, duasq; & magnas & nobiles domos coniungere: eodem puncto temporis, quo meus discessus isti caussam cædis eripuit, à Q. Seio contendit, ut sibi domum uenderet. cum ille id negaret, primo se luminibus eius esse

obstructurum minabatur. affirmabat Posthumus, se uiuo illam domũ istius nũquam futurã. acutus adolescens ex ipsius sermone intellexit, quid fieri oporteret: hominem ueneno apertissime sustulit: emit domum litigatoribus defatigatis propè dimidio carius, quàm æstimabat. quorsum igitur hæc oratio pertinet? domus mea illa propè tota uacua est: uix pars ædium mearum decima ad Catuli porticum accessit. causa fuit ambulatio, & monimentum, & ista Tanagræa, oppressa Libertate libertas. in Palatio, pulcherrimo prospectu porticũ cum conclauibus pauimentatam trecentum pedum concupierat, amplissimum peristylum, cætera eiusmodi, facile ut omnium domos & laxitate & dignitate superaret. & homo religiosus, cum ædes meas idem emeret & uenderet, tamen illis tantis tenebris non est ausus suum nomen emptioni illi ascribere: posuit scilicet Statonem illũ, hominem sua uirtute egentem, ut is, qui in Marsis, ubi natus est, tectũ, quod imbris uitandi causa succederet, nullũ haberet, ædes in Palatio nobilissimas emisse se diceret. inferiorem ædium partem assignauit non suæ genti Fonteiæ, sed Clodiæ, quã reliquit: quem in numerũ ex multis Clodijs nemo nomen dedit, nisi aut egestate, aut scelere perditus. hãc uos Pontifices tam uariam, tam nouã in omni genere uoluntatem, impudentiã, audaciã, cupiditatem cõprobabitis? Pontifex, inquit, affuit. nõ te pudet, cũ apud Pontifices res agatur, Põtificem, dicere, nõ collegium Pontificum, affuisse? præsertim cum Tribunus pl. uel denunciare potueris, uel etiam cogere? esto: collegium non adhibuisti: quid? de collegio quis tandem affuit? posuerat enim auctoritatem in uno, quæ est in his

omnibus. sed tamen auget & ætas, et honos dignitatem. opus erat etiam scientia: quam etsi omnes cõsecuti sunt, tamen certe peritiores uetustas facit. quis ergo affuit? frater, inquit, uxoris meæ. si auctoritatem quærimus, etsi id est ætatis, ut non dum consecutus sit; tamen quãta est in adolescente auctoritas, ea propter tãtam coniunctionem affinitatis minor est putãda. sin autem scientia est quæsita, quis erat minus peritus, quàm is, qui paucis illis diebus in collegium uenerat? qui etiam tibi erat magis obstrictus beneficio recenti, cum se fratrem uxoris tuæ fratri tuo germano antelatum uidebat. etsi in eo prouidisti, ne frater te accusare posset. hanc tu igitur dedicationem appellas, ad quam non collegium, non honoribus populi R. ornatum Pontificem, nõ denique adolescentem quenquam, cum haberes in collegio familiarissimos, adhibere potuisti? affuit is, si modo affuit, quem tu impulisti: soror rogauit, mater coegit. uidete igitur Põtifices, quid statuatis in mea causa de omnium fortunis. uerbo ne Pótifices putatis, si is postem tenuerit, & aliquid dixerit, domũ uniuscuiusq; cõsecrare posse? an cũ istæ dedicationes, & templorum, & delubrorum religiones ad honorem deorum immortalium sine ulla ciuium calamitate à maioribus nostris cõstitutæ sint; est inuentus Tribunus pl. qui consularibus copijs instructus, omni impetu furoris in eum ciuem irruerit, quem perculsum ipsa Resp. suis manibus extolleret? quid, si quis similis istius (neque enim iam deerunt, qui imitari uelint) aliquem mei dissimilem, cui Resp. non tantum debeat, per uim afflixerit, domũ eius per Pontificem dedicarit; id uos ista auctoritate constituetis ratum esse oportere? dicitis, quem repe=

riet Pōtificem? quid? & Tribunus pl. idem esse nō potest Pōtifex? M. Drusus ille, clarissimus uir, Tribunus pl. Pontifex fuit. ergo, si is Q. Cepionis inimici sui postem ædium tenuisset, & pauca uerba fecisset, ædes Cepionis essent dedicatæ? nihil loquor de Pontificis iure, nihil de ipsius uerbis dedicationis, nihil de religione, cerimonijs: nō dissimulo me nescire ea, quæ etiā si scirem, dissimularem, ne alijs molestus, uobis etiam curiosus uiderer: etsi effluunt multa ex uestra disciplina, quæ etiā ad nostras aures sæpe permanāt. postem teneri in dedicatione oportere, uideor audisse, templi: ibi enim postis est, ubi templi aditus est, & ualuæ. ambulationis postes nemo unquā tenuit in dedicando. simulacrum autem aut arā si dedicasti, sine religione loco moueri potest. sed iam hoc dicere tibi non licebit, quoniam Pōtificem postem tenuisse dixisti. quāquā quid ego de dedicatione loquar? aut quid de uestro iure, et religione, cōtra quàm proposuerā, disputabo? ego uero si omnia solennibus uerbis ueteribus, & priscis institutis acta esse dicerem, tamen me Reip. iure defenderem. an, cū tu eius ciuis discessu, cuius unius opera senatus, atque omnes boni ciuitatem esse incolumem toties iudicassent, oppressam teterrimo latrocinio cū duobus sceleratissimis Cōsulibus Rēp. teneres; domū eius, qui patriam à se seruatā perire suo nomine noluisset, per Pōtificem aliquem dedicasses: posset recreata Resp. sustinere? date de hac religione aditū Pontifices: iam nullum fortunis cōmunibus exitum reperietis. an, si postem tenuerit Pontifex, & uerba ad religionem deorū immortalium composita ad perniciem ciuium trāstulerit, ualebit ad iniuriam nomen sanctissimū religionis: si Tribu-

nus pl. uerbis non minus priscis & penè solennibus bona ciuis cuiuspiam consecrarit, nō ualebit? atqui C. Atinius patrum memoria bona Q. Metelli, qui eum ex senatu Censor eiecerat, aui tui Q. Metelle, & tui P. Seruili, & proaui tui P. Scipio, cōsecrauit foculo posito in rostris, adhibitoq; tibicine. quid tum? nū ille furor Tribuni pl. ductus ex non nullis ueterū temporum exemplis fraudi Metello fuit summo illi & clarissimo uiro? certe non fuit. uidimus hoc idem Cn. Lentulo Censori Tribunum pl. facere: nūquid igitur is bona Lentuli religionē obligauit? sed quid ego cæteros? tu, tu, inquā, capite uelato, concione aduocata, foculo posito, bona tui Gabinij, cui regna omnia Syrorum, Arabum, Persarumq; donaras, consecrasti. quòd si tum nihil est actum, quid in meis bonis agi potuit? sin est ratum, cur ille gurges heluatus tecum simul Reip. sanguinem, ad cœlum tamen extruxit uillam in Tusculano uisceribus ærarij? mihi meas ruinas, quarum ego similem totā urbem esse passus non sum, afficere nō licuit? omitto Gabiniū. quid? exemplo tuo bona tua nō ne L. Mūmius, uir omnium fortissimus atque optimus, cōsecrauit? quod si, quia ad te pertinet, ratum esse negas oportere: ea iura cōstituisti in præclaro Tribunatu tuo, quibus in te conuersis, recusares, alios euerteres? sin ista cōsecratio legitima est: quid est, quod profanum in tuis bonis esse possit? an consecratio nullū habet ius, dedicatio est religiosa? quid ergo illa tua tum obtestatio tibicinis? quid foculus? quid preces? quid prisca uerba uoluerūt? ementiri, fallere, abuti deorum immortalium numine ad hominum timorem uoluisti? nā si est illud ratū, mitto Gabiniū, tua domus certe, et quid-

quid habes aliud, est Cereri consecratum. sin ille ludus fuit, quid te impurius, qui religiones omneis pollueris aut ementiendo, aut stuprãdo? iam fateor, inquit, in Gabinio me nefarium fuisse. quippe uides pœnã illam à te in alium institutam, in te ipsum esse conuersam. sed homo omnium scelerum flagitiorumq; documentũ, quod in Gabinio fateris, cuius impudicitiam pueritiæ, libidines adolescentiæ, dedecus & egestatem reliquæ uitæ, latrocinium Cõsulatus uidimus, cui ne ista quidem ipsa calamitas iniuria potuit accidere, id in me infirmas: & grauius esse dicis, quod uno adolescente, quàm quod concione tota teste effecisti. dedicatio magnam, inquit, habet religionem. non ne uobis Numa Pompilius uidetur loqui? discite orationem Pontifices & uos Flamines, etiam tu Rex disce à gentili homine tuo: quãquã ille gentem istã reliquit: sed tamen disce ab homine religionibus dedito, iusto, tum omnium religionũ perito. quid? in dedicatione nõ ne, & quis dicit, et quid, & quo modo, quæritur? an tu hæc ita cõfundis & perturbas, ut, quicũque uelit, quod uelit, quo modo uelit, possit dedicare? quis eras tu, qui dedicabas? quo iure? qua lege? quo exemplo? qua potestate? ubi te isti rei populus R. præfecerat? uideo. n. esse legem ueterem tribunitiã, quæ uetet iniussu plebis ædes, terrã, arã cõsecrare. neque tũ hoc ille Q. Papirius, qui hãc legem rogauit, sensit: neque suspicatus est fore periculũ, ne domicilia aut possessiones indemnatorũ ciuium cõsecrarentur: neque. n. id fieri fas erat, neque quisquã fecerat: neque erat causa, cur prohibendo non tam deterrere uideretur, quàm admonere. sed quia cõsecrabãtur ædes, nõ priuatorũ domicilia, sed quæ sacræ nominãtur; cõsecrabãtur

agri,non ita ut noſtra prædia, ſi quis uellet, ſed ut impe
rator agros de hoſtibus captos conſecraret ; ſtatuebantur
aræ,quæ religionem afferrent,ipſo ſi loco eſſent conſecra=
tæ:hæc niſi plebs iuſſiſſet, fieri uetuit. quæ ſi tu interpre=
taris de noſtris ædibus atque agris ſcripta eſſe, non repu=
gno: ſed quæro,quæ lex lata ſit,ut tu meas ædeis cõſecra
res, ubi tibi hæc poteſtas data ſit, quo iure feceris. neque
ego nunc de religione,ſed de bonis omnium noſtrum,nec
de pontificio, ſed de iure publico diſputo. Lex Papiria ue=
tat ædeis iniuſſu plebis conſecrari. ſit ſanè hoc de noſtris
ædibus,ac non de publicis templis. unum oſtende uerbum
cõſecrationis in ipſa tua lege, ſi illa lex eſt,ac nõ uox ſce
leris & crudelitatis tuæ. quòd ſi tibi tũ in illo Reip. nau
fragio omnia in mentẽ uenire potuiſſent, aut ſi tuus ſcri
ptor in illo incẽdio ciuitatis non ſyngraphas cũ Byzantijs
exulibus,& cum Legatis regijs faceret, ſed uacuo animo
tibi iſta non ſcita, ſed portenta conſcriberet : eſſes omnia
ſi minus re,at uerbis legitimis conſecutus. ſed uno tempo
re cautiones fiebãt pecuniarum, fœdera feriebantur pro
uinciarum, Regum appellationes uenales erant, ſeruorũ
omnium uicatim celebrabatur tota urbe deſcriptio, ini=
mici in gratiam reconciliabantur,imperia aſcribebantur
nouæ iuuentuti, Q. Seio uenenum miſero parabatur,de
Cn. Pompeio propugnatore & cuſtode imperij interfi=
ciendo cõſilia inibantur, ſenatus ne quid eſſet, ut lugerẽt
boni ſemper,ut capta Reſp. Conſulum proditione, ui tri=
bunitia teneretur. hæc cum tot tantáq; agerentur,nõ mi
rum eſt, præſertim in furore animi,& cæcitate,multa il
lum,& te fefelliſſe. at uidete,quãta ſit uis huius Papiriæ
legis in re tali,non qualem tu affers ſceleris plenam, &

furoris. Q. Martius Censor signum Concordiæ fecerat,
idq́; in publico collocarat. hoc signum C. Cassius Cẽsor
cum in curiam transtulisset, collegiũ uestrum consuluit,
num quid esse causæ uideretur, quin id signum curiamq́;
Concordiæ dedicaret? quæso Pontifices & hominem cum
homine, & tempus cum tempore, & rem cum re compa
rate. ille erat summa modestia, & grauitate Censor: hic
Tribunus pl. scelere, & audacia singulari. tempus illud
erat tranquillum, & in libertate populi, & gubernatio=
ne positum senatus: tuum porrò tempus libertate populi
R. oppressa, senatus auctoritate deleta. res illa plena iu=
stitiæ, sapientiæ, dignitatis: Censor enim, penes quem ma
iores nostri, id quod tu sustulisti, iudicium senatus de di=
gnitate esse uoluerunt, Concordiæ signum uolebat in cu=
ria, curiamq́; ei deæ dedicare. præclara uolũtas, atque o=
mni laude digna: præscribere enim se arbitrabatur, ut
sine studijs dissensionis sententiæ dicerentur, si sedẽ ipsam
ac templũ publici consilij religione Cõcordiæ deuinxisset.
tu, cum ferro, cũ metu, cũ edictis, cũ priuilegijs, cum præ=
sentibus copijs perditorum, absentis exercitus terrore, &
minis, Consulũ societate, & nefario fœdere, seruitute op=
pressam ciuitatẽ teneres, Libertatis signum posuisti magis
ad ludibriũ impudẽtiæ, q̃ ad simulationem religionis. ille
in curia, quæ poterat, sine cuiusquam incõmodo dedica=
bat: tu in ciuis optime de Rep. meriti cruore ac penè ossi=
bus simulacrum non libertatis publicæ, sed licentiæ collo=
casti. atque ille tamen ad collegiũ retulit: tu ad quẽ re=
tulisti? si quid deliberares, si quid tibi aut piandum, aut
instituendum fuisset religione domestica, tamen instituto
cæterorum uetere ad Pontificem detulisses: nouũ delu=

brum cum in urbis clarissimo loco, nefando quodam atque inaudito instituto inchoares, referendum ad sacerdotes publicos non putasti? at si collegium Pontificum adhibendum non uidebatur, nemo'ne horum tibi idoneus uisus est, qui ætate, honore, auctoritate antecellunt, ut cum eo dedicationem cõmunicares? quorũ quidem tu non contempsisti, sed pertimuisti dignitatẽ. an tu auderes quærere ex P. Seruilio, aut ex M. Lucullo? quorum ego cõsilio, atque auctoritate Rẽp. Consul ex uestris manibus ac faucibus eripui. quibusnam uerbis, aut quo ritu, primum hoc dico, ciuis domum consecrares; deinde ciuis eius, cui princeps senatus, cui etiam ordines omnes, deinde Italia tota, post cũctæ gentes testimonium huius urbis atque imperij conseruati dedissent? quid diceres ò nefanda & perniciosa labes ciuitatis? ades, ades Luculle, Seruili, dum dedico domum Ciceronis, ut mihi præeatis, postemq; teneatis. es tu quidem cum audacia, tum impudentia singulari: sed tibi tamen oculi, uultus, uerba cecidissent, cum te uiri, qui sua dignitate personam populi R. atque auctoritatem imperij sustinerent, uerbis grauissimis perterruissent, neque sibi fas esse dixissent, furori interesse tuo, atque in patriæ parricidio & scelere. quæ cum uideres, tum te ad tuum affinem non delectum à te, sed relictum à cæteris cõtulisti: quem ego tamen credo, si est ortus ab illis, quos memoriæ proditum est ab ipso Hercule perfuncto iam laboribus sacra didicisse, in uiri fortis ærumnis non ita crudelem fuisse, ut in uiui, & iam spirantis caput bustũ suis manibus imponeret: qui aut nihil dixit, aut, si fecit, omnino pœnam hanc maternæ temeritatis tulit, ut mutã in delicto personã, nomenq; præberet: aut, si dixit ali

quid uerbis hæsitantibus, postemq; tremebunda manu tetigit, certe nihil rite, nihil caste, nihil more institutoq; perfecit. uiderat ille Muræmam uitricum suum, consulem designatum, ad me Consulem cum Allobrogibus communis exitij indicia afferre: audierat ex illo, se à me bis salutẽ accepisse, separatim semel, iterum cum uniuersis. quare quis est, qui existimare possit, huic nouo Pontifici primam hanc post sacerdotium initum religionem instituẽti, uocemq; mittenti non & linguam obmutuisse, & manum obtorpuisse, & mentem debilitatam metu concidisse? præsertim cum ex collegio tãto non Regem, nõ Flaminem, non Pontificem uideret, fieriq; particeps alieni sceleris inuitus cogeretur, & grauissimas pœnas affinitatis impurissimæ sustineret. sed ut reuertar ad ius publicum uindicandum, quod ipsi Pontifices semper non solum ad suas cerimonias, sed etiam ad populi iussa accõmodauerunt; habetis in cõmentarijs uestris, C. Cassium Censorem de signo Concordiæ dedicando ad Pontificum collegium retulisse, eiq; M. Aemilium Pont. maximum pro collegio respõdisse; nisi eum populus R. nominatim præfecisset, atque eius iussu faceret, nõ uideri ea recte posse dedicari. quid? cũ Licinia, uirgo Vestalis, summo loco nata, sanctissimo sacerdotio prædita, T. Flaminio, Q. Metello Coss. aram, et ædiculã, & puluinar sub saxo sacro dedicasset, nõ eam rẽ ex auctoritate senatus ad hoc collegiũ Sex. Iulius Præt. retulit? cũ P. Scæuola Põt. max. pro collegio respondit; quod in loco publico Licinia C. F. iniussu populi dedicasset, sacrũ nõ uideri esse. quã quidẽ rem quanta se ueritate, quãtaq; diligẽtia senatus sustulerit, ex ipso S. C. facile cognoscetis. recita S. C. Videtisne Prætori urbano

negotium

negotium datum, ut curaret, ne id sacrum esset? & ut, si quæ essent incisæ, aut inscriptæ literæ, tollerentur? ò tempora, ò mores. tum Censorem, hominem sanctissimũ, simulacrum Concordiæ dedicare Pontifices in templo inaugurato prohibuerunt; post autem senatus in loco augusto consecratam eam aram tollendam ex auctoritate Pontificum cẽsuit, neque ullũ est passus ex ea dedicatione literarũ extare monimentum: tu, procella patriæ, turbo, ac tempestas pacis, atque otij, quod in naufragio Reip. tenebris offusis, demerso populo R. euerso atque eiecto senatu dirueris, ædificaris; religione omni uiolata, Reip. tantum nomine cõtaminaris; in ciuis huiusce ædibus, & in urbe, quã suis laboribus ac periculis cõseruasset, monimẽtum deletæ Reip. collocaris ad equitum notam, ad dolorem bonorũ omniũ, sublatoq; Q. Catuli nomine incideris; id sperasti Remp. diutius, q̃ quoad mecum simul expulsa careret his mœnibus, esse laturam? At si Pontifices neque is, cui licuit, neq; id, quod fas fuit, dedicauit: quid me attinet iam illud tertiũ, quod proposuerã, docere, non ijs institutis, ac uerbis, quibus cerimoniæ postulant, dedicasse? dixi à principio, nihil me de sciẽtia uestra, nihil de sacris, nihil de abscõdito iure Pontificum dicturum. quæ sunt adhuc à me de iure dedicandi disputata, non sunt quæsita ex occulto aliquo genere literarum, sed sumpta de medio ex rebus palàm per magistratus actis, ad collegiumq; delatis, ex S. C. ex lege. illa interiora iam uestra sunt, quid dici, quid præcipere, quid tangi, quid teneri ius fuerit. quæ si omnia ex Corũcani sciẽtia, qui peritissimus Pontifex fuisse dicitur, acta esse cõstarent; aut si M. Horatius ille Puluillus, qui, cum eius dedicationẽ multi pro=

pter inuidiam fictis religionibus impedirent, restitit, & constantissima mēte Capitoliū dedicauit, huiusmodi alicui dedicationi præfuisset: tamen in scelere religio non ualeret, nedum ualeat id, quod imperitus adolescens, nouus sacerdos, sororis precibus, matris minis adductus, ignarus, inuitus, sine collegis, sine libris, sine auctore, sine scriptore, furtim, mente, ac lingua titubante fecisse dicatur: præsertim cum iste impurus, atque impius hostis omnium religionum, qui contra fas inter uiros sæpe mulier, & inter mulieres uir fuisset, ageret illam rem ita raptim, & turbulente, ut neque mens, neque uox, neque lingua cōsisteret. delatū tum est ad uos Pontifices, & post omniū sermone celebratū, quēadmodū iste præposteris uerbis, ominibus obscœnis identidem se ipse reuocādo, dubitans, timens, hæsitans, omnia aliter, ac uos in monimentis habetis, & pronūciarit, & fecerit. quod quidem minime mirū est, in tanto scelere, tantáq; dementia ne audaciæ quidem locū ad timorē cōprimendū fuisse. etenim si nemo unquā prædo tā barbarus, atque immanis fuit, qui, cū fana spoliasset, deinde arā aliquā in litore deserto somnijs stimulatus, aut religione aliqua cōsecraret, nō horreret animo, cū diuinū numen scelere uiolatū placare precibus cogeretur: qua tādem istū perturbatione mentis, omnium templorū, atque tectorū, totiusq; urbis prædonem, fuisse censetis, cū pro detestatione tot scelerū unā arā nefarie consecraret. non poterat ullo modo (quanquā & insolentia dominatus extulerat animos, & erat incredibili armatus audacia) non in agendo ruere, ac sæpe peccare, præsertim illo Pontifice, & magistro, qui cogeretur docere, antequam ipse didicisset. magna uis est cum in deorū immortalium

numine, tum uero in ipſa Rep. dij immortales, ſuorum templorum cuſtodem ac præſidem ſceleratiſſime pulſum cum uiderent, ex ſuis templis in eius ædes immigrare nolebant: itaque iſtius uecordiſſimi mentem cura, metuq; terrebant. res uero publica, quanquã erat exterminata mecum, tamen obuerſabatur ante oculos exterminatoris ſui, & ab iſtius inflãmato atque ignito furore iam tum me ſeq; repetebat. quare quid eſt mirum, ſi iſte metu, ſi furore inſtinctus, ſcelere præceps, neque inſtitutas cerimonias perſequi, neque uerbum ullum ſolenne potuit effari? quæ cum ita ſint Pontifices, reuocate iam animos ueſtros ab hac ſubtili noſtra diſputatione ad uniuerſam Remp. quam antea cum uiris fortibus multis, in hac uero cauſa ſolis ueſtris ceruicibus ſuſtinetis. uobis uniuerſi ſenatus perpetua auctoritas, cui uoſmet ipſi præſtantiſſimi ſemper in mea cauſa præfuiſtis; uobis Italiæ magnificentiſſimus ille motus, municipiorumq; concurſus; uobis campus, centuriarumq; una uox omnium, quarum uos principes, atque auctores fuiſtis; uobis omnes ſocietates, omnes ordines, omnes, qui aut re, aut ſpe denique ſunt boni, omne uobis erga meam dignitatem ſtudium, & iudicium non modo commiſſum, uerum etiam cõmendatum eſſe arbitrabantur. denique ipſi dij immortales, qui hãc urbem, atque hoc imperium tuentur, ut eſſet omnibus gẽtibus poſteritatiq; perſpicuũ, diuino me numine eſſe Reip. redditum, iccirco mihi uidentur fructum ipſum reditus, et gratulationis meæ ad ſuorum ſacerdotum poteſtatem, iudiciumq; reuocaſſe: hic eſt enim reditus Pontifices, hæc reſtitutio, in domo, in ſedibus, in aris, in focis, in dijs penatibus recuperandis. quorum ſi iſte ſuis ſceleratiſſi-

mis manibus tecta, sedesq; conuellit, ducibusq; Cõsulibus tanquã urbe capta hãc unam domũ quasi acerrimi propugnatoris sibi delendam putauit: tamen illi dij penates ac familiares mei per uos in meã domum mecum erunt restituti. quocirca te Capitoline, quem propter beneficia populus R. optimum, propter uim maximum nominauit; teq; Iuno Regina, & te custos urbis Minerua, quæ semper adiutrix consiliorum meorum, testis laborum extitisti, precor ac quæso: uosq;, qui maxime me repetistis atque reuocastis, quorũ de sedibus hæc mihi proposita est contentio, patrij penates familiaresq;, qui huic urbi, & Reip. præsides estis, uos obtestor, quorum ego à templis ac delubris pestiferam illam, & nefariam flammam depuli: teq; Vesta mater, cuius castissimas sacerdotes ab hominũ amentia, furore, & scelere defendi, cuiusq; ignem illum sempiternum nõ sum passus aut sanguine ciuiũ restingui, aut cum totius urbis incendio cõmisceri: ut, si in illo penè fato Reip. obieci meum caput pro uestris cerimonijs atque templis perditissimorum ciuium furori atque ferro; & si iterum, cum ex mea contentione interitus bonorum omnium quæreretur, uos sum testatus, uobis me ac meos cõmendaui, meq; ac meum caput ea conditione deuoui, ut, si & eo ipso tempore, & ante in Consulatu meo commodis meis omnibus, emolumentis, præmijs prætermissis, cura, cogitatione, uigilijs omnibus nihil, nisi de salute meorum ciuium, laborassem, tum mihi Rep. aliquãdo restituta liceret frui; sin autem mea consilia patriæ non profuissent, ut perpetuũ dolorem auulsus à meis sustinerem: hanc ego deuotionem capitis mei, cum ero in sedes meas restitutus, tum denique cõuictam esse, & com

missam putabo. nam nunc quidem Pontifices nõ solùm domo, de qua cognoscitis, sed tota urbe careo, in quã uideor esse restitutus: urbis enim celeberrimæ & maximæ partes aduersum illud nõ monimentum, sed uulnus patriæ cõtuentur. quem cum mihi cõspectum morte magis uitandum, fugiendumq; esse uideatis: nolite quæso eũ, cuius reditu restitutã Remp. fore putastis, non solum dignitatis ornamentis, sed etiã urbis partibus uelle esse priuatum. nõ me bonorum direptio, nõ tectorum excisio, nõ depopulatio prædiorum, non præda Consulum ex meis fortunis crudelissime capta permouet: caduca semper & mobilia hæc esse duxi, nõ uirtutis, atque ingenij, sed fortunæ, & temporũ munera: quorũ ego non tam facultatem unquã & copiam expetendã putaui, quàm et in utendo rationem, & in carendo patientiã: etenim ad nostrum usum propemodum iam est definita moderatio rei familiaris; liberis autem nostris satis amplum patrimonium paterni nominis, ac nostræ memoriæ relinquemus. domo per scelus erepta, per latrocinium occupata, per religionis uim sceleratius etiam ædificata, quàm euersa carere sine maxima ignominia Reip. meo dedecore, ac dolore nõ possum. quapropter, si dijs immortalibus, si senatui, si populo R. si cũctæ Italiæ, si prouincijs, si exteris nationibus, si uobismet ipsis, qui in mea salute principem semper locũ auctoritatemq; tenuistis, gratum & iucundum meum reditum intelligitis esse: quæso, obtestorq; uos Põtifices, ut me, quem auctoritate, studio, sententijs restituistis, nunc, quoniam senatus ita uult, manibus quoque uestris in sedibus meis collocetis.

DE ARVSPICVM RESPONSIS, IN SENATV. ORATIO XXXI.

Esterno die P. C. cũ me & uestra dignitas, & frequentia equitum R. quibus senatus dabatur, magnopere cõmouisset, putaui mihi reprimendam esse P. Clodij impudicam impudentiam, cũ is publicanorum causam stultissimis interrogationibus impediret, & P. Tullioni Syro nauaret operã, atque ei sese, cui totus uenierat, etiã uobis inspectantibus uenditaret. itaque hominem furentem exultantemq; cõtinui, simul ac periculum iudicij intendi: duobus inceptis uerbis omnem impetum gladiatoris ferociamq; compressi. attamen ignarus ille, qui Consules essent, exanguis atque æstuans se è curia repente proripuit cũ quibusdam fractis iam atque inanibus minis, & cũ illius Pisoniani temporis Gabinianiq; terroribus. quem cũ egredientem insequi cœpissem, cepi equidem fructum maximum & ex consurrectione omnium uestrũ, & ex comitatu publicanorum. sed uecors repente sine suo uultu, sine colore, sine uoce cõstitit, deinde respexit; & simul ad Cn. Lentulum Cos. aspexit, concidit in curiæ penè limine, recordatione credo Gabinij sui, desiderioq; Pisonis. cuius ego de effrenato & præcipiti furore quid dicam? haud potest grauioribus à me uerbis uulnerari, quàm est statim in facto ipso à grauissimo uiro P. Seruilio confectus, ac trucidatus. cuius si etiam uim, & grauitatem illam singularem ac penè diuinam assequi possem, tamen nõ du-

bito, quin ea tela, quæ coniecerit inimicus, quàm ea, quæ collega patris emisit, leuiora atque hebetiora esse uideantur. sed tamen mei facti rationem exponere illis uolo, qui hesterno die dolore me elatum, & iracundia longius propè digressum arbitrabantur, quàm sapientis hominis cogitata ratio postularet. nihil feci iratus, nihil impotenti animo, nihil non diu consideratum, ac multo ante meditatum. ego enim P. C. inimicũ me semper esse professus sum duobus, qui me, qui rem meam, cum defendere deberent, seruare possent, cumq; ad consulare officium ipsis insignibus illius imperij, ad meam salutem non solum auctoritate, sed etiam precibus uestris uocarentur, primo reliquerunt, deinde prodiderunt, postremo oppugnauerunt, præmijsq; nefariæ pactionis funditus unà cum Rep. oppressum, extinctumq; uoluerunt; quiq; suo ductu & imperio cruento illo atque funesto supplicia neque à sociorum mœnibus prohibere, neque hostium urbibus inferre potuerunt, excisionem, inflammationem, euersionem, depopulationem, uastitatem eam sua cum præda meis omnibus tectis, atque agris intulerunt. cum his furijs & facibus, cum his, inquam, exitiosis prodigijs, ac penè huius imperij pestibus bellum mihi inexpiabile dico esse susceptum, neque id tamen ipsum tantum, quantum meus ac meorum, sed tantum, quantum uester atque omnium bonorũ dolor postulauit. in Clodiũ uero non est hodie meũ maius odium, quàm illo die fuit, cum illum ambustum religiosissimis ignibus, cognoui muliebri ornatu, ex incesto stupro, atque ex domo Põtificis maximi emissum. tũ, inquam, tũ uidi, ac multo ante prospexi, quanta tempestas excitaretur, quanta impen-

deret procella Reip. uidebam, illud scelus tam importunũ, audaciam tam immanem adolescentis furentis, nobilis, uulnerati nõ posse arceri otij finibus; erupturũ illud malum aliquando, si impunitum fuisset, ad perniciem ciuitatis. non multũ mihi sanè post ad odiũ accessit: nihil enim cõtra me fecit odio mei, sed odio seueritatis, odio dignitatis, odio Reip. nõ me magis uiolauit, quàm senatum, q̃ equites R. q̃ omnes bonos, quàm Italiã cũctã: nõ denique in me sceleratior fuit, quàm in ipsos deos immortales: etenim illos eo scelere uiolauit, quo nemo antea; in me fuit eodem animo, quo etiã eius familiaris Catilina, si uicisset, fuisset: itaque eũ nũquã à me esse accusandũ putaui, nõ plus quàm stipitem illum; qui quorũ hominum esset, nesciremus, nisi se Ligurem ipse esse diceret. quid enim hunc persequar, pecudem ac belluam, pabulo inimicorum meorum, & glande corruptum? qui si sensit, quo se scelere deuinxerit; non dubito, quin sit miserrimus: sin autem id non uidet; periculum est, ne se stuporis excusatione defendat. accedit etiam, quod expectatione omniũ, fortissimo, & clarissimo uiro T. Annio deuota, & constituta ista hostia esse uidetur: cui me præripere desponsam iam, & destinatam laudem, cum ipse eius opera & dignitatem & salutem recuperarim, ualde est iniquum. etenim ut P. ille Scipio natus mihi uidetur ad interitum exitiumq; Carthaginis, qui illam à multis imperatoribus obsessam, oppugnatam, labefactatam, penè captam, aliquando quasi fatali euentu solus euertit: sic T. Annius ad illam pestem cõprimendam, extinguendam, funditus delendam natus esse uidetur, & quasi diuino munere donatus Reip.

solus ille cognouit, quemadmodum armatum ciuem, qui lapidibus, qui ferro alios fugaret, alios domi contineret, qui urbem totam, qui curiam, qui forum, qui templa omnia cæde, incendijsq; terreret, non modo uinci, uerum etiam uinciri oporteret. huic ego & tali, et ita de me ac de patria merito uiro nunquam mea uoluntate præripiam, eum præsertim reum, cuius ille inimicitias non solũ suscepit propter salutem meam, uerum etiam appetiuit. sed si etiam nunc, illaqueatus iam omnium legum periculis, irretitus odio bonorum omnium, expectatione supplicij iam non diuturna implicatus, feretur tamen hæsitans, & in me impetũ impeditus facere conabitur: resistam, et, aut concedente, aut etiam adiuuãte Milone, eius conatũ refutabo: uelut hesterno die, cũ mihi stãti tacens minaretur, uoce tantum attigi legum initium, & iudicij. cõcidit ille: cõticui. diem dixisset, ut fecerat: fecissem, ut ei statim tertius à Prætore dies diceretur. atque hoc si moderetur: & cogitet, si cõtentus sit ijs sceleribus, quæ cõmisit, iam se esse consecratũ Miloni; si quod in me telũ intorserit, statim me esse arrepturum arma iudiciorum, atque legum. atqui paulo ante P. C. concionem habuit, quæ est ad me tota delata: cuius cõcionis primũ uniuersum argumentũ sententiamq; audite. cũ riseritis impudentiã hominis, tum à me de tota cõcione audietis. De religionibus sacris, & cerimonijs est cõcionatus patres cõscripti Clodius: P. inquã Clodius, sacra & religiones negligi, uiolari, pollui, questus est. non mirũ, si hoc uobis ridiculũ uidetur. etiã suũ cõcio risit, hominẽ, quo modo ipse gloriari solet, ducentis cõfixũ S. C. quæ sunt omnia contra illum pro religionibus facta; hominemq; illum, qui

puluinaribus Bonæ deæ ſtuprũ intulerit, eáq; ſacra, quæ uiri oculis ne imprudentis quidem aſpici fas eſt, non ſolũ aſpectu uirili, ſed flagitio, ſtuproq́; uiolarit, in concione de religionibus neglectis cõqueri : itaque nunc proxima concio eius expectatur de pudicitia : quid enim intereſt, utrũ ab altaribus religioſiſſimis fugatus, de ſacris, & religionibus cõqueratur, an ex ſororum cubiculo egreſſus, pudorem pudicitiamq́; defendat ? reſponſum aruſpicum hoc recens de fremitu in concione recitauit : in quo cum alijs multis ſcriptum etiam illud eſt, id quod audiſtis, loca ſacra & religioſa, profana haberi. in ea cauſa eſſe dixit domũ meam, à religioſiſſimo ſacerdote P. Clodio cõſecratã. gaudeo mihi de toto hoc oſtento, quod haud ſcio an grauiſſimum multis his annis huic ordini nũciatum ſit, datã non modo iuſtam, ſed etiam neceſſariã cauſam eſſe dicendi : reperietis enim, ex hoc toto prodigio atque reſponſo nos de iſtius ſcelere ac furore, ac de impendentibus periculis maximis propè iam uoce Iouis Optimi Maximi præmoneri. ſed primũ expiabo religionem ædium mearum, ſi id facere uere ac ſine cuiuſquam dubitatione potero. ſin ſcrupulus tenuiſſimus reſidere aliquis uidebitur, non modo patienti, ſed etiam libenti animo portentis deorum immortalium, religioniq́; parebo. ſed quæ tandem eſt in hac urbe tanta domus ab iſta religionis ſuſpicione tam uacua atque pura? quanquã ueſtræ domus P. C. cæterorumq́; ciuium multo maxima ex parte ſunt liberæ religione, tamen una mea domus iudicijs omnibus liberata in hac urbe ſola eſt. te enim appello Lentule, & te Philippe. ex hoc aruſpicum reſponſo decreuit ſenatus, ut de locis ſacris, religioſis ad hunc ordinem referretis.

potestis'ne referre de mea domo? quæ, ut dixi, sola in hac urbe omni religione omnibus iudicijs liberata est: quam primum inimicus ipse in illa tempestate ac nocte Reip. cum cætera scelera stylo illo impuro Sex. Clodius conscripsisset, ne una quidem attigit litera religionis. deinde eãdem domũ populus R. cuius est summa potestas omnium rerum, comitijs centuriatis, omnium ætatum ordinumq; suffragijs eodem iure esse iussit, quo fuisset. postea uos P.C. non quòd dubia res esset, sed ut huic furiæ, si diutius in hac urbe, quã delere cuperet, maneret, uox interdiceretur, decreuistis ut de mearum ædium religione ad Pontificum collegium referretur. quæ tanta religio est, qua non, in nostris dubitationibus atque in maximis superstitionibus, unius P. Seruilij ac M. Luculli responso ac uerbo liberemur? de sacris publicis, de ludis maximis, de deorũ penatium, Vestæq; matris cerimonijs, de illo ipso sacrificio, quod fit pro salute populi R. quod post Romã cõditam huius unius casti tutoris religionum scelere uiolatum est, quod tres Pontifices statuissent, id semper populo R. semper senatui, semper ipsis dijs immortalibus satis sanctum, satis augustum, satis religiosum esse uisum est. at uero meam domum P. Lentulus Cos. & Põtifex, P. Seruilius, M. Lucullus, Q. Metellus, M. Glabrio, M. Messalla, L. Lentulus flamen Martialis, P. Galba, Q. Scipio, C. Fãnius, M. Lepidus, L. Claudius Rex sacrorũ, M. Scaurus, M. Crassus, C. Curio, Sex. Cæsar flamen Quirinalis, Q. Cornelius, P. Albinouanus, Q. Terentius, Pontifices minores, causa cognita, duobus locis dicta, maxima frequentia amplissimorum ac sapientissimorum ciuium astante, omni religione una mente omnes liberauerunt.

nego, unquam post sacra constituta, quorum eadem est antiquitas quæ ipsius urbis, ulla de re, ne de capite quidẽ uirginum Vestalium, tam frequens collegium iudicasse. quãquã ad facinoris disquisitionem interest adesse quã plurimos: ita est. n. interpretatio illa Põtificũ, ut ijdem potestatem habeant iudicũ; religionis explanatio uel ab uno Pontifice perito recte fieri potest. quod idem in iudicio capitis durũ, atque iniquum est: tamen sic reperietis, frequentiores Põtifices de mea domo, quàm unquã de cerimonijs uirginum iudicasse. postero die frequentissimus senatus, te Consule designato Lentule sententiæ principe, P. Lentulo, & Q. Metello Coss. referentibus, statuit, cũ omnes Pontifices, qui erãt huius ordinis, adessent, cumq; alij, qui honoribus populi R. antecedebant, multa de collegij iudicio uerba fecissent, omnesq; ijdem scribendo adessent, domum meam iudicio Põtificum religione liberatam uideri. de hoc igitur loco sacro potissimũ uidentur aruspices dicere, qui locus solus ex priuatis locis omnibus hoc præcipue iuris habet, ut ab ipsis, qui sacris præsunt, sacer nõ esse iudicatus sit? uerũ referte, quod ex S. C. facere debetis: aut uobis cognitio dabitur, qui primi de hac domo sententiam dixistis, & eam religione omni liberastis: aut senatus ipse iudicabit, qui uno illo solo antistite sacrorum dissentiente frequentissimus antea iudicauit: aut id, quod certe fiet, ad Pontifices reijcietur, quorũ auctoritati, fidei, prudẽtiæ maiores nostri sacra, religionesq; & priuatas, & publicas cõmendarũt. quid ergo hi possunt aliud iudicare, ac iudicauerũt? multæ sunt domus in hac urbe P. C. atq; haud scio an penè cũctæ iure optimo, sed tamen iure priuato, iure hæreditario, iure aucto

ritatis, iure mancipij, iure nexi. nego esse ullam domum aliam æque priuato iure atque optima lege, publico uero omni præcipuo & humano & diuino iure munitam. quæ primum ædificatur ex auctoritate senatus pecunia publica: deinde contra uim nefariam huius gladiatoris tot S.C. munita, atque septa est. primum, negotium iisdem magistratibus est datum anno superiore, ut curarent, ut sine ui mihi ædificare liceret, quibus in maximis periculis uniuersa Resp. commendari solet: deinde, cum ille saxis, & ignibus, & ferro uastitatem meis ædibus intulisset, decreuit senatus, eos, qui id fecissent, lege de ui, quæ est in eos, qui uniuersam Remp. oppugnassent, teneri. uobis uero referentibus ô post hominum memoriã fortissimi atque optimi Consules, decreuit idem senatus frequentissimus; qui meam domum uiolasset, cõtra Remp. esse facturum. nego ullo de opere publico, de monimento, de templo tot senatus extare cõsulta, quot de mea domo: quam senatus unam post hanc urbem constitutam ex ærario ædificandam, à Pontificibus liberãdam, à magistratibus defendendam, à iudicibus puniendã putaret. P. Valerio pro maximis in Remp. beneficijs data domus est in Villa publica: at mihi in Palatio restituta. illi locus: at mihi etiam parietes atque tectũ. illi, quã ipse priuato iure tueretur: mihi, quam publice magistratus omnes defenderent. quæ quidem ego si aut per me, aut ab alijs haberem, non prædicarem apud uos, ne nimis gloriari uiderer. sed cum sint mihi data à uobis, cum ea attententur eius lingua, cuius antea manu euersa uos mihi & liberis meis manibus uestris reddidistis: non ego de meis, sed de uestris factis loquor; nec uereor, ne hæc mea uestrorum

beneficiorum prædicatio non grata potius, q̃ arrogans uideatur. quãquam ſi me tantis laboribus pro cõmuni ſalute perfunctum efferret aliquando ad gloriam in refutandis maledictis improborum hominum animi quidam dolor, quis non ignoſceret? uidi enim heſterno die quendam murmurantem; quem aiebant negare ferre me poſſe, quia, cum ab hoc eodem impuriſſimo parricida rogarer, cuius eſſem ciuitatis, reſpondi me probantibus & uobis, et equitibus R. eius eſſe, quæ carere me non potuiſſet. ille, ut opinor, ingemuit. quid igitur reſponderem? (quæro ex eo ipſo, qui ferre me nõ poteſt) me ciuẽ eſſe Romanũ? literate reſpondiſſem. an tacuiſſem? deſertũ negotiũ. poteſt quiſquam uir in rebus magnis cũ inuidia uerſatus, ſatis grauiter contra inimici contumeliam ſine ſua laude reſpondere? at ipſe non modo reſpõdet, quidquid poteſt, cum eſt laceſſitus; ſed etiam gaudet, ſe ab amicis, quid reſpondeat, admoneri. Sed quoniã mea cauſa expedita eſt, uideamus nunc quid aruſpices dicant: ego enim fateor me & magnitudine oſtenti, & grauitate reſponſi, & una atque conſtanti aruſpicum uoce uehementer eſſe commotũ: neque is ſum, qui, ſi cui forte uideor plus quàm cæteri, qui æque atque ego ſunt occupati, uerſari in ſtudio literarum, ijs delecter, aut utar omnino literis, quæ noſtros animos deterrent atque auocant à religione. ego uero primum habeo auctores ac magiſtros religionum colendarum maiores noſtros: quorum mihi tanta fuiſſe ſapiẽtia uidetur, ut ſatis ſuperq; prudentes ſint, qui illorum prudentiã non dicã aſſequi, ſed, quanta fuerit, perſpicere poſſint: qui ſtatas ſolẽneiſq; cerimonias, Pontificatu; rerũ bene gerendarũ auctoritates, augurio; fatorum ueteres

prædictiones Apollinis, uatum libris; portentorum explanationes, Hetruscorũ disciplina contineri putarunt: quæ quidem tanta est, ut nostra memoria primum Italici belli funesta illa principia, post Syllani, Cinnaniq; temporis extremum penè discrimen, tum hanc recentem urbis inflammandæ, delendiq; imperij coniurationem non obscure nobis paulo ante prædixerint. deinde etiam cognoui multa homines doctissimos sapientissimosq; & dixisse, & scripta de deorum immortalium numine reliquisse: quæ quanquam diuinitus perscripta uideo, tamen eiusmodi sunt, ut ea maiores nostri docuisse illos, non ab illis didicisse uideantur: etenim quis est tam uecors, qui aut, cũ suspexerit in cœlum, deos esse non sentiat, & ea, quæ tanta mente fiũt, ut uix quisquam arte ulla ordinem rerum ac uicissitudinem persequi possit, casu fieri putet; aut, cum deos esse intellexerit, non intelligat eorum numine hoc tantum imperium esse natum, & auctum, & retentum? q̃ uolumus licet P. C. ipsi nos amemus: tamẽ nec numero Hispanos, nec robore Gallos, nec calliditate Pœnos, nec artibus Græcos, nec denique hoc ipso huius gentis ac terræ domestico natiuoq; sensu Italos ipsos ac Latinos, sed pietate, ac religione, atque hac una sapiẽtia, quòd deorum immortalium numine omnia regi gubernariq; perspeximus, omnes gentes nationesq; superauimus. quare ne plura de re minime loquar dubia, adhibete animos, & mentes uestras, nõ solum aures, ad aruspicum uocem admouete. Quòd in agro Latiniensi auditus est strepitus cum fremitu. mitto aruspices: mitto illam ueterem ab ipsis dijs immortalibus, ut hominum fama est, Hetruriæ datam disciplinam: nos non ne aruspices esse

possumus? exauditus in agro propinquo, & suburbano est strepitus quidam reconditus, & horribilis fremitus armorum. quis est ex gigantibus illis, quos poetæ ferunt bellum dijs immortalibus intulisse, tam impius, qui hoc tam nouo tantoq; motu non magnũ aliquid deos populo R. præmonstrare, & præcinere fateatur? de ea re scriptum est, postulationes decretas esse Ioui, Saturno, Neptuno, Telluri, dijs cœlestibus. audio, quibus dijs uiolatis expiatio debeatur; sed, hominũ quæ ob delicta, quæro. Ludos minus diligenter factos, pollutosq;. quos ludos? te appello Lentule (tui sacerdotij sunt tensæ, curricula, præcentio, ludi, libationes, epulæq; ludorum publicorum) uosq; Pontifices, ad quos epulones Iouis Optimi Max. si quid est prætermissum aut cõmissum, afferunt, quorum de sententia illa eadem renouata atque instaurata celebrantur: qui sunt ludi minus diligẽter facti? quanto, aut quo scelere polluti? respondebis & pro te, & pro collegis tuis, & pro Põtificum collegio, nihil cuiusquam aut negligentia contemptum, aut scelere esse pollutum; omnia solennia ac iusta ludorum, omnibus rebus obseruatis, summa cum cerimonia esse seruata. quos igitur aruspices ludos minus diligẽter factos, pollutosq; esse dicunt? eos, quorum ipsi dij immortales, atque illa mater dea te te Cn. Lẽtule, cuius abaui manibus esset accepta, spectatorẽ esse uoluit. quòd ni tu Megalesia illo die spectare uoluisses, haud scio an uiuere nobis, atque his de rebus iam queri liceret: uis. n. innumerabilis incitata, ex omnibus uicis collecta, seruorũ, ab hoc Aedili religioso repente fornicibus, ostijsq; omnibus in scenã signo dato immissa irrupit. tua tũ, tua Cn. Lẽtule eadẽ uirtus fuit, quæ in priuato quondã tuo pro-

duo . te,nomen,imperiũ,uocem,aspectum, impetum tuũ
stans senatus,equitesq; R. & omnes boni sequebantur,cũ
ille seruorũ et ludiorũ multitudini senatũ populumq; R.
uinctum ipso cõsessu,& cõstrictum spectaculis, atque im
peditum turba & angustijs tradidisset . an si ludius con
stitit,aut tibicen repente conticuit, aut puer ille patrimus
& matrimus si terrã non tenuit,aut tensam, aut lorum
omisit , aut si Aedilis uerbo,aut si nutu aberrauit , ludi
sunt nõ rite facti ? eaq; errata expiãtur? et mentes deo=
rum immortaliũ ludorũ instauratione placãtur ? si ludi
ab lætitia ad metum traducti sunt ; si nõ intermissi, sed
perempti atque sublati sunt ; si ciuitati uniuersæ scelere
eius,qui ludos ad luctum cõferre uoluit, extiterũt dies illi
festi penè funesti : dubitabimus , quos ludos ille fremitus
nũciet esse pollutos? ac si uolumus ea,quæ de quoque deo
nobis tradita sunt,recordari,hanc Matrem magnã,cuius
ludi uiolati,polluti, penè ad cædem,& ad funus ciuitatis
cõuersi sunt,hanc,inquã,accepimus agros,& nemora cũ
quodam strepitu fremituq; peragrare . hæc igitur uobis ,
hæc populo R. & scelerũ indicia ostendit,& periculorũ
signa patefecit . nã quid ego de illis ludis loquar, quos in
Palatio nostri maiores ante templum,in ipso Matris ma=
gnæ conspectu Megalensibus fieri celebrariq; uoluerunt?
qui sunt more institutisq; maxime casti, solennes,religio=
si : quibus ludis primũ ante populi consessum senatui lo=
cum P. Africanus iterũ Consul ille maior dedit : ut eos
ludos hæc lues impura pollueret ? quò si quis liber aut
spectandi, aut etiam religionis causa accesserat , manus
afferebantur : quò matrona nulla adijt propter uim
consessumq; seruorum . ita ludos eos , quorum religio

tanta est, ut ex ultimis terris accersita in hac urbe conse=derit; qui uni ludi ne uerbo quidẽ appellantur Latino, ut uocabulo ipso & appetita religio externa, & matris magnæ nomine suscepta declaretur; hos ludos serui fece runt, serui spectauerũt, tota denique hoc Aedile seruorũ Megalesia fuerũt. prò dij immortales, qui magis nobiscũ loqui possetis, si essetis, uersareminiq; nobiscũ? ludos esse pollutos significatis, ac planè dicitis. quid magis deforma tum, inquinatũ, peruersum, conturbatũ dici potest, quàm omne seruitiũ permissu magistratus liberatũ in alterã sce nam immissum, alteri præpositum, ut alter cõsessus pote=stati seruorũ obijceretur, alter seruorũ totus esset? si exa=men apũ ludis in scenã uenisset, aruspices acciẽdos ex He truria putaremus: uidemus uniuersi repente examina tãta seruorũ immissa in populũ R. septũ atq; inclusum, & nõ cõmouemur? atque in apũ fortasse examine nos ex Hetruscorum scriptis aruspices, ut à seruitio cauere=mus, moneret: quod igitur ex aliquo disiuncto diuersoq; mõstro significatũ caueremus, id cũ sibi ipsum monstrum est, & cũ in eo ipso periculum est, ex quo periculum por tenditur, non pertimescemus? istiusmodi Megalesia fecit pater tuus? istiusmodi patruus? is mihi etiã generis sui mentionẽ facit, cũ Athenionis aut Spartaci exẽplo ludos facere maluerit, ꝙ Caij, aut Appij Claudiorũ? illi cũ lu=dos facerent, seruos de cauea exire iubebãt: tu in alte=ram seruos immisisti, ex altera liberos eiecisti. itaque qui antea uoce præconis à liberis semouebãtur, tuis ludis non uoce, sed manu liberos à se segregabãt. ne hoc quidẽ ti=bi in mentẽ ueniebat Sibyllino sacerdoti, hæc sacra maio res nostros ex uestris libris expetisse? si illi sunt uestri,

quos tu impia mente cõquiris, uiolatis oculis legis, contaminatis manibus attrectas. hac igitur uate suadẽte quõdam, defessa Italia Punico bello, atque ab Annibale uexata, sacra ista maiores nostri ascita ex Phrygia Romæ collocauerũt: quæ uir is accepit, qui est optimus à populo R. iudicatus, P. Scipio; fœmina autẽ, quæ matronarũ castissima putabatur, Q. Claudia, cuius priscã illam seueritatem sacrificij tua soror mirifice existimatur imitata. nihil te igitur neque maiores tui coniuncti cum his religionibus, neque sacerdotiũ ipsum, quo est hæc tota religio cõstituta, neq; curulis Aedilitas, quæ maxime hanc tueri religionẽ solet, permouit, quo minus castissimos ludos omni flagitio pollueres, dedecore maculares, scelere obligares? sed quid ego id admiror? qui accepta pecunia Pessinuntẽ ipsum, sedẽ domiciliumq; matris deorum, uastaris; & Brogitaro Gallogræco, impuro homini, ac nefario, cuius Legati te Tribuno diuidere in æde Castoris tuis operis nũmos solebant, totum illum locũ fanumq; uendideris; sacerdotem ab ipsis aris puluinaribusq; detraxeris; omnia illa, quæ uetustas, quæ Persæ, quæ Syri, quæ Reges omnes, qui Europã Asiamq; tenuerũt, semper summa religione coluerunt, peruerteris; quæ denique nostri maiores tam sancta duxerunt, ut cum refertam urbem atque Italiã fanorũ haberemus, tamẽ nostri imperatores maximis et periculosissimis bellis huic deæ uota facerent, eaq; in ipso Pessinũte ad illam ipsam principem arã, & in illo loco, fanoq; persoluerẽt. quod cum Deiotarus religione sua castissime tueretur, quem unũ habemus in orbe terrarum fidelissimũ huic imperio, atque amantissimum nostri nominis: Brogitaro, ut ante dixi, addictum pe=

cunia tradidisti. atque hunc tamen Deiotarum sæpe à senatu regali nomine dignũ existimatum, clarissimorũ imperatorum testimonijs ornatum, tu etiã Regem appellari cum Brogitaro iubes. sed alter est Rex iudicio senatus per nos, pecunia Brogitarus per te appellatus. alterum putabo Regem, si habuerit, unde tibi soluat quod ei per syngrapham credidisti. nã cum multa regia sunt in Deiotaro, tum illa maxime, quòd tibi nũmũ nullũ dedit; quòd eã partem legis tuæ, quæ cõgruebat cum iudicio senatus, ut ipse Rex esset, nõ repudiauit; quòd Pessinũtẽ per scelus à te uiolatũ, & sacerdote sacrisq; spoliatũ recuperauit, ut in pristina religione seruaret; quòd cerimonias ab omni uetustate acceptas, à Brogitaro pollui nõ sinit, mauultq; generum suũ munere tuo, q̃ illud fanum antiquitate religionis carere. sed ut ad hæc aruspicum responsa redeam, ex quibus est primũ de ludis: quis est, qui id non totum in istius ludos prædictũ, & responsum esse fateatur? Sequitur de locis sacris, religiosis. ò impudentiam miram. de mea domo dicere audes? cõmitte uel Consulibus, uel senatui, uel collegio Põtificum tuam. ac mea quidem his tribus omnibus iudicijs, ut dixi antea, liberata est. at in ijs ædibus, quas tu Q. Seio equite R. uiro optimo per te apertissime interfecto tenes, sacellum dico fuisse, aras. tabulis hoc Censorum, memoria multorũ firmabo, ac docebo. agatur modo hæc res, quod ex eo S. C. quod nuper est factũ, referri ad uos necesse est: habeo, quæ de locis religiosis uelim dicere. cũ de domo tua dixero, in qua tamen ita est inædificatũ sacellũ, ut alius fecerit, tibi tantummodo sit demoliendum: tum uidebo, num mihi necesse sit de alijs etiã aliquid dicere: putant enim

non nulli ad me pertinere armamentarium Telluris ape rire. nuper id patuisse dicũt, & ego recordor: nunc sanctissimã partem, ac sedem maximæ religionis priuato dicunt uestibulo contineri. multa me mouent; quòd ædes Telluris est curationis meæ; quòd is, qui illud armamentarium sustulit, meã domũ Pontificũ iudicio liberatã, secundum fratrem suũ iudicatam esse dicebat. mouet me etiam in hac caritate annonæ, sterilitate agrorum, inopia frugũ religio Telluris, & eo magis, quòd eodem ostento Telluri postulatio deberi dicitur. uetera fortasse loquimur: quanquã hoc si minus ciuili iure perscriptum est, lege tamen naturæ, cõmuni iure gentium sancitũ est, ut nihil mortales à dijs immortalibus usu capere possint. uerũtamen antiqua negligimus: etiam'ne ea negligemus, quæ fiunt maxime, quæ uidemus? L. Pisonem quis nescit his ipsis temporibus maximũ & sanctissimũ Dianæ sacellũ in Cœliculo sustulisse? adsunt uicini eius loci: multi sunt etiã in hoc ordine, qui sacrificia gentilitia illo ipso in sacello, statuto loco anniuersaria factitarint. & conquirimus, dij immortales quæ loca desiderent, quid significent, de quo loquantur? à Sex. Serrano sanctissima sacella suffossa, incensa, inædificata, oppressa, summa denique turpitudine esse fœdata nescimus? tu meam domũ religiosam facere potuisti? ecqua mente? qua inuaseras: qua manu? qua disturbaras: qua uoce? qua incendi iusseras: qua lege? quã ne in illa quidem impunitate tua scripseras: quo puluinari? quod stupraras: quo simulacro? quod ereptũ ex meretricis sepulcro in imperatoris monimento collocaras. quid habet mea domus religiosi, nisi quòd impuri, et sacrilegi parietẽ tãgit? itaque,

ne quis meorum imprudens introſpicere poſſit tuam do=mum, ac te ſacra illa tua facientem uidere, tollam altius tectum, nõ ut ego te deſpiciam, ſed tu ne aſpicias urbem eã, quã delere uoluiſti. ſed iam aruſpicũ reliqua reſpon=ſa uideamus. Oratores contra ius faſq; interfectos. quid eſt hoc? de Alexãdrinis uideo eſſe ſermonem: quem ego nõ refuto: ſic enim ſentio, ius Legatorũ, cum homi=num præſidio munitum ſit, tũ etiam diuino iure eſſe ual latum. ſed quæro ab illo, qui omnes iudices Tribunus è carcere in forum effudit, cuius arbitrio ſicæ omnes nunc, atque omnia uenena tractantur, qui cũ Hermacho Chio ſyngraphas fecit, ecquid ſciat unũ acerrimum aduerſa=rium Hermachi Theodoſium Legatũ ad ſenatũ à ciuita=te libera miſſum ſica percuſſum? quod nõ minus, quàm de Alexãdrinis, indignũ dijs immortalibus eſſe uiſum, cer to ſcio. nec confero nũc in te unũ omnia. ſpes maior eſſet ſalutis, ſi præter te nemo eſſet impurus. plures ſunt. hoc & tu tibi confidis magis, & nos propè iure diffidimus. quis Platorem ex Oreſtide, quæ pars Macedoniæ libera eſt, hominem in illis locis clarũ ac nobilem, Legatũ Theſ=ſalonicã ad noſtrũ, ut ſe ipſe appellauit, imperatorem ue niſſe neſcit? quem ille propter pecuniã, quã ab eo extor=quere nõ poterat, in uincula cõiecit, & medicũ intromi=ſit ſuũ, qui Legato, ſocio, amico, libero fœdiſſime & cru=deliſſime uenas incideret. ſecures ſuas cruẽtari ſcelere no luit: nomen quidem populi R. tãto ſcelere cõtaminauit, ut id nulla re poſſit, niſi ipſius ſupplicio, expiari. quales hũc carnifices putamus habere, qui etiam medicis ſuis nõ ad ſalutem, ſed ad necem utatur? ſed recitemus, quid ſe=quatur. Fidem & iuſiurandũ neglectũ. hoc quid ſit,

per se ipsum nō facile interpretor: sed ex eo, quod sequitur, suspicor de tuorum iudicum manifesto periurio dici: quibus olim erepti essent nūmi, nisi à senatu præsidiū postulassent. quare autē de his dici suspicer, hæc causa est, quòd sic statuo, & illud in hac ciuitate esse maxime illustre, atq; insigne periuriū, & te ipsum tamen in periurij pœnam ab ijs, quibuscum coniurasti, non uocari. Et uideo in aruspicum responsis hæc esse subiuncta, sacrificia uetusta, occultáq; minus diligenter facta, pollutáq;. aruspices hæc loquuntur, an patrij, penatesq; dij? multi enim sunt credo, in quos huius maleficij suspicio cadat. quis præter hunc unum? obscure dicitur, quæ sacra polluta sint? quid planius, quid grauius, quid religiosius dici potest? Vetusta occultáq;. nego ulla uerba Lentulum, grauem oratorem ac disertum, sæpius, cum te accusaret, usurpasse, quàm hæc, quæ nūc ex Hetruscis libris in te cōuersa atque interpretata dicuntur: etenim quod sacrificiū tam uetus est, quàm hoc, quod à Regibus æquale huic urbi accepimus? quod autem tam occultū, quàm id, quod nō solū curiosos oculos excludit, sed etiā errantes, quò non modo improbitas, sed ne imprudentia quidem possit intrare? quod quidem sacrificiū nemo ante P. Clodiū omni memoria uiolauit, nemo unquā adijt, nemo neglexit, nemo uir aspicere nō horruit: quod fit per uirgines Vestales, fit pro populo R. fit in ea domo, quæ est in imperio, fit incredibili cerimonia, fit ei deæ, cuius ne nomen quidem uiros scire fas est: quam iste iccirco Bonam dicit, quòd in tanto sibi scelere ignouerit. nō ignouit, mihi crede, non. nisi forte tibi ignotum putas, quòd te iudices dimiserunt excussum & exhaustum, suo iu=

dicio absolutum, omnium condemnatum; aut quòd oculos, ut opinio illius religionis est, non perdidisti: quis enim ante te sacra illa uir sciens uiderat, ut quisquã poenam, quæ sequeretur illud scelus, scire posset? an tibi luminis obesset cæcitas plus, quàm libidinis? ne id quidem sentis, conniuenteis illos oculos abaui tui magis optandos fuisse, quàm hos flagranteis sororis? tibi uero, si diligenter attenderis, intelliges hominũ pœnas deesse adhuc, non deorũ. homines te in re fœdissima defenderũt: homines turpissimũ nocentissimumq; laudarũt: homines propter pecuniam iudicio liberauerunt: hominibus iniuria tui stupri illata in ipsos dolori non fuit: homines tibi arma alij in me, alij post in illum inuictũ ciuem dederũt: hominum beneficia prorsus cõcedo tibi, ac maiora non esse quærenda. à dijs quidem immortalibus quæ potest homini maior esse pœna furore, atque dementia? nisi forte, in tragœdijs quos uulnere ac dolore corporis cruciari, ac consumi uides, grauiores deorum immortalium iras subire, quàm illos, qui furentes inducuntur, putas. non sunt illi eiulatus, & gemitus Philoctetæ tam miseri, (quanquam sunt acerbi) quàm illa exultatio Athamantis, & quàm somnium matricidarum. tu, cum furiales in concionibus uoces mittis, cum domos ciuium euertis, cum lapidibus optimos uiros foro pellis, cum ardenteis faces in uicinorum tecta iactas, cum ædes sacras inflammas, cum seruos cõcitas, cum sacra ludosq; cõturbas, cum uxorem sororemq; non discernis, cum, quod ineas cubile, non sentis, cum baccharis, cum furis, tũ das eas pœnas, quæ sunt solæ hominum sceleri à dijs immortalibus constitutæ. nam corporis quidem nostri infirmitas multos subit

casus per se: denique ipsum corpus tenuissima sæpe de causa cõficitur. deorũ tela in impiorum mentibus figuntur. quare miserior es, cum in omnem fraudem raperis oculis, quàm si omnino oculos non haberes. sed quoniam de ijs omnibus, quæ aruspices commissa esse dicunt, satis est dictũ; uideamus, quid ijdem aruspices à dijs iam immortalibus dicant moneri. Monent, ne per optimatũ discordiã dissensionemq; patribus principibusq; cædes periculaq; creentur, auxilioq; diminuti deficiantur, quare ad unum imperium prouinciæ redeant, exercitusq; pulsus, diminutioq; accedat. aruspicũ uerba sunt hæc omnia: nihil addo de meo. quis igitur hanc optimatium discordiã molitur? idem iste, nec ulla ui ingenij, aut cõsilij sui, sed quodam errore nostro: quem quidem ille, quòd obscurus nõ erat, facile perspexit: hoc enim etiã turpius afflictatur Resp. quòd ne ab eo quidem uexatur, ut, tanquã fortis in pugna uir, acceptis à forti aduersario uulneribus aduersis & honestis cadere uideatur. Ti. Gracchus cõuellit statũ ciuitatis, qua grauitate uir? qua eloquentia? qua dignitate? nihil ut à patris auiq; Africani præstabili insigniq; uirtute, præterquã quòd à senatu desciuerat, deflexisset. secutus est C. Gracchus, quo ingenio? quãta ui, quãta grauitate dicendi? ut dolerent boni omnes, nõ illa tãta ornamenta ad meliorem mentem, uoluntatemq; esse cõuersa. ipse L. Saturninus ita fuit effrenatus, & penè demens, ut auctor esset egregius, & ad animos imperitorum excitandos inflammandosq; perfectus. nam quid ego de P. Sulpitio loquar? cuius tanta in dicendi grauitas, iucunditas, tanta breuitas fuit, ut posset, uel ut prudentes errarent, uel ut boni minus bene sentirent, per

ficere dicendo. cum his conflictari, & pro salute patriæ quotidie dimicare, erat omnino illis, qui tum Remp. gubernabant, molestum: sed habebat ea molestia quãdam tamen dignitatem. hic uero, de quo ego ipse tam multa nunc dico, prò dij immortales quid est? quid ualet? quid affert, ut tanta ciuitas, si cadet, quod dij omen obruant, à uiro tamen cõfecta uideatur? qui post patris mortem primam illam ætatulam suam ad scurrarum locupletũ libidines detulit: quorum intemperantia expleta, in domesticis est germanitatis stupris uolutatus: deinde iam robustus, prouinciæ se, ac rei militari dedit, atque ibi piratarum cõtumelias perpessus, etiam Cilicum libidines, barbarorumq; satiauit: post exercitu L. Luculli solicitato, per nefandum scelus fugit illinc, Romæq; recenti aduentu suo cum propinquis suis decidit, ne reos faceret: à Catilina pecuniã accepit, ut turpissime præuaricaretur. inde cum Muræna se in Galliam contulit: in qua prouincia mortuorum testamenta conscripsit, pupillos necauit, nefarias cum multis scelerum pactiones societatesq; conflauit: unde ut redijt, quæstum illum maxime fœcundũ uberemq; campestrem totum ad se ita redegit, ut homo popularis fraudaret improbissime populum, idemq; uir clemens diuisores omnium tribuum domi ipse suæ crudelissima morte mactaret. exorta est illa Reip. sacris, religionibus, auctoritati uestræ, iudicijs publicis funesta Quæstura: in qua idem iste deos hominesq;, pudorem, pudicitiam, senatus auctoritatem, ius, fas, leges, iudicia uiolauit. atque hic ei gradus (ò misera tempora, stultasq; nostras discordias) P. Clodio gradus ad Remp. hic primus est aditus ad popularem iactationem, atque ascensus. nã

T. Graccho inuidia Numantini fœderis, cui feriendo, Quæstor C. Mancini Cos. cum esset, interfuerat, & in eo fœdere improbando senatus seueritas dolori, & timori fuit: istaq; res illum, fortem & clarum uirum, à grauitate patrum desciscere coegit. C. autem Gracchum mors fraterna, pietas, dolor, magnitudo animi ad expetendas domestici sanguinis pœnas excitauit. Saturninũ, quòd in annonæ caritate Quæstorem à sua frumentaria procuratione senatus amouit, eiq; rei M. Scaurũ præfecit, scimus dolore factum esse popularem. Sulpitium ab optima causa profectum, Caioq; Iulio Consulatũ contra leges petenti resistentem, lõgius, quàm uoluit, popularis aura prouexit. fuit in his omnibus causa, etsi nõ iusta (nulla enim potest cuiquam male de Rep. merendi iusta esse causa) grauis tamen, & cum aliquo animi & uirili dolore cõiuncta. P. Clodius à crocota, à mitra, à muliebribus soleis, purpureisq; fasciolis, à strophio, à psaltrio, à flagitio, à stupro est factus repente popularis. nisi eum mulieres exornatum ita deprehendissent, nisi ex eo loco, quò eum adire fas non erat, ancillarum beneficio emissus esset: populari homine populus R. Resp. ciue tali careret. hanc ob amentiam in discordijs nostris, de quibus ipsis his prodigijs recentibus à dijs immortalibus admonemur, arreptus est unus ex patritijs, cui Tribuno pl. fieri non liceret. quod anno ante frater Metellus, & cõcors etiam tum senatus principi Cn. Pompeio sententiam dicenti excluserat, acerrimeq; una uoce ac mente restiterat, id post dissidium optimatium, de quo ipso nunc monemur, ita perturbatum, itaq; permutatum est, ut, quod frater Consul ne fieret obstiterat, quod affinis

& sodalis clarissimus uir, qui illum reum non laudarat, excluserat, id is Consul efficeret in discordijs principum, qui illi unus inimicissimus esse debuerat, & eo fecisse au ctore se diceret, cuius auctoritatis neminem posset pœnitere. iniecta est fax fœda, ac luctuosa Reip. petita est au ctoritas uestra, grauitas amplissimorum ordinum, consensio bonorũ omnium, totus denique ciuitatis status: hæc enim certe petebantur, cum in me cognitorem harum omnium rerum illa flamma illorum temporum conijciebatur. excepi, & pro patria solus exarsi, sic tamẽ, ut uos ijsdem ignibus circumsepti, me primum ictum pro uobis & fumantem uideretis. non sedabantur discordiæ, sed etiam crescebat in eos odium, à quibus nos defensi putabamur. ecce ijsdem auctoribus, Pompeio principe, qui cupientem Italiam, populum R. desiderantem, flagitantes uos non auctoritate sua solum, sed etiam precibus ad meam salutem excitauit, restituti sumus. sit discordiarũ finis aliquãdo: à diuturnis dissensionibus cõquiescamus: non sinit eadem ista labes: ea habet cõciones: ea miscet, * ac turbat, ut modo uendat illis, nec tamen ita, ut se quisquam, si ab isto laudatus sit, laudatiorem putet, sed ut eos, quos non amant, ab eodem gaudeant uituperari. atque ego hũc nõ miror: quid enim faciat aliud? illos, homines sapientissimos grauissimosq́;, miror: primũ, quòd quenquã clarũ hominem, atque optime de Rep. sæpe meritũ, impurissimi uoce hominis uiolari facile patiuntur: deinde, quòd existimãt perditi hominis profligatiq́; maledictis posse, id quod minime cõducit ipsis, cuiusquam gloriam dignitatemq́; uiolari: postremo, quòd non sentiunt id, quod tamen mihi iã suspicari uidentur, illius furentes

ac uiolẽtos impetus in se ipsos posse cõuerti. atque ex hac
* nimia non nullorum alienatione, & quibusdam hæren=
tia tela in Rep. quæ quandiu hærebant in uno me, graui
ter equidem, sed aliquãto leuius ferebam. an iste, nisi pri
mo se dedidisset ijs, quorũ animos à uestra auctoritate se=
iunctos esse arbitrabamur; nisi eos in cœlum suis laudi=
bus præclarus auctor extolleret; nisi exercitum C. Cæsa
ris, in quo fallebat multos, sed eum nemo redarguebat,
nisi eum, inquam, exercitum signis infestis in curiam se
immissurum minitaretur; nisi Cn. Põpeio adiutore, M.
Crasso auctore, quæ faciebat, facere clamaret; nisi Con=
sules causam coniunxisse secum, in quo uno non mentie=
batur, confirmaret; tã crudelis mei, tam sceleratus Reip.
uexator esse potuisset? idem, posteaquam respirare uos à
metu cædis, emergere auctoritatem uestram à fluctibus
illis seruitutis, reuiuiscere memoriam ac desiderium mei
uidit, uobis se cœpit subito fallacissime uenditare. tum, le=
ges Iulias contra auspicia latas, & hic & in concionibus
dicere: in quibus legibus inerat curiata illa lex, quæ totũ
eius Tribunatum continebat, quam cæcus amentia non
uidebat: producebat fortissimũ uirũ M. Bibulum, quæ=
rebat ex eo; C. Cæsare leges ferente, de cœlo semper'ne
seruasset? semper se ille seruasse dicebat. Augures inter=
rogabat; quæ ita lata essent, recte'ne lata essent? illi uitio
lata esse dicebant. ferebant in oculis hominem quidã bo=
ni uiri, & de me optime meriti, sed illius, ut ego arbitror,
furoris ignari. longius processit: in ipsum Cn. Põpeium
auctorem, ut prædicare est solitus, consiliorum suorum
inuehi cœpit. inibat gratiam à non nullis. tum uero est
ratus se posse, quoniam togatum domestici belli extincto=

rem nefario scelere fœdasset, illum etiam, illum externorum bellorum, hostiumq; uictorem affligere. tum est illa in templo Castoris scelerata & penè deletrix huius imperij sica deprehensa. tum ille, cui nulla hostium diutius urbs unquã fuit clausa, qui omnes angustias, omneis altitudines, omnium obiecta tela semper ui & uirtute perfregit, obsessus ipse est domi, meq; non nulla imperitorum uituperatione timiditatis meæ, consilio & facto suo liberauit. nam si Cn. Pompeio, uiro uni omnium fortissimo quicũque nati sunt, miserrimum magis fuit, quàm turpe, quandiu ille Tribunus pl. fuit, lucem non aspicere, carere publico, minas eius perferre; cum in concionibus diceret, uelle se in Carinis ædificare alteram porticum, quæ Palatio responderet: certe mihi exire domo mea ad priuatum dolorem fuit luctuosum, ad rationem Reip. gloriosum. uidetis igitur, hominem per se ipsum iampridem afflictum ac iacentem, perniciosis optimatium discordijs excitari. cuius initia furoris dissensionibus eorum, qui tũ à uobis seiuncti uidebantur, sustentata sunt. reliqua iam præcipitantis Tribunatus, etiam post Tribunatum obtrectatores eorum, atque aduersarij defenderunt, ne à Rep. Reip. pestis remoueretur: restiterũt etiam, ne causam diceret; etiã, ne priuatus esset. etiam'ne in sinu, atque in delicijs quidam optimi uiri uiperam illam uenenatam, ac pestiferam habere potuerunt? quo tandem decepti munere? uolo, inquiunt, esse, qui in concione detrahat de Pompeio. detrahat ille uituperãdo? uelim sic hoc uir summus, atque optime de mea salute meritus accipiat, ut à me dicitur: dicã quidẽ certe, quod sentio. mihi mediusfidius tum de illius amplissima dignitate detrahere, cũ maximis lau

dibus efferebat, uidebatur. utrũ tandem C. Marius splendidior, cum eum C. Glaucia laudabat, an cũ eũdem iratus postea uituperabat? an ille demens, & iampridem ad pœnam exitiumq; præceps, fœdior atque inquinatior in Cn. Pompeio accusando, q̃ in uniuerso senatu uituperãdo fuit? quod quidem miror, cum alterum gratum sit iratis, alterum esse tam bonis ciuibus non acerbũ. sed ne id uiros optimos diutius delectet, legant hanc eius concionẽ, de qua loquor, in qua Pompeium ornat, an potius deformat? certe laudat, & unum esse in hac ciuitate dignum huius imperij gloria dicit, & significat se illi amicissimũ esse, & reconciliationem esse gratiæ factam. quod ego quanquam quid sit, nescio: tamen hoc statuo, hunc, si amicus esset Pompeio, laudaturum illum non fuisse: quid enim, si illi inimicissimus esset, amplius ad eius laudẽ minuendam facere potuisset? uideant ij, qui illum Cn. Põpeio inimicum esse gaudebant, ob eamq; causam in tot, tãtisq; sceleribus conniuebant, & non nũquam eius indomitos, atque effrenatos furores plausu etiã suo prosequebãtur, q̃ se cito inuerterit: nũc enim iam laudat illum; in eos inuehitur, quibus se antea uenditabat. quid existimatis eum, si reditus ei gratiæ patuerit, esse facturum, qui tam libenter in opinionem gratiæ irrepat? quas ego alias optimatium discordias à dijs immortalibus definiri putẽ? nam hoc quidem uerbo neque P. Clodius, neque quisquã de gregalibus eius aut de consiliarijs designatur. habent Hetrusci libri certa nomina, quæ in id genus ciuiũ cadere possunt. deteriores, repulsos (quod iam audietis) hos appellant, quorum & mentes & res sunt perditæ, longeq; à communi salute disiunctæ. quare cum dij immortales

monent de optimatium discordijs, de clarissimorum & optime meritorum ciuium dissensione prædicunt, cũ principibus periculum cædemq; portendunt; in tuto collocant Clodium, qui tantum abest à principibus, quantum à puris, quantum à religiosis. uobis ò clarissimi atque optimi ciues & uestræ saluti consulendum, & prospiciẽdum uident. cædes principum ostenditur: id, quod interitum optimatium sequi necesse est, adiungitur: etiam, ne in unius imperium res decidat, admonemur. ad quem metum si deorum monitis non duceremur, tamẽ ipsi nostro sensu, coniecturáq; raperemur: neque. n. ullus alius discordiarum solet esse exitus inter claros & potẽtes uiros, nisi aut uniuersus interitus, aut uictoris dominatus, aut regnum. dissensit cum Mario clarissimo ciue Consul nobilissimus & fortissimus L. Sylla: horũ uterque ita cecidit uictus, ut uictor idem regnauerit. cum Octauio collega Cinna dissensit: utrisque horũ secunda fortuna regnum est largita, aduersa mortem. idẽ iterũ Sylla superauit: tum sine dubio habuit regalem potestatem, quanquam Remp. recuperauit. inest hoc tempore haud obscurum odium, atque id insitũ penitus & inustũ animis hominum amplissimorũ: dissident principes: captatur occasio: qui nõ tantũ opibus ualent, nescio quam fortunã tamen ac tempus expectant: qui sine controuersia plus possunt, hi fortasse non nunquã consilia ac sentẽtias inimicorum suorũ extimescunt. tollatur hæc è ciuitate discordia: iã omnes isti, qui portendũtur, metus extinguẽtur: iam ista serpẽs, quæ tum hic delitescit, tum se emergit, & fertur illuc, cõpressa, atque illisa morietur. monent enim ijdẽ, ne occultis consilijs Resp. lædatur. quæ sunt occultiora, quàm

eius, qui ausus in concione est dicere, iustitiũ edici oportere, iurisdictionem intermitti, claudi ærariũ, iudicia tolli? nisi forte existimatis hãc tantam colluuionẽ illi, tãtamq; euersionem ciuitatis in mentem subito in rostris nec cogitanti uenire potuisse. est quidẽ ille plenus uini, stupri, somni, plenusq; incõsideratissimæ ac dementissimæ temeritatis: ueruntamen nocturnis uigilijs, etiã coitione hominum iustitiũ illud cõceptum ac meditatũ est. mementote patres cõscripti uerbo illo nefario tentatas aures uestras, & perniciosam uiã audiendi cõsuetudine esse munitam.

Sequitur illud, ne deterioribus, repulsisq; honos augeatur. repulsos uideamus: nã deteriores qui sint, post docebo. sed tamen in eũ cadere hoc uerbum maxime, qui sit unus omnium mortaliũ sine ulla dubitatione deterrimus, concedendũ est. qui sunt igitur repulsi? nõ, ut opinor, ij, qui aliquãdo honorem uitio ciuitatis, nõ suo, nõ sunt assecuti: nam id quidem multis sæpe optimis ciuibus, atque honestissimis uiris accidit. repulsi sunt ij, quos ad omnia progrediẽtes, quos munera cõtra leges gladiatoria parantes, quos apertissime largientes nõ solum alieni, sed etiam sui, uicini, tribules, urbani, rustici repulerũt. hi ne honore augeãtur, monemur. debet esse gratum, quod prædicunt: sed tamẽ huic malo populus R. ipse nullo aruspicum admonitu sua sponte prospexit. Deteriores cauete. quorum quidem magna est natio, sed tamen eorum omnium hic dux est, atque princeps. etenim si unum hominem deterrimum poeta præstanti aliquis ingenio fictis conquisitisq; uitijs deformatum uellet inducere, nullum profecto dedecus reperire posset, quod in hoc non inesset, multaq; in eo penitus defixa atque hærentia præteriret. parentibus,

& dijs immortalibus, & patriæ nos primũ natura conciliat? eodem enim tempore & suscipimur in lucem, & hoc cœlesti spiritu augemur, & certam in sedem ciuitatis ac libertatis ascribimur: iste parentum nomen, sacra, memoriam, gentem Fonteiano nomine obruit: deorum igneis, solennes mensas, abditos ac penetrales focos, occulta, & maribus nõ inuisa solum, sed etiã inaudita sacra inexpiabili scelere peruertit: idemq; earum templum inflammauit dearũ, quarum ope etiã alijs incendijs subuenitur. quid de patria loquar? qui primũ eum ciuem ui, ferro, periculis, urbe, omnibus patriæ præsidijs depulit, quem uos patriæ conseruatorem esse sæpissime iudicaueratis: deinde euerso senatus, ut ego semper dixi, comite; duce, ut ille dicebat; senatum ipsum, principem salutis, mentisq; publicæ, ui, cæde, incendijsq; peruertit: sustulit duas leges, Aeliã, & Fusiã, maxime Reip. salutares: Cẽsuram extinxit: intercessionem remouit: auspicia deleuit: Consules sceleris sui socios ærario, prouincijs, exercitu armauit: Reges qui erant, uendidit; qui nõ erãt, appellauit: Cn. Pompeium ui, ferro domũ compulit: imperatorum monimenta euertit: inimicorũ domos disturbauit: uestris monimẽtis nomen suũ inscripsit. infinita sunt scelera, quæ ab illo in patriã sunt edita. quid, quæ in singulos ciues, quos necauit? socios, quos diripuit? imperatores, quos prodidit? exercitus, quos tentauit? quid uero ea, quanta sunt, quæ in se ipsum scelera, quæ in suos edidit? quis minus unquã pepercit hostium castris, q̃ ille omnibus corporis sui partibus? quæ nauis unquam in flumine publico tam uulgata omnibus, quàm istius ætas fuit? quis unquã nepos tam libere est cum scortis, quàm

hic cum sororibus uolutatus? quam denique tam immanem Charibdim poetæ fingendo exprimere potuerũt, quæ tantos exhaurire gurgites posset, quantas iste Byzantiorũ Brogitarorumq́; prædas exorbuit? aut tam eminentibus canibus Scyllam, tamq́; ieiunis, quàm quibus istum uidetis, Gellijs, Clodijs, Titijs rostra ipsa mandentem? quare, id quod extremum est in aruspicum responsis, prouidete ne Reip. status cõmutetur: etenim uix hæc, si undique fulciamus, iam labefacta, uix, inquã, innixa in omnium nostrum humeris cohærebunt. fuit quondã ita firma hæc ciuitas & ualens, ut negligentiam senatus, uel etiam iniurias ciuium ferre posset: iam non potest: ærarium nullũ est: uectigalibus non fruuntur, qui redemerunt: auctoritas principum cecidit: consensus ordinum est diuulsus: iudicia perierunt: suffragia districta tenentur à paucis: bonorum animus ad nutum nostri ordinis expeditus iam nõ erit: ciuem, qui se pro patriæ salute opponat inuidiæ, frustra posthac requiretis. quare hunc statum, qui nunc est, qualiscũque est, nulla alia re nisi cõcordia retinere possumus. nam ut meliore simus loco, ne optandum quidem est illo impunito: deteriore autem statu ut simus, unus est inferior gradus, aut interitus, aut seruitutis. quò ne trudamur, dij immortales nos admonẽt, quoniam iampridem humana cõsilia ceciderunt. Atque ego hanc orationem P. C. tam tristem, tam grauem non suscepissem, non, inquam, nisi hác personã, et has partes honoribus populi R. uestris plurimis ornamentis mihi tributis deberem, & possem sustinere. sed tamen facile tacentibus cæteris reticuissem: sed hæc oratio omnis fuit non auctoritatis meæ, sed publicæ religionis. mea fuerunt uerba

fortasse plura, sententiæ quidem omnes aruspicum. ad quos aut referri nunciata ostenta non conuenit, aut eorum responsis cõmoueri necesse est. quòd si cætera magis peruulgata nos sæpe & leuiora mouerunt: uox ipsa deorum immortalium nõ mentes omnium permouebit? nolite enim id putare accidere posse, quod in fabulis sæpe uidetis fieri, ut deus aliquis elapsus de cœlo cœtus hominum adeat, uersetur in terris, cum hominibus colloquatur. cogitate genus sonitus eius, quem Latinienses nunciarunt: recordamini illud etiam, quod non dum est relatum, quòd eodem ferè tempore factus in agro Piceno Potentiæ nunciatur terræ motus horribilis cum quibusdã multis metuendisq; rebus: hæc eadem profecto, quæ futura prospicimus, impendentia pertimescetis: etenim hæc deorum immortalium uox, hæc penè oratio iudicanda est, cum ipse mundus, cum agri terræ motu quodam nouo contremiscunt, & inusitato aliquid sono incredibiliq; prædicunt. in quo constituendæ nobis quidem sunt procurationes, et obsecratio, quemadmodum monemur: sed faciles sunt preces apud eos, qui ultro nobis uiam salutis ostendunt: nostræ nobis sunt inter nos iræ, discordiæq; placandæ.

PRO CN. PLANCIO. ORATIO XXXII.

C VM propter egregiam & singularem Cn. Plãcij iudices in mea salute custodienda fidem tam multos & bonos uiros eius honori uiderem esse fautores, capiebã animo nõ mediocrem uoluptatem, quòd, cuius officiũ mihi saluti fuisset, ei meorũ temporum memoriam suffragari uidebam. cũ autem audirem meos partim inimicos, partim inuidos huic accusationi esse fauturos, eandemq; rem aduersariam esse in iudicio Cn. Plancio, quæ in petitione fuisset adiutrix: dolebã iudices, et acerbe ferebã, si huius salus ob eã ipsam causam esset infestior, quòd is meã salutem atque uitã sua beneuolentia, præsidio, custodiaq; texisset. nũc autem uester iudices cõspectus, & cõsessus iste reficit & recreat mentem meam, cũ intueor & cõtemplor unũquenque uestrũ: uideo enim hoc in numero neminem, cui mea salus chara nõ fuerit, cuius nõ extet in me suũ meritũ, cui nõ sim obstrictus memoria beneficij sempiterna. itaque nõ extimesco, ne Cn. Plãcio custodia meæ salutis apud eos obsit, qui me ipsum maxime saluũ uidere uoluerũt: sæpiusq; iudices mihi uenit in mentem, admirandum esse, M. Laterensem, hominem studiosissimum, & diligentissimum salutis meæ, reum hũc potissimum sibi delegisse; quàm metuendum, ne uobis id ille magna ratione fecisse uideatur. quãquã mihi non sumo tantum iudices, neque arrogo, ut Cn. Plancium suis erga me meritis impunitatem cõsecuturum putem. nisi eius integerrimam uitam, modestissi=

mos mores, summam fidem, continentiam, pietatem, innocentiam ostendero, nihil de pœna recusabo. sin omnia præstitero, quæ sunt à bonis uiris expetenda, petam iudices à uobis, ut, cuius misericordia salus mea custodita sit, ei uos uestrã misericordiam me deprecãte tribuatis. equidem ad reliquos labores, quos in hac causa maiores suscipio quàm in cæteris, etiã hãc molestiã assumo, quòd mihi nõ solũ pro Cn. Plãcio dicendũ est, cuius ego salutem nõ secus ac meã tueri debeo; sed etiam pro me ipso, de quo accusatores plura penè, quàm de re, reóq; dixerũt. quanquam iudices si quid est in me ipso ita reprehensum, ut id ab hoc alienum sit, non me id magnopere conturbet: non enim timeo, ne, quia perraro grati homines reperiãtur, iccirco, cum me nimium gratum illi esse dicant, id mihi criminosum esse possit. quæ uero ita sunt agitata ab illis, ut aut merita Cn. Plancij erga me minora esse dicerent, quàm à me ipso prædicarẽtur; aut, si essent summa, negarent ea tamen ita magni, ut ego putarem, ponderis apud uos esse debere: hæc mihi sunt tractanda iudices & modice, ne quid ipse offendam; & tum denique, cũ respondero criminibus; ne nõ tam innocentia reus sua, quàm recordatione meorum temporum defensus esse uideatur. Sed mihi in causa facili atque explicata perdifficilis iudices et lubrica defensionis ratio proponitur. nam si tantũmodo mihi necesse esset contra Laterensem dicere, tamen id ipsum esset in tanto usu nostro, tantaq; amicitia molestum: uetus enim est lex illa iustæ ueræq; amicitiæ, quæ mihi cum illo iam diu est, ut idem amici semper uelint: neque est ullum certius amicitiæ uinculũ, quàm consensus, & societas cõsiliorũ & uo=

luntatum. mihi autem non eſt in hac re ſolum moleſtũ, contra illum dicere; ſed multo id magis, quòd in ea cauſa contra dicendũ eſt, in qua quædam hominũ ipſorũ uidetur facienda eſſe contentio: quærit enim Laterenſis, atque hoc uno maxime urget, qua ſe uirtute, qua laude Plancius, qua dignitate ſuperarit. ita ſi cedo illius ornamentis, quæ multa & magna ſunt, non ſolum huius dignitatis iactura facienda eſt, ſed etiam largitionis recipienda ſuſpicio. ſin hũc illi antepono, cõtumelioſa habenda eſt oratio, & dicendũ eſt id, quod ille me flagitat, Laterenſem à Plancio dignitate eſſe ſuperatũ. ita aut amiciſſimi hominis exiſtimatio offendenda eſt, ſi illam accuſationis cõditionem ſequar: aut optime de me meriti ſalus deſerenda eſt. ſed ego Laterenſis cæcum me & præcipitem ferri cõfitear in cauſa, ſi te aut à Plancio, aut ab ullo dignitate potuiſſe ſuperari dixero. itaque diſcedã ab ea cõtentione, ad quã tu me uocas; & ueniã ad illã, ad quã me cauſa ipſa deducit. Quid? tu nõ inanem dignitatis iudicem putas eſſe populũ? fortaſſe nõ nũquã eſt: utinã uero ſemper eſſet: ſed eſt perraro, et, ſi quãdo eſt, in ijs magiſtratibus eſt mandandis, quibus ſalutem ſuam cõmitti putat. his leuioribus comitijs, diligentia, & gratia petitorum honos paritur, nõ ijs ornamentis, quæ eſſe in te uidemus. nã quod ad populum pertinet, ſemper dignitatis iniquus iudex eſt, qui aut inuidet, aut fauet. quãquã nihil potes in te Laterenſis cõſtituere, quod ſit proprium laudis tuæ, quin id tibi ſit cõmune cũ Plancio. ſed hoc totum agetur alio loco. nũc tantum diſputo de iure populi: qui & poteſt, & ſolet nõ nũquam dignos præterire: nec, ſi à populo præteritus eſt, quem non oportuit;

à iudicibus condemnandus est, qui præteritus nõ est. nam si ita esset, quod patres apud maiores nostros tenere non potuerũt, ut reprehensores essent comitiorum, id haberent iudices, uel quod multo etiam minus est ferendum: tum enim magistratũ nõ gerebat is qui ceperat, si patres auctores non erant facti; nunc postulatur à uobis, ut eius exilio, qui creatus sit, iudicium populi R. reprehendatis. itaq; quãquã, qua nolui, ianua sim ingressus in causam, sperare uideor tãtũ abfuturã esse orationem meã à minima suspicione offensionis tuæ, te ut potius obiurgem, quòd iniquũ in discrimen adducas dignitatem tuam, quàm ut ego eã ulla cõtumelia coner attingere. tu continentiã, tu industriam, tu animum in Remp. tu uirtutem, tu innocentiam, tu fidem, tu labores tuos, quòd Aedilis nõ sis factus, fractos esse, & abiectos, & repudiatos putas? uide tandem Laterensis, quantũ à te dissentiam. si mediusfidius decem soli essent in ciuitate uiri boni, sapientes, iusti, graues, qui te indignum Aedilitate iudicauissent: grauius de te iudicatum putarem, quàm est hoc, quod tu metuis, ne à populo iudicatũ esse uideatur: non enim comitijs iudicat semper populus, sed mouetur plerunque gratia, cedit precibus, facit eos, à quibus est maxime ambitus; denique si iudicat, non delectu aliquo aut sapientia ducitur ad iudicandum, sed impetu nõ nũquam, & quadam etiam temeritate: nõ est enim consilium in uulgo, non ratio, nõ discrimen, nõ diligentia: semperq; sapientes ea, quæ populus fecisset, ferenda, nõ semper laudanda duxerunt. quare cum te Aedilem fieri oportuisse dicis, populi culpam, non competitoris accusas. at fueris dignior, quàm Plancius: de quo ita tecum conten=

dam paulo post, ut conseruem dignitatem tuam: sed ut fueris dignior; nõ competitor, à quo es uictus, sed populus, à quo es præteritus, in culpa est. in quo primum illud debes putare, comitijs, præsertim ædilitijs, studium esse populi, nõ iudicium; eblãdita illa, nõ enucleata esse suffragia; eos, qui suffragiũ ferãt, quid denique ipsi debeãt, cõsiderare sæpius, quàm quid cuique à Rep. uideatur deberi. sin autem mauis esse iudicium, nõ tibi id rescindendũ est, sed ferendũ. male iudicauit populus: at iudicauit. nõ debuit: at potuit. nõ fero: at multi clarissimi, & sapientissimi ciues tulerũt: est enim cõditio liberorum populorum, præcipueq; huius principis populi & omnium gentiũ domini atq; uictoris, posse suffragijs uel dare, uel detrahere, quod uelit, cuique: nostrũ autẽ est, qui in hac tempestate populi iactemur ac fluctibus, ferre modice populi uoluntates, allicere alienas, retinere partas, placare turbatas; honores si magni nõ putemus, non seruire populo; sin eos expetamus, nõ defatigari supplicãdo. Venio iam ad ipsius populi partes, ut illius contra te oratione potius, quàm mea disputem. qui si tecũ congrediatur, & si una uoce loqui possit, hæc dicat: ego tibi Laterensis Plancium nõ anteposui; sed, cum essetis æque boni uiri, meũ beneficium potius ad eũ detuli, qui à me cõtenderat, quàm ad eũ, qui mihi nõ nimis submisse supplicarat. respondebis, credo, te splendore, & uetustate familiæ fretum, non ualde ambiendum putasse. at uero te ille ad sua instituta, suorumq; maiorũ exempla reuocabit. semper se dicet rogari uoluisse, semper placuisse; M. Seium, qui ne equestrem quidem splendorem incolumem à calamitate iudicij retinere potuisset, homini nobilissimo, in=

nocentiſſimo, eloquentiſſimo M. Piſoni prætuliſſe; præpo
ſuiſſe ſe Q. Catulo in ſumma familia nato, ſapientiſſi=
mo & ſanctiſſimo uiro, non dico C. Serenum ſubtiliſſi=
mũ hominem (fuit.n. & animi ſatis magni, & cõſilij)
ſed Cn. Manlium non ſolum ignobilem, uerum ſine uir=
tute, ſine ingenio, uita etiam contempta ac ſordida. deſi=
derarũt te, inquit, oculi mei, cũ tu eſſes Cyrenis: me enim,
quàm ſocios, tua frui uirtute malebã: & quo plus in=
tererat, eo plus aberas à me: certe nõ uidebã. deinde ſi=
tientem me uirtutis tuæ deſeruiſti, ac dereliquiſti: cœperas
enim petere Tribunatum pl. temporibus ijs, quæ iſtã elo=
quentiam, & uirtutem requirebãt. quam petitionem cũ
reliquiſſes, ſi hoc iudicaſti, tanta in tempeſtate te guber=
nare non poſſe, de uirtute tua dubitaui: ſi nolle, de uolũ
tate: ſin, quod magis intelligo, temporibus te alijs reſerua
ſti, ego quoque inquã & Reſp. ad ea te tempora reuoca=
ui, ad quæ tu te ipſe ſeruaras. pete igitur eum magiſtra=
tum, in quo mihi magnæ utilitati eſſe poſſis. Aediles qui=
* cũque erũt, idem mihi, quod oſtenderas: aut ſi, quod mea
minus intereſt, id te magis forte delectat, reddã tibi iſtam
Aedilitatem etiam negligenter petenti. ſed ampliſſimos
honores ut pro dignitate tua conſequare, cõdiſcas cenſeo
mihi paulo diligentius ſupplicare. hæc populi oratio eſt:
mea uero Laterenſis hæc; quare uictus ſis, non debere iu=
dicem quærere, modo ne largitione ſis uictus. nã ſi, quo=
tieſcũque præteritus erit is, qui nõ debuerit præteriri; to=
ties oportebit eũ, qui factus erit, condemnari: nihil iam
eſt, quòd populo ſupplicetur, nihil quòd direptio, nihil
quòd ſupplicatio magiſtratuũ, renũciatio ſuffragiorũ ex=
pectetur. ſimul ut qui ſint profeſſi, uideo quid dicam:

hic familia conſulari eſt,ille prætoria : reliquos uideo eſ=
ſe ex equeſtri loco : ſunt omnes ſine macula , ſunt æque
boni uiri,atque integri : ſed ſeruari neceſſe eſt gradū.ce=
dat conſulari generi prætorium, nec cōtendat cū Præto=
rio equeſter locus : ſublata ſunt ſtudia,extinctæ ſuffraga
tiones, nullæ contentiones, nulla libertas populi in man=
dādis magiſtratibus,nulla expectatio ſuffragiorum : ni=
hil,ut plerunque euenit,præter opinionem accidet: nulla
erit poſthac uarietas comitiorum . ſin hoc perſæpe acci=
dit,ut & factos aliquos,& non factos eſſe miremur ; ſi
campus atque illæ undæ comitiorum , ut mare profun=
dum, & immenſum, ſic efferueſcunt quodā quaſi æſtu,
ut ad alios accedant, ab alijs autem recedant : in tanto
nos impetu ſtudiorum,& motu temeritatis modum ali=
quem,& conſiliū,& rationem requiramus? quare noli
me ad contentionem ueſtrū reuocare Laterenſis. etenim
ſi populo grata eſt tabella,quæ frontes aperit hominum,
mentes tegit;datq; eam libertatem, ut,quod uelint, faci=
ant, promittāt autem,quod rogentur : cur tu in iudicio
exprimis,quod non fit in cāpo ? hic, quàm ille, dignior,
perquam graue eſt dictu. quo modo igitur eſt æquū ? ſic
credo, (quod agitur,quod ſatis eſt iudici) hic factus eſt.
cur iſte potius,quàm ego ? uel neſcio,uel nō dico,uel de=
nique,quod mihi grauiſſimū eſſet dicere, ſed impune ta=
men deberem dicere, nō recte. nā quid aſſequerer, ſi illa
extrema defenſione uterer,populū,quod uoluiſſet,feciſſe,
nō quod debuiſſet? quid, ſi populi quoque factū defendo
Laterenſis, & doceo Cn. Planciū nō obrepſiſſe ad hono=
rem , ſed eo ueniſſe curſu , qui ſemper patuerit omnibus
hoc noſtro equeſtri loco ; poſſum'ne eripere orationi tuæ

contentionem uestrum, quæ tractari sine contumelia nõ potest, & te ad causam crimenq; deducere? si, quòd equitis R. filius est, inferior esse debuit: omnes tecũ equitũ R. filij petiuerũt. nihil dico amplius: hoc tamẽ miror, cur tu huic potissimum irascare, qui longissime à te abfuit. equidem, si quando, ut fit, iactor in turba, nõ illum accuso, qui est in summa Sacra uia, cũ ego ad Fabianũ fornicem impellor; sed eũ, qui in me ipsum incurrit, atque incidit. tu neque Q. Pedio, forti uiro, succenses, neque huic A. Plotio, ornatissimo homini, familiari meo: et ab eo, qui hos dimouit, potius, quàm ab ijs, qui in te ipsum incubuerũt, te depulsum putas. sed tamẽ hæc tibi est prima cũ Plancio generis uestri familiæq; contentio, qua abs te uincitur: cur enim non cõfitear, quod necesse est? sed nõ hic magis, quàm ego à meis cõpetitoribus & aliàs, & in Cõsulatus petitione uincebar. sed uide, ne hæc ipsa, quæ despicis, huic suffragata sint: sic.n. conferamus. est tuum nomen utraque familia consulare. non dubitas igitur, quin omnes, qui fauent nobilitati, qui id putãt esse pulcherrimum, qui imaginibus, qui nominibus uestris ducuntur, te Ædilem fecerint? equidem non dubito. sed si parum multi sunt, qui nobilitatem ament: num ista est nostra culpa? etenim ad caput, & ad fontem utriusque generis ueniamus. tu es ex municipio antiquissimo Tusculano, ex quo plurimæ familiæ sunt consulares, in quibus est etiam Iuuencia, quot è reliquis municipijs omnibus nõ sunt: hic est è præfectura Atinati, non tam prisca, non tam honorata, non tam suburbana. quantũ interesse uis ad rationem petendi? primum, utrum magis fauere putas Atinates, an Tusculanos suis? alteri (scire

enim hoc propter uicinitatem facile possum) cum huius ornatissimi atque optimi uiri Cn. Saturnini patrẽ Aedilem, cũ Prætorem uiderunt, quòd primus ille nõ modo in eam familiam, sed etiam in præfecturam illam sellam curulem attulisset, mirandum in modum lætati sunt. alteros (credo quia refertum est municipium consularibus: nam maleuolos non esse certo scio) nunquam intellexi uehementius hospitum suorum honore lætari. habemus hoc nos, habent nostra municipia. quid ego de me, de fratre meo loquar? quorum honoribus agri propè dicam ipsi, montesq; fauerunt. num aliquando uides Tusculanum aliquem de M. Catone illo in omni uirtute principe, nũ de T. Coruncano municipe suo, num de tot Fabijs gloriari? uerbum nemo facit. at in quemcunque Arpinatẽ inci deris, etiam si nolis, erit tamen tibi fortasse de nobis aliquid, aliquid & de C. Mario audiendum. primum igitur hic habuit studia suorum ardentia: tu tanta, quãta in hominibus iam saturatis honoribus esse potuerunt. deinde tui municipes sunt illi quidem splendidissimi homines, sed tamen pauci, si quidem cum Atinatibus conferantur: huius præfectura plena uirorum fortissimorum, sic, ut nulla tota Italia frequentior dici possit. quam quidem nunc multitudinem uidetis iudices in squalore, & luctu supplicem uobis. hi tot equites R. tot Tribuni ærarij (nam plebem à iudicio dimisimus, quæ cuncta comitijs adfuit) quid roboris, quid dignitatis huius petitioni attulerunt? non enim tribũ Terentinam, de qua dicã alio loco, sed dignitatem, sed oculorum coniectũ, sed solidam, & robustam, & assiduam frequẽtiam præbuerunt. iam municipia coniunctione etiã uicinitatis uehementer mo=

uentur. omnia, quæ dico de Plancio, dico expertus in nobis: sumus enim finitimi Atinatibus. laudanda est, uel etiam amanda uicinitas retinens ueterem illũ officij morem, non infuscata maleuolentia, non assueta mendacijs, non fucata, nõ fallax, non erudita artificio simulationis uel suburbano, uel etiam urbano. nemo Arpinas nõ Plãcio studuit, nemo Soranus, nemo Casinas, nemo Aquinas: totus ille tractus celeberrimus Venafranus, Alifanus, tota denique nostra illa aspera, & mõtuosa, at fidelis, & simplex, & fautrix suorũ regio se huius honore ornari, se augeri dignitate arbitrabatur: ijsdemq; nũc à municipijs adsunt equites R. publice cũ Legationis testimonio; nec minore nũc sunt solicitudine, quàm tũ erant studio: etenim est grauius spoliari fortunis, quàm nõ augeri dignitate. ergo ut alia in te erãt illustriora Laterensis, quæ tibi maiores tui reliquerant: sic te Plancius hoc non solũ municipij, uerum etiam uicinitatis genere uincebat. nisi forte te Lauicana, aut Bouillana, aut Gabina uicinitas adiuuabat. quibus è municipijs uix iam, qui carnem Latinis petant, inueniuntur. adiungam, si uis, id quod tu etiã huic obesse putas, patrem publicanũ. qui ordo quanto adiumento sit in honore, quis nescit? flos enim equitũ R. ornamentum ciuitatis, firmamentũ Reip. publicanorum ordine continetur. quis est ergo, qui neget ordinis eius studiũ fuisse in honore Plancij singulare? neque iniuria: uel quòd erat pater is, qui est princeps iandiu publicanorum: uel quòd is ab socijs unice diligebatur: uel quòd diligẽtissime rogabat: uel quia pro filio supplicabat: uel quia huius ipsius in illũ ordinem summa officia Quæsturæ, Tribunatusq; constabant: uel quòd illi in hoc or=

nando, ordinem se ornare, & consulere liberis suis arbitrabantur. aliquid praeterea, timide dico, sed tamen dicendum est: non enim opibus, non inuidiosa gratia, non potentia uix ferenda, sed commemoratione beneficij, sed misericordia, sed precibus aliquid attulimus etiam nos. appellaui populum: tribubus submisi me, & supplicaui: ultro mehercules se mihi etiam offerentes, ultro pollicentes rogaui: ualuit causa rogandi, non gratia: nec, si uir amplissimus, cui nihil est quod roganti concedi non iure possit, de aliquo, ut dicis, non impetrauit, ego sum arrogans, quòd me ualuisse dico. nam ut omittam illud, quòd ego pro eo laborabam, qui ualebat ipse per sese: rogatio ipsa semper est gratiosissima, quae est officio necessitudinis coniuncta maxime. neque ego sic rogabam, ut petere uiderer, quia familiaris esset meus, quia uicinus, quia huius parente semper plurimum essem usus, sed ut quasi parenti & custodi meo. non potentia mea, sed causa rogationis fuit gratiosa. nemo mea restitutione laetatus est, nemo iniuria doluit, cui non huius in me misericordia grata fuerit. etenim si ante reditũ meum Cn. Plancio se uulgo uiri boni, cum hic Tribunatum peteret, ultro offerebant: cui nomen meum honori fuisset, ei meas praesentis preces non putas profuisse? an Minturnenses coloni, quòd C. Marium ciuili errore atque ex impijs manibus eripuerunt, quòd tecto receperũt, quòd fessum inedia fluctibusq; recrearunt, quòd uiaticum congesserunt, quòd nauigium dederunt, quòd eum linquentem terram eam, quam seruauerat, lacrymis uotisq; omnibus prosecuti sunt, aeterna in laude uersantur: Plancio, quòd me uel ui pulsum, uel ratione cedentẽ tempori receperit, iuuerit,

custodierit, his & senatui populoq; R. ut haberent quod reducerent, cōseruarit, honori hanc fidem, misericordiam, uirtutem fuisse miraris? uitia mehercule res hæ Cn. Plancij, de quibus dixi, tegere potuerunt; ne tu in ea uita, de qua iam dicā, tot & tanta adiumenta huic honori fuisse mirere. Hic est enim, qui adolescētulus cū A. Torquato profectus in Africam, sic ab illo grauissimo, & sanctissimo, atque omni laude et honore dignissimo uiro dilectus est, ut & contubernij necessitudo, & adolescentuli modestissimi pudor postulabat. quòd si adesset, nō minus ille declararet, q̄ hic illius frater patruelis, et socer T. Torquatus illi omni uirtute & laude par: qui est quidem cū illo maximis uinculis & propinquitatis, & affinitatis cō iunctus, sed ita magni amoris, ut illæ necessitudinis causæ leues esse uideantur. fuit in Creta postea contubernalis Saturnini propinqui sui, miles huius Q. Metelli. quibus cum fuerit probatissimus, hodieq; sit, omnibus esse se probatum debet sperare. in ea prouincia Legatus fuit C. Sacerdos, qua uirtute, qua constantia uir? L. Flaccus, qui homo? qui ciuis? qualem hunc putent, assiduitate testimonioq; declarāt. in Macedonia Tribunus militum fuit: in eadem prouincia postea Quæstor. primum Macedonia sic eum diligit, ut indicant hi principes ciuitatum suarū: qui cum missi sint ob aliam causam, tamen huius repentino periculo commoti huic assident, pro hoc laborant; huic si præsto fuerint, gratius se ciuitatibus suis facturos putant, quàm si Legationem, & mandata sua confecerint. L. uero Apuleius hunc tanti facit, ut morem illum maiorum, qui præscribit in parentum loco Quæstoribus suis Prætores esse oportere, officijs beneuolentiaq; superarit.

rit. Tribunus pl. fuit, non fortasse tam uehemens, q̃ isti, quos tu iure laudas; sed certe talis, quales si omnes semper fuissent, nunq̃ desideratus uehemens esset Tribunus. omitto illa, quæ si minus necessaria sunt, at certe, cũ sunt prolata, laudantur: ut uiuat cum suis, primum cum parente, (nam meo iudicio pietas fundamẽtum est omnium uirtutum) quem ueretur ut Deũ, (neque enim multo secus parens liberis) amat uero, ut sodalem, ut fratrem, ut æqualem. quid dicã cum patruo? cum affinibus? cum propinquis? cum hoc Cn. Saturnino, ornatissimo uiro? cuius quantam honoris huius cupiditatem fuisse creditis, cum uideatis luctus societatem? quid de me dicam? qui mihi in huius periculo reus esse uideor. quid de his tot uiris talibus, quos uidetis ueste mutata? atqui hæc sunt indicia solida iudices, & expressa, hæc signa probitatis, non fucata forẽsi specie, sed domesticis inusta notis ueritatis. facilis est illa occursatio, & blanditia popularis: aspicitur, non attrectatur: procul apparet, nõ excutitur, non in manus sumitur. omnibus igitur rebus ornatum hominem, quem externis, quem domesticis nõ nullis rebus inferiorem quàm te generis et nominis dico, superiorem aliјs, municipum, uicinorum, societatum studio, temporum meorum memoria, patris uirtute, integritate, modestia, Aedilem factum esse miraris? hunc tu uitæ splendorem maculis aspergis istis? iacis adulteria, quæ nemo nõ modo nomine, sed ne suspicione quidem possit agnoscere? maritum appellas, ut uerba fingas, non solum crimina. ductum esse ab eo in prouinciam aliquem dicis libidinis causa: quod nõ crimen est, sed impunitum in maledico mendacium. raptam esse mimulam: quod dicitur Ati-

næ factum à iuuene, uetere quodam in scenicos iure, maximeq; oppidano. ò adolescentiam traductam eleganter, cui quidem cum, quod licuerit, obijciatur, tamen id ipsum falsum reperiatur. Emissus aliquis è carcere. & quidem emissus, ut cognostis, necessarij hominis, optimiq; adolescentis rogatu. idem postea præ mandatis requisitus. atque hæc, nec ulla alia, sunt cõiecta maledicta in eius uitam, de cuius uos pudore, religione, integritate dubitetis. Pater uero, inquit, etiam obesse filio debet. ò uocem durã, atque indignã tua probitate Laterensis. pater ut in iudicio capitis, pater ut in dimicatione fortunarum, pater ut apud tales uiros obesse filio debeat? qui si esset turpissimus, sordidissimus, tamen ipso nomine patrio ualeret apud clementes iudices & misericordes, ualeret, inquã, cõmuni sensu omniũ, et dulcissima cõmendatione naturæ. sed cum sit Cn. Plancius is eques R. ea primum uetustate equestris ordinis, ut pater, ut auus, ut maiores eius omnes equites R. fuerint, summum in præfectura florentissima gradum tenuerint & dignitatis, & gratiæ; deinde, ut ipse in legionibus P. Crassi imperatoris inter ornatissimos homines equites R. summo splendore fuerit; ut postea princeps inter suos, plurimarum rerum sanctissimus & iustissimus iudex, maximarum societatum auctor, plurimarum magister: si non modo in eo nihil unquam reprehensum, sed laudata sunt omnia, tamen is oberit honestissimo filio pater, qui uel minus honestum et alienum tueri uel auctoritate sua, uel gratia possit? Asperius, inquit, locutus est aliquid aliquando. immo fortasse liberius. at id ipsum, inquit, non est ferendum. ergo hi ferendi sunt, qui queruntur libertatem equitis R. se ferre

non posse? ubinam ille mos? ubi illa æquitas iuris? ubi illa antiqua libertas, quæ malis oppressa ciuilibus extollere iam caput, & aliquando recreata se erigere debebat? equitum ego R. etiã in homines nobilissimos maledicta, publicanorum in Q. Scæuolam, uirum omnibus ingenio, iustitia, integritate præstantem, aspere, & ferociter, & libere dicta commemorem? Consuli P. Nasicæ præco Granius medio in foro, cum ille edicto iustitio domũ descendens rogasset Granium, quid tristis esset, an quòd auctiones essent; immo uero, inquit, quòd legiones. idẽ Tribuno pl. potentissimo homini M. Druso, sed multa in Remp. molienti, cum ille eum salutasset, ut fit, dixissetq;, quid agis Grani? respondit, immo uero tu Druse quid agis? ille L. Crassi, ille M. Antonij uoluntatem asperioribus facetijs sæpe perstrinxit impune. nunc usque eò oppressa uestra arrogãtia ciuitas est, ut, quæ fuit olim præconi in ridendo, nunc equiti R. in plorando non sit concessa libertas: quæ enim unquã fuit Plancio uox contumeliæ potius, q̃ doloris? quid est autem unquam questus, nisi cum à socijs, & à se iniuriam propulsaret? cum senatus impediretur, quo minus, id quod hostibus semper erat tributum, responsum equitibus R. redderetur: omnibus illa iniuria dolori publicanis fuit: sed eum ipsum dolorem hic tulit paulo apertius. communis ille sensus in alijs fortasse latuit: hic, quod cum cæteris animo sentiebat, id magis, q̃ cæteri, & uultu prõptum habuit, et lingua. quãquam iudices (agnosco enim ex me) permulta in Plancium, quæ ab eo nunquam dicta sunt, conferuntur. ego quia dico aliquid aliquando non studio adductus, sed contentione dicendi, aut lacessitus;

& quia, ut fit in multis, exit aliquando aliquid, ſi non perfacetum, attamen fortaſſe nō rusticū: quod quiſque dixit, me id dixiſſe dicūt. ego autem, ſi quid eſt, quod mihi ſcitū eſſe uideatur, & homine ingenuo dignum atque docto, nō aſpernor, ſtomachor uero cū aliorum non me digna in me cōferuntur. Nā quòd primus ſciuit legem de publicanis, tum cum uir ampliſſimus Conſul id illi ordini per populum dedit, quod per ſenatum, ſi licuiſſet, dediſſet: ſi in eo crimen eſt, quia ſuffragiū tulit, quis nō tulit publicanus? ſi quia primum ſciuit, utrum id ſortis eſſe uis, an eius qui illam legem ferebat? ſi ſortis, nullum crimen eſt in caſu: ſi Conſulis, ſplendor etiā Plancij, hunc à ſummo uiro principem ordinis iudicatum.
Sed aliquando ueniamus ad cauſam. in qua tu nomine legis Liciniæ, quæ eſt de ſodalitijs, omnes ambitus legis cōplexus es: neque. n. quidquam aliud in hac lege niſi editi tios iudices es ſecutus. quod genus iudiciorū ſi eſt æquum nulla in re, niſi hac tribuaria: nō intelligo, quamobrē ſenatus hoc uno in genere tribus edi uoluerit ab accuſatore, neque eādem editionem trāſtulerit in cæteras cauſas: de ipſo denique ambitu, de reiectione fieri uoluerit iudicium alternorū: cumq; nullum genus acerbitatis prætermitteret, hoc tamen unum prætereundum putarit. quid? huius rei obſcura cauſa eſt, an & agitata, cum iſta in ſenatu res agebatur, & diſputata heſterno die copioſius à Q. Hortenſio? cui tum eſt ſenatus aſſenſus. hoc igitur ſenſimus: cuiuſcūque tribus largitor eſſet, & per cōſenſionē magiſtratuum, quæ honeſte ſodalitas nominaretur, quam quiſque tribū turpi largitione corrūperet, eum maxime ijs hominibus, qui eius tribus eſſent, eſſe notum.

ita putauit senatus, cum reo tribus ederentur eæ, quas is largitione deuinctas haberet, eosdem fore testes & iudices. acerbũ omnino genus iudicij: sed tamen, si uel sua, uel ea, quæ maxime esset cuique cõiũcta, tribus ederetur, uix recusandũ. tu autem Laterensis quas tribus edidisti? Terentinã, credo. fuit certe id æquũ, & certe expectatũ est, & fuit dignũ constantia tua. cuius tu tribus uenditorem, & corruptorem, & sequestrem Plãciũ fuisse clamitas, eam tribum profecto, seuerissimorum præsertim hominũ & grauissimorũ, edere debuisti. aut Volitiniã. libet enim tibi, nescio quid etiam de illa tribu criminari. hãc igitur ipsam cur non edidisti? quid Plancio cũ Lemonia? quid cum Veientina? quid cum Crustumina? nã tertiam etiam, nõ quæ iudicaret, sed quæ reijceretur, esse uoluisti. dubitatis igitur iudices, quin uos M. Laterensis suo iudicio nõ ad sententiã legis, sed ad suã spem aliquam de ciuitate delegerit? dubitatis, quin eas tribus, in quibus magnas necessitudines habet Plancius, cũ ille non ediderit, iudicarit officijs ab hoc obseruatas, nõ largitione? quid enim potest dicere, cur ista editio nõ summam habeat acerbitatem remota ratione illa, quã in decernendo secuti sumus? tu deligas ex omni populo aut amicos tuos, aut inimicos meos, aut deniq; eos, quos inexorabiles, quos inhumanos, quos crudeles existimes? tu me ignaro, nec opinãte, inscio, notes & tuos & tuorum necessarios, uel iniquos meos, uel etiam defensorum meorum? eodemq; adiungas, quos natura putes asperos, atque omnibus iniquos? deinde effundas repente, ut ante consessum eorum iudicum uideam, quàm potuerim, qui essent futuri, suspicari? apud eosq; me, ne quinq; quidẽ reiectis, quod

in proximo reo de consilij sententia constitutum est, cogas causam de fortunis omnibus dicere? nõ enim, si aut Plancius ita uixit, ut offenderet sciens neminem, aut tu ita errasti, ut eos ederes imprudens, ut nos inuito te tamen ad iudices, non ad carnifices ueniremus; iccirco ista editio per se nõ acerba est. an uero nuper clarissimi ciues nomen editi iudicis nõ tulerũt, cum ex CXXV iudicibus principibus equestris ordinis, quinq; & LXX reus reijceret, L referret; omniaq; potius permiscuerũt, quàm ei legi cõditioniq; parerent: nos neque ex delectis iudicibus, sed ex omni populo, neque editos ad reijciendũ, sed ab accusatore cõstitutos iudices ita feremus, ut neminem reijciamus? neque ego nũc legis iniquitatem queror, sed factum tuũ à sententia legis doceo discrepare: & illud acerbum iudicium, si, quemadmodũ senatus censuit, populusq; iussit, ita fecisses, ut in hunc & suam & ab hoc obseruatas ederent, nõ modo nõ quererer, sed hunc, iudicibus editis, qui testes ijdem esse possent, absolutum putarem. neque nũc multo secus existimo: cũ enim has tribus edidisti, ignotis te iudicibus uti malle, quàm notis iudicauisti; fugisti sententiã legis, æquitatem omnẽ reiecisti; in tenebris, quàm in luce causam uersari maluisti. Volitinia tribus ab hoc corrupta. Terentinam habuerat uenalem. quid diceret apud Volitinienses, aut tribules suos iudices? immo uero tu quid diceres? quem iudicem ex illis aut tacitum testem haberes, aut uero etiam excitares? etenim si reus tribus ederet, Volitiniam fortasse Plancius propter uicinitatem, ac necessitudinem suã nõ edidisset? & si quæsitor edendus fuisset, quem tãdem potius, quàm hunc C. Alfium, quem habet, cui notissimus esse debet,

uicinum, tribulem, grauissimũ hominem, iustissimumq́; , edidisset ? cuius quidem æquitas, & meæ similis uoluntas erga Cn. Plancij salutem, quã ille sine ulla cupiditatis suspicione præ se fert, facile declarat, nõ fuisse fugiendum tribulem huic iudicem, cui quæsitorem tribulem exoptandũ fuisse uideatis. neque ego nunc consilium reprehendo tuũ, quòd non eas tribus, quibus hic maxime notus erat, edideris : sed à te doceo consilium nõ seruatũ senatus : etenim quis te tum audiret illorum ? aut quid diceres ? sequestrem'ne Plancium ? respuerent aures, nemo agnosceret, repudiaretur. an gratiosum ? illi libenter audirent, nos nõ timide confiteremur : noli enim putare Laterensis, legibus istis, quas senatus de ambitu sancire uoluerit, id esse actum, ut suffragatio, ut obseruãtia, ut gratia tolleretur. semper fuerũt boni uiri, qui apud tribules suos gratiosi esse uellent. neque uero tam durus in plebem noster ordo fuit, ut eam coli nostra modica liberalitate noluerit : neque hoc liberis nostris interdicendum est, ne obseruent tribules suos, ne diligant, ne reficere necessarijs suis suam tribum possint, ne par ab his munus in sua petitione respectent : hæc enim plena sunt officij, plena obseruantiæ, plena etiam antiquitatis. isto in genere & fuimus ipsi, cum ambitionis nostra tempora postulabant, & clarissimos uiros esse uidimus, & hodie esse uidemus quamplurimos gratiosos. Decuriatio tribulium, descriptio populi, suffragia largitione deuincta seueritatem senatus, & bonorũ omnium uim ac dolorem excitarunt. hæc doce, hæc profer, huc incumbe Laterensis, decuriasse Plancium, cõscripsisse, sequestrem fuisse, pronunciasse, diuisisse : tum mirabor te ijs armis uti, quæ

tibi lex dabat, noluisse: tribulibus enim iudicibus, non modo seueritatem illorũ, si ista uera sunt, sed ne uultus quidem ferre possemus. hanc tu rationem cum fugeris, cumq; hos iudices habere nolueris, quorũ in huius delicto cum scientia certissima, tum dolor grauissimus esse debuerit: quid apud hos dices, qui abs te taciti requirunt, cur hoc sibi oneris imposueris, cur se potissimum delegeris, cur denique se diuinare malueris, quàm eos, qui scirẽt, iudicare? ego Planciũ Laterensis et ipsum gratiosum esse dico, & habuisse in petitione multos cupidos sui gratiosos. quos tu si sodales uocas, officiosam amicitiã nomine inquinas criminoso. sin, quia gratiosi sunt, accusandos putas: noli mirari te id, quod tua dignitas postularit, repudiandis gratiosorũ amicitijs non esse assecutũ. iam ut ego doceo gratiosum esse tribulibus Planciũ, quòd multis benigne fecerit, pro multis spoponderit, in operas plurimos patris auctoritate et gratia miserit, quòd denique omnibus officijs per se, per patrem, per maiores suos totam Atinatem præfecturã cõprehenderit: sic tu doce sequestrem fuisse, largitum esse, conscripsisse, tribules decuriauisse. quod si non potes, noli tollere ex ordine nostro liberalitatem, noli maleficiũ putare esse gratiã, noli obseruãtiam sancire pœna. itaque hæsitãtem te in hoc sodalitiorum tribuario crimine ad communem ambitus causam cõtulisti. in qua desinamus aliquando, si uidetur, uulgari, & peruagata declamatione contendere: sic enim tecum ago. quam tibi cõmodum est, unam tribum delige tu: doce id, quod debes, per quem sequestrem, quo diuisore corrupta sit: ego, si id facere non potueris, quod, ut opinio mea fert, ne incipies quidem; per quem tulerit,

docebo. eſt'ne hæc uera cõtentio? placet'ne ſic agi? nõ poſſum magis pedem cõferre, ut aiunt, aut propius accedere. quid taces? quid diſſimulas? quid tergiuerſaris? etiã atque etiã inſto, atque urgeo, inſector, poſco atque adeo flagito crimen. quãcũque tribũ inquam delegeris, quam tulerit Plancius; tu oſtendito, ſi poteris, uitiũ, ego, qua ratione tulerit, docebo. nec erit hæc alia ratio Plãcio, ac Laterenſi. nam ut, quas tribus tu tuliſti, ſi iam ex te requiram, poſſis, quorũ ſtudio tuleris, explicare: ſic ego hoc cõtendo, me tibi ipſi aduerſario, cuiuſcũque tribus rationem popoſceris, redditurũ. ſed cur ego ſic ago? quaſi nõ comitijs iam ſuperioribus ſit Plancius deſignatus Aedilis. quæ comitia primum habere cœpit Conſul tum omnibus in rebus ſumma auctoritate, tum harum ipſarum legum ambitus auctor: deinde habere cœpit ſubito, præter opinionem omniũ: ut ne ſi cogitaſſet quidem quiſpiam largiri, daretur ſpatium comparandi. uocatæ tribus, latum ſuffragium, deſcriptæ, renunciatæ. longe plurimum ualuit Plãcius. nulla largitionis nec fuit, nec eſſe potuit ſuſpicio. an tandem una centuria prærogatiua tãtum habet auctoritatis, ut nemo unquã prior eam tulerit, quin renunciatus ſit: tu aut his ipſis comitijs conſularibus, aut certe in illum annũ Aedilem Plancium factum miraris, in quo nõ exigua pars populi, ſed uniuerſus populus uoluntatem ſuã declararit, cuius in honore nõ unius tribus pars, ſed comitia tota comitijs fuerint prærogata? quo quidem tempore, ſi id Laterenſis facere uoluiſſes, aut ſi grauitatis eſſe putaſſes tuæ, quod multi nobiles ſæpe fecerũt, ut, cũ minus ualuiſſent ſuffragijs, quàm putaſſent, poſtea prolatis comitijs proſternerẽt ſe, et populo R. fra=

cto animo,atque humili ſupplicarent: nõ dubito,quin o=
mnis ad te conuerſura ſe fuerit multitudo : nunquã.n.
nobilitas,integra præſertim atque innocens, à populo R.
ſupplex repudiata fuit. ſed ſi tibi grauitas tua, & ma=
gnitudo animi pluris fuit, ſicut eſſe debuit,quàm Aedili=
tas : noli,cũ habeas id,quod malueris,deſiderare id,quod
minoris putaris. equidem primũ,ut honore dignus eſſem,
maxime ſemper laboraui : ſecũdo,ut exiſtimarer: tertiũ
mihi fuit illud, quod pleriſque primũ eſt,ipſe honos : qui
ijs denique debet eſſe iucundus, quorũ dignitati populus
R.teſtimonium,nõ beneficium ambitioni dedit. Quæ=
ris etiam Laterenſis,quid imaginibus tuis,quid ornatiſſi=
mo atque optimo uiro patri tuo reſpõdeas mortuo ? noli
iſta meditari,atque illud caue potius,ne tua iſta querela,
dolorq; nimius ab illis ſapientiſſimis uiris reprehendatur:
uidit enim pater tuus,App.Claudium,nobiliſſimum ho=
minem, uiuo patre ſuo potentiſſimo & clariſſimo ciue
C.Claudio Aedilem nõ eſſe factũ,& eũdem ſine repulſa
factũ eſſe Cõſulem : uidit,hominem ſibi maxime coniũ=
ctũ,egregiũ uirũ, L.Volcatiũ ; uidit, M.Piſonem in iſta
Aedilitate offenſiũcula accepta,ſummos à populo R.eſſe
honores adeptos. auus uero tuus & P.Naſicæ tibi ædi=
litiã prædicaret repulſam, quo ciue neminem ego ſtatuo
in hac Rep.fortiorem ; & C.Marij,qui,duobus Aedili=
tatis acceptis repulſis, ſepties Cõſul eſt factus; & L.Cæ=
ſaris,Cn.Octauij,M.Tullij,quos omnes ſcimus Aedilita=
te præteritos,Cõſules eſſe factos.ſed quid ego ædilitias re=
pulſas colligo ? quæ ſæpe eiuſmodi habitæ ſunt, ut ijs,qui
præteriti eſſent,benigne à populo factum uideretur. Tri=
bunus militũ L.Philippus ſumma nobilitate & eloquen=

tia, Quæstor Q. Celius clarissimus ac fortissimus adolescens, Tribuni pl. P. Rutilius Rufus, C. Fimbria, C. Cassius, Cn. Orestes facti nõ sunt: quos tamen omnes Consules factos scimus esse. quæ tibi ultro pater, & maiores tui nõ cõsolandi tui gratia dicerent, neque uero quo te liberent aliqua culpa, quã tu uereris, ne à te suscepta uideatur; sed ut te ad cursum istũ tenendũ, quem à prima ætate suscepisti, cohortentur: nihil est enim, mihi crede Laterensis, de te detractũ: detractũ dico? si mehercules uere, quod accidit, interpretari uelis, est aliquid etiam de uirtute significatũ tua: noli. n. existimare non magnũ quendam motũ fuisse illius petitionis tuæ, de qua, ne aliquid iurares, destitisti. denunciasti homo adolescens, quid de summa Reip. sentires; fortius tu quidem, quàm non nulli defuncti honoribus; sed apertius, quàm uel ambitionis, uel ætatis tuæ ratio postulabat. quamobrem in dissentiente populo noli putare nullos fuisse, quorũ animos tuus ille fortis animus offenderet: qui te incautũ fortasse nũc tuo loco dimouere potuerũt, prouidentem ante & præcauentem nũquã certe mouebũt. an te illa argumenta duxerũt? dubitabitis, inquit, quin coitio facta sit, cum tribus plerasque cũ Plotio tulerit Plancius? an unà fieri potuerunt, si unà tribus non tulissent? cum non nullas punctis penè totidem: quippe cum iam facti propè superioribus comitijs declaratiq; uenissent. quãquã ne id quidem suspicionem coitionis habuerit: neque. n. unquã maiores nostri sortitionem constituissent ædilitiam, nisi uiderent accidere posse, ut cõpetitores pares suffragijs essent. & ais, prioribus comitijs Aniensem à Plotio, Terentinã à Plancio tibi esse concessam; nũc ab utroque eas auul-

sas, ne in angustum uenirent. quam cõuenit, non dũ co=
gnita populi uoluntate hos, quos iam tũ coniunctos fuis=
se dicis, iacturam suarum tribuum, quo uos adiuuaremi=
ni, fecisse; eosdem, cũ iam essent experti quid ualerent,
restrictos & tenaces fuisse? etenim uerebãtur, credo, an=
gustias, quasi res in contentionem, aut in discrimen ali=
quod posset uenire. sed tamen tu an Plotium uirum or=
natissimum in idem crimen uocandum iudicas? an dicis
eum te arripuisse, à quo nõ sis rogatus? Nam quod que=
stus es, plures te testes habere de Volitinia, quàm quot in
ea tribu puncta tuleris: indicas, aut eos testes te adduce=
re, qui, quia nummos acceperint, te præterierint; aut te
ne gratuita quidem eorũ suffragia tulisse. illud uero cri=
men de nummis, quos in circo Flaminio deprehensos esse
dixisti, caluit re recenti, nũc in causa refrixit: neq; enim,
qui illi nummi fuerint, nec quæ tribus, nec qui diuisor,
ostenderis. atque is quidem adductus ad Consules, qui tũ
in crimen uocabatur, se inique à tuis iactatum grauiter
querebatur. qui si erat diuisor, præsertim eius, quem tu
habebas reũ: cur abs te reus non est factus? cur nõ eius
dãnatione aliquid ad hoc iudicium præiudicij cõparasti?
sed neque tu habes hæc, neq; eis cõfidis. alia te ratio, alia
cogitatio ad spem huius opprimendi excitauit. magnæ
sunt in te opes: late patet gratia: multi amici, multi
cupidi tui, multi fautores laudis tuæ: multi huic inuidẽt:
multis etiã pater, optimus uir, nimiũ retinens equestris iu
ris, & libertatis uidetur: multi etiam cõmunes inimici
reorũ omniũ, qui ita semper testimoniũ de ambitu dicũt,
quasi aut moueãt animos suis testimonijs, aut gratũ po=
pulo R. sit, aut ab eo facilius ob eã causam dignitatem,

quam uolunt,consequantur . quibuscum me iudices pugnantẽ meo more pristino non uidebitis : nõ quòd fas sit quidq̃ effugere, quod salus Plãcij postulet : sed quia neq; necesse est me id persequi uoce,quod uos mente uideatis ; et quòd ita de me meriti sunt illi ipsi,quos ego testes uideo paratos, ut eorum reprehensionem uos uestræ prudentiæ assumere, meæ modestiæ remittere debeatis . illud unum uos magnopere oro atque obsecro iudices cum huius, quẽ defendo,tum communis periculi causa,ne fictis auditionibus, ne disseminato dispersóq; sermoni fortunas innocentium subijciẽdas putetis. multi amici accusatoris,nõ nulli etiam nostri iniqui, multi communes obtrectatores atque omnium inuidi multa finxerunt. nihil est autẽ tam uolucre,q̃ maledictum : nihil facilius emittitur, nihil citius excipitur,nihil latius dissipatur.neque ego, si fontem maledicti reperietis,ut negligatis,aut dissimuletis, unquã postulabo.sed si quid sine capite manabit,aut si quid erit eiusmodi,ut nõ extet auctor,qui audierit ; aut ita negligẽs uobis esse uidebitur,ut,unde audierit, oblitus sit ; aut ita leuẽ habebit auctorẽ,ut memoria dignũ non putarit: huius illa uox uulgaris auditu ne quid reo innocenti noceat,oramus. Sed uenio iã ad L.Cassium familiarem meum,cuius ex oratione ne illũ quidẽ Iuuenciũ tecũ expostulaui,quẽ ille omni & uirtute,& humanitate ornatus adolescẽs primũ de plebe Aedilem curulẽ factum esse dixit.in quo Cassi si ita tibi respondeã,nescisse id populũ R.neque fuisse qui id nobis narraret, præsertim mortuo Longino;non,ut opinor,admirere, cum ego ipse non abhorrens à studio antiquitatis me hic id ex te primum audisse confitear.& quoniã tua fuit perelegans ac persub=

tilis oratio, digna equitis R. uel studio, uel pudore; quoniamq; sic ab his es auditus, ut magnus honos et ingenio, & humanitati tuæ tribueretur: respondebo ad ea, quæ dixisti, quæ pleraq; de ipso fine fuerũt: in quibus ipsi aculei, si quos habuisti in me reprehendendo, tamen mihi nõ ingrati acciderunt. Quæsisti, utrum mihi putarem equitis R. filio faciliorem fuisse ad adipiscendos honores uiã, an futuram esse filio meo, qui esset familia consulari? ego uero quanq̃ illi omnia malo, q̃ mihi, tamen illi honorum aditus nunquam faciliores optaui, q̃ mihi fuerunt: quin etiam, ne forte ille sibi me potius peperisse iam honores, q̃ ĩter demonstrasse adipiscẽdorum putet, hæc illi soleo præcipere, quanquam ad præcepta ætas non est gnati, quæ ille à Ioue ortus suis præcepit filijs: Vigilandum est semper: multæ insidiæ sunt bonis. nostis cætera. que nõ ne id, quod multi inuideãt. quæ scripsit grauis ille & ingeniosus poeta, scripsit, non ut illos regios pueros, qui iam nusquam erant, sed ut nos & nostros liberos ad laborem, & laudem excitaret. Quæris, quid potuerit amplius assequi Plancius, si Cn. Scipionis fuisset filius? magis Aedilis fieri non potuisset; sed hoc præstare, quòd ei minus inuideretur. etenim honorum gradus summis hominibus & ĩnfimis sunt pares, gloriæ dispares. quis nostrum se dicit M. Curio, quis C. Fabritio, quis P. Duellio parẽ? quis Atilio Calatino? quis Cn. et P. Scipionibus? quis Africano, Marcello, Maximo? eosdem sumus honorum gradus, quos illi, assecuti: est enim in uirtute multis ascensus, uti is gloria maxime excellat, qui uirtute plurimum præstet. honorum populi finis est Consulatus: quem magistratum iam octingenti ferè consecuti sunt. horum, si diligenter

quæras, uix decimã partem reperias gloria dignam. sed nemo unquam sic egit, ut tu: cur iste sit Consul? quid potuit amplius, si L. Brutus esset, qui ciuitatẽ dominatu regio liberauit? honore nihil amplius, laude multum. sic igitur Plancius nihilo minus Quæstor est factus, & Tribunus pl. & Aedilis, quàm si esset summo loco natus. sed hæc pari loco orti sunt innumerabiles alij consecuti.

Profers triumphos Ti. Gracchi, et C. Marij, & quæris, quid simile in Plancio. quasi uero isti, quos commemoras, propterea magis laude fuerint digni, quòd triumpharunt, & non quia commissi sunt ijs magistratus, in quibus re bene gesta triumpharent. Rogas, quæ castra uiderit, qui & miles in Creta Metello hoc imperatore, et Tribunus in Macedonia militum fuerit, & Quæstor tantum ex re militari detraxerit temporis, quantum in me custodiendum transferre maluerit. Quæris, num disertus. immo, id quod secundum est, ne sibi quidem uidetur. num iuris consultus. quasi quisquam sit, qui sibi hunc falsum de iure respondisse dicat: omnes enim istiusmodi artes in ijs reprehendũtur, qui, cum professi fuerint, satisfacere non possunt; non in ijs, qui abfuisse ab his studijs confitentur. uirtus, probitas, integritas in candidato, non linguæ uolubilitas, non ars, non scientia, requiri solet. ut nos in mancipijs parandis, quamuis frugi hominem si pro fabro, aut pro textore emimus, ferre moleste solemus, si eas artes, quas in emendo secuti sumus, forte nesciuerit; sin autem emimus, quem uillicum imponeremus, quem pecori præficeremus, nihil in eo nisi frugalitatem, laborem, uigilantiam esse curamus: sic populus R. deligit magistratus, quasi Reip. uillicos: in

quibus si qua prætereà est ars, facile patitur; sin minus, uirtute eorum, & innocẽtia contentus est : quotus enim quisque disertus? quotus quisque iuris peritus est, ut eos nu meres, qui uolunt esse? quòd si prætereà honore dignus ne mo, quidnam tot optimis, & ornatissimis ciuibus est fu= turum? Iubes Plancium de uitijs Laterensis dicere. nihil potest, nisi eum nimis in se iracundum putabis fuisse. Idem effers Laterensem laudibus. facile patior id te age= re multis uerbis, quod ad iudicium non pertineat; & id te accusantem tandiu dicere, quod ego defensor sine peri culo possim confiteri. atqui non modo confiteor summa in Laterense ornamẽta esse, sed te etiã reprehendo, quòd ea non enumeres, alia quædam inania, & leuia conqui= ras. Præneste fecisse ludos. quid? alij Quæstores non ne fecerunt? Cyrenis liberalem in Publicanos, iustum in so cios fuisse. quis negat? sed ita multa Romæ gerũtur, ut uix ea, quæ fiunt in prouincijs, audiantur. nõ uereor, ne mihi aliquid iudices uidear arrogasse, si de Quæstura mea dixero: quamuis enim illa floruerit, tamen eum me postea fuisse in maximis rebus arbitror, ut non ita mihi multum sit ex Quæsturæ laude repetendum. sed tamen non uereor, ne quis audeat dicere, ullius in Sicilia Quæ= sturam aut gratiorem, aut clariorem fuisse. uere meher= cules hoc dicã. sic tum existimabã, nihil homines unquã aliud Romæ, nisi de Quæstura mea, loqui. frumenti in summa caritate maximum numerũ miserã: negotiatori= bus comis, mercatoribus iustus, municipibus liberalis, so= cijs abstinens, omnibus erã uisus in omni officio diligẽtis= simus: excogitati quidã erant à Siculis honores inauditi: itaq; hac spe decedebã, ut mihi populũ R. ultro omnia de

laturum

laturum putarem. at ego, cum casu diebus iis itineris faciēdi causa decedēs è prouincia Puteolos forte uenissem, cum plurimi & lautissimi solent esse in iis locis, concidi penè iudices, cum ex me quidam quæsisset, quo die Roma exissem, & num quid in ea esset noui. cui cum respōdissem, me è prouincia decedere: etiā, mehercules, inquit, ut opinor, ex Africa. huic ego iam stomachās fastidiose, immo ex Sicilia, inquam. tum quidā, quasi qui omnia sciret, quid? tu nescis, inquit, hunc Syracusis Quæstorē fuisse? quid multa? destiti stomachari, & me unū ex iis feci, qui ad aquas uenissent. sed ea res indices haud scio an plus mihi profuerit, q̄ si mihi tum essent omnes cōgratulati. nā posteaquam sensi populū R. aures hebetiores, oculos acres atque acutos habere: destiti, quid de me audituri essent homines, cogitare: feci, ut postea quotidie me præsentem uiderent: habitaui in oculis: pressi forū: neminem à congressu meo neque ianitor meus, neque somnus absterruit. ecquid ego dicā de occupatis meis tēporibus, cui fuerit ne otiū quidem unquā otiosum? nā quas tu cōmemoras Cassi legere te solere orationes, cum otiosus sis; has ego scripsi ludis et feriis, ne omnino unquā essem otiosus. etenim M. Catonis illud, quod in principio scripsit Originū suarū, semper magnificum & præclarum putaui, clarorum uirorū atque magnorum non minus otii, q̄ negotii rationem extare oportere. ita si quā habeo laudem, quæ quāta sit nescio, parta Romæ est, quæsita in foro: meaq; priuata consilia publici quoque casus cōprobauerunt, ut etiam summa Resp. mihi domi fuerit gerenda, & urbs in urbe seruāda. eadem igitur Cassi uia munita Laterensi est, idem uirtutis cursus ad gloriam, hoc

facilior fortasse, quòd ego huc à me ortus et per me nixus ascendi, istius egregia uirtus adiuuabitur cõmendatione maiorũ. sed ut redeã ad Plancium, nunquã ex urbe abfuit, nisi forte, lege, necessitate. non ualuit rebus ijsdem, quibus fortasse non nulli: at ualuit assiduitate, at ualuit obseruandis amicis, ualuit liberalitate: fuit in oculis: petiuit: est usus ratione, qua minima inuidia noui homines plurimi eosdẽ honores consecuti sunt. Nam quòd ais Cassi, nõ plus me Plancio debere, q̃ bonis omnibus, quòd ijs æque mea salus chara fuerit: ego me debere bonis omnibus fateor: sed etiam ijs, quibus ego debeo, boni uiri et ciues, ædilitijs comitijs, aliquid se meo nomine debere, Plancio dicebant. uerum fac me multis debere, & in ijs Plancio: utrum igitur, me cõturbare oportet, an cæteris, cum cuiusque dies uenerit, hoc nomen, quod urget, nunc, cum petitur, dissoluere? quanquam dissimilis est pecuniæ debitio & gratiæ: nam qui pecuniam dissoluit, statim non habet id, quod reddidit; qui autem debet, is retinet alienum: gratiam autem &, qui refert, habet; et, qui habet, in eo ipso, quod habet, refert. neque ego nunc Plancio desinam debere, si hoc soluero: nec minus ei redderem uoluntate ipsa, si hoc molestiæ non accidisset. Quæris à me Cassi, quid pro fratre meo, qui mihi est charissimus, quid pro meis liberis, quibus nihil potest mihi esse iucundius, amplius, quàm pro Plácio facio, facere possim: nec uides istorum ipsorum charitate ad huius salutem defendendam maxime stimulari me atque excitari: nã neque illis huius salute, à quo meam sciunt esse defensam, quidquam est optatius; & ego ipse nunquã illos aspicio, quin per hunc me his conseruatum esse meminerim, huiusq;

meriti in me recorder. Opimium damnatum esse cōmemoras, seruatorem ipsum Reip. Calidium adiungis, cuius lege Q. Metellus in ciuitatem sit restitutus: reprehendis meas pro Plancio preces, quòd nec Opimius suo nomine liberatus sit, nec Q. Metelli Calidius. de Calidio tibi tantum respondeo, quod ipse uidi: Q. Metellum Pium Consulem prætorijs comitijs petente Q. Calidio populo R. supplicasse, cum quidem non dubitaret & Consul, & homo nobilissimus, patronum illum esse suum, & familiæ suæ nobilissimæ, dicere. quo loco quæro ex te, num id in iudicio Calidij putes, quod ego in Plancij facio, aut Metellum Pium, si Romæ esse potuisset, aut patrem eius, si uixisset, non fuisse facturum. nam Opimij quidem calamitas utinam ex hominum memoria posset euelli. uulnus illud Reip. dedecus huius imperij, turpitudo populi R. nō iudicium putandum est: quam enim illi iudices, si iudices, & non parricidæ patriæ nominandi sunt, grauiorem potuerunt Reip. infligere securim, quàm cum illum è ciuitate eiecerūt, qui Prætor finitimo, Consul domestico bello Remp. liberarat? At enim nimis ego magnum beneficiū Plancio, et, ut ais, id uerbis exaggero. quasi uero me tuo arbitratu, & non meo gratum esse oporteat. quod istius tantum meritū, inquit? an quia te non iugulauit? immo uero quia iugulari passus non est. quo quidē tu loco Cassi etiā purgasti inimicos meos, meæq; uitæ nullas ab illis insidias fuisse dixisti. posuit hoc idem Laterensis. quam ob rem de isto paulo post plura dicam. de te tantum requiro, utrum putes odium in me mediocre inimicorum fuisse. quod fuit ullorum tantum? requiro, utrum putes odium unquam barbarorum

tam immane ac tam crudele in hostem? an fuisse in ijs aliquem aut famæ metum, aut pœnæ, quorũ uidisti toto illo anno ferrum in foro, flãmam in delubris, uim in tota urbe uersari? nisi existimas, eos iccirco uitæ meæ pepercisse, quòd de reditu meo nõ timerent; et quenquã putas fuisse tam excordem, qui uiuis his, stante urbe & curia, rediturum me, si uiuerem, nõ putaret. quam ob rem non debes is homo, et is ciuis prædicare, uitam meam, quæ fidelitate amicorum cõseruata sit, inimicorum modestia non esse appetitam. Respondebo tibi nũc Laterensis, minus fortasse uehementer, q̃ abs te sum prouocatus; sed profecto nec considerate minus, nec minus amice. nã primum illud fuit asperius, me, quæ de Plancio dicerem, mentiri, & temporis causa fingere. scilicet homo sapiens excogitaui, quã ob rem uiderer maximis beneficij uinculis obstrictus, cum liber essem, & solutus. quid enim? mihi ad defendendum Planciũ parum multæ, parũ iustæ necessitudines erant familiaritatis, uicinitatis, patris amicitiæ? quæ si nõ essent, uereor credo ne turpiter facerem, si hoc splendore, & hac dignitate hominem defenderẽ. fingenda fuit mihi iudices causa peracuta, ut ei, quẽ mihi debere oporteret, ego me omnia debere dicerẽ. at id etiã gregarij milites faciunt inuiti, ut coronam dent ciuicam, & se ab aliquo seruatos esse fateantur: non quo turpe sit protectum in acie hostiũ manibus eripi, (nam id accidere, nisi forti uiro, & pugnanti cominus, non potest) sed onus beneficij reformidant, quòd permagnũ est alieno debere idem, quod parenti. ego, cũ cæteri uera beneficia etiã minora dissimulent, ne obligati esse uideantur; eo me beneficio obstrictum esse emẽtiar, cui ne referri quidem

gratia posse uideatur? an hoc tu Laterensis ignoras? qui, cum mihi esses amicissimus; cũ uel periculum uitæ tuæ mecũ sociare uoluisses; cũ me in illo tristi, & acerbo luctu, atque discessu nõ lacrymis solũ tuis, sed animo, corpore, copijs prosecutus esses; cũ meos liberos, & uxorem me absente tuis opibus auxilioq; defendisses: sic mecum semper egisti, te mihi remittere, atque concedere, ut omne studium meũ in Cn. Plancij honorem cõsumerem, quòd eius in me meritũ tibi etiam gratũ esse dicebas. nihil autem me noui, nihil temporis causa dicere, non ne etiã illa testis est oratio, quæ est à me prima habita in senatu? in qua, cũ perpaucis nominatim egissem gratias, quòd omnes enumerari nullo modo possent, scelus autem esset quenquã præteriri; statuissemq; eos solũ nominare, qui causæ nostræ duces & quasi signiferi fuissent; in his Plancio gratias egi. reciteturq; oratio, quæ propter eius magnitudinem dicta de scripto est, in qua ego homo astutus ei me dedam, cui nihil magnopere debeam, & huius tãti officij seruitutem astringam testimonio sempiterno. nolo cætera, quæ à me mãdata sunt literis, recitare: prætermitto illa, ne aut proferre uidear ad tempus, aut eo genere uti literarũ, quod meis studijs aptius, quàm cõsuetudini iudiciorũ esse uideatur. Atque etiã clamitas Laterensis: Quousque ista, dicis? nihil in Crispio profecisti? absolutæ iam sunt preces tuæ. de Crispio mihi ne tu obijcies, quem ego de me bene meritum quia te teste cognouerã, te eodem auctore defendi? et ei dices, quousque, quem negas, quod pro Crispio contenderit, impetrare potuisse? nam istius uerbi, quousque, hæc poterat esse inuidia. datus est tibi ille, condonatus ille: non facis finem: ferre

non possumus. ei quidem, qui pro uno laborarit, & ipsum id nō obtinuerit, dici, quousque, irridentis magis est, quàm reprehendentis. nisi forte ego unus ita me gessi in iudicijs, ita & cū his, & inter hos uixi, is in causis patronus, is in Rep. ciuis & sum & semper fui, solus ut à te cōstituar, qui nihil à iudicibus debeā unquā impetrare. et mihi lacrymulam Crispiani iudicij obiectas: sic enim dixisti, uidi ego tuā lacrymulā. uide, quàm me uerbi tui pœniteat. non modo lacrymulam, sed multas lacrymas & fletum cum singultu uidere potuisti. an ego, qui meorum lacrymis me absente cōmotus, simultates, quas mecū habebat, deposuisset, meæq; salutis non modo non oppugnator, ut inimici mei putarant, sed etiam defensor fuisset, huius in periculo non dolorem meum significarem? tu autem Laterensis, qui tum lacrymas meas gratas esse dicebas, nunc easdem uis inuidiosas uideri. negas Tribunatū Plancij quidquam attulisse adiumenti dignitati meæ: atque hoc loco (quod uerissime facere potes) L. Racilij fortissimi & cōstantissimi uiri diuina in me merita cōmemoras: cui quidem ego, sicut Plācio, nūquā dissimulaui me plurimum debere, semperq; præ me ferā: nullas enim sibi ille neque cōtentiones, neque inimicitias, neque uitæ dimicationes nec pro Rep. nec pro me defugiendas putauit. atque utinā, quàm ego sum in illum gratus, tā licuisset per hominū uim, & iniuriā populi R. ei gratiam referri. sed si non eadem contendit in Tribunatu Plancius, existimare debes, nō huic uoluntatem defuisse, sed me, cum iam Plancio deberem, Racilij beneficijs fuisse contentum. an uero putas iudices iccirco minus mea causa facturos, quòd me esse gratū crimineris? an, cum

populus R. illo S. C. quod in monumento Marij factum est, quo mea salus omnibus est gentibus cõmendata, uni Cn. Plancio gratias egerit, (unus enim fuit de magistratibus defensor salutis meæ, cui senatus pro me gratias agendas putauit) ei ego à me referendam gratiam non putem? atqui, eum cum uides, quo me tandem animo in te putas esse Laterensis? ullum esse tantum periculum, tantum laborem, tantam contentionem, quam ego non modo pro salute tua, sed etiã pro dignitate defugerem? quo quidem etiam magis sum non dicam miser, (natura quidem abhorret à uirtute uerbi) sed certe exercitus: nõ quia multis debeo, (leue enim onus beneficij gratia) sed quia sæpe concurrit propter aliquorum de me meritorum inter ipsos cõtentiones, ut eodem tempore in omnes uerear ne uix possim gratus uideri. sed ego hoc meis ponderibus examinabo, non solum quid cuique debeam, sed etiam quid cuiusque intersit, & quid à me cuiusque tempus poscat. agitur studiũ tuũ, uel etiam, si uis, existimatio, laus, Aedilitas: at Cn. Plancij salus, patria, fortunæ. saluum tu me esse cupisti: hic fecit, etiam ut esse possem. distineor tamen, & diuellor dolore, & in causa dispari offendi te à me, doleo: sed mediusfidius multo citius meã salutem pro te obiecero, quàm Cn. Plancij salutem tradidero contentioni tuæ: etenim iudices cũ omnibus uirtutibus me affectũ esse cupiam, tamen nihil est quod malim, quàm me & gratum esse, & uideri: hæc est enim una uirtus non solum maxima, sed etiam mater uirtutum omnium reliquarum. quid est pietas, nisi uoluntas grata in parentes? qui sunt boni ciues, qui belli, qui domi de patria bene merentes, nisi qui patriæ beneficia me-

minerunt? qui sancti, qui religionum colentes, nisi qui
meritam dijs immortalibus gratiam iustis honoribus, &
memori mente persoluũt? quæ potest esse iucũditas uitæ,
sublatis amicitijs? quæ porrò amicitia potest esse inter
ingratos? quis est nostrũ liberaliter educatus, cui nõ edu
catores, cui nõ magistri sui, atque doctores, cui nõ locus il
le mutus, ubi ipse altus aut doctus est, cũ grata recorda-
tione in mente uersetur? cuius opes tantæ esse possunt,
aut unquã fuerũt, quæ sine multorũ amicorũ officijs sta
re possint? quæ certe, sublata memoria, & gratia, nulla
extare possunt. equidem nil tã propriũ hominis existimo,
quàm nõ modo beneficio, sed etiã beneuolentiæ significa-
tione alligari: nihil porrò tã inhumanũ, tã immane, tã
ferũ, quàm cõmittere, ut beneficio non dicã indignus, sed
uictus esse uideare. quæ cũ ita sint, iam succumbam La-
terensis isti tuæ orationi: in eo ipso, in quo nihil potest
esse nimium, quoniam ita tu uis, nimium me gratũ esse
concedam: petamq; à uobis iudices, ut eũ beneficio com-
plectamini, quem qui reprehenderit, in eo reprehendit,
quòd gratũ præter modũ dicat esse: neque enim ad ne-
gligendam meã gratiam debet ualere quod dixit idem,
uos nec nocentes, nec litigiosos esse, quo minus me apud
uos ualere oporteret. quasi uero in amicitia mea nõ hæc
præsidia, si qua forte sunt in me, parata semper ami-
cis esse maluerim, quàm necessaria. etenim ego de me
tantum audeo dicere, amicitiam meam uoluptati plu-
ribus, quàm præsidio fuisse: neque uehementer uitæ
meæ pœniteret, si in mea familiaritate locus esset nemi-
ni, nisi litigioso, aut nocenti. sed hoc nescio quo modo fre-
quenter in me congessisti, saneq; in eo creber fuisti,

te iccirco

te iccirco in locos causam conijcere uoluisse, ne ego mea consuetudine aliquid de tensis misericordiæ causa dicerẽ, quod in alijs Aedilibus ante fecissem. non nihil egisti hoc loco: nam mihi eripuisti ornamentũ orationis meæ. deridebor, si mentionem tensarum fecero, cum tu id prædixeris: sine tensis autem quid potero dicere? hic etiã addidisti, me iccirco mea lege ex isto ambitu traxisse, ut miserabiliores epilogos possem elicere. non uobis uideor cum aliquo declamatore, non causa laboris, & fori disputare? Rhodi enim, inquit, non fui: me uult fuisse. sed fui, inquit, putabam in Nicæis dicturũ, bis in Bithynia. si locus haberet reprehensionis ansam aliquam, nescio cur seueriorem Nicæã putes, quàm Rhodũ. si spectanda causa est, & tu in Bithynia summa cum dignitate fuisti, et ego Rhodi non minore. Nã quòd in eo me reprehendisti, quòd nimiũ multos defenderim: utinã & tu, qui potes, et cæteri, qui defugiunt, uellent me labore hoc leuare: sed fit uestra diligentia, qui in causis ponderandis omnes ferè repudiatis, ut ad nos pleræque confluãt, qui miseris, et laborãtibus nihil negare possumus. Admonuisti etiã, quòd in Creta fuisses, dictũ aliquod in petitione tua dici potuisse, me id perdidisse. uter igitur nostrum est cupidior dicti, egóne, qui, quod dici potuit, non dixerim, an tu, qui etiam ipse in te dixeris? te aiebas de tuis rebus gestis nullas literas misisse, quòd mihi meæ, quas ad aliquẽ misissem, obfuissent. quas ego mihi obfuisse nõ intelligo, Reip. uideo prodesse potuisse. sed sunt hæc leuiora: illa uero grauiora, atque magna, quòd meũ discessum, quẽ sæpe defleras, nũc quasi reprehendere, & subaccusare uoluisti: dixisti enim, nõ auxiliũ mihi; sed me auxilio defuisse.

ego uero fateor mehercule, quòd uiderim mihi auxilium nõ deesse, iccirco me illi auxilio pepercisse: quis. n. status, quod discrimẽ, quæ fuerit in Rep. tempestas illa, quis nescit? tribunitius me terror, an consularis furor mouit? decertare mihi ferro magnum fuit cum reliquijs eorum, quos ego florentes, atque integros sine ferro uicerã. Consules post hominũ memoriã teterrimi, atque turpissimi, sicut & illa principia, & hi recentes rerum exitus declarant, quorum alter exercitum perdidit, alter uendidit; emptis prouincijs, à senatu, à Rep. à bonis omnibus defecerant. qui exercitibus, qui armis, qui opibus plurimum poterant, cum, quid sentirent, nesciretur, furialis illa uox nefarijs stupris, religiosis altaribus effœminata, secũ & illos & Consules facere acerbissime personabat. egentes in locupletes, perditi in bonos, serui in dominos armabantur. aderat mecũ senatus, & quidem ueste mutata, quod pro me uno post hominũ memoriam publico consilio susceptum est. sed recordare, qui tum fuerint Cõsulum nomine hostes, qui soli in hac urbe senatum senatui parere nõ siuerint, edictoq; suo nõ luctum patribus conscriptis, sed luctus indicia ademerint. aderat mecũ cũctus equester ordo: quem quidem in cõcionibus saltator ille Catilinæ Consul proscriptionis denunciatione terrebat. ac tota Italia conuenerat: cui quidem belli intestini, & uastitatis metus inferebatur. hisce ego auxilijs studentibus atq; incitatis uti me Laterensis potuisse cõfiteor: sed erat non iure, non legibus, nõ disceptando decertandũ, (nam profecto, præsertim tam bona in causa, nunquam, quo cæteri abundarunt, id mihi ipsi auxilium meum defuisset) armis fuit, armis, inquam, fuit dimicandum: qui=

bus à seruis, atque à seruorum ducibus cædem fieri sena-
tus & bonorum, Reip. exitiosum fuisset. uinci autem im
probos à bonis, fateor fuisse præclarũ, si finem eum uin-
cendi uiderem : quem profecto non uidebam : ubi enim
præsto fuisset mihi aut tã fortis Cõsul, quàm L. Opimius,
quàm C. Marius, quàm L. Flaccus, quibus ducibus impro
bos ciues Resp. uicit armatis ; aut, si minus fortes, atta-
men tam iusti, quàm P. Mutius, qui arma, quæ priuatus
P. Scipio sumpserat, ea Ti. Graccho interempto iure opti
mo sumpta esse defendit? esset igitur pugnãdũ cũ Cõsuli-
bus. nihil amplius dico, nisi illud : uictoriæ nostræ graues
aduersarios paratos, interitus nullos ultores esse uidebã.
hisce ego auxilijs salutis meæ si iccirco defui, quia nolui
dimicare, fatebor id quod uis, nõ mihi auxilium, sed me
auxilio defuisse: sin autem quo maiora studia in me bo
norũ fuerunt, hoc ijs magis consulendũ, & parcendum
putaui, tu id in me reprehendis quod Q. Metello laudi
datũ est, hodieq; est et semper erit maximæ gloriæ: quem,
ut potes ex multis audire, qui tum affuerunt, inuictissi-
mis uiris, cõstat bonis cessisse ; nec fuisse dubium, quin cõ
tentione, & armis superior posset esse. ergo ille cum suũ,
non cum senatus factũ defenderet, cum perseuerantiam
sententiæ suæ, nõ salutem Reip. retinuisset ; tamen ob il-
lam constantiam, quæ illud uoluntarium uulnus acce-
pit, iustissimos omnium Metellorum, et clarissimos trium-
phos gloriæ laude superauit, quòd & illos ipsos improbis-
simos ciues interfici noluit, et, ne quis bonus interiret in
eadem cæde, prouidit : ego tãtis periculis propositis, cum,
si uictus essem, interitus Reip. si uicissem, infinita dimica
tio pararetur ; cõmitterem, ut idem perditor Reip. no-

minarer, qui seruator fuissem? mortem me timuisse dicis. ego uero ne immortalitatem quidem contra Remp. accipiendam putarem, nedum emori cũ pernicie Reip. uellem. nam qui pro Rep. uitam reddiderũt, (licet me desipere dicas) nunquã mehercule eos mortem potius, quàm immortalitatem assecutos putaui. ego uero si tum illorum impiorum ferro ac manu concidissem, in perpetuũ Resp. ciuile præsidium salutis suæ perdidisset. quin etiam si me uis aliqua morbi, aut natura ipsa cõsumpsisset, tamen auxilia posteritatis essent imminuta, quòd peremptũ esset mea morte id exemplum, qualis futurus in me retinendo fuisset senatus populusq; R. an si unquam in me uitæ cupiditas fuisset, ego mense Decembri mei Consulatus omnium parricidarum tela cõmossem? quæ, si uiginti quiessem dies, in aliorũ iugulum Cõsulum recidissent. quamobrem si uitæ cupiditas contra Remp. est turpis, certe multo mortis cupiditas mea turpior fuisset cum pernicie ciuitatis. Nã quòd te in Rep. liberũ esse gloriatus es, id ego & fateor, & lætor, & tibi etiam in hoc gratulor: quòd me autem negasti, in eo neque te, neque quenquã diutius patiar errare. nã si quis iccirco aliquid de libertate mea diminutũ putat, quòd nõ ab omnibus eisdẽ, à quibus antea solitus sum dissentire, dissentiã: primũ, si bene de me meritis gratũ me præbeo, non desino incurrere in crimen hominis nimiũ memoris, nimiumq; grati: sin autem sine ullo Reip. detrimento respicio etiã aliquando salutem tum meam, tum meorum, certe non modo non sum reprehendendus, sed etiam, si ruere uellem, boni uiri me, ut id ne facerem, rogarent: res uero ipsa publica si loqui posset, ageret mecum, ut, quoniam sibi seruissem

semper,

ſemper, nūquam mihi, fructus autem ex ſeſe nō, ut oportuiſſet, lætos, & uberes, ſed magna acerbitate permixtos tuliſſem; ut iam mihi ſeruirem, conſulerem meis; ſe non modo ſatis habere à me, ſed etiam uereri, ne parum mihi pro eo, quod tum à me haberet, reddidiſſet. quid, ſi horū ego nihil cogito, & idem ſum in Rep. qui fui ſemper: tamen'ne tu libertatem requires meā? quā tu ponis in eo, ſi ſemper cum ijs, quibuſcum aliquādo cōtendimus, depugnemus. quod eſt lōge ſecus: ſtare enim omnes debemus tāquā in orbe aliquo Reip. qui quoniam uerſetur, eā deligere partem debemus, ad quā nos illius utilitas, ſaluſq; conuerterit. ego autem Cn. Pōpeium, nō dico auctorem, ducem, defenſorem ſalutis meæ, (nam hæc priuatim fortaſſe officiorum memoriam, & gratiam quærūt) ſed dico hoc, quod ad ſalutem Reip. pertinet: ego eū nō tuear, quem omnes in Rep. principem eſſe concedunt? ego C. Cæſaris laudibus deſim, quas primum populi R. nunc etiam ſenatus, cui me ſemper addixi, plurimis atq; ampliſſimis iudicijs uideam eſſe celebratas? tū hercule me confitear nō iudiciū aliquod habuiſſe de Reip. utilitate, ſed hominibus amicum aut inimicum fuiſſe. an cū uideam nauem ſecundis uentis curſum tenentem ſuū, ſi nō ea eū petat portū, quem ego aliquando probaui, ſed alium nō minus tutū atque trāquillū: cū tempeſtate pugnem periculoſe potius, quàm illi, ſalute præſertim propoſita, obtemperem & pareā? neque. n. inconſtantis puto, ſententiā tāquā aliquod nauigium, atque curſum ex Reip. tempeſtate moderari. ego uero hæc didici, hæc uidi, hæc ſcripta legi; hæc de ſapientiſſimis & clariſſimis uiris & in hac Rep. et in alijs ciuitatibus monimēta nobis literæ prodide

rũt; nõ semper easdem sententias ab iisdem, sed quascũq; Reip. status, inclinatio temporum, ratio cõcordiæ postularet, esse defendendas. quod ego & facio Laterensis, & semper faciam, libertatemq́; , quã in me requiris, quam ego neque dimisi unquã, neque dimittã, nõ in pertinacia, sed in quadã moderatione positam putabo. Nũc uenio ad illud extremum, quod dixisti, dum Plancij in me meritũ uerbis extollerem, me arcem facere ex cloaca, lapidemq́; è sepulcro uenerari pro deo: neque enim mihi insidiarũ periculum ullum, neque mortis fuisse. cuius ego temporis rationem explicabo breui, neque inuitus: nihil enim ex meis est temporibus, quod minus peruagatum, quodq́; minus aut mea cõmemoratione celebratum sit, aut hominibus auditũ atque notum. ego enim Laterensis ex illo incendio legũ, iuris, senatus, bonorum omnium cedens, cum mea domus ardore suo deflagrationem urbi, atque Italiæ toti minaretur, nisi quieuissem; Siciliã petiui animo, quæ & ipsa erat mihi, sicut domus una, cõiũcta, & obtinebatur à C. Virgilio, quo cũ me uno uel maxime cum uetusta amicitia, tum mei fratris collegia, tum Resp. sociarat. uide nunc caliginem temporum illorum. cũ ipsa penè insula mihi sese obuiam ferre uellet, Prætor ille eiusdem Tribuni pl. concionibus propter eandem Reip. causam sæpe uexatus, nihil amplius dico, nisi, me in Siciliam uenire noluit. quid dicam? C. Virgilio, tali ciui & uiro, beneuolentiam in me, memoriam cõmuniũ temporum, pietatem, humanitatem, fidem defuisse? nihil uidelicet est eorum: sed quam tempestatem nos uobiscum non tulissemus, metuit ut eam ipse non posset opibus suis sustinere. tũ consilio repente muta[illegible] iter à Vibone Brũ-

dusium terra petere contendi: nã maritimos cursus præcludebat hiemis magnitudo. cum omnia illa municipia, quæ sunt à Vibone Brũdusiũ, in fide mea iudices essent, iter mihi tutum multis minitãtibus magno cum suo metu præstiterũt. Brũdusiũ ueni, uel potius ad mœnia accessi: urbem unam mihi amicissimam declinaui: quæ se uel potius excindi, quàm è suo complexu ut eriperer, facile pateretur. in hortos me M. Lenij Flacci cõtuli: cui cũ omnis metus, publicatio bonorum, exilium, mors proponeretur, hæc perpeti, si acciderent, maluit, quàm custodiam mei capitis dimittere. huius ego, & parentis eius prudentissimi atque optimi senis, & utriusque filiorũ manibus in naui tuta ac fideli collocatus, eorumq; preces et uota de meo reditu exaudiens, Dyrrhachium, quod erat in fide mea, petere cõtendi. quò cũ uenissem, cognoui, id quod audieram, refertam esse Græciam sceleratissimorũ hominum ac nefariorum, quorũ impium ferrum, ignesq; pestiferos meus ille Cõsulatus è manibus extorserat: qui antequam de meo aduentu audire potuissent, cum tum abessent, aliquorũ dierũ uiam in Macedoniam, ad Planciumq; perrexi. hic uero simul atque me mare transisse cognouit, audi atque attende Laterensis, ut scias quid ego Plancio debeam, confitearéq; aliquando, quod faciam, me & grate, & pie facere, huic, quæ pro salute mea fecerit, si minus profutura sint, obesse certe non oportere: nam simul ac me Dyrrhachium attigisse audiuit, statim ad me, lictoribus dimissis, insignibus abiectis, ueste mutata profectus est. ò acerbam mihi iudices memoriam temporis illius & loci, cum hic in me incidit. complexus est, conspersitq; lacrymis, nec loqui præ mœrore potuit. ò

rem cũ auditu crudelem, tum uiſu nefariam : ò reliquas omnes dies noctesq; eas, quibus iſte à me non recedens Theſſalonicam me in Quæſtoriumq; perduxit. hic ego nũc de Prætore Macedoniæ nihil dicam amplius, niſi eũ & ciuem optimum ſemper, & mihi amicum fuiſſe, ſed eadem timuiſſe quæ cæteros; Cn. Plancium fuiſſe unũ, nõ qui minus timeret, ſed, ſi acciderent ea, quæ timerentur, mecum ea ſubire, & perpeti uellet. qui, cum ad me L. Tubero meus neceſſarius, qui fratri meo Legatus fuiſſet, decedens ex Aſia ueniſſet, easq; inſidias, quas mihi paratas ab exulibus coniuratis audierat, animo amiciſſimo detuliſſet; in Aſiam me ire propter eius prouinciæ metũ, & cum meo fratre necis inſidias comparatas nõ eſt paſſus. ui me inquam Plancius & complexu ſuo retinuit, multosq; menſes à capite meo non diſceſſit, abiecta quæſtoria perſona, comitisq; ſumpta. ò excubias tuas Cn. Plãci miſeras, ò flebiles uigilias, ò noctes acerbas, ò cuſtodiam etiam mei capitis infelicem, ſi quidem ego tibi uiuus non proſum, qui fortaſſe mortuus profuiſſem: memini enim, memini, neque unquam obliuiſcar noctis illius, cũ tibi uigilanti, aſſidenti, mœrenti uana quędã miſer atque inania, falſa ſpe inductus pollicebar; me, ſi eſſem in patriã reſtitutus, præſentem tibi gratiam relaturum; ſin autem uitam mihi ſors ademiſſet, aut uis aliqua maior reditum peremiſſet, hos, hos (quos enim ego tum alios animo intuebar?) omnia tibi illorũ laborum præmia pro me perſoluturos. quid me aſpectas? quid mea promiſſa repetis? quid meã fidem imploras? nihil tibi ego tũ de meis opibus pollicebar, ſed horũ erga me beneuolentiam promittebam: hos pro me lugere, hos gemere, hos decertare pro

meo capite uel uitæ periculo uelle uidebam: de horum desiderio, luctu, querelis quotidie aliquid tecum simul audiebam: nunc timeo, ne nihil tibi præter lacrymas queā reddere, quas tu in meis acerbitatibus plurimas effudisti: quid. n. possum aliud, nisi mœrere? nisi flere? nisi te cū mea salute complecti? salutem tibi ijdem dare possunt, qui mihi reddiderunt. huc exurge tamen quæso: retinebo, & complectar, nec me solum deprecatorem fortunarum tuarum, sed comitem sociumq; profitebor: atque, ut spero, nemo erit tam crudeli animo, tamq; inhumano, nec tam immemor meorum, non dicam in bonos meritorum, sed bonorum in me, qui à me mei seruatorem capitis diuellat ac distrahat. non ego meis ornatum beneficijs à uobis deprecor iudices, sed custodem salutis meæ: non opibus contendo, non auctoritate, non gratia, sed precibus, sed lacrymis, sed misericordia: mecumq; uos simul miserrimus & optimus obtestatur parens, & pro uno filio duo patres deprecamur. nolite iudices per uos, per fortunas uestras, per liberos inimicis meis, ijs præsertim, quos ego pro uestra salute suscepi, dare lætitiam, gloriantibus uos iam oblitos mei, salutisq; eius, à quo mea salus conseruata est, hostes extitisse: nolite animum meum debilitare tum luctu, tum etiam metu commutatæ uestræ uoluntatis erga me: sinite me, quod uobis fretus huic sæpe promisi, id à uobis ei persoluere. teq; C. Flaui oro, & obtestor, qui meorum consiliorum in Consulatu socius, periculorum particeps, rerum, quas gessi, adiutor fuisti, meq; non modo saluum semper, sed etiā ornatum, florētemq; esse uoluisti; ut mihi per hos cōserues eum, per quem me tibi, et his conseruatū uides. plura ne dicam, tuæ me etiā

lacrymæ impediunt, ueſtræq; iudices, non ſolum meæ: quibus ego magno in metu meo ſubito inducor in ſpem, uos eoſdem in hoc conſeruando futuros, qui fueritis in me; quoniam iſtis ueſtris lacrymis de illis recordor, quas pro me ſæpe, & multum profudiſtis.

aa bb cc dd ee ff gg hh ii kk ll mm
nn oo pp qq rr ss tt uu xx yy zz
AA BB CC DD EE FF GG
HH II KK LL MM.

Omnes quaterniones præter xx MM quinterniones.

APVD ALDI FILIOS.

VENETIIS, M. D. XLVI.
MENSE MAII.

AL DVS

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE
FIRENZE

